

მანანა ქუმსიშვილი

სიკვდილის ჩვეულებრივი ფილოსოფია

**ფილოსოფიური
აზროვნების
მოყვარულთათვის
არაფანატიკოსთათვის**

ექლვნება დედას

**წიგნი ქვეყნდება ებრაელი მწერლისა და
ფილოსოფოსი ქალის,
დინა რატნერის დაფინანსებით.**

**გამომცემლობა
„კალმოსანი“, თბილისი, 2020**

Manana Qumsishvili

The ordinary philosophy of death

For lovers of philosophical thinking

For non-fanatics

Dedicated to Mom

The book publishing is funded by
Jewish writer and philosopher - Dina Ratner

Publishing House "Kalmosani",
Tbilisi, 2020

სარჩევი:

ნაწილი პირველი

სიკვდილის შვილები

1. ჩვენ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ.....	7
2. მაშინია თუ არ მაშინია სიკვდილის?	11
3. სიკვდილის შესახებ ნიჭი სიცოცხლის სიყვარულმა დამანერინა	16
4. სულის გამყიდველი	21
5. მესხიერების პარადოქსები	27
6. „ღმერთო, შენ გვიშველე!“	31
7. „პატარა მოაზროვნე მექანიზმი“	38
8. „თვალს მიეფარა“ და „მინას ამოეფარა“	42
9. „ქეთინო, ჩვენ მოვედით“	45
10. ლუბა და ალექსი	49
11. „მათ არ იცინან, რა არის შიმშილი“	57
12. „იყო და არა იყო რა“ („აღარასოდეს“)	61
13. „მანჩო, ჯიგო“	70
14. დედა	86
15. დიდუბის სადგური	101
16. „ხელოვნური ინტელექტი“	106
17. ტუალეტში ჩარაცხილი ფულები	111
18. ფული სიცოცხლის უფლებათა	113
19. ანტიკვარების გაყიდვის დრო	140
20. „დაიკიდე“	144
21. „თუ გამაჩინე, კიდეც მარჩინე“	149
22. „ჩვენ ძალიან ბევრნი ვიყავით“	154
23. ნაზი მასწავლებლის თვითგკველეობა	159
24. ემოისტური თვითგკველეობა	164
25. უზგაქა	174

ნაწილი მეორე

მე პრეტენდენტ უკვე ვიყავი უკვდავი
სიკვდილთან, სიკვდილის შიშთან და უკვდავებასთან
თამაშის ფილოსოფია

1. პედისწერასთან თამაში შესაძლებელია	192
2. სიყვარული, უკვდავება და სიღაბაჟი	193
3. სამართლიანია თუ არა ისტორიული მახსიერება?	198
4. რატომ არიან უკვდავნი: სოკრატე, პლატონი, არისტოტელე და ალექსანდრე მაკედონელი?	201
5. თამაშის ფილოსოფია	207
6. რელიგია როგორც გზა უკვდავებისკენ	212
7. კინო და ფოტო გადაღებების შესახებ (რამდენად არიან უკვდავნი ოდრი ჰეპბერნი და გრეგორი პეკი)	216
8. პლატონიდან ასტრიდ ლინდგრენამდე (ამძვეყნის უკვდავება გავშვობაშია)	221
9. „გახსოვდეს სიკვდილი“ და „იხალთე ნაში“.	227

ნაწილი მესამე

გაფლანგული სიყვარული
ცხოველებიც ადამიანებზე მეტად კვდებიან

1. გაფლანგული სიყვარული და ცხოველების სიყვარულის ანატომია	234
2. ძაღლური ცხოვრება	249
3. რინგო, ტანჯულა, ცუბა და სხვები	255
4. დუდუ, ლედი და ქუჩის ძაღლი	259
5. გუგუ, პანო-მიმი და ლეკვები	266
6. მურა და მარიანა	272
7. ტიკო, მურიკო და ტანცურიკო	276
8. კლარაბელა, ლუი და გიტუნა	288
9. ნაგავსაყრელზე	296

ნაწილი მეოთხე

სიკვდილის ფილოსოფიური თემა ხელოვნებაში

1. მსუბუქი, ლამაზი და გადნეირი, თუ საშინელი სიკვდილი.....	306
2. დამალვანას თამაში სიკვდილის შიშთან (სიკვდილის შიშის დაძლევის ცდა ხელოვნებასა და ფილოსოფიაში)	328
3. რენე მაგრიტის „კუპოები“	342
4. რა იმალბა რენე მაგრიტის „კუპოები“? (მაღამ რეკამია).....	346
5. რა იმალბა რენე მაგრიტის კუპოებში? (გერტა მორიზო)	352
6. რატომ „მოკლა“ ფელინიმ შტაინერი?	358

ნაწილი მეხუთე

სიცოცხლის ფილოსოფიის ცოცხალი ფილოსოფია

1. ჩემი ფილოსოფიური სივი (ანუ რატომ ვარ ეკლექტიკოსი ფილოსოფოსი)	380
2. ჭეშმარიტება და სიცოცხლის მეტაფიზიკური ფილოსოფია	394
3. ანგოსტიციზმ-გნოსტიციზმის ჩემული გაგება.....	419
4. რას ეძებდა აკაკი წერეთელი?	424
5. ცოცხალი ფილოსოფია და კარალიოკი	427

Part one

Children of death

The love of life made me write a book about death

Part two

I've already been immortal once

**The philosophy of playing with death,
fear of death and immortality**

Part three

Wasted love

Animals do die like human beings

Part four

The issue of death philosophy in Art

Death - easy, beautiful and happy or terrible?

Part five

Alive philosophy of life philosophy

Why am I an Eclectic philosopher?

პირველი ნაწილი

სიკვდილის შვილები

ჩვენ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ

კაცის წამება მის შეძლებას აღმატებული,
ღმერთმა თავიდან ის სიკვდილით ავალდებულა.
ნეტავი იმას, ვისაც ქვეყნად არ უცხოვრია,
ნეტავი იმას, ვინც სულაც არ დაბადებულა!

ომარ ხაიამი

ჩემი გაჩენით სარგებელი ღმერთს არ ჰქონია,
ჩემმა სიკვდილმაც რამ შემატოს, არა მგონია.
მე ძლიერ მიკვირს, ამის პასუხს არეინ მაძლევს, -
ეს წასვლა-მოსვლა მას რა მიზნით მოუგონია?!

ომარ ხაიამი

რადგან სიცოცხლე ასე ნავარდობს,
სიკვდილის ყველა კარი დარაზეთ
და იმ ბედნიერ დღეს გაუმარჯოს,
როცა ჩვენ გავჩნდით ამ ქვეყანაზე!

ლადო ასათიანი

ღმერთო ჩემო! სად არის ღმერთი?

ნათელა გეგეშიძე,
თავისუფლად მოაზროვნე
მორწმუნე ფილოსოფოსი

ვინაა მართალი: ომარ ხაიამი თუ ლადო ასათიანი? კითხვა არასწორადაა დასმული და ორივე მოაზროვნე თავისებურად მართალია. ომარ ხაიამი (1048 – 1131) ხომ გენიოსია და მე მას ვაფასებ, როგორც უნიკალურ თავისუფლად მოაზროვნეს. ფილოსოფიური თვალსაზრისით, შეუძლებელია, რომ მას არ დავეთანხმო, მაგრამ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ჩვეულებრივი ადამიანური თვალსაზრისით, ომარ ხაიამის პესიმიზმს ლადო ასათიანის ოპტიმიზმი მირჩევნია. მოხარული ვარ იმისა, რომ დავიბადე და ვმონაწილეობ ამ საიდუმლოებით მოცულ ექსპერიმენტში, რომელსაც დედამინაზე სიცოცხლე ჰქვია; მიუხედავად იმისა, რომ არ ვიცი, რატომ და რისთვის. მე მადლობელი ვარ იმისთვისაც, რომ მერგო ბედნიერება, გამომეცადა ადამიანური სიყვარული, შვილების ძლიერი და ლამაზი სიყვარული, მიუხედავად იმისა, რომ ვიცი: სიყვარული სატყუარაა, რომელიც ბუნებამ გადმოგვიგდო იმისთვის, რომ ჩვენ ადამიანები გავმრავლდეთ და ადამიანთა მოდგმა შენარჩუნდეს დედამინაზე. თუმცა, ისევ და ისევ, არ ვიცი, თუ რისთვის და რატომ. ომარ ხაიამსაც ხომ ძალიან უკვირდა ამ „ნასვლა-მოსვლის“ პრობლემა?! ამ ყველაფერს ფილოსოფიური აგნოსტიციზმის და აბსურდის ფილოსოფიის სუნი უდის. ამიტომ ვაფასებ ჩემი ყოფილი თანამშრომლის და სულიერი მეგობრის, ფილოსოფოსისა და პოეტის - ნათელა გეგეშიძის ერთ-ერთი ლექსის გენიალურ სიტყვებს: „ღმერთო ჩემო, სად არის ღმერთი!“ სიკვდილ-სიცოცხლის, არსებობა-არარსებობის, ყოფნა-არყოფნის, ამქვეყნიური და იმქვეყნიური „ცხოვრების“ პრობლემის გააზრება აგნოსტიციზმის და აბსურდის ცნების გათვალისწინების გარეშე წარმოუდგენელია!

სიკვდილის თემას მეტი ყურადღება და სათუთი მოპყრობა სჭირდება. სიკვდილის თემა არაა დასამალი, მისაჩქმალი და წასაყრუებელი თემა. ქართულ ფსიქიკაში სიკვდილს საპატიო ადგილი უჭირავს: „ჩვენ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ“ - ამბობს ქართველი. ეს უკვე სიკვდილის ფილოსოფიაა. ეს უკვე იმის აღიარებაა, რომ სიკვდილი სიცოცხლის თანაბარუფლებიანი მოვლენაა. სიკვდილი სიცოცხლის დაა, ძმაა და მეგობარია. სიკვდილ-სიცოცხლე მედლის ორი მხარეა.

„სიკვდილი დედა ყოფილა, სიცოცხლე - დედინაცვალი“, - თქვა

ვახუშტი კოტეტიშვილმა. გასაგებია, რატომაც თქვა; სიცოცხლეში ბევრი უბედურება და უსამართლობა ნახა. შეიძლება, ზოგჯერ ჩვენც გამოვთქვათ უკმაყოფილება და გავაპროტესტოთ სიცოცხლეში არსებული უკუღმართობანი, მაგრამ, წესით, ჩვენ მაინც არა გვაქვს საყვედურის უფლება იმიტომ, რომ ჩვენ მხოლოდ სიკვდილის შვილები არა ვართ და მხოლოდ სიკვდილი არაა ჩვენი დედა ან დედინაცვალი. ჩვენ სიკვდილ-სიცოცხლის შვილები ვართ. სიკვდილ-სიცოცხლეა ჩვენი მშობელი. ჩვენ, ადამიანები სიკვდილ-სიცოცხლის ველში, არეალში ვარსებობთ. ჩვენთვის არსებობა სიკვდილ-სიცოცხლის გათვალისწინებით არსებობას ნიშნავს. ჩვენ გაუღენთილნი ვართ სიკვდილ-სიცოცხლით, სიკვდილ-სიცოცხლის ნარევით, ნაზავით. ჩვენ, ადამიანებს, ადამიანურად გვიყვარს სიცოცხლე და არ გვიყვარს სიკვდილი, მაგრამ, გვინდა თუ არა, ჩვენ ორი მშობელი გვყავს, ორი ისეთი „ნორმალური“ მშობელი, რომელთა „ორგანული“ კავშირის შედეგადაც მოვევლინეთ ამ ქვეყანას. ეს ორი „მშობელი“, თითქოს, ჩვენი გენეტიკური დედ-მამაა. საბოლოო ჯამში კი - ჩვენი „მშობელი“ სიკვდილ-სიცოცხლის საიდუმლოებითმოცული ფენომენია.

ჩვენ, ადამიანებს ადამიანურად გვიყვარს სიცოცხლე და არ გვიყვარს სიკვდილი, მაგრამ ადამიანურივე სიბრძნე გვეუბნება, რომ „ჩვენ, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ“. ეს კი გულისხმობს იმას, რომ როგორც შვილებს სიკვდილიც უნდა გვიყვარდეს. თუმცა, სიკვდილის სიყვარული ძნელია და არცაა საჭირო. უბრალოდ, ისიც საკმარისი იქნება, თუ შევძლებთ და სიკვდილს არ შევიძულებთ. სიკვდილის სიყვარული კი სახიფათო და არანორმალური მოვლენაა, რადგან ასეთ შემთხვევაში ადამიანი თვითმკვლელობამდეც შეიძლება მივიდეს, რაც ბუნების კანონზომიერებას და ბუნებრივ წესრიგს ეწინააღმდეგება. ეს წესრიგი და კანონზომიერება კი გვეუბნება, რომ ყველაფერს თავისი დრო აქვს, და როგორც ნათქვამია რუსულ კომედიურ ფილმში „კავკასიელი ტყვე ქალი“ - „Торопиться не надо“, ანუ აჩქარება არაა საჭიროო.

მე ადამიანური სისუსტეებით აღსავსე ადამიანი ვარ და „არაფერი ადამიანური ჩემთვის უცხო არ არის“, - თქვა პუბლიუს ტერენციუსმა (ძვ. წ. 195 - ძვ. წ. 159) - კართაგენული წარმოშობის რომაელმა კომედიანტმა. როგორც ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე,

ბევრი რამ ადამიანური ჩემთვის უცხოცაა და არცაა უცხო; კარგიც და ცუდიც. მე მგონი, გასაკვირი არ უნდა იყოს, მე რომ სიკვდილის შიში და სიკვდილის სიძულვილი მახასიათებდეს. მეშინია სიკვდილის? იმდენად არ მეშინია, რამდენადაც სიცოცხლის დატოვება მენანება, მეძნელება და მიმძიმს. ხოლო, რაც შეეხება სიკვდილის სიძულვილს, ვის - როგორ, მაგრამ მე უნდა ვაღიარო, რომ ნამდვილად არ მიყვარს სიკვდილი და აშკარად ნეგატიურად ვარ განწყობილი სიკვდილის მიმართ, მიუხედავად იმისა, რომ გონებით და ლოგიკურად ვაღიარებ ქართული ხალხური სიბრძნის ჭეშმარიტებას, რომ „ჩვენ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ“ და როგორც ჭეშმარიტ შვილებს მისი სიყვარული და პატივისცემა გვმართებს. იქნებ, ფილოსოფიური განვითარების დონე გვაკლია იმ ადამიანებს, რომლებსაც სიკვდილის შეყვარება არ შეგვიძლია? მიუხედავად ამისა, მე ძალიან ხშირად ვფიქრობ სიკვდილზე და, აღმოჩნდა, რომ ცნობილი ფილოსოფოსების მსგავსად, სიკვდილი ჩემი მუზაც გამხდარა. და ერთი უცნაური და არასერიოზული აზრიც ამეკვიატა: ერთადერთი სერიოზული რამ სიკვდილია, სხვა დანარჩენი - ხუმრობა და დროსტარება! თუმცა — არა! „ჩვენ ყველანი სიცოცხლის შვილები ვართ!“ ეს უფრო სწორია.

მეშინია, თუ არ მეშინია სიკვდილის?

მეტროს მატარებელს ეელოდებოდი. შავებში ჩაცმული გამხდარი, შუა ხნის ქალი მომიჯდა. ნაფტალინიდან ამოღებულს ჰგავდა. ქალი შეუჩერებლად მღეროდა რაღაც სიმღერას და სულ ერთსა და იმავე ტექსტს იმეორებდა. მისი სიმღერიდან მე მხოლოდ ორი წინადადება დამამახსოვრდა:

„მინა არის თბილზე თბილი, თბილზე თბილი,

ყვავილების სურნელებით არის სავსე...“

ალბათ, სულიერად ავადმყოფი იყო. მომიბრუნდა და მკითხა:

– როგორ მოგნონს? ხომ კარგია?

– კარგია, – დავემოწმე მე.

ქალმა ისევ განაგრძო სიმღერა და თან მე მიხსნიდა:

– სიკვდილის სულ ტყუილად ეშინიათ, სიკვდილი სულაც არაა საშიში. იცი, მინა რა თბილია? მე არ მეშინია სიკვდილის. შენც ხომ არ გეშინია?

მე ისევ დავუდასტურე, რომ მეც არ მეშინოდა სიკვდილის. ვცდილობდი, არ გამეღიზიანებინა და თავიდან მომეშორებინა. ყველაფერზე ვეთანხმებოდი. ქალი კი სადღაც მალლა იყურებოდა უმიზნოდ, უაზროდ და თან კმაყოფილი და ბედნიერი სახით მღეროდა

– მინა არის თბილზე თბილი, თბილზე თბილი....

ყვავილების სურნელებით არის სავსე....

სამწუხაროდ, ამ კუბლეტის გაგრძელება ვერ დავიმახსოვრე. მერე ვინანე და ვეცადე, მეხსიერებაში აღმედგინა, მაგრამ ვერ მოვახერხე. მატარებელი ჩამოდგა. ქალი ვაგონისაკენ გაემართა სიმღერ-სიმღერით. ჩემმა 15 წლის ქალიშვილმა კი ხელი ჩამავლო და სხვა ვაგონისკენ წამათრია. მეც არ შევეწინააღმდეგე. შემეშინდა, რომ იმ უცნაურ ქალს ბავშვი არ შეეშინებინა....

მე არ ვიცი, ვინ იყო ის ქალი: რომანტიკულ ხასიათზე მყოფი შემთხვევითი გამვლელი, ფილოსოფიური ლიტერატურის მოყვარული პოეტი, მომღერალი თუ, უბრალოდ - ჩვეულებრივი შემოღილი? ან იქნებ, მათხოვარი იყო და ფულის თხოვნა ერიდებოდა? ასეთი რამ, საერთოდ, არც მიფიქრია მისი სიმღერის და საუბრის თემატიკიდან გამომდინარე. ნეტა, რა შინაარსი ჰქონდა იმ ლექსს

ან როგორ მთავრდებოდა? ან რა მნიშვნელობა აქვს ამას? ახლა ამ ორ ბნქარსაც კრიტიკული თვალთ ვუყურებ და ვაანალიზებ. შეიძლება დავეთანხმოთ, რომ მიწის ზედაპირი მართლა არის ყვავილების სურნელებით სავსე. მაგრამ თვითონ მიწა, ადამიანური გაგებით, მაინც ცივია. კოსმიური მასშტაბებიდან თუ შევხედავთ, მაშინ, ყინულოვანი პოლუსების მიუხედავად, დედამიწა ნამდვილად არის თბილი. დედამიწას ათბობს მზე და ათბობს მის სიღრმეში მოთავსებული გავარვარებული ბირთვი. სწორედ ეს სითბო იძლევა დედამიწაზე სიცოცხლის არსებობის შესაძლებლობას.

მეტროში მომღერალი ქალი თავის სიმღერაში ნამდვილად არ გულისხმობდა ასეთ კოსმიურ მასშტაბებს, მაგრამ ის თავის სიმღერას რატომღაც სიკვდილის თემასთან აკავშირებდა და, თითქოს, ცდილობდა ეჩვენებინა, რომ სიკვდილი სულაც არ იყო საშინელი რამ. სიკვდილის შემდეგ ხომ ადამიანებს მიწაში ჩაწოლა გველოდა; იმ მიწაში, რომელიც იყო თბილზე თბილი და, თანაც, ყვავილების სურნელებით იყო სავსე.

„გეშინია სიკვდილის“? ბავშვი ვიყავი, როდესაც პირველად მოვისმინე ეს კითხვა. მახსოვს, შუალამისას მამაჩემის და ჩემი უფროსი ძმის საუბარმა გამაღვიძა. ზაფხულის ცხელი ღამე იყო. მამაჩემს და ჩემს უფროს ძმას საწოლები აივანზე გაეტანათ და ღამის სიგრილეში აპირებდნენ დაძინებას. მე კი ჩემი ოთახის ღია ფანჯრიდან მესმოდა მათი საუბარი. ჩემი ძმის შეკითხვამ გამომაფხიზლა და გამაკვირვა, თავზარი დამცა და გამაოგნა. გავიგონე, თუ როგორ ეკითხებოდა მამაჩემს: „გეშინია სიკვდილის?“ რა უპასუხა მამაჩემმა, არ მახსოვს. შეიძლება, ჩემი ბავშვური გონებისთვის მის პასუხს ისეთი მნიშვნელობა არ ჰქონდა როგორც თვით შეკითხვას. იქნებ, ჩამეძინა და ამ ყველაფერმა არარეალური ელფერი შეიძინა? შეიძლება, მე თვითონ შემეშინდა. თუმცა - არა. ბავშვისთვის ძალიან ძნელია სიკვდილის საშინელების წარმოდგენა და სიკვდილის შიშის განცდა. ბავშვს ხომ თავი უკვდავი ჰგონია. ბავშვი ვიყავი და ვერ წარმომედგინა, რომ ასეთი კითხვა, საერთოდ, შეიძლებოდა დასმულიყო. ეს კითხვა ბავშვის სმენისთვის არ იყო განკუთვნილი. ეს საიდუმლოებითმოცული კითხვა იყო, რომელსაც ბავშვებისთვის „აკრძალულ“ სამყაროში, დიდების სე-

რიოზულ სამყაროში შეეყავდი. მამაჩემი მსოფლიოში უძლიერესი მამაკაცი მეგონა და ვერ წარმომედგინა, რომ არსებობდა რაღაც, რისიც მასაც უნდა შინებოდა და რასაც სიკვდილი ერქვა. „გე-შინია სიკვდილის?“ - ეს ის კითხვაა, რომლის დასმისაც ეშინია ადამიანს. ადამიანს არ სიამოვნებს სიკვდილის გახსენება იმიტომ, რომ ეშინია სიკვდილის.

მე მეშინია სიკვდილის? ეს კითხვა მრავალჯერ, ასჯერ და ათასჯერ შეიძლება დაუვსება საკუთარ თავს და ორჭოფული პასუხიც გავცე: „მეშინია და არც მეშინია“. ან რა აზრი აქვს შიშს, როდესაც ჩვენ ამქვეყნად მოსვლა-წასვლას არავინ არ გვეკითხება და სიკვდილს ვერსად ვერ გავექცევით? რა იქნება სიკვდილი ჩემთვის? ფილოსოფიურად მგონია, რომ ეს იქნება ჩემი ყველაზე „საინტერესო“ ექსკურსია, მოგზაურობა, თავგადასავალი, მაგრამ თან ეჭვიც მეპარება: ვითომ ყველაზე საინტერესო და ლამაზიც? არ ვიცი და, ალბათ, ვერც ვერასოდეს გავიგებ.

ვერ ვიხსენებ, რომელ ფილოსოფოსს ეკუთვნის ეს მოსწრებული სიტყვები: - რა ვიქნები სიკვდილის შემდეგ? - ყველაფერი და არაფერიო. ალბათ, მეც ასე ვიქნები: ყველაფერი და არაფერი. იქ იქნება ან სრული „მარტოობა“ ან სრული „საჯაროობა“. იქ ჩემი სული და მსოფლიოს სული ან შეერწყმება ერთმანეთს და ერთიან საყოველთაო სულში გაერთიანდება, ან სულ მარტო დარჩება. ეს „შერწყმაც“ გაუგებარია და ეს „მარტოც“ გაუგებარია სრულიად. იქ, ალბათ, არ იქნება არც მთები, ტყეები და მდინარეები, არც სახლები და ქალაქები, არც ჩემთვის საყვარელი ადამიანები არ იქნებიან; არც ოჯახის წევრები, არც მეგობრები და ამხანაგები. მაშ რა იქნება იქ საინტერესო და ლამაზი? არ ვიცი. გაუგებარია სრულიად... უბრალოდ, იქ ადამიანური ცნებები და ღირებულებები აზრს დაკარგავენ. ამიტომ იქ არ იქნება არც ლამაზი და მახინჯი, არც კეთილი და ბოროტი, არც ჭეშმარიტი და ყალბი, არც სამართლიანი და უსამართლო. იქ არაფერი არ იქნება „საინტერესო“.

ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი, პლატონი რატომღაც დარწმუნებული იყო, რომ იქ, იდეების იდეალურ სამყაროში იქნება უმაღლესი დონის სიკეთე, სილამაზე-მშვენიერება, ჭეშმარიტება და სამართლიანობა, ანუ ყველაფერი ის, რაც კი შეიძლება საუკეთესო.

სო წარმოიდგინოს ადამიანის ფანტაზიამ. მაგრამ, სამწუხაროდ, პლატონის მითი გამოქვაბულის შესახებ მხოლოდ ლამაზი ფილოსოფიური მითია ამქვეყნიური და იმქვეყნიური დაპირისპირების შესახებ, რომელიც, ფაქტიურად იმასვე გვეუბნება და გვიმტკიცებს, რასაც, მაგალითად, ქრისტიანული რელიგია, რომ საიქიო ცხოვრება გაცილებით სჯობია ამქვეყნიურ ცხოვრებას.

იქ იქნება არარა, არარაობა, არყოფნა. და ეს მაინც იქნება საინტერესო, თუნდაც იმიტომ, რომ არარა, არარაობა, არყოფნა არ არსებობს ყოფნის, არსებობის და რაობის გარეშე იმიტომ, რომ სიკვდილიც არ არსებობს სიცოცხლის გარეშე და იმიტომ, რომ ეს არის სიკვდილ-სიცოცხლის ფილოსოფიის ლოგიკა, აბსურდულ-დიალექტიკური ლოგიკა, თავისებური ნიჰილისტური ლოგიკა. დეკარტემ თქვა: „ვაზროვნებ, მაშასადამე ვარსებობ“. მას ეჭვი შეეპარა საკუთარ არსებობაში. ჩვენც შეიძლება შეგვეპაროს ეჭვი: ვარსებობთ კი? დეკარტეს ლოგიკით თუ ვიმსჯელებთ, თუკი ვაზროვნებთ, მაშასადამე ვარსებობთ; თუკი ვიაზროვნებთ, მაშინ – ვიარსებებთ. რაზე ვიაზროვნებთ? პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, სიკვდილ-სიცოცხლეზე, არსებობა-არარსებობაზე, ყოფნა-არყოფნაზე. და რაც უფრო მეტს ვიფიქრებთ და მეტს ვიაზროვნებთ, იქნებ უფრო მეტად არსებულნიც გავხდეთ. მაშ, მოდით, ყველამ ერთად ვიფიქროთ და ვიაზროვნოთ ადამიანებმა, კაცობრიობამ. იქნებ, საერთო ძალისხმევით უფრო მეტად არსებულნი გავხდეთ იმ სამყაროში, რომელიც ვირტუალურისგან და სიზმრისგან, თითქმის, არც განსხვავდება.

ახლა როგორც უკვე ასაკოვანი ადამიანი ვეკითხები ჩემს თავს: მეშინია სიკვდილის? რომ ვთქვა, არ მეშინია-მეთქი, ეს, ალბათ, პრანჭიაობა და კეკლუცობა იქნება. მე ადამიანი ვარ და ადამიანურად მეშინია სიკვდილის. თუმცა, გარდაუვალის წინაშე შიში, თითქოს, აზრსაც კი კარგავს. უფრო ზუსტად, იმდენად არ მეშინია, რამდენადაც უფრო – არ მინდა! არ მინდა! არ მინდა! მე აქ მინდა - აქ! დედამინაზე! ჩემს სამყაროში! ჩემს ჩვეულ გარემოში! თუნდაც, ჩემს მოუწესრიგებელ საყოფაცხოვრებო პირობებში, რომელთა შემჩნევისთვის ხშირად ვერც ვიცლი ხოლმე.

მე არ მინდა სიკვდილი. მე მანანება ეს ლამაზი დედამინა. რომელიღაც ღმერთმა თუ განგებამ დამანახა დედამინა, დედამინაზე

მომავლინა, გამაჩინა და მალე დამატოვებინებს კიდევ. ჩემი დრო იწურება. მაგრამ როგორც ადამიანს ძალიან მიჭირს აქედან წასვლა. მე მენანება დედამიწა და მენანება ჩემი შვილების მიტოვება. მე მათთან ყოფნა მინდა. მათი სიხარულით გახარება მინდა. მათთან ერთად ცხოვრება მინდა, სიცოცხლე მინდა. მე მინდა ლამაზი დედამიწა. მთებში და ტყე-ლრეში ხეტიალით დაღლა მინდა. მაგრამ აქვს კი ყველაფერ ამას რაიმე აზრი? იქნებ უკვე მომბეზრდა? სიცოცხლის მობეზრება წარმოუდგენელია, შეუძლებელია!

რა არის სიკვდილი? სიკვდილი არის აუტანელი ტკივილი ძვირფასი ადამიანების დაკარგვის გამო. სიკვდილი არის ტკივილი იმის წარმოდგენის გამო, რომ საკუთარი სიკვდილი ჩვენთვის ძვირფას ადამიანებს დაგვაშორებს და სიკვდილი არის ტკივილი ჩვეულ სამყაროსთან განშორების გამო. „საშინელი“ საჩუქარია სიცოცხლე! საოცრად ძვირფასი და დასაკარგავად საოცრად გულსატკენი!

რას ვტირივარ, რას დავტირივარ? ალბათ, საკუთარი თავი მეცოდება, მებრალება და მენანება სიკვდილისთვის? თუ ამქვეყნიური სამყარო მენანება, რომელიც ჩემთან ერთად გაქრება ჩემთვის? ნამდვილად მენანება ამ სამოთხის დატოვება; სამოთხის, რომელშიც ჩემი გასარემონტებელი და მტვრით სავსე სახლიც შედის. მე შემოძლია ვთქვა, რომ „დედასთან მინდა“? ეს ხომ იმის ნიშანი იქნება, რომ სიკვდილი მინდა?

მაინც რა უნდა ადამიანს? უკვდავება? მაგრამ უკვდავება ხომ ძნელი წარმოსადგენია სიკვდილის გარეშე? მაინც, რა არის ეს სიკვდილ-უკვდავება? როგორ შეიძლება მისი მიღწევა? ალბათ, ისევ და ისევ სამყაროსთან შერწყმით, სამყაროს სულთან შერწყმით? მე მაინც ადამიანურად ვმსჯელობ და როცა წარმოვიდგენ, რომ ყველა ნაძირალას სულთან ერთად უნდა გაითქვიფოს ჩემი სული – არ მინდა. მაგრამ სიკეთე და ბოროტება ხომ ადამიანური ცნებებია. იქ კი არაფერი ამის მსგავსი არ იქნება. იქ ყველაფერი მარადიულ ცეცხლში გადადნება და განიწმინდება.

მე სიკვდილთან ერთად ვცხოვრობ, ოღონდ, ჯერ-ჯერობით, სხვების, უკვე გარდაცვლილ ახლობელ ადამიანთა სიკვდილთან და არა საკუთარ სიკვდილთან ერთად. საკუთარ სიკვდილთან „ცხოვრება“ ჯერ კიდევ წინა მაქვს. თუმცა, საკუთარი სიკვდილის გარდაუვალ შესაძლებლობას ხომ ყოველთვის თან დავატარებ.

ბოლოს, სიკვდილის წინ, ნუთუ მხოლოდ იმასლა ვიტყვი: ჯანდაბას ჩემი თავი! ჯანდაბას ამის თავი! მხოლოდ ლამაზი სიზმარი ყოფილა ყველაფერი! ყველანი რალაც სიზმარში ვმონანილებოდით. რა აზრი ჰქონდა ყველაფერ ამას? ყველაზე დიდი ფილოსოფიური კითხვა თუ არსებობა-არარსებობის შესახებ კითხვაა, ამ კითხვას მნიშვნელობით თითქმის არ ჩამოუვარდება მეორე ფილოსოფიური კითხვა: რისთვის? რისთვისაა ეს ყველაფერი? რა აზრი აქვს? რა მიზანი? ესაა ცხოვრებისეული საზრისის ანუ მიზნის შესახებ კითხვა. ესაა ცხოვრების საზრისის, სიცოცხლის საზრისის შესახებ კითხვა. ესაა მთავარი ადამიანური ღირებულების შესახებ კითხვა. მაინც რა არის ის მთავარი ღირებულება, რომლის გულისთვისაც ნამდვილად ღირს სიცოცხლე და არსებობა? ჩემი აღმოჩენა ნამდვილად არ იქნება, თუ ვიტყვი, რომ ეს მთავარი ადამიანური ღირებულება - სიყვარულია!

სიკვდილის შესახებ წიგნი

სიცოცხლის სიყვარულმა დაამანერინა

რატომ ვუნოდე ჩემს წიგნს „სიკვდილის ჩვეულებრივი ფილოსოფია“? რატომ მაინცა და მაინც - „ჩვეულებრივი“? იმიტომ, რომ ჩვეულებრივ, ადამიანები ჩვეულებრივად კვდებიან. იმიტომ, რომ სიკვდილ-სიცოცხლე ადამიანებისთვის ჩვეულებრივი მოვლენაა. სიკვდილიც ისეთივე ჩვეულებრივი მოვლენაა, როგორც - სიცოცხლე. საერთოდ, უფრო სიცოცხლეა ჩვეულებრივი მოვლენა, სიკვდილთან შეჩვევა კი ძალიან ძნელია. ყოველი ცალკეული ადამიანის სიკვდილი განსაკუთრებული და განსხვავებულია, მაგრამ სიკვდილი როგორც ასეთი, მაინც ყველასთვის საერთოა იმიტომ, რომ ყველა ადამიანი მოკვდავია და სიკვდილი ყოველი სიცოცხლის დასასრულია. სიკვდილ-სიცოცხლის, არსებობა-არარსებობის, ყოფნა-არყოფნის პრობლემა ყველაზე სერიოზული, და შეიძლება ითქვას, რომ ყველაზე მთავარი და მნიშვნელოვანი ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკურ-ეგზისტენციალური პრობლემაა.

ფილოსოფოსებმა დღემდე ვერ გასცეს პასუხი კითხვას, თუ რა არის სიცოცხლე ან რა არის სიკვდილი. სიცოცხლესთან ყოველ

ჩვენგანს, როგორც ცოცხალ, ცნობიერების მქონე არსებებს, გვაქვს უშუალო კავშირი. ჩვენ ცოცხლები ვართ, ვცოცხლობთ, სიცოცხლე ჩვენშია, ჩვენს შიგნითაა, ჩვენს სხეულშია, ჩვენ სიცოცხლით ვართ გაჟღენთილი და განსულიერებული, მაგრამ არავის არ შეგვიძლია პასუხის გაცემა კითხვაზე, თუ რა არის სიცოცხლე. მით უმეტეს, სრული უკუნიტ და ბუნდოვანებითაა მოცული სიკვდილი, რომელთანაც ცნობიერ მდგომარეობაში შეხება არ გვაქვს. სიკვდილს ჩვენ მხოლოდ გარედან, შორიდან შეგვიძლია დავაკვირდეთ ახლობელი თუ შორეული, ნაცნობი თუ უცნობი ადამიანების გარდაცვალებისას. სიცოცხლის მსგავსად სიკვდილიც ჩვენშია, ჩვენ იმთავითვე, დაბადებისთანავე, სიკვდილითა ვართ „დაავადებული“. მიუხედავად ამისა, სიკვდილის შესახებ არაფრის თქმა არ შეგვიძლია მტკიცედ, გადაჭრით და გარკვევით. ჩვენ მხოლოდ ჩვენი გრძნობების, განცდების და შთაბეჭდილებების გაზიარება შეგვიძლია ერთმანეთისთვის. ეს ყველაფერი კი ძალიან შორსაა თვით სიკვდილის ფენომენის ახსნისა და გაგებისაგან, მაგრამ სულ არაფერს მაინც ჯობია. სიკვდილის ფაქტზე თვალის დახუჭვა და წაყრუება არაფერს გვარგებს. არაფერს გვარგებს თავის ისე დაჭერა, თითქოს სიკვდილი არც ყოფილიყო.

მე-16 საუკუნის ფრანგი ფილოსოფოსი მიშელ მონტენი ეთანხმება ძველი წელთაღრიცხვის I საუკუნის რომაელ პოლიტიკოსსა და ფილოსოფოსს ციცერონს იმაში, რომ ფილოსოფოსობა სიკვდილისაკენ სვლაა, სიკვდილისათვის მზადებაა. თითქმის იგივეს ამბობს მე-19 საუკუნის გერმანელი ფილოსოფოსი - არტურ შოპენჰაუერი, რომლის აზრითაც, სიკვდილი ფილოსოფიის დასაბამია, ფილოსოფიის მუზაა; მარადიული, შთამაგონებელი მუზაა, და სიკვდილის გარეშე ფილოსოფია, ალბათ, არც იარსებებდა. მე-17 საუკუნის ებრაული წარმოშობის ნიდერლანდელი ფილოსოფოსის სპინოზას აზრით კი, ბრძენი ადამიანი ყველაზე ნაკლებს სიკვდილზე უნდა ფიქრობდესო, მაგრამ ამ საკითხში მე იმათ უფრო ვეთანხმები, ვისაც სიკვდილი ფილოსოფიის მუზად მიაჩნია და ვინც თვლის, რომ ჩვენ დაბადებიდანვე სიკვდილითა ვართ გაჟღენთილი და დაავადებული. სიკვდილზე უნდა ფიქრობდეს და სიკვდილი ხანდახან მაინც უნდა ახსენდებოდეს არა მხოლოდ ფილოსოფოსს, არამედ ნებისმიერ ადამიანსაც. სიკვდილის გახსენე-

ბა ხომ სიცოცხლის უფრო მეტად დაფასებას გვასწავლის.

არა მხოლოდ ფილოსოფიაა სიკვდილისაკენ სვლა, არამედ - ადამიანის მთელი სიცოცხლეც. სიკვდილი ხომ სიცოცხლის მეორე მხარეა და სიკვდილის გარეშე, ალბათ, სიცოცხლეც არ იარსებებდა. ადამიანის ყველაზე ელემენტარული დახასიათებისას, პირველ რიგში, ალბათ, ის უნდა ითქვას, რომ ადამიანი „ცოცხალ-მოკვდავი“ არსებაა და არა მხოლოდ „ცოცხალი“ იმიტომ, რომ ადამიანის ყოველნუთიერი სიცოცხლისათვის, ყოველნუთიერი არსებობისათვის ბრძოლა, ამავე დროს, სიკვდილისაგან გაქცევის მცდელობის ფონზე მიმდინარეობს. მართალია, ეს ბრძოლა, საბოლოო ჯამში, მაინც სიკვდილის გამარჯვებით მთავრდება, მაგრამ სიკვდილამდე ადამიანს აქვს იმის ბედნიერება, რომ ისარგებლოს იმ უძვირფასესი საჩუქრით, რომელსაც სიცოცხლე ჰქვია. საბოლოო ჯამში კი, სიკვდილის შესახებ წიგნი მე სიცოცხლის სიყვარულმა დამაწერინა. საოცარი საჩუქარია სიცოცხლე! საოცრად ძვირფასი და დასაკარგავად საოცრად გულსატკენი და გულდასაწყვეტი!

სიკვდილი სიცოცხლის გასაღებია თუ სიცოცხლე სიკვდილის გასაღებია? სიკვდილი და სიცოცხლე ერთმანეთის „გასაღებები“ არიან. სიკვდილზე ფიქრი გვეხმარება სიცოცხლის უკეთ გაგებასა და დაფასებაში. სიკვდილის ფილოსოფია კი, საბოლოო ჯამში, მაინც სიცოცხლიდან დანახული სიკვდილია.

ჩემი წიგნი „სიკვდილის ჩვეულებრივი ფილოსოფია“ სიკვდილის ჩვეულებრივ, ამქვეყნიურ, ადამიანურ გაგებას, სიკვდილის ჩვეულებრივ, ცხოვრებისეულ ფილოსოფიას ეძღვნება. „სიკვდილის ჩვეულებრივ ფილოსოფიაში“ ჩვეულებრივი ადამიანის თვალთ დანახულ და განცდილ სიკვდილს ვგულისხმობ. წიგნის მეორე ნაწილის დანერაც თუ გადავწყვიტე, მას, ალბათ, სიკვდილის მეტაფიზიკური ფილოსოფია ერქმევა და მასში, ალბათ, არამქვეყნიური, კოსმიური მასშტაბის სიკვდილზე მექნება საუბარი.

მეტაფიზიკური ფილოსოფია არისტოტელეს მეტაფიზიკიდან იღებს დასაბამს. მეტაფიზიკური ფილოსოფია პირველი ფილოსოფიაა. მეტაფიზიკური ფილოსოფია ბუნებაზე აღმატებული ფილოსოფიაა, ამიტომ მეტაფიზიკური ფილოსოფია ღმერთის ძიებაცაა. ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ ღმერთი, პირველ

რიგში, სიკვდილში უნდა ვეძებოთ. მაგრამ, იქნებ, სიკვდილზე მეტად სიცოცხლეში იყოს შესაძლებელი ღმერთთან მიახლოება? იქნებ ღმერთი სადღაც შორს, უკუნით მოცულ, ბნელ და გუგუზარ სიკვდილში კი არაა, არამედ სულ ახლოს, აქვე, ჩვენს გვერდით, სიცოცხლეში, მზის შუქით განათებულ ყოველდღიურობაში? იქნებ ღმერთის დასანახად საიქიოში წასვლა სულაც არ იყოს საჭირო; არც აუცილებელი და არც სასწრაფო? ღმერთი და სიკვდილი განუყრელ ცნებებად წარმომიდგენია. ჩემთვის ღმერთიც ისეთივე ბუნდოვანი და ბნელით მოცული ცნებაა როგორც სიკვდილი. ღმერთი არ მინახავს და, ალბათ, ვერც ვნახავ იმიტომ, რომ ღმერთის ცნება დანახვის ცნებასთან შეუთავსებელი უნდა იყოს. სიცოცხლეს ამოუხსნელი საიდუმლოა, მაგრამ ღმერთისგან და სიკვდილისგან განსხვავებით სიცოცხლეს ვხედავ კიდეც და ცოცხალიც ვარ. ამიტომ ჩემთვის სიცოცხლე ღმერთის და სიკვდილის საიდუმლოს ერთადერთი გასაღებია, მაგრამ ისეთი გასაღები, რომელმაც შეიძლება ვერასოდეს ვერც ერთი კარი ვერ გახსნას და ვერც ერთი საიდუმლო ვერ ამოხსნას. ეს უიმედო გასაღებია, მაგრამ მეც სხვა მაძიებელი ადამიანების მსგავსად, მაინც ამ გასაღებს ვებლაუჭები.

მეტაფიზიკურ ფილოსოფიასთან დაკავშირებით წინასწარ ის მაინც შემიძლია აღვნიშნო, რომ მე მაძიებელი და აგნოსტიკოსი ფილოსოფოსი ვარ. მე ვეძებ ღმერთს და ვეძებ უმაღლეს ჭეშმარიტებას, რომელთა პოვნის იმედი შეიძლება არცაა მაქვს. აგნოსტიკოსი ვარ იმ აზრით, რომ მეტაფიზიკურ საკითხებთან დაკავშირებით ადამიანური შემეცნების უნარზე ძალიან დიდ იმედებსაც არ ვამყარებ და ვიცი, რომ ფილოსოფიის უმთავრეს, უძირითადეს და უმნიშვნელოვანეს კითხვებზე პასუხების პოვნა თითქმის, ან საერთოდ, შეუძლებელია. მე ამავე დროს პანთეისტიც ვარ იმ აზრით, რომ ჩემთვის ღმერთია სამყარო და სამყაროა ღმერთი. ამით ჩემი ფილოსოფიური ამოცანა სულაც არ მარტივდება. ღმერთი თუ ვიპოვეთ სამყაროს სახით, ამით თითქმის არაფერი არ იცვლება. სამყაროც ხომ ისეთივე ამოუხსნელი გამოცანაა, როგორც თვით ღმერთი. თუმცა, ეს ყველაფერი უფრო სიკვდილის მეტაფიზიკურ ფილოსოფიას ეხება და არა სიკვდილის ჩვეულებრივ ფილოსოფიას. გამოცანაა კოსმიური სამყაროც და გამოცანაა ადამიანის,

როგორც მოკვდავი არსების სამყაროც.

ჩემი წიგნის - „სიკვდილის ჩვეულებრივი ფილოსოფიის“ - ყველაზე მოკლე დახასიათება სულ ერთი სიტყვით შეიძლება: „საშინელება“. რა დასკვნები შეიძლება გამოვიტანო ჩემი ცხოვრებისეული მწირი გამოცდილებიდან? ფილოსოფიური სიკვდილის თემაზე სამეცნიერო დასკვნების გაკეთება ძალიან ძნელია. ჩვენ შეიძლება მხოლოდ ბუნდოვანი სუბიექტური შთაბეჭდილების იმედი გვქონდეს. მაგრამ რა შთაბეჭდილებაა ეს? მგონი, მხოლოდ ერთი: საშინელების განცდა სულიერ ტკივილთან ერთად. სიკვდილის შესახებ ლიტერატურა ჩვენთვის, ადამიანებისთვის, საშინელი ლიტერატურაა, კათარზისული ლიტერატურაა. ის შეგვძრავს, შეგვაძრუნებს, ჩაგვაფიქრებს, აგვალელებს, განგვენმნდს, გაგვაოგნებს და მაინც გაურკვეველ მდგომარეობაში დაგვტოვებს.

„მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი“, – თქვა სოკრატემ. სოკრატეს შემდეგ დიდი დრო გავიდა და ადამიანებმა კიდევ ბევრი ცოდნა დააგროვეს, მაგრამ ის, რაზედაც სოკრატემ თქვა, რომ არაფერი არ ვიცოდით, სწორედ ურთულესი ფილოსოფიური პრობლემატიკაა, რომელიც ისევ ისე გაურკვეველი და ბუნდოვანი რჩება. მეც შემოძლია სოკრატესავით იგივე ვთქვა, ოღონდ ცოტა სხვა სიტყვებით: „ვერაფერი ვერ გავიგე“, „ვერაფერი ვერ გავუგე ამ სამყაროს, სიკვდილ-სიცოცხლეს, არსებობა-არარსებობას, ყოფნა-არყოფნას..... ვერაფერი ვერ გავუგე....“

სპინოზას აზრით: „არაფერია ისეთი, რაზედაც თავისუფალი ადამიანი უფრო ნაკლებს ფიქრობს, ვიდრე სიკვდილი; მისი სიბრძნეც ამაშია – იფიქროს არა სიკვდილზე, არამედ სიცოცხლეზე“. მაგრამ მარკუს ავრელიუსისათვის და ასევე მიშელ მონტენისათვისაც ხომ ფილოსოფოსობა – სიკვდილისაკენ სვლას ნიშნავს და მათთვის ხომ სიკვდილი – ფილოსოფიის მუზაა? მე მხოლოდ შემოძლია დავამატო, რომ სიკვდილი არა მხოლოდ ფილოსოფიის მუზაა, არამედ, ხშირ შემთხვევაში - ხელოვნებისაც.

მე მიყვარს სიცოცხლე და არ მიყვარს სიკვდილი. სიკვდილის შესახებ წიგნი მე სიცოცხლის სიყვარულმა დამანერინა. ჩვენ უნდა გვახსოვდეს სიკვდილი იმისათვის, რომ უფრო მეტად დავაფასოთ სიცოცხლე და გავუფრთხილდეთ სიცოცხლეს, სიცოცხლის ყოველ დღეს, ყოველ საათს, ყოველ წუთს, ყოველ წამს. ალბერ შვეიც-

ერის ფილოსოფიის უძირითადეს ცნებას „სიცოცხლისადმი მონივნება“ წარმოადგენს და ჩვენც მონივნებით უნდა მოვეპყრათ და დავაფასოთ სიცოცხლე, ეს უდიდესი სასწაული და დღესასწაული, ეს უდიდესი საჩუქარი, რომელიც მხოლოდ ერთხელ გვეძლევა და უნდა ვეცადოთ, რომ ადამიანური ცხოვრება გავხადოთ უფრო ბედნიერი. უნდა დავაფასოთ, გავუფრთხილდეთ და დავეშუროთ სიცოცხლეს იმიტომ, რომ კარს უკან სიკვდილია ჩასაფრებული და ჩვენ ვიცით, რომ ის აუცილებლად მოვა. ინდოელი ფილოსოფოსის ოშოს აზრით, ადამიანები უნდა ეცადონ, რომ ყოველი დღე დღესასწაულად აქციონ. ეს ნამდვილად ძნელად განსახორციელებელი და ძნელად შესასრულებელი მოთხოვნაა, მაგრამ ცოტათი მაინც რომ ვცადოთ?

სიკვდილის ფილოსოფიას თავისი აბსურდული ლოგიკა გააჩნია: როგორც სიბნელის ფონზე ვაფასებთ სინათლეს, ასევე სიკვდილის ფონზე უფრო მეტად და მეტად უნდა დავაფასოთ სიცოცხლე. მე მინდა, რომ ამ წიგნის წაკითხვის შემდეგ მკითხველი გავიდეს გარეთ, ღრმად ჩაისუნთქოს სუფთა ჰაერი, ახედოს ცისფერ ცას, მიეფიცხოს კაშკაშა მზეს და თქვას: „რა ბედნიერი ვარ, რომ ცოცხალი ვარ და როგორ გამიღიმა ბედმა, რომ საერთოდ, გავჩნდი ამ ქვეყანაზე, ამ ულამაზეს პლანეტა დედამიწაზე“.

მე არ მინდა, რომ სიცოცხლემ კიდევ ერთხელ ათქმევინოს ადამიანს ვახუშტი კოტეტიხელი ტკივილიანი სიტყვები: „სიკვდილი დედა ყოფილა, სიცოცხლე – დედინაცვალი“.

სულის გაყიდველი

წიგნი რომ იწერება, ის გაყიდვისთვისაა გამიზნული. წიგნი საკუთარ სულს თუ სდებ, მაშინ წიგნთან ერთად სულსაც ჰყიდი. მეც ჩემს სულს ვყიდი, ოღონდ არა ეშმაკზე, არამედ - ადამიანებზე, სულით მონათესავე ადამიანებზე; ვყიდი იმათზე, ვისთვისაც ახლობელია, ნაცნობია და გასაგებია მსგავსი აზრები და გრძნობები. ვყიდი ჩემი ცხოვრების ფრაგმენტებს, ჩემი მეხსიერების ნაფლეთებს, ჩემი სულის თავგადასავალს. ჩემი წიგნი „საშინელი“ წიგნია იმიტომ, რომ ის სიკვდილის თემას ეძღვნება, მაგრამ ის, ამავე

დროს, „შესანიშნავი“ წიგნიცაა იმიტომ, რომ ამ მძიმე თემის მიუხედავად, ის სიცოცხლის დიდი სიყვარულითაა დაწერილი.

მე არ მქონია თავგადასავლებით სავსე ბობოქარი ცხოვრება. ჩემს ცხოვრებაში არ ყოფილა არაფერი არაჩვეულებრივი, განსაკუთრებული და თვალში საცემი. მე სხვა ადამიანების მსგავსად ძალიან, ძალიან, ძალიან მიყვარს სიცოცხლე. მე არასოდეს არ მოფნიდა დრო და საშუალება იმისათვის, რომ სიცოცხლით ბოლომდე გავმძლარიყავი და დავმტკბარიყავი. სიცოცხლის სიყვარული კი ხელს არ მიშლიდა, რომ სიკვდილის თემაზე მეფიქრა, მეწერა და ფილოსოფიის პასუხგაუცემელი კითხვებით დავინტერესებულყავი.

იქნებ, სხვებისგან განსხვავებით, მე ძალიან ხშირად მახსენდება სიკვდილი და ჩემთვის ძვირფასი გარდაცვლილი ადამიანებიც თითქმის სულ ჩემთან არიან, მაგრამ სხვა ადამიანების მსგავსად მეც მიჭირს სიკვდილის რეალურად აღქმა, შეგნება და გაცნობიერება. ვიცი, რომ ამაოა სიკვდილზე ფიქრი; რამდენიც არ უნდა ვიფიქრო სიკვდილის შესახებ, ბევრს მაინც ვერაფერს გავიგებ, მაგრამ მაინც ვფიქრობდი და ვფიქრობ. ეს ნაფიქრალი იმდენი დამიგროვდა, რომ წიგნად გამოცემა გადავწყვიტე, ჩემი სულის თავგადასავლის ნაწილის გაყიდვით ფულის გაკეთება გადავწყვიტე. საქართველოში ძალიან ძნელია წიგნების წერით და გაყიდვით ფულის შოვნა, მაგრამ მე მაინც მაქვს იმედი, რომ ჩემს წიგნს თავისი მკითხველი გამოუჩნდება და მეც, ბევრს თუ არა, ცოტაოდენ ფულს მაინც ვიმოვი. ხედავთ, რა უტოპიურ ოცნებებში გადავვარდი?

სიტყვები - „დრო ფულია“ - ეკუთვნის ცნობილ ამერიკელ მეცნიერსა და პოლიტიკურ მოღვაწეს ბენჯამენ ფრანკლინს (1706-1790). საკმაოდ მოსწრებული გამონათქვამია. მე ყოველთვის მაქვს თავისუფალი დროც და ფულიც. ეს ჩაკეტილი წრეა: დროა საჭირო ფულის საკეთებლად, ხოლო ფულია საჭირო თავისუფალი დროისთვის. მე კი ჩემი დროის საკმაოდ დიდი ნაწილი ყოველთვის მეხარჯებოდა საქმლის კეთებაზე, ჭურჭლის რეცხვაზე, მაღაზიებში სიარულზე. შედარებით ნაკლები დრო მეხარჯებოდა სახლის დალაგებაზე, რის გამოც უწესრიგობა და არეულობა ჩემი თანამგზავრი იყო ყოველთვის. თუმცა, ფულის შოვნასაც თავისე-

ბური ნიჭი სჭირდება. ხომ ხედავთ, ვერ მოვითმინე და ვინუნუნე. არ იფიქროთ, თითქოს უმადური და ბედით უკმაყოფილო ვიყო. იმდენი შეგნება მაინც მაქვს, რომ ვხვდებოდე: მე ბედნიერი ქალი ვარ და ჩემი ბედნიერება ჩემი შვილებია. და თანაც, ამ ცხოვრებაში გართობა-დროსტარებაც არ მომკლებია.

რატომ და რისთვის ვყიდი ჩემი სულის თავგადასავლის ნაწილს? ფულისთვის, სახელის მოხვეჭისთვის, პატივმოყვარეობის დაკმაყოფილებისთვის თუ ადამიანთა მეხსიერებაში კვალის დატოვებისთვის? ალბათ, ყველაფერ ამისთვის ერთად და კიდეც - კულტურული კაცობრიობის ცნობიერებასთან კავშირისათვის. რას ვგულისხმობ „კულტურული კაცობრიობის ცნობიერებასთან კავშირში“? ალბათ, ძალიან, ძალიან, ძალიან ბევრი თანამოაზრის პოვნის იმედი მაქვს, ანუ იმ ადამიანებისა, ვისთვისაც ახლობელი და გასაგები იქნება ჩემი განცდილ-ნაფიქრალ-ნააზრევი. ეს უკანასკნელი მიზეზი მაინც ყველაზე მთავარია ჩემთვის. მე ხომ ადამიანებს ჩემს ცხოვრებას ვჩუქნი. ერთსა და იმავე დროს ვყიდი და ვჩუქნი კიდეც. იმედი მაქვს, რომ გამოჩნდებიან ადამიანები, რომლებიც იტყვიან, ამაზე ხომ მეც მიფიქრიაო.

ამ წიგნის შექმნის მთავარი მიზეზი კი, ალბათ, ისაა, რომ მე არ შემიძლია, რომ არ ვწერო. მას შემდეგ, რაც ქართული ასოებით წერა ვისწავლე და „ხ“ და „ძ“ ერთმანეთში ჯერ კიდეც მერეოდა, მე დღიურების წერა დავიწყე. დღიურების წერის იდეა, ალბათ, დედაჩემმა მომანოდა. მას შემდეგ სულ ვწერ და ვწერ. ჩემს ნაფიქრალ-ნააზრევეს და ნაგრძნობ-განცდილს ფურცლებს ვუზიარებ. ჩემს ნაწერებში ბევრი რამ, ალბათ, ზედმეტიცაა და უვარგისიც, მაგრამ მე ჩემს თავს მაინც ფილოსოფოსად ვთვლი და ამიტომ ვფიქრობ, რომ ჩემი ნაწერებიდან ყველაფერი არ უნდა იყოს გადასაყრელი. ნახევარი საუკუნის შემდეგ რომ გადავხედე ჩემი ბავშვობისა და ახალგაზრდობის დროინდელ დღიურებს, ბევრი რამ აღარ მომეწონა და დღიურების დიდი ნაწილი უბრალოდ და დაუნდობლად დავხიე და გავანადგურე. მაგრამ ჩემს ნაწერებში რამდენიმე წიგნის მასალაც ინახება, რომლებიც ჩასწორება-გადამუშავებას და გამოქვეყნებას წლების განმავლობაში ელოდება. ხოდა, მეც გადავწყვიტე ერთ-ერთი მათგანიდან მაინც გამეზედა გამოქვეყნების დაწყება. რატომ უნდა დაიკარგოს ამდენი

შრომა უკვალოდ და უშედეგოდ? იქნებ, მათშიც იყოს ადამიანთა გარკვეული ჯგუფისთვის რამე ღირებული, სასარგებლო და საინტერესო? ჩემი ცხოვრების გამოცდილება, იქნებ, ვინმეს რამეში გამოადგეს და ადამიანებს ცხოვრების უკეთესისკენ შეცვლაში დაეხმაროს, უკეთესისკენ უბიძგოს. მე ჩემს სულს კაპიკებად ვყიდი, მაგრამ არ შემიძლია არ გავყიდო, არ შემიძლია არ დავწერო და არ გამოვაქვეყნო. პირველი წიგნის გამოქვეყნება კი მხოლოდ დედაჩემის მეგობრის, ებრაელი მწერალი და ფილოსოფოსი ქალის, დინა რატნერის მიერ ტუალეტის გასარემონტებლად ნაჩუქარი ფულით გავბედე. დინა რატნერი ამჟამად ისრაელში, იერუსალიმის მოხუცთა თავშესაფარში ცხოვრობს და იმდენი შესაძლებლობა აქვს, რომ თბილისში მცხოვრები პროფესორი მეგობრის ოჯახს დაეხმაროს.

პლატონს დედამიწაზე უკვდავების მიღწევის ერთ-ერთ მთავარ საშუალებად ლიტერატურული ნაწარმოებების დატოვება მიაჩნდა და იქნებ, მეც გამოვიყენო ეს საშუალება? ინდივიდუალური მეხსიერება მოკვდავია, საკაცობრიო მეხსიერება - უკვდავი, ხელოვნება კი ადამიანთა მიერ ამ სამყაროში დატოვებული თავისებური ვირტუალური კვალია, რომელიც საკმაოდ დიდხანს ძლებს. ჩემი გამოქვეყნებული წიგნებით კაცობრიობის ნაწილად მინდა ვიგრძნო თავი და კაცობრიობასთან ერთად მინდა ვიყო დროებით მაინც - „უკვდავი“.

ჩემი მოთხრობების თუ ესეების კრებული, ძირითადად, ავტობიოგრაფიულ-მემუარული ხასიათისაა. მსგავსი წიგნების სხვა ავტორებსაც სულის გამყიდველებად ვთვლი, და თანაც არა უარყოფითი, არამედ - დადებითი აზრით. რომელ სტილსა თუ ჟანრს შემიძლია მივაკუთვნო ჩემი მოთხრობების ეს კრებული? რომელ ლიტერატურულ კატეგორიაში შემიძლია მოვაქციო? მე ჩემს მოთხრობებს იმპრესიონისტულ-ექსპრესიონისტულ რეალიზმს ვუნოდებდი, თანაც, სენტიმენტალიზმის ელფერით. რატომღაც ვფიქრობ, რომ ეს რეალიზმია, მაგრამ არა ობიექტური, არამედ სუბიექტური რეალიზმი, უფრო ზუსტად კი იმპრესიონისტულ-ექსპრესიონისტული რეალიზმი, რომელიც დრომოჭმულ სენტიმენტალიზმსაც არაა მოკლებული. რეალიზმად იმიტომ ვთვლი, რომ ჩემი „სულის თავგადასავალი“ რეალურ ფაქტებს ეყრდ-

ნობა, რომელთა აღწერასაც შეძლებისდაგვარად მეტი სიზუსტითა და სიმართლით ვცდილობ. ჩემს მოთხრობებში, თითქმის, არაფერია გამოგონილი. ჩემი მოთხრობები უშუალოდ აღწერენ სინამდვილეს, ყოველგვარი გამონაგონის გარეშე. ჩემი აზრით, რაც ნაკლებია გამონაგონი და რაც მეტია სიმართლე, მით მეტია მათი მხატვრული ღირებულება. იმპრესიონისტულ-ექსპრესიონისტული კი იმიტომ ვუნოდე, რომ ჩემი მოთხრობები ძირითადად ჩემს სუბიექტურ განწყობა-შთაბეჭდილებებსა და სულიერ გრძნობა-განცდა-ემოციებზეა აგებული. ყველაზე მეტი რეალიზმით და ობიექტურობით მწერალს სწორედ საკუთარი სუბიექტური აზრების, გრძნობების, განცდების და ემოციების გადმოცემა შეუძლია, და რალა თქმა უნდა – საკუთარი მსოფლმხედველობის, მსოფლხედვის, მსოფლგაგების.

ჩემი სულის თავგადასავალი საზოგადოების სამსჯავროზე რომ გამოვიტანე, ამით, თითქოს, საზოგადოებას თავისებური „აღსარება“ ჩავაბარე. საერთოდ, აღსარების ჩაბარება შვების მომტანად ითვლება. თუმცა, სიკვდილის თემასთან დაკავშირებული აღსარების ჩასაბარებლად ყველა მკითხველი არ გამოდგება. ამისთვის უფრო მომნიშვებული გონების და უფრო დახვეწილი გემოვნების მქონე მკითხველია საჭირო, რომელსაც თავის მოტყუება არ სჩვევია.

ჩემი აზრით, ავტობიოგრაფიულ-მემუარული სტილის ლიტერატურის ლოზუნგია: „რაც შეიძლება მეტი სიმართლე, სიმართლე, სიმართლე, შიშველი და შეულამაზებელი სიმართლე, როგორი უსიამოვნოც არ უნდა იყოს ის“. და ამგვარი ლიტერატურის მთავარი ღირებულებაც სწორედ შეულამაზებელ, შიშველ, უსიამოვნო და მტკივნეულ სიმართლეშია.

ღმერთმა უთხრა ადამიანს, ოფლითა შენითა მოიპოვე პური შენი არსობისაო. მე კი ნაწილობრივ ხუმრობით და ნაწილობრივ სერიოზულად შემიძლია ვთქვა, რომ „მე ცრემლითა ჩემითა უნდა მოვიპოვო პური ჩემი არსობისა“. იმიტომ, რომ ეს ჩემი ცრემლით დაწერილი სტრიქონებია. რუსთაველმა თქვა: „მელნად ვიხმარე გიჟრის ტბაო“, მე კი ვამბობ: „მელნად ვიხმარე ცრემლის ტბა“. არ იფიქროთ, რომ რალაც საშინელი ტრაგიკული ცხოვრება მქონდა. არა, უბრალოდ, მე სიკვდილის შესახებ ვწერდი და ამიტომ ცრემ-

ლებსაც ვერ ვიკავებდი ხშირად.

ავტობიოგრაფიულ-მემუარული ხასიათის ნაწარმოებების დასახასიათებლად მიგელ დე უნამუნოს რამდენიმე გამონათქვამი უნდა მოვიშველიო: „ყოველი მწერალი ავტობიოგრაფია, იგი ცდილობს გახსნას თავისი თავი, ასახოს თავისი თავი, და უფრო მეტიც, გახსნას და ასახოს ის, ვინც მას უნდოდა, რომ ყოფილიყო...“... „სწორედ ამაში მდგომარეობს მისი შემოქმედების სიღრმეც და სირთულეც – „რანი ვართ და რანი გვინდოდა რომ ყოფილიყავით!“ (მიგელ დე უნამუნო, „ბურუსი“, თბ. 1986, გვ. 330). „ჩვენ ყველას პატივმოყვარეობის ჭია გვლრღნის, მზად ვართ, ყველაზე იდუმალი და სამარცხვინო სენიც კი ქვეყანას დავანახოთ. მჯერა, სულ არ გაგვიჭირდებოდა ისეთი კაცის მონახვა, რომელიც შავ ჭირსაც კი არ დამალავდა, ოღონდ კი სხვათა ყურადღება მიეპყრო. განა თვით „აღსარება“ უფრო მეტი არ არის, ვიდრე გულის გადაშლა?“ (იხ. უნამუნო, „ბურუსი“, თბ. 1986, გვ. 227).

ავტობიოგრაფიულ-მემუარული ლიტერატურის ავტორები უღრმავდებიან საკუთარ თავს და საკუთარი სულის ბიოგრაფიის, საკუთარი სულის თავგადასავლის აღწერით არიან დაკავებულნი. როგორც ჩანს, ისინი კარგად აცნობიერებენ სოკრატეს სიტყვებს „შეიცან თავი შენი!“. ოცი, ორმოცი, ორმოცდაათი საუკუნეა, რაც გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად საკუთარი თავის და სამყაროს შეცნობას ცდილობს კაცობრიობა, მაგრამ – ამაოდ. აგნოსტიციზმი ისევ ინარჩუნებს არსებობის უფლებას. ტერენტი გრანელის ლექსს „უმიზნო ხეტიალი“ ფილოსოფიურად თუ შევხედავთ, მასში აღმოვაჩენთ აგნოსტიციზმის ბურუსსაც, ამ ბურუსით გამოწვეულ პესიმიზმსაც და ამქვეყნად უმიზნო ხეტიალის აბსურდულობასაც. აგნოსტიკურ უძლურებას კარგად გამოხატავს მიგელ დე უნამუნოს ერთ-ერთი წიგნის სათაურიც – „ბურუსი“. სიტყვამ „ბურუსი“ ქართულ ლიტერატურულ სინამდვილეში საკმაოდ მრავლისმეტყველი შინაარსი შეიძინა. გავიხსენოთ, თუნდაც, ოთარ ჩხეიძის რომანი „ბურუსი“ ან თენგიზ ვერულავას ინტერნეტ-ბლოგი სახელწოდებით „ბურუსი“. ჩვენ, ადამიანებს, კაცობრიობის მეცნიერული და ფილოსოფიური გამოცდილების გათვალისწინებით კი, მხოლოდ იმის თქმა შეგვიძლია, რომ ჩვენს თავშიც და ჩვენს გარშემოც „ბურუსია“ იმიტომ, რომ დიდი მცდ-

ელობის მიუხედავად, ჩვენ მაინც ვერაფერი ვერ გავიგეთ ვერც საკუთარი თავისა და ვერც ჩვენს გარშემო მყოფი სამყაროს არსობრივი სინამდვილის შესახებ; იმ სამყაროსი, რომლის შემადგენელი ნაწილებიც ჩვენ თვითონვე ვართ. მაგრამ მაინც ვკითხულობთ სხვის ნაგრძნობ-ნაფიქრალ-ნააზრევს და ჩვენც ვწერთ ჩვენს ნაგრძნობ-ნაფიქრალ-ნააზრევს და მომავალ თაობებს სამახსოვროდ ვუტოვებთ; ვუტოვებთ მისხალ-მისხალ, წვეთ-წვეთ, რათა... ვინ იცის... იქნებ... კაცობრიობის კოლექტიურმა ცნობიერებამ ოდესმე მაინც რამე შეძლოს და რამე გაიგოს სიკვდილ-სიცოცხლის ამოუცნობი საიდუმლოს შესახებ...

„ღმერთო! ჩემს ირგვლივ რა სიბნელეა,

ღმერთო! ჩემს ირგვლივ რა ბურუსია?!“ –

- თქვა ტერენტი გრანელმა ლექსში „უმიზნო ხეტიალი“

მეხსიერების პარადოქსები

სიკვდილის ფაქტის წინაშე პირველად 3–4 წლის ასაკში აღმოვჩნდი. გარდაიცვალა ჩვენი მეზობელი მოხუცი ქალი, რომელიც ბებიჩემებთან მეგობრობდა და ხშირად გესტუმრობდა. თუ არ ვცდები, ცუცას ეძახდნენ. ოჯახთან ერთად მის გასვენებაშიც ვიყავი, საიდანაც მხოლოდ ის მახსოვს, რომ ჯიბეში გაუთოვებული და კოხტად დაკეცილი ცხვირსახოცი მედო და ჩამავალი მზე ყვითლად ანათებდა რომელიღაც შენობის, თუ არ ვცდები, ტუფით მოპირკეთებულ კედელს. მაშინ მე არც დავფიქრებულვარ იმაზე, თუ რა მოხდა, მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ გაკვირვება დამეუფლა: მე შევამჩნიე, რომ რაღაც შეიცვალა: მოხუცი ქალი ჩვენთან აღარ მოდიოდა, მაგრამ მე ყურებში მისი ხმა მქონდა შემორჩენილი, რომელიც ნელ–ნელა სუსტდებოდა, ქრებოდა და დავინწყებას ეძლეოდა. მე ვცდილობდი ამ ხმის გახსენებას და შენარჩუნებას, მაგრამ ამაოდ: არაფერი გამომდიოდა. მალე ცუცას ხმა საბოლოოდ წაიშალა ჩემი მეხსიერებიდან და დავინწყებას მიეცა.

სიკვდილის შემდეგ გარდაცვლილი ადამიანები სხვა ადამიანების მეხსიერებიდან იშლებიან, ქრებიან: მხედველობითი

მეხსიერებიდანაც და სმენითი მეხსიერებიდანაც. სუსტდება, იშლება და ქრება მათი მოგონება. სიკვდილის შემდეგ ადამიანთა უმეტესობა დავინწყებას ეძლევა. არც „ხსოვნა-მოგონება“ არაა მარადიული და ადამიანის მეხსიერებასაც აქვს საზღვარი და დავინწყების უნარი. ჩემს ბავშვურ მეხსიერებაში ორჯერ დავაფიქსირე „თვალნათლივ“ ეს დავინწყების პროცესი. ერთხელ, ცუცვას გარდაცვალებასთან დაკავშირებით და მეორედ კი, დაახლოებით 5-6 წლის ასაკში, როდესაც დედაჩემმა ინგლისური ენის შესასწავლად კერძო მასწავლებელთან დამანყებინა სიარული; ალბათ იმიტომ, რომ ინგლისურის მასწავლებელი შემთხვევით ჩვენს მეზობლად აღმოჩნდა და დედაჩემმა, უბრალოდ, ამ შემთხვევით ისარგებლა. ჯერ ქართული წერა-კითხვა არ ვიცოდი და ინგლისური სიტყვებით მიტენიდნენ თავს. მითხრეს, რომ დამახსოვრების მიზნით ახალი სიტყვა რამდენჯერმე უნდა გამემეორებინა. მეც ბევრჯერ ვიმეორებდი ხმამაღლა ერთსა და იგივე უცხო სიტყვას. შემდეგ ვჩერდებოდი და ვაკვირდებოდი, ვამოწმებდი, მახსოვდა თუ არა და, სამწუხაროდ, ვამჩნევდი, თუ როგორ ნელ-ნელა ქრებოდა და იშლებოდა ის ჩემი მეხსიერებიდან.

ამბობენ, დრო ყველაფრის მკურნალიაო, მაგრამ – ყოველთვის არა. გარდაცვლილი ძვირფასი და საყვარელი ადამიანის ხსოვნა და მოგონება შეიძლება გაფერმკრთალდეს, მაგრამ მისი სიკვდილით გამოწვეული ტკივილი კი შეიძლება არ განიკურნოს და ბოლომდე დარჩეს. ცალკეული ადამიანის ცნობიერება უწყვეტი ინდივიდუალური მეხსიერებაა, რომელსაც დაბადებიდან ანმეოს კონკრეტულ მომენტამდე თანმიმდევრულად ახსოვს თავისი ცხოვრების ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი ფაქტები. ადამიანს მეხსიერებაში შეუძლია აღიდგინოს და გაიხსენოს რომელიმე წარსულ-გარდასული ამბავი, რომელიც რეალურად აღარ არსებობს და მხოლოდ მის თავში, მის მეხსიერებაშია შენახული-შემორჩენილი. დროის მდინარეა შეუქცევადი პროცესია. წარსულ დროს ვეღარ დაიბრუნებ, მაგრამ მისი გახსენება შესაძლებელია. ასევე გარდაცვლილ ადამიანს ვეღარ დაიბრუნებ, მაგრამ მისი გახსენება შესაძლებელია. თუმცა, ამ გახსენებას მხოლოდ გამხსენებლისთვის აქვს მნიშვნელობა, გარდაცვლილისთვის კი – სულ ერთია. ცოცხალი ადამიანი ცდილობს თავისი გახსენებით, ე.წ. „ხსოვ-

ნა-არდავინწყებით“ (როგორც ქართულ სუფრაზე ამბობენ ხოლმე სადღეგრძელოში) გაუხანგრძლივოს არსებობა მის ახლობელ ადამიანს. ადამიანთა უმეტესობის შესახებ ხსოვნა ნათესავთა და ნაცნობ-მეგობართა ერთი ან რამდენიმე თაობის გარდაცვალების შემდეგ ქრება. რჩება მხოლოდ ცალკეულ გამოჩენილ ადამიანთა შესახებ ხსოვნა, რომელიც წიგნებში და ხელოვნების ნაწარმოებებშია დაფიქსირებული და საუკუნეებს უძლებს. სიკვდილი ადამიანთა უმეტესობის ნაკვალევს სამუდამოდ შლის. ადამიანი კი ოდითგანვე უკვდავებაზე ოცნებობს. მაგრამ ეს ოცნება სასწაულზე ოცნების ტოლფასია.

როდესაც ბებიაჩემი, დედაჩემის დედა გარდაიცვალა, დაწყებითი კლასების მოსწავლე ვიყავი. ბავშვები შევიპარეთ მიცვალებულის ოთახში, როდესაც იქ არავინ იყო, და შიშითა და გულისფანცქალით მიცვალებულის ფეხის თითებზე შეხება გავბედეთ. ალბათ, ჩვენი სიმამაცის გამოცდა გვსურდა და თან სიკვდილის წინაშე შიშის დაძლევისათვის ვამაყობდით. მერე მე განვმარტოვდი ბაღში და უცნაური რიტუალი ჩავატარე: „ღმერთო, გამიჩინე ხელში 5 კაპიკიანი“, – გულმხურვალედ ვთხოვდი ღმერთს. ალბათ, გაგიკვირდებათ, რატომ ვთხოვდი ღმერთს 5 კაპიკიანს და არა ბაბოს გაცოცხლებას. ჩემი ბავშვური ჭკუით პატარა ექსპერიმენტს ვატარებდი და დიდი სასწაულის მოხდენას პატარა სასწაულის მოხდენით ვიწყებდი. ხელში 5 კაპიკიანის გაჩნა გაცილებით ადვილი მეჩვენებოდა, ვიდრე ბაბოს გაცოცხლება და მჯეროდა, რომ თუ 5 კაპიკიანის გაჩენას შევძლებდი, მაშინ ბაბოს გაცოცხლებაც შესაძლებელი იქნებოდა. ცხადია, რომ სასწაული ვერ მოვახდინე, ჩემი გულუბრყვილო ექსპერიმენტი მარცხით დამთავრდა და შემდეგში ასეთი რამ აღარც მიცდია. მაშინ მეგონა, რომ მთელი გულითა და სულით ვლოცულობდი. მაგრამ, როგორც ჩანს, ჩემს ლოცვაში არ იყო ის რწმენა, რომელიც სასწაულს სჭირდებოდა. მე ხომ ეჭვი შემეპარა და ამიტომ ვერ გავბედე ღმერთისთვის პირდაპირ ბაბოს გაცოცხლება მეთხოვა.

როდესაც მამაჩემის დედა გარდაიცვალა, მაშინ უკვე უნივერსიტეტიც დამთავრებული მქონდა. 90 წელს მიტანებული ბებიაჩემი ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა. როდესაც მისი გარდაცვალების ამბავი გავიგე, მის ოთახში შევვარდი და მოსუ-

ლიერება ვცადე. ხელები ავუმოძრავე, ვარჯიშებს ვაკეთებინებდი და მეგონა, რომ გონს მოვიყვანდი. მაგრამ ცოტა ხანში შევამჩნიე, რომ სახსრებმა თითქოს გაშეშება დაიწყეს და მისი ხელები აღარ მემორჩილებოდნენ. მე გაკვირვებით აღმოვაჩინე, რომ ბაბოს პირი ღია ჰქონდა და საყლაპავში ნერწყვი დაგროვებოდა. მაშინლა მივხვდი, რომ ბაბო მართლა მკვდარი იყო.

ადამიანს ყოველთვის აინტერესებს, რა ხდება სიკვდილის შემდეგ, ანუ რა „გრძნობაა“ ეს – მკვდრად ყოფნა. ეს კითხვა მე ძალიან ადრე გამიჩნდა, 6–7 წლის ასაკში. მაშინ მე ისიც მაინტერესებდა, თუ რას გრძნობდნენ და როგორ აღიქვამდნენ სამყაროს ცხოველები და ფრინველები, მაგალითად, ძაღლები, კატები და ქათმები. ძალიან მაინტერესებდა ცოტა ხნით მაინც მათ კანში ყოფნა და მათი თვალთ დანახული სამყაროს დანახვა. მერე კი იმითაც დავეინტერესდი, თუ რას „გრძნობდა“ მკვდარი, ანუ რა ხდებოდა სიკვდილის შემდეგ და თქვენ წარმოიდგინეთ, იმდენად დიდი იყო ჩემი ინტერესი და ცნობისმოყვარეობა, რომ, ამ მიზნით, „თვითმკვლელობაც“ კი გადავწყვიტე. ეს ჩემი „თვითმკვლელობის“ პირველი და უკანასკნელი „ცდა“ იყო. ყველაზე საოცარი კი ის იყო, რომ თვითმკვლელობაზე ვფიქრობდი 6–7 წლის ასაკში. ეს, რა თქმა უნდა, ბავშვური სისულელე იყო და თანაც ძალიან დიდი სისულელე. არა მგონია, რომ ეს სერიოზული გადაწყვეტილება ყოფილიყო. მას უფრო ბავშვური თამაშის სახე ჰქონდა, მაგრამ, ფაქტია, რომ მე ხელში სამზარეულოს ბლაგვი დანა ავიღე, მოვიმარჯვე და გულში დავიმინე. დიდხანს ვიმიზნებდი, მაგრამ დარტყმა, რა თქმა უნდა, მაინც ვერ გავხდე. შემეშინდა. რომ გამებედა კიდევ, არა მგონია, რაიმე სერიოზული ზიანი მიმეყენებინა საკუთარი თავისთვის. მე ხომ ძლიერად დარტყმას ვერც შევძლებდი. ერთადერთი, რასაც მოვახერხებდი, შეიძლება მხოლოდ კანი გამეჭრა. ასე ჩაიშალა ჩემი „თვითმკვლელობის“ მცდელობა და არა მგონია, რომ მსგავსი საქციელის ჩადენის სურვილი გამიჩნდეს მომავალში. მე, ალბათ, უფრო ჩემს ბუნებრივ გარდაცვალებას დაველოდები, რომ ვნახო, თუ „რა ხდება იქ“, სიკვდილის კარიბჭესთან. და ამისთვის მართლა სერიოზული მიზეზი თუ არ მექნება, ისე ნამდვილად არ მოვისწრაფებ ისედაც ხანმოკლე წუთისოფელს.

ჩემი ბავშვობისდროინდელი მოგონებები სიკვდილის შესახებ

დროის ნახევარსაუკუნოვანმა ბურუსმა დაფარა და ახლა ეჭვიც კი მეპარება, ეს ყველაფერი მართლა მე გადამხდა თავს თუ არა. ბებიაჩემების შესახებ მოგონებებიც გაფერმკრთალდა, გაიცრიცა და გახუნდა. მეხსიერება ბევრ რამეს ინახავს. მეხსიერება ჩვენს თავშია, ჩვენი ტვინის ხვეულებშია, ჩვენს სულშია, ჩვენშია, მაგრამ რამდენად მოუხელთებელია, უცხოა, არასანდოა, არამყარია.... ის ერთსა და იმავე დროს ახლოცაა და შორსაა. მეხსიერებაში შენახული ინფორმაცია უძრავი და უცვლელი არაა. ის დროის დინებას მიჰყვება წარსულის სიღრმეებისკენ და სულ უფრო და უფრო გვშორდება. ჩვენი სიკვდილის შემდეგ კი საბოლოოდ წაიშლება და გაქრება.

მაგრამ მეხსიერების კიდევ ერთი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ამქვეყნიური ადამიანური უკვდავება მხოლოდ მეხსიერების, "ხსოვნა-არდავინწყების" წყალობითაა შესაძლებელი.

მახსოვს! მახსოვს! მახსოვს! გარდაცვლილ ადამიანთა სახეები, ხმები, ხასიათები, ქცევები, მათი იმედები და ოცნებები, მათი ნუხილი და სიხარული... არ ვიცი, რაიმე შელავათი თუა მათთვის ის, რომ მე ისინი მახსოვს, და რომ ისინი ჩემს თავში, ჩემს გონებაში, ჩემს მეხსიერებაში ამოტივტივდებიან—ხოლმე პერიოდულად და ასე ფრაგმენტულად, ილუზორულად, მირაჟულად აგრძელებენ არსებობას. ჩემს სიკვდილთან ერთად მათი ჩემეული ხსოვნაც გაქრება. თუ მათ შესახებ რაიმეს დავნერ და მათ შესახებ ჩემს ხსოვნას მომავალ თაობებს გადავცემ, ამით მათ „არსებობას“ გავუხანგრძლივებ? მათი სახეები ჩემს მკითხველთა გონებაში გაიელვებს—ხოლმე პერიოდულად. მაინც რაიმე აზრი აქვს ამ ყველაფერს?

„ღმართო, ჰან გვიშველი!“

ძილი და სიკვდილი ძმები არიანო. გულისწასვლა და სიკვდილიც ძმები არიანო. ბავშვობაში ხშირად მიხდებოდა გული ცუდად. უჰაერო დახუთულობაც მოქმედებდა ჩემზე, ზღვის ავადმყოფობისგანაც ვიტანჯებოდი და კბილის ამოღებისას ანესთეზიის მიზნით გაკეთებული ნემსისგანაც მიმდიოდა გული. ვგრძნობ-

დი, როგორ დამივილიდა რაღაც ტვინის ხვეულებში და როგორ ნელ-ნელა მიბუჟდებოდა, მებინდებოდა და მებურებოდა გონება. მერე ვითიშებოდი და როდესაც ვსულიერდებოდი, გული მერეოდა. ალერგიის ტესტი არაფერს არ აჩვენებდა. ექიმები ასკვნიდნენ, რომ მე ალერგიული არ ვიყავი და, უბრალოდ, არაცნობიერი შიშის ფაქტორი მოქმედებდა. მოსულიერების შემდეგ ნერვიულობას აყოლილს წნევა მაღლა მიწევდა და გულისრევაც მეწყებოდა. გულისრევის შემდეგ ერთბაშად ვწყნარდებოდი და კარგადაც ვხდებოდი. ბოლო დროს კი დამიდგინეს, რომ მე, თურმე, ალერგია მქონია ადრენალინზე, რომელსაც კბილის ექიმები ნებისმიერ ტკივილგამაყუჩებელ ნამალში ურევდნენ.

გულისნასვლის პირველი შემთხვევა 10–12 წლის ასაკში მქონდა. მატარებლით ვმგზავრობდით ორი დღე–ღამე. დილით კუპედან გამოვედი მატარებლის დერეფანში და ფანჯრიდან გადავყავი თავი. ჩემს წინ რუსეთის ერთფეროვანი უსასრულო პეიზაჟი იშლებოდა და მატარებლის ლიანდაგების გასწვრივ სიმინდის ნათესები გარბოდნენ და გარბოდნენ დაუსრულებლად. მახსოვს, რომ თვალები ამიჭრელდა, უფრო ზუსტად, სიმინდის ყანების სურათი აჭრელდა და აირია, მერე კი ველარც შევამჩნიე, როდის გამეთიშა გონება და გული წამივიდა. ძირს დავვარდნილვარ და მგზავრებს კუპეში, საწოლზე დავუწვენივარ. უცნაური რამ განვიცადე: თითქოს სადღაც შორს ვიყავი წასული და რომელიღაც სხვა შორეთიდან დედაჩემის განწირული კივილი მესმოდა ბუნდოვნად: „მანანა! მანანა!“ თვალები გავახილე და უამრავ ხალხს მოვკარი თვალი, რომლებიც გარს მეხვეოდნენ და ჩემს გონზე მოყვანას ცდილობდნენ. საოცრად სასიამოვნო მოთენთილობა და სიმშვიდე დამეუფლა. ეს არ იყო ჩვეულებრივი სიმშვიდე, არამედ რაღაც ამაღლებული, ბრძნული, არაამქვეყნიური. თითქოს რომელიღაც ძლიერი ნარკოტიკული ნივთიერებით ვიყავი გაბრუებული და გარინდებული. ამ სიმშვიდეს თან ახლდა ძლიერი დარწმუნებულობა იმისა, რომ არაფერი მომივიდოდა, არაფერი მემუქრებოდა, რომ ადამიანები დამიცავდნენ და ამქვეყნად დამაკავებდნენ. ისინი მე თავს მაღდნენ დარაჯებად და არსად არ გამიშვებდნენ. არ დაუშვებდნენ, რომ მე რამე დამმართნოდა. მე, როგორც ბავშვს, დიდების სამყაროს იმედი მქონდა. ჩემში ძლიერი იყო ადამიანების

ყოველისშემძლეობის რწმენა.

ჩემი ბავშვური ასაკის ოპტიმიზმიდან გამომდინარე, მთლიანად ამ ქვეყანას ვეკუთვნოდი და სიკვდილი ჩემთვის არ არსებობდა. ჩემთვის სიკვდილი ზღაპრების და ფანტასტიკის სფეროს წარმოუდგენელი და დაუჯერებელი გამონაგონი იყო. მე ხომ მთელი ცხოვრება წინ მქონდა. ჩემი მომავალი უსასრულოდ მეჩვენებოდა. მე უკვდავი ვიყავი. ბავშვობის ხანა იმითაა მომხიბლავი და მომაჯადოებელი, რომ ბავშვისთვის სიკვდილი არ არსებობს. ეს მომხიბლავი ილუზიაა, რომელიც ასაკის მატებასთან ერთად ნელ-ნელა სუსტდება, თუმცა, საბოლოოდ, მაინც არ ქრება. მოზრდილი ადამიანიც ხომ საკუთარი სიკვდილის შესაძლებლობას არარეალურად აღიქვამს და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებშიც კი უჭირს იმის დაჯერება, რომ მოკვდება.

ეს პირველი გულისნასვლა იმითაც დამამახსოვრდა, რომ ამის შემდეგ გულისნასვლა ჩემთვის სასიამოვნო გრძნობა აღარ ყოფილა. პირიქით. ყოველთვის საშინლად ვგრძნობდი თავს. თვითმფრინავით პირველად რომ ვიმგზავრე, ჩემთვის ყველაფერი აუტანელი იყო, აფრენაც, დაფრენაც და თვითმფრინავის ე.წ. „ორმოებში“ ჩავარდნაც, როდესაც თვითმფრინავი სიმაღლეს კარგავდა ან პირიქით, ისევ მაღლა აღიოდა. განსაკუთრებით გამიჭირდა თვითმფრინავის აეროპორტში დაშვების და საფრენ ბილიკზე დაჯდომის გადატანა. რალაც მიზეზის გამო თვითმფრინავი ბილიკზე ვერ ჯდებოდა და წრეებს არტყამდა ქალაქის თავზე. მგზავრებში პანიკა დაიწყო. მე ნახევრად გულწასულ მდგომარეობაში თვალდახუჭული მისვენებული ვიყავი თვითმფრინავის სავარძელზე. მაგრამ მაინც მესმოდა, სტიუარდესა რომ ეუბნებოდა დედაჩემს, – არ უთხრა ბავშვს, რომ ვერ ჯდება თვითმფრინავი, რათა არ ინერვიულოს და უფრო ცუდად არ გახდესო. მე კი მესმოდა, რაც ხდებოდა, მაგრამ ისე ცუდად ვიყავი, რომ შიშის გრძნობაც გამქრობოდა და ჩემთვის ყველაფერი სულ ერთი იყო. ისიც კი სულ ერთი იყო თვითმფრინავი ჩამოვარდებოდა თუ არა. ახლა მიკვირს ჩემი მაშინდელი გუნება-განწყობილება. ბავშვი ვიყავი, მაგრამ მაინც საოცარი იყო, ისე ცუდად როგორ ვიყავი, რომ ჩემთვის სიკვდილ-სიცოცხლეს ერთი ფასი ჰქონდა. მაშინ სულ სხვა რამემ გამაკვირვა, აღელვებული დედაჩემის გულმხურვალედ და

სასონარკვეთით წარმოთქმულმა სიტყვებმა: „ღმერთო, უშველე ჩემს მანანას!“. მე ვიცოდი, რომ დედაჩემს ღმერთი არ სწამდა და ამის შემდეგაც არასოდეს უხსენებია ღმერთის სახელი. მაშინ კი ამ სიტყვებმა ჩემზე თავზარდამცემად და გამომაფხიზლებლად იმოქმედა. მე ვიგრძენი, როგორ ვუყვარდი დედას და როგორ იტანჯებოდა იმ წუთებში ჩემი ცუდად ყოფნის გამო. მე თითქოს თვალნათლივ დავინახე მისი ტკივილი და გავოგნდი. „ღმერთო, შენ უშველე!“, „ღმერთო, შენ მიშველე!“, „ღმერთო, შენ გვიშველე!“. ამ სიტყვებმა ჩემს ცნობიერებაში თუ არაცნობიერებაში სამუდამოდ დაიდეს ბინა და ყოვლისშემძლე მაგიურ-ჯადოსნური სასწაულის ელფერი შეიძინეს.

ამბობენ, რომ ღმერთი ადამიანს გაჭირვებაში ახსენდებაო. გაჭირვებაში ადამიანს სჭირდება ყოვლისშემძლე დამხმარე, რომელიც სასწაულს მოახდენს და გადაარჩენს მას ან მისთვის ძვირფას ადამიანს დაიცავს ყოველგვარი უბედურებისაგან. ღმერთი გაჭირვებაში მაშინ ახსენდება ადამიანს, როდესაც ადამიანების მხრიდან დახმარების იმედი აღარ აქვს. მორწმუნეთათვის ღმერთი კეთილია, სამართლიანია და ყოვლისშემძლეა. ათეისტებისთვის ღმერთი არ არსებობს, მაგრამ რომ არსებობდეს კიდეც, ის კეთილი ვერ იქნება, რადგან მისთვის სიკეთე და ბოროტება, სამართლიანობა და უსამართლობა სულერთი იქნება. ზოგს სწამს ღმერთი, ზოგს - არა, მაგრამ სიტყვები „ღმერთო, შენ გვიშველე“ მაინც შეებისმომგვრელ ჯადოსნურ სიტყვებად ევლინებათ ადამიანებს.

ცუდად გახდომა ნამდვილად არაა სასიამოვნო მოვლენა. ჩემი ახალგაზრდობისდროინდელი ცუდადგახდომები ძირითადად რაიმე მნიშვნელოვან ცხოვრებისეულ მოვლენებთან იყო დაკავშირებული. როგორც ჩანს, ჩემი გული ძლიერ ემოციურ დატვირთვას ვერ უძლებდა, წნევა იწევდა მაღლა და, თუმცა, გული არ მიმდიოდა, მაგრამ მე ცუდად ვხდებოდი. 17 წლისამ სკოლა რომ დავამთავრე, სკოლის ბანკეტზე გავხდი ცუდად. სუფრა ჩემი კლასელი მეზობლის სახლში გვექონდა გაშლილი და ერთ ოთახში 40 ბავშვი ვიყავით თავშეყრილი მასწავლებლებთან ერთად. მე ჰაერის უკმარისობა ვიგრძენი და ცუდად გავხდი, მაგრამ მხოლოდ ეს არ იყო; იმანაც იმოქმედა, რომ ჩემს ცხოვრებაში რალაც ეტაპი

დასრულდა და მე მოზრდილი ადამიანების, უფროსების სამყაროში უნდა შემეხებინა. მსგავსი ცუდადგახდომა გამიმეორდა ჩემი სტუდენტობის პირველ დღეს, როდესაც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოსოფია-ფსიქოლოგიის ფაკულტეტზე ჩავირიცხე და პირველი ლექცია ესთეტიკის კაბინეტში უნდა ჩაგვტარებოდა. ჯგუფში 20-ზე მეტი არ ვირიცხებოდით და, ალბათ, ჰაერიც საკმარისი იქნებოდა ოთახში, მაგრამ მე მაინც ცუდად გავხდი, ისევ ჰაერი არ მყოფნიდა. როგორც ჩანს, სკოლის დამთავრების ბოლო დღე და სტუდენტობის პირველი დღე ჩემს მიერ საკმაოდ დიდი ნერვიული დაძაბულობის მქონე სტრესულ მოვლენებად აღიქმებოდა.

სტუდენტობის დროს კიდევ ერთხელ გავხდი ცუდად და, შეიძლება ითქვას, რომ გულიც წამივიდა, ანუ რამდენიმე წუთით გავითიშე და, ალბათ, გონებაც დავკარგე. ჩემს მეგობარს, ნანა რამიშვილს გრიპი ჰქონდა. ერთ-ერთი ლექციის შემდეგ, შესვენებაზე მთხოვა, რომ აუდიტორიაში დავლოდებოდი, სანამ ის ცხვირს მოიხოცავდა. მეც მოთმინებით ველოდებოდი, სანამ ის დიდი გულმოდგინებით და ხმაურით იხოცავდა ცხვირს. უცებ ცხვირიდან სისხლი წასკდა. ეს რომ დავინახე, ვერაფრის გაფიქრება ვერც მოვასწარი, რომ ფეხები მომეკვეთა და მერხის ქვეშ, იატაკზე აღმოვჩნდი. გონება, ალბათ, სულ რამდენიმე წამით გამეთიშა, მაგრამ მოგვიანებით ამ შემთხვევას ყოველთვის სიცილით ვიხსენებდით. საქმე იმაშია, რომ ჩვენი საკმაოდ მძიმე მერხები ერთმანეთზე მჭიდროდ მიმაგრებული მაგიდისა და სკამისაგან შედგებოდა. მე სწორედ ამ მაგიდასა და სკამს შუა ჩავვარდი. ნანა ჩემს წამოყენებას შეეცადა, რაც ადვილი არ იყო. ის მე მექაჩებოდა და მაგიდასა და სკამს შორის დარჩენილი ვინრო სივრციდან ცდილობდა ჩემს ამოთრევას. ვერც ამომათრია, სანამ თვითონ არ მოვსულიერდი და ფეხზე წამოდგომა არ შევძელი.

უნივერსიტეტში კიდევ ერთხელ გავხდი ცუდად, მაგრამ მაშინ სტუდენტობა უკვე კარგა ხნის უკან მოტოვებული მქონდა. დედაჩემის 80 წლის იუბილეს აღვნიშნავდით პირველი კორპუსის დიდ აუდიტორიაში, რომელიც სულ ახლახანს მოეხატა მხატვარ გია ბულაძეს. აუდიტორიაში საღებავების მძაფრი სუნი ისევ ტრიალებდა. არ ვიცი, სხვები როგორ იტანდნენ ამ სუნს, მაგრამ

მე მონამღვლივით ვიყავი. სცენაზე სიტყვით გამომსვლელები ცვლიდნენ ერთმანეთს. დედაჩემი თავის ბიოგრაფიას ყვებოდა, მე კი სურათებს ვიღებდი. თავს რატომღაც უადგილოდ და გაუცხოებულად ვგრძნობდი. ოფიციალური სიტუაციები არასდროს არ მებატებოდა გულზე. აქ კი ორი სამყარო შეეჯახა ერთმანეთს: დედობრივ-მშობლიური და უცხო-ოფიციალური. თანაც ეს ხომ დედაჩემისთვის ძალიან მნიშვნელოვანი ცხოვრებისეულ-შემოქმედებითი ეტაპის დასრულების აღმნიშვნელი ღონისძიება იყო. ხოდა, ალბათ, ვინერვიულე და შეუმჩნევლად წნევაც ამენია. ძალიან ცუდად რომ ვიგრძენი თავი, ფოტოგადაღებებს შევეშვი და გარეთ გავვარდი. დერეფანში არავინ იყო. მე ტუალეტამდე ვერ მივალნიე და იქვე, კუთხეში ამერია გული. მერე ტუალეტში მოვიწესრიგე თავი და აუდიტორიაში ისე დავბრუნდი, ვითომც არაფერი მომხდარა. პირღებინების შემდეგ გულზე მომეშვა და თავი ისე უკეთ ვიგრძენი, რომ ბანკეტზე ბოლომდე დარჩენაც კი თავისუფლად შეეძლო.

წლოვანების მატებასთან ერთად ცუდად გახდომებმაც იმატა. წნევიანი არა ვარ, მაგრამ ხშირად ცუდად გახდომას წნევის მატება ან კლებაც ახლავს ხოლმე თან. რა ცუდია ცუდად გახდომა! ახლა ამ ცუდად გახდომის მდგომარეობის აღწერას შევეცდები: მე უძრავად ვწევარ სანოლზე და თავებრუ მეხვევა, ანუ ოთახი ტრიალებს ჩემს გარშემო. მე მერღვევა სივრცე-დროის აღქმის ნორმალური შეგრძნება და გრავიტაციაც ისეთი აღარაა, როგორიც უნდა იყოს. მე სადღაც სივრცეში ვარ გამოკიდებული უწონადო მდგომარეობაში და რაღაც უძირო უფსკრულში ჩავარდნისა მესინია, უფრო ზუსტად რომ ვთქვა, მე განუწყვეტლივ ვვარდები, მაგრამ არ ვიცი - სად, რადგან მე დამერღვა კოორდინაცია და ველარ გამირკვევია, თუ სადაა მარცხნივ, მარჯვნივ, ზევით, ქვევით. ყველაფერი სულერთია, ყველაფერი საშინელია, გულისამრევია. ყველაზე საშინელი კი ისაა, რომ მე მიწას ველარ ვგრძნობ ფეხქვეშ. მე საყრდენი წერტილი გამომეცალა და ვოცნებობ ისევე მიწაზე დაშვებაზე, ჩვეულებრივ გრავიტაციაზე, როდესაც შევძლებ ისეთი ვერტიკალური მდგომარეობის დაკავებას, როდესაც მეცოდინება, თუ სადაა მაღლა, დაბლა და ოთახიც აღარ იტრიალებს ჩემს გარშემო. ცუდად გახდომის შემდეგ მე ვიცი, თუ რა არის კარგად

ყოფნა. ესაა შეგრძნება, როდესაც მყარად დგახარ საკუთარი ფეხებით მიწაზე და დარწმუნებული ხარ, რომ არ ნაიქცევი, და რომ თავისუფლად შეგიძლია გადაადგილება, სიარული და სირბილი.

სიკვდილი ძილის და გულის წასვლის ძმააო. ძილის დროს ცნობიერება ითიშება. სიკვდილის დროსაც აღარ იქნება ცნობიერება, მაგრამ ძილის დროს სიზმრებსაც ვხედავთ; კარგ სიზმრებსაც და ცუდ სიზმრებსაც, რომლებიც გვატყუებენ, გვასულელებენ, გვაშიშვნებენ, დაგვცინიან და არარსებულს არსებულად მოგვაჩვენებენ. სიკვდილის დროს სიზმრები აღარ იქნება, ამიტომ სიკვდილი უფრო გულის წასვლას დაემსგავსება იმით, რომ იქ ცნობიერებაც გაითიშება და მატყუარა სიზმრებიც აღარ იქნებიან. მაგრამ რა ცუდი იქნება, თუკი სიკვდილის წინ იმ საზიზღარი ცუდად გახდომის ატანა მომიწევს, რომლის დროსაც მიწა მეცლება ფეხიდან.

ცუდად როცა ვხდები, ცივი წყლის დასხმას ვითხოვ სახეზეც და მკერდზეც. ცივი წყალი მაფხიზლებს, მაგრამ ჰაერის უკმარისობას მაინც ვგრძნობ. ჰაერის უკმარისობა ვიგრძენი სკოლის დამთავრების ბანკეტზეც, სტუდენტობის პირველ დღესაც და დედაჩემის 80 წლის იუბილეზეც. პირველკურსელი სტუდენტი ვიყავი, კბილის ამოღება რომ დამჭირდა და გამაყურებელი ნემსი გამიკეთეს. გული წამივიდა. გონს მოსულს გული ამერია და ჰაერი არ მყოფნიდა. როგორც ჩანს, სუნთქვასთან დაკავშირებით რაღაც პრობლემები მაქვს. ცურვის დროს ცხვირში წყალი თუ შემესხა, ვიხრჩობი. ჩემი ცუდად გახდომის გამოცდილებების შემდეგ გაცილებით ვაფასებ ხოლმე კარგად ყოფნას, რაც შემდეგნაირად წარმომიდგენია: თავბრუ არ მეხვეოდეს, ყველაფერი არ ტრიალებდეს, მყარად ვიდგე მიწაზე, საყრდენს ვგრძნობდე ფეხქვეშ და ღრმად ვსუნთქავდე სუფთა ჰაერს.

სიკვდილი რომ შემომეპარა სხეულში პირველად დაჭიანებული კბილებიდან გავაცნობიერე.

ამბობენ, ღმერთი მარტო გაჭირვების დროს ახსენდებათო. გაჭირვების დროს ღმერთი ათეისტმაც შეიძლება ახსენოს. როცა ადამიანს ყველა იმედი ეწურება და ადამიანების მხრიდან დახმარების იმედიც უქრება, მას მართლა ახსენდება ღმერთი ისევე, როგორც - „წყალწაღებული ხავსს ეჭდებოდაო“... გაჭირვების დროს ყველა ადამიანს, თავისი ღმერთი ახსენდება, რელიგიური აღმსარებლო-

ბის მიხედვით. ზოგიერთს კი გარკვეული, კონკრეტული წარმოდგენა არა აქვს ღმერთზე, არამედ სჯერა, რომ „რაღაც არსებობს“ და სწორედ ამ რაღაცას მიმართავენ ხოლმე დახმარებისთვის გაჭირვების დროს. სჯერათ თუ არ სჯერათ, მაგრამ - მაინც, ყოველი შემთხვევისათვის. „ღმერთო, შენ უშველე ჩემს მანანას!“ ასე წამოიძახა ათეისტმა დედაჩემმა, როდესაც შეეშინდა, რომ ჩემს სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრებოდა. „ღმერთო, ჩემო, სად არის ღმერთი!“ - ასე წამოიძახა ფილოსოფოსმა პოეტმა ნათელა გეგეშიძემ თავის ლექსში, როდესაც ღმერთის არსებობა-არარსებობის ფილოსოფიური პრობლემა ინტუიციურად იგრძნო თუ ინტელექტუალურად გააცნობიერა...

„პატარა მოაზროვნე მექანიზმი“

გამახსენდა, რომ მეც მქონია, თურმე, სიკვდილთან შეხვედრის ჩემი საკუთარი, პირადი „გამოცდილება“. ეს ამბავი ძალიან დიდი ხნის წინათ მოხდა. მაშინ 17 წლის ვიყავი და მე-10 კლასში ვსწავლობდი. ზამთრის არდადეგების ბოლო დღე იყო, ალბათ 10 იანვარი. მე და ჩემი ძმა ჩვენი უბნის სხვა ბავშვებთან ერთად ნიჩბოსნობის წრეზე დავდიოდით თბილისის ზღვაზე. იმ დღესაც ერთადგილიან ბაიდარკებში ვისხედით და თბილისის ზღვის პატარა ყურეს ვარტყავდით წრეებს. მაშველი ჟილეტის ნაცვლად ზურგზე პენოპლასტის ჩამონაჭრები გვექონდა დამაგრებული. ზამთრის ცივი დღე იყო. თბილისის ზღვის ნაპირები თოვლით და ყინულის თხელი ფენით იყო დაფარული. ჩემი ბაიდარკა მსუბუქად დასრიალებდა სარკესავით მოკრიალებული წყლის ზედაპირზე, რომელშიც ჩემი ამხანაგების ფერად-ფერადი მაისურები ირეკლებოდა. ნიავიც არ ქროდა და ზღვაც მშვიდი იყო, მაგრამ გვერდით ვილაცამ დიდი სისწრაფით ჩამიქროლა, წყალი ნიჩბით აადგაფუნა. ჩემს ბაიდარკას პატარა ტალღა მოხვდა გვერდიდან და გადააყირავა. ყველაფერი ისე სწრაფად მოხდა, რომ მე წონასწორობის შენარჩუნება ვერ მოვახერხე და ყინულივით ცივ წყალში აღმოვჩნდი. ბაიდარკა ამოყირავებული ეგდო მომრგვალებული

მუცლით ზევით. ვარჯიშისგან გახურებულ სხეულს ცივი წყალი რომ მოხვდა, სუნთქვა შემეკრა და ბაიდარკაზე აცოცება ვცადე, რათა მკერდი მაინც გამეთავისუფლებინა წყლის მარწუხებისაგან, მაგრამ ისევ უკან ჩავეარდი წყალში. ბაიდარკის გლუვ, სველ, სლიპინა მუცელზე ხელები მისრიალებდა. ეს ცდა რამდენჯერმე გავიმეორე, მაგრამ – ამაოდ. ბაიდარკის მუცელს ორივე ხელით ჩავებლაუჭებოდი, წყლიდან ამოვინეოდი, ჰაერს ჩავისუნთქავდი და ისევ წყალში ვვარდებოდი. მერე კი უკვე აღარაფერი მახსოვს. გონება დამებინდა. როცა გონს მოვედი, ნავში ვიჯექი მასწავლებელთან და ჩემს ამხანაგებთან ერთად. ტანსაცმლიდან წურწურით ჩამომდიოდა წყალი და ამხანაგებსაც ვასველებდი. მე აღარ მახსოვს თუ როგორ აღმოვჩნდი ნავში. ბავშვები მომიყვნენ: ბაიდარკაზე აცოცება რომ ვერ მოვახერხე, ჩემს დასახმარებლად წამოსული ნავი დამინახავს და ჩქარ-ჩქარა მისკენ გამიცურავს საკმაოდ დიდი მანძილი. ბავშვები ერთმანეთს აღარ აცდიდნენ ჩემთვის შთაბეჭდილებების გაზიარებას: „მანანა, იცი, როგორი გამწარებული მოცურავდი ნავისკენ!? და იცი, როგორი გატანჯულ-გამწარებული სახე გქონდა?! საშინელი შესახედავი იყავი“.

სიცოცხეს აღარ ვგრძნობდი. საოცარი სულიერი სიმშვიდე დამეუფლა. თითქოს გაბრუებულიც ვიყავი და აღტაცებულიც ერთდროულად. ცივმა წყალმა გამომაფხიზლა და გრძნობები გამიმძაფრა. ტვინიც გამალებით მუშაობდა. თავსზევიდან ნაცრისფერი ცა დამყურებდა. მე კი მშვიდად ჩავცქეროდი ჩაბნელებულ, ჩაშავებულ და ჩამუქებულ სიღრმეს, სადაც სიკვდილი მეგულებოდა. მე ბედნიერი ვიყავი რომ გადავრჩი. მიხაროდა, რომ ცოცხალი ვიყავი და თან გაკვირვებული ვფიქრობდი: „რა ადვილი ყოფილა სიკვდილი“, „რა ადვილი ყოფილა დახრჩობა: რამდენიმე წუთში გონება გაგეთიშება და გაქრები“. მერე კი იმის გახსენება და გაანალიზება დავინწყე, თუ რა გადამხდა თავს. როგორც ჩანს, გახურებული სხეული ყინულიან წყალში რომ აღმოჩნდა, ფილტვები შემეკუმშა და სუნთქვა შემეკრა. წყალი საერთოდ არ მიყლაპია და ვერც ჩავყლაპავდი, რადგან ზურგზე ტივტივა მეკეთა, მაგრამ წყალში მეტხანს რომ დავრჩენილიყავი, ნამდვილად რალაც დამემართებოდა. ან კომაში ჩავევარდებოდი, ან გული გამისკდებოდა. ზუსტად არ ვიცი, რა მომივიდოდა, მაგრამ, ფაქტია, რომ წყალში

ვიყავი და უშაერობისაგან მშრალად „ვიხრჩობოდი“. მე სუნთქვა მიჭირდა. გონება გამეთიშა და მხოლოდ ერთი აზრი მიტრიალებდა თავში ინსტინქტურად: „ჰაერი მინდა“. მე ჰაერი მწყუროდა! ნაპირზე მოფართხალე თევზივით ვაფჩენდი პირს და ჰაერის ჩასუნთქვას ვცდილობდი, მაგრამ ჩემს ორგანიზმს და ტვინს ჰაერი არ მიეწოდებოდა. საშინლად მტკიოდ ყელი და ფილტვები და მთელი ჩემი არსება ერთ უზარმაზარ სურვილად იყო ქცეული, რომელსაც „ჰაერი“ ერქვა. არ მახსოვდა, ვინ ვიყავი, აქ რას ვაკეთებდი, ან რა დამემართა. არ მეცოდებოდა ჩემი თავი, არ მახსოვდა ჩემი ახლობლები და ნაცნობ-მეგობრები. არ მქონდა არც წარსული, არც აწმყო და არც მომავალი. მთელი ჩემი არსება კონცენტრირებული იყო აწმყოს ერთ წამზე და მთელი ჩემი პიროვნება მხოლოდ ერთ აკვიატებულ და გაუცნობიერებელ აზრზე დაიყვანებოდა: „მკერდში რაღაც მტკივა, ფილტვში რაღაც მტკივა, ჰაერი მინდა!“ მაგრამ ეს არ იყო არც აზრი და არც სიტყვები, არამედ ეს იყო ცხოველური, ინსტინქტური, თავზარდამცემი ტკივილი და მეტი არაფერი. ეს ყველაფერი სულ რამდენიმე წუთის წინ მოხდა, და სულ რამდენიმე წუთს გაგრძელდა. ახლა კი ნავში ვიჯექი და ნაპირისკენ მივცურავდი. მე ბედნიერი ვიყავი და სამყაროს ახალი თვალით ვუყურებდი. ბედნიერი ვიყავი იმიტომ, რომ რამდენიმე წუთის წინ სიკვდილს ჩავხედე თვალებში და აღარ მეშინოდა სიკვდილის. იმ წუთებში ჩემი ლოგიკა ასეთი იყო: სულაც არ ყოფილა საშიში სიკვდილი. რა ადვილი ყოფილა სიკვდილი. წყალში რომ ჩავვარდნილიყავი და დავმხრჩვალყავი, ალბათ, დაახლოებით იგივე შეგრძნება მექნებოდა. რამდენიმე წუთს მეტკინებოდა ფილტვები და ყელი. ძალიან მომინდებოდა ჰაერი. პანიკაში ჩავვარდებოდი, ავფართხალდებოდი, გონებას დავკარგავდი და გავექრებოდი: „გაქრებოდა პატარა მოაზროვნე მექანიზმი“, – ასეთი შეფასება მივეცი ამ ყველაფერს და ჩემს ბავშვურ დღიურშიც ჩემი მაშინდელი შთაბეჭდილებები ჩავწერე: ვინ იყო ან რას წარმოადგენდა მაშინდელი, 17 წლის მანანა ქუმსიშვილი? თითქმის არაფერს ან უღიმღამო ბავშვური მოგონებების გროვას და მეტს არაფერს. მისი სიკვდილი დიდი დანაკლისი არ იქნებოდა საზოგადოებისათვის. რა ღირებულება გააჩნდა ჩემს პიროვნებას? თითქმის არავითარი. მის სიკვდილთან ერთად მისი მეხსიერებაც გაქრებოდა მთელი მისი

უმნიშვნელო ინფორმაციული შიგთავსით. მაშინ ასე ვფიქრობდი და რატომღაც ის არ მახსენდებოდა, თუ რამხელა ტკივილს მივაყენებდი ჩემი სიკვდილით ჩემს მშობლებს... მაშინ მე ორმა უცნაურმა გრძნობამ გამაკვირვა: მე გამაკვირვა იმან, თუ რატომ არ შემეშინდა სიკვდილის და გამაკვირვა იმან, თუ რატომ ვიგრძენი ასეთი საოცარი სიმსუბუქე და ალტაცება, რომელიც მე ბედნიერების გრძნობად მოვნათლე? რა მოხდა მაშინ ჩემს თავში? ალბათ, ექსტრემალურმა სიტუაციამ, ფათერაკიანმა თავგადასავალმა და მძაფრმა განცდებმა ადრენალინის გამოყოფა გამოიწვია ჩემს ორგანიზმში, და ნუთუ ეს მესიამოვნა და გამიხარდა მაშინ? არ ვიცი. ალბათ, ეს იყო ეგზისტენციალური საზღვრითი სიტუაცია, ანუ ის სიფრიფანა საზღვარი, რომელიც სიკვდილსა და სიცოცხლეს ერთმანეთისგან აშორებს.

ამ ამბის შემდეგ დაახლოებით ნახევარი საუკუნე გავიდა. ახლა როგორ ვაფასებ ჩემს მაშინდელ გრძნობებს, განცდებს, ემოციებს, დასკვნებს? მაშინ თავგადასავლებს და მძაფრ შეგრძნებებს მოწყურებული რომანტიკოსი ახალგაზრდა ვიყავი. ახლა ცხოვრება-გამოვლილი რეალისტი ვარ. ახლაც შევეკითხები ჩემს თავს: მეშინია თუ არა სიკვდილის? და ვუპასუხებ, რომ მეშინია. მეშინია როგორც ყველა ადამიანს და არ მინდა სიკვდილი. მე მიყვარს სიცოცხლე და მიხარია, რომ ცოცხალი ვარ და ვსუნთქავ. მიყვარს, როდესაც სუფთა ჰაერი ჩამდის ფილტვებში და არის ნუთები, როდესაც მახსენდება, რომ ჯერ კიდევ ცოცხალი ვარ და ვსუნთქავ. ჯერ კიდევ არ მინდა სიკვდილი და როგორც ყველა ადამიანს, მეც მინდა რომ დავტკბე და გავძლე ჩემი შვილების ბედნიერების ცქერით.

მეშინია სიკვდილის? მეშინია. ნუთუ შეიძლება ადამიანმა ისეთი სულიერი სიმშვიდე და სიბრძნე შეიძინოს, რომ სიკვდილის არსებობას შეეგუოს, შეეჩვიოს და მასაც ისეთივე მზადყოფნით შეხედეს, როგორც სიცოცხლეს?

მეშინია სიკვდილის? მაშინია? იქნებ ამ კითხვაზე სხვა, უფრო ზუსტი პასუხი მაქვს? იმდენად არ მეშინიას, რამდენადაც – არ მინდა! დიახ – არ მინდა! ჩემს გონებას უჭირს ჩემი სიკვდილის ფაქტთან, არყოფნასთან შეგუება. მე ვიცი, რომ მოვკვდები, მაგრამ სიკვდილი არ მინდა. რატომ? ერთი შეხედვით სულელური კითხ-

ვაა, მაგრამ მაინც ვუპასუხებ: სიკვდილი არ მინდა იმიტომ, რომ მენანება სიცოცხლე, მენანება ამქვეყნიური სამყარო, არა კოსმიური სამყარო, არამედ დედამიწაზე ლოკალიზებული, გარკვეული დროითა და სივრცით შემოსაზღვრული ჩემი ვიწრო ადამიანური სამყარო, რომელსაც, ჩემი ცხოვრება ჰქვია. მენანება ჩემს საყვარელ ადამიანებთან განშორება და მენანება ჩემი მოგონებები, რომლებიც ჩემს გარდაცვლილ ახლობელ და საყვარელ ადამიანებთან მაკავშირებს.

„თვალს მიეჭარა“ და „მინას ამოეჭარა“

რა არის სიკვდილი? ზოგიერთი ეგზისტენციალისტი ფილოსოფოსის აზრით, ჩვენ ვერასოდეს ვერ გავიგებთ ამას, რადგან სიკვდილზე ჩვენ ყოველთვის ვმსჯელობთ სხვისი სიკვდილის და სხვისი გარდაცვალების მიხედვით, ხოლო საკუთარი სიკვდილის „განცდის“ და საკუთარ სიკვდილზე დაკვირვების საშუალება ჩვენ არა გვაქვს. უდავო ჭეშმარიტებაა. იმიტომ მეც ისლა დამრჩენია, რომ გარედან, უცხო თვალით დავაკვირდე სხვა ადამიანების სიკვდილს და ისე გავაკეთო ჩემთვის ადამიანურად ხელმისაწვდომი დასკვნები. სხვების სიკვდილთან დაკავშირებით კი ჩემს მეხსიერებაში შემორჩენილია სხვადასხვა მოგონებები, რომლებმაც ჩემს გონებაში წარუშლელი კვალი დატოვეს და თავისებური სიმბოლური მნიშვნელობა შეიძინეს.

სოფელში ორი საშინელი მკვლელობის ამბის მომსწრე გავხდი. ერთმა ახალგაზრდამ მეორე ახალგაზრდა მოკლა ურთიერთშელაპარაკების საფუძველზე. თან, მგონი, ნასვამებიც იყვნენ. მკვლელს კი სოფელი გაუსწორდა ლინჩის წესით. ის საჯაროდ დახვრიტეს სოფლის მოედანზე. მიცვალებულის სხეულს იმდენი ტყვია ჰქონდა მოხვედრილი, რომ მთელი ადგილი აღარ შერჩენოდა. პანაშვიდებზე დედამისი ისე გაბმით ტირიდა და მოსთქვამდა, ვერ გაარჩევდი ეს ტირილი იყო თუ სამგლოვიარო რიტუალური სიმღერა. მოგვიანებით, ამ შვილმკვდარ დედასთან საუბრისას მისმა ორმა გამონათქვამმა მოახდინა ჩემზე წარუშლელი შთაბე-

ჭდილება: „ნეტა, დაჭრილი ან ავადმყოფი დამბრუნებოდა სახლში, რომ მისი მოვლით დავდლილიყავიო“. დედა არ ახესენებდა შვილის „სიკვდილს“ ან „გარდაცვალებას“, არამედ ჩემთვის სრულიად უცხო, უცნაურ და მოულოდნელ გამოთქმას ხმარობდა: „მინას ამოეფარა“. დედას სჯეროდა, რომ დადგებოდა მეორედ მოსვლის ჟამი და მისი შვილი ცოცხალი და უვნებელი დაუბრუნდებოდა. ალბათ, ამიტომ იყო, რომ ამ დედისთვის მისი შვილი კი არ მოკვდა და კი არ გარდაიცვალა, არამედ მხოლოდ „მინას ამოეფარა“.

„მინას ამოეფარა“ ჩემთვის იგივეს ნიშნავდა, რასაც „თვალს მიეფარა“, ანუ უბრალოდ გაქრა მხედველობის არიდან და მისი დანახვა საერთოდ შეუძლებელი გახდა. ამ გამოთქმებმა ჩემთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობაც შეიძინეს მას შემდეგ, რაც ჩემს პირად ცხოვრებაშიც ადგილი ჰქონდა ერთ ისეთ ფაქტს, რომელმაც მთელი არსებით მაგრძნობინა ამ გამოთქმათა მთელი საშინელება. ჩემი პატარა გოგონა 3 წლისა იქნებოდა, როდესაც დაახლოებით 3–4 მეტრის სიმაღლის უმოაჯირო აივნიდან გადავარდა და ბეტონზე დაეცა. საბედნიეროდ, ბავშვი კარგად გადარჩა, მხოლოდ დაჟეჟილობები მიიღო. ბავშვი აივნის ბოლოსკენ გამექცა, მე გამოვეყიდე, მაგრამ უკვე გვიანი იყო. მივხვდი, რომ ველარ დავენეოდი და ვერც ჩავარდნას ავიცილებდი თავიდან. მოსახდენი უნდა მომხდარიყო. ეს გარდაუვალი იყო. დავინახე, როგორ ვარდებოდა ბავშვი, თითქოს შენელებული კადრი ყოფილიყოს და როგორ „მიეფარა თვალს“. სანამ კიბეებზე ჩავირბენდი, სანამ მას ხელახლა დავინახავდი და დავრწმუნდებოდი, რომ ის გადარჩა, თითქოს მთელმა საუკუნემ განვლო. და ამ წამებში, რომლებიც უსასრულოდ გაინელა, მე უსაზღვრო შიშის და საშინელების განცდა დამეუფლა. მე წარმოვიდგინე ყველაზე საშინელი რამ, რაც კი შეიძლებოდა მომხდარიყო. მე სიკვდილის საშინელების წინაშე აღმოვჩნდი მთელი ჩემი უძლურებით, უსუსურობით და მთელი ამ სიტუაციის უაზრობის შეგრძნებით. ბავშვი უბრალოდ „თვალს მიეფარა“, მაგრამ ეს სულელური თუ აბსურდული „თვალსმიფარება“ შეიძლება სასიკვდილო აღმოჩენილიყო. იქ, აივნის კიდეზე გადიოდა ჩემი შვილის სიკვდილ-სიცოცხლის და ჩემი ბედნიერება-უბედურების ზღვარი. მე იქ უნდა ჩამეხედა და ისევ უნდა დამენახა ჩემი შვილი და უნდა გამეგო, რას მიმზადებდა

ბედისწერა. ეს ყველაფერი, რა თქმა უნდა, თვალის დახამხამებაში ხდებოდა და ფიქრის დრო არ მქონდა, მაგრამ მქონდა უაზრო და სულელური სიცარიელის და საშინელების შეგრძნება. კიბეები ჩავირბინე და ბავშვს მივვარდი. ის კი ტიროდა და თითქოს საყვედურით იმეორებდა ჩემს სახელს: "მანანა! მანანა!"

სიკვდილ-სიცოცხლის, არსებობა-არარსებობის ზღვარის აბსურდული უაზრობა კიდევ ერთხელ განვიცადე მესამე ბავშვზე მშობიარობის დროს, როდესაც ჩემი მშობიარობის პროცესი გარკვეული გარეშე მიზეზების გამო გართულდა და მე შეიძლება ბავშვი დამეკარგა. ექიმების საუბრიდან მესმოდა, რომ საქმე სერიოზულად იყო და ბავშვი შეიძლება გაგუდულიყო. შუა მშობიარობისას ჭინთვები შემიწყდა და მე ამაოდ ვბერავდი ლოყებს. მე ვიცოდი, რომ ჩემს ერთ გაჭინთვაზე იყო დამოკიდებული ჩემი შვილის სიცოცხლე, მაგრამ არაქათგამოცლილს არაფრის თავი აღარ მქონდა. თითქოს გული მიმდიოდა, თითქოს ლეთარგიულ ძილში ვიპარებოდი. აი, მაშინაც ცხადად ვგრძნობდი იმ სიფრიფანა ზღვარს, რომელზეც იყო დამოკიდებული ჩემი შვილის სიკვდილ-სიცოცხლე და ჩემი ბედნიერება-უბედურება. იმ წამებში ნყდებოდა ჩემი და ჩემი შვილის ბედი. იმ რამდენიმე წამზე იყო დამოკიდებული, ენერა თუ არა ახდენა ჩემს უძვირფასეს ოცნებებს, რომლებსაც 9 თვე მუცლით ვატარებდი. სულ რამდენიმე წამში ეს ოცნებები შეიძლება დამსხვრეულიყო და არარაობად ქცეულიყო. და ეს ყველაფერი მოხდებოდა როგორც საცსებით ჩვეულებრივი ამბავი. სასწორზე იდო ყველაფერი და ეს ყველაფერი ჩემს ერთ ღონიერ ჩასუნთქვა-ამოსუნთქვაზე იყო დამოკიდებული, რისი ძალაც არაფრით აღარ შემწევდა. საბედნიეროდ, ყველაფერი კარგად დასრულდა და მე ბედნიერი დედა გავხდი. მაგრამ იმ წუთებში მე მთელი არსებით განვიცადე და ვიგრძენი სიკვდილ-სიცოცხლის, არსებობა-არარსებობის, ყოფნა-არყოფნის, ბედნიერება-უბედურების გამყოფი ზღვრის უსასრულო სიმცირე და ამ მდგომარეობის მთელი აბსურდულობა შევიგრძენი. ჩემი შვილი შეიძლება და „თვალს მოფარებოდა“ ისე, რომ მე მის დანახვასაც, თვალის მოკვრასაც ვერ მოვასწრებდი.

რა არის საყვარელი ადამიანის სიკვდილი? საშინელი სულიერი ტკივილი, მონატრება და მომავალში იმქვეყნად შეხვედრის უიმედო იმედი. 10–12 წლის გოგონა ქეთინო თირკმელების უკურნებელი სენისგან გარდაიცვალა. დედოფალივით თუ პატარძალივით გამოწყობილი ესვენა პატარა კუბოში და ზღვა ხალხის თავებს ზემოთ მიცურავდა უკანასკნელი განსასვენებლისკენ. წლების შემდეგ ამ გოგონას მამის დაკრძალვას ვესწრებოდი და ერთმა სცენამ ჩემზე ძლიერ იმოქმედა. ქეთინოს საფლავს ვუახლოვდებოდით. ჭირისუფლებს ქეთინოს მოხუცი ბებია გამოეყო, დანიანურდა და აჩქარებული ბარბაცით მიიწევდა საყვარელი შვილიშვილის საფლავისაკენ. თითქოს ეშინოდა, მისთვის სხვას არ მიესწრო შვილიშვილთან მისვლა და თან იძახდა: „ქეთინო, ჩვენ მოვედით... ქეთინო, ჩვენ მოვედით...“ მიცვალებულთან გამოთხოვების უკანასკნელი წუთები იყო. ხალხი მის შვილს, ქეთინოს მამას ეთხოვებოდა და მოხუცის ამ სიტყვებისთვის ყურადღება, ალბათ, ჩემს გარდა არავის არ მიუქცევია. მე კი სულის სიღრმემდე შემძრა და შემადრწუნა იმან, თუ როგორ წარმოსთქვამდა მოხუცი მათ. მის ხმაში ერთდროულად ისმოდა შვილიშვილის და შვილის დაკარგვით გამოწვეული ტკივილიც და კიდევ უცნაური არანორმალური აღტაცებული სიხარულის მსგავსი რამ: „ჩვენ მოვედით!“ თითქოს გამარჯვებულის ნირით იძახდა ბებია და უკანასკნელი ძალ-ლონის მოკრებით მილასლასებდა, მიიჩქაროდა შვილიშვილის საფლავისაკენ, რომლის გვერდითაც მისივე შვილის ახლადგათხრილ სამარეს დაეფჩინა პირი. „ჩვენ მოვედით!“ – ისე ისმოდა, თითქოს დიდი ხნის უნახავ შვილიშვილთან დაბადების დღეზე მისულიყოს მისალოცად საჩუქრებით ხელდამშვენებული. ეს სიტყვები ორ, სრულიად განსხვავებულ მნიშვნელობას იძენდნენ იმის მიხედვით, თუ ვის მიმართ იქნებოდნენ წარმოთქმულნი: ცოცხალი თუ მკვდარი ქეთინოსადმი. ეს სიტყვები საშინელ ჟღერადობას იძენდნენ სწორედ იმის გამო, რომ ბებია მკვდარ შვილიშვილს მიმართავდა იმ სიტყვებით, რომლებითაც, წესით, სტუმრად მისულ ბებიას ცოცხალი შვილიშვილისთვის უნდა მიემართა. ბებია ჩქარობდა შვილიშვილთან სტუმრების ამაღლით მისვლას. ის ხომ

ხელცარიელი არ მიდიოდა. მას შვილიშვილისთვის უძვირფასესი საჩუქარი მიჰქონდა საკუთარი შვილის, ქეთინოს მამის ცხედრის სახით. და ამიერიდან, ქეთინო იქ მარტო აღარ იქნებოდა. ახლა მოხუცს შეეძლო მშვიდად დალოდებოდა საკუთარ სიკვდილსაც, რადგან მის მისვლამდე შვილიშვილს გვერდით მამა ეყოლებოდა მფარველ ანგელოზად. „ქეთინო, ჩვენ მოვედით“... იმედგადაწურული იმედით, უბედურებანარევი სიხარულით იძახდა მოხუცი ბებია და შვილის ახლადგათხრილი სამარის გვერდით მდებარე შვილიშვილის საფლავისკენ მიიჩქაროდა...

ამ ამბის შემდეგ დიდი ხანი გავიდა. უკვე დიდი ხნის გარდაცვლილი იქნება ბებიაც, რომელმაც სიმშვიდე, ალბათ, შვილის და შვილიშვილის გვერდით საფლავში იპოვა. მე კი სამუდამოდ ჩამებეჭდა მეხსიერებაში მტკივნეული და საშინელი სიტყვები „ქეთინო, ჩვენ მოვედით!“

სახელი ქეთინო ჩემს მეხსიერებაში სამ გარდაცვლილ გოგონასთან ასოცირდება. ორი მათგანი უდროოდ გარდაიცვალა ავადმყოფობის გამო, მესამემ კი 12 წლის ასაკში თავი ჩამოიხრჩო საკუთარ სახლში გაურკვეველი მიზეზების გამო. ის ცნობილი პროფესორის ერთადერთი ქალიშვილი იყო. დედაჩემი იხსენებდა, თუ როგორი სიამაყით გააცნო მას კოლეგამ თავისი ლამაზი ქალიშვილი რუსთაველის გამზირზე სეირნობისას. მთელს თბილისში მეხის გავარდნასავით გავრცელდა ბავშვის სიკვდილის ამბავი. მკვლელობა იყო თუ თვითმკვლელობა? მშობლებმა ექსპერტიზაზე უარი თქვეს. განადგურებულმა მამამ შვილის საფლავზე წარწერა გააკეთებინა: „მეც მალე მოვალ“. რამდენიმე წელიწადში მართლა შეუსრულა დანაპირები. დიდხანს არ ალოდინა და გვერდით მიუწვა. პროფესორი კისრის კიბოთი გარდაიცვალა.

კიბოს წარმომშობ ერთ-ერთ სერიოზულ მიზეზად ფსიქოლოგიურ ფაქტორს ასახელებენ ხოლმე; ამ აზრს მეც ვეთანხმები. ამ კონკრეტულ შემთხვევას კი ჩემებური ახსნა მოვუძებნე: შვილმკვდარ მამას სულიერი ტკივილისა და ტანჯვისგან გაუჩნდა კიბო. მან ვერ გადაიტანა თავსდატეხილი დიდი უბედურება. იყო რაღაც აბსურდული 12 წლის ბავშვის უაზრო თვითმკვლელობაში, თუ ეს მართლა თვითმკვლელობა იყო. ის იმდენად პატარა იყო, რომ ნამდვილად არ ექნებოდა კარგად გააზრებული, თუ რას აკეთებდა.

მაგრამ ეს საშინელი სასჯელი იყო მშობლებისთვის, რომლებსაც ეს მძიმე ჯვარი მთელი დარჩენილი ცხოვრების განმავლობაში უნდა ეტარებინათ. მამამ ვერ გაუძლო. მას ავთვისებიანი სიმსივნე განუვითარდა კისერზე, დაახლოებით იმ ადგილზე, რომელზეც მისი ქალიშვილის სუსტ კისერს მახრჩობელა თოკი შემოხვეოდა. ვინ იცის, რამდენჯერ მოლანდებია მამას ეს შემზარავი სურათი. პროფესორი კარგად ერკვეოდა ფროიდის არაცნობიერის თეორიაში, კარგად იცნობდა ღურკჰეიმის თვითმკვლელობათა კლასიფიკაციასა და გამომწვევი მიზეზების ანალიზს, მაგრამ ის სწორედ მის ფსიქიკაში გაბატონებულმა არაცნობიერ-ქვეცნობიერმა დაამარცხა და ამქვეყნიური ჯოჯოხეთიდან იმქვეყნად გადასვლაში დაეხმარა. მაგრამ იყო კი ეს დამარცხება?! მამას ხომ ქალიშვილთან კვლავ შეხვედრა ენატრებოდა და ეჩქარებოდა?!

იქნებ ქალიშვილი ბავშვური გულუბრყვილობით მშობლებს რაიმეში ადანაშაულებდა? იქნებ მშობლები თავს დამნაშავედ გრძნობდნენ რაიმეში შვილის წინაშე? საყვარელი ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ ბევრს ემართება ასე. სულ უმნიშვნელო წერილმანსაც კი აზვიადებენ ხოლმე და ჰგონიათ, რომ რაღაც დააშავეს მიცვალებულის წინაშე. და მათ სტანჯავთ იმის შეგნება, რომ ამ დანაშაულს ვერასდროს ვერ გამოისყიდიან. ზოგჯერ ზოგიერთი მათგანი შეიძლება მართლაც რაღაცაში იყოს დამნაშავე, მაგრამ, უმეტეს შემთხვევაში, მგლოვიარე ადამიანი ყოველგვარ წერილმანს აზვიადებს, დიდ მნიშვნელობას აძლევს, საკუთარ თავს სულ მცირე შეცდომასაც ვერ პატიობს და საშინლად იტანჯება. მას ცხოვრება ჯოჯოხეთად ექცევა და ის სადო-მაზოხისტურად ანამებს საკუთარ თავს. თითქოს თვითონვე გამოაქვს განაჩენი საკუთარი თავისთვის და სასჯელიც თვითონვე მოჰყავს სისრულეში. ვინ იცის, რა საშინელ ფიქრებს ფიქრობდა პროფესორი! რა საშინელებას აღარ წარმოიდგენდა! რაში აღარ ადანაშაულებდა საკუთარ თავს, რას აღარ ნანობდა. როგორ უნდოდა გამოესწორებინა და შეეცვალა ის, რისი გამოსწორება და შეცვლაც აღარ შეიძლებოდა. ხომ შეიძლებოდა, რომ იმ ტრაგიკული დღის წინა დღეების ამბები სულ სხვაგვარად განვითარებულიყო და ეს საშინელება თავიდან აეცილებინათ. ის თავზარდამცემი დღე იქცა კრიტიკულ გამყოფ საზღვრად უსაზღვრო ბედნიერებასა და უსაზღვრო

უბედურებას შორის. ადამიანი საოცრად ძლიერი და ამავე დროს საოცრად სუსტი არსებაა. მთელი მისი სიძლიერის მიუხედავად, ის რკინისგან არაა ჩამოსხმული. ის სისხლისა და ხორცისგან შედგება და მას საკმაოდ მგრძნობიარე ფსიქიკა აქვს, მით უმეტეს, თუკი ეს მაღალგანვითარებული, განათლებული, კულტურული, შეგნებული და ჰუმანური ადამიანის ფსიქიკაა. პროფესორის ფსიქიკამაც ვერ გაუზლო ასეთ საშინელ დატვირთვას. მას, ალბათ, სულ თვალწინ ედგა, ელანდებოდა და არ ასვენებდა თოკზე ჩამოკიდებული ლამაზი ქალიშვილის მოქანავე სხეული; 12 წლის ბავშვის სუსტი და ნაზი სხეული, რომლის სუსტ და ნაზ კისერს უხეში თოკი შემოხვეოდა და ახრჩობდა. პროფესორის არაცნობიერ-ქვეცნობიერმაც საკუთარ თავს მსგავსი სასჯელით სიკვდილი მიუსაჯა. მართალია, მან თავი არ ან ვერ ჩამოიხრჩო, მაგრამ ის კისრის კიბომ დაახრჩო. კიბო კისრის ძვლებში გაუჯდა და მანამ არ მოეშვა, სანამ სული არ ამოხადა. პროფესორის საფლავი დედამისის საფლავის ახლოს მდებარეობს და ამიტომ ხშირად მაქვს მისი ნახვის საშუალება. მის საფლავის ქვაზე აღარაა წარწერა: „მეც მალე მოვალ“. პროფესორი უკვე დიდი ხანია, რაც თავის ქალიშვილთან მივიდა.

რა არის სიკვდილი? რა წარმოდგენა გვაქვს მასზე? რა შეგვიძლია ვიცოდეთ სიკვდილის შესახებ? იქნებ მხოლოდ ის, თუ რა გრძნობებს, განცდებსა და ემოციებს იწვევს ჩვენში? სიკვდილი ზოგიერთი ადამიანური გამოთქმითაც შეიძლება გამოიხატოს, რომლებიც ჩემთვის სიკვდილის სიმბოლოდ ქცეულან: „თვალს მიეფარა“, „მინას ამოეფარა“, „ქეთინო, ჩვენ მოვედით“, „ქეთინო, მეც მალე მოვალ“. რამდენ ადამიანურ ტკივილსა და საშინელებას იტყვენ ეს სიმწრით ნათქვამი სიტყვები. ჩვენს ოჯახურ ალბომში ინახება ძველისძველი, გაცრეცილი და გახუნებულ-გაყვითლებული ფოტო, რომელზეც კიდევ ერთი ქეთინოს გარდაცვალებაა აღბეჭდილი. უკანა პლანზე დამწუხრებული მშობლები და ნათესავები დგანან. წინა პლანზე, ცენტრში კი პატარა კუბოა და შიგ პატარა, ლამაზი გოგონას ცხედარი ასვენია, რომელიც მართულ-გამოპრანჭულ თოჯინას ჰგავს. ფოტოზე დაახლოებით 100 წლის წინანდელი ამბავია აღბეჭდილი. ახლა მშობლები შვილებს უამრავ ფოტოებს უღებენ. 100 წლის წინ კი ფოტოსურათი დიდ

იშვიათობას წარმოადგენდა. იქნებ, მშობლებმა თავისი საყვარელი ქალიშვილისთვის სხვა სურათის გადაღება ვერც მოასწრეს და გადაწყვიტეს, რომ კუბოში მაინც დაეფიქსირებინათ და სამახსოვროდ შეენახათ მათი ერთადერთი ქალიშვილის სილამაზე. ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ მიახლოებით წარმოვიდგინოთ და ვივარაუდოთ ფოტოზე გამოსახულ ადამიანთა სულიერი ტკივილი, რომელიც უკვალოდ გაქრა და დღეს აღარც ეს ტკივილი არსებობს და აღარც ეს ადამიანები აღარ არიან ცოცხლები. დარჩა მხოლოდ სიკვდილი, რომელმაც მაშინ იმ ადამიანებს ცხოვრება გაუმწარა, მერე კი ის ძველი ტკივილიც გააქრო და ნაშალა ადამიანთა მეხსიერებიდან ამ ტკივილის მატარებელ ადამიანებთან ერთად. დღეს ჩვენ ვუყურებთ ამ სურათს გულგრილი მაყურებლების სახით და ზერელედ ვფიქრობთ სიკვდილზე, რომელიც ჩვენ არ გვეხება, რომელიც სხვა ადამიანებს შეეხო, რომელიც ვიცით, რომ ჩვენც შეგვეხება, მაგრამ მაინც ძალიან გვიჭირს ამის დაჯერება თუ წარმოდგენა. ეს მხოლოდ ჩემი აზრი არ არის. ასე ფიქრობენ ეგზისტენციალისტი ფილოსოფოსები..

ლუბა და ალექსი

მაშინ საკმაოდ პატარა ვიყავი, 7-8 წელზე უფროსი არ ვიქნებოდი. სოფელში მოხუცი ცოლ-ქმარი – ლუბა და ალექსი ცხოვრობდა. ისინი ჩვენი შორეული ნათესავები იყვნენ. უშვილო ცოლ-ქმარი ტკბილად შეაბერდა ერთმანეთს. მათი ორსართულიანი სახლის წინ მათივე წინაპრების ნასახლარი იყო შემორჩენილი. ძველის-ძველი სახლისგან მხოლოდ საძირკველი და ნაშალი მიწით ამოვსებული სარდაფის ორმო იყო შემორჩენილი. მე და ჩემს პატარა ძმას გვიყვარდა ამ ნასახლარი ორმოს დათვალიერება. შიგხანდახან ძველი ნივთის ან ჭურჭლის ნამტვრევს ვპოულობდით. ამ ნამტვრევების და ნამსხვრევების თვალიერება გვიზიდავდა, გვაინტერესებდა და გვართობდა. ნასახლარის ორმო ჩვენთვის გაურკვეველი საიდუმლოებით იყო მოცული. თუმცა, ჩვენი ასაკის გამო დრო-ჟამის მსვლელობის შესახებ ჯერ წარმოდგენაც არ გვქონდა, მაგრამ არაცნობიერად, ალბათ, ისიც გვზიზიდავდა, რომ

ეს ნასახლარი თავისი საყოფაცხოვრებო ნივთების ნარჩენებით რომელიღაც ძველ დროსთან გვაკავშირებდა.

გავიდა რამდენიმე წელი: ალექსიც და ლუბაც გარდაიცვალნენ. მათი უპატრონოდ მიტოვებული ორსართულიანი სახლი გაპარტახდა და გავერანდა. მე და ჩემი ძმა შევიპარებოდით ხოლმე მიტოვებულ სახლში და ძველი ნივთების ნარჩენებში ვიქექებოდით. გარშემო უამრავი ნაგავი ეყარა და ძველი წერილების და მისალოცი ბარათების გახუნებულ-გაცრეცილი ნაფლეთები იყო მიმოფანტული. მე ყველაზე მეტად აღდგომის ძველმა წითელმა კვერცხმა მომხიბლა და დამაინტერესა. გარედან სულ მთელი იყო, მაგრამ შიგთავსი გამოშრობოდა, გამხმარიყო, მაგარ კენჭად ქცეულიყო და ხელში თუ გაარყევდი, შიგნით რაღაც კაკუნობდა.

წლები გადიოდა. მე შორიდან ვხედავდი, თუ როგორ ინგრეოდა და იშლებოდა ძველი სახლი: სახურავი ჩანვა. წვიმებმა კედლებიდან ნალესი მასალა ჩამორეცხა და ქვიტკირის წყობა გააშიშვლა. ეზო ბალახმა, ეკალ-ბარდებმა და ხვიათა მცენარეებმა დაფარა. მე უკვე ზრდასრული ადამიანი ვიყავი, როდესაც შევამჩნიე, რომ ალექსის და ლუბას სახლი სიძველისგან როგორ გალამაზებულიყო და საოცარი რომანტიკული იერი მიეღო. განსაკუთრებით ლამაზი იყო ძველებური ქართულრუქურთმებიანი აივანი. ვუყურებდი ამ სახლს და წინააღმდეგობრივი გრძნობები მეუფლებოდა: სიყვარულით ერთმანეთს შეებრებული ორი მოხუცის გახსენებისას სევდა და უპატრონოდ მიტოვებული მომაკვდავი სახლის სილამაზით გამონეწეული აღტაცება. ეს სახლი ხომ თავის დროზეც ძალიან ლამაზი იყო. ლამაზი იყო მაშინ, როდესაც მისი მეპატრონე ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი ერთმანეთის სიყვარულით და ბედნიერებით ხარობდა და თან მომავლის ლამაზი იმედებით და ოცნებებით იყო აღსავსე. ახლა კი სახლიც კვდებოდა. ფაქტიურად, მკვდარიც იყო, მაგრამ მან მაინც მოახერხა ერთხელ კიდევ გაებრწყინა მომაკვდავი სახლის ავადმყოფური მშვიდი სილამაზით. ეს სილამაზე შემოდგომის ჩამავალი მზის სილამაზის მსგავსი სილამაზე იყო. იმ პერიოდში რატომღაც ფოტოაპარატი არ მქონდა და სურათი ვერ გადავიღე. მერე სულ სინანულით ვიხსენებდი ამ ამბავს, რადგან ჩემს მეხსიერებაში შემონახული სურათი ნამდვილად ვერ შეედრებოდა ორიგინალის ცოცხალ სილამაზეს.

ლუბას და ალექსის მე, ფაქტიურად, არც ვიცნობდი. საკმაოდ პატარა ვიყავი, როდესაც ისინი გარდაიცვალნენ. და, საერთოდ სულ ერთხელ მყავდნენ ნანახი, მაგრამ ჩემს მეხსიერებაში მათი სახეებიც არ იყო შემონახული. რა დარჩა მათგან? მათს ნათესავებს და მემკვიდრეებს, ალბათ, მეტი ინფორმაცია ექნებათ ამ ორი ადამიანის შესახებ. მაგრამ რა დამრჩა მე მათგან? უფრო სწორად, რა შემოინახა მათ შესახებ ჩემმა მეხსიერებამ? სოფლის სასაფლაოზე, ახლადგარემონტებული ეკლესიის ძირას ჩაბეტონებულია მარმარილოს პატარა ფილა, რომელსაც ლუბას და ალექსის სახელები აწერია. მაგრამ მე დარწმუნებულიც არა ვარ, რომ ალექსი და ლუბა მართლა ამ ქვის ქვეშ განისვენებენ, რადგან ეკლესიის რესტავრაციის დროს ბევრი ძველი საფლავი გააუქმეს და საფლავის ქვა კი ეზოს ან გალავნის „გასალამაზებლად“ და „მოსართავად“ გამოიყენეს. მე კი ყოველთვის, როდესაც ამ ქვას ვხედავ, მახსენდება ალექსის და ლუბას ლამაზი სახლი და, რაც მთავარია, მახსენდება ერთი დღე, როდესაც დედაჩემმა გამოაცხო ნამცხვარი, ალექსის და ლუბას მოსანახულებლად გაემართა და მე და ჩემი ძმაც თან წაგვიყვანა.

მაგრამ რა მახსოვს? თვითონ ალექსის და ლუბას ვერ ვიხსენებ. რატომღაც ჩემს ბავშვურ მეხსიერებას უფრო დაამახსოვრდა ამ დიდი სახლის სადარბაზო შესასვლელი კიბე, რომელიც კრამიტით იყო გადახურული და ჩემს თვალში საკმაოდ მდიდრულ შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ე.ი. რა მახსოვს? მახსოვს ის, რომ მე, ჩემი პატარა ძმა და დედაჩემი ლუბას და ალექსის ნამცხვრით ვესტუმრეთ და მათს სახლში კრამიტით გადახურული სადარბაზო კიბით შევედით. მგონი წვიმდა კიდეც და ამ შემთხვევისათვის ასეთი კიბე ძალიან (საკმაოდ) მყუდრო, შესაფერისი და მოსახერხებელი მეჩვენა. შეაღებდი თუ არა კიბეზე ასასვლელ კარს, დაცული იქნებოდა ყოველი მხრიდან: არც გვერდებიდან არ დაგიბერავდა ქარი და არც ზემოდან არ დაგაწვიმდა. სადარბაზო კიბეზე ფეხის შედგმის შემდეგ ჩემი მეხსიერება რაიმე ინფორმაციის აღდგენაზე უარს ამბობს.

ამ ამბის შემდეგ დაახლოებით ნახევარი საუკუნე გავიდა. ამ პერიოდის განმავლობაში მე ხანდახან მახსენდებოდნენ ხოლმე ლუბა და ალექსი, მახსენდებოდა მათი სახლი და დედაჩემთან ერ-

თად ბავშვობისდროინდელი ვიზიტი მათთან. ახლაც გამახსენდა ეს ამბავი და ვცადე დროის ნახევარსაუკუნოვანი სისქე გამერღვია და იმ დღეს მივახლოვებოდი. მაგრამ მეხსიერება რომ დაეძაბე, აღმოჩნდა, რომ ძალიან დიდი დრო გასულა მას შემდეგ. მე წარმოვიდგინე, თუ როგორ ჩაფუხვევდით მაშინ სოფლის შარავზიდან ორლობეში და ლუბას და ალექსის სადარბაზოს კარს მივადგებოდით. სახლში მოხუცი ცოლ-ქმარი იმყოფებოდა. ისინი მაშინ ცოცხლები იყვნენ და დედაჩემიც ცოცხალი და ახალგაზრდა იყო. მოხუც ცოლ-ქმართან შეხვედრა მე აღარ მახსოვს, მაგრამ, დარწმუნებული ვარ რომ ჩვენი შეხვედრა ნამდვილად შედგა და დარწმუნებული ვარ, რომ ჩვენი ნახვით მოხუცებიც ძალიან გაიხარებდნენ. მე დავწერე, რომ „დარწმუნებული ვარ“. და უნდა ვიყო კიდევ დარწმუნებული იმიტომ, რომ ჩვენი ვიზიტი ნამდვილად შედგა და იმიტომ, რომ მე უბრალოდ მომხდარ ფაქტს ვიხსენებ. თუმცა, ამდენი ფიქრის შემდეგ ერთ რამეში მაინც შემეპარა ეჭვი, თუმცა, ამას ახლა პრინციპული მნიშვნელობა არცა აქვს: იქნებ არასწორად მახსოვს და ჩვენ მხოლოდ ლუბას სანახავად მივედით და ალექსი უკვე გარდაცვლილი იყო? თვალი დაეხუჭოთ ამ პატარა უზუსტობაზე. ახლა ხომ იმდენი დრო გავიდა, რომ ამ მცირე დეტალს უკვე მნიშვნელობა აღარ აქვს? მთავარია, რომ ვისაც ეს ორი ადამიანი ახსოვს, მათს სახელებს ყოველთვის ერთად ახსენებენ, ასე: ლუბა და ალექსი... ლუბა და ალექსი...

ეს ვიზიტი, ეს სტუმრობა, ეს ფაქტი იყო და აღარ არის. „იყო და არა იყო რა“. ის იყო, არსებობდა, მაგრამ აღარ არის, აღარ არსებობს. და ახლა, ნახევარი საუკუნის შემდეგ მე თითქოს „უფლებაც მაქვს“ რომ ეჭვი შევიტანო მის არსებობაში. „იყო და არა იყო რა“. მართლა იყო, მაგრამ იქნებ არც იყო? იმდენად უცხო გახდა ის ყველაფერი ჩემთვის, იმდენად გაუცხოვდა და გაბუნდოვნდა, იმდენად ბურუსითაა მოცული ახლა ის ყველაფერი, დროის ისეთი სქელი ფენა გადაეფარა, რომ უკვე ეჭვიც მეპარება, მართლა იყო კი? იმ დღემ ხომ ახლა ჩემთვის სიზმრის და ზღაპრის ელფერი შეიძინა! ლუბას და ალექსის ლამაზი სახლი ეკალ-ბარდით დაფარული ქვების ულამაზო გროვად იქცა. მათი წინაპრების ნასახლარი ორმოს ადგილას უკვე დიდი ხანია, რაც პატარა კოხტა სახლი დგას. აღარ არიან ლუბა და ალექსი. აღარაა დედაჩემი. მე და ჩემი ძმაც მოხ-

უცებულობის ასაკს ვუახლოვდებით. მე კი ვზივარ მაგიდასთან, ჩემს მეხსიერებაში ვიქექები, ვიხსენებ ჩემი შორეული ბავშვობის ერთ უმნიშვნელო დღეს, რომელიც, რატომღაც, სულ შემთხვევით შემოუნახია ჩემს მეხსიერებას. ვიხსენებ დღეს, როდესაც მე, ჩემი ძმა და დედაჩემი ლუბას და ალექსის ვესტუმრეთ და ვფიქრობ: იყო კი ეს ყველაფერი? მე მართლა ვიდექი მათი სადარბაზოს კართან და კიბეებზე ასასვლელად ვემზადებოდი? მართლა წვიმდა იმ დღეს? როგორ შეცვალა ყველაფერი მხოლოდ ნახევარმა საუკუნემ. როგორი უცხო გახდა ჩემთვის ის დღე, როდესაც ჩემი ძმა 5-6 წლის იქნებოდა, მე კი 9-10 წლის ან, იქნებ, უფრო პატარაც, დედაჩემი დაახლოებით 40 წლის. ან ვინ იყო ის პატარა გოგო? მე ვიყავი? მე ხომ მაშინ სულ სხვა ადამიანი, სულ სხვა არსება ვიყავი. მე ხომ მაშინ სულ სხვა დროში ვიყავი ჩავარდნილი და იმ ძველი დროის სიღრმიდან, იმ ძველი დროის „შიგნიდან“ აღვიქვამდი სამყაროს. მაშინ მე ხომ სულ სხვა ჰაერს ვსუნთქავდი. იმ ჰაერს, რომელიც მხოლოდ მაშინ იყო, მაშინ არსებობდა რეალურად და მეტი აღარასოდეს აღარ განმეიორდება.

დიდი ხანია იმ სახლს აღარ აქვს აღარც ქართულჩუქურთმებიანი ლამაზი აივანი და აღარც სადარბაზო შესასვლელის ძველი ქართული კრამიტით გადახურული კიბე. მაგრამ, სამაგიეროდ, ჯერ კიდევ კარგადაა შემონახული ეზოში მარნის ძველი შენობა ძველებური მასიური კარით, რომლის გარშემოც ჭინჭარი იზრდება. ეს კარი ჩემთვის ბავშვობაში რაღაც საიდუმლოებით იყო მოცული, ზღაპრიდან გადმოსული ჯადოსნური კარის შთაბეჭდილებას ტოვებდა და ყოველთვის მაგნიტივით მიზიდავდა. ზუსტად ვერ ავხსნი, რატომ. მაგრამ ჩემს გრძნობებში გარკვევა მაინც უნდა ვცადო. ის კარი, ალბათ, დროის მანქანასავით მაბრუნებდა წარსულში. თანაც, არა იმდენად ჩემს წარსულში, არამედ უფრო რომელიღაც გაურკვეველ ისტორიულ წარსულში. ახლა, შეიძლება ჩემს ბავშვობისდროინდელ მოგონებებშიც მაბრუნებდეს, მაგრამ მაშინ, როდესაც სულ რაღაც 7-8 წლის ვიყავი, მაშინ ხომ, ფაქტიურად, არ მქონდა წარსული. და მიუხედავად ამისა, საოცარია, რომ ამ კარის შემხედვარეს, მე მაინც მქონდა წარსულთან შეხების ბუნდოვანი გრძნობა. ეს გრძნობა, იქნებ დედაჩემის მხრიდან ბებიაჩემების მეხსიერებიდან გადმომეცა გენეტიკურად? ვინ იცის! საბ-

ოლოო ჯამში, ეს კარი ჩემთვის ყოველთვის დარჩება წარსულში დასაბრუნებელი დროის მანქანის სიმბოლოდ. ამ კარის უკან წარსულის მეხსიერების საიდუმლო ლაბირინთია დამალული.

ახლაც, როდესაც სოფელში ვარ და შემთხვევით იმ ორლობეში ჩასვლა მიწევს, მე აუცილებლად შევავლებ თვალს ძველი მარნის ძველ კარს, რომელიც წარსულიდან ანმყოში შემოჭრილი ერთადერთი ცოცხალი მოწმის სახით შემომცქერის და თითქოს ადამიანური ენითაც კი მელაპარაკება: „მანანა, ეჭვი ნუ შეგეპარება, ის ყველაფერი იყო! იყო! იყო! იმ დროში მეც ვარსებობდი და აი, ახლაც ვაგრძელებ არსებობას. მე მაშინდელი დროის სუნთქვაც მახლავს თან, იმ დროისა, როდესაც ცოცხლები იყვნენ ლუბა და ალექსი, დედაშენიც ცოცხალი იყო და ბებიაშენებიც და პაპაშენიც. ისინიც ჩემს მეზობლად ცხოვრობდნენ და თქვენს ვენახში რომ მისულიყვნენ, აუცილებლად ჩემს წინ უნდა ჩაეცლოთ“.

ერთი კითხვა მიჩნდება: რატომ დამამახსოვრდა, რატომ ჩამე-ბეჭდა გონებაში ის ერთი დღე, როდესაც მე, დედა და გია ვესტუმრეთ ლუბას და ალექსის? რით იყო ეს დღე გამორჩეული? რატომ მივანიჭე ჩემი ბავშვობის მოგონებებიდან ამ დღეს ასეთი განსაკუთრებული მნიშვნელობა? უფრო სწორად, მე კი არ მივანიჭე, ეს თავისთავად მოხდა ჩემი მეხსიერების საკუჭნაოში; არაცნობიერად მოხდა. ახლა კი ამ არჩევანს ასეთი ახსნა მოვუძებნე: ჯერ ერთი, ეს დღე მაინც განსხვავდებოდა სხვა ჩვეულებრივი ერთფეროვანი დღეებისაგან. ჩვენ ხომ სტუმრად თითქმის არც დავდიოდით. თითქოს სტუმრად სიარულის მიზეზიც არ გვქონდა. იმ დღეს კი, როგორც ჩანს, დედამ გადანყვიტა პატივი ეცა ორი მარტოხელა მოხუცისთვის, რომლებიც დედაჩემის დედის და დეიდის ნათესავები და, ალბათ, გარკვეულწილად მეგობრებიც იყვნენ. მაგრამ, ჩემი აზრით, მეორე, არაცნობიერმა მიზეზმა უფრო დიდი როლი შეასრულა იმაში, რომ ბავშვურმა მეხსიერებამ მაინცაღამაინც ეს დღე გამოარჩია და შემოინახა: იმ დღეს ჩვენი სამეული იყო ერთად: ჩვენი ოჯახის ძირითადი, მთავარი ბირთვი: მე, დედა და გია. სხვა დროსაც ერთად ვიყავით ხოლმე, მაგრამ ერთად ვიყავით ოჯახის სხვა წევრებთან ერთად. იმ დღეს კი მთლად დამოუკიდებელ ერთობას წარმოვადგენდით ერთი არსების, ერთი ორგანიზმის მსგავსად.

ადამიანს ბავშვობიდან თითზე ჩამოსათვლელი დღეები ახსომდება. ჩემთვის ერთ-ერთი ასეთი თითზე ჩამოსათვლელი დღე ის დღე იყო, როდესაც რალაც განსაკუთრებული თუ არა, განსხვავებული რამ მაინც მოხდა. მაგრამ... მაგრამ... მაგრამ... მე შევატყვე, რომ ხშირად ვხმარობ ამ სიტყვას: მაგრამ... მაგრამ ის დღე უკვე აღარ არსებობს არც ლუბას და ალექსის მეხსიერებაში, არც დედაჩემის მეხსიერებაში იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ისინი აღარც არსებობენ, აღარ არიან ცოცხლები. და თანაც, ისინი ხომ სიცოცხლეშივე დაივიწყებდნენ იმ უმნიშვნელო სტუმრობას. ჩემს ძმასაც არ ახსოვს ის დღე, რადგან მაშინ ძალიან პატარა იყო. მხოლოდ მე მახსოვს, ისიც – დროებით. ეს მოგონება ხომ ჩემთან ერთად გაქრება.

ჩემთვის ეს კომპლექსური მოგონებაა; ესაა ჩემი ბავშვობის ერთი ბედნიერი და უდარდელ-უზრუნველი დღე, როდესაც დედასთან და ჩემს ძმასთან ერთად ვიყავი და მთელი სამყარო ჩემი მეგონა. თანაც ამ დღის მოგონება ასოციაციურად სხვა, ესთეტიკურად სასიამოვნო მოგონებებთანაცაა დაკავშირებული: ძველი მარნის მასიურ კართან და ძველი სახლის ლამაზ და რომანტიკულ ნანგრევთან, რომლის სილამაზის დაფიქსირებაც ფოტოაპარატით ვერ შევძელი და რომლის შესახებაც მხოლოდ ბუნდოვანი მოგონებალა შემომრჩა.

ყველა ადამიანი, როგორც პიროვნება განსაკუთრებული და უნიკალურია. და, ამავე დროს, ადამიანთა უმეტესობა, იმ იშვიათი გამონაკლისების გარდა, რომელთაც ისტორიაში რაიმე კვალის დატოვება შეძლეს, ჩვეულებრივი რიგითი ადამიანები არიან, რომელთა შესახებაც მოგონებები მალევე ქრება. ამ აზრით, ლუბაც და ალექსიც ჩვეულებრივი, სხვებისგან არაფრით გამორჩეული ადამიანები იყვნენ. ლუბას და ალექსის შვილები არ ჰყავდათ. მე არ ვიცი, რა ინფორმაციას ფლობენ ლუბას და ალექსის შესახებ მათი ახლო ნათესავები, მაგრამ მე დარწმუნებული ვარ, რომ ლუბა და ალექსი განათლებული, კულტურული, სათნო და კეთილი ადამიანები იყვნენ. ლუბას და ალექსის გარდაცვალების შემდეგ მათი ოჯახური ფოტოები დიდი ხნის მანძილზე პაპაჩემის სახლში ინახებოდა. მერე პაპაჩემის სახლიც გაიყიდა და ჩვენი ოჯახური ფოტოების ნაწილთან ერთად ლუბას და ალექსის ფოტოებიც

დაიკარგა. მე ბებიაჩემებისადმი ნაჩუქარი ლუბას ფოტო შემომრჩა წარწერით ; „ვუძღვნი სახსოვრად მათ კეთილშობილებას, ჩემ დებს: თამარას, ანიჭკას და დაშას (იოსების ასულნი, კანდელაკნი). ლიუბა. 1910 წ. მარტის 14 დღესა“. ამიერიდან ლუბა და ალექსი ჩემს ამ ესეში გააგრძელებენ ვირტუალურ არსებობას მათი ცხოვრებისეული ერთი უმნიშვნელო ეპიზოდის სახით. მაგრამ რას წარმოადგენს ეს ჩემი ესე? ლიტერატურულ ნაწარმოებს, რომელიც ე.წ. „ცნობიერების ნაკადს“ შეიძლება მივაკუთვნოთ? „ცნობიერების ნაკადს“ თუ არა, მაშინ – მეხსიერებიდან ძალით ამოგლეჯილ ბავშვობისდროინდელი მოგონებების ნაკადს მაინც...

„იყო და არა იყო რა“. სამწუხაროა, რომ აღარ არის. რაღაც იყო და აღარ არის, მაგრამ მაინც ხომ იყო. ასეთ დასკვნას აკეთებს იანკელევიჩი წიგნში „სიკვდილი“. „მაინც ხომ იყო“ – ეს უკვე ოპტიმიზმია. ლუბა და ალექსიც იყვნენ და აღარ არიან. მაგრამ მთავარია, რომ ისინი იყვნენ, რომ ისინი თავის ლამაზ ქართულჩუქურთმებიან სახლში ცხოვრობდნენ კავთურიდან გამომავალი რუს პირას და რომ მათ ლამაზი სიყვარულით უყვარდათ ერთმანეთი... სიკვდილამდე... სანამ სიკვდილმა არ დააშორა ისინი ერთმანეთს.

P. S. ლუბას და ალექსის საფლავის პატარა ფილა შედარებით ახალი გაკეთებულია მათი თანამედროვე მემკვიდრეების მიერ. მაგრამ ეკლესიის სიახლოვეს უამრავი ძველი საფლავის ქვაა, რომლებიც კანდელაკების გვარის წარმომადგენლებს ეკუთვნით. კანდელაკები სასულიერო წოდებას ეკუთვნოდნენ და სოფელში კანდელაკიანთ უბანიც არსებობდა, რომელიც, როგორც უბანი, აღარ არსებობს. კანდელაკების ძველ სახლებში ახლა სულ სხვა გვარის წარმომადგენლები ცხოვრობენ. მათი უმეტესობა კანდელაკების შთამომავლები და სისხლით ნათესავები არიან, მაგრამ, ალბათ, ან მემკვიდრე ვაჟი არ ჰყავდათ, ან გვარის გამგრძელებლები ომში დაეღუპათ და ქალი მემკვიდრის გვარის შთამომავლებმა გააგრძელეს ამ სახლებში ცხოვრება. ზოგიერთი სახლი კი, საერთოდ, გაიყიდა კიდეც. კანდელაკიანთ უბნის გარშემო სხვა უბნები შემორჩა: „შაყულაანთ უბანი“ (შაყულაშვილების), „დეკსურანთ უბანი“ (დეკსურაშვილების), „პაპიაანთ უბანი“ (პაპიაშვილების), „ზავრადანთ უბანი“ (ზავრადაშვილების) და სხვა. კანდელაკიანთ უბანი კი - გაქრა.

სოფლის ეკლესიას რესტავრაცია ჩაუტარდა, მაგრამ, როგორც ჩანს რესტავრაცია არაკომპეტენტურმა პირებმა ჩაატარეს. ეკლესიის სიახლოვეს ტერიტორია საგულდაგულოდ მოსუფთავდა, გაწმინდა და მოპირკეთდა. მაგრამ ამ „რესტავრაციას“ მრავალი ძველი საფლავი შეენირა, განსაკუთრებით კი - კანდელაკების საფლავები, რომლებიც, როგორც აზნაურული გვარის და სასულიერო წოდების წარმომადგენლები ეკლესიის კედლების სიახლოვეს იყვნენ დაკრძალულნი. გაუგებარია, რა ბედი ეწია მათ ძელებს. ალბათ, რომელიღაც საერთო საფლავში ჩაყარეს. საფლავის ქვები კი ეკლესიის შიდა ლობეების მოსაპირკეთებლად თუ გასალამაზებლად გამოიყენეს, თანაც - საკმაოდ „უცერემონიოდ“. ერთ-ერთ საფლავის ქვას კი ეწერა, რომ მღვდელ კანდელას რომელიღაც საუკუნეში რესტავრაცია ჩაუტარებია ამ ეკლესიისთვის...

„მათ არ იცინან, რა არის შიმშილი“

მამაჩემი საყლაპავის კიბოთი გარდაიცვალა 73 წლის ასაკში. მოსკოვში გაკეთებულმა ოპერაციამ რამდენიმე წლით გაუხანგრძლივა სიცოცხლე. საყლაპავის რალაც მონაკვეთზე ხელოვნური მილი ჩაუდგეს, მაგრამ საყლაპავი ისევ განაგრძობდა შევიწროებას. რატომ გაუჩნდა მამაჩემს საყლაპავის კიბო? ის უმაღლესი სასწავლებლის ლექტორი იყო და მთელი ცხოვრება ლექციებს კითხულობდა. იქნებ პროფესიამაც იმოქმედა და ხელი შეუწყო სიმსივნის წარმოქმნას. მას ხომ ბევრი ლაპარაკი უწევდა და სტუდენტებთან მუშაობაც ხომ მოითხოვდა ნერვების ხარჯვას და ხმის იოგების დაძაბვას. მაგრამ მამაჩემის სასიკვდილო დაავადების გამომწვევ ძირითად მიზეზად მე ისევ ფსიქოლოგიური არაცნობიერი ფაქტორი მიმაჩნია. მისი დაავადების დაწყებას ბებიაჩემის, მამაჩემის დედის სიკვდილთან ვაკავშირებ. მამაჩემს გამოვლილი ჰქონდა მეორე მსოფლიო ომის საშინელებები და საერთოდ, ძლიერი პიროვნება იყო ფიზიკურადაც და სულიერადაც. მაგრამ როდესაც დედა გარდაიცვალა, მის თვალზე ცრემლი შევნიშნე, რომლის დამალვას არცა ცდილა. მას განსაკუთრებული სიყვარუ-

ლით უყვარდა დედა. იმ ზაფხულს მამაჩემი შავ ზღვაზე ისვენებდა, როდესაც ბებიაჩემს ე. წ. ნაწლავების გადახლართვა (გაუვალობა) დაემართა. ასეთი რამ ხშირად ემართებათ ხოლმე მოხუცებს. ზოგიერთი მოხუცის დასუსტებული კუჭ-ნაწლავი უარს ამბობს საჭმლის გატარებასა და გადამუშავებაზე და ქირურგიული ჩარევა ხდება-ხოლმე საჭირო. როდესაც მამაჩემი სასწრაფოდ ჩამოვიდა ზღვიდან, ბებიაჩემს ოპერაცია უკვე გაკეთებული ჰქონდა. მუცლის ღრუში ნაწლავზე მილი ჰქონდა მიერთებული. ამ მდგომარეობაში მან დაახლოებით ერთი წელი იცოცხლა. რამდენჯერმე ფეხზეც წამოაყენეს და ოთახში გავლა-გამოვლაც შეძლო. მაგრამ ის უკვე 90 წელს იყო მიტანებული და ორგანიზმმა ვეღარ შეძლო ძალების აღდგენა. ის საშინელი ტანჯვა-წვალებით გარდაიცვალა. ბოლო დღეებში სულ ყვიროდა. ხან რძალს ეძახდა, ხან შვილს. ბოლოს კი უკვე დიდი ხნის წინათ გარდაცვლილ მშობლებს მოუხმო საშველად. და მათაც უშველეს - თან წაიყვანეს.

კუჭში შეკრულობისკენ მიდრეკილებას თუ არ ჩავთვლით, ბებიაჩემი პრაქტიკულად ჯანმრთელი ქალი იყო. მამაჩემი კი სიამაყით ამბობდა, რომ ბებიაჩემის ორგანიზმს ის თავისი ხუთი თითივით იცნობდა. მე ვფიქრობ, რომ ბებიაჩემის სიკვდილში მამაჩემი არაცნობიერად მაინც საკუთარ თავს ადანაშაულებდა. ის ალბათ, ფიქრობდა, რომ მისი ზღვაზე ყოფნის პერიოდში ოჯახის წევრებმა მოხუცის კვებას სათანადო ყურადღება არ მიაქციეს, რაღაც გამოეპარათ, რის გამოც მოხუცს კუჭში გაუვალობა დაემართა და საოპერაციო გახდა. ის რომ მის გვერდით ყოფილიყო, ალბათ, შეძლებდა ამ უბედურების თავიდან აცილებას. ალბათ, ასე ფიქრობდა მამაჩემი, მაგრამ ეს მხოლოდ ჩემი ვარაუდია. ჩემი ვერსიით, სწორედ ამის გამო დაემართა მამაჩემს საყლაპავი ყელის კიბო. ნაწლავების გადახლართვის შემდეგ ხომ ბებიაჩემი საჭმელს ვეღარ ყლაპავდა და ჩაყლაპულ ლუკმას ისევ უკან იღებდა. კიბოს გამომწვევი მიზეზი შეიძლება ფიზიკურიც იყოს (მაგალითად დაუფილობა, ან შემთხვევით ხალის მოჭრა) და ფსიქიკურიც სულიერიც. ჩემი თეორიის მიხედვით კი, სულიერი ფაქტორით გამომწვეული კიბო ფაქიზი სულის მქონე, მგრძნობიარე და შეგნებულ ადამიანებს უფრო ემართებათ, ვიდრე შეუგნებელ და გულქვა ადამიანებს. მგრძნობიარე ადამიანებს უფრო აქვთ განუ-

თარებული სხვისი თანაგრძნობის, თანატანჯვის და სხვისი უბედურების გაზიარება-გათავისების უნარი. ისინი ყველაფერს ზედმეტად მტიკინეულად განიცდიან, განსაკუთრებით მაშინ, თუკი რამეში საკუთარ თავს ადანაშაულებენ. მაშინ მათ არაცნობიერად თვითონ გამოაქვთ საკუთარი თავისთვის სასიკვდილო განაჩენი რომელიმე მძიმე ავადმყოფობის, მაგალითად, ავთვისებიანი კიბოს სახით. ამიტომაა, რომ ექიმები ავადმყოფებს ურჩევენ, რომ ნაკლებად ინერვიულონ. ასეთი რუსული გამოთქმაც კი არსებობს: „Все болезни от нервов“, ანუ: „ყველა დაავადება ნერვებისგანააო.“

ბებიაჩემის გარდაცვალების შემდეგ, ალბათ, მამაჩემსაც სტანჯავდა საკუთარი „დანაშაულის“ გრძნობა იმის გამო, რომ იმ მომენტში, როდესაც ბებიაჩემს ის საშინელება შეემთხვა, ის მის გვერდით არ იყო, დროულად ვერ აიცილა თავიდან საშიშროება და მერე კი უკვე გვიანი იყო, ვეღარაფერი უშველა. ნანლავი შეიკუმშა, საჭმლის გატარებაზე უარი თქვა, გადაიხლართა და ამოსაკვეთი გახდა. ყელში ჩასული საკვები ნანლავებში ვეღარ განაგრძობდა ჩვეულ მოძრაობას. ალბათ, ეს სურათი ედგა თვალწინ მამაჩემს არაცნობიერად და მოსვენებას არ აძლევდა. ამაოდ ცდილობდა ის ამ აზრების თავიდან მოცილებას, მაგრამ ვერ ახერხებდა. რაც უფრო მეტს ცდილობდა, მით მეტად ეფლობოდა აკვიატებული ფიქრების ბადეში. ეს იყო მისი ბრალდება, რომელსაც სათანადო „სასჯელი“ სჭირდებოდა და ორგანიზმმაც შესაბამისი რეაქციით უპასუხა: საყლაპავის ავთვისებიანი კიბოთი.

მამაჩემის ავადმყოფობა რამდენიმე წელი გაგრძელდა. მას ლუკმის გადაყლაპვა უჭირდა. ამიტომ ხორცსაკეპში გატარებულ ხორცს და ფაფეულს ჭამდა. შემდეგ ესეც გაუჭირდა და ბულიონებსა და წვენებზე გადავიდა, თუმცა მათი მონელებაც უჭირდა. ორგანიზმი კი სულ უფრო იფიტებოდა, სუსტდებოდა და უძლურდებოდა. მამაჩემმა ჩემი ძმების დახმარებით ფუტკრების გამრავლება და ღორების მოშენება დაიწყო. მას, ალბათ, იმედი ჰქონდა, რომ თაფლი მას გამოჯანმრთელებაში დაეხმარებოდა, როდისმე მორჩებოდა და ღორის მწვადებსაც შეჭამდა. მანამდე კი ღორის ხორცი ოჯახს გამოადგებოდა. მეოცე საუკუნის 90-იანი წლები იწყებოდა. ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისი მძვინვარებდა. დედაქალაქში არეულობა სუფევდა.

ოპოზიციის წარმომადგენლებს პროტესტის ნიშნად შიმშილობა გამოეცხადებინათ. გულში ხანჯალივით დამიარა მამაჩემის ნათქვამმა სიტყვებმა: „მაგათ რა იციან, რა არის შიმშილი!?“.

გარდაცვალებამდე რამდენიმე წლით ადრე მოსკოვის ონკოლოგიურ საავადმყოფოში ვინახულე მამაჩემი. ახოვანი და ძლიერი ვაჟკაცის ნაცვლად გამხდარი, დაპატარავებული, დასუსტებული, უსუსური და გატანჯულ-განამებული მოხუცი დამხვდა. მის ძვალ-ტყავად ქცეულ ორგანიზმზე ექიმებს ვენების პოვნა უჭირდათ და ხელები სულ დაჩხვლეტილ-დაღურჯებული ჰქონდა. მისთვის ახლახანს ჩაეტარებინათ რალაც მტკივნეული და უსიამოვნო პროცედურები და დაღლილ-დაქანცულს შვების მომგვრელი ძილით ჩასძინებოდა. ჩემთვის საშინელი ასატანი იყო ის თვალშისაცემი ცვლილება, რომელიც მამაჩემის ორგანიზმს განეცადა. ახალგაზრდობაში ქალებს თავბრუს ახვევდა მისი ვაჟკაცური იერი და მამაკაცური მომხიბვლელობა, ახლა კი ერთადერთი რამ, რაც მალამოსავით მოხვდა ჩემს გულს ონკოლოგიური საავადმყოფოს ამ მძიმე და სულისშემბუთველ ატმოსფეროში, იყო რუსი ახალგაზრდა ექთნის სითბოთი და თანაგრძნობით ნათქვამი სიტყვა, რომლითაც ის მამაჩემს მიმართავდა: „Отец“.

ერთხელ, ავადმყოფი მამაჩემის ოთახში ისე შევედი, რომ მას ჩემი შესვლა არ გაუგონია და მამაჩემის თვალებს წავაწყდი. ის გაშტერებული მზერით სადღაც უსასრულობაში იყურებოდა და მისი დაძაბული მზერიდან სიკვდილის საშინელება გამოსჭვიოდა. მე მივხვდი, რომ იმ წუთებში მამაჩემი სიკვდილის საშინელების წინ ჰირისპირ იდგა. გარდაცვალების წინა დღეს კი მამაჩემს წამოსცდა ერთი სიტყვა, რომელსაც მაშინ ყურადღება არ მივაქციე: „დავიღალე“. მე მხოლოდ მოგვიანებით გავიხსენე ეს ეპიზოდი და მისი მნიშვნელობაც გავაცნობიერე: მამაჩემი სიცოცხლისთვის იბრძოდა, მაგრამ მან ეს სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა სიკვდილთან წააგო. ამას მიხვდა და დანებდა. მამაჩემი 28 აგვისტოს გარდაიცვალა. სასწავლო წლის დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე. ეს ის დრო იყო, როდესაც მამაჩემი ყოველთვის დიდი ენთუზიაზმით ემზადებოდა არდადეგების შემდეგ სამუშაოზე გასასვლელად, ლექციების წასაკითხად, სტუდენტებთან შესახვედრად. მას, ალბათ, სადღაც, გულის რომელიღაც კუნჭულში მაინც ჰქონ-

და იმედი, რომ გამოჯანმრთელდებოდა, ისევ დაუბრუნდებოდა თავის სამსახურს და იქ ისევ შეხვდებოდა კოლეგებს და ნაცნობ-მეგობრებს. მაგრამ მას ძალებმა უმტყუნეს, ის მარიამობას გარდაიცვალა და ამ ფაქტსაც ჩემთვის სიმბოლური და სიმბიოლურზე მეტი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან ბებიაჩემს მარიამი ერქვა და მარიამობა მისი დღეობა იყო.

„იყო და არა იყო რა“ („ალარასოდეს“)

„იყო და არა იყო რა“, ასე იწყება ქართული ზღაპარი. ეს ფილოსოფიაა: ყოფნა-არყოფნის, არსებობა-არარსებობის, სიკვდილ-სიცოცხლის ფილოსოფია. ამ სიტყვებში არსებობა-არარსებობის დიალექტიკურობაც ჩანს და ყოველგვარი არსებულის წარმავლობის აზრიცაა ჩადებული. მაგრამ მხოლოდ ეს არა. მასში კიდევ სხვა ფილოსოფიური პრობლემაც შეიძლება ამოვიკითხოთ, თუ ოდნავ გადავაკეთებთ და შეკითხვის ფორმას მივცემთ: „იყო თუ არა იყო რა?“ დავაკვირდეთ და განვმარტოთ: „ის ყველაფერი, რაც წარსულში იყო, მართლა იყო თუ მხოლოდ მოგვეჩვენა?“ ერთი შეხედვით, ეს სრული უაზრობა და აბსურდია. თითქოს ასეთი შეკითხვა ნორმალურმა ადამიანმა არც უნდა დასვას. მაგრამ, არა! ეს სავსებით ჩვეულებრივი ფილოსოფიური შეკითხვაა. ასეთი შეკითხვა აზროვნების ფილოსოფიური სტილისთვისაა დამახასიათებელი. ნამდვილ ფილოსოფოსს ერთხელ მაინც უნდა დაებადოს ეს კითხვა და ერთხელ მაინც უნდა შეეპაროს ეჭვი არსებულის არსებობაში. დეკარტესაც ხომ შეეპარა ეჭვი? მაშ რატომ უნდა გაგვიკვირდეს?

„იყო და არა იყო რა,“ – ასე იწყება ქართული ზღაპარი. ერთის მხრივ, ზღაპრის ასეთი შესავალი შეგვახსენებს იმას, რომ ზღაპარში მოთხრობილი ამბავი უტყუარ რეალურ ფაქტად არ უნდა აღვიქვათ. ზღაპრის ამბავი თავისებური ილუზიაა, მირაჟია, რომელიც ერთსა და იმავე დროს არის და არც არის. მაგრამ, მეორეს მხრივ, ამ სიტყვებში ღრმა ფილოსოფიური აზრიც შეიძლება ამოვიკითხოთ. ამ რამდენიმე სიტყვაში დროის დახასიათებაა მოცემული:

დროის წარმავლობა, ანმყოს წარსულად გადაქცევა და გაქრობა. ამ სიტყვებში, თითქოს, კაცობრიობის მთელი ისტორიაა ჩატეული და ადამიანის მოკვდავობაა ხაზგასმული. ამ რამდენიმე სიტყვით მთელი ეგზისტენციალური და არა მხოლოდ ეგზისტენციალური ფილოსოფიაა გადმოცემული, არსებობა-არარსებობის პრობლემა მთელი სიგრძე-სიგანით დაყენებული.

„იყო და არა იყო რა. ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა?“ აზრს აზუსტებს ქართული ზღაპრის დასაწყისი. ე. ი. ყველაფერი, რაც იყო და რაც არ იყო ან აღარ იყო, ღმერთზე უკეთესი ვერ იქნებოდა. არსებულიც და არარსებულიც ღმერთზე უკეთესი ვერ იქნება, ანუ თავისი რანგით ღმერთზე დაბლა მდგომია. მაგრამ ლოგიკურად თუ დაფიქრდებით, ეს აზრი არ გამორიცხავს იმასაც, რომ ის რაც იყო და რაც არ იყო ან აღარ იყო, შეიძლება თვით პანთეისტური ღმერთია და ღმერთზე უკეთესიც ვერ იქნება, რადგან ის თვით ღმერთია, ღმერთის ტოლია ან ღმერთის ნაწილი მაინცაა. ვინ მოიგონა ქართული ზღაპრის ეს დასაწყისი? ეს ხალხური შემოქმედებაა. ხალხის კოლექტიური არაცნობიერიდან ამოტივტივებული ხალხური სიბრძნეა.

„იყო და არა იყო რა“ ყველა არსებულზე ვრცელდება: სულიერზეც და უსულოზეც. ყველაფერი ჯერ არ იყო, მერე - იყო და მერე ისევ - აღარ იქნება. „იყო“ ნიშნავს, რომ წარსულში იყო და ანმყოშიც იყო, თორემ ისე წარსულის საკუთრება ვერ გახდებოდა. არსებული, რომელიც არარსებული გახდა, ანმყოში ანმყოს წამებში არსებობდა და მერე წარსულში გადაინაცვლა. ჩვენ მოწმენი ვხდებით იმისა, თუ ანმყოდან წარსულში გადასული არსება ან მოვლენა როგორ გვშორდება და წარსულის სიღრმეებში როგორ იკარგება, გვემალება.... ჩვენ მოწმენი ვხდებით იმისა, თუ როგორ აგრძელებს დრო თავის ათვლას, როგორ ემატება წამს წამი, წუთს წუთი, როგორ გადის საათი, დღე, თვე, წელი, წლები... ჩვენ ვგრძნობთ, როგორ გვშორდება წარსულში გადასული მოვლენა ან არსება და ჩვენც როგორ ვშორდებით იმას, რაც იყო და აღარ არის. ის აღარ არის, მაგრამ ის ვირტუალურად მაინც აგრძელებს თავის მოგზაურობას დროში. ეს რეალური მოგზაურობა არ არის. ეს მოგზაურობა, ალბათ, უფრო ჩვენს მეხსიერებაში ხდება. ის, რაც იყო და აღარ არის, წარსულში დარჩა, გაბუნდოვანდა და მხოლოდ

მეხსიერებასლა შემორჩა გაცრეცილ მოგონებად, ბურუსით მოსილი. და რაც დრო გადის, მით უფრო გვშორდება და გვშორდება.

„ყოფნა-არყოფნა, საკითხავი აი, ეს არის“, – თქვა შექსპირმა და ამ სიტყვებით ერთ-ერთი ძირითადი ფილოსოფიური კითხვა თუ პრობლემა დააყენა. რა არის ყოფნა-არყოფნა? რა არის არსებობა-არარსებობა? რა არის სიკვდილ-სიცოცხლე? ქართული ზღაპარი კი თითქოს უფრო ძველ ბერძნულ ფილოსოფიას ეხმიანება და გვეუბნება, რომ ყოფნა-არყოფნა, არსებობა-არარსებობა, სიკვდილ-სიცოცხლე ერთი და იგივეა, ისინი ერთმანეთის გარეშე არ არსებობენ. ერთი და იგივე არსება ან მოვლენა არის და არც არის: ჯერ არ არის, მერე არის და მერე ისევ არ არის. მაგრამ ისიც კი შეიძლება ითქვას, რომ ის ერთსა და იმავე დროს არის და არც არის, რადგან ის ყოველ წუთს იცვლება, კვდება, ყოველ წუთს სიკვდილისაკენ ისწრაფვის და მიემართება. „იყო და არ იყო რა“ – ეს სიცოცხლის სიკვდილში გადასვლაა. ესაა ედგარ პოს „ალარასოდეს“ და ესაა მუნკის „კივილი“; და ესაა სიცოცხლის სიკვდილში გადასვლის საშინელება და ესაა სიკვდილთან წილნაყარი სიცოცხლის ღვთაებრივი მშვენიერება.

ქართველი მომღერალი ნინო ჩხეიძე მღერის: „ისევ მიდის-არ, ისევ მშორდები ისევ ეშვება ღამე. ალარასოდეს განმეორდები, ხედავ მითვლიან წამებს“. ამ სიმღერაში ედგარ პოს თემას მოგვაგონებს სიტყვები: „ალარასოდეს განმეორდები“. ამ სიტყვების სხვა ვარიანტებიც შეიძლება მოვიშველიოთ: „ალარასოდეს განმეორდები“, „ალარასოდეს განმეორდება“ და ა. შ. ... სწორედ სიტყვა „ალარასოდეს“ მეორდება რეფრენად ედგარ პოს ლექსში „ყორანი“. სწორედ სიტყვა „ალარასოდეს“ იწვევს საშინელების გრძნობას იმის გამო, რომ ადამიანი შეჩვეულია ყველაფრის მრავალჯერ განმეორებას. ეს განსაკუთრებით ეხება დღე-ღამის განმეორებას; წუთების, წამების, წლების, წლის დროთა განმეორებას. ადამიანი ყოველთვის დარწმუნებულია, რომ ხვალაც გათენდება დილა, ამოვა მზე, იქნება დღე, შუადღე, დადგება საღამო და იქნება ღამე და მერე ისევ იქნება დილა... და ა. შ... და ა.შ. ...

ადამიანის სასოწარკვეთას იწვევს იმის წარმოდგენა, რომ ერთ დღეს ყველაფერი დამთავრდება, და თანაც – სამუდამოდ, რომ ეს ყველაფერი აღარ განმეორდება ალარასოდეს. საშინელებაა,

როდესაც ეს „აღარ განმეორდება“ და ეს „აღარასოდეს“ რომელიმე კონკრეტულ ადამიანს ეხება. და ეს ყველაფერი ხდება იმის გამო, რომ დრო გარბის, დრო შეუქცევადია, ვილაც თუ რაღაც გვითვლის წამებს... დრო ითვლის წამებს, და თანაც ამ წუთას მხოლოდ მისთვის, ამ კონკრეტული ადამიანისთვის ითვლის წამებს. ჯეიმს ბონდის შესახებ გადაღებული ერთ-ერთი ფილმის სათაური: „არასოდეს არ თქვა არასოდეს“, ეს იგივეა რაც „არასოდეს არ თქვა აღარასოდეს“. საკმაოდ მოსწრებული გამონათქვამია, რომელშიც ჩადებულია გაფრთხილება ზოგადად ამ სიტყვის კატეგორიული ხმარების წინააღმდეგ. მაგრამ ფილოსოფიური კუთხით თუ განვიხილავთ, მაშინ მასში ამ სიტყვის მიმართ ადამიანთა არაცნობიერში არსებული ფარული შიშიც შეიძლება ამოვიკითხოთ. ადამიანები ინსტინქტურად გრძნობენ, რომ სიტყვაში „არასოდეს“ ან „აღარასოდეს“ რაღაც საშინელება იმალება. მაგრამ, მეორეს მხრივ, ხომ სწორედ ეს „აღარასოდეს“ აძლევს სიცოცხლეს ფასს. აღარასოდეს განმეორდებით? აღარასოდეს? ე.ი. უკვდავება შეუძლებელია? ე. ი. მეორედ მოსვლა შეუძლებელია? მაგრამ, მეორეს მხრივ, ხომ სწორედ ეს განუმეორებლობა და ერთადერთობა ანიჭებს ღირებულებას როგორც კონკრეტულ სიცოცხლეს, ასევე სიცოცხლეს საერთოდ? ჩვენ გვიჭირს ამის დაჯერება: წუთუ მართლა - აღარასოდეს? სიცოცხლე ხომ მაინც გრძელდება?! ბალახი მუდამ მეორდება, ხეებიც, ხეებზე ფოთლებიც. ჩვენც განმეორდებით ჩვენს შვილებსა და შვილიშვილებში, ჩვენს მომავალ თაობებში. თანამედროვე გენეტიკა ისე სწრაფად ვითარდება, რომ იქნებ ახლო თუ შორეულ მომავალში კონკრეტული სულის განმეორებაც იყოს შესაძლებელი მის უნიკალურ მეხსიერებასთან ერთად? ვინ იცის... „აღარასოდეს“ ჯადოსნური სიტყვაა, რომელშიც სიკვდილის საშინელება იმალება.

შეიძლება სიკვდილის საშინელების ერთი სიტყვით გადმოცემა? შეიძლება, და ეს სიტყვაა – „აღარასოდეს“ (Nevermore). ეს სიტყვა რეფრენად მეორდება ამერიკელი მწელისა და პოეტის, ედგარ პოსლექსში „ყორანი“, რომელიც მან თავის უდროოდ გარდაცვლილ სატრფოსა და მეუღლეს მიუძღვნა. ლექსის შინაარსი ასეთია: ღამით პოეტის ოთახში შემოფრინდება ყორანი და ათენა ფალადას ბიუსტზე ჩამოჯდება ბნელეთის მოციქულებით. შეძრწუნებუ-

ლი პოეტი ყორანს შეკითხვებს უსვამს, მაგრამ ყველა კითხვაზე ავისმომასწავებელ პასუხს ღებულობს. რა გქვია შენ? – ეკითხება პოეტი, – აღარასოდეს, – პასუხობს ყორანი. – ვპოვებ ოდესმე თავდავინწყებას და სიმშვიდეს? – აღარასოდეს, – პასუხობს ყორანი. – ვიხილავ როდისმე ჩემს გარდაცვლილ სატრფოს, ან გამომეცხადება მაინც? – აღარასოდეს, – პასუხობს ყორანი. სწორედ ეს „აღარასოდეს“ არის სიკვდილის მოკლე ფორმულა.

გარდაცვლილი ადამიანი აღარასოდეს განმეორდება და მისი ახლობლებიც მას აღარასოდეს იხილავენ. ამ სიტყვის კატეგორიულობაში და მის მიერ გამოწვეულ უიმედობაშია ჩაქსოვილი სიკვდილის მთელი საშინელება. ამ საშინელების წინაშე გრძნობს ადამიანი თავის უძლურებას და უსუსურობას. ხელოვნების კიდევ ერთი ნაწარმოები შეიძლება წარმოვიდგინოთ სიკვდილის სიმბოლოდ. ესაა ფრანგი ექსპრესიონისტი მხატვრის, მუნკის „კივილი“.

ამ ნახატში ათასნაირი შინაარსი შეიძლება ამოვიკითხოთ: ეს უხმო და სასონარკვეთილი კივილი ამქვეყნიური ტკივილითაა გამოწვეული. მაინც, რომელი ტკივილით? ომის საშინელებით? უიმედო სიყვარულით? ადამიანის მარტოსულობით და მიუსაფრობით? ადამიანური ყოფის აბსურდულობით?... ალბათ, ყველაფერი ამით, ერთად არებულით. მუნკის „კივილი“ პროტესტია ომის საშინელების წინააღმდეგაც, სიკვდილის საშინელების წინააღმდეგაც, ადამიანური ტანჯვისა და ტკივილის წინააღმდეგაც. და როგორც სიკვდილით ფასობს სიცოცხლე, ასევე მუნკის პროტესტი ამავე დროს სიცოცხლის და ბედნიერების სადიდებელია, ოღონდ ნეგატიური ფორმით წარმოდგენილი. ალბათ, ეს ჩამონათვალი შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელდეს, მაგრამ მუნკის „კივილი“ – სიკვდილის საშინელების გაცნობიერებით გამოწვეული ტკივილიცაა. არსებობს მოსაზრება, რომ მუნკმა თავისი „კივილი“ ერთ-ერთ მუზეუმში ნანახი საშინელი მუმიის გავლენით დახატა. და სწორედ ეს მუშია და მისი პოზა გამოიყენა სურათზე გამოსახული უცნაური არსების პროტოტიპად. იქნებ, სწორედ მუნკის „კივილი“ გამოდგება ყველაზე უკეთ ედგარ პოსეული სიტყვის – „აღარასოდეს“ – თვალსაჩინო ილუსტრაციად?!

„ყოფნა – არყოფნა, საკითხავი აი, ეს არის“ ყოფნა და არყ-

ოფნა, სიკვდილი და სიცოცხლე, არსებობა და არარსებობა, არსი და არარსი – საკითხავი, მართლაც, ეს არის. ეს არის ფილოსოფიის ძირითადი, ყველაზე მთავარი და მნიშვნელოვანი კითხვა. ეს ეგზისტენციალური, მეტაფიზიკური, „იმპეცეიური“ კითხვაა, რომელიც „ამპეცეიური“ კითხვაშია ფესვგადგმული. ეს არის კითხვა, რომელზეც „ამპეცეიური“, ჩვეულებრივი, ადამიანური პასუხი არ არსებობს და რომელიც ყოველთვის კითხვად რჩება. ეს უპასუხო კითხვაა. ფილოსოფიაში უამრავი უპასუხო კითხვაა.

მეტაფიზიკური ფილოსოფია, ძირითადად, უპასუხო კითხვებისგან შედგება. ჩვენ ვერასდროს ვერ გავიგებთ, რა არის ყოფნა-არყოფნა, არსებობა-არარსებობა, არსი-არარსი, სიკვდილ-სიცოცხლე. მაგრამ ფილოსოფიური თუ ჩვეულებრივ-ადამიანური „გმირობა“ თუ „თავხედობა“ იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანები, ფილოსოფოსები, მეცნიერები, ყოველთვის სვამდნენ ამ კითხვას, ახლაც სვამენ და მომავალშიც დასვამენ.

ეს კითხვა დროის ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკურ პრობლემასთანაა გადაჯაჭვული. დროის არსის შესახებ კითხვაც უპასუხო მეტაფიზიკური კითხვაა. დროს პირობითად სამ ნაწილად ვყოფთ: წარსულად, აწმყოდ და მომავლად. ეს ორი არარსებულის (წარსული და მომავალი) და ერთი არსებულის (აწმყო) ჯამია, მაგრამ ეს აწმყო-არსებული, ეს არისტოტელესეულ-ბერგსონისეული „ახლა“ ფანტასტიკურად, უსასრულოდ მცირეა. წარმოუდგენელია, როგორ ახერხებს მთელი სამყარო ან როგორ ვახერხებთ ჩვენ, ადამიანები ამ უსასრულოდ მცირე რეალურად არსებულ აწმყოს „ახლაში“ არსებობას. „იყო“ და „არა იყო რა“ – ეს წარსულია, ის წარსული, რომელიც იყო და აღარ არის, ის წარსული, რომელიც ოდესღაც გაურკვეველი, პოტენციური მომავლის სახით არსებობდა; რომელიც მერე რეალურად არსებულ აწმყოდ („ახლად“) გადაიქცა მხოლოდ „ერთი წუთით“, „ერთი წამით“, წამის შემთხვევით, უსასრულოდ მცირე ნაწილით, და რომელიც ძალიან მაღლეზე გადაიქცა წარსულად, რომელიც „იყო“ და რომელიც „აღარ არის“.

„იყო და არა იყო რა“, „იყო და აღარ არის“ – ეს თითქმის იგივეა, რაც ჰერაკლიტესეული – „არის და არც არის“, მდინარე იგივეა და იგივე არც არის, ყველაფერი მოძრაობს, მიედინება, იცვლება.

„იყო და არა იყო რა“ ნიშნავს, რომ „ახლა“ უკვე „აღარ არის“, „არ არის“, „არ არსებობს“, „აღარ არსებობს“. არსებობა არარსებობად გადაიქცა, ყოფნა – არყოფნად. და თანც ისე „საფუძვლიანად“ გადაიქცა, რომ ჩვენ ეჭვიც კი გვეპარება იმაში, რომ ის საერთოდ თუ არსებობდა ოდესმე. იყო და არ იყო, იყო და არც ყოფილა. ძალიან ძნელია გაავლო ზღვარი ყოფნასა და არყოფნას შორის, წარსულ-მომავალსა და აწმყოს შორის. „არა იყო რა“, – გვეუბნება ქართული ზღაპარი, ე. ი. არაფერიც არ ყოფილა? ყველაფერი მხოლოდ მოჩვენება იყო, მოლანდება, წამიერი გაელვება, მხოლოდ „ნუთისოფელი“, მხოლოდ ლამაზი სიზმარი, ზღაპარი, ვირტუალური რეალობა და მეტი არაფერი? ნუთუ ყველაფერი მოგვეჩვენა ან დაგვესიზმრა? არა არ დაგვესიზმრებია, არ მოგვეჩვენებია. ეს ყველაფერი „იყო!“ „იყო!“ „იყო!“ – გვეუბნება ქართული ზღაპარი. „უაზროვნებ, მაშასადამე – ვარსებობ“, – ამბობს დეკარტე. ჩვენც ვარსებობთ, ეს ყველაფერიც არის, არსებობს, – იმედინად ვიმშვიდებით თავს.

„იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა“. მართლაც, რა შეიძლება იყოს ღმერთზე უკეთესი. ეს ის ღმერთია, რომელიც „იყო და არა იყო რა“, რომელიც იყო და აღარ არის, რომელიც არის და არც არის, რომელიც თვით დროა, დროის საიდუმლოა, დროის „სამებაა“. აწმყოს „ახლათი“ გაყოფილი წარსულ-მომავალია. ეს ძველბერძნული პანთეისტურ-ჰილოძოისტური ღმერთ-სამყაროა, რომელიც სიზმარ-ზღაპარივით ლამაზი და მშვენიერია, რომელიც სიზმარ-ზღაპარივით მოჩვენებითია, მაგრამ, ამავე დროს, ჩვენთვის, ადამიანებისთვის ნამდვილია. ის შეიძლება, ერთი შეხედვით, უაზროა და აბსურდულია, მაგრამ სინამდვილეში, ალბათ, მაინც გონიერია. როგორც ჰეგელმა თქვა: „რაც ნამდვილია – გონიერია და რაც გონიერია – ნამდვილია“- ო. თუმცა, ძალიან დიდი დაფიქრებაა საჭირო ამ ორი სიტყვის გააზრებისას: „ნამდვილი“ და „გონიერი“. ვინ არის ან რა არის ნამდვილი ან გონიერი? ვის ან რას შეიძლება ეუნოდოთ ეს სიტყვები? ვინ ან რა შეიძლება დავახასიათოთ ამ სიტყვებით? ადამიანი, ღმერთი თუ სამყარო?

„იყო და არა იყო რა“... მაინც რა იყო? „ამაოება ამაოებათა“?... ყველაფერს ამაოების, სისუღელის და უაზრობის ელფერს სიკვდილი აძლევს, რადგან სიკვდილი არსებულს არარსებულად, ყოფ-

ნას არყოფნად გადააქცევს. გავიხსენოთ პესიმისტი შოპენჰაუერი და მისებული კითხვებიც დავსვათ: ჩვენს გაჩენამდე თუ იყო უსასრულო არარა, არყოფნა, არარსებობა, და ჩვენი გარდაცვალების შემდეგაც თუ იქნება უსასრულო არარა, არყოფნა, არარსებობა, მაშინ რა განსხვავებაა ამ ორ არარა-არყოფნა-არარსებობას შორის? მაშინ რა აზრი აქვს სიცოცხლეს? მაშინ ხომ ნებისმიერი თვითმკვლევლობაც გამართლებული იქნება? მით უმეტეს, რომ ამ ორ უსასრულო არარა-არყოფნა-არარსებობასთან შედარებით ჩვენი სიცოცხლე მხოლოდ ერთი წამის გაელვებაა, მართლა წუთისოფელია, სანუთროა, რომელსაც თავისი სიმცირის გამო (ის ხომ, ფაქტიურად უსასრულოდ მცირე სიდიდეა), ლოგიკურად თუ ვიმსჯელებთ, ისედაც ეკარგება მნიშვნელობა და ღირებულება. მაგრამ სიკვდილ-სიცოცხლის პარადოქსიც ამაში მდგომარეობს: სწორედ ამ უსასრულო სიმცირის გამო, სწორედ იმის გამო, რომ ეს ცხოვრება მხოლოდ „წუთისოფელია“, „სანუთროა“ და მეტი არაფერი, სწორედ იმის გამო, რომ ეს ცხოვრება ყოფნა-არსებობის მხოლოდ ხანმოკლე გაელვება და გაბრწყინებაა, სწორედ ამის გამო ეძლევა სიცოცხლეს ძალიან დიდი ფასი. წარსულის არარა-არყოფნა-არარსებობასა და მომავლის არარა-არყოფნა-არარსებობას ერთმანეთისგან სწორედ ეს ანმყოს ყოფნა-არსებობა განასხვავებს.

ჩვენს დაბადებამდე არსებული უსასრულო არარსებობა-არყოფნა ისეთი არარსებობა-არყოფნაა, რომელიც არც ყოფილა და არც არსებულა არასდროს. ჩვენი გარდაცვალების შემდგომი მომავლის არარსებობა-არყოფნა კი იმით განსხვავდება მისგან, რომ ის იყო, ანუ ის უკვე წამიერად გაელვებულ, წუთისოფელ-სანუთროდ არსებულ, უსასრულოდ ხანმოკლე სიცოცხლესაა ნაზიარები და ამ სიცოცხლის გემო აქვს გასინჯული. ამიტომ ამქვეყნად მტკივნეულ-მტანჯველი მოვლინების მიუხედავად, დაბადება, ანუ არყოფნა-არარსებობიდან არსებობა-ყოფნაში გადასვლა გაცილებით იოლი პროცესია, ვიდრე ყოფნა-არსებობიდან არყოფნა-არარსებობაში გადასვლა, ანუ სიკვდილი. თანაც, დაბადების პროცესი ახალშობილისთვის გაუცნობიერებლად მიმდინარეობს, გარდაცვალებისას კი ადამიანთა დიდი ნაწილი საღ გონებაზე იმყოფება. ამიტომაც ემიანიათ სიკვდილის. ამ-

იტომაც ეძნელებათ ადამიანებს ამ წუთისოფლის დატოვება. მით უმეტეს, რომ ისინი ცხოვრებით „გაძლომას“ ვერასოდეს ვერ ასწრებენ და განგების მიერ მათთვის გამოყოფილი მცირე დროით ვერ კმაყოფილდებიან.

თუკი ყველაფერი რაც იყო, აღარ იქნება, იქნებ არც ღირს სიცოცხლე, ცხოვრება, იქნებ არც ღირდა ამქვეყნად მოსვლა, რომ არ გაგვეცნო ჩვენთვის ძვირფასი ადამიანები, არ შეგვეყვარებოდნენ ისინი და მერე მათი დაკარგვით ტანჯვა არ განგვეცადა? იქნებ არ ღირდა ამქვეყნად მოსვლა, რომ მერე ეს წუთისოფელი არ დაგვენანებოდა და აქედან წასვლა არ გაგვეჭირებოდა? მაგრამ – არა. მაშინ ხომ არაფერიც არ იქნებოდა და ჩვენ ვერ გამოვცდიდით სიყვარულს და ვერასოდეს ვერ გავიგებდით, რა კარგები იყვნენ ჩვენთვის ძვირფასი ადამიანები? ეს ხომ დასანანი. ეს შემთხვევა რატომ უნდა გაგვეშვა ხელიდან? თუმცა, ამას ჩვენ არც არავინ არ გვეკითხება, არც არავის არ უკითხავს და ჩვენ მაინც მოვედით ამქვეყნად და მადლობა ვთქვათ იმისთვის, რომ ჩვენც ვიყავით და ის ყველაფერიც იყო, რასაც ჩვენი ცხოვრება ჰქვია.

რა აზრი აქვს სიცოცხლეს? რისთვის მოვედით ამქვეყნად? აბსურდის ფილოსოფიის პასუხი ამ კითხვაზე უმეტეს შემთხვევაში უარყოფითია: არსებობა, სიცოცხლე, ყოფიერება სისულელეა, უაზრობაა, აბსურდია. შეიძლება ისინი გარკვეულწილად მართლებიყ არიან, მაგრამ ადამიანის ცხოვრებას მაინც აქვს ერთი დიდი გამართლება: ეს – სიყვარულია. ჩვენ ამ ადამიანური, ძლიერი, ნმინდა და ლამაზი სიყვარულისთვის მოვედით ამქვეყნად. და მნიშვნელობა არა აქვს, რომელია ეს სიყვარული: დედა-შვილური, და-ძმური, მეგობრული თუ სექსუალური...

სიკვდილი ანადგურებს ადამიანს, სპობს და მიწაში დასალოპობად იმეტებს იმას, რაც მისგან რჩება. სიკვდილი თითქოს შეურაცხყოფას აყენებს იმას, ვინც ოდესღაც ცოცხალი იყო, აზროვნებდა, უხაროდა, წუხდა, უყვარდა, თავისი ცხოვრება მნიშვნელოვნად ეჩვენებოდა. სიკვდილი კი მოურიდებლად ეუბნება: „ადამიანო, შენ არარაობა ხარ“, „მიწა ხარ და მიწად იქეც“, სიკვდილი საბოლოო წერტილს უსვამს პიროვნების არსებობას, ცხოვრებას. სიკვდილი ნიშნავს, რომ ეს პიროვნება აღარასოდეს განმეორდება. ეს „აღარასოდეს“ აგიჟებს და სასოწარკვეთილებაში აგდებს

გარდაცვლილის ახლობლებს, მაგრამ ხშირად სწორედ ეს „აღ-
არასოდეს“ სულ სხვა ღირებულებას სძენს გარდაცვლილს მისი
ახლობლების თვალში; ისინი მხოლოდ გარდაცვალების შემდეგ
აღმოაჩენენ-ხოლმე, თუ რა ძვირფასი ყოფილა გარდაცვლილი
მათთვის, თურმე, როგორ ჰყვარებიათ, თურმე, რამდენი თბილი
სიტყვის თქმა შეეძლოთ და არ უთქვამთ, თურმე, სათანადოდ არ
დაუფასებიათ.

„მანჩო, ჯიბო!“

**(ქმედება ჩემი ბავშვობის მეგობრის,
მანანა გიუნაშვილის ხსოვნას)**

ქუჩაში მივდიოდი და უცებ ხალხში ნაცნობ სახეს მოვკარი
თვალი. ყველაფერი წამიერად მოხდა. მანანა გიუნაშვილი! ამის
გაფიქრება და გახარებაც ვერ მოვასწარი, რომ მაშინვე გამოვფხ-
იზლდი. თითქოს ცივი წყალი გადამასხესო. შევცდი. შემეშალა.
მანანა არ ყოფილა. უბრალოდ, მივამსგავსე, ცოტათი... ჩემი შეც-
დომის გამო გულში ტკივილმა გამიარა. ეს უბრალო შეცდომაზე
გაცილებით მეტი იყო. მანანა ხომ მკვდარია, აღარ არსებობს და
მასთან ქუჩაში შემთხვევით შეხვედრა სავსებით გამორიცხულია.
ამის შემდეგ უფრო ყურადღებით უნდა ვიყო და კარგად შევიგნო,
რომ ამიერიდან ხალხის მასაში მანანას სახის გაელვება შეუძლე-
ბელია.

და მე მახსენდება, რომ მანანას სიცოცხლეში მხოლოდ ერთხელ
შევხვდი შემთხვევით ქუჩაში. მაშინ მე ჩემს გოგონასთან ერთად
ვიყავი, მანანა კი – თავის ბიჭთან ერთად. სულ რაღაც 5 წუთით
შევჩერდით, ერთმანეთი თბილად მოვიკითხეთ და დავშორდით.
ორივეს ჩვენ-ჩვენს საქმეებზე მიგვეჩქარებოდა. ახლა კი ხალხის
მასაში მანანას ნაცნობი სახისთვის ვილაცის მიმსგავსება ჩემი
მეხსიერების შეცდომაა და თანაც, ძალიან დიდი შცდომა იმიტომ,
რომ მანანა უკვე აღარ არსებობს, ის ცოცხლებში აღარ წერია და
მასთან შეხვედრა აბსოლუტურად გამორიცხულია.

სადღაც შემონახული მაქვს ბავშვობაში, სამოყვარულო კამერ-

ით გადაღებული ფილმები. ერთ-ერთ ბობინაში შემორჩენილი უნდა იყოს რამდენიმე ნამიანი კადრი: 7-8 წლის მანანა მთის პატარა მდინარეში, კოჭებადმე წყალში ზის, მისი ქვედაბოლო წყლის ზედაპირზე ლივლივებს და ის კი ორივე ხელით კაბის კალთების გასწორებას ცდილობს. უკვე ნახევარი საუკუნე გავიდა მას შემდეგ, რაც ზაფხულის ერთ მცხუნვარე, მზიან დღეს მე, ჩემი უმცროსი ძმა გია, მანანა და მისი უფროსი ძმა გურამი სოფლის ახლოს მთებში ხეტიალისას ამ პატარა შენაკადს ნავანყდით. მანანას მდინარეში ჭყუმპალაობის სცენა საკმაოდ ლამაზად მახსოვს, მაგრამ ის კადრები ეკრანზე, ალბათ, სულ რამდენჯერმე მაქვს ნანახი 50 წლის წინათ, მაშინ, როდესაც ისინი სულ ახალი გადაღებული მქონდა. მერე მათ სანახავად ველარც ვიცლიდით, აღარც გვახსენდებოდა და ისინი დავიწყებას მიეცა. ახლა ფირისა და აპარატურის სიძველის გამო მათი ნახვა პრობლემად იქცა.

სამოყვარულო კამერით სამახსოვროდ გადაღებული ფილმი ძალიან შორს დგას კინო შედეგისაგან. რა ვუყოთ, რომ ჩემს მიერ მდინარეში ჭყუმპალაობის დროს გადაღებული პატარა მანანა გუნაშვილი არ იყო არც ოდრი ჰეპბერნი და არც მერლინ მონრო. თუმცა, ვინ იცის... ეს მხიარული და ხალისიანი გოგონა ცხოვრებას ასე რომ არ გაემწარებინა, და მას სულ სხვაგვარი ხელშეწყობა რომ ჰქონოდა (სხვაგვარ სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოში, სხვაგვარ პოლიტიკურ წყობილებაში, სხვაგვარ საზოგადოებაში, სხვა ადამიანთა გარემოცვაში რომ მოხვედრილიყო) იქნებ გამოსულიყო კიდევ მისგან ქართველი მერლინ მონროც და ოდრი ჰეპბერნიც, ან მათზე უკეთესიც. მე ვიცი მხოლოდ ერთი რამ: მე მეშინია მანანას ეკრანზე ნახვისა, ჩემი სულიერი ტკივილის განცდის მეშინია იმიტომ, რომ მანანა ჩემი ბავშვობის მეგობარი იყო და ის აღარაა ცოცხალი. მეშინია, მაგრამ, მაინც მინდა ნახვა, მაინც მინდა, თუნდაც, ერთი წამით, თუნდაც ტკივილით იმ ლამაზ წარსულში დაბრუნება, რომელსაც ბავშვობა ჰქვია.

მანანას პატარაობიდან ვიცნობდი. მე და მანანა ჩვენს ძმებთან ერთად ყოველ ზაფხულს სოფელში ვხვდებოდით ერთმანეთს. მანანა ჩემზე 6-7 წლით უმცროსი იყო. პირველად რომ გავიცანი, 4-5 წლის იქნებოდა, მე კი - 12-ს. წითელი ფრიალა ქვედაბოლო ეცვა და მუხლები იოდის ლაქებით ჰქონდა დაფარული.

ის სულ სადღაც დაძვრებოდა, დარბოდა, იქცეოდა და მუხლებს იტყავებდა. დედამისი კი ყველა ნაკანრზე იოდს უსვამდა. პირველ ხანებში ხუმრობით, „იოდასაც“ კი ვეძახდი. მანანა მხიარული, ცელქი, მოუსვენარი, ახტაჯანა, გაუგონარი და თავნება ბავშვი იყო. მისი უფროსი და-ძმა უფრო უჯერებდა მშობლებს, მანანა კი მშობლების დარიგებებს და შენიშვნებს მხიარული ხუმრობით არიდებდა თავს. მანანას ბავშვურ სიცელქესა და სიჯიუტეში მისი თავისუფლებისმოყვარე და დამოუკიდებელი ხასიათი იგრძნობოდა. მისი თამამი იუმორი და ხუმრობები ყველას ხიბლავდა. ჩვენი მეგობრობა მანანას გათხოვებამდე გაგრძელდა. ზაფხულობით მე და მანანა ჩვენს ძმებთან ერთად ათასგვარი ოინბაზობით ვერთობდით-ხოლმე თავს. მთებში დავეხეტებოდით, მდინარეში ვბანაობდით, ველურებივით ვიქცეოდით... ერთხელ ძველი ნაჭრებისაგან საკმაოდ მოზრდილი უცხო ფრინველის მსგავსი ჩიტი შევეკრეთ, რომელსაც ქუჩაზე გადაჭიმულ წვრილ თოკებზე ვამოძრავებდით. როგორც კი დაბნელდებოდა, ჩვენი ძველი სახლის მანსარდიდან ჩიტი ფრთების ფართხუნით გადაფრინდებოდა-ხოლმე ქუჩის მოპირდაპირე მხარეს პაპაჩემის ბლის ხეზე, შემდეგ ისევ გადმოფრინდებოდა და გამვლელებს შიმის ზარსა სცემდა. ჩვენ კი მათს რეაქციებზე სიცილით ვიხოცებოდით... ერთ ზაფხულს კი მანანას და გურამის მამამ, ოქრო ძიამ საოცარი ექსკურსია მოგვიწყო – ქსილისზე აგვიყვანა. ქსილისი მთაა კავთისხევის მახლობლად. მთის ძირითადი ნაწილი წინვოვანი და ფოთლოვანი ტყითაა დაფარული, სულ მაღლა კი – ალპური ყვავილებით და ხშირი ბალახეულით. სოფლის მცხოვრებლებისთვის ქსილისი შორეული და ძნელად მისაწვდომი ადგილია. იქ მხოლოდ მწყემსებს თუ შეხვდებით ცხვრების და თხების ფარასთან ერთად, ისიც – იშვიათად. ჩვენ მთაზე ასვლას 6-7 მოვანდომეთ, იქიდან კი საოცარი სანახაობა გადაგვეშალა თვალწინ. ამ ლაშქრობისას ჩვენთან ერთად მანანას და გურამის უფროსი და, ელიკოც წამოვიდა. ელიკო ნაკლებად ერეოდა ჩვენს გართობებში. ის საოცრად დინჯი და დამჯერი ბავშვი იყო, სახლში ჯდომა უყვარდა. ის ან მშობლებს სახლის საქმეში ეხმარებოდა, ან წიგნებს კითხულობდა, ან აივნიდან მშვიდად ადევნებდა თვალს ჩვენს ცელქობას. ჩვენი ოთხეული კი იმ დროს გიჟობდა და სხვა, ათასგვარი გასართობით ერთობოდა.

ქსილისზე ასვლისას ოქრო ძია მთელი გზა გვარიგებდა, რომ უნდა მოგვეთმინა და გახურებულ სხეულზე ცივი წყალი არ დაგველია. მთის ტყიანი ნაწილი რომ დამთავრდა და მთის „თავს“ მივალ-ნიეთ, საიდანაც ალპური ზონა იწყებოდა, შუადღის პაპანაქება იყო. მთლად მწვერვალზე ასვლის უფლება ოქრო ძიამ გოგოებს არ მოგვცა, გიას და გურამის კი, როგორც ბიჭებს, მაინც დართო ნება, რომ მთლად მაღლა ასულიყვნენ მცხუნვარე მზეში. ჩვენ გული დაგვწყდა, მაგრამ მაინც დავემორჩილეთ. მაშინ ოქრო ძია დაახლოებით 60 წლის იქნებოდა, მაგრამ ის ხშირად ვარჯიშობდა-ხოლმე მის ბაღში თუთის ხესთან გაკეთებულ „ტურნიკზე“, აზიდვებს აკეთებდა და ჩვენ, ბავშვებს, მაშინ ძალიან გვიკვირდა, რომ ასეთი „ასაკიანი“ კაცი როგორი ყოჩაღი იყო. ახლა კი მეც იმ „ხანშიშესულ“ ასაკში ვარ, რომელშიც მაშინ ოქრო ძია იმყოფებოდა და ახლა ვიცი, რომ მაშინ ის სულაც არ ყოფილა ისეთი „მოხუცი“, როგორც ჩვენ გვეგონა.

ჩვენს ოთხეულს, მე, მანანას, გიას და გურამის და-ძმური სიყვარულით გვიყვარდა ერთმანეთი, თუმცა, მაშინ ამას, ალბათ, ვერც ვხვდებოდით. ჩვენ უბრალოდ ერთად ყოფნა და თამაში გვიხაროდა და ამით ბედნიერები ვიყავით. ჩვენ შეგვეძლო ღამის სიგრილეში სოფლის შარაგზაზე უმიზნოდ გვესეირნა ზევით-ქვევით, აღმა-დაღმა და ამითაც ბედნიერები და კმაყოფილები ვყოფილიყავით. გადიოდა წლები, ჩვენ ვიზრდებოდით, მაგრამ ყოველი სასწავლო წლის ბოლოს იწყებოდა ზაფხულის ცხელი დღეები, იწყებოდა არდადეგები, ჩვენ ისევ ჩავდიოდით სოფელში და ისევ იწყებოდა თავგადასავლები. ჩვენი სოფლური უდარდელი ზაფხული ყოველ წელს მეორდებოდა და ჩვენს ბავშვურ ბედნიერებას ბოლო არ უჩანდა. ერთ მშვენიერ დღეს კი მე გავიგე, რომ მანანა გათხოვდა! ეს ამბავი მეხის გავარდნას ჰგავდა. მე ვიგრძენი, რომ რაღაც სერიოზული მოხდა, ჩვენს ცხოვრებაში რაღაც შეიცვალა, რაღაც დამთავრდა და რაღაც ახალი დაიწყო. ჩემმა ბავშვობის მეგობარმა ბავშვობის, გართობისა და თამაშის უდარდელი სამყაროდან მოზრდილი, ზრდასრული ადამიანების, დიდების, უფროსების სერიოზულ სამყაროში შეაბიჯა; იმ სამყაროში, რომელიც ყოველდღიური საზრუნავით, ოჯახური მოვალეობა-ვალდებულებებით და პრობლემებით იქნებოდა დატვირთული. ამიერიდან მანანა აღარ

ეკუთვნოდა ჩვენს ბავშვურ, ზღაპრულ სამყაროს და მე მეჩვენებოდა, რომ მანანასთან ერთად ჩემი ბავშვობის რაღაც დიდი ნაწილიც დაეკარგე, ის ნაწილი, რომელიც ლამაზ მოგონებად წარსულში დარჩა.

მანანა გიუნაშვილის გათხოვების ამბავი ტელეფონით რომ გავიგე, ცრემლები მომერია და ავტირდი. ჩემი ცრემლების თავადვე შემრცხვა. ასეთ შემთხვევაში ცრემლები უადგილოდ მეჩვენა. წესით მეგობრის გათხოვება უნდა გამხარებოდა. მაგრამ ხომ ტირიან მშობლები ქალიშვილის გათხოვებისას სიხარულის ცრემლებით. მე კი შემრცხვა იმის გამო, რომ ეს სიხარულის ცრემლები არ იყო. ამ ცრემლებში იყო რაღაც ეგოისტური. მეგობრის დაკარგვა დამენნა. მე კი, მიუხედავად იმისა, რომ მასზე უფროსი ვიყავი, ისევ ბავშვობის სამყაროში ვრჩებოდი, სადაც ისევ გაგრძელდებოდა ბავშვობის ხანისთვის დამახასიათებელი უდარდებლობა და გართობა-დროსტარება. მაგრამ ჩემს ამ სამყაროში მანანა უკვე აღარ იქნებოდა და მე მის გარეშე გავერთობოდი სოფელში. აქამდე ბავშვური გულუბრყვილობით, არაცნობიერად მჯეროდა, რომ ჩვენი ბავშვური ურთიერთობა და გართობა და თამაში უსასრულოდ გაგრძელდებოდა. ახლა კი უცებ აღმოვაჩინე, რომ დრომ მაინც თავისი გაიტანა, რომ ჩემს ბედნიერ და ლამაზ ბავშვობას რაღაც მოაკლდა და ჩემი ცხოვრების რომელიღაც მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელო ეტაპი მოულოდნელად დასრულდა.

ყველაფრის მიუხედავად, პირადად ჩემი ბავშვობა მაინც საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდა. მე დაახლოებით 30 წელი ვთამაშობდი. გურამიმ მანანაზე ადრე მოიყვანა ცოლი, თუმცა გურამის ცოლის მოყვანაზე მე არ მქონია ისეთი უცნაური რეაქციები, როგორც მანანს გათხოვებაზე, რადგან მანანასთან უფრო ახლოს ვიყავი და გურამიზე მეტადაც მიყვარდა. მანანას გათხოვების და გურამის დაქორწინების შემდეგ ჩემი ბავშვობა არ დამთავრებულა. მე ისევ ისე ვაგრძელებდი გართობა-დროსტარებას ჩემს თბილისელ მეგობრებთან ერთად. ჩვენ არც ოქრო ძიას მიერ გაკვალული გზა დაგვეჩვენია ქსილისისკენ. და უკვე წელიწადში რამდენჯერმე ავდიოდით მთაზე მხიარული კამპანიებით. და ისიც კი გვქონდა ნათქვამი, რომ ჩვენ ახალგაზრდებად დავრჩებოდით მანამდე, სანამ ქსილისზე ასვლას შევძლებდით. ზოგიერთმა ჩვენ-

განმა მართლაც შეასრულა ეს პირობა. მაგალითად, 20 წლის შემდეგ ისევ ავედით ქსილისზე მე და დათო სიხუაშვილი; დათო – თავის ცოლთან და ორ შვილთან ერთად, მე კი – ჩემს სამ შვილთან ერთად.

მე ყოვეთვის მკვეთრ ზღვარს ვავლებდი ხოლმე ბავშვობასა და მოზრდილობას შორის. ყოველთვის ვხვდებოდი, რომ ბედნიერი ბავშვობა მქონდა და ვაფასებდი ამ ჩემს ბავშვურ ბედნიერებას. ამავე დროს, ინსტინქტურად მეშინოდა უფროსთა სამყაროში გადასვლისა. წარმომედგინა, რომ იქ აღარ იქნებოდა ის თავისუფლება, რასაც ბავშვის პრივილეგიერებული მდგომარეობა მაძლევდა. ჩემი მეგობრებიდან მანანამ ერთ-ერთმა პირველმა გადააბიჯა ამ ზღვარს და უფროსების სამყაროში შევიდა. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ მე მას სოფელში აღარ შევხვდებოდი და ჩვენ ძველებურად ველარ გავერთობოდით ერთად. მოგვიანებით, მე უკვე ჩემს თბილისელ უბნელ მეგობრებთან ერთად ჩავდიოდი სოფელში და საინტერესო დაშქრობებს ვაწყობდით მთებში. მაგრამ მანანასთან ერთად გატარებული ბავშვობის წლები კი ჩემს დღიურებში ჩარჩა. უკვე მოზრდილობაში, ჩვენი იშვიათი შეხვედრების დროს მანანა მთხოვდა იმ დღიურების მოძებნას და მისთვის წაკითხვას, რომ ერთად გაგვეხსენებინა ჩვენი ბავშვობა და ერთად გვეცინა, მაგრამ მე ამისთვის რატომღაც ვერ მოვიცალე. მანანას გარდაცვალების შემდეგ კი ჩემი შვილებისთვის მოვინდომე ჩემი ბავშვობისდროინდელი დღიურების წაკითხვა. ამდენი ხნის გასვლის შემდეგ ჩემი ბავშვური ხელით აღწერილი ამბები ძალიან სასაცილო მეჩვენა და უცებ, ჩემთვის სრულიად მოულოდნელად მანანას გაცნობის ამბავს გადავანყდი. მექანიკურად გავაგრძელე კითხვა. მაგრამ ხმა ამიკანკალდა და ცრემლები წამსკდა. რვეული დავხურე და ამის შემდეგ მისი გადაშლა ჯერჯერობით აღარც გამიბეძია. და ამისთვის, როგორც ადრე, როგორც ყოველთვის, აღარც მომიცლია.

ჭეშმარიტი ხელოვნება რაღაცას გვასწავლის, გვარიგებს, გვაფრთხილებს, გვლზრდის... ჩვენ კი უნდა კარგად გავიაზროთ და გავაცნობიეროთ ხელოვნებით გადმოცემული ავტორისეული გამოცდილება და ჩვენს ცხოვრებაში გავითვალისწინოთ და გამოვიყენოთ ის. სამწუხაროდ, ყოველთვის ასე არ ხდება. წიგნის

ნაკითხვისას, ფილმის ყურებისას ჩვენ ვიზიარებთ მწერლის და რეჟისორის პოზიციას, მწერალთან და რეჟისორთან ერთად მთავარი მოქმედი პირის მსგავსად ჩვენი თავიც ზნეობრივად დადებით პიროვნებად მიგვაჩნია, მაგრამ ხშირად ხდება, რომ ცხოვრებაში სულ სხვაგვარად ვიქცევით და იგივე შეცდომებს ვუშვებთ, რომელსაც წიგნის კითხვისას და ფილმის ნახვისას ვკიცხავდით.

ხელოვნება გვესწავლის, მაგრამ ჩვენ არ გვინდა სწავლა, ან ვერ ვსწავლობთ, ან არ ვსწავლობთ. უფრო ხშირად კი გვგონია, რომ რაღაც გაგვიგია, რაღაც გვისწავლია, მაგრამ საქმე საქმეზე რომ მიდგება, აღმოჩნდება, რომ არაფერიც არ გაგვიგია და არაფერიც არ გვისწავლია.

გიორგი დანელიას ფილმი „აფონია“ საოცრად ადამიანური და თბილი ფილმია. ამ ფილმის ყურებისას ყოველთვის ცრემლებს მგვრიდა ერთი სცენა, როდესაც აფონია ჩადის სოფელში თავისი გამზრდელი ღეიდის სანახავად და ის გარდაცვლილი დახვდება. აფონია მხოლოდ მაშინ აღმოაჩენს თავის უგულისყურობას, მხოლოდ მაშინ გაიგებს გულისტკივილით, თუ როგორ ენატრებოდა მისი ნახვა გამზრდელს, როგორ ელოდებოდა მის ჩასვლას, მაგრამ ვერ მოესწრო. ის ფანჯარასთანვე გარდაიცვალა გზის გამყურე. აფონია კი ჯარში წასვლის შემდეგ დეიდას აღარც შეხმიანებია და ბინა რომ გამოიცვალა, თავისი მისამართის მიწერაც კი დავიწყნია. დეიდა თვითონ სწერდა თავის თავს წერილებს აფონიას მაგივრად, ქალაქის ფოსტაში აგდებდა, სოფელში იღებდა და შემდეგ, ვითომ აფონიასგან გამოგზავნილს, მეზობლებს უკითხავდა. აფონია ძლიან გვიან აღმოაჩენს, რომ ყოველდღიურობის ამაო ორომტრიალში ჩაფლულს ერთხელაც არ გახსენებია ის ადამიანი, რომელსაც ის ნამდვილი დედაშვილური სიყვარულით ძალიან უყვარდა.

ფილმის ნახვისას მე ყოველთვის ვაცნობიერებდი აფონიას მიერ დაშვებულ, ზნეობრივი ხასიათის „უნებურ“ შეცდომას და ყოველთვის დარწმუნებული ვიყავი, რომ მე ასეთი რამ არასოდეს არ დამემართებოდა, მაგრამ... ვაი, რომ დამემართა და, თანაც, სიცოცხლის ბოლომდე სანანებელი გამიხდა. თქვენ წარმოიდგინეთ, მსგავსი „შეცდომა“ მოგვიანებითაც განმეორდა და გამიკვირდა, რომ ჭკუა როგორ ვერ ვისწავლე. როდესაც მორწმუნე ადამიანი

დანაშაულს სჩადის, სერიოზულ შეცდომას უშვებს, არასწორად იქცევა, ის მიდის ეკლესიაში, მღვდელთან, მოძღვართან და ცოდვებს ინანიებს. ამის შემდეგ მას, ალბათ, გულზეც ეშვება და მშვიდად აგრძელებს ცხოვრებას. მაგრამ მე ასე არ შემიძლია, არ გამომდის. მე ადამიანებთან დაშვებული ყველა ჩემი შეცდომა მახსოვს, მათ მიმართ თავს დამნაშავედ ვგრძნობ, ამას ძალიან განვიცდი და ჩემი თავისთვის ვერ მიპატიებია. მე არც მორწმუნე ვარ და არც ეკლესიაში არ დავდივარ ცოდვების მოსანანიებლად, მაგრამ რომ დავდიოდე კიდევ, და რომ მაპატიოს და ცოდვები შემინდოს კიდევ ღმერთმაც და მღვდელმაც, მე ვერ ვაპატიებ ჩემს თავს, ვერ დავივიწყებ და, ალბათ, სიცოცხლის ბოლომდე მემახსოვრება. სიცოცხლე კი, ალბათ, 15–20 წელზე მეტი არ დამრჩენია.

მე არც ქრისტიანული შეგონებები არ გამხსენებია: „გიყვარდეს ადამიანი“ და „გიყვარდეს მოყვასი შენი“. ეს ორი მცნება ხომ იმასაც გულისხმობს, რომ „გახსოვდეს ადამიანი“ და „გახსოვდეს მოყვასი შენი“. მე კი ჩემი ბავშვობის მეგობარი დავივიწყე გაჭირვების წუთებში. არც ლათინური გამონათქვამები არ გამხსენებია: „გახსოვდეს სიკვდილი“ და „გაუფრთხილდი წამს“. მე არც ის გამხსენებია, რომ მანანა კედებოდა და არც ის, რომ ერთი წუთი მაინც გამომეძებნა მანანასთვის. ჩემი თავი ათასგვარი სიბრძნით იყო გამოტენილი, რომელიც ცხოვრებაში ვერ გამოვიყენე. მაგალითად, ისიც კი ვიცოდი: „ყველაზე ძვირფასი საჩუქარი, რომელიც მეგობარს შეგიძლია აჩუქო, ეს შენი დროაო“. მე კი რამდენიმე წუთიც ვერ გამოვნახე მანანასთვის, როდესაც მას ძალიან უჭირდა.

დაახლოებით 15 წლის წინათ დავინყე სიკვდილის ფილოსოფიაზე ფიქრი და წერა. მაშინ ნავიკითხე ჯეინ ზორზას შესახებ მისი მშობლების (ალბათ, უფრო – დედის) მიერ დაწერილი წიგნი. ეს იყო ნამდვილი ამბავი კიბოთი დაავადებული ახალგაზრდა გოგონას შესახებ, რომელიც ჰოსპისში ავთანაზიით სიკვდილის გადწყვეტილებას შეგნებულად და გაცნობიერებულად იღებს. ჯეინ ზორზას ამბავმა ჩემზე ძალიან იმოქმედა და მე მის შესახებ სტატიაც კი გამოვაქვეყნე. მე ხომ გულთან ასე ახლოს მივიტანე ჩემთვის სრულიად უცხო და უცნობი გოგონას, ამერიკაში მცხოვრები ჯეინ ზორზას ტრაგიკული ბედი, მაგრამ რას წარმოვიდგენდი, რომ ჩემი ბავშვობის მეგობრის, მანანა გიუნაშვილის ტკივილიანი წლები ისე

ჩაივლიდა ჩემს გვერდით, ჩემს ქალაქში, ჩემგან სულ რამდენიმე კილომეტრის დაშორებით, რომ მე მის მდგომარეობაზე სერიოზულად დასაფიქრებლადაც კი ვერ მოვიცლიდი და ერთხელაც კი არ მოვინახულებდი. ახლა კი რასაც ვნერ, ეს არის ჩემი აღსარება და ჩემი მონანიება, რომლის ყოველი სიტყვა ჩემს გულს ეკალივით ესობა.

უკვე რამდენიმე წელი იყო, რაც ვიცოდი, რომ მანანას კიბო ჰქონდა, მაგრამ რატომღაც, როგორღაც რეალურად ვერ აღვიქვამდი ამ ამბის მთელ სერიოზულობას. არ ვიცი, რა დამემართა, რამ გამომაშტერა, რამ დამიჩლუნგა გრძნობები და აღქმის უნარი. მე თავის გამართლებას საკუთარი თავის წინაშე მხოლოდ იმითი ვცდილობ, რომ ყველაფერი ჩემს ყოველდღიურ, წვრილმანი საზრუნავებით აღსავსე მოუწესრიგებელ ყოფას დავაბრალო, რომელშიც ისე ვიყავი ჩაფლული, რომ თავის ასაწევად და დასაფიქრებლად არ მეცალა. მაგრამ ეს ნამდვილად არ მამართლებს. რა უნდოდა სულ რამდენიმე საათის გამონახვას თვეში ერთხელ თუ არა, წელიწადში ერთხელ მაინც, რომ ჩემი ბავშვობის მეგობარი მომენახულებინა, მის სანახავად წავსულიყავი. საოცარია. ახლა ძალიან მიკვირს. ჩემს დაჩლუნგებულ ტვინს როგორი „ანესთეზია“ ჰქონდა გაკეთებული, რომ მე ჩემი კიბოთი დაავადებული მეგობრის მონახულება საერთოდ, თავში აზრადაც არ მომსვლია.

მას შემდეგ, რაც მანანა გათხოვდა, მე მასთან სახლში ერთხელაც არ ვყოფილვარ, მიუხედავად იმისა, რომ ის ჩემგან ძალიან შორს არ ცხოვრობდა და მე მის უბანში არც თუ იშვიათად მიწევდა გავლა. მე მისი სახლის ადგილმდებარეობაზეც არ მქონდა წარმოდგენა. ის კი რა ახლოს ყოფილა. მანანა ხშირად მეპატიჟებოდა სტუმრად ტელეფონით. მე მოუცლელობას ვიმიზეზებდი, მოგვიანებით მისვლას ვპირდებოდი და არ მივდიოდი. კი არ ვატყუებდი, უბრალოდ, ასე გამომდიოდა. გათხოვების შემდეგ მანანა მხოლოდ ერთხელ მესტუმრა თავის უფროს ქალიშვილთან ერთად, მე კი ერთხელაც ვერ მოვიფიქრე მისი მონახულება.

მანანას გარდაცვალებამდე ბოლო 2 წლის განმავლობაში ლოგინადჩაყარდნილ დედაჩემს ვუვლიდი. ამ ორი წლის განმავლობაში დედაჩემის გარდაუვალ გარდაცვალებას ვგლოვობდი წინასწარ. მე ხომ ვიცოდი, რომ 84 წლის თქმომოტეხილ სკლეროზიან ქალს

დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ დარჩენოდა და ძალიან მიჭირდა ამ ფაქტთან შეგუება. თვალზე ცრემლი არ მიშრებოდა და ჩემი ცრემლები ბავშვებს რომ არ დაენახათ, ტუალეტში ვიმალებოდი და იქ ვტიროდი. დედაჩემს დიდი ხნის წინათ გარდაცვლილი ადამიანები ცოცხლები ეგონა და სულ მათზე მელაპარაკებოდა. მე კი სულ მის აღმზრდელ დეიდაში ვეშლებოდი და მის სახელს მეძახდა. მის გადარწმუნებას და რეალობაში დაბრუნებას ამოდ ვცდილობდი. ვერ ვაგებინებდი, რომ მე მისი დეიდა კი არა და მისი შვილი ვიყავი და რომ ახლა უკვე 21-ე საუკუნე იყო და არა 20-ე საუკუნის პირველი ნახევარი. დედაჩემის გარდაცვალებამდე ბოლო 2 წლის განმავლობაში, ფაქტიურად, მიცვალებულთა აჩრდილების სამყაროში ვცხოვრობდი. დედა ზოგჯერ იმასაც მეკითხებოდა, იქ, კუთხეში ვინა დგასო, მაშინ, როდესაც ოთახში ჩვენს გარდა არავინ იყო. ჭკუიდან რომ არ შევშლილიყავი და სულიერი წონასწორობა რომ შემენაჩუნებინა, საკუთარი თავის „გართობის“ მიზნით ჩემს შვილებს და მათს ამხანაგებს ცეკვებს ვასწავლიდი და ვიდეოზე გადასაღები შინაურული კონცერტისათვის ვამზადებდი. ბავშვებთან ურთიერთობა და მათთვის თავის მხიარულად მოჩვენება ძალიან მეხმარებოდა ტრაგიკული სიტუაციის გადატანაში. კონცერტამდე რამდენიმე დღით ადრე მანანამ დამირეკა და მითხრა, რომ ჩემთან უნდოდა სტუმრად მოსვლა. მე ის ჩვენს კონცერტზე დავპატიჟე, ვიფიქრე, რომ სანახაობა მასაც გაართობდა, მაგრამ ამავე დროს ერთი „პატარა პრობლემის“ წინაშეც აღმოვჩნდი: მე გამახსენდა, რომ მანანას დანახვაზე ცრემლებისგან თავის შეკავება ძალიან გამიჭირდებოდა, მე კი არაფრით არ მინდოდა მისთვის რაიმე მეგრძნობიერებინა მის ავადმყოფობასთან დაკავშირებით. როგორმე უნდა მოვრეოდი ჩემს გრძნობებს და თავი ხელში ამეყვანა. მაგრამ მანანამ დამირეკა და შემატყობინა, რომ რალაც მიზეზების გამო ის ჩემთან მოსვლას ვერ ახერხებდა. მე მის უარზე და ჩაშლილ სტუმრობაზე ბევრი არც მიფიქრია. ამაზე ფიქრისთვის არც მეცალა: ლოგინად ჩავარდნილი დედის მოვლის პროცედურებს კონცერტისათვის მზადების ბოლო რეპეტიციები ემატებოდა. ჩვენმა კონცერტმა კარგად ჩაიარა. ბავშვებმა იცეკვეს, იმღერეს და მოდების ჩვენებაც ჩაატარეს. მეც ვცეკვავდი და ვმხიარულობდი მათთან ერთად. სამახსოვრო ვიდეოც გადავიღე.

მანანა აღარ გამხსენებია. მე მხოლოდ ძალიან გვიან მივხვდი, თუ რა მოხდა იმ დღეს: მანანამ იცოდა, რომ დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ ენერა და სიკვდილის წინ ჩემი ნახვა მოისურვა. იმ დღეს, ეტყობა, ავადმყოფობა გაუმწვავდა, ცუდად გახდა, ტკივილებმა შეაწუხა და ვეღარ წამოვიდა. მე კი იმ დროს ისე თავდავინწყებით ვცეკვავდი, რომ მანანა აღარ გამხსენებია... საცემი ვარ, მოსაკლავი ვარ, მაგრამ ამ ჩემს დანაშაულს აღარაფერი გამოასწორებს და აღარაფერი ეშველება. რუსთაველმა თქვა: „მელნად ვიხმარე გიჟრის ტბა და კალმად მე ნა რხეული“, მე კი ისლა დამრჩენია, რომ ვთქვა: „მელნად ვიხმარე ცრემლის ტბა და კალმად ტვინი წყეული“.

დედაჩემი რომ გარდაიცვალა, მანანამ დამირეკა, მომისამძიმრა და მომიბოდიშა, რომ დედაჩემის გასვენებაში არ იყო: „ძალიან ვწუხვარ, რომ ასეთ დროს შენს გვერდით არ ვიყავიო“. მანანას სიტყვებმა თავზარი დამცა, ცივი წყალი გადამასხა და გამომაფხიზლა. მანანა წუხდა, რომ ის ჩემს გვერდით არ იყო მაშინ, როცა მიჭირდა. მე მხოლოდ მაშინლა გამახსენდა, რომ მანანს კი არა და, მე უნდა მომეხადა ბოდიში მისთვის, რომ მე არ ვიყავი მის გვერდით, როდესაც მას ძალიან, ძალიან, ძალიან ... უჭირდა. ამის შემდეგ მე მივიღე გადაწყვეტილება, რომ მანანა მომენახულებინა დედაჩემის 40-ის გასვლის შემდეგ. რატომ 40-ის შემდეგ? არ ვიცი. მე ხომ შემეძლო მაშინვე თუ არა, მეორე, მესამე, მეოთხე დღეს ან ერთი კვირის შემდეგ მაინც მენახა მანანა? დედაჩემი 15 აპრილს გარდაიცვალა. მისი „ორმოცი“ 23–24 მაისს უწევდა. მე და ციურიმ, ჩვენი ბავშვობის მეგობარმა მანანასთან სტუმრობის დღეც დავნიშნეთ, მე მანანასთან დავრეკე, რომ ჩვენი გადაწყვეტილება შემეტყუბინებინა. მანანამ ტელეფონთან მოსვლა ვერ შეძლო. მისმა ქალიშვილმა მიპასუხა, რომ – ეძინა. მეორე დღეს მისი გარდაცვალების ამბავი შევიტყე. ის 25 მაისს გარდაიცვალა – თავისი დაბადების დღეს. ესეც სიმბოლურია? მანანამ ავადმყოფობის გამო თავისი დაბადების დღე ხომ არ დასწყევლა? რა სასტიკია ცხოვრება!

ეს ჩემთვის ბედის დაცინვა იყო. ჩემი ბავშვობის მეგობარი რამდენიმე წელი იტანჯებოდა კიბოთი. მე მისი ნახვა ერთხელაც ვერ მოვახერხე, ხოლო როდესაც უკვე გადავწყვიტე მის სანახავად წასვლა და სტუმრობის დღეც დავნიშნე, ის წინა დღით გარდა-

იცვალა. ეს მეგობრისადმი გამოჩენილი უყურადღებობის, უგულუსყურობის და გულცივობის ნარმოუდგენელი მაგალითია, რომლის პატიებაც შეუძლებელია. ეს მანანას ავადმყოფობის წლებზე გადანაწილებული ჩემს მიერ ჩადენილი უზარმაზარი დანაშაული და ცოდვაა.

ჩვენი ერთ-ერთი ბოლო სატელეფონო საუბრისას მანანას შევპირდი, რომ ზაფხულში ისევ ძველებურად წავიდოდით ერთად ექსკურსიაზე სოფელში, მთებში სასაივროდ. ალბათ, როგორი იმედით ელოდებოდა ჩვენს შეხვედრას ჩვენი ბავშვობის ადგილებში. თავისი ძმისთვის, გურამისთვის უთქვამს, მანანა ექსკურსიაზე წაყვანას შემპირდაო. გურამმა ეს ამბავი მანანას გასვენების დღეს მითხრა. მე ცრემლები წამსკდა და გურამის ჩემი გულისტკივილი და სინანული გავანდე იმის გამო, რომ მანანა ერთხელაც ვერ მოვინახულე ავადმყოფობის დროს. გურამმა და მისმა ცოლმა, მთვარისამ დამამშვიდეს, ნუ დარდობ მაგის გამო, მანანასთვის ჩვენ არაფერი დაგვიკლიაო. დარწმუნებული ვარ, ისინი არაფერს დააკლებდნენ, მაგრამ მე ხომ მაინც ვიცი, რაც დავაკელი: ბავშვობის მეგობრის გვერდით დგომა, როდესაც მას ძალიან უჭირდა. როგორი გულწრფელობით გამოთქვა სინანული მანანამ დედაჩემის გარდაცვალების გამო: „შენს გვერდით არ ვიყავიო“. სწორედ ეს გვერდში დგომა დავაკელი მანანას. მე იმდენად არ მჭირდებოდა მაშინ მისი გვერდში დგომა, როგორც მანანას სჭირდებოდა ჩემი გვერდში დგომა და გამხსნევა. მაგრამ შევძლებდი კი? მე ხომ სულ ცრემლების შეკავების პრობლემა მექნებოდა ჩემი მოუთოკავი, ზღვარსგადასული, გადაჭარბებული, ავადმყოფური გულჩვილობის გამო. მაგრამ მე მაინც მგონია, რომ შევძლებდი, მოვახერხებდი და მის გვერდით ყოფნით, ძალიან თუ არა, ოდნავ მაინც ხომ გავამხიარულებდი, გავართობდი, გავახალისებდი და ოდნავ მაინც ხომ შევეუმსუბუქებდი ტკივილს, ცოტა ხნით მაინც ხომ დავავანყებდი სიკვდილს. რომ მომეფიქრებინა და წავსულიყავი.....

მე თავის მართლება და სინდისის დამშვიდება მხოლოდ ერთი რამით შემიძლია: ხშირად ხდება ასე: ცხოვრების ყოველდღიურ წვრილმან ფაცი-ფუცსა და ორომტრიალში ჩაფლული ადამიანი, რომელიც ხეირიანად წელში ვერ გამართულა და თავი მალლა

ვერ აუწევია, ხშირად ვერ ამჩნევს თავის გვერდით ყველაზე ძვირფასს, ყველაზე მთავარსა და მნიშვნელოვანს. მეც ასე დამემართა. მეც უამრავ დროს ვხარჯავდი ყოველდღიური „არსებობისათვის ბრძოლაში“: ვრეცხავდი ჭურჭელს, სარეცხს, ჯახირ-ჯახირით ვამზადებდი სადილებს, სულელურ თუ ჭკვიანურ ლექციებსაც ვკითხულობდი წლების განმავლობაში და ერთი და იმავე მასალის ათასჯერ გამეორებით ვიშტერებდი თავს. მაგრამ მხოლოდ ეს არ ყოფილა. ვერთობოდი კიდეც და საკუთარ დროსტარებასა და თამაშსაც საკმაოდ დროს ვუთმობდი. გვერდით მდგომი ადამიანების გაჭირვება კი ხშირად მავიწყდებოდა. ბოლო წლებში კი სამ მცირეწლოვან შვილს ვზრდიდი აუტანლად მძიმე პირობებში. მაგრამ მანანასთან მიმართებაში მაინც არაფერი არ მამართლებს.

მანანას ფანტასტიკური გადარჩენის გეგმების გახსენებაც არ მასვენებს. მე ხომ ბავშვობიდანვე ვსწავლობდი სამკურნალო მცენარეებს. იქნებ ერთი-ორი მცენარის ნაყენის დაღვევა შემეთავაზებინა. იქნებ ოდნავ მაინც მოხდომოდა. სახლში რამდენიმე წლის წინ ნაყიდი წიგნიც მედო სათაურით : „Я победила рак“, რომელშიც უმი ხორცის ჭამით კიბოს მკურნალობის მეთოდი იყო აღწერილი. ამას გარდა, მე ხომ კიბოს „მკურნალობის“ ჩემი ვარიანტიც გამაჩნდა: რატომღაც მეგონა, კიბო მე რომ დამმართნოდა, ქსილისზე მრავალჯერადი ასვლით შევძლებდი ავადმყოფობის დამარცხებას. ქსილისზე სულ პირველად ხომ სწორედ მანანას და-ძმასთან და მამამისთან ერთად ავედი მე და ჩემი ძმა! ქსილისზე ხომ სულ პირველად სწორედ მანანას მამამ, ოქრომ აგვიყვანა! ქსილისის მწვერვალისკენ გზა ხომ მანანას მამამ გვასწავლა! ქსილისი ხომ ოქრო ძიამ გვაჩუქა! მე კი მანანასთვის კიბოსგან განკურნების არც ერთი ვარიანტი არ შემითავაზებია. იქნებ არც ერთ იმ ვარიანტს არ ეშველა, მაგრამ ზედმეტი მცდელობა და ზედმეტი იმედი მანანას არ აწყენდა. მასზე ექიმები ისედაც ბევრ ექსპერიმენტს ატარებდნენ. თურმე, მკურნალობის ახალ ექსპერიმენტულ მეთოდებს მანანა იუმორნარევი იმედით თანხმდებოდა და თავის თავს გამოსაცდელ ვირთხას ადარებდა. მანანას საოცარი იუმორის გრძნობა ჰქონდა, რომელიც სიცოცხლის ბოლომდე შეუნარჩუნებია. ქიმოითერაპიის გამო თმები გასცვენია და პარიკს ატარებდა. ტელეფონში კი მეხუშრებოდა: „ადრე ხომ სწორთმიანი

ვიყავი, ახლა კი - ხუჭუჭა ვარო". თავისი ადრეგარდაცვლილი დედის შესახებ უთქვამს: „ბავშვობაში ხომ ვაბრაზებდი და ვანერვიულებდი ჩემი სიცვლქით, ახლა იმქვეყნად მივაკითხავ და იქაც ავუშლი ნერვებსო". მაგრამ ტკივილმა ბედისადმი საყვედურიც ათქმევინა ხუმრობით: „ჩემს მშობლებს 2 შვილი ხომ უკვე ჰყავდათ და მესამეს რაღად მაჩენდნენო."

სიცოცხლეში ვერაფერი ვერ გავუკეთე მანანას, ახლა კი მისთვის არაფრის გაკეთება აღარ შემძლია. მოგონება-გახსენების და მონატრება-სინანულის გარდა არაფერი დამრჩენია. და მეც მახსენდება მანანა ძალიან ხშირად. სულ გულით დავატარებ მანანას, მის მიმართ ჩემს დანაშაულის გრძნობასთან ერთად. მე მას ავადმყოფობის დროს ვერაფრით ვერ ვასიამოვნე, ვერაფრით ვერ მოვგვარე შვება. მაშინ შემეძლო მასთან მისვლა, მის გვერდით ყოფნა, მაგრამ ვერ მოვიცალე, ახლა ამის გაკეთება უკვე შეუძლებელია და ახლა ვცდილობ მასთან სულიერი კავშირის დამყარებას. მე მანანა მახსენდება ჩემი ბედნიერების და განცხრომის წუთებში და მისთვის ჩემი ადამიანური სიამოვნების გაზიარებას ვცდილობ. მაგალითად: ზაფხულის ცხელ დღეს ზღვაზე ვნებივრობ. ზურგზე ვწევარ წყლის სარკისებურ ზედაპირზე და ცაში ვიყურები. მაღლა ლურჯი მოკრიალებული ცაა ბამბასავით თეთრი ღრუბლების ნაფლეთებით. მზის ელვარება თვალებს მჭრის. მე ფეხებს ვაჭყაპუნებ წყალში და წყლის შხეფებში მზის სხივები ბრჭყვიალებს და ისპექტრება. წყალმცენარეებისა და თევზის სუნით გაჟღენთილ სუფთა ჰაერს ხარბად ვისუნთქავ და მახსენდება, რომ ცოცხალი ვარ, მახსენდება, რომ მე და მანანას სიკვდილი გვაშორებს და მე მისთვის ჩემი ახლანდელი, ცოცხალი ადამიანის მიერ განცდილი სიამოვნების გაზიარება არ შემიძლია. მაგრამ იქნებ მაინც მყარდება რაღაც კავშირი ჩვენს შორის, როდესაც მე მასზე ვფიქრობ?...

ჩემსა და მანანას შორის 7-8 წელი ასაკობრივი სხვაობა იყო და მე ის, ალბათ, უფრო უმცროსი დასავით მიყვარდა. ორივეს ერთი სახელი გვერქვა: მანანა. მე ძალიან გამიკვირდა, როდესაც მანანამ პირველად დამიძახა მოფერებით: "მანჩო". მე, როგორც უფროსმა მეგობარმა ჩემი სახელის ეს ფორმა ახალგაზრდულ მოდად ჩავთვალე. მე უფრო სერიოზული ვიყავი, მანანა უფრო მხიარული და ხალისიანი, ამიტომ „მანჩო", ცოტა არ იყოს და, მეხამუშა. მა-

გრამ მანანას უყვარდა თავისუფალი, „ქუჩური“, „ძმაბიჭური“ გამოთქმების ხმარება შინაურებთან და ამიტომ მხოლოდ „მანჩო“ არ იკმარა და „ჯიგო“-თიც მომმართავდა. „ჯიგო“, ანუ „ჯიგარო“-თი გამოხატავდა ის ჩემს მიმართ თავის სითბოს და სიყვარულს. „მანჩო, ჯიგო, როგორ ხარ“, – მომიკითხავდა ხოლმე ტელეფონით გულისმიერი ღულუნა ხმით.

ჩემს ყურებში ისევ ჟღერს მანანა გიუნაშვილის გულისხმიერი, გულითადი და მოლულუნე ხმა: „მანჩო, ჯიგო, როგორ ხარ?!“ ... მაგრამ ტელეფონში აღარ ისმის... შეუძლებელია, რომ ისმოდეს... ეს ხმა ახლა მხოლოდ ჩემს ყურებში ჟღერს ადამიანური მეხსიერების უნარის ნყალობით. მაგრამ ახლა ეს უკვე საიქიოდან წამოსული ხმაა, რომელსაც ჩემში მხოლოდ ტკივილნარევი სინანულის გამოწვევალა შეუძლია...

ახლა მე მხოლოდ აზრით შემიძლია მივმართო მანანას და პატიება ვთხოვო მისივე სიტყვებით: „მანჩო, ჯიგო, მაპატიე, თუ შეგიძლია“. მე დარწმუნებული ვარ, რომ მანანა მაპატიებს, მაგრამ მე რომ ვერ ვაპატიებ ჩემს თავს, რა ვქნა? „მანჩო, ჯიგო, იცი, რამდენი ცრემლი დავღვარე შენზე დანერილი მოთხრობის ჩასწორებისას?! მანჩო, ჯიგო, რა სამწუხაროა, რომ მე და შენ ველარ ვისეირნებთ კავთისხევში შებინდებისას და ველარც ქსილისზე ველარ ავალთ ... ველარასოდეს....“ მე უკვე სამუდამოდ დამრჩება მანანას მონატრება და სამახსოვრო სიტყვები: „მანჩო, ჯიგო!“.

თავზარდამცემი იყო მანანას გასვენება. მე მის კუბოსთან ვიჯექი, ცრემლები მდინარესავით ჩამომდიოდა და ერთჯერადი ცხვირსახოცები არ მყოფნიდა. ვხედავდი, როგორ დასტიროდნენ მისი მეგობრები, რომლებსაც მე არ ვიცნობდი და რომლებიც, ჩემგან განსხვავებით, ალბათ, ბოლო წუთამდე მის გვერდით იყვნენ და მე მშურდა მათი... მათ ხომ ჩემს მაგივრადაც გაუწიეს მეგობრობა და, თანაც, ნამდვილი მეგობრობა...

მანანა გიუნაშვილს ბავშვობაში პატარა ჩიტი ჰყავდა. ალბათ, ბარტყი იპოვეს ეზოში. ორლობეში გამავალი ფანჯრიდან ჩანდა, რომ ფანჯრის რაფაზე, ხის ტოტიც ჰქონდა დამაგრებული იმ ჩიტისთვის. მაშინ მანანა პატარა იყო. მისი მშობლებიც ცოცხლები იყვნენ და ძალიან უყვარდათ უმცროსი ქალიშვილი. დიდი ხნის წინათ გაქრა ის სამყარო და მხოლოდ ჩემს მეხსიერებას შემორ-

ჩა: ოჯახური დიდი ბედნიერება, დიდი სიყვარული, სიხარული და მყუდროება. პატარა ცელქი გოგონა და მისი პატარა ჩიტი ფანჯრის რაფაზე. სად გაქრა ეს ყველაფერი? თანაც სულ უკვალოდ? მე კი რამდენჯერაც ჩავივლი იმ ორღობეში და იმ ფანჯარას ავხედავ, სულ მანანა მახსენდება: პატარა მანანა და მისი პატარა ჩიტი.

ისევ მახსენდება დედაჩემიც და მანანა გიუნაშვილიც, რომლებსაც აღარ შეუძლიათ ჩემსავით ამ დღის, მზის და ზღვის სილამაზით ტკბობა. და მე მათ მაგივრად მწყდება გული. მე ჯერ კიდევ შემიძლია იელის სურნელით გაჟღენთილი ჰაერის სუნთქვა. დედას და მანანას კი აღარ შეუძლიათ. მე რომ ვსიამოვნებ და ბედნიერი ვარ, ამით მათ არაფერი არ ემატებათ. არც იმით არ ემატებათ არაფერი, მე რომ მათ ვიხსენებ. მე უცნაური გრძნობა მეუფლება, რომელსაც ვერაფერს ვერ ვუხერხებ: აღშფოთება „უსამართლობის“ გამო. ეს აბსურდია, მაგრამ ფაქტია. მე მეჩვენება, რომ ისინი ვილაცამ დასაჯა და თანაც უსამართლოდ დასაჯა. ისინი კიდევ იმსახურებდნენ ბედნიერებას. მათ ამის „უფლება“ ჰქონდათ. მაგრამ ვილაცამ ისინი „გააძევა“, „გადაასახლა“ სადღაც შორს, უდაბურ ადგილას. ვერაფრით გამიგია, რატომ არ უნდა უყურებდნენ ახლა ისინი ჩემთან ერთად ამ ლურჯ ზღვას?! ვილაცამ თუ რაღაცამ აუკრძალა მათ ამ ზღვის, მზის და დღის ყურება? ნეტა რამე ემატებათ დედას და მანანას იმით, რომ მე ისინი მახსოვს და მათს გახსენებაზე ვტირი ხოლმე? საეჭვოა, ძალიან საეჭვოა...

მე მანვალებს და მძიმე ტვირთად მანევს დანაშაულის გრძნობა უდროოდ დაღუპული მეგობრისადმი ჩემს მიერ გამოჩენილი უყურადღებობის გამო. მე მაგიჟებს იმის შეგნება, რომ ამ დანაშაულის გამოსყიდვა და ამ ტკივილის შემსუბუქება არაფრით არ შემიძლია. თანაც, მეჩვენება, რომ მხოლოდ მე ვარ ასეთი უვარგისი, ცუდი, უზნეო და ბოროტი. ახლახანს კი აღმოვაჩინე, რომ ამგვარი „დანაშაული“ მხოლოდ ჩემი პრობლემა არ ყოფილა და, თურმე, ამგვარი ცოდვა მართო მე არ მქონია მოსანანიებელი. როგორც ჩანს, ამგვარი „დანაშაული“ საკმაოდ ყოფილა გავრცელებული ჩემნაირ „ფუქსავატ“ ადამიანებში; როგორც ჩანს, ეს პრობლემა ანუხებთ ნორმალურ, წესიერ, პატიოსან და კეთილ ადამიანებს; და, როგორც ჩანს, ამ პრობლემას უძღვნიან ცნობილი რეჟისორები ფილმებს. მე უკვე ვახსენე გიორგი დანე-

ლიას ფილმი „აფონია“(1975), რომელშიც მთავარ როლს ლეონიდ კურავლიოვი ასრულებს. ამ ფილმშიცაა ეპიზოდი, სადაც კარგად ჩანს ძვირფასი ადამიანისადმი გულგრილი და უყურადღებო დამოკიდებულებით გამოწვეული სინდისის ქენჯნა და სინანული. ამ ბოლო დროს კი შემთხვევით გადავანყდი ტელევიზორში შედარებით ახალ ფილმს, რომლის გადაღებები 2001 წელს დასრულებულა, მაგრამ კინოგაქირავებაში მხოლოდ 2007 წელს გამოსულა და მაყურებელიც და კრიტიკოსებიც საკმაოდ გულგრილად შეხედრიან: „მოკლე გზა ბედნიერებისაკენ“ ანუ იგივე „ეშმაკი და დენიელ ვებსტერი“. ფილმის რეჟისორია ცნობილი მსახიობი ალექ ბოლდუინი, რომელიც მთავარ როლსაც (მწერალი ჯაბეზ სტოუნი) ასრულებს ფილმში ენტონი ჰოპკინსთან და ჯენიფერ ლავ ჰიუიტი-თან ერთად. ფილმის მიხედვით, უნიჭო მწერალი ეშმაკს მიჰყიდის სულს კარიერული წინსვლის სანაცვლოდ და ის ცნობილი მწერალი ხდება, მაგრამ მას აღარ აქვს დრო ძველი მეგობრისთვის, რომელიც კიბოთი იღუპება და რომელსაც სიკვდილის წინ, თურმე, მხოლოდ მეგობრის ნახვა უნდოდა... რა ნაცნობი სიტუაციაა!

რა დავასკენი ამ ფილმიდან? ბევრ ადამიანს ჯერ კიდევ სჭირდება აღზრდა. სამწუხაროდ, მეც არ მქონია ზნეობრივი აღზრდის მხრივ ყველაფერი წესრიგში...

დედა

მიგელ დე უნამუნო: „იცხოვრეთ ისე, რომ სიკვდილი თქვენთვის იყოს უმაღლესი უსამართლობა!“

დედაჩემი, პირველი ქართველი ფილოსოფოსი ქალი, 30-მდე წიგნის ავტორი და არისტოტელეს 6 წიგნის მთარგმნელი - თამარ კუკავა - ოპტიმიზმის განსახიერება იყო. მისი მთელი ცხოვრება შედგებოდა ოცნებებისაგან, იმედებისაგან, გეგმებისაგან, მიზნებისაგან და ამ ოცნებების, იმედების, გეგმების და მიზნების განხორციელებისათვის ბრძოლისაგან. ის ებრძოდა ცხოვრებისეულ წინააღმდეგობებს და ყოველდღიურობის ყოფით სიძნელეებს. ეს არ იყო ჩვეულებრივი ბრძოლა, რომელიც ყოველთვის რაღაც უსიამოვნოსთან ასოცირდება, არამედ ეს იყო,

გარკვეული აზრით, „შრომითი ბრძოლა“, „ხალისიანი ბრძოლა“. დასახული მიზნის განხორციელებისკენ სწრაფვისას მან არ იცოდა დაღლა. ის სულ შრომობდა და შრომობდა, გონებრივად და ფიზიკურად შრომობდა და ამ შრომაში პოულობდა სიხარულსაც, სიამოვნებასაც და ბედნიერებასაც. მას უყვარდა წიგნების წერაც და ბაღში მუშაობაც. დედა შრომის დროს იყო ბედნიერი. ის არასდროს არ წუწუნებდა. მას სულ ხალისიანს ვხედავდი. ამიტომ ძალიან გამიკვირდა და თავზარი დამეცა, როდესაც მისი „ეთიკის“ პირველივე ფურცლებიდან მისი ტკივილიანი ჩანანერი მეცა თვალში:

„ამქვეყნად უცვლელი და მარადიული არაფერია. ზერელე თვალის გადავლება კი გვარნმუნებს იმაში, რომ ცვალებადობის მსახვრალი ხელი ყოველივეს ეხება და უცვლელს, უძრავს არაფერს ტოვებს. ის, რაც იყო გუშინ, აღარ არის დღეს, რაც არის დღეს, აღარ იქნება ხვალ, აღარ ვიქნებით თვითონ ჩვენ. აღარ არიან ბევრი ჩვენი ახლობელი და საყვარელი ადამიანები, რომლებიც თითქოს მხოლოდ იმიტომ არსებობდნენ, რომ ეჩუქებინათ და შეენარჩუნებინათ ჩვენთვის სიცოცხლე. ჩვენ კი ვძლიეთ ტანჯვას, მათი დაკარგვით გამოწვეულს. მინამ, ჩვენმა მარჩენალმა და ჩვენმავე ბოლომ, შთანთქა ჩვენი მწუხარება და ჩვენ ვარსებობთ და ვიბრძვით ჩვენთვის ძვირფასი ადამიანების გარეშე. კიდევ მეტი, ჩვენც ჩქარა მოვისპობით და დაეტოვებთ შთამომავლობას აგრეთვე ტანჯვისა და მწუხარებისათვის. ადამიანები მოდიან და შემდეგ მიდიან იქ, საიდანაც აღარასოდეს აღარ ბრუნდებიან. სამაგიეროდ რჩებიან, იზრდებიან და განაგრძობენ ბრძოლას სხვები და ამ განუწყვეტელ წრებრუნვაში უცვლელი რჩება შედარებით უფრო ზოგადი და უფრო მყარი - კაცობრიობის სახით.“

მოგვიანებით მივხვდი, რომ, თურმე, ხალისიანი ხასიათის მიუხედავად, დედა გულის სიღრმეში საკმაოდ მტკივნეულად განიცდიდა ბევრ რამეს. რამდენიმე „წვრილმანიც“ მახსენდება: დედა რომ დამინახავდა-ხოლმე რაიმე საოჯახო საქმეში გაცხარებით ჩაფლულს, ოდნავ შესამჩნევი იუმორნარევი თანაგრძნობით შემეკითხებოდა ხოლმე: „რას ეწვალე, მანანა“. და ის ყოველთვის მზად იყო ჩემს დასახმარებლად, მაგალითად, ჭურჭლის დასარეცხად. დედას სიცოცხლეში მე ვერც კი წარმოვიდგენდი, თუკი დე-

დაჩემისთვის ნაცნობი იყო ისეთი გრძნობები, როგორიცაა ტანჯვა, მწუხარება და წვალება.

დედამ გააცისკროვნა ჩემი ცხოვრების პირველი ნახევარი, ხოლო თავისი სიკვდილით მტკივნეული დაღი დაასვა – მეორე ნახევარს. დედა წარსულში ჩარჩა და ის მე ნელ-ნელა მშორდება. დრო გადის და იზრდება მანძილი ჩემსა და მას შორის. დედა წარსულში დარჩა; წარსული სულ სხვა, განსხვავებული დროა; წარსულის იმ დროსა და იმ სივრცეში დედაც არსებობდა.

დედა გამთენიისას გარდაიცვალა. დილით 4 და 5 საათს შორის. 86 წლის იყო. 2 წელი ლოგინად იყო ჩავარდნილი. ბოლო დღეებში ძალიან დიდხანს ეძინა. მერე უკვე აღარ იღვიძებდა და მხოლოდ სუნთქავდა, ვეღარც წნევას ვუსინჯავდი და ვეღარც პულსს. სასწრაფო დახმარების ექიმებმა მიმახვედრეს, რომ ის უკვე აღარ გაიღვიძებდა და ისლა დაგვრჩენოდა, რომ მის გარდაცვალებას დავლოდებოდით. სხეული მთლად მოშვებული ჰქონდა, მოქნილი და ელასტიური. თოჯინასავით ვატრიალებდი აქეთ-იქით, ვბანდი და ვასუფთავებდი. წინააღმდეგობას არ მიწევდა. სიცოცხლის ნიშან-წყალი არ ეტყობოდა. ნეტა, რას ხედავდა იმ დროს სიზმარში? ან ხედავდა კი საერთოდ რამეს?

მხოლოდ ხელს აფათურებდა ხანდახან, თითქოს, რაღაცას ეძებდა. ნეტა, რას ეძებდა თავისი სიცოცხლის ბოლო წუთებში? იქნებ, ჩემს ხელს ეძებდა, რომ მაგრად ჩამეჭიდა და არ გამეშვა? იქნებ მშობლების ხელებს ეძებდა დახმარებისთვის? იქნებ, სციოდა და საბანს ეძებდა დასაფარებლად? იქნებ, სიკვდილის მოახლოებულ უკუნში მშობლიურ სახლში დასაბრუნებელ გზას ეძებდა ხელის ცეცებით? მე ეს უფრო მგონია. დედა მაინც დაბრუნდა „მშობლიურ სახლში“, იმ „მშობლიურ სახლში“, რომელიც ყველა ადამიანისათვის, როგორც მოკვდავი არსებისათვის, საერთოა. ნეტა, თუ „გაუხარდა“ ეს „დაბრუნება“? ჩვენ, ცოცხლებმა, არ ვიცით, არის თუ არა „იქ“, სიკვდილში, რაიმე „სასიხარულო“. ჩვენთვის, ცოცხლებისთვის ამ „დაბრუნების“ წარმოდგენა ძალიან, ძალიან მტკივნეულია.

ბოლოს, თაფლნარევი ძმრიანი წყლის რამდენიმე ყლუპი ჩავასხი პირში ძალით. გამახსენდა, რომ ქრისტეს ძმრიანი ღრუბლით ასულიერებდნენ სიკვდილის წინ ჯვარზე გაკრულს.

ვფიქრობდი, იქნებ სასწაული მოხდეს და დედა გონს მოვიდეს-მეთქი. ლამის პირველ საათზე მე და დედა მარტონი დავრჩით ოთახში. ოთახი მივალაგ-მოვალაგე და დედას ტანსაცმელი გავამზადე. ცივი გონებით ვმოქმედებდი. გული გაქვავებული მქონდა. ის კაბა გამოვიღე, რომელიც თავისი 80 წლის იუბილეზე ეცვა და ძალიან ბედნიერი იყო. მერე ტახტზე მივწექი დასასვენებლად. არ ვიცოდი, რა მელოდა მეორე დღეს და ყოველი შემთხვევისთვის ძალები უნდა მომეკრიბა. ვერ გავიგე, როგორ ჩამძინებია. დაახლოებით 1 საათი მეძინა დილის 4-დან 5 საათამდე. როცა გამეღვიძა, დედა უკვე გარდაცვლილი დამხვდა. თვალები დავუხუჭე. პირი ავუკარი. ტანსაცმელი ჩავაცვი, „გამოვპრანჭე“ და ხელები გულზე დავუკრიფე. დილის 9 საათამდე ოჯახის წევრებიდან არავინ გამიღვიძებია. ვიფიქრე, ეძინოთ, დაისვენონ, წინ მძიმე დღე ელით-მეთქი.

მე დედა დიდი ხნის გამოტირებული მყავდა. ვიცოდი, რომ ის ფეხზე ველარ წამოდგებოდა და წინასწარ ვცდილობდი ამ საშინელ ფაქტთან შეგუებას და ამ ტრაგედიასთან გამკლავებას. მაგიუებდა იმის წარმოდგენა, რომ მე დედას საფლავზე მომიწევდა სიარული. დედა იშვიათად დადიოდა თავისი მშობლების საფლავზე და მე მესმოდა მისი. დედას ცრემლი მხოლოდ ორჯერ მქონდა ნანახი. ერთხელ, თავისი ბავშვობისდროინდელ ლექსების კითხვისას: მშობლებისადმი მიძღვნილი გულუბრყვილო ლექსი რომ წაიკითხა, ცრემლები წასკდა. მეორედ კი, მისი მშობლების საფლავზე ვერ შეიკავა თავი და ჩვენს წინაშე ცრემლები ვერ დამალა. მე მივხვდი, რომ მისთვის მშობლების გახსენება დიდი ტკივილი იყო, რომელსაც ვერ შეგუებოდა და ამიტომ არაცნობიერად ერიდებოდა მათ საფლავზე ხშირად სიარულს. მას ძალიან უჭირდა იმ ტკივილის გადატანა და თავს მხოლოდ იმით იცავდა, რომ ცდილობდა მათზე ნაკლებად ეფიქრა და იშვიათად გაეხსენებინა ისინი. მას მხოლოდ თავდაუზოგავ შრომაში ავიწყდებოდა სადარდებელი. ყველა ვერ გაუგებს მას და ზოგიერთი გაკიცხავს კიდევ, მაგრამ მე მესმის მისი იმიტომ, რომ ვიცი, როგორი მგრძნობიარე გული ჰქონდა.

ვიცოდი, რომ დედას სიკვდილი გარდაუვალი იყო და საშინელების გრძნობა მტანჯავდა, მაგრამ მაინც ვუსვამდი ჩემს თავს აბსურდულ შეკითხვას: „ნუთუ დადგება ის დღე, როდესაც

დედაჩემის საფლავზე ვიქნები წასასვლელი?" მე მაგიუებდა ის აზრი, რომ მე „სადღაც“ უნდა წავსულიყავი დედაჩემის საფლავის სანახავად. და ეს „სადღაც“ იქნებოდა არა ჩვენი სოფლის ან ქალაქის სახლი, არამედ სრულიად „უცხო“, არამშობლიური ადგილი – საბურთალოს სასაფლაო. და იქ მე სიცოცხლით სავსე და ხალისიანი დედა კი არ დამხვდებოდა, არამედ რამდენიმე მეტრი მინის ნაგლეჯი, რომლის ქვეშაც განისვენებდა ის, რაც დედაჩემისგან დარჩა. მე ვივლიდი მინის ზედაპირზე და ვირტუალურად შევეცდებოდი იმის წარმოდგენას და იმასთან შეგუებას, რომ აქვე ახლოს, სადღაც, მინის ქვეშ დედაჩემის სხეული იყო დაფლული და დამალული.

დედა 2 წელი იწვა საწოლში სკლეროზიანი, თეძოს ძვლის მოტეხილობით. მე მისი მოვლა მიწევდა. ვცდილობდი ხშირად შემეხსენებინა საკუთარი თავისთვის, თუ რა ბედნიერი ვიყავი იმით, რომ დედა ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. დედა ახალ ამბებს ერთმანეთში ურევდა, სამაგიეროდ, ძველი ამბები კარგად ახსოვდა. მე ხან მისი დედა ვიყავი და ხან - დეიდა. რამდენჯერმე ვცადე, ლოგიკურად დამერწმუნებინა, რომ ახლა სულ სხვა დრო იყო და რომ მე მისი შვილი ვიყავი, მაგრამ – ამაოდ. ის მაინც თავისას გაიძახოდა და მკვდრებს და ცოცხლებს ერთმანეთში ურევდა. ფაქტიურად, ის 2 წელი, რაც დედა საწოლს იყო მიჯანუღი, მე მოჩვენებების და მოლანდებების სამყაროში ვცხოვრობდი. ჭკუიდან რომ არ შევშლილიყავი, საკუთარი თავის „გახალისებას“ ვცდილობდი იმით, რომ ჩემს ბავშვებს და მათს ამხანაგებს ცეკვებს ვასწავლიდი და შინაურულ კონცერტებს ვმართავდი. მაგრამ თან გულის კანკალით ველოდი გარდუვალ საშინელებას. თან ვიცოდი, რომ ამ საშინელების მოლოდინი უსასრულოდ ვერ გაგრძელდებოდა, ადრე თუ გვიან სიკვდილი მაინც გვესტუმრებოდა. და მე დამიდგებოდა ის დღეც, როდესაც დედაჩემის საფლავზე უნდა წავსულიყავი.

ნეტა, რა სიზმრებს ხედავდა დედა სიკვდილის წინა წუთებში? ნეტა, თუ იყო ბედნიერი? იმედი ვიქონიოთ, რომ ის თავის ბოლო სიზმარში ისევ ბავშვი იყო, ისევ თავის ბავშვობისდროინდელ სახლში იმყოფებოდა და გარს თავისი საყვარელი ადამიანები ეხვია. ნეტა, რას ვნახავ მე ჩემს უკანასკნელ სიზმარში? ძალიან მეშინია,

რამე სისულელე და უაზრობა არ ვნახო, მაგალითად, რაღაც უმნიშვნელო სიტუაცია, ვიღაც შემთხვევით პიროვნებებთან ერთად. მეც მინდა, რომ ჩემს ბოლო სიზმარში ისევ ბავშვი ვიყო და დედა იყოს ჩემს გვერდით. რამდენ სისულელეს ვხედავ სიზმარში. ნუთუ ჩემი ცხოვრებაც ასეთივე სულელური სიზმარია?

დედის სიკვდილმა ჩემი ცხოვრება ორ ნაწილად გაყო: დედის სიკვდილამდე და დედის სიკვდილის შემდეგ. დედის სიკვდილმა თითქოს გადაფარა ყველაფერი, რაც მანამდე იყო. ყველაფერს მუქი საბურველი გადააფარა. თეთრი და ვარდისფერი შავად და ნაცრისფრად აქცია. რას წარმოადგენს ახლა ჩემთვის დედა: პატარა, ნიჭიერ, თამამ გოგონას ბავშვობაში; თაყვანისმცემლებით განებივრებულ, იმედებითა და ოცნებებით აღსავსე ახალგაზრდა ლამაზ ქალიშვილს; დღე და ღამ წიგნებსა და საწერ ფურცლებზე თავდახრილ მეცნიერს, ბიბლიოთეკებსა და არქივებში მასალების მაძიებელ მეცნიერს; სახლსა და ბაღში მოფუსფუსე, ყოველდღიურ ჯაფაში ჩაფლულ დიასახლისს თუ საწოლსმიჯატველ, ტკივილებისაგან გატანჯულ მოხუც ქალს? მე ყველაფერი კარგად მახსოვს. მახსოვს დედას ოპტიმიზმი და სიცოცხლის ხალისი, მახსოვს საწერ მაგიდასთან მჯდომი, საბეჭდ მანქანაზე მოკაკუნე და ბაღში მოფუსფუსე დედა, მახსოვს როგორი ხალისით აკეთებდა ყველაფერს, არაფერი არ ბეზრდებოდა, არ ეზარებოდა და არასდროს არ წუწუნებდა. მახსოვს, როგორ დაყვავდით სამოგზაუროდ საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში. ყველაფერი კარგად მახსოვს, მაგრამ ყველაფერი მაინც გადაფარა დედის სიკვდილმა, სასიამოვნო მოგონებები მტანჯველ მოგონებებად გადააქცია იმიტომ, რომ ის ყველაფერი გაქრა, წავიდა, აზრი დაკარგა, არარაობად იქცა და დარჩა მხოლოდ ტკივილი იმის გამო, რომ დედაც გაქრა და აღარასოდეს, აღარასოდეს განმეორდება. იქნებ, რაღაც მაინც განმეორდება ჩემში, ჩემს შვილებში? მაგრამ ეს ყველაფერი ხომ საეჭვოა, საეჭვოა, საეჭვოა... დარჩა დედას წიგნები, რომლებსაც შთამომავლობა წაიკითხავს და გამოიყენებს, მაგრამ თვითონ დედას – რა? ის ხომ ველარაფერს გაიგებს ველარასოდეს! ეს აბსურდის ფილოსოფიაა, სიკვდილთან დაკავშირებული აბსურდის ფილოსოფია.

მოვესწარი იმ დღეს, როდესაც დედის საფლავზე წასვლა მო-

მინია პირველად, მეორედ, მესამედ... მე მას ვესაუბრები, ამბებს ვუყვები, ჩემს იმედებს და ოცნებებს ვანდობ. მის საფლავზე ზამბახები დავრგე, უწყლოდ დიდხანს ძლებენ. სახლში რომ დავბრუნდი, უცნაური შვება და კმაყოფილება ვიგრძენი. დედა აღარ იყო მარტო. მას განუწყვეტლივ დარაჯობდნენ ცოცხალი არსებები – ყვავილები. მე მშვიდად ვარ: დედა აღარაა მარტო. ესეც აბსურდია, მაგრამ ადამიანური აბსურდი, რომელიც ადამიანური სისუსტის დაძლევაში გვეხმარება და ჩვენს უსუსურ ფსიქიკას ძალას მატებს.

დედას საფლავის ახლოს მდებარე საფლავებს ვათვალიერებ. იქვე ახალგაზრდა გოგონას, ანა მჭედლიშვილის საფლავია. სასაფლაოს მუშებმა მითხრეს, რომ მთამსვლელი იყო და მთებში დაიღუპაო. ესეც აბსურდია. რა უნდოდა მთებში! თანაც ახალგაზრდა ქალიშვილს! აი, რა მიიღო სანაცვლოდ! მჯდარიყო სახლში მშვიდად. მოხუცი კაცი, ალბათ - მამა, აკითხავდა მის საფლავს და ყვავილებით რთავდა დიდხანს. მერე ტიროდა, ელაპარაკებოდა, ლოცვებს უკითხავდა, სანთლებს უნთებდა, საფლავის მიტოვება ეძნელებოდა. წავიდოდა და ცოტა ხნის შემდეგ ისევ ბრუნდებოდა, თითქოს რაღაც მნიშვნელოვანის თქმა დაავინყდაო ქალიშვილისთვის. თითქოს რაღაც აუცილებლის და გადაუდებლის გაკეთება ვერ მოასწრო მისი საფლავისთვის. კარგა ხანია, ის კაცი იქ აღარ მინახავს, ალბათ გარდაიცვალა.

დედაჩემის საფლავის გვერდით ორი ახალგაზრდა კაცის საფლავია: გელა აბრამიშვილის (1968-1993) და გოჩა მარუაშვილის (1961-1981). აბრამიშვილის საფლავს მამამისი უვლიდა და ასუფთავებდა – ბატონი თემური. მისი შვილი აფხაზეთის ომის დროს დაიღუპა 1993 წელს, 25 წლისა. მამა ცდილობდა შვილისთვის აფხაზეთის ომში წასვლა გადაეფიქრებინა, მას ხომ სახლში ახლადშერთული ფერმიძიმე ცოლი რჩებოდა. მაგრამ არ დაუჯერა: ამ ერთხელ წავალ და მეტი - არაო, – ხუმრობით უთქვამს, მაგრამ მეტი – აღარც ყოფილა. მკვდარი ჩამოასვენეს. ბატონმა თემურმა გულისტკივილი გაგვანდო: მეგონა, რაც დრო გავიდოდა, ტკივილი შემიმსუბუქდებოდა, მაგრამ სულ უფრო და უფრო მიჭირს ამის ატანაო. მე გული მეტკინა, ცრემლები ყელში მომებჯინა და სანუგეშო სიტყვები ვერ ვუთხარი. ან რა უნდა მეთქვა. ბატონმა

თემურმა გოჩა მარუაშვილის საფლავზე მიმითითა: დიდი ხანია, არავინ არ მოსულა და მე ვასუფთავებ-ხოლმე, იმქვეყნად ჩემი შვილის მეზობელია და იქნებ რამე არსებობსო.... 20 წლის მარუაშვილი 1981 წელს გარდაცვლილა, დაახლოებით 30 წლის წინათ. მისი მშობლები მაშინ თუ 40-50 წლისები იყვნენ, ახლა ისინი 70-80 წელს იქნებიან მიტანებულნი და ალბათ, აღარ შეუძლიათ შვილის საფლავზე ხშირად სიარული. იქნებ, აღარც არიან ცოცხლები. გოჩა მარუაშვილის საფლავზე უზარმაზარი ქვის სტელაა აღმართული მისი პორტრეტით და წარწერით - „მეგობრებისაგან“, და კიდევ არის ერთი პატარა ქვის ფილა წარწერით: „გოჩა, შვილო... შენი საფლავი ჩემი გულია. დედა.“ ეს ცრემლით დაწერილი სტრიქონებია. რამხელა ადამიანური ტკივილია ამ სიტყვებში ჩატეული. რამდენი ტკივილის ატანა შეუძლია დედის გულს.... სულ რამდენიმე სიტყვაა, სულ რამდენიმე სტრიქონია, მაგრამ რამდენი ადამიანური ტკივილია ჩატეული მათში. მაინც რამდენი რამის ატანა შეუძლია ადამიანს, ამ უსუსურ და ამავე დროს ძლიერ არსებას. სიძლიერეს მას სწორედ სიყვარული აძლევს. სიყვარული ადამიანის სისუსტეა და სიძლიერეა ერთდროულად. ადამიანი სწორედ სიყვარულითაა სუსტიც და ძლიერიც. სიყვარულიც აბსურდული გრძნობაა, მაგრამ - ლამაზი. ბატონ თემურთან შეხვედრიდან დაახლოებით ერთი თუ ორი წლის შემდეგ გელა აბრამიშვილის საფლავის გვერდით ახლად მინამიყრილი საფლავი გაჩნდა. ჩემი ეჭვები გამართლდა. ბატონი თემური (1934-2010) გარდაცვლილა და საყვარელ შვილს მიუწვია გვერდით. მე ბატონ თემურის სიტყვები გამახსენდა და დედაჩემის სულს ვთხოვე მისი მეზობელი ახალგაზრდებისთვისაც მიეხედა იმქვეყნად, და ისევე ეზრუნა, როგორც თავისი შვილებისათვის იზრუნებდა. ამას რომ ვეუბნებოდი, მე დედაჩემის კეთილი გულის იმედი მქონდა. გარდაცვლილი დედისადმი ჩემი თხოვნაც აბსურდული საქციელი იყო, მაგრამ მაინც...

დედაარავითარ ფიზიკურ, სხეულებრივ ავადმყოფობას არ შეუწუხებია, მაგრამ ბოლოს სკლეროზი დაემართა. გამთენიისას სახლიდან გაიპარა, სახლის უმოაჯირო კიბეებიდან გადავარდა ბაღში და თედოს ძვალი მოიტეხა. 84 წლის იყო და ექიმებმა ოპერაციის გაკეთება არ გვირჩიეს: სკლეროზიანი და ასაკიანი ავადმყოფი ხე-

ლოვნურ სახსარს ვერ მოუფრთხილდება და ისევ მოიტყეს ფეხსო. იმ დღეს, როცა თედოს ძვალი მოიტყება, დედას ვკითხე, – სად მიდიოდი-მეთქი და მიპასუხა, – სახლში ვბრუნდებოდი და გზა ამერიიო. სკლეროზიანი ავადმყოფისგან ასეთი აბსურდული პასუხი არც იყო გასაკვირი: ის სახლიდან გაიპარა იმისათვის, რომ ისევ სახლში დაბრუნებულიყო. მხოლოდ მოგვიანებით მივხვდი, რა ჰქონდა მხედველობაში დედას, როდესაც მეუბნებოდა - სახლში ვბრუნდებოდიო. ის ჩვენს სახლში დაბრუნებას არ გულისხმობდა. ის თავისი წარმოდგენით თავისი ბავშვობის და ახალგაზრდობის დროინდელ სახლში, თავისი მშობლების სახლში, ოპერის პირდაპირ, ალექსანდრე ჭაჭავაძის ქუჩის 15 ნომერში ბრუნდებოდა. ის ოცნებობდა იმ გარემოში მოხვედრაზე, სადაც ყველას გაგიჟებით უყვარდა, სადაც მას ხელისგულზე ატარებდნენ, თავს ევლებოდნენ, ცივ ნიავეს არ აკარებდნენ და ბრწყინვალე მომავლისთვის ამზადებდნენ პატარა ნიჭიერ გოგონას და ახალგაზრდა, ლამაზ, პერსპექტიულ ქალიშვილს. ის ოცნებობდა იმ სახლში დაბრუნებაზე, სადაც ბედნიერი იყო, სადაც იმედებით და ოცნებებით იყო აღსავსე და მის წინაშე საინტერესო და ლამაზი ცხოვრების გზა იყო გადაშლილი. სიკვდილის წინ დედა გონს არ იყო. ღრმა ძილით ეძინა, მაგრამ უნებურ მოძრაობებს მაინც აკეთებდა: ხელებს აფათურებდა, თითქოს რაღაცას ან ვიღაცას ეძებდა. იქნებ მშფოთვარე სიზმრებს ხედავდა და უნდოდა, რომ დედის ხელს ჩასჭიდებოდა, იქნებ მშობლიური სახლისკენ გზის გაკვლევას ხელის ცეცებით ცდილობდა სიკვდილისწინა უკუნში.

დედას ორი სახლი უყვარდა: მშობლების სახლი, თბილისში, ჭაჭავაძის 15 ნომერში, იტალიურ ეზოში მდებარე სახლი, სადაც გაატარა მან თავისი ბავშვობისა და ახალგაზრდობის უბედნიერესი წლები და სოფელ კავთისხევის შუა უბანში, ყოფილ კანდელაკიანთ უბანში მდებარე ბიძამისის სახლი, სადაც დაიბადა და სადაც ისვენებდა ხოლმე ზაფხულობით ბავშვობაში თავის ორ ბიძაშვილთან ერთად, რომლებიც დებივით უყვარდა.

დედამ რომ მითხრა, სახლში ვბრუნდებოდი და გზა ამერიიო, დარწმუნებული ვარ, ის თავისი ფანტაზიით თბილისში, იტალიურ ეზოში მდებარე, მშობლების სახლში ბრუნდებოდა. მაგრამ მას ასევე ძალიან უყვარდა კავთისხევის პატარა სახლი. თედოს ძვლის

მოტეხილობამდე ცოტა ხნით ადრე, ერთხელ კიდევ მოვასწარი დედასთან და ჩემს ბავშვებთან ერთად კავთისხევში ზაფხულის გატარება. ჩვენ ჩვენს სახლში ვისვენებდით. ჩვენს პირდაპირ, ქუჩის გადაღმა კი დედაჩემის ბავშვობის დროინდელი პატარა სახლი მოჩანდა, რომელიც აღარც ჩვენს ოჯახს და აღარც ჩვენს სანათესაოს აღარ ეკუთვნოდა. მე ვხედავდი, როგორი ტკივილით გასცქეროდა ხოლმე დედა იმ სახლს, რომელთანაც უამრავი ტკივილი მოგონება აკავშირებდა. ერთხელ კი თავისი სულიერი ტკივილი ამოსთქვა. მან სინანულით ჩამოთვალა მისთვის ძვირფასი და საყვარელი ადამიანების სახელები, რომლებსაც ეს სახლი ახსენებდა და რომლებიც ცოცხლები აღარ იყვნენ: „ანა, დაშა, ქეთო, რუსიკო, გიგო, გიგუცა, ნინა, ვალია...“, და მერე დააყოლა: „ისინი იქ აღარ არიან...“. საინტერესოა, რას ინახავენ სახლის კედლები? თუ ინახავენ მოგონებებს იმ ადამიანების შესახებ, რომლებიც ოდესღაც იქ ცხოვრობდნენ, მაგრამ იქ უკვე აღარ არიან?

დედამ სიკვდილის მოახლოება რომ იგრძნო, მე და ჩემს ძმას ანდერძად მხოლოდ ერთი სურვილი დაგვიტოვა: ის უნდა დაგვემარხა საბურთალოს სასაფლაოზე დედამისის და დეიდამისის, ანა და დაშა კანდელაკების გვერდით. ნამდვილად არსებობს ლოგიკური კავშირი მის ამ შეგნებულ და გაცნობიერებულ სურვილსა და მის სიზმრისეულ ბოდვას შორის: „სახლში ვბრუნდებოდი და გზა ამერია“-ო. სანამ საღ გონებაზე იყო, მან იცოდა, რომ აღარასოდეს აღარ განმეორდებოდა მისი ბავშვობა და ახალგაზრდობა, როდესაც ის ბედნიერი იყო ჭავჭავაძის 15 ნომერში თავის ძვირფას ადამიანებთან ერთად; ის ვერასოდეს ვერ შეხვდებოდა თავის ორ გამზრდელ დედას: დედას და დეიდას, ანა და დაშა კანდელაკებს, რომელებსაც ის თავდავიწყებით უყვარდათ. ამიტომ მისი უკანასკნელი სურვილი იყო, რომ სიკვდილის შემდეგ დედისა და დეიდის გვერდით, ერთ საფლავში წოლილიყო. მერე, როდესაც მისი გონება საღად ველარ აზროვნებდა, სიზმარში მოინდომა თავისი ბავშვობის დროინდელ სახლში დაბრუნება, მაგრამ „გზა აერია“ და მისი სანუკვარი ზღაპრულ-ფანტასტიკური ოცნება აუხდენელი დარჩა.

სამაგიეროდ, გარდაცვალების შემდეგ ის მაინც დაბრუნდა მშობლიურ სახლში, საყვარელ მშობლებთან, ორ დედასთან, ორ

მოხუც ქალთან. ოლონდ დაბრუნდა არა ნიჭიერი ბავშვისა და ლამაზი ქალიშვილის სახით, არამედ მათზე უფროსი ასაკის მოხუცი, ფეხმოტეხილი და გატანჯული მოხუცი ქალის სახით. ნეტა, თუ იცნეს? ალბათ - იცნეს. იმედია, ამ სამმა მოხუცმა ქალმა იპოვა თავისი უმაღლესი სიმშვიდე და ბედნიერება. ალბათ, ოდესმე, სულ მოკლე ხანში, მეც ვიტყვი, რომ სახლში მინდა, დედასთან მინდა და მეც დავუბრუნდები დედასაც და დედამინასაც. და მაშინ ერთ საფლავში ოთხი მოხუცი ქალი ვინვებით ერთად, ჩვენს მინიერ თავგადასავლებსაც მოვყვებით და ჩვენს უკვდავ სიყვარულსაც გავუზიარებთ ერთმანეთს.

ჩემთვის ჯადონური მნიშვნელობა შეიძინა სიტყვებმა: „სახლში მინდა, დედასთან მინდა“. სახლში დაბრუნება ყოველთვის სასიამოვნოა, მაგრამ დედაჩემის შემთხვევის შემდეგ ყოველთვის მახსენდება, რომ მან ვერ შეძლო თავისი ბავშვობის სახლში დაბრუნება, წარსულში დედასთან, დედებთან დაბრუნება. სამაგიეროდ, მისთვის მშობლიურ სახლად მისი დედების საფლავი იქცა. მეც მიყვარს სახლში დაბრუნება, ნამდვილ სახლში დაბრუნება, მაგალითად, ქალაქში საქმეების შემდეგ, ან ლაშქრობის და ექსკურსიის შემდეგ, მე მიხარია ქალაქის სახლში დაბრუნება სოფელში დასვენების შემდეგ და სოფლის სახლში დაბრუნება დიდი ხნის მონატრების შემდეგ. მაგრამ ამავე დროს ვიცი, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ მე მომიწევს იმ პატარა სახლში დაბრუნება, სადაც დედაჩემი და ბებიაჩემები მელოდებიან. ამ პატარა სახლში დაბრუნება იგივე იმ დიდ სახლში დაბრუნებაც იქნება, საიდანაც ჩვენ ყველანი, ადამიანები მოვედით და სადაც ყველა აუცილებლად დავბრუნდებით და მიწად ვიქცევით.

რა უცნაურია! რატომ „გვიხარია“ და რატომ „გვწყურია“ ასე ძალიან ადამიანებს ჩვენი საყვარელი ადამიანების გვერდით დამარხვა? აქვს კი ამას რაიმე აზრი? თუ მხოლოდ სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს? თუ მხოლოდ მხატვრულ-ესთეტიკური სენტიმენტალიზმია? ამასთან დაკავშირებით ორი შემთხვევა მახსენდება ხელოვნებიდან: ფილმიდან და წიგნიდან. ფილმი ვნახე ვამპირებზე ცნობილი ამერიკელი მსახიობების მონაწილეობით. ახლა არც იმ ფილმის სათაური მახსოვს და არც იმ კინოვარსკვლავთა გვარები. საერთოდ, ვამპირებზე ფილმები არ მიყვარს. მაგრამ მახსოვს,

რომ ჩემზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა ერთ-ერთმა ბოლო სცენამ, როდესაც დედა და ქალიშვილი კვდებიან და მათი ჩონჩხები სამუდამოდ ეფსკენებიან ერთმანეთს. შეიძლება, ეს სცენა ვიქტორ ჰიუგოს „პარიზის ღვთისმშობლის ტაძრის“ სცენის გავლენითაა გადაღებული. ეს წიგნიც და მის მიხედვით გადაღებული ფილმიც ხომ ასე მთავრდება: ორი ერთმანეთთან ჩახუტებული ჩონჩხი იპოვესო. მათი განცალკევება რომ სცადეს, ისინი მტვრად იქცნენო.

დედაჩემის საფლავზე სიარული ახლა ჩემთვის ჩვეულებრივი ამბავია. მივდივარ ჩემს ბავშვებთან ერთად და საფლავს შეძლები-სდაგვარად ვასუფთავებთ. ამ საფლავისადმი ჩემი უცნაური დამოკიდებულება მაკვირვებს. ვუყურებ ბეტონის დაბალი მოაჯირით შემოსაზღვრულ რამდენიმე მეტრის მიწის ნაგლეჯს, სადაც დედაჩემი და ჩემი ორი ბებია განისვენებენ და ვიცი, ნამდვილად ვიცი, რომ გარდაცვალების შემდეგ მეც აქ, მათ გვერდით უნდა დავიმარხო. ყოველ შემთხვევაში, ეს ჩემი დიდი სურვილია. მე ასე მინდა. ასე მსურს და ამის იმედი მაქვს. მაგრამ ამის გაფიქრებაზე არაფერს არ ვგრძნობ, არარეალური მეჩვენება ეს ამბავი. თითქოს მე არ მეხება. უცნაურია. გონებამ იცის, გულს არ სჯერა. ვიცი, მაგრამ არ ვგრძნობ. რეალურად ვერ აღვიქვამ მოსალოდნელ და გარდუვალ სიტუაციას. თითქოს ჩემგან ძალიან შორსაა ის დრო, როდესაც აქ დამარხვა მომიწევს, თითქოს უკვდავი ვიყო. ნეტა, ყველა ადამიანი ასე იტყუებს თავს, ჩემსავით? ეგზისტენციალისტებისთვის საკმაოდ ნაცნობი მდგომარეობაა.

სიკვდილ-სიცოცხლის ფილოსოფიური გააზრება აბსურდის ცნების გარეშე წარმოუდგენელია. ეკლესიასტემ „ამაოება ამაოებათა“ უწოდა ამქვეყნიურ ცხოვრებას და ის ქარით წაღებულს შეადარა, მაგრამ გამოსავალი მან ღმერთის რწმენაში დაინახა. ალბერ კამიუს ფილოსოფიაც აბსურდის ფილოსოფიაა, მაგრამ ღმერთის რწმენის გარეშე. კამიუმ ადამიანის ცხოვრება სიზიფეს უაზრო შრომას შეადარა, მაგრამ სამაგიეროდ, კამიუს ფილოსოფია ვაჟკაცური სულისკვეთების ფილოსოფიაა; პესიმისტური სარჩულის მიუხედავად, მისი „ამბოხებული ადამიანი“ ოპტიმიზმისკენ, სიცოცხლისკენ და უსამართლობასთან ბრძოლისკენ მოწოდებაა ადამიანთა ბედნიერების სახელით.

სიკვდილის საშინელება განსაკუთრებით მტკივნეულად მაგრძნობინა დედის გარდაცვალებამ. სიკვდილი... არყოფნა... არარსებობა... არარაობა. სიტყვა „არარაობამ“ განსაკუთრებით შეურაცხმყოფელი ჟღერადობა შეიძინა ჩემთვის. ერთი აზრი ამეკვიატა და არ მასვენებს, თავს ვერაფერს ვერ ვუხერხებ. სულ მგონია თუ მეჩვენება, რომ სიკვდილმა დედაჩემს შეურაცხყოფა მიაყენა და „არარაობად“ აქცია. გონება მეუბნება, რომ სიკვდილი სავსებით კანონზომიერი მოვლენაა და ადამიანის არსებობის ლოგიკური დასასრულია, მაგრამ, მეორეს მხრივ, გული არაფრით არ ეგუება საყვარელი ადამიანის გარდაცვალებას. დედა ხომ ჩემი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი იყო. მე ვიყავი მისი ნაწილი, თუ ის იყო ჩემი ნაწილი? ადამიანის ეგოისტური თვალთახედვიდან, ალბათ, უფრო ის იყო ჩემი ნაწილი, ჩემი უახლოესი გარემოცვა, ჩემი დრო და სივრცე, ჩემი მზე და ჩემი ჰაერი. დედა სულ ჩემთან იყო, ჩემს გარშემო ტრიალებდა, ჩემს სივრცეში, ჩემს სამყაროში. ყველაფერი დედათი იყო გაჟღენთილი და მე მას ისევე ვერ ვამჩნევდი როგორც მზეს და ჰაერს. დედა იყო სიცოცხლის და სიყვარულის სიმბოლო. მან ყველაფერი უანგაროდ და უშურველად გასცა ჩვენთვის, თავისი შვილებისთვის, შვილიშვილებისთვის, მომავალი თაობებისათვის. გასცა ყველაფერი: მატერიალურიც და სულიერიც. ბოლომდე ინვოდა და ბოლომდე კიდევ ვერ დაინვა, კიდევ ბევრი რამ დარჩა დასამთავრებელი და გასაკეთებელი. ის ისევე ჩაინვა და ჩაიფერფლა როგორც მცენარის თესლი ღებება მიწაში და თავისი სხეულით ახალ სიცოცხლეს ასაზრდოვებს. დედა საოცარი ადამიანი იყო : ფიზიკურად და გონებრივად ჯანმრთელი, ძლიერი, ენერგიული და აქტიური. ის საოცარი ოპტიმიზმით, შრომისმოყვარეობით და ხალისით გამოირჩეოდა. ის ყოველთვის იმედებით და ოცნებებით იყო აღსავსე. დედას ჰქონდა საოცარი ღიმილი: პირდაპირი, გულლია, კეთილი, მხიარული, ოპტიმისტური, ხალისიანი, თბილი ღიმილი, მაგრამ ამ ღიმილის გახსენებას შვება და სიამოვნება არ მოაქვს ჩემთვის, რადგან ეს ღიმილი ახლა სიკვდილის თალხშია გახვეული.

დედა სიცოცხლის და სიყვარულის განსახიერება იყო და ჩემს ადამიანურ, ილუზორულ წარმოდგენაში ის სიცოცხლისა და სიყვარულის მსგავსად უკვდავი უნდა ყოფილიყო. რა აბსურდული

აზრია: ჩვენ, ადამიანები თავს ვიმშვიდებთ იმით, რომ თითქოს სიცოცხლეც და სიყვარულიც მარადიულია, რომ სიყვარულიც ყოველთვის იქნება და ადამიანის გვარსაც არ უნერია გადაშენება, მაგრამ ფაქტიურად ხომ ყოველი კონკრეტული სიცოცხლე და კონკრეტული სიყვარული მოკვდავია. კონკრეტულ სიკვდილთან შეგუება კი ძალიან ძნელია. მე ძალიან მიჭირს იმის დაჯერება, რომ დედა აღარაა: სად გაქრა მისი სიცოცხლის სიყვარული და ხალისი? სად გაქრა მისი ოპტიმიზმი, იმედები და ოცნებები? სიკვდილი ბუნებრივი მოვლენაა, მაგრამ მე მაინც მაგიჟებს აზრი, რომ ბუნებამ სიკვდილით დედაჩემს შეურაცხყოფა მიაყენა. მე ვერ ვეგუები იმ აზრს, რომ დედაჩემისეული სიცოცხლის სიყვარული, ხალისი, ოპტიმიზმი, ლამაზი ოცნებები და იმედები არარაობად იქცა და მიწამ შეჭამა. მართალია, ცოცხლად დარჩენილებისთვის დედას დანატოვარს რაღაც აზრი მაინც აქვს, მაგრამ თვითონ დედასთვის ხომ ყველაფერმა ამან აზრი დაკარგა, უაზრობად იქცა... ესაა სიკვდილის ფილოსოფიის აბსურდულობა. სიკვდილის აბსურდულობას ყველაზე კარგად ეს ორი სიტყვა გამოხატავს: „არარაობა“ და „აღარასოდეს“; და კიდევ: „საშინელება“, „შეურაცხყოფა“ და „უსამართლობა“. მიგელ დე უნამუნომ ხომ თქვა: „იცხოვრეთ ისე, რომ სიკვდილი თქვენთვის იყოს უმაღლესი უსამართლობა“-ო.

მე მგონია, რომ მიგელ დე უნამუნოს ამ სიტყვებში დაახლოებით იგივე აზრია, რაც რუსთაველის სიტყვებში: „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა, სიკვდილი სახელოვანი“-ო. დედა ნამდვილად იყო სახელოვანი ადამიანი. დედას სიკვდილი უნამუნოსეული აზრითაც ნამდვილად იყო უსამართლობა. დედამ იმდენი რამ გააკეთა ადამიანებისთვის და კიდევ იმდენი რამ დარჩა გასაკეთებელი, რომ მას, წესით, კიდევ დიდხანს უნდა ეცოცხლა და ეცოცხლა. მაგრამ მე საერთოდ სიკვდილი, როგორც ბუნების მიერ დაწესებული კანონზომიერება მიმაჩნია საშინელებად, შეურაცხყოფად და უსამართლობად. ეს ჩემი პირადი სუბიექტური განწყობაა, რომელსაც ვერაფერს ვერ ვუხერხებ. სიკვდილზე, როგორც ასეთზე, პროტესტის გრძნობის გარეშე არ შემოძლია ფიქრი.

რა სასტიკია ბუნება! მე გაბრაზებული ვარ ბუნებაზე იმის გამო, რომ მან წამართვა დედა, რომელიც ჩემთვის ჰაერივით და მზის შუქივით იყო და ის ძვლების გროვად აქცია. მაგრამ რატომ მავი-

წყდება, რომ ბუნებამ მომცა, მაჩუქა სიცოცხლე და ყველაფერი ის, რაც ჩემს ცხოვრებასთანაა დაკავშირებული. დედაც ხომ მისი ნაჩუქარი იყო? ჩემი სიცოცხლეს ხომ ბუნების ნაჩუქარია? მე რომ არ გავჩენილიყავი ამქვეყნად, მაშინ ხომ დედას სიყვარულსაც ვერ გამოვცდიდი და არც მის სიკვდილზე არ დამწყდებოდა გული. ე. ი. ბუნებას სრული უფლება ჰქონდა წაერთმია ის, რაც მან ერთ დროს ასე გულუხვად მაჩუქა? რა ადამიანური მსჯელობაა! ამ ვითარების უკეთ გასააზრებლად მაინც მჭირდება რაიმე მაგალითი.

მაგალითად ტკბილი კამფეტისა და გემრიელი ნამცხვრის მაგალითი: ბუნება ერთი წამით ლამაზი კამფეტით დაგვანახევებს ამ სამყაროს, და მერე დაუნდობლად გვართმევს მას. ჩვენ კი ჯიუტი და ჭირვეული ბავშვებივით პროტესტის ნიშნად ვაბაკუნებთ ფეხებს, ვტირით და ვღრიალებთ; ჩვენ არ გვინდა, რომ ლამაზ, ტკბილ და გემრიელ კამფეტს გვართმევდნენ! ბუნებამ დამანახვა გემრიელი ტორტი, ნამცხვარი და მერე ისევ წამართვა და გული დამწყვიტა? არა, მთლად ასეც არ იყო. იქნებ უფრო ზუსტი სხვა შედარება აღმოჩნდეს? ბუნებამ მომცა გემრიელი ტორტის ნაჭერი, რომელიც მე შვჭამე, მაგრამ მერე გული მაინც დამწყდა იმის გამო, რომ ის აღარ მქონდა. რომელი შედარებაა უფრო ზუსტი და სინამდვილესთან ახლოს? მე ვიგემე ამ ცხოვრების სიამე, მაგრამ არ მეყო და კიდევ მინდა. რა გაუმაძლარი და უმადური არსება ყოფილა ადამიანი!

სიკვდილის აბსურდულობა სიცოცხლის ფენომენის მოჩვენებითი „არააბსურდულობის“ ფონზე იქმნება. სიკვდილ-სიცოცხლის ეს შეურიგებელი დიალექტური დაპირისპირება-წინააღმდეგობა იწვევს ადამიანის გონებაში საშინელი პროტესტს, ან გრძნობას. ვინც გამოსცადა – რა არის სიცოცხლე, მას ძალიან უჭირს სიკვდილის უძრავ და უგრძნობ მდგომარეობასთან შერიგება და შეგუება. ადამიანისათვის ძალიან ძნელია სიკვდილის შეყვარება. როდესაც მე სიკვდილს დედაჩემის შეურაცხყოფა დავაბრალე, დავნამე და ვუსაყვედურე, ამით მე თვით დედაბუნებას მივაყენე შეურაცხყოფა, მაგრამ ეს ჩემი პირადი, სუბიექტური, ადამიანური შთაბეჭდილება, განწყობა, პოზიცია თუ თვალსაზრისია. როგორი დიდსულოვანი ყოფილა ვაჟა ფშაველა, რომელმაც სიკვდილს შემდეგი სიტყვებით მიმართა: „ღმერთმა გიშველოს, სიკვდილო, სიცოცხ-

ლე ხარობს შენითა“!

სად არის ახლა დედა? სასაფლაოზე ძვლების სახით? სადღაც ზეცაში სულის სახით? ჩემი ტვინის ხვეულებში, ჩემს მეხსიერებაში მოგონებების სახით? ჩემს შვილებში გენეტიკურად შემორჩენილი ერთი მეოთხედი პროცენტის სახით თუ ჩემს სხეულში მემკვიდრეობითი ერთი მეორედი პროცენტის სახით?

მე უძლური ვარ. მე არ შემიძლია წარსული დროის სქელი ფენის გარღვევა და ჩემი ბავშვობის იმ დღეებში დაბრუნება, როდესაც მე, დედა და გია ერთად ვიყავით და ჩვენ, სამივე მომავლის იმედებით, ოცნებებით და ათასნაირი გეგმებით ვიყავით აღსავსე. მაგრამ მე ხომ ერთხელ უკვე ვიყავი იქ, მაშინ, და ის ყველაფერი ხომ ნამდვილად იყო.

დედასთან მინდა! დედასთან მინდა? დედასთან, სასაფლაოსკენ მაინცა და მაინც არ მიმინევს გული. იქ ცოცხალი და თბილი დედა არ მელოდება. ის მე თავისი სიყვარულის სითბოთი ველარ გამათბობს. მე მასთან მხოლოდ სიკვდილის შემდეგ შევძლებ ნამდვილად მისვლას როგორც თანასწორი თანასწორთან. მაშინ მე შეიძლება ასაკითაც მისი თანასწორი ან, თუ ბედი გამიღიმებს, მასზე უფროსიც კი შეიძლება ვიყო. თუმცა, ისიც ვიცი, რომ მე დედაჩემს ჯანმრთელობის მხრივ ვერ შევედრები!

დიდუბის სადგური

რამდენიმე წელი გორში, სუბიშვილების უნივერსიტეტში ვატარებდი ლექციებს ფილოსოფიაში და კვირაში ერთხელ ან ორჯერ მინევდა 3 ლარიანი „მარშრუტკით“ მგზავრობა გორამდე. ლოტიკინიდან დილაადრიან ჩავდიოდი გადასასვლელ ხიდამდე ავტობუსით ან „მარშრუტკით“; მერე მეტროთი დიდუბის სადგურამდე, მერე გორის „მარშრუტკით“ ზუსტად ერთი საათი გორამდე და მერე ფეხით 15-20 წუთი ცხინვალის გზატკეცილის 9 ნომერში მდებარე უნივერსიტეტამდე. განსაკუთრებით მსიამოვნებდა ეს ფეხით გასეირნება გორის ციხის გვერდით ჩავლით და მდინარე მეჯუდაზე პატარა ხიდზე გადასვლით. ტრანსპორტით დამქანცველი მგზავრობის შემდეგ შემდეგ ვსულიერდებოდი. წვრილ-

მანი საქონლით, ტანსაცმლით, ჭურჭლით და ხილ-ბოსტნეულით მოვაჭრეებისადმი დიდი ხნის ნაცნობობის გრძნობაც კი გამიჩნდა. ვილაც ძველ საკერავ მანქანებს არემონტებდა, ვილაც ძველ ჯიხურში ძველ ფეხსაცმელებს აკერებდა და ანებებდა... გორის ციხის ძირას, კლდის პატარა გამოქვაბულში უპატრონი ძაღლების ოჯახს დაედო ბინა. გაზაფხულზე ღობეებიდან გადმოკიდებულ ვარდების თაიგულებს ვუღებდი სურათებს, ზამთრის ყინვიან დღეს კი მეჯუდაზე ადენილ ოხშივარს ვაკვირდებოდი გაოცებული. ძალიან დამლღელი იყო გორში წინ და უკან ნაირ-ნაირი ტრანსპორტით მგზავრობა და თან ლექციის ჩატარება, მაგრამ ამ წლებს დაკარგულად მაინც არ ვთვლი. ჩემი ასაკის მიუხედავად, გარკვეული პროფესიული პრაქტიკა კიდევ გავიარე და გამოცდილების მხრივაც რაღაც შევიძინე. რამდენიმე წლის განმავლობაში გორის ჰაერი ვისუნთქე და გორულ განუმეორებელ ატმოსფეროს ვეზიარე. გორში საინტერესო ხალხი და საინტერესო სტუდენტები გავიცანი. მაგრამ გორში სიარული ჩემს ერთ პირად თავგადასავალთანაც იყო დაკავშირებული, უფრო ზუსტად კი - დიდუბის მეტროს სადგურთან დაკავშირებულ მოგონებასთან...

სანამ გორის „მარშრუტკაში“ ჩაეჯდებოდი, დიდუბის მეტროს სადგური უნდა გამეარა. ამ სადგურთან კი ჩემი ერთი მოგონება იყო დაკავშირებული. წლების წინათ, მე და ჩემს ძმას მეტროს თანამშრომლებმა დაგვირეკეს და შეგვატყობინეს, რომ დედაჩემი გამხდარა ცუდად. სოფლიდან მომავალს გული წასვლია და დიდუბის სადგურის შესასვლელში ნაქცეულა. ადგილზე მისულებს დედაჩემი მეტროს შესასვლელის კიბეებთან, კედლის ძირას მწოლიარე დაგვხვდა. უკვე გონს მოსულიყო. მაშინ ეგ ამბავი მშვიდობიანად დასრულდა და მას შემდეგ დედაჩემმა კიდევ რამდენიმე წელი იცოცხლა, მაგრამ ამ ამბის შემდეგ, რამდენჯერაც მიწვეს დიდუბის მეტროს სადგურში გავლა, იმდენჯერ დედაჩემის ცუდად გახდომა მახსენდება და მეტირება. ცრემლების შეკავება მიჭირს და ვცდილობ ჩემი ცრემლები გარშემომყოფებს არ დავანახო და საერთოდ, ყურადღება სხვა რამეზე გადავიტანო და იმ ძველ ამბავზე აღარ ვიფიქრო, მაგრამ მოგონებისგან მთლიანად ვერ ვთავისუფლდები.

აი, ჩერდება მეტროს მატარებელი, მე ვაგონიდან გადმოვდივარ

და დიდუბის მეტროს იმ შესასვლელისკენ მივემართები საიდანაც ავტობუსების სადგურისკენაა გასასვლელი. შუშის კარს გავცდები, დაბლა ჩასასვლელ კიბეებს ვუახლოვდები და მე მიახლოვდება ის ადგილი, სადაც მაშინ დედა იწვა. მე მივდივარ დედასთან შესახვედრად, დედას სულის რალაც ნაწილთან შესახვედრად, უფრო სწორად, დედას მოგონებასთან შესახვედრად და ჩემს სულში აბსურდული, იმედიანი სიხარულის უბადრუკი ნაპერწკალი იელვებს, რომელიც მალევე ქრება. მე უცნაური თავზარდამცემი გრძნობა მეუფლება. მეჩვენება, რომ ცოცხალი დედის შესახვედრად მივემართები და იქ დედის ღიმილით გაცისკროვნებული სახე მელოდება. დედის სახე წარმომიდგება თვალწინ. ძალიან ცხადად, ცოცხლად. ღიმილით გაცისკროვნებული სახე სითბოს და სინათლეს ასხივებს; მარტო სითბოს და სინათლეს კი არა - სიყვარულს, სიხარულს და ოპტიმიზმსაც. დიდუბის სადგურზე დედა ცოცხლად წარმომიდგება თვალწინ და მე მთელი არსებით შევიგრძნობ მისი სხეულის მატერიალურობას, მასიურობას, ხორციულობას, სიმძიმეს! ამის წარმოდგენა მიხარია, მაგრამ ამ სიხარულს ჩრდილავს იმის ტკივილიანი გახსენება და გაცნობიერება, რომ სინამდვილეში დედა აღარ არის და იმ კუთხეში, სადაც მაშინ დედა იწვა, სიცარიელის მეტი არაფერი არ დამხვდება. რა ცოცხალი და რა ლამაზი იყო დედა ამ შეხვედრისას, ამ წუთში, როგორ მიყვარდა და როგორ ვუყვრდი. მაგრამ მე ვცდილობდი თავიდან ამომეგდო, მომეცილებინა და დამევიწყებინა ეს ხატება და ისევ ჩემს ჩვეულებრივ მდგომარეობას დავბრუნებოდი მეტროში. ძალიან მტკივნეული იყო გარდაცვლილი დედის აჩრდილთან შეხვედრა.

დედას კვირაში რამდენჯერმე ვხვდებოდი დიდუბის სადგურზე. რამდენიმე წლის განმავლობაში, გორისკენ მიმავალს მიწევდა დიდუბის მეტროს სადგურში გავლა და ყოველ ჯერზე დილაობით იქ დედა მელოდებოდა. ის კავთისხევიდან მოდიოდა და კავთისხევის შვინდთან ერთად კავთისხევის სიყვარულიც მოჰქონდა. ის კავთისხევის და ჩვენი ბალის სიყვარულით აღსავსე და ბედნიერი მოდიოდა. კავთისხევი ისევ იქაა, სადაც ყოველთვის იყო, მაგრამ სად გაქრა კავთისხევის მიმართ დედაჩემის სიყვარული?

დედასთან „შეხვედრის“ შემდეგ ხალხის ნაკადს მივყვები დაბლა, კიბეებისკენ, მინისქვეშა გასასვლელისკენ. ჩავივლი კიბეებს,

რომლებიც დედამ ძლივს ამოიარა, სანამ გული წაუვიდოდა, მერე გავივლი დერეფანს და მალულად ცრემლების შეშრობას ვცდილობ, მერე კი დედა მაინყდება იმიტომ, რომ გორის მარშრუტკას ვუახლოვდები... სანამ გორის მარშრუტკამდე მივალ, ზოგჯერ კავთისხევის მარშრუტკასაც მოვკრავ ხოლმე თვალს, რომელიც ჩვენს კავთისხევის სახლთან მახლოვებს. ის ხომ ჩვენი სახლის წინ, ჩვენს ღობესთან, ჩვენს ფანჯრებთან ჩაიქროლებს და თვალადისკენ მიმავალ გზას აუყვება.... დღეს გავიფიქრე, რა იქნება, რომ მარშრუტკაში ჩავჯდე და კავთისხევში წავიდე, მაგრამ უცებ გამახსენდა, რომ იქ დედა არ დამხვდება, ცარიელ სახლში კი დამხვდება მხოლოდ დედას ღიმილი, რომელიც კავთისხევის სიყვარულით იქნება გაცისკროვნებული. მე მახსენდება ლუის კეროლის ვირტუალური „კატის ღიმილი“, ანუ ღიმილი-მოჩვენება, ღიმილი-მირაჟი. მე ისევ ცრემლები წამსკდა და მინდოდა მელრიალა. თავს ძლივს ვიკავებდი.

როგორ მიზიდავს! რატომ მიზიდავს დიდუბის მეტროს სადგური? მე მახსენდება სალაროების მარჯვენა მხარეს, ფანჯრების ძირას კედელთან ცივ ფილაქანზე მწოლიარე ნახევრად გულწასული და დასუსტებული დედა. მე და გია სასწრაფო დახმარების მანქანის გამოძახებას ვცდილობდით და ველოდებოდით, როდის მოვიდოდა. საშინლად ვნერვიულობდით და უბედურადაც ვგრძნობდით თავს, მაგრამ ახლა სულ სხვა თვალთ ვუყურებ იმ ამბავს და შევნატრი კიდეც იმ დღეს. მაშინ ხომ დედა ცოცხალი იყო. ცუდად იყო, მაგრამ ცოცხალი იყო. და ჩვენ მისი გადარჩენის იმედი გვქონდა და მაშინ გადარჩა კიდეც. ახლა კი, ამდენი ხნის შემდეგ ვიცი, რომ აღარც ის იმედი არსებობს და აღარც ცოცხალი, თუნდაც გულწასული დედა. სასაფლაოზე მაინცა და მაინც ვერ ვგრძნობ, რომ იქ, ქვეშ, დედას ძვლებია. დიდუბის სადგურზე კი სულ ცოცხალი დედა მეგებება, რომელიც ჯერ კიდევ შეიძლება გადავარჩინო, სახლში წავიყვანო და მანონი და ბორჯომი ვუყიდო მოსასულიერებლად.

სიცოცხლე უძვირფასესი საჩუქარია, სიკვდილი – ამ საჩუქრის უხეშად უკან წართმევა. სიკვდილის შიში – ამ საჩუქრის მოსალოდნელი წართმევითაა გამოწვეული. სიკვდილ-სიცოცხლის აბ-

სურდულობაც ამაში მდგომარეობს: ჯერ გჩუქნიან, მოგანონებენ, დაგახარებენ და მერე უხეშად, უცერემონიოდ და მოურიდე-
ბლად წაგართმევენ, წაგგლეჯენ და ამით საშინელ ტკივილს
მოგაყენებენ. მაგრამ სულ ცოტა ხნით ხომ მაინც ვისიამოვნეთ
და გავიხარეთ ამ საჩუქრით? სულ ცოტა ხნით ხომ მაინც ვიყავით
ბედნიერნი? ჩვენ ხომ ბედნიერების შესაძლებლობაც გვარჩუქეს სი-
ცოცხლესთან ერთად?

დედაბუნება ადამიანებს ამქვეყნად იძულებით, მათი ნებისა-
გან დამოუკიდებლად მოავლენს. ადამიანებს სიამოვნებთ ჰაერის
ჩასუნთქვა, მზის შუქის დანახვა, ჭამა-სმა, ნაცნობ-მეგობრობა,
სიყვარული, სქესობრივი ურთიერთობა. ბუნება ადამიანს ამქვეყ-
ნად სიამოვნების გრძნობით შემოიტყუებს და აკავებს ამქვეყნად.
ბევრი ტანჯვა-წვალების, განსაცდელისა და უსიამოვნების მიუხე-
დავად, ადამიანებს ისე გაუტყებბათ ხოლმე ეს დიდი თუ პატარა
სიამოვნებები, რომ მათ ამქვეყნიდან წასვლა აღარ უნდებათ და
მთელი ძალით ებლაუჭებიან სიცოცხლეს. მაგრამ ერთ მშვენიერ
დღეს ბუნება მათ გამოუცხადებს, რომ თქვენი დრო ამოიწურაო
და კინნისკვრით აგდებს აქედან. კინნისკვრით იმიტომ, რომ ამ
წასვლას, ძირითადად, როგორც წესი, იძულებითი, უხეში, და რბი-
ლად რომ ვთქვათ - უსიამოვნო ხასიათი აქვს. არავინ არ ტოვებს
სიამოვნებით ამ ქვეყანას. თვითმკვლელობაც კი, მისი პირობი-
თი ნებაყოფლობითობის მიუხედავად, არაფერ სასიამოვნოსთან
არ არის დაკავშირებული, მით უმეტეს, საკმაოდ უსიამოვნოა ის
ფაქტორები, რომლებიც ადამიანს თვითმკვლელობისკენ უბიძგე-
ბენ, თუნდაც ეს ცხოვრებისაგან მობეზრება-მოყირჩების გრძნობა
იყოს. ასე რომ, არც მოსვლა არაა ლამაზი და სასიამოვნო პროცესი
და არც წასვლა. რაც მთავარია, ამ მოსვლა-წასვლას იძულებითი
ხასიათი აქვს. ინდივიდის ნებაზე არაა დამოკიდებული. მის მოსვ-
ლა-წასვლას ყოველთვის ვიღაც სხვა განაგებს, რომელიც ძალიან
ძლიერი ძალაა, და რომლის მიზნებიც და ზრახვებიც ადამიანები-
სთვის ყოველთვის ამოუცნობი რჩება. ჩემი ეს ნაგრძნობ-ნააზ-
რევი ხომ ომარ ხაიამს აქვს ერთი კუბლეტით გადმოცემული:

ჩემი გაჩენით სარგებელი ღმერთს არ ჰქონია,

ჩემმა სიკვდილმაც რამ შემატოს, არა მგონია.

მე ძლიერ მიკვირს, ამის პასუხს არვინ მაძლევს, -

ეს ნასვლა-მოსვლა მას რა მიზნით მოუგონია?!

იქნებ, ბუნება სადისტიკა ან, ალბათ, უფრო ზუსტი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ბუნება სასტიკია, თუმცა, არც სადიზმის ელემენტები არაა მთლად გამორიცხული. ის მოგვიყვანს ამქვეყნად, დაგვანახებს და მოგვანონებს აქაურობას, და მერე იძულებით და უხეშად გვაძევებს აქედან. ბუნება ჯერ გვეფერება, გვეალერსება, გვართობს, გვახალისებს და მერე, ბოლოს სასიკვდილოდ, მინაში დასაღპობად გვიმეტებს, რითაც, თითქოს შეურაცხყოფასაც გვაყენებს. იქნებ, მაღლობები მაინც უნდა ვიყოთ? მას ხომ შეეძლო, საერთოდ არ მოვეყვანეთ? უმადურობა ნამდვილად არ შეგვეფერის და არ გვეკადრება! მაღლობები ნამდვილად უნდა ვიყოთ. ბუნებამ უძვირფასეს განძს გვაზიარა - ჩვენთვის ძვირფასი ადამიანების სიყვარული გვასწავლა. ბუნებამ სიყვარულის უნარი გვაჩუქა და სწორედ ამ სიყვარულის ნყალობით ვიყავით ჭეშმარიტად მტკიცეულად ბედნიერნი!

„ხელოვნური ინტელექტი“

სტივენ სპილბერგის ფილმი „ხელოვნური ინტელექტი“, თითქოს, საბავშვო ფანტასტიკაა, მაგრამ არც თუ ისე საბავშვო. ფილმის მთავარი პერსონაჟია ხელოვნურ ინტელექტიანი კლონი ბიჭუნა დევიდი, რომლის ხელოვნური ინტელექტი ნამდვილადამიანურ ინტელექტად გადაიქცევა ნამდვილი ადამიანური გრძნობებით, ძლიერი სიყვარულის უნარით და რომელსაც აქვს ერთი უზარმაზარი ოცნება, რომ დედას ის ისევე უყვარდეს, როგორც ნამდვილი შვილი.

ბიჭუნა ოკეანეში იძირება და მარადიულ ძილს მიეცემა. დედამინაზე გამყინვარების პერიოდი იწყება და მრავალი ათასწლეული გადის. ადამიანები უკვე დიდი ხანია, რაც გადაშენდნენ. დევიდს იპოვიან და მარადიული ძილისგან აღვიძებენ რომელიღაც ხელოვნური არსებები, რომელთაც დევიდის მხოლოდ ერთი ოცნების ასრულება შეუძლიათ და ისიც მხოლოდ ერთი დღით. დევიდიც მხოლოდ ერთადერთი ოცნების ასასრულებლად ეძებდა ცისფერ

ფერიას: მას უნდოდა რომ დედას ისევე ყვარებოდა, როგორც ნამდვილ დედას უყვარს ნამდვილი შვილი. დევიდს უნდა, რომ კიდევ ერთხელ მაინც გამოსცადოს და განიცადოს ეს ადამიანური ბედნიერება – ადამიანური სიყვარული... და იწყება დევიდის ოცნების ასრულება, რომელიც მხოლოდ ერთი დღე გრძელდება. ცოცხლდება დევიდის ხელოვნურ ინტელექტში შემონახული ადამიანური სამყარო: მათი ბინა... საუკუნეების წინ გარდაცვლილი დედა ისევ ისეთი ახალგაზრდა და ლამაზია. დედა-შვილს ძლიერი, ლამაზი, ადამიანური სიყვარულით უყვართ ერთმანეთი. განმეორდა დედა, განმეორდა სიყვარული, დევიდი ბედნიერია. ის დედას ეთამაშება უზრუნველად, უდარდელად, ბავშვურად, გულუბრყვილოდ და მათი ეს ხანმოკლე ადამიანური ბედნიერი დღე თითქოს საუკუნეებს უტოლდება. ასრულდა დევიდის ოცნება. ის მხოლოდ ერთი დღით მაინც იყო ბედნიერი, ადამიანურად ბედნიერი. მან მხოლოდ ერთი დღით, მაგრამ მაინც მიიღო ადამიანური სიყვარული და ადამიანური ბედნიერება. მან მხოლოდ ერთი დღით, მაგრამ მაინც შეძლო დიდი ხნის წინათ გარდაცვლილი დედის გაცოცხლება. მან მხოლოდ ერთი დღით, მაგრამ მაინც... დაამარცხა სიკვდილი, დაამარცხა „ალარასოდეს“. დევიდმა მხოლოდ ერთი დღით, მაგრამ მაინც დაივიწყა სიკვდილის საშინელება და, თუმცა ილუზორულად, მაგრამ მაინც იყო ბავშვურად „უკვდავი“. მომავლის ხელოვნური არსებების მიერ ნაჩუქარი ერთი დღე დასასრულს მიუახლოვდა. დედა-შვილი ერთმანეთს ეხუტება სანოლში და სამუდამო ტკბილი ძილით იძინებს... ასე მთავრდება სტივენ სპილბერგის ფილმი „ხელოვნური ინტელექტი“.

ფილმის მიხედვით ხელოვნური ინტელექტის მქონე ბიჭუნა ნამდვილ ადამიანად გადაიქცა. მან გააცნობიერა მთავარი ადამიანური ღირებულება – სიყვარული, რომლის გულისთვისაც ღირდა, თუნდაც, ერთი დღით ცხოვრება. მაინც რას მიხვდა ხელოვნური ინტელექტის მქონე პატარა ბიჭუნა დევიდი? ყოფნა თუ არყოფნა? ყოფნა, ყოფნა, ყოფნა, თუნდაც ერთი დღით, თუნდაც ერთი წუთით ან ერთი წამით გრძელდებოდა ადამიანური სიყვარული, ეს უდიდესი ადამიანური ბედნიერება... წუთისოფელი ხომ ისედაც ერთ წუთს გრძელდება... ხელოვნურ ინტელექტიანმა ბიჭუნამ გამოხატა ყველა ადამიანის გასაველელი-გადასატანი გრძნობა –

გარდაცვლილი დედის მონატრებასთან დაკავშირებული ტკივილი და ცოცხალი დედის კიდევ ერთხელ ნახვის მწველი სურვილი.

სტივენ სპილბერგის ფილმი „ხელოვნური ინტელექტი“ ხელოვნურ ინტელექტიან ბიჭუნას ეძღვნება, მაგრამ, სინამდვილეში ეს ჩვეულებრივი, ადამიანური, ბუნებრივი ინტელექტისადმი მიძღვნილი ფილმია, იმ ინტელექტისადმი, რომლის მთავარ ადამიანურ განძსა და ღირებულებას ადამიანური სიყვარული წარმოადგენს.

ბევრი მომღერალი უმღერის დედას. დედების შესახებ უამრავი შესანიშნავი ლექსი და მოთხრობაა დაწერილი. მაგალითად, გავიხსენოთ რევაზ ინანიშვილის მოთხრობა „დედა“ ან IV – V საუკუნეების ქრისტიანი თეოლოგისა და ფილოსოფოსის, ნეტარი ავგუსტინეს მიერ დედის გარდაცვალებისადმი მიძღვნილი გულის ამაჩუყებელი სიტყვები. რა კარგად ამბობენ მწერლები, პოეტები და მომღერლები ჩვენს სათქმელს! ვითომ, ჩემზეც იტყვის მკითხველი, ჩვენი სათქმელი თქვაო? ნეტა, შემეძლოს დედებისადმი მიძღვნილი ყველა ლამაზი ნაწარმოების ერთად შეკრება და აქ მოტანა. ვერ ვითმენ, რამდენიმე მაგალითი მაინც რომ არ მოვიყვანო:

გოდერძი ჩოხელი („ანგელოზთლამეობა“, ფრაგმენტი)

„ვისაც დედა ცოცხალი აღარა ჰყავს, ალბათ დამემონებება, რომ რაც დრო გადის, მით უფრო გენატრება დედა და სიყვარულიც უფრო გიცხოველდება მის მიმართ. სანამ დედა ცოცხალია, მანამდე გულადად ხარ, სიკვდილისა არ გეშინია, სიცოცხლით ლალობ, ვერა გრძნობ სიკვდილის მზერას, რადგან დედაა ჩამდგარი შენსა და სიკვდილს შორის, თავისი სუსტი ბეჭებით სიკვდილს წინ ელობება და მისი მწველი მზერისაგან გიფარავს, თვითონ იწვის სიკვდილის აღმოდებულ მზერაში. წავა დედა და ჩამოიხსნება ფარდა შენსა და სიკვდილს შორის, რომელიც მგელივით წამოგვარდება, მოსვენებას დაგიკარგავს, სილაღეს ჩაგიკლავს და თან გეშინია, თან იმას ცდილობ, ახლა შენ აეფარო ბეჭებით შენს შვილებს, რომ დაიფარო ამ ამაზრზენი მზერისაგან. რაც ხანი მიდის, ძალღონეს გაცლის ეს დამთრგუნველი მზერა და ერთი წამითაც არა გცილდება, სულ თან დაგდევს და გულ-ღვიძლს გინეავს ქვეშეცნეულად. შენ კი მაგრობ, მაგრამ თავისი მიაქვთ გარდასულ დღეებს, თანდათან მუხლებში ძალა გელევა, ახალგაზრდობის ოცნებები უფერულდება და გრძნობ, როგორ თანდათან იზრდება შენს არ-

სებაში შიში, სიკვდილის მზერით თუ რაღაც გარდაუვალობის შეგრძნებით გაჯერებული შიში, რომელსაც არავის არ უმხელ და ვერც გაუმხელ, რადგან ერთადერთი ადამიანი, დედა, რომელსაც შეიძლება რომ გაუმხილო ეს შიში, წასულია ამ ქვეყნიდან, შენ კი მარტო ხარ და ხან დედისაგან გაკეთებულ საჭმელს ნატრულობ, როცა გშია, ხან დედისაგან მოქსოვილ ხელთათმანებს, ან წინდებს, როცა გცივა და შენ თავსაც კი არ უმხელ, ისე იძინებ იმ სურვილით, რომ იქნებ სიზმარში ნახო დედა, იქნებ სიზმარში მაინც განმეორდეს ის საოცარი იმედიანი მოფერება, ადამიანის სულიდან სიმარტოვესაც რომ აფრთხობს და არარაობის განცდასაც, სამაგიეროდ კი ხალისითა და იმედით გავსებს“.

გოდერძი ჩოხელი - დედას

დედი, რაღაც არ მასვენებს, ალბათ, ღმერთის წამ-წერა,
დედი, როგორ შემოგკადრო შენზე ლექსის დაწერა?!
დედი, ღმერთმა იცის, რაც უნდა ვყოფილიყავ,
დედი, ალბათ, ამიტომაც შენთან ყოფნა დამწერა.
დედი, როგორ გიღალატო, როგორ დავრჩე ამქვეყნად,
დედი, ღმერთს რომ შევუყვარდე, აქ რომ მთხოვოს დარჩენა...
უკვდავება რომ დაიწყოს, ღმერთს მოსურდეს აღწერა,
არ გენყინოს, ღმერთს ვფიცავარ, ღმერთს დავტოვებ ნაწყენად.
ღმერთის მჯერა, ღმერთი მიყვარს, მაგრამ ერთის არ მჯერა:
სადაც შენ არ მეგულები, იქ არ მინდა დარჩენა.

დედა (ბესიკ ხარანაული)

დედი, რაა, ამ ბოლო დროს
სულ საფლავზე გხედავენ,
ბებოჩემი, პაპაჩემი
შენს თავს შემომედავენ.
და თუ მართლა წაგიყვანეს,
თუ გაუნყრათ გამჩენი,
კიბეს ხომ მეც ჩამომანვდი,
როგორც ხეზე დარჩენილს.
ჩამოვეყები კიბეს, დედი,
სისხლიანი ფეხებით,

დედი, როგორ გავიხარებთ,
როგორ გადავეხვევით.

მე და დედა (ფრაგმენტი, ნინო ზედელაშვილი)

თურმე რა დიდი ყოფილხარ, დედა,
თურმე რამხელა სიკეთე გქონდა!
შენი თვალებით ვუცქერ სამყაროს,
იმ სიყვარულით, შენ რომ დაგქონდა.
მოჭედილია ცა ვარსკვლავებით,
ვცდილობ, როგორმე გიპოვო, დედა!
მგონი, რალაცა დაგრჩა უთქმელი,
ვერც მე მოვასწარ, რაც უნდა მეთქვა.

შესანიშნავ სიმღერებს უძღვნიან დედას მომღერლები თემურ
ნიკლაური, ვიტასი და დიანა ლურნკაია. „Ты хочь во сне поймать еше
со мной“ - მღერის დიანა ლურნკაია. თემურ ნიკლაური კი შეგვახ-
სენებს, რომ მოვეფეროთ დედას, სანამ ის ცოცხალია:

დედა (ეძღვნება დედას)

(ასრულებს თემურ ნიკლაური, მუსიკა - ქ. შიხაშვილი, ტექსტი -
შ. კვანტალიანი)

მენატრება შენი თბილი სუნთქვა. გონებიდან როგორ ამოგშა-
ლო?

ჩურჩულებდი: „გენაცვალოს დედა!“ ჩემო სალოცავო.

სიყვარულს ნუ დაამადლით დედებს, თბილი სიტყვა ხშირად
გაუბედეთ,

სანამ დედა ცოცხალია, სანამ დედა ცოცხალია მოეფერეთ
დედებს!

გაზაფხული ახლოვდება დედა და ცრემლები მინდა შემიმშ-
რალო.

დამესიზმრე, დამესიზმრე ხშირად, დედაჩემო, ჩემო სალოცავო!

თუ ბავშვობა გენანებათ ძლიერ, ნაადრევად შიშობთ არ დაბერ-
დეთ

სანამ დედა ცოცხალია, მოეფერეთ დედებს, მოეფერეთ დედებს.

გადაჭარბებული ჭამა-სმაც არ ვარგა, მაგრამ ჭამის პრობლემამ სხვა ინტერესები არ უნდა დაჩრდილოს. ფული იმდენი უნდა ჰქონდეს ადამიანს, რომ ჭამაზეც არ დააკლდეს და სხვა რამეზეც ეყოს. ერთხელ, შემთხვევით, ორი ქალის საუბარს მოვკარი ყური, რომელთაგან ერთ-ერთი თავისი ნაცნობების ოჯახს ჭორავდა და აკრიტიკებდა. ამ ქალის საუბრიდან ერთი წინადადება ძალიან მეუცნაურა და ჩამრჩა კიდეც მეხსიერებაში. ეს ქალი თავის მეზობელს აღშფოთებით უყვებოდა, თუ როგორ უყაირათოდ ხარჯავდა მათი საერთო ნაცნობების ოჯახი ფულს: „მთელი ფული კანალიზაციაში ჩაუშვეს“-ო სწორედ ამ ფრაზამ მიიქცია ჩემი ყურადღება. უცებ ვერ მივხვდი, რას გულისხმობდნენ და ამიტომაც გავამახვილე მათ საუბარზე ყურადღება. ჯერ გამიკვირდა, ფულს კანალიზაციაში რა უნდოდა, მაგრამ როდესაც საუბრის შინაარსს დავუკვირდი, მივხვდი, რომ ეს მხოლოდ „მხატვრული“ შედარება ყოფილა. „ფულის კანალიზაციაში ჩაშვება“, თურმე, ფულის საჭმელში დახარჯვას ნიშნავდა. ე. ი. იმ ოჯახის წევრებმა ეკონომია არ გასწიეს და ნაშოვნი ფული იმაში „გაფლანგეს“, რომ სულ ძვირფას-ძვირფასი საჭმელი იყიდეს, ჭამეს და მოინელეს. ეს პროცესი კი ტუალეტით, კანალიზაციით და მათი გაკოტრებით დამთავრებულია. აი, ასეთი „აბსურდულ-მოდერნისტულ-ავანგარდისტული“ სურათი წარმომიდგა თვალწინ. არ ვიცი, ეს გამოთქმა მანამდეც არსებობდა, თუ ამ ქალების მოგონილი იყო, მაგრამ, ფაქტია, რომ ამის შემდეგ ამ ფრაზამ – „ფულის ტუალეტში ჩაშვებამ“ თუ „ფულის კანალიზაციაში გაშვებამ“ – ჩემთვის თავისებური ფორმულის, აფორიზმის, თუ ფრთიანი გამონათქვამის მნიშვნელობა შეიძინა. საკმაოდ საინტერესო მიდგომა იყო ფულისადმი და ისეთი სასიცოცხლო მნიშვნელობის მოვლენისადმი, როგორიცაა კვება, ჭამა, საჭმლის მონელება. ახლა მკითხველმა გაარკვიოს, ვინ უფრო მართალი იყო: ვინც ფულებს ტუალეტსა და კანალიზაციაში უშვებდა, თუ ვინც მათ ამისთვის აკრიტიკებდა?

ფულისა და ჭამისადმი ზემოთ დასახელებული მაგალითის სანინაალმდეგო მიდგომაც არსებობს. ზოგიერთი ადამიანი ცდილობს ტუალეტსა და კანალიზაციაში რაც შეიძლება ნაკლები ფული

ჩაუშვას. ბავშვობაშიც მქონდა მოსმენილი ერთი გაღატაკებული აზნაურისგან ასეთი მსჯელობა: „არავინ არ ხედავს კუჭში რა მიყრია, მთავარია, კოხტად და ლამაზად მეცვასო“. ეს გაჭირვებული ადამიანი საჭმელზე აკეთებდა ეკონომიას, მაგრამ ყოველთვის ახერხებდა იმას, რომ ხალხის თვალში კარგად გამოჩენილიყო, და მართლაც, საჯაროდ ყოველთვის კარგად გამოიყურებოდა. მას ლამაზად და კოხტად ჩაცმულ-დახურულს რომ ხედავდნენ, აბა, ვის მოუვიდოდა თავში აზრად, რომ ის ნახევრად მშიერი იყო?

„ფულის კანალიზაციაში ჩაშვების“ ამბავი მაშინ ძალიან სასაცილოდ მეჩვენა, მაგრამ დროთა განმავლობაში მივხვდი, რომ ამ ფრაზასთან სერიოზული სოციალური პრობლემატიკა იყო დაკავშირებული. ჩვენ შეიძლება გავაკრიტიკოთ ის ადამიანები, რომლებიც კუჭზე მეტად გარეგნობაზე ზრუნავენ, ან რომლებიც ფულს კანალიზაციაში უშვებენ ან ისინი, რომლებიც ამ ადამიანებს დასცინიან, მაგრამ თუ ამ ამბავს მეტი სერიოზულობით მივუდგებით, დავინახავთ, რომ აქ ჩვენ საკმაოდ მტკივნეულ სოციალურ პრობლემასთან გვაქვს საქმე. ზემოთდასახელებულ სიტუაციებს თუ გავაანალიზებთ, აღმოჩნდება, რომ იმ ადამიანებს საკმარისი ფული არ ჰქონიათ. არასაკმარისი იმ აზრით, რომ მათთვის ნორმალური კვება პრობლემას წარმოადგენდა. ერთ შემთხვევაში, ფულის საჭმელში დახარჯვამ გაკოტრება გამოიწვია, მეორე შემთხვევაში კი, თუ ადამიანი გაძღებოდა, მაშინ ტანსაცმლის საყიდელი ფული არ დარჩებოდა. ჩვენ ეს ადამიანები შეიძლება გავაკრიტიკოთ და ერთ მხარეს ვურჩიოთ, რომ ნამეტან ჭამას ნუ გადაყვებიან და უფრო იაფიანი საჭმლით დაკმაყოფილდნენ, ხოლო მეორეს ვურჩიოთ, რომ უფრო ღარიბულადაც და უბრალოდაც შეიძლება ჩაიცვან. მაგრამ ამ ყველაფრიდან ბანალური დასკვნაც შეიძლება გავაკეთოთ: ადამიანს იმდენი ფული უნდა ჰქონდეს, რომ საჭმელზე არ გასწიოს ეკონომია და ნორმალური ტანსაცმლის საყიდელი ფულიც დარჩეს და თან არც „გაკოტრდეს“. ოღონდ, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ეს ეხება ნორმალურ ადამიანებს და არა ლუარსაბ-დარეჯანივით ღორმუცელა უსაქმურებს და პათოლოგიურად გაუმაძღარ გურმანებს. და კიდევ, არ უნდა დავივიწყოთ, ძველი ბერძნების სიბრძნე, რომ ყველაფერში დავიცვათ ზომიერება და რომ არაფერი არ ვარგა უზომოდ, მაგრამ

ადამიანს უნდა ჰქონდეს იმდენი ფული, რომ ზომიერად იკვებოს და ჩაიცვას კიდეც. ეს კი მხოლოდ ნორმალური ეკონომიკის მქონე ქვეყანაშია შესაძლებელი.

ფული სიცოცხლის უფლებაა

არსებობს ასეთი გამოთქმა: „ფული ხელის ჭუჭყიაო“. გარკვეული აზრით, არის კიდეც ფული ხელის ჭუჭყი. სანამ ჩვენს ხელში მოხვდება, ის ათასობით და ათიათასობით დაბანდის ან დაუბანელ ხელს გამოივლის. არსებობს ე. წ. „ბინძური ფულიც“, „შავი ფულიც“ და ამ ბინძური და შავი ფულის ე. წ. „გათეთრების“ მეთოდებიც. ეს უფრო დიდ ფულს ეხება. მრავალი ადამიანის ხელში გამოვლილი წვრილი ფულიც ძალიან ჭუჭყიანდება პირდაპირი მნიშვნელობით. მაგრამ ფული არ არის მხოლოდ ჭუჭყი, ფული - ოქროცაა, რადგან მისი თვითღირებულება ბანკებში არსებული ოქროს ზოდებით იზომება და განისაზღვრება. და, რაც მთავარია: ფული სიცოცხლის უფლებაა. ფულის გარეშე თანამედროვე ადამიანი შიმშილით მოკვდება. ადამიანები ხომ, ძირითადად და ფაქტიურად, ფულის გულისთვის შრომობენ და სამსახურებში დადიან. უმუშევარი კი გამწარებით ეძებენ ნებისმიერ ანაზღაურებად სამუშაოს. თუ ვერ იპოვეს სამუშაო ან არ შეუძლიათ მუშაობა, მაშინ ან ნაგვის ურნებში იქექებიან და ან ქუჩაში ხელგანვდილნი მათხოვრობენ. გაჭირვებულ ქვეყნებს ყოველთვის აქვთ სამუშაო ადგილების დეფიციტის და უმუშევრობის პრობლემა, მაგრამ სამუშაოსაც გააჩნია! ზოგიერთი სამუშაო ადამიანს ჯანმრთელობის ფასად უჯდება და იმ სამუშაოთი ნაშოვნ ფული მერე შერყეული ჯანმრთელობის აღდგენაში, მკურნალობაში, ექიმებში, წამლებში ეხარჯება. ამ აბსურდულ წინააღმდეგობას კარგად გამოხატავს ანეკდოტის მსგავსი რუსული გამონათქვამი: „Если работаешь, чтобы жить, то зачем умирать на работе?!", ანუ თუ მუშაობ იმისთვის, რომ იცხოვრო და იცოცხლო, მაშინ თავს რატომღა იკლავ მუშაობითო? შეიძლება ეს აბსურდულ-სოფისტური გამონათქვამი ზარმაცების მოგონილია, მაგრამ მასში მაინც არის ცხოვრებისეული გამოც-

დილებით ნაკარნახევი გარკვეული სიმართლე. კიდევ ერთი ანექ-
დოტის მაგვარი რუსული გამონათქვამი: „Миллион можно только
украсть, а заработать можно только геморой“. ანუ მილიონის მარტო
მოპარვა შეიძლება, მუშაობით კი მხოლოდ ბუასილს იშოვიო“. ეს
გამოთქმა განსაკუთრებით ტაქსის მძღოლებშია პოპულარული,
რომლებსაც, მართალა, ძალიან ხშირად უვითარდებათ ხოლმე
ბუასილი. ნებისმიერმა გადაჭარბებულმა ჯდომამაც შეიძლე-
ბა იგივე შედეგი გამოიწვიოს ისევე, როგორც გადაჭარბებულმა
დგომამ - ვენების გაგანიერება.

ახლა მახსენდება: როდესაც ძალიან ახალგაზრდა ვიყავი და
ლექციების კითხვას ვინწყებდი სტუდენტებთან, მათთან კამათი
მომდიოდა ხოლმე იმის თაობაზე, თუ რა არის ფული. სტუდენ-
ტები ჩემზე მეტი პრაქტიკულობით გამოირჩეოდნენ და ფულს
ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. მე კი მათი ლექტორი,
ფულის საკითხში იდეალისტი ვიყავი, ღრუბლებში დავფრინავ-
დი, ცხოვრებას ვარდისფერი სათვალეებით ვუყურებდი და ფული
მხოლოდ „ხელის ჭუჭყად“ მიმაჩნდა. ცხოვრების დაახლოებით
ნახევარსაუკუნოვანი გზის გავლა დამჭირდა იმისათვის, რომ მი-
ვსულიყავი დასკვნამდე: „ფული სიცოცხლის უფლებაა“. რატომ?
იმიტომ, რომ ფული სოციალური მოვლენაა; ფული ადამიანუ-
რად, ღირსეულად არსებობის უფლებაა; ფული ხელმისაწვდომი
და ხარისხიანი ჯანდაცვის უფლებაცაა და ხელმისაწვდომი და
ხარისხიანი განათლების უფლებაცაა.

დემოკრატიულ სახელმწიფოში არ უნდა ირღვეოდეს ადამიანის
ისეთი ძირითადი უფლებები როგორიცაა: კვებისა და ჯანდაცვის
უფლება, მუშაობისა და განათლების უფლება. ეს ყველაფერი კი,
სამწუხაროდ, ფულთანაა დაკავშირებული. „მთავარია გქონდეს
ფული, რომ არ იყო დაჩაგრული“, - ნათქვამია ქუჩურ სიმღერაში.
რა ხდება ქვეყანაში, როდესაც ეკონომიკა მოშლილია და ფული
უფასურდება და ცარიელ ქალაქად იქცევა? რა ელით ბედისგან
დაჩაგრულ ადამიანებს? რატომ მატულობს თვითმკვლელობათა
რიცხვი? რატომ უნდა იდგეს პენსიონერი არჩევანის წინაშე: საჭ-
მელი თუ წამალი? ან საჭმელი და ან წამალი? რატომ უნდა იდგეს
ბავშვი ან ახალგაზრდა არჩევანის წინაშე: საჭმელი თუ განათლე-
ბა? ან საჭმელი და ან განათლება?

უფულობის გამო, ალბათ, მრავალი ადამიანი მდგარა ამგვარი ან მსგავსი არჩევანის წინაშე. ვინ იცის, რამდენი დამდგარა არჩევანის წინაშე: სიკვდილი თუ სიცოცხლე? ჩემმა ოჯახმაც გამოსცადა გარკვეულ დონეზე, თუ რა იყო ინფლაცია, უფულობა და შიმშილი. შვილების მომავალზე ფიქრის გათვალისწინებით ჩვენი ოჯახიც აღმოჩნდა არჩევანის წინაშე: საჭმელი თუ განათლება. ცხოვრებისეულმა გამოცდილებამ მიმიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ „ფული სიცოცხლის უფლებაა“ და ამიტომ ღირს შრომა და ბრძოლა ფულის გულისთვის. გამოთქმა „ფული სიცოცხლის უფლებაა“, ერთი შეხედვით, გაზვიადებულ-გადაჭარბებულად და თეატრალურ-ტრაგიკულად ჟღერს, მაგრამ, თურმე, მსგავსი აზრი დიდ გერმანელ პოეტს ჰაინრიხ ჰაინესაც მოსვლია აზრად. ლექსში, რომელსაც ჰქვია „Weltlauf“, ანუ „მსოფლიო რბოლა“, „მსოფლიო შეჯიბრი“ ნათქვამია: ვისაც ბევრი აქვს, ის მალე კიდევ უფრო მეტს მიიღებსო (იშოვისო, მიუმატებსო). ვისაც მხოლოდ ცოტა აქვს, იმას ისევ ცოტა მიეცემაო. მაგრამ თუ შენ არაფერი გაქვს ღარიბ-ღატაკო, მაშინ შენ სიცოცხლის უფლებაც არ გაქვს და შეგიძლია თავი დაიმარხო, ვინაიდან: სიცოცხლის უფლება აქვს მხოლოდ იმას, ვისაც რაღაც მაინც აქვსო.

Weltlauf. Heinrich Heine

Hat man viel, so wird man bald
 Noch viel mehr dazu bekommen.
 Wer nur wenig hat, dem wird
 Auch das Wenige genommen.

Wenn du aber gar nichts hast,
 Ach, so lasse dich begraben –
 Denn ein Recht zum Leben, Lump,
 Haben nur die etwas haben.

მე ძალიან ხშირად მახსენდება ცნობილი ამერიკელი მეცნიერისა და პოლიტიკური მოღვაწის, ბენჯამენ ფრანკლინის (1706-1790) სიტყვები - „დრო ფულია“. რაც დრო გადის და ასაკიც მემატება, მით უფრო ხშირად ვგრძნობ დროისა და ფულის ნაკლებობას და გამოუვალი ჩაკეტილი წრის არსებობასაც: დროა საჭირო ფულის

საკეთებლად, ხოლო ფულია საჭირო თავისუფალი დროისთვის. ფაქტია, რომ ფულის შოვნის საკითხში საკმაოდ უნიჭო აღმოვეჩნ- დი, რის გამოც ჩემი დროის უმეტესი ნაწილი ფუჭად იფლანგება. მაგრამ თავს მაინც ვიმშვიდებ ჯონ დევისონ როკფელერის ერთი გამონათქვამით: ვინც მთელი დღე მუშაობს, მას არ სცალია ფუ- ლის გამოსამუშავებლად. მეც მთელი დღეები ვმუშაობდი და ვშრომობდი „სახლში თუ კარში“: ფიზიკურადაც (სახლის ყოველ- დღიურ მოსაბეზრებელ და ერთფეროვან საქმეებს ვგულისხმობ) და ინტელექტუალურადაც (ფილოსოფიურ საგნებს ვასწავლიდი სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში და სულ რაღაცას ვწერ- დი და ვკითხულობდი, ანუ სულ ვსწავლობდა და ვასწავლიდი) და, ალბათ, ამიტომაც არ მეცალა ფულის საშოვნელ-გამოსამუშავე- ბლად-მეთქი. მხედველობაში მაქვს ნორმალურად ანაზღაურება- დი სამუშაო და არა 200 ან 500 ლარიანი ხელფასი, რომელიც მხ- ოლოდ „ნელ-თბილად“ არსებობის უფლებას იძლევა. ამავე დროს, მაეჭვებს როკფელერის მეორე გამონათქვამი: „თუ თქვენი ერთად- ერთი მიზანი არის გამდიდრება, იცოდეთ, რომ ვერასოდეს მიაღ- ნევთ მას“. ე. ი. აქედან, ალბათ, შეიძლება დავასკვნათ: გამდიდრე- ბაზე თუ არ ფიქრობ და ისე შრომობ, მაშინ უფრო გამდიდრდები; ანუ: თუ ისე თავდაუზოგავად და მოწოდებით შრომობ, რომ გამ- დიდრებაზე ფიქრისთვის არც გცალიაო. ჩემი პირდაპირი, უშუა- ლო და ერთადერთი მიზანი არასდროს არ ყოფილა გამდიდრება. სიმდიდრეს ყოველთვის ათვალწუნებით ვუყურებდი ზემოდან როგორც ზედმეტ ფუქსავატურ ფუფუნებას, მაგრამ მაშინ, მაინც - რატომ ვერ გავმდიდრდი? გამდიდრებაში მე, ძირითადად, ცხ- ოვრების ელემენტარულ, ნორმალურ პირობებს ვგულისხმობ. ბევრის პრეტენზია არცაა მაქვს. მოკლედ, ფულის შოვნის პრობლე- მა ბოლომდე ამოუხსნელი დამრჩა ჩემთვის. უცხო თვალი, ალბათ, უფრო კარგად დამისვამს დიაგნოზს.

თვითმკვლელობათა უმეტესობას ხშირად ორი ძირითადი მიზეზი აქვს: უფულობა და უიმედო სიყვარული. ჩემს ამ მოთხ- რობაში უფრო პირველ გავრცელებულ მიზეზზე მექნება საუბარი. ადამიანები ხშირად თავს იკლავენ გაჭირვების გამო, იმის გამო, რომ მათ არ ჰყოფნით, აკლიათ ან საერთოდ არა აქვთ საკვები პროდუქტების შესაძენი და ოჯახის შესანახი ფული. ისინი თავს

იკლავენ იმის გამო, რომ ისინი ცხოვრებამ დაჩაგრა, გაამწარა, გატანჯა და არსებობისათვის ელემენტარული პირობები წაართვა. ისინი, თითქოს, ნაწყენნი არიან ცხოვრებაზე და ამ უკიდურესი პროტესტით, თითქოს, ბედს პრეტენზიას უყენებენ: „თუ გამაჩინე, კიდევ მარჩინეო“. ამავე დროს ისინი, თითქოს, ბედს საყვედურობენ ტერენტი გრანელის სიტყვებით: „წმინდაო ღმერთო! რად გამაჩინე, მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვნიაო“ („უმიზნო ხეტიალი“).

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველომ მოიპოვა თავისუფლება და დამოუკიდებლობა, მაგრამ ამ ორი უდიდესი მონაპოვრის მიუხედავად, ქვეყანა ურთულესი სიძნელეების წინაშე აღმოჩნდა. 70 წლის განმავლობაში საქართველო ერთი უზარმაზარი, ხელოვნურად შეკრულ-შეკონინებული ქვეყნის შემადგენლობაში შედიოდა და მის ერთ-ერთ პატარა ნაწილს წარმოადგენდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ კი ის სხეულიდან მოკვეთილ ორგანოს დაემსგავსა. ფაქტიურად, საქართველო, როგორც ქვეყანა - აღარ არსებობდა. ქვეყანაში სრული განუკითხაობა სუფევდა. მთლიანად მოიშალა სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტები. ქვეყანა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისის წინაშე აღმოჩნდა.

გაუფასურდა ფული და ის კუპონებად, ანუ, ფაქტიურად, ცარიელ ქალაღებად იქცა. ქვეყანას ხელახლა აშენება სჭირდებოდა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის პირობებში. ე. წ. „განვითარებული სოციალიზმი“ კაპიტალისტური წყობილებით უნდა შეცვლილიყო. საქართველოს ძალიან გაუჭირდა ნორმალურ კაპიტალისტურ რელსებზე გადასვლა. დაახლოებით 30 წლის განმავლობაში ხელისუფლებას ხელისუფლება სცვლიდა, მაგრამ ქვეყანას ძალიან უჭირდა წელში გამართვა და ხალხი უკმაყოფილებას დემონსტრაციებით გამოხატავდა.

როგორც იქნა, საქართველო შედგა როგორც სახელმწიფო, მაგრამ ეკონომიკის ნორმალურად ამუშავებას მაინც არ დაადგა საშველი და უმუშევრობა და სიღარიბე ვერ დაიძლია. მოსახლეობა ორ ძირითად ფენად დაიყო: 10 - 20 % მდიდრებად და 80 - 90 % ღარიბებად. საშუალო ფენა კი უბრალოდ - გაქრა. გასაკვირი არცაა, რომ ასეთ პირობებში თვითმკვლელობათა რიცხვი გაზრდილიყო. სულ ახლახანს ქვეყანა შეძრა საშინელმა ამბავმა: სკოლის მოსწავ-

ლე ბიჭმა მუდმივ შიმშილს და გაჭირვებას ვერ გაუძლო და თავი მოიკლაო. მეც გამომიცდია გარკვეული დოზით შიმშილის სიმნარე. ჩვენს ოჯახში ყველა ვმუშაობდით და ყველა ვიღებდით ხელფასებს, მაგრამ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ეს ხელფასები კუპონებად, ანუ, ფაქტიურად, ცარიელ ქაღალდებად რომ იქცა, მაშინ ნამდვილად გაგვიჭირდა ელემენტარული საკვები პროდუქტების შეძენა. ხალხი საათობით იდგა ღამ-ღამობით ამუავებული, თითქოს, ტალახისგან მოზელები და ე. წ. „კარტოფილის დაავადებით“ შეპყრობილი პურის რიგებში. სამივე ბავშვი 90-იან წლებში გავაჩინე: 1992, 1994 და 1996 წლებში და, ამიტომ გამგები გამიგებს, თუ როგორ მეშინებოდა ფეხმძიმე ქალს, ან რა საკვებით გამოვზრდიდი ჩემს მცირეწლოვან შვილებს.

იყო ისეთი პერიოდიც, როდესაც თითქმის ერთი წელი შესრულდა, რაც ჩვენს ოჯახს ხორცი არ ეჭამა. უცნაური კი ის იყო, რომ ამ ამბის გახსენებაზე თითქოს სიამაყის გრძნობა მეუფლებოდა, თითქოს, სატრაბახოდაც გვექონდა საქმე: „რა კარგად მოგვიხერხებია! რამხელა ეკონომია გაგვინევია!“ მაგრამ ცოტა ხნის მერე კი, თითქოს, გამოვფხიზლდი და ეს უცნაური აღტაცება სინანულის გრძნობამ შეცვალა: „ვინ იცის, რამდენი ჯანმრთელობა მოაკლდათ ჩემს ბავშვებს ამ ერთი წლის განმავლობაში!“ ხორცისა და რძის პროდუქტების ნაცვლად ემულგატორებიან და კონსერვანტებიან საკვებს იღებდნენ, რაც გაცილებით იაფი ჯდებოდა. მაგალითად, კარაქის მაგივრად მარგარინის მსგავს მცენარეულ ცხიმს ვყიდულობდით, რომელიც გემოთი კარაქს, თითქოს, არც ჩამოუვარდებოდა და, თანაც, მაცივრის გარეშეც მშვენივრად ძლებდა ზაფხულის სიცხეში. მას შესანიშნავი გემო, სუნი, ფერი და კონსისტენცია ჰქონდა და პურსაც ნაზად ესმეოდა, მაგრამ ყველა ეს ღირსება კონსერვანტების, არომატიზატორების და სხვა ქიმიური დანამატების შედეგი იყო. ეს ყველაფერი იმ შორეულ, გაჭირვებულ დროს ხდებოდა, თუმცა, არც ახლა არ აკლია ჩვენს მაღაზიებს მსგავსი საეჭვო პროდუქტი.

90-იანების დასაწყისში ჩვენს ოჯახს ხორცზე ოცნებაც არ შეეძლო, მე კი როგორც ფეხმძიმეს, ხანდახან ძალიან მინდებოდა ხორცი. ერთხელ, ვიფიქრე, გულის გადასაყოლებლად ჩეხოვის იუმორისტული მოთხრობების კითხვა თუ მიშველის-მეთქი.

მოთხრობის სათაური აღარ მახსოვს, მაგრამ მახსოვს, რომ მოქმედება სასამართლო დარბაზში ხდებოდა. მოსამართლეებს, ადვოკატებს და სხვა თანამდებობის პირებს ერთი სული ჰქონდათ, როდის დამთავრდებოდა პროცესი, რომ რესტორანში გემრიელად ესადილათ. მათ სულ არ აინტერესებდათ არც პროცესი და არც განაჩენი, არამედ რესტორნის საჭმელების დახასიათებით იყვნენ გართულნი ლუარსაბისა და დარეჯანის მსგავსად. თითქოს ბედის დაცინვა იყო, მაინცადამაინც ამ მოთხრობას რომ გადავანყდი. ჩემს მშვიერ კუჭს ნამდვილად არ სჭირდებოდა ზედმეტი გაღიზიანება და მე ისტერიული სიცილი ამივარდა, თან ცხარე ცრემლით ვტიროდი.

ფული – სიცოცხლის უფლებაა. უფულობა ნორმალურად, ადამიანურად ცხოვრების აკრძალვის ტოლფასია და ხშირად – საერთოდ, სიცოცხლის აკრძალვის ტოლფასიცაა. არავინ არაფერს არ გიკრძალავს, მაგრამ უფულობა გაიძულებს, რომ შენ თვითონ დაუნესო შენს თავს აკრძალვები იმის მიხედვით, თუ რისი ყიდვის ან რისი გაკეთების უფლება გაქვს და რისი – არა, ანუ რის საშუალებას გაძლევს შენს ხელთ არსებული მინიმალური თანხა. „არ შეიძლება“, „არ შეიძლება“, „არ შეიძლებათა“ სია გრძელდება, იზრდება და არ მთავრდება: ხორცი – არ შეიძლება, რძე და რძის პროდუქტები – არ შეიძლება, ხილი – არ შეიძლება, ტუალეტის ქალაღი – არ შეიძლება, რადგან მთლად „უაზროდ“, უშედეგოდ გადაყრილი ფულია. კულტურული დასვენება – არ შეიძლება, ნიგნის და გაზეთის ყიდვა – არ შეიძლება. ყოველდღიური ერთფეროვანი, მოსაბეზრებელი, რუტინული შრომა – შეიძლება. გაზის გამოყენება სახლის გასათბობად – არ შეიძლება, რადგან ძალიან ძვირია; შეშა, ნახშირი ან სალიარკა კი – შეიძლება, რადგან უფრო იაფია... ამ სამი საშუალებიდან ყველაზე მწარედ ნახშირის „ფეჩი“ მახსოვს. სახეს ბამბით რომ ვინმინდდი, შევამჩნიე, რომ სახეზე სქელ ფენად მედო ჭვარტლი. ფილტვები რა დღეში გვექნებოდა?! ბავშვს ქრონიკულად ახველებდა. მე და ჩემი ქმარი რიგ-რიგობით ვუთევდით ლამეებს. ექიმის მიერ გამოწერილ წამლებს ვასმევდით, მაგრამ უშედეგოდ. ვილაცამ მასწავლა: კარტოფილს გული ამოუღე და შიგ ერთი ჩაის კოვზი თაფლი ჩადე და წვენი რომ გამოუვა, ის დაალავინეო. მახსოვს, რომ თაფლი დაქალმა მიშოვა,

მაგრამ იმ დღეებში კარტოფილის საყიდელი ფული არ მქონდა და ბაზარში გლახს ერთი კარტოფილის მოყიდვა ვთხოვე. რა თქმა უნდა, მაჩუქა. ხველების გამომწვევ რეალურ მიზეზს მაშინ ვერ ვხვდებოდით. მხოლოდ ახლა მივხვდი, რომ ნახშირის „ფეჩი“-ს გამოწვევებზე ჰქონია ბავშვს ალერგია.

ძალიან გვანუხებდა უშუქობა. ე. წ. მეცხრე ბლოკი ძალიან ხშირად ითიშებოდა და საღამოობით სიბნელეში, ნავთის ლამფის შუქზე გვიწვედა ყოფნა. ძალიან ძნელია ელექტროენერგიაზე უარის თქმა. მართალია, როცა საჭმლის ფულიც არა გაქვს, ტელევიზორი ფუფუნებაა, მაგრამ ტელევიზორზე უარის თქმაც ძალიან ძნელია 21-ე საუკუნის მიჯნაზე. ზოგჯერ ჯანსაღ კვებაზე უარის თქმა უფრო ადვილია-ხოლმე. და კიდევ: ძალიან ძნელია უწყლობა, როდესაც სრულიად გაურკვეველი მიზეზების გამო ონკანიდან წყალი არ მოდის და შენ გინევს პლასტმასის ბიდონებით წყლის ზიდვა შორიდან და მერე ამ წვალეებით ნაშოვნი წყლის ეკონომიურად ხარჯვა. ესეც გამოვცადეთ 90-იანებში. განსაკუთრებით ძნელი გადასატანი იყო მათთვის, ვისაც სახლში პატარა ბავშვები გვყავდა, პამპერსებზე კი ჯერ წარმოდგენაც არ გვქონდა. იქნებ, წარმოდგენაც გვქონდა და იქნებ, სადმე იყიდებოდა კიდეც, მაგრამ პამპერსებში გადასაყრელი ფული სად იყო!

პირველი ბავშვი წლინახევრის იყო და ისევ მხოლოდ ძუძუს რძით ვკვებავდი. ძალიან ბევრი რძე მქონდა. ბავშვს დამატებით საკვებს თუ ვაძლევდი, მაშინ ბავშვი ძუძუს ველარ ერეოდა და მე სულ მასტიტის და ოპერაციის საშიშროების წინაშე ვიყავი. ბავშვს ფეხების გამრუდება დაეწყო. რძესაც ვერ ვიშრობდი. მკერდს თუ მიკრავდნენ, გული მიმდიოდა. ორგანიზმი ბევრ სითხეს მთხოვდა და დღის განმავლობაში უამრავ ჩაის ვსვამდი. ქალაქში ტრანსპორტის მუშაობა მოშლილი იყო. მეტროს მატარებელში მოხვედრა გმირობის ტოლფასი იყო. ადრე სამსახურამდე ერთი საათი თუ მჭირდებოდა, ახლა 4-5 საათს ვანდომებდი. ამიტომ სამსახურში ფეხით სიარული ვამჯობინე და ლოტკინიდან ვაკეშიც კი წავდი ფეხით რამდენჯერმე. მერე ვიფიქრე, ჩაის თუ აღარ დავლევდი და სითხესაც ნაკლებს მივიღებდი, რძე გამიშრობოდა და ბავშვსაც ხელოვნურ კვებაზე გადავიყვანდი. მაგრამ როგორც კი შევწყვიტე ჩაის სმა, მაშინვე ლოგინად ჩავვარდი და ერთი კვირა ფეხზე ვერ

დავდექი. სასწრაფო სასწრაფოზე მოდიოდა. წნევა ხან მაღალი მქონდა და ხან დაბალი. ყურები საშინლად მიშხუოდა და თავს გუგუნი გაუდიოდა. ვერაფერი ვერ გამიგეს. ნაადრევი კლიმაქსი-ლა ივარაუდეს. მე ისევ დავინყე სითხის მიღება და ჩემს კვებასაც მივაქციე ყურადღება. ერთი კვირის შემდეგ სიარულს ხელახლა ვსწავლობდი. ჯანმრთელობა აღმიდგა, მაგრამ ერთ ყურში სმენა სამუდამოდ დამაკლდა. მხოლოდ მოგვიანებით მივხვდი მე თვითონ, თუ რა მჭირდა. სითხის მიღება რომ შევამცირე უზარმაზარი ფიზიკური დატვირთვის ხარჯზე და თანაც ბავშვს ძუძუს რძით ვკვებავდი, გაუწყლოება დამემართა. გაუწყლოების შემთხვევაში კი, როდესაც ორგანიზმის ყოველ უჯრედს სითხე აკლდება, ორგანიზმი უკვე დაღუპვის საშიშროების წინაშე დგას. როგორც ჩანს, კარგად გადავრჩენილვარ. ბავშვი 2 წლამდე მაინც ვკვებე ჩემი რძით და მერე რძე თანდათანობით გავიშრე, ისევ ჩემს მიერ შერჩეული დამზოგი მეთოდით.

ქვეყანა როგორღაც ნელ-ნელა ვითარდებოდა, მდგომარეობა უმჯობესდებოდა, ფული ფულს ემსგავსებოდა, ქვეყანა - ქვეყანას. ჩემი შვილებიც იზრდებოდნენ და მშვიდრებიც აღარ ვიყავით. მაგრამ, თურმე, ადამიანს ჭამის გარდა სხვა ისეთი მოთხოვნილებებიც შეიძლება ჰქონდეს, რომელთა დაკმაყოფილებაც ისევ და ისევ ფულთან იყოს დაკავშირებული. და ასეთი პრობლების წინაშეც აღმოჩნდა ჩვენი ოჯახი. სამ ბავშვს განათლება სჭირდებოდა. განათლების სისტემაშიც მოხდა ცვლილებები. უმაღლესში ჩასაბარებლად ქრთამი და ჩანცობა აღარ იყო საჭირო, საკუთარი ცოდნითაც შეიძლებოდა უმაღლეს სასწავლებელში მოხვედრა, მაგრამ საქართველოს სასკოლო განათლების სისტემა, თითქმის, არავითარ განათლებას არ იძლეოდა რეპეტიტორების გარეშე. რეპეტიტორების დახმარების გარეშე ბავშვი ვერც საატესტატო გამოცდებს ვერ ჩააბარებდა და ვერც - უმაღლესის გამოცდებს. საოცარი ფაქტის წინაშე აღმოვჩნდით: კლასში, თითქმის, ყველა ბავშვის მშობელს აღმოაჩნდა რეპეტიტორებთან ბავშვის მომზადების საკმაო ფული, ჩვენი ოჯახის გარდა.

ბავშვების რეპეტიტორებთან მომზადების პრობლემებთან დაკავშირებით დიდი ნერვიულობის გადატანა მოგვიხდა: სად უნდა გვეშოვა ოჯახის გამოკვების ან ბავშვების განათლებისთვის საჭ-

ირო ფული. რთული პერიოდი დაგვიდგა: მე ვცდილობდი გამეხსენებინა, თუ რა გეჟონდა ოჯახში ღირებული, რისი გაყიდვაც შეიძლებოდა. ბებიჩემებისგან შემორჩენილ რამდენიმე ანტიკვარულ ნივთს შევახვევდი გაზეთებში, ჩავალაგებდი კოლოფებში და დავწვავდი ქალაქში, ანტიკვარულ მაღაზიებში და მშრალ ხიდთან მყიდველის ძებნაში. იშვიათად მიმართლებდა და რამდენიმე ლარს ვშოულობდი.

სწორედ ამ პერიოდში დაეწყო ჩემს ქმარს ნერვიულობის ნიადაგზე ნევროზი და დეპრესია, როდესაც მან მტკივნეულად გაიაზრა და გააცნობიერა ჩვენი ოჯახის მდგომარეობა: მე და ჩემმა მეუღლემ უკვე 50 წელს გადავაბიჯეთ და რას მივალწიეთ ცხოვრებაში? ფული საჭმელზე ძლივს გვყოფნიდა და ახლა კვების პრობლემას ბავშვების განათლების პრობლემაც დაემატა. ნევროზი და დეპრესია საშინელი დაავადებები ყოფილა. ჩემი ქმარი საშინლად იტანჯებოდა და როდესაც ვეკითხებოდი, თუ რა სტკიოდა, მპასუხობდა: სული მტკივაო. ყოველ გაზაფხულზე, როდესაც ჩვენი შვილების სკოლის დამთავრების და უმაღლესში ჩაბარებისთვის მზადების პერიოდი იწყებოდა, ჩემს ქმარს ნევროზი და დეპრესია ეწყებოდა ან უძლიერდებოდა. ძირითადად, ეს ხდებოდა ორ წელიწადში ერთხელ, რადგან ჩვენს შვილებს შორის ასაკობრივი სხვაობა 2-2 წელი იყო. სწორედ ამ ნევროზისა და დეპრესიის ფონზე სცადა ჩემმა ქმარმა თვითმკვლელობა და სწორედ ამ გამოცდილებამ განმიმტკიცა აზრი, რომ „ფული სიცოცხლის უფლებაა“.

თვითმკვლელობათა შესწავლისა და დახასიათების თვალსაზრისით საინტერესოა ფრანგი სოციოლოგის და ფილოსოფოსის ემილ დურკჰეიმის (1858 – 1917) შრომა „სუიციდი“, ანუ „თვითმკვლელობა“ (1897), რომელშიც თვითმკვლელობის თემასთან დაკავშირებით პირველადაა გაკეთებული სამეცნიერო დონის დასკვნები სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით. დურკჰეიმის მიხედვით, თვითმკვლელობას სოციალური ბუნება აქვს, ანუ, თითქმის, ყველა თვითმკვლელობა, საბოლოო ჯამში, სოციალური, საზოგადოებრივი ფაქტორებითაა განპირობებული და თვითმკვლელობის, თითქმის, ყველა მოტივის ახსნა სოციალური მიზეზებითაა შესაძლებელი. ძირითადად, დურკჰეიმი მართალი ყოფილა. როდესაც ადამიანი თავს იკლავს, ეს ნიშნავს, რომ საერ-

თოდ საზოგადოებაში და კონკრეტულად – მის ახლო გარემოცვაში „რაღაც“ არაა წესრიგში. ამ „რაღაცას“ შეიძლება კომპლექსური ხასიათი ჰქონდეს და ის შემდეგი მომენტებისგანაც შეიძლება შედგებოდეს: სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, ოჯახის მატერიალური მდგომარეობა, ალზრდის სისტემა, კულტურული ღირებულებები, ზნეობრივი და ფსიქოლოგიური ფონი, ნაცნობ-მეგობრების და ახლობლების წრე და სხვა... უმეტეს შემთხვევაში, თვითმკვლელს არანორმალურად, შესწლილად, ფსიქიკურად დაავადებულად თვლიან. ასეთი დასკვნა ყველაზე კარგი თავის გასამართლებელი საბუთია საზოგადოებისათვის, რადგან ამ შემთხვევაში საზოგადოება პასუხისმგებლობას იცილებს თავიდან და თვითმკვლელობაში მხოლოდ თვითმკვლელი ითვლება დამნაშავედ. მაგრამ არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც, რომლის მიხედვითაც, თვითმკვლელი სავესებით ნორმალური ადამიანია და უფრო მეტიც, ის შეიძლება სხვებზე უფრო ჭკვიანი, განათლებული, კულტურული, შეგნებული ადამიანი იყოს, ან ისეთი, რომელსაც სხვებთან შედარებით გაცილებით მგრძნობიარე, ფაქიზი და სათუთი სული აქვს. დურკჰეიმის თვითმკვლელობის გამომწვევ ფსიქოლოგიურ ფაქტორებთან შედარებით სოციალურ ფაქტორებს ანიჭებს უპირატესობას. ამაშიც შეიძლება დავეთანხმოთ დურკჰეიმს იმ აზრით, რომ ფსიქოლოგიური პრობლემების მაპროვოცირებელი ხომ ისევ და ისევ სოციალური გარემო შეიძლება აღმოჩნდეს. თუმცა, არც ფსიქოლოგიური ფაქტორები და თვითმკვლელის სულიერი მდგომარეობა არაა უყურადღებოდ დასატოვებელი.

ჩემმა ქმარმა თავის მოკვლა 2012 წლის 5 ივნისს სცადა. დილის 9 თუ 10 საათი იქნებოდა, როდესაც გრაფინით წყლის მოტანა მთხოვა. მე სამზარეულოში დაგროვილი ჭურჭელი დავრეცხე და ბაღში პამიდვრის ჩითილების მორწყვას გადავწყვეი. პერიოდულად სახლში შევდიოდი და ჩემს ქმარს დავხედავდი ხოლმე, რომელსაც ღრმა ძილით ეძინა. წინა დღეების შფოთვის შემდეგ ამკარად დანყნარებული ჩანდა. მას ნევროზი და დეპრესია აწუხებდა და მკურნალობის კურსს ფსიქიატრთან გადიოდა. წინა დღეებში თავი ცუდად რომ იგრძნო, ტელეფონით ექიმს დაუკავშირდა, რომელმაც ახალი წამლებიც გამოუწერა და ძველი წამლების დო-

ზების მომატება ურჩია. ამ ინფორმაციამ ჩემს ქმარზე აშკარად უარყოფითად იმოქმედა, რადგან ახლადგამონერილი წამლები საკმაოდ ძვირი ღირდა. დაახლოებით დღის პირველ საათზე დამეჭვა ჩემი ქმრის გადაჭარბებულად ხმაურთანმა ხვრინვამ, რომელსაც პერიოდულად ჰაერის სპაზმური ჩასუნთქვა მოჰყვებოდა ხოლმე. მე და ჩემმა 18 წლის აბიტურიენტმა ქალიშვილმა მძინარის გაღვიძება ვცადეთ, მაგრამ – ამაოდ. ჩემმა ქალიშვილმა მაგიდაზე ფსიქოტროპული ტაბლეტების დაცლილი ფირფიტები აღმოაჩინა და მაშინ ყველაფერი ცხადი გახდა: ჩემმა ქმარმა თავი მოიწამლა. სასწრაფო დახმარების მანქანა დახლოებით 2-ის ნახევარზე მოვიდა. ექიმებმა მაშინვე დაიწყეს პაციენტის გადასარჩენად პროცედურების ჩატარება, პირველადი სამედიცინო დახმარების აღმოჩენა, მაგრამ დიდ იმედებს არ იძლეოდნენ და ჩვენს შეკითხვებზე გაურკვეველად გვპასუხობდნენ. ხაზგასმით მხოლოდ იმას ამბობდნენ, რომ კომაში მყოფ ავადმყოფს ძალიან დიდი რაოდენობით ფსიქოტროპული ანტიდეპრესანტი (60–დან 80 ტაბლეტამდე) ჰქონდა მიღებული და ამ წამლების მიღებიდან, ანუ დილის 9 თუ 10 საათის შემდეგ, საკმაოდ დიდი დრო იყო გასული, დაახლოებით 4 საათი, და რომ წამლები უკვე მთლიანად სისხლში იქნებოდა გადასული. საბედნიეროდ, ექიმებმა მისი გადარჩენა მოახერხეს.

სასწრაფო დახმარების მანქანა საავადმყოფოში დაახლოებით 2 საათზე შევიდა. კომატოზურ მდგომარეობაში მყოფი ჩემი ქმარი ხელოვნური სუნთქვის აპარატზე შეაერთეს რეანიმაციის განყოფილებაში, სადაც მან 4 დღე დაჰყო. გონს მოსვლის შემდეგ ტოქსიკოლოგიის განყოფილების პალატაში გადაიყვანეს 2 დღით, რეანიმაციაში ყოფნისას ერთი დღე-ღამე 640 ლარი ღირდა, პალატაში კი – 460 ლარი. ასე რომ, ჩვენმა დავალიანებამ საკმაოდ დიდი თანხა შეადგინა, დაახლოებით 3500 ლარამდე. ჩემს ქმარს სამსახურიდან პოლისი ჰქონდა, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ეს პოლისი თვითმკვლელობის მცდელობის შემთხვევას არ ითვალისწინებდა და მკურნალობის ხარჯები არ ნაზღაურდებოდა. თანხის ნახევარზე მეტი ჩემმა მაზლმა, ანუ ჩემი ქმრის ძმამ გადაიხადა. 1300 ლარის გადახდა კი გადაგვივადეს და 3 თვეზე გადაგვინაწილეს. მე შელავათების თხოვნით განცხადებები დავენერე ჯანდაცვის სამინისტროშიც და დავით აღმაშენებლის პროსპექტზე არსებულ

არასამთავრობო ორგანიზაციაშიც. ჯანდაცვის სამინისტრომ გაითვალისწინა ჩვენი თხოვნა და დარჩენილი თანხის გარკვეული ნაწილი აღარ გადაგვახდევინა. ზუსტად არ ვიცი, რომელმა განცხადებამ იმოქმედა; ალბათ, უფრო - არასამთავრობო ორგანიზაციისამ. ამ შეღავათის მიუხედავად, ჩვენი ფინანსური მდგომარეობა მაინც არასახარბიელო იყო.

ჩემი ქმრისთვის ახალი ხარჯებისა და ვალების შესახებ არაფერი არ გვითქვამს იმის შიშით, რომ არ ენერვიულა, მდგომარეობა არ გამწვავებოდა და ისევ არ ეცადა თვითმკვლელობა. მით უმეტეს, როგორც კი ლაპარაკი შეძლო რეანიმაციიდან გამოსულმა, მისაყვედურა - რატომ გადამარჩინეო. მიუხედავად მისი ამ განცხადებისა, მე რატომღაც ვფიქრობ, რომ თვითმკვლელთა უმეტესობას ბოლო წუთებში მაინც „სასწაულებრივი“ გადარჩენის იმედი აქვს. ისინი ცნობიერად თუ არაცნობიერად იმედოვნებენ, რომ მოხდება სასწაული, საიდანლაც ხსნა მოვა, გზა გამოჩნდება, ყველაფერი გამოსწორდება და ისინიც გადარჩებიან. ჩემს ქმარს რომ სანამღალავი ძილის წინ დაეღია, ღამით მეც მეძინებოდა და შეიძლება არაფერიც არ შემემჩნია, დილით კი ქმარი გარდაცვლილი დამხვდებოდა. რახან დილით დალია ნამლები, ალბათ, გულის რომელიღაც კუნჭულში მაინც გადარჩენას იმედოვნებდა. ნამლების დალევის შემდეგ ტელეფონზე ურეკია თავის და-ძმასთან. იქნებ - გამოთხოვება უნდოდა ან, იქნებ - ბოლო წუთებში მათი დახმარების იმედი ჰქონდა. იქნებ - კიდევ ყოყმანობდა, იქნებ - იმასაც ფიქრობდა, რომ ბოლო წუთებში შეიძლება ენანა და მათთვის დახმარება ეთხოვა. მაგრამ, თითქოს ბედის დაცინვა იყო, მის და-ძმას დილაადრიან სალაპარაკოდ არ ეცალათ, ორივე რალაციით ყოფილა დაკავებული და შეპირებიან - მერე დაგირეკავთო. მაგრამ მერე უკვე გვიანი აღმოჩნდა. მე მესმოდა, როგორ დაჟინებით და გამუდმებით რეკავდა ჩემი ქმრის მობილური ტელეფონი, მაგრამ ჩემი ქმარი ისე იყო გათიშული, რომ არაფერი არ ესმოდა და მეც არ მივსულვარ ტელეფონთან. თან ვბრაზობდი იმის გამო, რომ ვილაც ასე დაჟინებით რეკავდა. ჩემი ქმრის გადარჩენა რომ არ მოხერხებულიყო, მე, ალბათ, ჩემს თავს მთელი სიცოცხლე ვერ ვაპატიებდი იმას, რომ მაშინ ტელეფონს არ ვუპასუხე. მთელი დარჩენილი ცხოვრების განმავლობაში გამტანჯავდა იმის გახსენება, თუ რო-

გორ ედო მერჯვენა ხელი მობილურზე... გადარჩენის იმედით. ის ტელეფონი იყო იმ წუთებში ის ერთადერთი ბენჯი, რომელიც მას ამ ქვეყანასთან აკავშირებდა...

ყოველი ცალკეული თვითმკვლელობა კონკრეტული ადამიანის ბედთანაა დაკავშირებული და, ამ აზრით, ყველა თვითმკვლელობა თავისებურია და განსხვავებულია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ყველა თვითმკვლელობას აქვს, ალბათ, გარკვეული მსგავსება და საერთო ნიშნები. ჩემი ქმრის თვითმკვლელობის მცდელობას მე წმინდა სოციალურ თვითმკვლელობათა, უფრო ზუსტად კი - სოციალურ-ეკონომიკურ თვითმკვლელობათა რიცხვს ვაკუთვნებ. გარკვეული აზრით, ის კლასიკურ მაგალითადაც შეიძლება წარმოვიდგინოთ, მაგრამ მისი განმასხვავებელი თავისებურება, ალბათ, იმაში მდგომარეობდა, რომ ჩვენი ოჯახის შემთხვევაში წმინდა მატერიალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს ბავშვების განათლების პრობლემაც დაემატა და სწორედ ის გახდა მაპროვოცირებელი ფაქტორი. ჩემს ქმარს ნევროზი და დეპრესია გაუმწვავდა მაშინ, როდესაც უფროსი ქალიშვილის უმაღლესში ჩაბარების დრო დადგა, ხოლო თვითმკვლელობა სცადა, როდესაც მეორე ქალიშვილი აბარებდა უმაღლესში. საბედნიეროდ, ჩვენი ვაჟის აბიტურიენტობის დროს ქალიშვილები უკვე მუშაობდნენ, ოჯახსაც ეხმარებოდნენ და საკუთარი სწავლის ფულსაც იხდიდნენ, თუმცა, ფული მაინც არ გვყოფნიდა და მაშინაც გვექონდა ვაჟის მომზადებასთან დაკავშირებული პრობლემები. ამ პრობლემებსაც არ ჩაუვლიათ უკვალოდ. ამჯერად არა ჩემს ქმარს, არამედ ჩვენს ვაჟს მოუწია ძლიერი ფსიქოლოგიური სტრესის გადატანა. ახლა ვეცდები ყველაფერი თანმიმდევრობით მოვყვე.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოში რამდენიმე ხელისუფლება გამოიცვალა; პრეზიდენტები: ზვიად გამსახურდია (1991-1992), ედუარდ შევარდნაძე (1992-1995 - საქ. რესპ. პარლამენტის თავმჯდომარე და თავდაცვის სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე, 1995-2003 - პრეზიდენტი), მიხეილ სააკაშვილი (2004 - 2013), გიორგი მარგველაშვილი (1913-1918), სალომე ზურაბიშვილი (2016-დან...), და ბიძინა ივანიშვილის არაფორმალური მმართველობა (2012 წლიდან...).

საქართველოს პირველ პრეზიდენტს, ზვიად გამსახურდიას

ერთი წელიც არ აცალეს პრეზიდენტობა, რაც შეიარაღებული სამოქალაქო დაპირისპირებით დასრულდა. ედუარდ შევარდნაძის პრეზიდენტობის 90-იანი წლები მწარედ ახსოვს საქართველოს თითქმის მთელ მოსახლეობას. მიხეილ სააკაშვილის პრეზიდენტობის დროს, მართალია, ქვეყანა ხელახლა აშენდა, რაც დიდი მიღწევა იყო, მაგრამ ეკონომიკა მაინც ვერ გაიმართა წელში და სილატაკეც ვერ დაიძლია. შევარდნაძის და სააკაშვილის პერიოდში დაკარგა საქართველომ ტერიტორიის 20 პროცენტი. თანაც, სააკაშვილის პერიოდში ცუდად იყო ადამიანთა უფლებების დაცვისა და სასამართლოს სამართლიანობის საქმე. ხალხმრავალი დემონსტრაციების სასტიკმა დარბევებმა და ე. წ. „ციხის კადრებმა“ ხალხის დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია. ბიძინა ივანიშვილის „ქართულ ოცნებას“ მთელი მოსახლეობა დიდი იმედებით შეხვდა, რასაც იმედების დიდი გაცრუება მოჰყვა. ქვეყანას უძრაობის პერიოდი დაუდგა, ხოლო სასამართლო სისტემამ კიდევ უფრო მახინჯი ფორმები მიიღო. ე. წ. „გაერილოვის ლამისა“ და პრემიერ-მინისტრ გიორგი გახარიას ბრძანებით დემონსტრაციის დარბევის შემდეგ ნათელი გახდა, რომ ადამიანის უფლებების დარღვევისა თუ დაცვის პრობლემები ისევ ძალაში რჩებოდა. მოკლედ რომ ვთქვა, ქვეყნის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის პირველი 30 წელიწადი საქართველოს მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა დიდ გაჭირვებაში გაატარა. უმშუვერობითა და სილატაკით შეწუხებული ადამიანები მასობრივად ტოვებდნენ ქვეყანას და სამუშაოს საძებნელად ქვეყნიდან გარბოდნენ თურქეთში, საბერძნეთში, იტალიაში და ევროპისა და ამერიკის სხვადასხვა ქვეყნებში. არ ვიცი, არსებობს თუ არა სტატისტიკა, თუ ამ 30 წლის განმავლობაში რამდენმა ადამიანმა მოიკლა თავი გაჭირვებისაგან, რამდენი გარდაიცვალა შიმშილისაგან, რამდენი დაავადდა არასრულფასოვანი კვებისაგან, ან რა დალი დაასვა ამ წლებმა ახალგაზრდა თაობის ჯანმრთელობას.

შევარდნაძის პრეზიდენტობის დროს, აშკარად, უფრო გვიჭირდა, მაგრამ სააკაშვილის პრეზიდენტობის დროს ჩვენს ოჯახში კვების პრობლემას ბავშვების განათლების პრობლემაც დაემატა. ჩემი ქმრის თვითმკვლელობის მცდელობაც მიხეილ სააკაშვილის ხელისუფლებაში ყოფნის პერიოდს დაემთხვა. მე განათლებით ფი-

ლოსოფოსი ვარ და მთელი ცხოვრება უმაღლეს სასწავლებლებში ვასწავლიდი. 2006 წელს კი უნივერსიტეტიდან დათხოვნილთა რიგებში აღმოვჩნდი. სამსახურიდან განთავისუფლებულ ინტელიგენციას სააკაშვილმა „ჩარეცხილები“ უწოდა. სხვების მსგავსად მეც 81 ლარიანი ე. წ. „აკადემიური სტიპენდია“ დამენიშნა 5 წლის ვადით, რომელიც 5 წლის გასვლის შემდეგ შეწყდა კიდევ. ჩემს ასაკში პროფესიის გამოცვლაზე ლაპარაკიც ზედმეტი იყო. ჩვენს 5 სულიან ოჯახში (ცოლ-ქმარი და სკოლის მოსწავლე 3 ბავშვი) ერთადერთი მარჩენალი ჩემი ქმარი იყო, რომლის ხელფასიც 400 ლარს შეადგენდა. მაგრამ 400 ლარიანი ხელფასი 5 სულიანი ოჯახისთვის ძალიან ცოტა იყო. ოჯახის თითო წევრზე 100 ლარიც კი არ ივარაუდებოდა, ე. ი. ყოველ ადამიანზე პენსიის ოდენა თანხაც კი არ მოდიოდა. საარსებო მინიმუმს კი, ვითომ, 150 ლარი შეადგენდა, ხან კი ვითომ - 200. თუმცა, ეს თანხაც რეალობისგან ძალიან შორს იყო; რეალურ „სამომხმარებლო კალათასთან“ მინიმალურ მიახლოებაზეც კი ლაპარაკი ზედმეტი იყო. მთელი კურიოზი კი იმაში მდგომარეობდა, რომ ჩემი ქმრის 400 ლარიანი ხელფასი, ფაქტიურად, უმუშევრობის დახმარების მაგივრობასაც ვერ სწევდა. ეს იყო ხელფასი, რომელიც არ ხელფასობდა. ჩემი ქმრის მუშაობა, ფაქტიურად, უმუშევრობის ტოლფასი იყო. ხელფასის საკმაოდ დიდი ნაწილიო გადასახადებს მიჰქონდა. სხვა სურსათ-სანოვაგეზე რომ არაფერი ვთქვათ, მარტო პურზე თვეში 100 ლარამდე გვჭირდებოდა, თუმცა, საბედნიეროდ, პურის ქარხანასთან ახლოს ვცხოვრობთ და მაღაზიებიდან დაბრუნებულ წინა დღის პურს ნახევარ ფასში ვყიდულობდით. ნათესავებიც გვეხმარებოდნენ, მეგობრებიც, მაგრამ ვალების აღებაც გვინევდა ბანკიდან. თქვენ წარმოიდგინეთ, რა დღეში უნდა ყოფილიყვნენ მართლა უმუშევრები, რომლებსაც არანაირი შემოსავალი არ ჰქონდათ?!

გასაგებია, რომ ასეთ პირობებში ბავშვებს ნორმალური კვება არ ექნებოდათ. ჩვენ თითქმის, ვერ ვახერხებდით ხორცის, რძის, ყველის და ხილის ყიდვას. ბავშვებისთვის სკოლაში ფულის გატანებას თითქმის ვერასდროს ვერ ვახერხებდით, რომ შესვენებაზე რამე ეყიდათ და ეჭამათ. ბავშვები ამ გაჭირვებაში წამოიზარდნენ და მათი უმაღლესი სწავლის გაგრძელების პრობლემის

ნინაშე აღმოვჩნდით. ეს პრობლემა სქემატურად ასეც შეიძლება წარმოვიდგინოთ: ჭამა თუ სწავლა? ჩვენი ქალიშვილები კარგად სწავლობდნენ და კლასში წარმატებულ მოსწავლეებადაც ითვლებოდნენ და ამიტომ მათს შემდგომ განათლებაზე უარის თქმა ძალიან გაგვიჭირდა. და ჩვენც საკმაოდ სარისკო გადაწყვეტილება მივიღეთ: ჭამაც და სწავლაც. ამის მოხერხება, ფაქტიურად, წარმოუდგენელი და შეუძლებელი იყო, მაგრამ, ჩვეულებრივ, ეს საკითხი სწავლის სასარგებლოდ და ჭამის საზიანოდ წყდება-ხოლმე. მაგრამ მთლად უჭმელი ადამიანი ვერ გაძლებს და სწავლასაც ხომ არნახული თანხები სჭირდებოდა, ამიტომ ბანკიდან აღებული ვალები დღითი-დღე მატულობდა.

სკოლაში სწავლა-სწავლების პროცესი, თითქმის, მთლიანად იყო მოშლილი, თუმცა, არც მანამდე ყოფილა გადასარევი მდგომარეობა. უმაღლესში ჩასაბარებლად გაჩნდა ახალი საგანი, ე. წ. უნარ-ჩვევები. საშუალო განათლება 10 კლასიანის მაგივრად 12 კლასიანი გახდა. სასწავლო სისტემაში გაურკვეველი ექსპერიმენტული რეფორმები ტარდებოდა. ამ რეფორმების მთავარი დადებითი შედეგი ის იყო, რომ უმაღლესში მოხვედრა უკვე საკუთარი ცოდნით გახდა შესაძლებელი, მაგრამ, სამწუხაროდ, სწავლა-სწავლების პროცესმა სკოლის კედლებიდან რეპეტიტორთა ბინებში გადაინაცვლა. მეთორმეტე კლასში გაკვეთილები თითქმის აღარ ტარდებოდა, რადგან ყველა ბავშვს რეპეტიტორთან ერქარებოდა. სკოლის ადმინისტრაცია კი მაინც მოითხოვდა გაკვეთილებზე დასწრებას, რაც დროის ფუჭი ფლანგვა იყო და მეტი არაფერი. შეძლებული მშობლების შვილები დაწყებითი კლასებიდანვე იწყებდნენ მეცადინეობას კერძო მასწავლებლებთან. რაც უფრო უახლოვდებოდა მოსწავლე დამამთავრებელ კლასებს, რეპეტიტორებთან მომზადება გარდაუვალ აუცილებლობად იქცევოდა, განსაკუთრებით აბიტურიენტებისათვის.

ადრე აბიტურიენტები მხოლოდ 4 მისაღებ გამოცდას აბარებდნენ და შესაბამისად, მხოლოდ 4 საგანში ემზადებოდნენ რეპეტიტორებთან, მაგრამ მას შემდეგ, რაც დიპლომის ასაღებად საატესტატო გამოცდები დაინიშნა, მშობლებს ბავშვების მომზადება უკვე 8 - 9 საგანში უწევდათ. მასწავლებლები სახლში დაახლოებით 10 მოსწავლეს ამეცადინებენ, თითოს დაახლოებით 100

ლარად (ფასი 30–50 ლარიდან იწყება და 100 დოლარამდეც აღწევს). ე. ი. რეპეტიტორობით მაღალი კლასების მასწავლებელი 10 მოსწავლისგან თვეში დაახლოებით 1000 ლარს შოულობს. ასეთი დატვირთვის შემდეგ, რალა თქმა უნდა, მასწავლებელს სკოლის გაკვეთილებისთვის აღარც ენერგია რჩება და აღარც ხალისი. ამიტომ სკოლაში გაკვეთილები სათანადო დონეზე არ ტარდება. ან კი რა აზრი აქვს 30 – 40 ბავშვიან ხმაურიან კლასში არაეფექტური გაკვეთილის ჩატარებას, როდესაც თითქმის ყველა ბავშვი რეპეტიტორთან ემზადება, მის ბინაში, სადაც ის მასწავლებელთან „ერთი ერთზე“ ზის და მეცადინეობასაც ინდივიდუალური ხასიათი აქვს. ჩემი ბავშვები რომ დამამთავრებელ კლასებში იყვნენ, მაშინ სკოლის მასწავლებლის საშუალო ხელფასი დაახლოებით 200 – 300 ლარი იყო. მართალია, 10 წლის შემდეგ მასწავლებლის ხელფასები გაორმაგდა, გასამმაგდა, გაოთხმაგდა კიდევ, მაგრამ რეპეტიტორობის ინსტიტუტი მაინც ვერ მოიშალა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სწავლების პროცესის ხარისხი ისევ ვერ გამოსწორდა და ვერ გაუმჯობესდა.

ერთი გამოცანა დღესაც ვერ ამომიხსნია ბოლომდე. როდესაც ჩემი ქალიშვილები დამამთავრებელ, ანუ მეთერთმეტე და მეთორმეტე კლასებში გადავიდნენ, აღმოჩნდა, რომ კლასში თითქმის ყველა ბავშვი ემზადებოდა რეპეტიტორთან სულ რამდენიმე უაღრესად ლარიანი და გაჭირვებული ბავშვის გარდა. ჩემი შვილებიც ამ გაჭირვებულთა შორის აღმოჩნდნენ. დღესაც ვერ ამიხსნია, საიდან ჰქონდათ დანარჩენ ბავშვთა მშობლებს რეპეტიტორებთან მოსამზადებელი ფულები. ჩემი სავარაუდო პასუხი ასეთია: ისინი, ალბათ, ვაჭრობის სფეროში იყვნენ დასაქმებულნი, ყველას თავისი საკუთარი სავაჭრო „ბიზნესი“ ჰქონდა, რომელიც ბავშვების რეპეტიტორებთან მომზადების საშუალებას იძლეოდა: ზოგს საკუთარი პატარა მაღაზია ჰქონდა გახსნილი, და ფულს იმით აკონინებდა. უმეტესობა კი ღია ცის ქვეშ დახლებთან იდგა ბაზრობებზე და ნაყიდი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის ოდნავ ძვირად გაყიდვით იყო დაკავებული. მე და ჩემი ქმარი კი ვაჭრობის სფეროში უვარგისნი აღმოვჩნდით. ერთხელ ჩვენც ვცადეთ მეორადი ტანსაცმლით ვაჭრობა, მაგრამ არაფერი არ გამოგვივიდა, ალბათ, ამასაც გარკვეული ნიჭი და მოხერხებულობა სჭირდება.

რა უნდა გვექნა, როდესაც სკოლაში მიღებული ცოდნა არავითარ შემთხვევაში არ იყო საკმარისი უმაღლესში ჩასაბარებლად? ამიტომ 2010 წელს მე და ჩემმა ქმარმა უფროსი გოგონას რეპეტიტორებთან მომზადების გადაწყვეტილება მივიღეთ. ოღონდ, მაშინ მხოლოდ 4 საგანში დაგვჭირდა ბავშვის მომზადება. ჩვენ შევეცადეთ ეს მინიმალური თანხებით მოგვეხერხებინა და ამიტომ მეზობლებთან მოვამზადეთ შეღავათიან ფასებში. რა თქმა უნდა, ამისათვის ჩემს ქმარს ბანკიდან სესხის აღებაც დასჭირდა. ჩვენმა უფროსმა ქალიშვილმა წარმატებით ჩააბარა უმაღლესში მისაღები გამოცდები და 50 პროცენტითიან გრანტიც აიღო. სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებელში სწავლა 2250 ლარი ღირდა და კერძო უმაღლეს სასწავლებლებთან შედარებით გაცილებით იაფად ითვლებოდა. მაგრამ ჩვენი ოჯახისათვის მაინც წარმოუდგენლად ძვირი იყო. 50 პროცენტითიან გრანტი კი ნიშნავდა, რომ წელიწადში 2250 ლარის მაგივრად 1125 ლარი უნდა გადაგვეხადა. სასწავლებელი ამ თანხის 2 ნაწილად გადახდის საშუალებას იძლეოდა, ასე რომ, პირველი შესატანი „მხოლოდ“ 560 ლარს შეადგენდა, მაგრამ ჩვენთვის ხომ 560 ლარიც საკმაოდ დიდი თანხა იყო. ჩემმა ქმარმა ისევ ბანკიდან გამოიტანა ფული, მაგრამ ბანკის ვალს გადახდა უნდოდა. ჩემი ქმრის ხელფასიდან თითქმის აღარაფერი რჩებოდა. ნათესავებიც და მეგობრებიც გვეხმარებოდნენ როგორც შეეძლოთ, მაგრამ ამ დახმარებას პრობლემის საბოლოოდ მოხსნა მაინც არ შეეძლო.

ნაცნობ-მეგობრები გვილოცავდნენ ქალიშვილის უმაღლესში მოწყობას და 50 პროცენტითიან გრანტსაც, მაგრამ ჩვენ არ ვიცოდით, უნდა გავგზარებოდა თუ გვწყენოდა. ნამდვილად გვექონდა მოსალოცად საქმე და სასიხარულოდაც, მაგრამ ჩვენ სიხარული მაინცა და მაინც არ გვიგრძენია.... პირველმა აღტაცებამ მალევე გაიარა, ის რეალობამ შეცვალა და საგონებელში ჩაგვაგდო. ჩვენი ოჯახის ვალები მატულობდა. რამდენ ოჯახს ჩაუდია ასეთ შემთხვევაში ბანკში სახლი და შემდეგ ქუჩაში აღმოჩენილან. ჩვენ გავუძელით ცდუნებას და სახლის ჩადება არ გავვირისკავს, მაგრამ სიტუაცია მაინც საკმაოდ რთული იყო. სწორედ ამ პერიოდში დაეწყო ჩემს ქმარს ნევროზი და დეპრესია. მას ფსიქიატრებთან მკურნალობა დასჭირდა და მანკიერი წრეც შეიკრა. ამ დაავადების მკურნალო-

ბას საკმაოდ დიდი თანხები სჭირდება. რაც უფრო ხშირად უწევდა ჩემს ქმარს ექიმებთან სიარული და რაც უფრო მეტ წამალს ვყიდულობდით, მით უფრო ძლიერდებოდა ნევროზი და დეპრესია წამლებში გადაყრილი ფულის გამო. ასეთი სიტუაცია ნებისმიერ ადამიანს შეშლიდა ჭკუიდან და წარმოიდგინეთ, როგორ იმოქმედებდა ისედაც ნევროზიან და დეპრესიიან ავადმყოფზე, რომელსაც ნერვები ისედაც მოშლილი ჰქონდა. ექიმებსა და წამლებში ფულის ხარჯვა ნევროზსა და დეპრესიას აძლიერებდა. რაც უფრო ძლიერდებოდა ნევროზი და დეპრესია, მკურნალობასაც მეტი ფული სჭირდებოდა. რაც უფრო მეტი ფული იხარჯებოდა მკურნალობაში, მით უფრო ძლიერდებოდა ნევროზი და დეპრესია. ამ ჩაკეტილი და მანკიერი წრიდან გამოსავალი არსად ჩანდა. მე არ ვიცი, რას ფიქრობენ ექიმები, რომლებიც ასეთი პაციენტების მკურნალობას ჰკიდებენ ხელს და რომლებმაც იციან, რომ მათი ნევროზულ-დეპრესიული პაციენტის საუკეთესო წამალს მისი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამოსწორება წარმოადგენს. ისინი კი თავისი მკურნალობის ძვირი მეთოდებით კიდევ უფრო ამძიმებდნენ პაციენტის მატერიალურ და სულიერ მდგომარეობას. ყველაფრის მიუხედავად, ერთი წლის შემდეგ მკურნალობამ შედეგი გამოიღო და ნევროზმა და დეპრესიამაც უკან დაიხია. ცნობილი ექიმებისა და სხვადასხვა მკურნალობის მეთოდის გამოცვლის შემდეგ წამლებმა მაინც თავისი ქნეს და ავადმყოფი მტკივნეულ პრობლემებზე ისე მწვავედ აღარ რეაგირებდა.

საბედნიეროდ, უმაღლესში სწავლის მეორე წელს ჩვენმა უფროსმა ქალიშვილმა დაწყებითი კლასების მოსწავლეების მომზადება დაიწყო ინგლისურ ენაში და თავისი სწავლის საფასურს თვითონვე იხდიდა, ანუ სწავლის საფასურის გადახდისაგან ოჯახი გათავისუფლდა. თუმცა, შედარებითმა სტაბილურმა მდგომარეობამ და სიმშვიდემ დიდხანს არ გასტანა და ამოსუნთქვის საშუალება მაინც არ მიეცა ჩვენს ოჯახს. მოახლოვდა მეორე ქალიშვილის სკოლის დამთავრების და ატესტატის აღების დრო. ჩვენი ოჯახი ახალი პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა. ადრე აბიტურიენტები მხოლოდ 4 მისაღებ გამოცდას აბარებდნენ და შესაბამისად, მხოლოდ 4 საგანში ემზადებოდნენ რეპეტიტორთან, მაგრამ ახლად შემოღებული კანონის მიხედვით საატესტატო გამოცდების

ჩაბარება გახდა აუცილებელი და დიპლომის ასაღებად მშობლებს ბავშვების მომზადება უკვე 8 - 9 საგანში უნევდათ. ჩვენს ქალიშვილსაც ჯერ საატესტატო 8 გამოცდა უნდა ჩაეხარებინა და შემდეგ – 4, უმაღლესში შესასვლელი ე. წ. „ეროვნული“ გამოცდა.

მეორე ქალიშვილი სკოლაში პირველზე უკეთ სწავლობდა და კლასშიც ერთ-ერთ საუკეთესო მოსწავლედ ითვლებოდა. მთელი კლასი ემზადებოდა მთელი წლის ან მეტი ხნის განმავლობაში რეპეტიტორებთან ოთხ, რვა ან ცხრა საგანში 2 - 3 ბავშვის გარდა და ამ ბავშვებში ჩვენი შვილიც ერია. მშობლებს გულმა ვეღარ გაგვიძლო და გოგონა ბოლო 2 - 3 თვის განმავლობაში მაინც მოვამზადეთ რეპეტიტორებთან რამდენიმე საგანში, ანუ 3 - 4 საგანში 8 - 9 საგნის ნაცვლად. დანარჩენ საგნებში ბავშვი თვითონ მეცადინეობდა სახლში. მაგრამ ჩვენი გაღიზიანება განსაკუთრებით გამოიწვია იმან, რომ ჩვენ იძულებულნი ვიყავით ფიზიკასა და მათემატიკაშიც მიგვეყვანა ბავშვი რეპეტიტორთან, მაშინ, როდესაც ფიზიკა და მათემატიკა მას ჩასაბარებლად არ სჭირდებოდა. ის ხომ ჰუმანიტარულ სპეციალობაზე აბარებდა და ფსიქოლოგიის განხრით აპირებდა მომავალში სწავლის გაგრძელებას. მაგრამ ფიზიკა და მათემატიკა მას საატესტატო გამოცდებისთვის სჭირდებოდა. ეს კი ისეთი საგნები იყო, რომლებშიც რეპეტიტორის გარეშე, მხოლოდ სკოლის ცოდნით შორს ვერ წახვიდოდი. კიდევ კარგი, რომ ქიმიის და ბიოლოგიის პროგრამა ბავშვმა თვითონ დაძლია, ნაწილობრივ – დამოუკიდებლად, ნაწილობრივ კი იმის წყალობით, რომ ამ საგნების მასწავლებლები მეტი პასუხისმგებლობით გამოირჩეოდნენ და კლასში ბავშვებს გარკვეულ ცოდნას მაინც აძლევდნენ. ასე იყო თუ ისე, ჩვენმა მეორე ქალიშვილმაც წარმატებით ჩააბარა ეროვნული გამოცდები და 70 პროცენტის განტოლაც აიღო. ამჯერად, წელიწადში 2225 ლარის მაგივრად 675 ლარი უნდა გადაგვეხადა, პირველი შესატანი კი 337,50 ლარს უდრიდა. მაგრამ, ვაი, რომ ჩვენ ესეც არ გვქონდა. ჩემი ქმრის ხელფასი თითქმის აღარ არსებობდა, ის ბანკის ვალებს, ექიმებს და ნამლებსაც აღარ ჰყოფნიდა... ჩემს ქმარს ნევროზი და დეპრესია ისევე შეუბრუნდა, გაუმეორდა და გაუძლიერდა. სანერვიულო კი მე და ჩემს ქმარს ნამდვილად გვქონდა.

ჩვენი ნახევარსაუკუნოვანი სახლი აშენების შემდეგ არც გარე-

მონტებულა. ჩვენს სახლს დამპალი კარ-ფანჯარა და წვიმისგან ჩამორეცხილი ჭერი, კედლები და პარკეტაყრილი ბეტონის იატაკი აქვს. სანტიქნიკაც ისეთ დონეზეა მოშლილი, რომ გაზაფხულის წვიმების დროს წვიმისა და კანალიზაციის წყალი გვივარდება სარდაფში. როდესაც ჩვენი სახლი ისრაელიდან ჩამოსულმა, მოხუცთა თავშესაფარში მცხოვრებმა სტუმარმა ნახა, გაკვირვებით აღნიშნა: თქვენ პირველყოფილ გამოქვაბულში ცხოვრობთო. ჩემი ქმარი ამ მდგომარეობას ხომ მტკივნეულად განიცდიდა და ამას შვილების განათლების პრობლემაც რომ ემატებოდა, ეს ყველაფერი უკვე სერიოზული ნევროზისა და დეპრესიის საფუძველს ქმნიდა.

ზოგიერთი იტყვის, რა დროს განათლება იყო, თუ სახლი თავზე გენგრეოდათ და კუჭი შიმშილით გიხმებოდათო, ჯერ საცხოვრებელი პირობებისთვის და კვებისთვის მიგებხედათო, მაგრამ ძალიან ძნელი იყო შვილების მომავალზე უარის თქმა და ბავშვების განათლების გარეშე დატოვება. რა ვქნათ, ადამიანი ხომ მხოლოდ ჭამა-სმისთვის არაა გაჩენილი, მას უფრო მეტი სჭირდება. ერის ფრომმა ასე დააყენა საკითხი: „ყოფნა თუ ფლობა?“. ჩვენი პრობლემა კი შემდეგნაირად ჟღერდა: „ყოფნა თუ განათლება?“ ფრომმა ადამიანის წინაშე მდგარი მთავარი პრობლემა შემდეგში დაინახა: მომხვეჭელობა, საგნებით და ნივთებით გადაჭარბებული გატაცება თუ სულიერება და ადამიანის ჭეშმარიტად ადამიანური ყოფა? ფრომის პრობლემა მატერიალურად უზრუველყოფილ საზოგადოებას შეეხებოდა. ჩვენს წინაშე კი ფრომისეული დილემა სულ სხვაგვარ სახეს ღებულობდა იმის გამო, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ განუვითარებელ ქვეყანაში ვცხოვრობდით და ჩვენი პრობლემა ასე ჟღერდა: კვება და ცხოველური არსებობა თუ განათლება და ნორმალური ადამიანური არსებობა. ჩვენთვის ორივე მხარე ძნელად შესასრულებელი იყო, მაგრამ ჩვენ „აბსურდული“ არჩევანი გავაკეთეთ – „კვებაც და განათლებაც“, თუმცა, არც ერთის საკმარისი ფული არ გვქონდა და შედეგმაც არ დააყოვნა...

ჩემი ქმრის თვითმკვლელობის მცდელობა ჩვენი მეორე ქალიშვილის აბიტურიენტად ყოფნის პერიოდს დაემთხვა. ბავშვებისთვის ეს დიდი სტრესი იყო, განსაკუთრებით კი ჩვენი აბიტურიენტი ქალიშვილისთვის, რომელმაც საგნებში რეპეტიტორებთან შემდ-

გომ მომზადებაზე მაშინვე უარი თქვა და იმდენი მაინც მოახერხა, რომ უმაღლესში მისაღებ გამოცდებზე 70 პროცენტისანი გრანტი აიღო. ამის შემდეგ ორივე ქალიშვილი სტუდენტი იყო, ორივე მუშაობდა და თვითონ იხდიდა სწავლის საფასურს.

მალე ჩვენი მესამე შვილის სკოლის დამთავრების დროც მოვიდა. ბიჭი ნამდვილად ვერ შეედრებოდა თავის დებს სიბეჯითეში და მას, მით უმეტეს, სჭირდებოდა რეპეტიტორების დახმარება მათემატიკურ საგნებში. მაგრამ ჩემმა ვაჟმა „გმირული“ გად-ანწყვეტილება მიიღო: სილკნეტის პროგრამა ჩამირთე ტელევი-ზორში და მათემატიკურ საგნებში მე თვითონ ვიმეცადინებო. მე არ მჯეროდა, რომ მათემატიკის სწავლა მოხერხდებოდა მხოლოდ მოსმენით, მასწავლებლის პრაქტიკული დახმარების გარეშე, ამიტომ ჩემი აზრი ვუთხარი, გავაფრთხილე, რომ ძალიან რისკავდა და ისევ რეპეტიტორებთან მომზადება ვურჩიე, მაგრამ არ დამი-ჯერა. მეც სხვა გზა არ მქონდა, ვენდე. უფლებაც არ მქონდა, რომ არ ვნდობოდი. მას ხომ დების მიერ სამსახურებში ნაშოვნი ფულის და ოჯახის ბიუჯეტის დაზოგვა უნდოდა. 100 ლარი ე. წ. „სილკნე-ტის“ პროგრამების ჩართვაში გადავიხადეთ. ეს უფრო იაფი იყო, ვიდრე 3 – 4 საგანში რეპეტიტორებთან მომზადება, რაც 300 – 400 ლარამდე უნდა დაგვჯდომოდა. ბიჭი მართლა უსმენდა სილკნე-ტის გადაცემებს მათემატიკაში, ფიზიკასა და ქიმიაში. მალე საა-ტესტატო მათემატიკის ჩაბარების დროც დადგა სკოლაში. ბიჭი გავიდა მათემატიკის გამოცდაზე. მე მოუთმენლად ველოდი მის დაბრუნებას. რამდენიმე საათის შემდეგ დაბრუნდა. კარი რომ შემოაღო, ვკითხე, რა ჰქენი-მეთქი. ჩავიჭერიო. მე თავზარი დამე-ცა, სახე შემეცვალა და გამწარებულმა მივაძახე: ხომ გეუბნებო-დი, რეპეტიტორებთან უნდა მომზადებულიყავი-მეთქი. ეს ჩემი პედაგოგიური შეცდომა იყო. ბიჭი ხომ ისედაც ნერვიულობდა და განიცდიდა მარცხს, მე კი ცეცხლზე ნავთი დავასხი. ბიჭს ხმა არ ამოუღია, ოთახში აღარც შემოსულა და ხმის ამოუღებლად გა-ბრუნდა უკან. მე და ჩემი ქმარი დაბნელებამდე ამაოდ ველოდით მის დაბრუნებას და ბევრიც ვინერვიულეთ. ტელეფონსაც არ პა-სუხობდა. რა აღარ ვიფიქრეთ! რა აღარ წარმოვიდგინეთ! საბედ-ნიეროდ, გვიან ღამით დაგვირეკა. სოფლის გზას დასდგომია გამ-წარებული, უფულოდ, ფეხით. საკმაოდ დიდი მანძილი გაუვლია,

მაგრამ სიბნელეში გზა ვეღარ გაუგნია და სახლში დაბრუნება გადაუწყვეტია. რომ დაგვირეკა, წესიერად ისიც კი ვერ აგვიხსნა, თუ ზუსტად რა ადგილას იმყოფებოდა. გარშემო უკუნი სიბნელეა, ქუჩის განათებაც არაა და რომელიღაც დიდი ჯვრის ქვეშ ვზივართ. შუალამისას ძლივს მივაგენით მის ადგილ-სამყოფელს და სახლში წამოვიყვანეთ.

გადაწყდა: მათემატიკურ საგნებში რეპეტიტორებთან მოემზადებოდა ვახო მისი დების მიერ ნაშოვნი ფულებით, ხოლო ჰუმანიტარული საგნები ჩემს თავზე უნდა ამეღო. ადრე ჩემს ქალიშვილებსაც წავამეღებდი ხოლმე ხელს ქართულ ლიტერატურაში, მაგრამ ახლა ვაჟიშვილთან უფრო სერიოზული მუშაობა დამჭირდა. დღის პირველ ნახევარში მე ვიხსენებდი და ხელახლაც ვსწავლობდი ქართული ენისა და ლიტერატურის, ისტორიისა და გეოგრაფიის საგნების მასალებს. ბიოლოგიასაც კი მოვუსინჯე კბილი. დღის მეორე ნახევარში მე და ჩემი შვილი ერთად ვმეცადინეობდით ამ საგნებში. უმაღლესში ჩასაბარებელი ინგლისური ენა კი ჩვენმა ვაჟმა თვითონ აითვისა კომპიუტერიდან იმ დონეზე, რომ რეპეტიტორთან მომზადება არ დასჭირვებია, მით უმეტეს, რომ სკოლაში გერმანულს სწავლობდა. ვაჟიშვილთან დაკავშირებით განათლების სისტემის მიერ შექმნილი ერთი „ბარიერის“ გადალახვაც მოგვინია. მეთორმეტე კლასში გაკვეთილები, თითქმის, აღარ ტარდებოდა და ბავშვები, ძირითადად, რეპეტიტორებთან მეცადინეობით იყვნენ დაკავებული. სკოლაში შემოღებული მკაცრი განაწესი გაკვეთილების გაცდენის საშუალებას არ იძლეოდა. გაკვეთილებზე უაზროდ ჯდომით კი აბიტურიენტებს დრო ფუჭად ეხარჯებოდათ და მეცადინეობაში ხელი ეშლებოდათ. მე და ჩემს შვილს ამ „ბარიერისთვის“ რომ თავი დაგვეღწია, გამოცდებამდე ნარჩენილი დრო ნაყოფიერად გამოგვეყენებინა და ასათვისებელი მასალა მოგვესწრო, მე იძულებული გავხდი ბიჭი ერთ-ერთი მიყრუებული სოფლის სკოლაში გადამეყვანა, სადაც ფორმალურად ირიცხებოდა, ხოლო რეალურად - გაკვეთილებზე სიარულს არ სთხოვდნენ. ჩვენმა მონდომებამ და მცდელობამ ამაოდ და ფუჭად არ ჩაიარა; ჩვენი ვაჟი უფასო სპეციალობაზე მოხვდა უმაღლეს სასწავლებელში და სწავლის საფასურის გადახდის პრობლემაც მოგვეხსნა.

ამჟამად ჩემი ქმარი თავს შესანიშნავად გრძნობს, ისევ მუშაობს და ისევ აქვს 400 ლარიანი ხელფასი. მე უკვე რამდენიმე წელია 200 ლარიან პენსიას ვიღებ და „ძალიან კმაყოფილი ვარ“ მუდმივი, ყოველთვიური შემოსავლით. ჩვენმა სამივე შვილმა დაამთავრა უმაღლესი სასწავლებელი, მაგრამ აღსანიშნავია ის, რომ ჯერჯერობით არც ერთი მათგანი არ მუშაობს თავისი სპეციალობით. მთავარია, რომ ისინი პოულობენ ხელფასიან სამსახურებს (მაგ.: სასტუმროებში, კაზინოებში და ა. შ.), აქვთ თავისი შემოსავალი და, ფაქტიურად, მშობლებსაც გვინახავენ და გვარჩენენ. ჩვენი ვაჟი, ვახო უფრო პრაქტიკოსი აღმოჩნდა, ვიდრე თეორეტიკოსი. მან დამოუკიდებლად შეისწავლა კომპიუტერები და თავისი პატარა ბიზნესიც კი ააწყო. შუათანა ქალიშვილი თვლის, რომ მას ძალიან ბევრი რამ დააკლდა იმის გამო, რომ სწავლის პროცესში მუშაობა უნევდა. მას მაგისტრატურაში სწავლის გაგრძელების სურვილიც აქვს, მაგრამ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სწავლის ფულს მოაგროვებს. უფროსმა ქალიშვილმა მაგისტრატურაში ერთი წელი საკუთარი ნაშოვნი ფულით ისწავლა, მაგრამ სწავლის გაგრძელებას არ აპირებს, რადგან თვლის, რომ ის ცოდნა რაც მას მაგისტრატურამ ერთი წლის განმავლობაში მისცა, არ ღირდა მის მიერ გადახდილ იმ თანხად, რაც მან ორ სამსახურში მუშაობით წვალებით იშოვა. ჩვენი ვაჟი კი, მართალია უფასო ფაკულტეტზე მოეწყო, მაგრამ ფიქრობს, რომ სასწავლებელში ლექციებზე სიარულით დახარჯული დრო, ფაქტიურად, უქმად დახარჯული დროა. ჩვენი სახლი ისევ გასარემონტებელია და ახლა სულ იმაზე ფიქრობთ, რა მოვუხერხოთ, როგორ ვიმოვოთ გასარემონტებელი ფული. მაგრამ გამოსავალი ჯერჯერობით ვერ ვიპოვეთ. ჩემი ცხოვრების ბოლო 30 წლიანმა გამოცდილებამ კი მიმიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ფული ნორმალურად კვების უფლებათა, ნორმალური განათლების მიღების უფლებათა, ნორმალური, ადამიანური არსებობის უფლებათა, და რაც მთავარია - სიცოცხლის უფლებათა.

ჩვენი ოჯახის, ერთ-ერთი ჩვეულებრივი ქართული ოჯახის ისტორიაში კარგად ჩანს, თუ როგორაა ერთმანეთთან გადაჯაჭვულ-გადახლართული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის პრობლემები და განათლების სისტემის პრობლემები. და ხშირად რთული, ძიმე და ტრაგიკული სიტუაციაც კი იქმნება მაშინ,

როდესაც ორივე სისტემა დაავადებულია.

რა არის ფული? „ფული სიცოცხლის უფლებაა“. ფულის ეს განსაზღვრება პირველად ლუდვიგ ერჰარდის ნიგნის – „კეთილდღეობა ყველასათვის“ – კითხვისას გამიჩნდა და ამეკვიატა. საბოლოოდ კი ეს აზრი გონებაში ამომიტივტივდა და განმიმტკიცდა ჩემი ქმრის თვითმკვლელობის მცდელობის შემდეგ. ლუდვიგ ერჰარდის სახელი და გვარი თუ ვინმესთვის უცნობია, მოკლედ შემიძლია ვთქვა, რომ ეს იყო გერმანელი ეკონომისტი, რომელმაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიწასთან გასწორებული გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის ეკონომიკა სულ რაღაც 8 წელიწადში აღადგინა, ააღორძინა და გერმანია პროგრესული განვითარების მხრივ ევროპის მოწინავე ქვეყნად აქცია. ეკონომიკის მზარდი ტემპების მხრივ კი დამარცხებულმა გერმანიამ გამარჯვებულ საბჭოთა კავშირს, ამერიკას, ინგლისს და საფრანგეთს გაუსწრო. ამ მოვლენას „გერმანული ეკონომიკური სასწაული“ ეწოდა. დაახლოებით იგივე „ეკონომიკური სასწაული“ გაიმეორა დამარცხებულმა იაპონიამაც. ამ მსგავსი „სასწაულებისთვის“ ნიშანდობლივია ისიც, რომ ორივე ქვეყანამ ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტად განათლების რეფორმა დაასახელა და ფულის საკმაოდ დიდი ნაწილი ჩადო არა სამხედრო საქმეში, რაც მათ, როგორც მეორე მსოფლიო ომში დამარცხებულებს, აკრძალულიც ჰქონდათ, არამედ - განათლების სისტემაში. ეს ისტორიული „სასწაულები“ რომ მახსენდება, ყოველთვის მიკვირს საქართველოს ეკონომიკური „ჩოჩიალი“ დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების აღდგენიდან 30 წლის განმავლობაში. ყოველთვის მიჩნდება გერმანიისა და საქართველოს შედარების სურვილი აღმშენებლობისა და აღორძინების საწყის ეტაპებზე. ლუდვიგ ერჰარდი რომ იწყებდა გერმანიის აღორძინებას და ფერფლიდან აღდგენას, მაშინ ხომ გერმანია, ფაქტიურად, მიწასთან გასწორებული და დაბომბილი იყო მოკავშირეთა მიერ?! მართალია, საქართველომაც დაკარგა ტერიტორიის 20 პროცენტი და რუსული ოკუპაციის შემდეგ ისევ გრძელდება მცოცავი ოკუპაცია, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, საბედნიეროდ, საქართველო გადაურჩა მთელი ტერიტორიის დაბომბვას და მიწასთან გასწორებას. ამ მხრივ, საქართველოს, გერმანიასთან შედარებით, გაცილებით უკეთესი საწყისი პირობები ჰქონდა ქვეყნის აღორ-

ძინება-აღმშენებლობისათვის. რატომ არ გამოჩნდა საქართველო-ში ქართველი ლუდვიგ ერჰარდი ან კონრად ადენაუერი?! ინტელექტუალური პოტენციალი საქართველოს, თითქოს, არასდროს არ აკლდა. ნუთუ ახლა აკლია?! განათლების სისტემას რომ სერიოზული რეფორმები სჭირდება, ესეც ფაქტია. განათლების სისტემას შეცვლა და განახლება სჭირდება. განათლების მინისტრებზე კი, ნამდვილად, არ გვიმართლებს. მაგალითად, ერთ-ერთ განათლების მინისტრს იდეა მოუვიდა, რომ კონკურსი გამოეცხადებინა მანდატურების ფორმის მოდელზე, რომელშიც მონაწილეობას სკოლის მოსწავლეებიც მიიღებდნენ. საბედნიეროდ, ამ იდეამ მხოლოდ ვიწრო წრეებში გაიჟღერა და ფართო მასშტაბიანი მსვლელობა არ მიეცა. ერთ-ერთმა განათლების მინისტრმა კი იფიქრა, იფიქრა და სხვა რომ ვერაფერი მოიფიქრა, გადანყვიტა სკოლაში სიტუაციის გამოსწორება ვაშლების უფასო დარიგებით დაენყო... გასაგებია, რომ ეს „რეფორმაც“ დიდხანს ვერ გაძლებდა. ესეც ისეთი რეფორმა იყო, რომლის კომენტირებაც - ზედმეტია...

თომას ჯეფერსონს უთქვამს: თუ ხალხს უნდა რომ იყოს თავისუფალი და უმეცარი, ის ვერასდროს ვერ იქნება თავისუფალი. საქართველო ახლა თავისუფალი და დამოუკიდებელი ქვეყანაა, მაგრამ ამ თავისუფლების და დამოუკიდებლობის გამოყენებასაც ცოდნა სდომება.

ფეისბუკის ერთ-ერთ გვერდზე ძალიან საინტერესო და მოსწრებული პოსტი შემხვდა განათლების მანკიერი სისტემის სავეალალო შედეგების შესახებ, რომლის მიხედვითაც, ერთ-ერთი ქვეყნის ერთ-ერთი უნივერსიტეტის შესასვლელში აბრა ყოფილა გაკრული, რომელზეც ეწერა ძალიან საყურადღებო სიტყვები: „ერის განადგურებას არ სჭირდება ატომური ბომბები და შორეული დამიზნების რაკეტები, საამისოდ საკმარისია მხოლოდ განათლების სტანდარტის დაწევა და მოსწავლეების ტყუილზე თვალის დახუჭვა გამოცდების დროს. შემდეგ კი ასეთი ექიმები დახოცავენ პაციენტებს; დაინგრევა ასეთი ინჟინრების აგებული შენობები; ამგვარი ეკონომისტებისა და ბუღალტრების ხელში უაზროდ გაიფლანგება ფული; გაქრება სამართალი ასეთი მოსამართლეებისა და იურისტების გამოისობით...განათლების სისტემის დაზარევა ერის დაქცევას ნიშნავს“. ამ პოსტის დასაწყისში წერია, რომ ეს

აბრა გაკრულია სამხრეთ აფრიკის ერთ-ერთი უნივერსიტეტის შესასვლელში. მე ვფიქრობ, რომ დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, თუ რომელი ქვეყნის რომელი უნივერსიტეტის შესასვლელშია გაკრული ეს აბრა. მთავარია, რომ ყველა ის სავალალო შედეგი, რომელზეც საუბარია ამ აბრაში, საქართველოში უკვე სახეზეა.

„ქართული ოცნება“ „ამერიკულ ოცნებასთან“ გატოლების პრეტენზიით მოვიდა, მაგრამ არ გამოუვიდა. ახლა საქართველოს სამშობიარო ტკივილები ეწყება, მაგრამ არავინ არ იცის, თუ როგორი ქვეყანა დაიბადება მოახლოებული არჩევნების შედეგად. არ ჩანს რეალური ძალა, რომელიც ნამდვილად შეძლებს ქვეყნის ჩიხიდან გამოყვანას. ქვეყანაში კი ყველაფერი შესაცვლელი და გამოსანორბელია: პოლიტიკაც, სამართალიც, ეკონომიკაც და განათლების სისტემაც. და კიდევ, ყურადღება მისაქცევია ისეთი „ხელის ჭუჭყიც“, როგორიცაა ფული, რომელიც, სინამდვილეში სიცოცხლის უფლება ყოფილა.

ანტიკვარების გაყიდვის დროა

როცა ძალიან გამიჭირდა და საჭმლის ფულიც აღარ გვექონდა, მაშინ ე. წ. „ანტიკვარების“ გაყიდვა დავინწყე. ეს ანტიკვარები ჩემი ბებიების და პაპების დანატოვარი სპილენძის საგნები, ძველი ვერცხლეული და ნახმარ-დაზიანებული ჭურჭელი იყო. მე მათ ჩემი წინაპრების სამახსოვროდ ვინახავდი, მაგრამ გაყიდვა მომიწია. ძალიან მენანებოდა. მეჩვენებოდა, რომ მე მათ ხსოვნას ვულაღატე. ამ საგნებით ხომ, თითქოს, მათი რაღაც ნაწილი რჩებოდა ჩემს სახლში, ჩემს გვერდით, ჩემი შვილების გვერდით. დედაჩემი მთელი ცხოვრება ნანობდა თავისი ბავშვობისდროინდელი სახლების გაყიდვას და სამუდამოდ დაკარგვას ქალაქშიც და სოფელშიც იმიტომ, რომ მისთვის იმ სახლებში მისი საყვარელი ადამიანების სული ტრიალებდა. სიცოცხლის და ცხოვრების კანონია, რომ ახალი თაობა ძველის ნანგრევებზე, ძველის ძვლებზე და მშობლების სხეულით განოყიერებულ ნიადაგზე უნდა აღმოცენდეს,

საკვები იპოვოს და გაიზარდოს, განვითარდეს. გამახსენდა 1991 წელი. მამაჩემის ქელეხში 5 – 6 თვის ფეხმძიმე ვიყავი და ისეთი გაძლიერებული მადა მქონდა, როგორც ფეხმძიმეს შეპფერის. მე ხარბად ვნთქავდი გემრიელ საჭმელს და თან ვიცოდი, რომ ეს საჭმელი ჩემს გარდა ჩემს ქალიშვილსაც ერგებოდა, რომელსაც მუცლით ვატარებდი. თავში უცნაური და სულელური აზრები მიტრიალებდა და თან ისეთი შეგრძნება მქონდა, რომ, თითქოს, მამაჩემი მე და ჩემს ქალიშვილს თავისი სისხლით და ხორციით გვიმასპინძლდებოდა და გვკვებავდა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ქვეყანა რომ აირია, ფული რომ გაუფასურდა და სამუშაო ადგილები გაქრა, ყველაზე მეტად, ალბათ, ქალაქებში მცხოვრებ ინტელიგენციას გაუჭირდა. მეც დავენანალებდი ქუჩა-ქუჩა გაზეთებში შეხვეული და კოლოფებში ჩაწყობილი ნივთებით და ანტიკვარიატის მალაზიებს სახლში შემორჩენილ ძველ ჭურჭელს ვთავაზობდი, მაგრამ - ამაოდ. მშრალ ხიდზე ვხედავდი ინტელიგენტური გარეგნობის ქალებს და კაცებს, რომლებიც გასაყიდად სახლიდან გამოტანილ ძველ პლასტინკებს დაატარებდნენ. მე კი უკვე ვიცოდი, რომ ისინი მაგ პლასტინკებში კაპიკების გარდა მეტს ვერაფერს ვერ მიიღებდნენ.

თავიდან მეზობელ აზერბაიჯანელებს მივყიდე ანტიკვარული სპილენძის სამოვარი, სპილენძის დიდი სურა და სპილენძის თუნგები. მერე სახლში მესტუმრა ახალგაზრდა კაცი და დედამისის სერვიზის შესავსებად ჩემგან იყიდა კუზნეცოვის სერვიზის სატყემლე. მერე ქალაქში შევხვდი მყიდველს, რომელსაც ჩემგან ანტიკვარული სარძევეების ყიდვა უნდოდა. ძალიან დიდხანს მევაჭრებოდა და ფასს მაკლებინებდა და მაკლებინებდა. მერე იმდენი მოახერხა, რომ ერთ-ერთი სარძევე ისე უხეშად დადგა, უფრო ზუსტად - დაჰკრა ბეტონის მოაჯირზე, რომ მის ძირზე ოდნავ შესამჩნევი ბზარიც კი „აღმოაჩინა“. მე დავიბენი და ვერ ვიხსენებდი, ეს ბზარი მანამდეც იყო, თუ ახლა გაჩნდა. ყოველ შემთხვევაში, ამ უზარმაზარ ლინზებიანმა ანტიკვარიატის „სპეციალისტმა“ იმდენი მოახერხა, რომ სარძევეები ძალიან იაფად ჩაიგდო ხელში და მე სახლში საკმაოდ მოტყუებული გამისტუმრა. მერე გავიგე, რომ საგანი ნამდვილი ანტიკვარი თუა, გატეხილიც კი ფასობს, რადგან ძალიან ადვილად უტარდება ისეთი რესტავრაცია, რომ ხარვეზს

ვერავინ ვერ შეამჩნევს. მოგვიანებით ეს უზარმაზარ ლინზებიანი ქალიშვილი კიდევ არა ერთხელ ვნახე მშრალ ხიდზე და მივხვდი, რომ ის თავისი საქმის „დახელოვნებული სპეციალისტი“ ყოფილა.

მე ველოდებოდი ანტიკვარების მყიდველის მოსვლას და ჯერ კიდევ მქონდა დრო, რომ გადამეფიქრებინა. მტკივნეული არჩევანის წინაშე ვიდექი და ვერ გადამენწყვიტა: იქნებ დროზე შევჩერდე და მყიდველს უარი ვუთხრა? მაგრამ ახლა ხომ ძალიან გვჭირდება საარსებო, სასიცოცხლო სახსრები? იქნებ ამით ვიმართლო თავი? მაგრამ იქნებ ცოტა კიდევ გაგვეძლო? იქნებ იმით გავიმართლო თავი, რომ ჩემს წინაპრებს ჩემს ნაწერებში ხსენებით მივანიჭებ „უკვდავებას“ და მათი ნახმარი ვერცხლის კოვზების მაგივრობას ჩემი ნაწერები გასწევენ? მეტი რაღა დამრჩენოდა! ვერცხლის კოვზები გაყვიდე. მაგრამ ერთი ორ ნაწილად გატეხილ-გადამტვრეული პატარა ჩაის კოვზი ხომ მაინც შევინახე და შევინარჩუნე, რომელსაც სამახსოვრო წარწერა აქვს გაკეთებული: „ჩემს შვილს, გიგოს“, რომლიდანაც ირკვევა, რომ ეს კოვზი, დანარჩენ ხუთ, უკვე გაყიდულ კოვზთან ერთად, ჩემს დიდ ბებიას უჩუქებია პაპაჩემისთვის, დედაჩემის მამისთვის, რომელიც მე არასდროს არ მინახავს, რადგან ის ჩემს დაბადებამდე გარდაცვლილა. ნუთუ ჩემი წინაპრების ნაქონ-ნახმარი საგნების გაყიდვით გამონვეულ მორალურ ზარალს ამინაზღაურებს ჩემს ნაწერებში მათი ხსენებით მათი ხსოვნის უკვდავყოფის მცდელობა? იქნებ, თავი იმით მაინც უნდა გავიმართლოთ, რომ ჩვენმა წინაპრებმა საიქიოდან გამოგვიწოდეს დახმარების ხელი მაშინ, როცა ძალიან გვიჭირდა?

განცხადება მქონდა გამოქვეყნებული ანტიკვარული ჭურჭლის თაობაზე. ერთი ქალი გამომეხმაურა ტელეფონით და შემითანხმდა, რომ სახლში მესტუმრებოდა ჭურჭლის ადგილზე სანახავად. მე მას ავტობუსების გაჩერებაზე დავხვდი. რომ დამინახა ჩემსკენ გამოექანა და ძველი ნაცნობივით თბილად მომიკითხა და გადამეხვია. მე მას ჭურჭელი ვაჩვენე, მაგრამ მაინცა და მაინც არ დაინტერესებულა. უფრო ვერცხლეული მოიკითხა. ამ დროს ჩემს ქმარს ნევროზის და დეპრესიის გამწვავების პერიოდი ჰქონდა, გვერდითა ოთახში იწვა და კვნესოდა. რომ გაიგო, ვერცხლეულის გაყიდვას ვაპირებდი, უფრო ანერვიულდა და მისუსტებული ხმით მეხვეწებოდა, არ გაყიდოო. მე კი სასოწარკვეთილი გადანიყვებილება უკვე მიღებული მქონდა. ჩემი მთავარი არგუმენტი იყო: ბავშვების

კვებისთვის ფული მჭირდებოდა. და მე გადმოვულაგე ახალგაზრდა ქალს ვერცხლის კოვზები და ბაკლები (ფუჟერები), ფაიფურის ფიგურები, ჩაის შესანახი ქილა, რომელიც ნითელი შუშის ძაფებით იყო გაფორმებული და სპილენძის ჰერმეტიკული ხუფით იხურებოდა, და კიდევ სხვა ნივთები. ქალი აჯგუფებდა საგნებს და თან იძახდა: ესენი - 100 დოლარი, ესენი - 100 დოლარი... გვერდითა ოთახიდან ჩემი ქმრის მისუსტებული და განწირული ხმა მესმოდა: არ გაყიდო, არ გაყიდო! ეს ხმა ეკლებივით მესობოდა გულში, მაგრამ 100 დოლარიანების დანახვაც თავგზას მიზნედა. ქალმა სულ 600 დოლარი გადამიხადა და წავიდა. ეს 600 დოლარი დიდხანს არც გვყოფნია. ის ქალი კი ხშირად მირეკავდა და მანყნარებდა, შენი საგნები ძვირად არც გაყიდულაო და თან დაჟინებით მეუბნებოდა: ძველი ქარვის მძივი თუ გაქვს, მე მომიყიდეო.

მოგვიანებით, რომ დავფიქრდი, რამდენიმე დეტალი გამახსენდა. იმ ქალს კაბის ქვედა ბოლოზე უზარმაზარი ჯიბეები ჰქონდა დაკერებული. მერე მივხვდი, მას თავისუფლად შეეძლო რომელიმე პატარა ნივთი, შეუმჩნევლად მოეპარა და ჯიბეში ჩაედო. ეს ადამიანები, ძირითადად გაჭირვებულ მოხუცებზე „ნადირობენ“. გამომუშავებული ალლოთი ხვდებიან, ვის შეიძლება ჰქონდეს ნამდვილი ანტიკვარები და შერჩეულ მსხვერპლზე ფსიქოლოგიურად ზემოქმედებენ გადაჭარბებულად „გულთბილი“ და „შინაურული“ დამოკიდებულებით.

მოკლედ, იმ გაჭირვებულ 90-იან წლებში გარკვეული მწარე ცხოვრებისეული გამოცდილებაც მივიღე და ანტიკვარებით მოვაჭრე გადამყიდველთა გაქნილ ფსიქოლოგიასაც გავეცანი. როგორც ხედავთ, იმდროინდელი გამოცდილება ჩემი ნიგნის ფურცლებზე აღსანერად და დასაფიქსირებლადაც გამოვიყენე. ყველაზე მეტად კი მაინც ვერცხლეულზე დამწყდა გული. ძალიან ვინანე ჩემი ნაჩქარევი ნაბიჯი და ძალიანაც ვინერვიულე. ახლაც ტკივილით ვიხსენებ იმ დღეს, რომლის სამახსოვროდაც შემრჩა ვერცხლის პატარა კოვზის ტარის ნატეხი წარწერით: „ჩემს შვილს გიგოს“. მე წარმოვიდგენ იმ ოპტიმისტურ იმედებს და ოცნებებს, რომლითაც დედა ამ კოვზებს თავის პატარა საყვარელ ვაჟს ჩუქნიდა და მახსენდება ეკლესიასტეს ნათქვამი: „ამაოება ამაოებათა“. ყველაფერი ამაოა და წარმავალია ამ ქვეყნად, დედის ნაზი და წმინდა სიყვარულიც.

როდესაც ჩემს ქმარს ნევროზი და დეპრესია დაემართა, ერთ-ერთმა ფსიქიატრმა ცხოვრებისადმი მიდგომის განწყობის შეცვლა ურჩია და იქიდან გამომდინარე, რომ „ყველა დაავადება ნერვებისგანაა“, ურჩია შეძლებისდაგვარად, არაფერზე აღარ ენერვიულა. ვინაიდან ჩემს ქმარს სანერვიულო მართლაც ბევრი ჰქონდა, ამიტომ ფსიქიატრმა მას „ჯადოსნური“ სიტყვა ასწავლა: „დაიკიდე!“. ამ სიტყვას უნდა დაეცვა ჩემი ქმარი ყველა პრობლემისა და უსიამოვნებისაგან, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ მეთოდმაც სათანადოდ ვერ იმუშავა, ან, იქნებ, ჩემმა ქმარმა ის სათანადოდ ვერ გამოიყენა, ყველაფერი ფეხებზე ვერ დაიკიდა, ნევროზი და დეპრესია „აიკიდა“ და ისევ თვითმკვლელობა არჩია.

საინტერესოა, საიდან გაჩნდა, საერთოდ, ეს ქუჩური გამოთქმა - „დაიკიდე“? „დაიკიდე“ არის შემოკლებულ-გამარტივებული და შედარებით შელამაზებული ვარიანტი გამოთქმისა „ფეხებზე მკიდია“, რომელიც გულისხმობს რაიმეს დაკიდებას იმაზე, რაც მამაკაცს ფეხებშუა ჰკიდია. ეს გამოთქმა, სავარაუდოდ, მამაკაცის ასოზე რაიმე პრობლემის დაკიდებით ამ პრობლემის აბუჩად აგდებას, გაბიაზურებას და დაცინვა-გამასხარავეებას უნდა ნიშნავდეს. და თუ აღამიანი მოახერხებს მისთვის შემანუხებელი და მტკივნეული პრობლემის „იქ დაკიდებას“, მაშინ ეს პრობლემაც აქტუალობას და სიმწვავეს დაკარგავს და შეიძლება, საერთოდ, გაქრეს კიდეც.

ფსიქიატრები ხშირად აძლევენ პაციენტებს მსგავს რჩევებს: მთავარია არ ინერვიულო, ყველაფერი გამოსწორდება, ყველაფერი კარგად იქნება, ყველაფერს ეშველება. მთავარია ყველაფერს უფრო მსუბუქად და ოპტიმისტურად შეხედო, დანაკარგზე არ ინერვიულო, დანაკარგი არ დაინანო, წარსულს არ უნდა მისტიროდე, ანმყოს წარუმატებლობებზე არ უნდა ინუნუნო და მომავალს უფრო იმედიანად უნდა შეხედო. საკმაოდ კარგი რჩევებია, მაგრამ, ამავე დროს, საკმაოდ ძნელად შესასრულებელ-განსახორციელებელი, მით უმეტეს, რომ უფრო ხშირად ამ რჩევებით იმ პრობლემებს მაინც არაფერი არ ეშველება-ხოლმე და პრობლემა პრობლემადვე რჩება.

მსგავსი რჩევების მოკლე და კონკრეტულ ფორმას კი წარმოადგენს „დაიკიდე“, ანუ ყველა უსიამოვნება ერთბაშად დაივინყე, გულს არაფერი არ გაიკარო, ყველაფერი ფეხებზე დაიკიდე: პირველ რიგში კი – ცოლ-შვილი ან ქმარ-შვილი. მაგრამ ზნეობრივად რამდენად გამართლებულია ასეთი რჩევა? და პაციენტთა უმეტესობაც ასე ადვილად ვერ ახერხებს „დაკიდებას“, მით უმეტეს, თუ ის სინდის-ნამუსიანი, წესიერ-პატიოსანი, მგრძნობიარე და მოსიყვარულე ადამიანია და მზრუნველ-მოვლას მშობელია. უსინდისოსა და ნამუსგარეცხილს ასეთი „დაკიდება“ არაფერში არ სჭირდება, მას ისედაც უკვე კარგა ხანია, რაც ყველაფერი ფეხებზე ჰკიდია და მას ნევროზი და დეპრესია ისედაც არ ემუქრება.

„დაიკიდე“-ს სამკურნალო ეფექტი უსიამოვნების დავინწყების მექანიზმთანაა დაკავშირებული. „დაიკიდე“ ნიშნავს, რომ დაივინყო ის უსიამოვნებები, ტრაგედიები, დანაკარგები, წარუმატებლობები, რომლებმაც გული გატკინეს, თავზარი დაგცეს, შეგაშფოთეს, ალგაშფოთეს, აგაფორიაქეს და ცხოვრების მშვიდი დინებიდან და კალაპოტიდან ამოგაგდეს. ასეთი რამის დავინწყება კი ძალიან ძნელია, მით უმეტეს, ზნეობრივი, კულტურული, მგრძნობიარე და ფაქიზი სულის მქონე ადამიანისთვის. არსებობს კი ნევროზ-დეპრესიისაგან განთავისუფლების რომელიმე სხვა, ალტერნატიული მეთოდი „დაკიდება-დავინწყებისა“ და ანტიდეპრესანტიკების მიღების გარდა?

დაახლოებით 30 წლის წინათ „Иностранная литература“-ში ნავიკითხე რომელიღაც უცხოელი ავტორის მოთხრობა. შეიძლება რომელიმე ცნობილი ავტორიც იყო, მაგრამ, სამწუხაროდ, მოთხრობის არც ავტორი და არც სათაური აღარ მახსოვს, მაგრამ მისმა შინაარსმა ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა და წარუშლელი კვალი დატოვა. ამ ნაწარმოების ძირითადი შინაარსი დაახლოებით ასეთია:

კაცმა სრულიად შემთხვევით ავტომანქანით ბავშვი გაიტანა და შემთხვევის ადგილიდან მიიმალა. მაგრამ ამ ამბის შემდეგ ამ კაცის სიმშვიდეს ბოლო მოეღო. ის თავიდან ვერ იგდებდა და ვერ ივინყებდა ამ საშინელ ტრაგიკულ შემთხვევას. მას სულ თვალწინ ედგა ის ავაღსახსენებელი დღე, რომელმაც მისი ბედნიერი და

უდარდელი ცხოვრება ჯოჯოხეთად აქცია. მას ვერ ეპატიებინა საკუთარი თავისთვის უდანაშაულო ბავშვის მკვლელობა; თუმცა – უნებური, მაგრამ მაინც – მკვლელობა. როდესაც მისი ცხოვრება აუტანელი და გაუსაძლისი გახდა, მან დახმარებისთვის ფსიქიატრს, ფსიქოლოგს თუ ნევროპათოლოგს მიმართა. ექიმმა პირველ რიგში შავი ქლიავის თუ შავი ქლიავის ჩირის ჭამა ურჩია კუჭის გასანმენდად და საჭმლის მომნელებელი სისტემის მოსანესრიგებლად. შემდეგ კი სათამაშოების მაღაზიაში აყიდინა სათამაშო ავტომატქანა, პატარა ბიჭის ფიგურა და ავარიის სცენის გათამაშება სთხოვა. ყოველი მორიგი სეანის დროს პაციენტს ამ სცენის ხელახლა და მრავალჯერ განმეორებას აიძულებდა. ცოტა ხნის შემდეგ პაციენტმა შეამჩნია, რომ იმ ტრაგიკული დღის გახსენება აღრინდელივით აღარ ჰგვრიდა სულიერ ტკივილს. მისი ფსიქიკა თითქოს შეეგუა თუ შეეჩვია კიდეც დანაშაულებრივ წარსულს. მისმა გონებამ თითქოს აღიარა კიდეც დანაშაული და ამავე დროს აპატია, შეუნდო კიდეც საკუთარ თავს ის დანაშაული, რომელიც მას შეგნებულად და განზრახ არ ჩაუდენია, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ის შემთხვევის ადგილიდან ქურდულად გაიქცა, მიიმალა და დაზარალებული ბავშვი ბედის ანაბარად მიატოვა ისე, რომ მისთვის დახმარების ხელის განვდენა არც უფიქრია.

ეს სულიერი შემსუბუქება დაკავშირებული იყო არა დავიწყებასთან, პრობლემისაგან გაქცევასთან, არამედ, პირიქით – ხშირ გახსენება-განმეორებასთან, პრობლემისათვის პირდაპირ თვალეში ყურებასთან, ტრაგიზმის გამწვავებასთან. მაგრამ საოცარი ის იყო, რომ პრობლემის კულმინაციურ წერტილამდე მიყვანის შემდეგ ტრაგიზმის სიმძაფრემ იკლო, მგრძნობიარობა შესუსტდა, შემცირდა, დაჩლუნგდა და პაციენტის სულსა და გულში ჯერ გულგრილობამ და შემდეგ ნელ-ნელა – სიმშვიდემაც დაისადგურა. მას უკვე აღარ სტკენდა გულს იმ ტრაგიკული დღის გახსენება და აღარ სტანჯავდა სინდის-ნამუსი ბავშვის მკვლელობის გახსენებისას.

ამით ჯერ კიდევ არ დასრულებულა ფსიქიატრის მკურნალობის ეს ორიგინალური მეთოდი. მას სრულიად მოულოდნელი გაგრძელება და გაუთვალისწინებელი შედეგი მოჰყვა. მე აღარ მახსოვს, ნაწარმოების მიხედვით, ასეთ შედეგს ითვალისწინებდა

თუ არა ფსიქიატრი, ან როგორ შეფასებას აძლევდა მკურნალობის ამ მეთოდს ნანარმოების თვით ავტორი. მოხდა კი შემდეგი: პაციენტის სულში აგრესიულმა მიდრეკილებებმა გაიღვიძა და სადისტურმა ინსტინქტმა იჩინა თავი. სეანსების გარკვეული რაოდენობის შემდეგ გულგრილობა და სიმშვიდე სისხლის წყურვილმა შეცვალა. მას უკვე სიამოვნებდა ბავშვის ფიგურისათვის მანქანის დაჯახების ინსცენირება. ეს ჯერ კიდევ საკითხავია, თუ რამდენად შეიძლება ჩაითვალოს ნევროზისა და დეპრესიის მკურნალობის ეს მეთოდი წარმატებულად. მაგრამ, ფაქტია, რომ ამ ნანარმოების ავტორმა საკმაოდ საინტერესო და დასაფიქრებელი ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტი წარმოგვიდგინა.

„დაიკიდეს“ მეთოდი თუ პრობლემის დავიწყებას და პრობლემისაგან გაქცევას ურჩევს პაციენტებს, ეს მეორე მეთოდი, პირიქით, პრობლემის მრავალჯერ გახსენებას და პრობლემისათვის თვალის გასწორებას სთავაზობს. აქ, ალბათ, შეჩვევის ფაქტორი მოქმედებს, რომელიც გრძნობებს აჩლუგებს და თავისებური ანესთეზიის, გაუტკივარების ეფექტს აღწევს.

მაგრამ „დაიკიდე“-საც გააჩნია. ნევროზი და დეპრესია შეიძლება გამოწვეული იყოს ათასნაირი დანაკარგით და გაჭირვებით: ძვირფასი და საყვარელი ადამიანის დაკარგვით, ქონების დაკარგვით, მძიმე და გაუსაძლისი სოციალური, ეკონომიკური, მატერიალური პირობებით.... ყოველ ცალკეულ შემთხვევას ერთნაირი სიადვილე-სიმსუბუქით ვერ „დაიკიდებს“ ადამიანი.

საერთოდ კი, როდესაც სერიოზული ცხოვრებისეული პრობლემის წინაშე აღმოჩნდება ადამიანი და მას ამის გამო ნევროზი და დეპრესია შეაწუხებს, მან ორივე მეთოდში უნდა ეძებოს რაციონალური მარცვალი: მთლად არ „დაიკიდოს“, არამედ ... უნდა ეცადოს შეძლებისდაგვარად დაიწყნაროს ნერვები და ემოციებს ზედმეტად არ აჰყვეს. მეორეს მხრივ კი, მთლად არ გაექცეს პრობლემას. პრობლემისათვის თვალის გასწორება და თვალეში უშუალოდ ყურებაც უნდა შეძლოს. ნევროზული და დეპრესიული ადამიანი უნდა ეცადოს შეძლებისდაგვარად ცივი გონებით გააანალიზოს მომხდარი და გამოსავალი ეძებოს.... ამ ორ უკიდურეს მეთოდს შორის ოქროს შუალედის პოვნა ძალიან ძნელია, მაგრამ, რა ვიცით, იქნებ ზოგიერთმა მაინც მოახერხოს?

სხვათა შორის, სულ ახლახანს თბილისში ადგილი ჰქონდა აღ-
მაშფოთებელ და გამაოგნებელ შემთხვევას. ქალაქის ცენტრში,
ხალხმრავად ადგილას სეირნობდა ოჯახი: დედ-მამა ორ მცირენ-
ლოვან შვილთან ერთად. გვერდით ჩაუარათ შუა ხნის ქალმა, რო-
მელმაც სრულიად მოულოდნელად დანა გადაუსვა სახეზე პატარა
ბიჭს ცხვირიდან მარჯვენა ლოყის მიმართულებით. შემდეგ კი იგ-
ივეს გაკეთებას აპირებდა პატარა გოგონასთვისაც. მშობლებმა
ბავშვებს ხელი სტაცეს და განარიდეს, ქალი გაიქცა, მამა გაეკი-
და, მაგრამ ქალმა მამასაც მოუქნია დანა და მდევარი ჩამოიცი-
ლა. ბავშვი სააავადმყოფოში მოხვდა. ქალის გარეგნობა ვიდუოთ-
ვალმა დააფიქსირა. ის ამოიცნეს და დააპატიმრეს. ქალს, თურმე,
ფსიქიკური პრობლემები ჰქონია და პერიოდულად მკურნალობდა
კიდეც. ის ადრეც ყოფილა შემჩნეული ბავშვების მიმართ აგრესი-
ულ დამოკიდებულებაში. ერთი შეხედვით, აბსურდული და არალო-
გიკური ამბავია, მაგრამ ეს შემთხვევა ქვეყანაში ფსიქიატრი-
ული დაწესებულებების არადაამკმაყოფილებელ და არაეფექტურ
მუშაობას მოწმობს. საკითხავია, იყო თუ არა ეს ქალი მუდმივად
ფსიქიატრთა მეთვალყურეობის ქვეშ? რატომ არავინ არ მიაქ-
ცია ყურადღება მისი მხრიდან ბავშვებისადმი აგრესიულ დამოკ-
იდებულებას? თანამედროვე ფსიქიატრების განკარგულებაში
ათასგვარი ფსიქოტროპული საშუალებებია. ნამლებს შეუძლიათ
ადამიანის დაწყნარება-დამშვიდებაც და გააქტიურება-აღზნე-
ბულობის გამოწვევაც. ნამლების დახმარებით ექიმს შეუძლია პა-
ციენტში გამოიწვიოს მოდუნებულობა, მოშვებულობა და აპა-
თიურობაც კი, მაგრამ შეუძლია გაახალისოს, გაამხიარულოს,
სიცოცხლის წყურვილი დაუბრუნოს. მთავარია ექიმმა შეძლოს
ოქროს შუალედის დაცვა პესიმიზმსა და ოპტიმიზმს შორის, აქტი-
ურობასა და პასიურობას შორის, მშვიდობისმოყვარე განწყობასა
და აგრესიულობას შორის. როგორც ჩანს, ამ ქალის მკურნალობა
არაკომპეტენტური ფსიქიატრების ხელში აღმოჩნდა, რომლებმაც
სწორად ვერ წარმართეს ავადმყოფი ფსიქიკის მკურნალობა, რა-
მაც ქალს არნახული და წარმოუდგენელი დანაშაული ჩაადენინა.
სრულიად შესაძლებელია, რომ იმ ქალს თავის დროზე ნევროზი
და დეპრესია სჭირდა და, იქნებ, თვითმკვლელობის მცდელობაც
კი ჰქონია. ის, თითქოს, მთელს სამყაროს მუქი იისფერი ან შავი

სათვალთ უყურებდა. ფსიქიატრებმა მას ანტიდეპრესანტები მისცეს და მან ნელ-ნელა ვარდისფერი და ცისფერი სათვალეებით შეხედა სამყაროს. მაგრამ ფსიქიატრებმა ანტიდეპრესანტების სწორად მართვა ვერ შეძლეს და მალე ვარდისფერი და ცისფერი სათვალე სისხლისფერმა ალისფერ-წითელმა სათვალემ შეცვალა და დეპრესია აგრესიულ ნევროზში გადაიზარდა. სრულიად შესაძლებელია, რომ ის აბსურდული დანაშაული ამ ქალს არაკომპეტენტურმა ფსიქიატრებმა ჩაადენინეს არა განზრახ, არამედ თავისი უმეცრებით და უცოდინრობით.

მართალია, როგორც ამბობენ, „ყველა დაავადება ნერვებისგანა“, მაგრამ ამის გამო არ შეიძლება, რომ „დაიკიდეს“ მეთოდი უნივერსალურ სამკურნალო მეთოდად ჩავთვალოთ, რადგან ეს მეთოდი არა მხოლოდ პრობლემების „დაკიდებას“ გულისხმობს, არამედ ადამიანების „დაკიდებასაც“. მით უმეტეს, არანაირი გამართლება არა აქვს ხელისუფლების მიერ მოქალაქეების „დაკიდების“ პოლიტიკას, რომელიც არასწორად მართულ ჯანდაცვის სისტემაშიც შეიძლება ვლინდებოდეს.

ძალიან ძნელია წესიერი და პატიოსანი ადამიანისთვის ოჯახის და საყვარელი ადამიანების დაკიდება და ვისაც თავიდანვე „დაკიდებული ჰყავს“ ანუ „ჰკიდია“, იმას ნევროზი და დეპრესია არც ემართება.

„თუ გამაჩინე, კიდეც მარჩინე“

„წმინდაო ღმერთო! რად გამაჩინე, მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვია?!“ - ამბობს ტერენტი გრანელი ლექსში „უმიზნო ხეტიალი“. „თუ გამაჩინე, კიდეც მარჩინე, მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვია“ - ნათქვამია ქუთაისურ ქალაქურ სიმღერაში. თითქოს, სიტყვები „კიდეც მარჩინე“ ტერენტი გრანელის ფრაზის თავისებურ ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს. როგორ უნდა შევაფასოთ გამონათქვამი: „კიდეც მარჩინე?“ დადებითად თუ უარყოფითად? ამის შესახებ ორგვარი აზრი არსებობს. ერთნი ფიქრობენ, რომ არაა სწორი გამოთქმა - „კიდეც მარჩინე“. ვინ უნდა არჩინოს? ვინ

უნდა გარჩინოს? მადლობა თქვი, რომ გაჩნდი! მადლობა თქვი, რომ ვილაცამ გაგაჩინა და სიცოცხლე გაჩუქა! ახლა კი ნება იბოძე და შენ თვითონ მიხედე შენს თავს. აიწყე და მოიწყე ცხოვრება. იტრიალე და იბზრიალე, როგორც გინდა! დატრიალდი როგორც შეგიძლია და არჩინე საკუთარი თავი! ფხა გამოიჩინე! შეებრძოლე ცხოვრებას! გადალახე წინააღმდეგობები! იბრძოლე! ცხოვრება ბრძოლაა! იმარჯვებს უძლიერესი! იბრძოლე გამარჯვებისათვის! და თუ დამარცხდი, შენს თავს დააბრალე! ღირსი არ ყოფილხარ! სუსტი ყოფილხარ! სუსტი კი სიცოცხლის ღირსიც არაა. დაიხურე ქუდი და წადი. შეგიძლია ამ ცხოვრებიდანაც წახვიდე. შენს გამჩენს კი ნურაფერს ნუ დააბრალე და ნუ დააყვედრებ! ეს ერთი პოზიციაა. ეს უფრო დარვინისტულ-ბიოლოგისტური პოზიციაა, რომელიც ჯუნგლის მგლურ კანონებს შეეფერება, ექვემდებარება და ემორჩილება. მაგრამ არის მეორე პოზიცია; უფრო ჰუმანურ-ადამიანური და სოციალურ-საზოგადოებრივი. ადამიანი მარტო არაა და მისი ბედნიერება თუ უბედურება, წარმატება თუ წარუმატებლობა, კეთილდღეობა და სიმდიდრე თუ სიღარიბე და სიღატაკე მხოლოდ მასზე და მხოლოდ მის პირად ძალისხმევაზე არაა დამოკიდებული. როგორც არისტოტელემ თქვა, ადამიანი პოლიტიკური, სოციალური, საზოგადოებრივი ცხოველია (არსებაა). ადამიანი სახელმწიფოში და ადამიანთა საზოგადოებაში ცხოვრობს. ის ქვეყნის შემადგენელი ელემენტარული ნაწილაკია, საზოგადოების წევრია. და არა მხოლოდ პიროვნებას და მოქალაქეს ევალება საზოგადოებისათვის, ქვეყნისთვის, სამშობლოსთვის რალაცის გაკეთება, არამედ სახელმწიფო და საზოგადოებაც უნდა ზრუნავდეს თითოეულ მოქალაქეზე, მისთვის ნორმალური სამუშაო და საცხოვრებელი პირობების შექმნაზე. შევეცადოთ გავუგოთ მოთხოვნას — „თუ გამაჩინე, კიდეც მარჩინე“: რახან ქვეყანაში დაიბადა ახალი ადამიანი და ქვეყანას შეემატა კიდეც ერთი მოქალაქე, ქვეყანასაც, სახელმწიფოსაც, საზოგადოებასაც ევალება ამ მოქალაქეზე ზრუნვა; გადაჭარბებული ზრუნვა მის სრულწლოვანებამდე და მერე კი კანონით დარეგულირებული ხელშეწყობა მის საქმიანობაში და ნორმალური ცხოვრებისა და მუშაობისათვის ელემენტარული პირობების შექმნა.

მაღალ დონეზე განვითარებულ ქვეყნებს ამის შესხენება არ

სჭირდებათ. ქვეყანაში, რომელსაც ანყობილი ეკონომიკა და მონესრიგებული სოციალური სისტემა აქვს, ჰარმონიულ ურთიერთობაში არიან ერთის მხრივ, ინდივიდი, პიროვნება, მოქალაქე და მეორეს მხრივ, ქვეყანა, სახელმწიფო, საზოგადოება.

მოქალაქეც ასრულებს თავის მოვალეობა-ვალდებულებებს და ქვეყანაც იცავს მის უფლებებსა და თავისუფლებებს. კარგია, როდესაც ქვეყანაში მოსახლეობის უმეტესობა კარგად ცხოვრობს, უმუშევრობა მინიმუმამდეა დაყვანილი და უმუშევრებს და უმწეოებს სახელმწიფო ეხმარება. ხოლო როდესაც ქვეყნის ხელისუფლება ვერ ამუშავებს ეკონომიკას და ვერ აგვარებს სოციალურ პრობლემებს, მაშინ ქვეყანაში უმუშევრობა, გაჭირვება, სიღარიბე და სიღატაკე ისადგურებს. ხალხი საშოვარზე სხვა ქვეყნებში გარბის, თავს იჩენს დემოგრაფიული პრობლემა. კლებულობს შობადობა. ერი გადაშენების პირზეა. და მაშინ, ვინ იცის, რამდენ ადამიანს წამოსცდება სიმწრით ნათქვამი სიტყვები: თუ გამაჩინე, კიდევ მარჩინე, მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვიაო.

ხელოვნური ნახალისებით და აგიტაცია-პროპაგანდით დემოგრაფიული პრობლემა ვერ გადაწყდება. რამდენიც არ უნდა უჩიჩინო – გამრავლდით, გამრავლდითო, ერი ვერ გამრავლდება. საოცარია, როგორ მრავლდებიან ჩინელები და ინდოელები! ისიც ცნობილია სტატისტიკურად, რომ რაც უფრო დაბალგანვითარებულნი არიან ადამიანები ინტელექტუალურად; განათლებისა და კულტურის რაც უფრო დაბალი დონე აქვთ, მით უფრო მრავლდებიან და — პირიქით. ზოგიერთი მრავალრიცხოვან შთამომავლობას ტოვებს და მაინცადამაინც არ ანაღვლებს თავისი შვილების და შვილიშვილების ბედი და მომავალი. მან ხომ იცის, რომ ისინიც მასავით სიღარიბესა და გაჭირვებაში იქნებიან! შედარებით ნაკლებნი არიან ადამიანები, რომლებსაც ურჩევნიათ გააჩინონ მხოლოდ ერთი შვილი და იმ ერთს დაახარჯონ მთელი თავისი ქონება, ვიდრე გააჩინონ 10 და მათთვის ნორმალური საცხოვრებელი პირობები ვერ უზრუნველყონ. ამ ორ პოზიციას შორის რომელია უფრო სწორი და მართალი, ეს ჩვენი განსასჯელი, არ არის, მაგრამ მაინც...

თუ არ ვცდები, ჩინეთისა და ინდოეთის ხელისუფლება მრავალშვილიან ოჯახებს შეზღუდვებს უწესებს, ერთშვილიან

ოჯახებს კი ყოველნაირად ახალისებს. სავსებით სწორი პოზიციაა. რა საჭიროა ადამიანთა გამრავლება გაჭირვებასა და სიღატაკეში ცხოვრებისათვის გასაწირავად! რა საჭიროა გამრავლება, თუკი ქვეყანას მისი მოსახლეობის გამოკვება არ შეუძლია! ჯობია დაიბადოს იმდენი ადამიანი, რამდენიც „სჭირდება“ ქვეყანას, რამდენიც არ იქნება „ზედმეტი“, და რამდენის გამოკვებასაც შეძლებს თავისი აწყობილი თუ დანგრეული ეკონომიკითა და სოფლის მეურნეობით.

შეგვეკამათებთან და გვეტყვიან, რომ არის ქვეყნები, რომლებსაც აწყობილი ეკონომიკა და სოციალური სისტემა აქვთ, ხალხი საკმაოდ ნორმალურად ცხოვრობს, მატერიალურ გაჭირვებას არ განიცდის, მაგრამ რატომღაც აღარ მრავლდებიანო. იმათ, ალბათ, უკვე სხვა პრობლემები გაუჩნდათ. ისინი კარგ ცხოვრებას მიეჩვივნენ და ალბათ, კიდევ უფრო მეტი უნდათ. ალბათ, უფრო მეტ გართობაზე ფიქრობენ და შვილებზე ზრუნვით ზედმეტად თავის შენუხება არ უნდათ. ეს შემთხვევა ჩვენ, ქართველებს არ გვხვება. საქართველოსთვის ასეთი დონე ჯერ შორსაა. საქართველოს ამჟამინდელი დემოგრაფიული პრობლემა 30 წლიანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისითაა გამოწვეული.

გარკვეული სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, საქართველოს მოსახლეობას, ქართველ ერს გადაშენება ემუქრება. ამიტომ საქართველოს მოსახლეობას ჯერ თვითგადარჩენის პრობლემა აქვს გადასაწყვეტი. ამ პრობლემის გადაჭრა კი მხოლოდ საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კურსის გამოსწორება-რეფორმირებითაა შესაძლებელი. დედამიწაზე მოსახლეობა 9 მილიარდს უახლოვდება და დედამიწა ახლო მომავალში ამდენი ადამიანის გამოკვებას ვერ შეძლებსო. ქართული ნაყოფიერი მიწა კი 5 მილიონს კი არა და გაცილებით მეტის გამოკვებასაც შეძლებს. აბა, რატომ ტოვებენ ქართველები საქართველოს, რატომ ცარიელდება საქართველოს ქალაქები და სოფლები? ამ პარადოქსის გადაჭრას მხოლოდ ნორმალური ხელისუფლება თუ შეძლებს.

ამერიკის პრეზიდენტმა ჯონ კენედიმ თქვა: ნუ იკითხავთ, რა შეუძლია გააკეთოს ქვეყანამ თქვენთვის; იკითხეთ, რა შეგიძლიათ გააკეთოთ ქვეყნისათვის. ეს ისეთი გამონათქვამია, რომელ-

საც შეუძლია ხელი შეუწყოს ქვეყნის აღმავლობას, თუკი მოსახლეობის დიდი ნაწილი იფიქრებს ასე. ეს გამონათქვამი უფრო უკეთ გამოხატავს კაპიტალიზმის სულს, სადაც დიდი ყურადღება ექცევა კერძო და პირად ინიციატივას და პასუხისმგებლობას, ხოლო გამოთქმა - „თუ გამაჩინე, კიდეც მარჩინე“ — თითქოს, უფრო სოციალისტურ წყობილებას უხდება და, თითქოს, იმას მოითხოვს, რომ ადამიანის ბედის გამო მთელი პასუხისმგებლობა სახელმწიფომ უნდა აიღოს თავის თავზე. მაგრამ არ შეიძლება ამ ორი განსხვავებული პიზიციის პოლარიზება და დაპირისპირება. პიროვნებაც უნდა იყოს სახელმწიფოსთვის და სახელმწიფოც - პიროვნებისთვის. პიროვნებამაც უნდა გამოიჩინოს ინიციატივა და პასუხისმგებლობა და სახელმწიფომაც უნდა შეუწყოს მას ხელი ამაში სათანადო პირობების შექმნით.

ძალიან ძნელია წონასწორობის დაცვა პიროვნულ და საზოგადოებრივ პასუხისმგებლობას შორის. სოციალისტური წყობილება მთელ თუ არა, ძირითად პასუხისმგებლობას საზოგადოებას, სახელმწიფოს აკისრებდა. საქმისადმი ამგვარი მიდგომის უარყოფითი შედეგები უკვე გამოცდილი აქვთ ყოფილი საბჭოთა კავშირისა და სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებს. კაპიტალიზმი ძირითად აქცენტს ინდივიდის, პიროვნების პირად ინიციატივასა და პირად პასუხისმგებლობაზე აკეთებს. მეოცე და ოცდამეერთე საუკუნეების მიჯნაზე ზოგიერთმა ქვეყანამ კაპიტალისტური და სოციალისტური მიდგომების შეთანხმება-შეთავსება სცადა. იქნებ, შეიძლება, ეს უფრო სწორი აღმოჩნდეს? მაგრამ, ალბათ, ამ ორი წყობილების პრინციპების პროპორციულ თანაფარდობასაც გააჩნია.

დეკარტეს ცნობილი გამონათქვამია: „ვაზროვნებ, მაშასადამე - ვარსებობ“. ესპანელი მწერალი და ფილოსოფოსი მიდელ დე უნამუნო დეკარტეს ამ გამონათქვამის პარაფრაზირებას ახდენს და ამბობს: „ვიტანჯები, მასასადამე - ვარსებობ“. მიგელ დე უნამუნოს ამ გამონათქვამის პარაფრაზირების სხვა ვარიანტიც აქვს: „მიყვარს, მაშასადამე - ვარსებობ“. (უნამუნო, „ბურუსი“, თბ., 1986, გვ. 51, 334). დაახლოებით იგივე შინარსის მქონე სიტყვებით უმღერის რუსი მომღერალი და პოეტი ვლადიმირ ვისოცკი შეყვარებულებს სიმღერაში - „ბალადა სიყვარულზე“:

„მე ვსუნთქავ - ეს ნიშნავს, რომ მე მიყვარს!
მე მიყვარს - ეს ნიშნავს, რომ მე ვცოცხლობ!“

„Я дышу – и значит, я люблю!“

Я люблю – и значит, я живу!“

მაინც, რისთვისაა ადამიანი გაჩენილი ამქვეყნად? აზროვნებისთვის? ტანჯვისთვის? სიყვარულისთვის? ბედნიერებისთვის? არისტოტელეს ევდემონისტური ეთიკის, ანუ ბედნიერების ეთიკის მიხედვით, ალბათ, ბედნიერებისთვის. ყოველ ამ გამონათქვამში არის ჭეშმარიტების მარცვალი. ადამიანი რომ მოაზროვნე არსებადაა მიჩნეული, ამასაც წყალი არ გაუვა. კაცობრიობის ისტორიაში ტანჯვისა და უბედურების მეტი რა ყოფილა! მაგრამ ადამიანს ყოველთვის სწყუროდა და სწყურია სიყვარული და ყოველთვის ისწრაფოდა და ისწრაფის ბედნიერებისაკენ. ვუსურვოთ ყველა ადამიანს, რომ ღამაში ოცნებები ასრულებოდეს!

„ჩვენ ძალიან ბევრნი ვიყავით“

„ჩვენ ძალიან ბევრნი ვიყავით“, – ასეთ წერილს ტოვებს პატარა ბიჭი, როდესაც თავის მცირეწლოვან და-ძმას კლავს და თვითონაც თავს იკლავს, თავს ჩამოიხრჩობს. ასეთი საშინელი სცენის მომსწრე ხდება მაყურებელი ფილმში „ჯუდი“ (რეჟისორი მაიკლ ვინტერბოტომი). მაიკლ ვინტერბოტომის ფილმ „ჯუდის“ ერთ-ერთმა საკვანძო სცენამ საშინლად შემადრწუნა და ამაფორიაქა. ფილმის სიუჟეტი ათასგვარი სოციალური და ეთიკური პრობლემითაა დატვირთული: უმუშევრობა, მიგრაცია, ურბანიზაცია, რელიგიური ჩამორჩენილობა, დრომოჭმული ზნე-ჩვეულებები და შეხედულებები, ადამიანთა შეუგნებლობა და ა. შ. ახალგაზრდა კაცს, ჯუდის, ეკლესია პირველ ცოლთან განქორწინების უფლებას არ აძლევს. მას კი მეორე ცოლი ჰყავს, რომელიც თავდავინყებით უყვარს და რომელთანაც ორი მცირეწლოვანი ბავშვიც ჰყავს. თავქარიანი პირველი ცოლი კი ჯუდისგან გაჩენილ ბიჭსაც ჯუდის და მის მეორე ცოლს მიუგდება. გაჭირვებული ცოლ-ქმარი დიდ ქალაქში ჩადის სამუშაოს საძებნელად, მაგრამ არც ერთ დი-

ასახლისს არ სურს მათთვის ბინის მიქირავება, როდესაც იგებენ, რომ ისინი დაქორწინებულები არ არიან. უფროსი ბიჭი გაკვირვებული ეკითხება დედობილს, ყველა უარს რატომ გვეუბნება და რატომ არავინ არ გვიშვებს ბინაში ქირითო. დედობილს უჭირს ბავშვისთვის სიმართლის თქმა. ის ცდილობს ბავშვს გული არ ატკინოს, უარის ნამდვილ მიზეზს უმაღლეს და ტყუილს იგონებს: იმიტომ არ გვიშვებენ, რომ ძალიან ბევრნი ვართო. ბიჭი თავისი ბავშვური ლოგიკით საშინელ გადანწყვეტილებას ღებულობს და დედ-მამას ზედმეტი ტვირთისგან ათავისუფლებს....

როდესაც ჯუდი თავის ოჯახთან ერთად სოფლიდან ქალაქში ჩამოვიდა, მათ მაინც როგორღაც მოახერხეს დროებითი თავშესაფრის შოვნა და სახლიდან სამუშაოს საძებნელად გავიდნენ. ბავშვები სახლში მარტონი დატოვეს. უკან დაბრუნებისას კი საშინელი სურათი ხვდებათ. უფროს ბიჭს ჯერ თავისი და-ძმა დაუხოცია და მერე თვითონაც თავი მოუკლავს. უმცროსი და-ძმის ცხედრები სანოლეებში დახვდათ, უფროსი ბიჭს კი თავი ყულფში ჰქონდა გაყოფილი და შუა ოთახში ეკიდა. მშობლებს მაგიდაზე წერილი დახვდათ: „ჩვენ ძალიან ბევრნი ვიყავით“. ფილმ „ჯუდის“ პერსონაჟს, პატარა ბიჭს ეს საშინელი მკვლელობა და თვითმკვლელობა ბავშვურმა გულუბრყვილობამ, მწარე ცხოვრებისეულმა გამოცდილებამ და ნაადრევად მომწიფებულმა კრიტიკული აზროვნების უნარმა გაადაადგმევინა.

პატარა ბიჭის წერილმა ნიცშე გამახსენა. „ბევრი, ძალიან ბევრი“ და „ზედმეტი ადამიანები“ – ეს ნიცშეს სიტყვებია, რომლითაც ნიცშე ახასიათებს ხალხის დიდ მასას, რომლებსაც ის უვარგის ბრბოდ თვლის. ნიცშე აქებს და ადიდებს, მისი აზრით, განსაკურებულ, ძლიერ, რჩეულ ადამიანებს, ძალაუფლებით აღჭურვილ ე. წ. ზეკაცებს, ზეადამიანებს, ხოლო „ბევრი, ძალიან ბევრი“ ადამიანი ნიცშეს „ზედმეტი“ ადამიანად მიაჩნია. სწორედ ასეთი „ბევრი, ძალიან ბევრი“ ადამიანი, „ზედმეტი“ ადამიანი მოსპო და გაანადგურა ჰიტლერმა საკონცენტრაციო ბანაკებში და მის ამ ქმედებაში, ალბათ, ნიცშეს თეორიის გავლენაც იგრძნობოდა.

ადამიანები მრავლდებიან და ეძებენ „ადგილს მზის ქვეშ“, რომელსაც ბევრი მათგანი ვერც პოულობს და ცხოვრებას სილატაკეში ატარებს, ან სიცოცხლეს თვითმკვლელობით ასრულებს. ვისაც

არაფერი გააჩნია, ისინი უფრო მრავლდებიან ვიდრე ისინი, ვინც შეძლებულად ცხოვრობს. ვისაც არაფერი გააჩნია, ის უბრალო ყოველდღიური სიხარულის და წერილმანი ბედნიერების მიღებითაც კმაყოფილდება და მრავლდება. ხოლო ვისაც რაღაც აქვს, მას კიდევ უფრო მეტი უნდა და ამიტომ თავს იკავებს ზედმეტად გამრავლებისაგან იმის შიშით, რომ შვილებს რამე არ მოაქლოს, ან უბრალოდ თავს არ იწუხებს დამატებითი საზრუნავით. ორივე შემთხვევა თავისებური აბსურდია, მაგრამ ფაქტია, რომ განათლებულობა-შეგნებულობის ზრდასთან ერთად შობადობა კლებულობს. ზოგიერთი ქვეყანა, ისევე როგორც, საერთოდ, მთელი მსოფლიო, ჭარბმოსახლეობის პრობლემის წინაშე დგას. დედამინის მოსახლეობა 9 მილიარდს უახლოვდება, ან იქნებ, უკვე გადააჭარბა კიდევ, სპეციალისტები ამტკიცებენ, რომ მალე დედამინა ამდენი ადამიანის გამოკვებას ვეღარ შეძლებსო. მაგრამ არიან მცირერიცხოვანი ერები, რომლებიც გადაშენების პირას არიან და მათთვის პრობლემას წარმოადგენს არა მოსახლეობის შემცირება, არამედ - პირიქით: გაზრდა, გამავლება.

როგორ უნდა გადაიჭრას ცივილიზებული გზით ნიცშესეული ე. წ. „ზედმეტი ადამიანების“ პრობლემა? როდესაც სახელმწიფო ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობისათვის ნორმალური ადამიანური პირობების შექმნას, და ხალხი უკიდურეს გაჭირვებაში ცხოვრობს, მაშინ, წესით, ასეთმა სახელმწიფომ შობადობა არ უნდა წახალისოს. და ხშირად ასეც ხდება ხოლმე. 21-ე საუკუნეში შობადობის რეგულირება შესაძლებელიცაა ჩასახვის სანინალმდეგო საშუალებების დახმარებით. ბევრი ფიქრობს ასე: სჯობს ადამიანი საერთოდ არ გაჩნდეს, ვიდრე ის მხოლოდ გაჭირვებისთვის, ტანჯვისთვის და შიმშილით სიკვდილისთვის იყოს განწირული. ჭარბმოსახლეობის პრობლემის წინაშე დგას, მაგალითად, ჩინეთის და ინდოეთის ხელისუფლება. ამ ქვეყნებში ნამდვილად არაა წახალისებელი გამრავლება და მრავალშვილიანობა. მაგრამ სრულიად სხვა სიტუაციაა საქართველოში, რომლის მოსახლეობაც გადაშენების პირასაა. საქართველოს ხელისუფლება დგას პრობლემის წინაშე: როგორ უნდა გაიზარდოს ქვეყნის მოსახლეობა, როგორ უნდა წახალისდეს მრავალშვილიანობა. მაგრამ ამ პრობლემის გადაჭრა ძალიან ძნელია ქვეყანაში, სადაც არ მუშაობს

ეკონომიკა, სადაც მწვავედ დგას უმუშევრობის პრობლემა და სადაც ხალხი მასობრივად გარბის ქვეყნიდან და სამუშაოს სხვა ქვეყნებში ეძებს. სულ ცოტა ხნის წინათ ითვლებოდა, რომ საქართველოს მოსახლეობა 5 მილიონი იყო, მაგრამ ახლა არავინ არ იცის ზუსტად, რამდენი დარჩა: 3 მილიონი თუ მეტი, ან იქნებ - ნაკლები. წესით, საქართველოსნაირი მდიდარი და ლამაზი ბუნების ქვეყანაში ადამიანები არ უნდა გრძნობდნენ თავს ზედმეტად და ქვეყნიდან არ უნდა გარბოდნენ, მაგრამ, სამწუხაროდ ბოლო 30 წლის განმავლობაში საქართველო დგას აბსურდული პარადოქსის წინაშე: საქართველოს მოსახლეობა არის „ცოტა, ძალიან ცოტა“, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, უმეტესი მათგანი ქვეყნისათვის მაინც არის „ზედმეტი“.

მე სამი შვილი გავაჩინე ყველაზე მძიმე პერიოდში - 90-იან წლებში და მეოთხესაც ვაპირებდი, მაგრამ - მუცელი მომეშალა. მეტი აღარც დავფეხმძიმებულვარ, ალბათ, ასაკის გამო. მე ხომ ძალიან გვიან გავთხოვდი, 35 წლისა. ბავშვები 37, 39 და 41 წლის ასაკში გავაჩინე. მეოთხეს კი 43 წლისა ვაპირებდი. ზოგიერთი ნაცნობი ცდილობდა ჩემს ჭკუაზე მოყვანას. მათ უკვირდათ, თუ როგორ ვბედავდი ბავშვების გაჩენას ასეთ რთულ ეკონომიკურ პირობებში. მე კი მათ ვეუბნებოდი, რომ აბორტის გაკეთება არ შემეძლო. ვერ წარმომედგინა სასიკვდილო განაჩენის გამოტანა საკუთარი შვილისთვის მაშინ, როდესაც კატის კნუტიც მეცოდებოდა ქუჩაში გასაგდებად. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მე, საერთოდ, აბორტის წინააღმდეგი ვარ. მით, უმეტეს, რომ რელიგიურ-ეკლესიურიც არა ვარ და აბორტის საწინააღმდეგო რელიგიური არგუმენტებიც ჩემზე არ მოქმედებს. მე, უბრალოდ, გამიღიმა ბედმა, რომ აბორტი არ დამჭირვებია, თორემ ქალებს, ნამდვილად ვერაფერს ვერ ვურჩევ. მათ თვითონ უნდა გადანყვიტონ, მიმართონ თუ არა აბორტის მეთოდს.

ჩემი შვილები დაიზარდნენ, ისინი მუშაობენ და ახლა თვითონ ირჩენენ თავსაც და, ფაქტიურად, მშობლებსაც გვარჩენენ. მაგრამ, სანამ უფრო პატარები იყვნენ ჩემი ქალიშვილები, ისინი ამბობდნენ, რომ როცა გაიზრდებოდნენ და გათხოვდებოდნენ, ერთ შვილზე მეტს არ გააჩენდნენ. მე ვეკითხებოდი: „რატომ?“ ისინი კი მპასუხობდნენ, რომ მათი დაკვირვებით, ერთშვილიანი ბავშვების

მშობლები გაცილებით უკეთ ახერხებდნენ შვილების უზრუნველყოფას საკვებითაც, ტანსაცმლითაც და განათლებითაც. ჩემი ქალიშვილები, გარკვეული აზრით, მართლებიც იყვნენ. მაგრამ მე იმედი მაქვს, რომ მალე საქართველოში ყველაფერი უკეთესისკენ შეიცვლება და ჩემი ქალიშვილებიც შეძლებენ, რომ ბედნიერი მრავალშვილიანი დედები გახდნენ.

ზოგჯერ მწარედ ვხუმრობ ხოლმე, საქართველოს შეუძლია ასწავლოს მსოფლიოს ჭარბმოსახლეობისგან როგორ დაიცვას თავი და მოსახლეობა როგორ შეამციროს-მეთქი, მაგრამ საქართველოს ნამდვილად არა აქვს სახუმაროდ საქმე, რადგან საქართველოს, პირიქით, არა მოსახლეობის შემცირების, არამედ მოსახლეობის გამრავლების პრობლემა აქვს გადასაჭრელი.

საქართველოს პატრიარქი დაჟინებით მოუწოდებს მრევლს გამრავლებისკენ და მშობლების წახალისების მიზნით, ყოველწლიურად უამრავ ბავშვს ნათლევს, ანუ ის ითვლება ნათლიად, თორემ ბავშვებს სხვა მღვდლები ნათლავენ და კარგ ფულსაც აკეთებენ. მაგრამ გამრავლების წახალისების ეს მეთოდი არასწორად მიმაჩნია. დღევანდელ პირობებში უმუშევარი ქართველები ქვეყნიდან გარბიან და სამუშაოს სხვა ქვეყნებში ეძებენ. საზღვარგარეთ სამუშაო უფრო ქალებისთვის მოიძებნება და ქართველი ქალებიც მასობრივად მუშაობენ საბერძნეთში, იტალიაში, გერმანიაში და სხვა ქვეყნებში მოსამსახურეებად და მოხუცების მომვლელებად, ანუ ყველაზე მძიმე სამუშაოს ასრულებენ. ამიტომ გაუგებარია პატრიარქის მონდომება. რას ფიქრობს ის, როდესაც მოსახლეობას გამრავლებისკენ მოუწოდებს: საბერძნეთს და იტალიას პოტენციური მოსამსახურეებით ამარაგებს?! თანაც, არაფერი არ გამიგია იმის შესახებ, რომ პატრიარქი თავის ათასობით ნათლულს მატერიალურად ეხმარებოდეს. ჩემი აზრით, პატრიარქისგან განსხვავებით, ხელისუფლებას უფრო უნდა ჰქონდეს უფლება, რომ მოსახლეობას გამრავლებისკენ მოუწოდოს, რადგან სწორედ ხელისუფლების სწორ პოლიტიკას შეუძლია ქვეყანაში სიტუაციის ისე გამოსწორება, რომ მოსახლეობას გასაქცევად არ ჰქონდეს საქმე.

ქართველები არ ვართ „ბევრნი, ძალიან ბევრნი“, არამედ ვართ „ცოტანი, ძალიან ცოტანი“ და ამიტომ ქართველები საქართვე-

ლოში, წესით, არ უნდა იყვნენ „ზედმეტნი“, არამედ უნდა გამრავლდნენ, მაგრამ გაცილებით უკეთეს სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში.

ნაზი მასწავლებლის თვითმკვლელობა

ნაზი მასწავლებელი ჩემი შვილების ინგლისურის მასწავლებელი იყო და, თანაც, კარგი მასწავლებელი. სწორედ მან ჩაუყარა ჩემი შვილების ინგლისურის ცოდნას მყარი საფუძველი.

ნაზი მასწავლებელმა თავი დაიხრჩო მტკვარში, იმ მდინარეში, რომელშიც მთელი თბილისის კანალიზაცია ჩაედინება. ესეც სიმბოლურია. ნაზი მასწავლებელი მისი გარემოს სულიერმა სიბინძურემ და სიმახინჯემ მოკლა. ის 21-ე საუკუნის მიჯნაზე ქვეყანაში არსებულმა ეკონომიკურმა და სოციალურმა კრიზისმა იმსხვერპლა.

თვითმკვლელების სხვადასხვაგვარი შეფასება არსებობს. ზოგიერთის აზრით, თვითმკვლელები სულიერად ავადმყოფები, არანორმალურები, შეშლილები არიან, ზოგიერთის აზრით, თვითმკვლელობა ყოველთვის აფექტის მდგომარეობაში ხდება. ზოგიერთის აზრით, თვითმკვლელები ყველაზე ჭკვიანი და მგრძნობიარე არსებები არიან, რომლებიც სხვებზე მეტად განიცდიან და სხვებზე მეტად გულთან ახლოს მიაქვთ ცხოვრებისეული წარუმატებლობები, უკუღმართობები, უსამართლობები.

მეც მგონია, რომ ხისტავიანი და ქვისგულიანი, უსინდისო და უნამუსო (სინდის-ნამუსგარეცხილი) ადამიანები თავს არ იკლავენ. ზოგიერთი პოტენციური თვითმკვლეელი ცხოვრებისეულ სიძნელეებთან შებრძოლებისას მარცხს, წაგებას ვერ იტანს და ბრძოლის ველიდან გაქცევას ამჯობინებს. ზოგიერთი თვითმკვლეელი ფიქრობს, რომ თავისი სიკვდილით ვილაცას შეეზებას მოუტანს და ცხოვრებას შეუმსუბუქებს. ზოგიერთი კი თავისი სიკვდილით ვილაცის დასჯას და ვილაცისთვის სამაგიეროს გადახდას აპირებს. ზოგიერთს კი სწორედ საკუთარი თავისთვის სურს სიმშვიდის მოპოვება და ამ ცხოვრებისგან დასვენება.

ძნელია ორიოდ სიტყვით თვითმკვლელის პიროვნების ზუსტი შეფასება და დახასიათება. თვითმკვლელი, თითქოს, ერთდროულად სუსტიცაა და ძლიერიც. სუსტია იმიტომ, რომ მან გაჭირვება, დამარცხება, ტკივილი და ტანჯვა ვერ აიტანა და ბრძოლის გაგრძელებას ამ ქვეყნიდან გაქცევა ამჯობინა, მაგრამ, მეორეს მხრივ, ის ძლიერია იმიტომ, რომ თვითმკვლელობას, სიცოცხლეზე უარის თქმას და ამქვეყნიდან საკუთარი ნება-სურვილით წასვლას მაინც დიდი სიმამაცე, ვაჟკაცობა და გამბედაობა სჭირდება. თვითმკვლელის ამ ნაირფეროვან შეფასებას ერთიც მინდა დაუმატო: თვითმკვლელთა ეგოიზმი.

მე, როგორც ადამიანთა უმეტესობას, მიყვარს სიცოცხლე და ორგანულად მძულს სიკვდილი და თვითმკვლელობა. თვითმკვლელები კი ეგოისტებად მიმაჩნია იმის გამო, რომ ისინი თავისი სიკვდილით უზარმაზარ ტკივილს აყენებენ მათს ახლობელ ადამიანებს, იმ ადამიანებს, რომლებსაც ისინი უყვართ. თვითმკვლელები უზარმაზარ სატანჯველს უტოვებენ მათი ოჯახის წევრებს და მთელი დარჩენილი ცხოვრების განმავლობაში ჯოჯოხეთში ცხოვრებისათვის სწირავენ. თვითონ გარბიან, სიკვდილს, არარაობას აფარებენ თავს, არყოფნაში ეძებენ სიმშვიდეს და არ ფიქრობენ იმაზე, თუ რამხელა ტვირთს ჰკიდებენ ცოცხლად დარჩენილებს. უტოვებენ მძიმე ტვირთს, რომელიც მათ მთელი ცხოვრება უნდა ზიდონ.

როდესაც ვინმე თავს „გამოუვალ მიდგომარეობის“ გამო იკლავს, მისი სიკვდილის შემდეგ ხშირად ადამიანთა უმეტესობა ერთნაირად აფასებს მის თვითმკვლელობას და ამბობს, რომ – მას თავი არ უნდა მოეკლა, რომ გამოუვალ მიდგომარეობა არ არსებობს და რომ გამოსავალი ყოველთვის მოიძებნება, მაგრამ კონკრეტულად არავის არ შეუძლია იმის თქმა, თუ მაინც სად იყო ეს გამოსავალი. მოკლედ, როგორც ამბობენ: „სხვა სხვის ომში ბრძენია“. მეც ძალიან მეტკინა გული ნაზი კუბლაშვილის თვითმკვლელობის გამო და ახლაც დარწმუნებული ვარ, რომ მას თავი არ უნდა მოეკლა, მაგრამ თან ვიცი, რომ ის ძალიან რთულ სიტუაციაში აღმოჩნდა და მას თვითმკვლელობა რთულმა სოციალურ-ეკონომიკურმა და კრიმინალურმა სიტუაციამ აიძულა.

ნაზი კუბლაშვილმა თავი ეგრეთ წოდებული თუ რეალური

„გამოუვალი მდგომარეობის“ გამო მოიკლა. მას დღე და ღამე გასწორებული ჰქონდა შრომაში. ინგლისურში ამზადებდა მოსწავლეებს და სკოლაშიც ატარებდა ინგლისურის გაკვეთილებს. ყავის დასალევად და მეგობრებთან დასალაპარაკებლადაც არ ეცალა. ქმართან გაყრილი იყო. ყველაფერს აკეთებდა ერთადერთი ქალიშვილისთვის. ნაქირავებ ბინაში ცხოვრობდა ღარიბულად და საკუთარი ბინისთვის ფულს აგროვებდა. წვლებით ნაშოვნი ფული ბინის საყიდლად მაინც არ ჰყოფნიდა, აკლდებოდა, მაგრამ მაინც მოახერხა: ნაცნობ-მეგობრებისგან ფულიც ისესხა და ბინაც იყიდა, მაგრამ მოატყუეს: ის ბინა ვილაც აფერისტის მიერ რამდენჯერმე აღმოჩნდა გაყიდული. სასამართლომ ბინა პირველ მყიდველს მიაკუთვნა. ნაზი კი დარჩა ბინის გარეშე და ვალების ამარა. მევალებები აწუხებდნენ, განსაკუთრებით კი ერთი მევალე, რომელმაც ნაზისგან თავისი ფულის ამოსაღებად „ქურდულ სამყაროს“ მიმართა. „ქურდული სამყაროს“ წარმომადგენლები ნაზის დაემუქრნენ და შეახსენეს, რომ მას ლამაზი ქალიშვილი ჰყავდა. ნაზიმ კი ამ სიტუაციიდან ერთადერთი გამოსავალი მხოლოდ თვითმკვლელობაში დაინახა. მან თავისი ერთადერთი ქალიშვილის გამო გადადგა ეს ნაბიჯი. მან თავისი ერთადერთი ქალიშვილი გადაარჩინა. სახლში წერილი დატოვა, მე თუ არ დავბრუნდი, ჩემს სიკვდილში ესა და ეს ქალი იქნება დამნაშავეო, – და იმ ქალის გვარი და სახელიც დაასახელა. თავის ქალიშვილს ბოდიშს უხდიდა და უხსნიდა, რომ ყველაფერს მისი გულისთვის აკეთებდა და მისი სიკვდილის შემდეგ მამასთან მისვლას ურჩევდა.

ნაზი მასწავლებელი გაქრა და ცოცხალი არავის აღარ უნახავს. პოლიციამ ძებნა გამოაცხადა. ქალაქში კი ათასნაირი ჭორი გავრცელდა. ზოგიერთი ნაზის კიცხავდა და ვარაუდობდა, რომ ნაზი საზღვარგარეთ გაიქცა, რათა მევალებისთვის ვალები არ დაებრუნებინა; რომ ცოტა ხანში თავის ქალიშვილსაც საზღვარგარეთ გააპარებდა და ვალები შერჩებოდა. ზოგიერთს კი ჰქონდა იმედი, რომ ნაზი ცოცხალი იყო და საზღვარგარეთ იმყოფებოდა, რომ იქ ის ცხოვრებას აიწყობდა, ფულსაც იშოვიდა და აქ დარჩენილ მევალებესაც გაისტუმრებდა. მე და ჩემი ოჯახის წევრები ნაზის გულშემატიკერები ვიყავით და ამ მეორე ვერსიას ვემხრობოდით. იმედი გექონდა, რომ ნაზი ცოცხალი იყო, კარგად იყო და

თავის მომავალსაც კარგად მოაგვარებდა და მეველებების წინაშეც პირნათელი გამოვიდოდა. მაგრამ ჩვენ ყველანი, თურმე, ვცდებოდით. დაახლოებით 10 დღის ძებნის შემდეგ ნაზის ცხედარი ტელევიზორში აჩვენეს. მტკვარში უპოვიათ დამხრჩვალი. შორიდან მოჩანდა გარდაცვლილი, თბილად ჩაცმული ადამიანის ფიგურა მტკვრის ნაპირას.

ზამთარი იყო. ციოდა. ნაზის ცივ მტკვარში გადახტომა გადაუწყვეტია შუალამისას. საზარელი წარმოსადგენი იყო: სასონარკვეთილი, უიმედო, მარტოსული ადამიანი ლამის, სიცივის და სიკვდილის საშინელების წინაშე. როგორ გაბედა! როგორ გამოეთხოვა მძინარე ქალიშვილს, როგორ დახედა უკანასკნელად. ალბათ, როგორ ეძნელებოდა თბილი ოთახიდან ლამის სიცივეში გასვლა სიკვდილის შესახვედრად, როგორ ეძნელებოდა თავისი ერთადერთი სიყვარულის მიტოვება. მაგრამ მან მაინც გააკეთა ეს. მაინც შეძლო. ნეტა, რას ფიქრობდა უკანასკნელ წუთებში. ალბათ, თავისი ქალიშვილის სახე წაიყოლა თან. დიდხანს მერყეობდა ხიდზე მდგარი? ვერ ბედავდა? თუ სწრაფად მიიღო საბოლოო გადაწყვეტილება და უცებ გადაეშვა, გადახტა? ბოლოს წყლის დგაფუნი, ალბათ, ველარც გაიგონა, თავზარდაცემულმა. ამ ამბის შემდეგ მტკვრის დანახვაზე სულ ნაზი მახსენდება და ტანში ცივი ჟრუანტელი მივლის.

ვის უნდა დავაბრალოთ ნაზის თვითმკვლელობა? მე ვეთანხმები თვითმკვლელობის ემილ დურკჰეიმისეულ ძირითად შეფასებას როგორც სოციალური მოვლენისას. ნაზის პრობლემა ხომ მოუწესრიგებელი სახელმწიფოებრივი წყობილებიდან გამომდინარეობდა?! მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური ფონისა და მოშლილი სასამართლო სისტემის პირობებში, ადამიანები სამართალს კრიმინალურ ავტორიტეტებთან ეძებდნენ. ადამიანს სასამართლოში სამართლის პოვნის იმედი არ ჰქონდა და თავს დაცულად არ გრძნობდა. ნაზიც სულ მარტო აღმოჩნდა. სახელმწიფოს დონეზე შექმნილი პრობლემა მთელი სიმძიმით დაანვა მის სუსტ და ნაზ მხრებს და ამ სიმძიმემ ის, როგორც ინდივიდი და როგორც პიროვნება, გასრისა და გაანადგურა. ეს პოლიტიკურ-ეკონომიკურ-სოციალური პრობლემა იყო, რომელიც ნაზისთვის იმ წუთებში ბინის საყიდლად წვალეებით ნაშოვნ-შეკონინებული და ერთბაშად

გამქრალი თანხით გამოიხატებოდა. ნაზი ხომ თავდაუზოგავად შრომობდა იმისთვის, რომ მას და მის ქალიშვილს საკუთარი ბინა ჰქონოდათ?! ის ხომ ყველაფერს აკეთებდა იმისთვის, რომ ბინისთვის საყიდელი ფული ეშოვა და შეეგროვებინა?! მაგრამ ის მოტყუებული და ხელცარიელი დარჩა უიმედო მომავლის წინაშე.

ნაზი მასწავლებელს არ ჰქონდა იმედი, რომ სასამართლოში სამართალს იპოვიდა. მას არ ჰქონდა იმედი, რომ პოლიცია მის დაცვას შეძლებდა, მას არ ჰქონდა იმედი, რომ მევალებები ვალებს აპატიებდნენ, ყველას ხომ თავისი გასაჭირი ჰქონდა. მას არ ჰქონდა იმედი, რომ საზოგადოება მას გაუგებდა და დაეხმარებოდა. და ის სულ მარტო დარჩა სასტიკი სინამდვილის წინაშე.

ნაზი ჭკვიანი, შეგნებული და განათლებული ახალგაზრდა ქალი იყო, სიცოცხლით სავსე, საკმაოდ მომხიბლავი გარეგნობის... როგორ მიიღო ასეთი საშინელი გადაწყვეტილება! ნუთუ სხვა გამოსავალი არ იყო? ამბობენ, გამოუვალი მდგომარეობა არ არსებობსო. მეც რატომღაც მგონია, რომ ნაზის მდგომარეობიდანაც იქნებოდა რამე გამოსავალი და თავი რომ არ მოეკლა, რამე გზა გამოჩნდებოდა. ახლა კი მან თავისი გამოუსწორებელი საქციელით თავისი სიცოცხლეც დაღუპა და, თავისდაუნებურად, თავის ქალიშვილსაც მთელი ცხოვრების მანძილზე საშინელი ტკივილიანი ტვირთი აჰკიდა. ნაზი გაზაფხულს ვერ მოესწრო... ნაზი ჩემი შვილების ინგლისურის მასწავლებელი იყო და მათ ნაზისგან ინგლისური ენის მყარი საფუძველი დარჩათ სახსოვრად.

არსებობს მოსაზრება, რომ შემთხვევით გადარჩენილ თვითმკვლელთა უმეტესობა, მეორედ თავს აღარ იკლავსო. ცივ წყალში გადამხტარ თვითმკვლელთა უმეტესობა ცივი წყლისგან ფხიზლდება და შველას ითხოვსო. ერთი პატარა გოგონას თვითმკვლელობის ამბავი მახსენდება. ეს ძალიან დიდი ხნის წინათ მოხდა, როდესაც დედაჩემი დაახლოებით 7 - 8 წლის თუ იქნებოდა. დედაჩემს სიცოცხლის ბოლომდე ახსოვდა და ჩვენ დიდი ტკივილით გვიყვებოდა ხოლმე თავისი ბავშვობის დროინდელი პატარა მეგობრის თვითმკვლელობის ამბავს. ის გოგონა მანგლისში გაუცვნია. მათი ნაცნობობა მხოლოდ იმ ზაფხულით შემოიფარგლებოდა, მაგრამ ბავშვი ძალიან მისჩვევია დედაჩემს და ბებიაჩემს. გოგონას, თურმე, სახლში დედინაცვალი ჩაგრაევდა, სცემდა და ბავშვს დედა-

ჩემისტვის და ბეზიაჩემისტვის უთხოვია – თქვენთან წამიყვანეთ, თბილისში, მოსამსახურესავით მოგემსახურებით, ყველაფერს მე გაგიკეთებთ, ოღონდ აქაურობას მომაცილეთო. ჩვენებს უარი უთქვამთ. იმ პერიოდში მათაც გარკვეული ოჯახური პრობლემები ჰქონიათ და უცხო ბავშვის წაყვანა ვერ გაურისკავთ; ან კი ვინ გაატანდა, გინდაც დასთანხმებოდნენ? გოგონა მდინარე ალგეთში გადახტა და თავი დაიხრჩო. დედაჩემი ამ ამბავს არ შესწრებია, მაგრამ სხვების მონათხრობი სამუდამოდ ჩაებეჭდა მეხსიერებაში და ჩვენც ასე გვიყვებოდა: ცივ წყალში რომ ჩავარდა, ალბათ, გამოფხიზლდა და ყვირილი დაიწყო: მიშველეთ, მიშველეთო, მაგრამ მის გადასარჩენად მდინარეში შესვლა ვერავინ ვერ გაბედა. დედაჩემს ყოველთვის სტანჯავდა მათ მიერ პატარა გოგონასთვის დიდი ხნის წინათ ნათქვამი უარი.

პატარა გოგონამ თავი მეოცე საუკუნის დასაწყისში მოიკლა, ნაზი მასწავლებელმა კი 100 წლის შემდეგ, 21 საუკუნის დასაწყისში. ნაზი მასწავლებელი, ალბათ, არც ყვიროდა: მიშველეთო. მას ხომ არავის დახმარების იმედი აღარ ჰქონდა. ის ხომ შველას არავისგან აღარ ელოდა...

თავისუფალი თვითმკვლელობა

ემილ დურკჰეიმი (1858 – 1917) იყო ფრანგი სოციოლოგი და ფილოსოფოსი, ფრანგული სოციოლოგიური სკოლის ფუძემდებელი. დურკჰეიმმა, სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით, ერთ-ერთმა პირველმა მოგვცა თვითმკვლელობის სოციალური ანალიზი. მან თვითმკვლელობის პრობლემას მიუძღვნა სპეციალური შრომა სათაურით „სუიციდი“, ანუ „თვითმკვლელობა“ (1897-5), სადაც მან დაასკვნა, რომ თვითმკვლელობა წარმოადგენს სოციალურ მოვლენას, სოციალურ ფაქტს, ანუ თვითმკვლელობა, როგორც ასეთი, საზოგადოებაშია ფესვგადგმული და მას ადამიანთა შორის ურთიერთობები განაპირობებს.

ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების ანალიზის საფუძველზე დურკჰეიმმა დაადგინა მთელი რიგი კანონზომიერე-

ბანი: თვითმკვლელობათა პროცენტი ზაფხულში უფრო მაღალია, ვიდრე ზამთარში; მამაკაცები უფრო ხშირად იკლავენ თავს, ვიდრე ქალები; მოხუცები უფრო ხშირად, ვიდრე ახალგაზრდები; ჯარისკაცები და სხვა სამხედროები უფრო ხშირად, ვიდრე სამოქალაქოები; პროტესტანტები უფრო ხშირად, ვიდრე კათოლიკეები; მარტოხელები, ქვრივები ან გაყრილები უფრო ხშირად, ვიდრე ქორწინებაში მყოფნი; თვითმკვლელობათა რიცხვი ქალაქებში უფრო მაღალია, ვიდრე სოფლებში. მშვიდობიან დროს უფრო ხშირია თვითმკვლელობები, ვიდრე ომიანობისა და რევოლუციების დროს. ეკონომიკური აღმავლობისა და დაღმავლობის პერიოდებში უფრო ნაკლებია თვითმკვლელობები, ვიდრე - ეკონომიკური სტაბილურობის დროს. დურკჰეიმის ამ დასკვნებში ზოგი რამ საეჭვოა, ზოგი რამ - უცნაური, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში - საინტერესო და დასაფიქრებელი.

დურკჰეიმმა ერთმანეთისაგან განასხვავა თვითმკვლელობათა 4 სახე:

1. ეგოისტური თვითმკვლელობა ხდება მაშინ, როდესაც პიროვნებას აქვს გაზვიადებული მეობა და დასუსტებული კავშირი სხვა ადამიანებთან. ეგოისტურ თვითმკვლელობათა ძირითად და ტიპიურ მიზეზს წარმოადგენს სოციალური კავშირების შესუსტება და ინდივიდუალური იზოლაცია. რაც უფრო მაღალია სოციალური ჯგუფის ინტეგრაციის დონე, შემჭდროებულობა და სოლიდარობა, მით უფრო ნაკლებია თვითმკვლელობათა რაოდენობა. ეს მარტოსულის თვითმკვლელობაა. ეს მარტოსულობის აქტია.

2. ალტრუისტულ თვითმკვლელობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც საზოგადოების მაინტეგრირებელი, შემაკავშირებელი ძალები თვითშენახვის ინსტინქტზე მაღლდება, როდესაც ინდივიდი ზედმეტად, გადაჭარბებულადაა დამოკიდებული საზოგადოებაზე. პიროვნება მხოლოდ თავის სოციალურ კუთვნილებაზეა დამოკიდებული და თავს სწირავს მოვალეობის გრძნობის გამო.

3. ანომიური თვითმკვლელობა დაკავშირებულია საზოგადოებრივი ნორმების და ღირებულებების სისტემის რღვევასთან, ნგრევასთან; როდესაც საზოგადოებაში უკვე აღარ მუშაობენ ძველი სულიერი ნორმები, ხოლო ახლები ჯერ კიდევ არ ჩამოყალ-

იბეჭულა; ან კიდევ - ძველ და ახალ ნორმებს შორის კონფლიქტია. აქ საქმე ეხება ეთიკურ, რელიგიურ, კულტურულ, ზნე-ჩვეულებრივ ნორმებსა და ღირებულებებს. ამგვარ თვითმკვლელობას, პირობითად, შეიძლება ეთიკური, მორალური, ზნეობრივი ან კულტურული ვუნდოთ. ასეთ თვითმკვლელობას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ე. წ. „კულტურული შოკის“ პირობებში, როდესაც ინდივიდი გარკვეულ ფსიქოლოგიურ და ემოციურ დისკომფორტს და დეზორიენტაციას განიცდის უცხო კულტურულ სფეროში მოხვედრის დროს, კულტურული და ეთიკური ღირებულებების შეჯახების დროს.

4. ფატალისტური თვითმკვლელობა დაკავშირებულია საზოგადოების მხრიდან ინდივიდის მიმართ გადაჭარბებულ კონტროლთან, გადაჭარბებულ საზოგადოებრივ რეგლამენტაციებთან. ამის მაგალითებად, ალბათ, შეიძლება დავასახელოთ ფაშისტური ან სოციალისტურ-კომუნისტური დიქტატორული ტოტალიტარული რეჟიმების ზენოლის შედეგად განხორციელებული თვითმკვლელობები.

სამწუხაროდ, მე არ ნამიკითხავს დიურკჰეიმის „თვითმკვლელობა“ და ამ ნაწარმოების შესახებ ინფორმაცია ინტერნეტში მაქვს მოძიებული. ვინც დაინტერესდება თვითმკვლელობის თემით, ის, ალბათ, ინტერნეტის მასალებსაც მოიძიებს და დურკჰეიმის „სუიციდსაც“ ნაიკითხავს. ამ ჩემს ნარკვევში კი მკითხველის ყურადღება მინდა მივაპყრო თვითმკვლელობის იმგვარ შემთხვევებზე, რომლებსაც მეც დურკჰეიმის მსგავსად ეგოისტურს ვუნოდებ. მაგრამ ეგოისტური თვითმკვლელობის ჩემი გაგება გარკვეულწილად განსხვავდება დურკჰეიმისეული გაგებისაგან იმ აზრით, რომ მე ვადანაშაულებ იმ თვითმკვლელებს, რომლებსაც ისე აბრმავებთ საკუთარი „ეგოიზმი“, რომ ავიწყდებათ ის ადამიანები, რომლებსაც დაუმსახურებლად სჯიან და საკუთარი თვითმკვლელობით აუტანელ ტკივილს აყენებენ.

გამართლებულია თუ არა საერთოდ თვითმკვლელობა? თვითმკვლელობასაც გააჩნია. შედარებით გასაგებად და გამართლებულად შეიძლება ჩავთვალოთ ფატალისტური თვითმკვლელობა, როდესაც ადამიანი გამოუვალ მიდგომარეობის გამო იკლავს თავს. მაგალითად, ველარ უძლებს არაადამიანურ დამცირებას, ნამებას

ან საკონცენტრაციო ბანაკის გაუსაძლის პირობებს. შეიძლება გავამართლოთ ზოგიერთი ალტრუისტული თვითმკვლელობაც, როდესაც, მაგალითად, ჯარისკაცი საკუთარი სიცოცხლის განირვის ფასად უამრავი თანამებრძოლის სიცოცხლეს იხსნის. ამგვარ თვითმკვლელობებს, ალბათ, უფრო სჭირდება გარკვეული სულიერი სიძლიერე. ანომიური თვითმკვლელობის თავიდან აცილება, ალბათ, შესაძლებელი იქნებოდა, თუკი პოტენციური თვითმკვლელი სიტუაციას გააცნობიერებდა, პრობლემას შეგნებულად მიუდგებოდა და ძველი და ახალი ღირებულებების გადახარშვა-გადაფასებას და მორიგებას შეძლებდა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამის ძალა, ალბათ, ყველას არ შესწევს. აქ, ალბათ, ნებისყოფითი ხასიათის თუ სხვა სულიერი სისუსტე იჩენს თავს.

ეგოისტური თვითმკვლელობა კი, ალბათ, ყველაზე სუსტ ადამიანებს ემართებათ, რომლებიც არც საზოგადოებისგანაც არ გრძნობენ მხარდაჭერას და თვითონაც არ ძალუძთ საკუთარ პრობლემებთან გამკლავება. თვითმკვლელობის ამ ტიპს დურკჰეიმმა ეგოისტური იმიტომ უწოდა, რომ აქ პიროვნება თავის „მე“-ში, „ეგო“-ში, თავის ნაჭუჭში იკეტება, მარტო რჩება საკუთარ თავთან, პრობლემის გადაჭრასაც მარტო ცდილობს, მაგრამ ვერ ერევა და ისევ პრობლემისაგან გაქცევას ამჯობინებს. ალტრუისტული და ფატალისტური თვითმკვლელების განსჯა ძნელია. ვერ გაამტყუნებ ადამიანს, თუკი მან ტანჯვა-წამება-წვალებას ვერ გაუძლო და მასზე გაცილებით მძლავრ პოლიტიკურ მანქანასთან ბრძოლაში დამარცხდა ან კიდევ, შეგნებული არჩევანი გააკეთა და საკუთარი სიცოცხლე სხვა ადამიანის თუ ადამიანების გადარჩენას ანაცვალა. მაგრამ ეგოისტური და ანომიური თვითმკვლელობების დროს უფრო იყო შესაძლებელი, რომ თვითმკვლელს მოეძებნა გამოსავალი, საკუთარ ტრაგედიას მორეოდა და საკუთარი თავისთვის სასიკვდილო განაჩენი არ გამოეტანა.

განსაკუთრებით გამტყუნებ ისეთ თვითმკვლელებს, რომლებიც რაღაც „ახირების“ გამო იკლავენ თავს. მაგალითად, ცალმხრივი, უპასუხო სიყვარულის გამო ან შეყვარებულის, საყვარელი ადამიანის ლალატის გამო. წლების წინ მოხდა ასეთი შემთხვევა: ახალგაზრდა ცოლ-ქმარს ორი მცირეწლოვანი შვილი ჰყავდა, ქალ-ვაჟი. ცოლს გაგიჟებით უყვარდა თავისი ქმარი. ქმარი კი, თურმე,

მას მის დაქალთან ლალატობდა. როდესაც ცოლმა ეს გაიგო, მან სანამლავი დალია და საშინელი ტანჯვით გარდაიცვალა. ქმარმა მისი დაქალი მოიყვანა ცოლად, რომელთანაც შვილები აღარ ჰყოლია. ახლადდაქორწინებულებმა თვითმკვლელის შვილები გაზარდეს. დედინაცვალმა ბავშვებს დედობა გაუნია და ბავშვებმაც ის დედად აღიარეს, მიიღეს და შეიყვარეს. მათ ხომ ნამდვილი დედის ხეირიანად დამახსოვრებაც ვერ მოასწრეს! როდესაც მათი დედობილი მოხუცდა, მას ამაგიც დაუფასეს და მშობელ დედასავით უპატრონეს და მოუარეს. მაგრამ ვინ დარჩა ნაგებული მთელი ამ ისტორიიდან? მართალია, დედობილმა ბავშვებს კარგი დედობა გაუნია, მაგრამ იქნებ, მაინც ჯობდა, რომ ბავშვები საკუთარ დედას აღეზარდა? ღირდა კი ეს ყველაფერი ასეთ მსხვერპლად? მართალია, ადამიანი თვითმკვლელობას უფრო ხშირად მაინც აფექტის მდგომარეობაში სჩადის, მაგრამ მაინც... იქნებ შესაძლებელი იყო ამ ტრაგედიის თავიდან აცილება და ის ქალიც იპოვიდა თავის ბედნიერებას ცხოვრებაში, მას რომ უფრო ძლიერი ფსიქიკა და ნებისყოფა ჰქონოდა? ვინ იცის... ხშირია ასეთი შემთხვევები, როდესაც შეყვარებული ადამიანი თავს იკლავს იმ მიზნით, რომ თავისი სიკვდილით ტკივილი მიაყენოს და დასაჯოს ის, ვინც უღალატა ან სიყვარულით არ უპასუხა მის ცალმხრივ სიყვარულს, მაგრამ, სინამდვილეში, ის უფრო საკუთარ თავს სჯის იმით, რომ სიცოცხლეს ისწრაფებს. ერთმა ქალმა, რომელსაც არც თუ მცირეწლოვანი შვილები ჰყავდა, ქმრის ლალატი რომ გაიგო, ეზოში ქმრის ე. წ. „ლიმონკით“ აიფეთქა თავი (ქმარი სამხედრო ყოფილა და რატომღაც სახლში „ლიმონკაც“ ჰქონია). ეზოში ქალის სხეულის დაფლეთილი ნაწილები მიმოიფანტა. ეს სცენა ბავშვებმა, ალბათ, ვერ დაინახეს, მაგრამ ყურმოკვრით ხომ მაინც გაიგებდნენ რა ბედი ეწია მათ დედას? და რა გავლენას მოახდენდა ეს ამბავი ამ ბავშვების ფსიქიკაზე? ან რა უფლებით დააობლა ისინი დედამ? როდესაც მე ეს ისტორია მოვისმინე, ამ ქალისადმი სიბრალულის გრძნობა კი არ გამიჩნდა, არამედ - პირიქით, საშინლად გავბრაზდი: რა უფლება ჰქონდა მას, რომ ასე დაუნდობლად მოჰქცეოდა ბავშვებს? და კოლხი მედეას ამბავიც კი გამახსენდა, რომელმაც ქმარზე შურისძიების იარაღად უდანაშაულო ბავშვები გამოიყენა. ჩემს მიერ მოტანილ ორივე მაგალითში ხომ დედებმა

საკუთარ ტრაგედიას ბავშვების მომავალი ანაცვალეს და მათი ბედი სასწორზე შეაგდეს იმით, რომ უდროოდ დროს დააოხლეს.

განსაკუთრებით ვამტყუნებ იმ ახალგაზრდებს, რომლებიც ცხოვრებაში პირველივე პრობლემასთან შეჯახებისას ყრიან ფარხმალს და თავს იკლავენ. ისინი თავისი ახალგაზრდული გამოუცდელობით შეცდომას უშვებენ. ისინი თითქოს თავს ისჯიან, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, ახლობელ ადამიანებს, ოჯახის წევრებს და მშობლებს სჯიან. როდესაც ადამიანი თავს ყულფში ყოფს, სახლის სახურავიდან ვარდება, წყალში ხტება ან მანქანას უვარდება ბორბლებში, მისი სასიკვდილო აგონია და ტკივილი სულ რამდენიმე წუთს გრძელდება. სამაგიეროდ, მისი მშობლები და ახლობლები იტანჯებიან დიდხანს. ეს ახალგაზრდა თვითმკვლელები უზარმაზარ სულიერ ტკივილსა და სატანჯველს უტოვებენ თავიანთ მშობლებს, რომელთაც ამ საშინელი ტვირთის ზიდვა უწევთ მთელი დარჩენილი ცხოვრების განმავლობაში. თვითმკვლელი ახალგაზრდები არ ფიქრობენ იმაზე, რომ თავისი საქციელით ისინი მშობლებს ამქვეყნიური ჯოჯოხეთისთვის სწირავენ.

ასეთ თვითმკვლელებს მე ეგოისტ თვითმკვლელებს ვუწოდებ. ეგოისტს იმ აზრით, რომ ისინი თვითმკვლელობის მომენტში მხოლოდ საკუთარ თავზე ფიქრობენ და არ ახსენდებათ ის უდანაშაულო ადამიანები, რომლებსაც თავისი თვითმკვლელობით სჯიან და ამქვეყნიურ ჯოჯოხეთს უმზადებენ.

დურკჰეიმმა სიტყვა „ეგოისტური“ სულ სხვა მნიშვნელობით იხმარა. ამ სიტყვით მან ხაზი გაუსვა თვითმკვლელის სისუსტეს, მარტოობას და საზოგადოების მხრიდან მის მიმართ გამოჩენილ გულგრილობა-უყურადღებობას. მე კი როდესაც თვითმკვლელებს ეგოიზმში ვადანაშაულებ, მხედველობაში მაქვს თვითმკვლელის მიერ ახლობლებისადმი გამოჩენილი დანაშაულებრივი გულგრილობა-უყურადღებობა. დურკჰეიმისეული ეგოისტი „ნაწყენია“ საზოგადოებაზე, რომელმაც ის მარტო დატოვა. ჩემს მიერ ეგოისტად მონათლული თვითმკვლელი კი შურს იძიებს საზოგადოებაზე (თუმცა, საზოგადოება მას ძალიან მალე დაივიწყებს), მაგრამ სინამდვილეში ის თავისდაუნებურად სჯის თავის მშობლებს და პირველ ყოვლისა, დედას, რომელსაც მის წინაშე არავითარი ბრალი არ მიუძღვის. ეს თვითმკვლელი მხოლოდ საკუთარი ტკი-

ვილისგან გაქცევაზე ფიქრობს და არ ახსენდება ის უზარმაზარი ხანგრძლივი ტკივილი, რომელსაც თავის მშობლებს მიაყენებს. ამდენად, ასეთი ადამიანი ორმაგად ეგოისტია, ორგვარი გაგებით ეგოისტია. დურკჰეიმის გაგებით ეგოისტია – გადატანითი სოციოლოგიური მნიშვნელობით, ხოლო ჩემი გაგებით ეგოისტია – პირდაპირი ეთიკური გაგებით. დურკჰეიმისეული ეგოისტი თვითმკვლელი ეგოისტია საკუთარი თავისა და საკუთარი პრობლემების მიმართ გამოჩენილი გადაჭარბებული ყურადღების გამო. მე კი თვითმკვლელს ეგოისტს ვუნოდებ მისი ახლობლებისადმი გამოჩენილი გადაჭარბებული უყურადღებობის გამო. დურკჰეიმი ადამიანის თვითმკვლელობაში უფრო ადანაშაულებს საზოგადოებას, რომელმაც ვერ უშველა თვითმკვლელს, რომელიც დაიჩაგრა და საკუთარ ნაჭუჭში ჩაიკეტა. მე კი თვითმკვლელს ვადანაშაულებ მისი პირადი პრობლემების მიმართ გამოჩენილ სისუსტეში და ახლობლების მიმართ გამოჩენილ სისასტიკესა და გულგრილობაში. გული სიბრალულით მეკუმშება, როდესაც თვითმკვლელის შავებში ჩაცმულ დედას ვხედავ. მე მთელი არსებით ვგრძნობ იმ საშინელ მტკივნეულ აურას, რომელიც შვილმა თავისი თვითმკვლელობით დაუტოვა დედასაც და მთელს ოჯახსაც.

ახლახანს ჩემი ქალიშვილი ჩამოვიდა ესტონეთიდან და მას დარჩა შთაბეჭდილება, რომ ესტონელი მამაკაცები ძალიან ხშირად იკლავენ თავს. მე კი ბოლოდროინდელი ჩვენი, ქართული სინამდვილიდან გამომდინარე მრჩება შთაბეჭდილება, რომ საქართველოში თვითმკვლელობა „გაახალგაზრდავდა“. ტელევიზიით უკვე ძლიან ხშირად ვისმენთ ცნობებს ახალგაზრდებისა და სკოლის მოსწავლე ბავშვების თვითმკვლელობის შემთხვევების შესახებ. მათი თვითმკვლელობის მიზეზები, ძირითადად, დაკავშირებულია ან გაჭირვება-უფულობასთან, ან ნარკოტიკებთან, ან ბულინგთან, ან კომპიუტერულ მომაკვდინებელ თამაშთან - ე. წ. „ლურჯ ვეშაპთან“. ხშირ შემთხვევებში ამ ბავშვების და ახალგაზრდების დედები საზღვარგარეთ იმყოფებიან სამუშაოდ, ანუ „საშოვარზე“. ხშირ შემთხვევებში ბავშვები და ახალგაზრდები დატოვებულნი არიან ბებია-ბაბუის, ნათესავების ან მეზობლების მეთვალყურეობის ქვეშ, ზოგჯერ კი - სულ მარტო, უყურადღებოდ.

ახლახანს მოხდა საზარელი შემთხვევა. სკოლის მოსწავლემ,

17-18 წლის ბიჭმა თავი მოიკლა. სიკვდილის წინ საკუთარი მობილური ტელეფონი გაასუფთავა, ანუ ყველა ინფორმაცია ნაშალა ერთადერთი საკუთარი ფოტოს გარდა. დედამისი საზღვარგარეთ იმყოფებოდა სამუშაოდ. ბიჭი მარტო ცხოვრობდა ბინაში. ბოლო ხანებში სკოლაშიც აღარ დადიოდა და კარჩაკეტილ ცხოვრებას ეწეოდა. კარს არავის არ უღებდა, არც მასწავლებლებს. ერთ-ერთი მრავალსართულიანი სახლის მეცხრე სართულიდან გადმოვარდა და თავი მოიკლა. სახლში ფსიქოტროპული საშუალებები უპოვეს. თვითმკვლელობის მიზეზი ჯერჯერობით უცნობია. იქნებ, დედამისის მიერ გამოგზავნილი, წვლებით ნაშოვნი ფულით ნარკოტიკებს ყიდულობდა და სინდისმა შეანუხა? იქნებ, ფულზე კარტს თამაშობდა, ნააგო და ვალებში გადავარდა? იქნებ, მომაკვდინებელ ინტერნეტ-თამაშში იყო ჩათრეული? ათასი რამ შეიძლება ვივარაუდოთ, მაგრამ ფაქტია, რომ სანყალ დედამისს ამაგი წყალში ჩაუყარა. დედამისმა შვილის თვითმკვლელობის ამბავი რომ გაიგო, სასწრაფოდ ჩამოვიდა საზღვარგარეთიდან, მაგრამ შვილის პანაშვიდზე კი არ მივიდა, არამედ შვილის მსგავსად ერთ-ერთი მრავალსართულიანი სახლის მეცხრე სართულიდან გადმოვარდა და თავი მოიკლა, საიქიოში გაჰყვა შვილს უკან. ჩვენ არ ვიცით კონკრეტულად, თუ ამისთანა რა გაჭირვება ჰქონდა 17-18 წლის სკოლის მოსწავლეს. ჩვენ არ ვიცით, თუ რა პრობლემას გაექცა ეს ბიჭი თავისი თვითმკვლელობით, მაგრამ ის მხოლოდ თავის პრობლემაზე ფიქრობდა და ამ დროს საერთოდ არ ახსენებოდა საკუთარი დედა, რომელიც მის გამო წელებზე ფეხს იდგამდა და უცხო ქვეყანაში თავგადაკლული მუშაობდა, შრომობდა, რომ მისი სარჩენი ფული ეშოვნა. ეს თვითმკვლელობის განსაკუთრებული შემთხვევაა, რადგან თვითმკვლელი თავისდაუნებურად მკვლელადაც იქცა. მან თავისი უპასუხისმგებლო საქციელით საკუთარი დედაც მოკლა. ეს ეგოისტური თვითმკვლელობა იყო, ეგოისტური მიზეზითაც და ეგოისტური შედეგითაც; საკუთარი პრობლემების გაზვიადების გამოც და დედის მიმართ გამოჩენილი გულგრილობის, დედის სიყვარულის დაუფასებლობის და, საერთოდ, დედის ფაქტორის გაუთვალისწინებლობისა და უგულვებელყოფის გამოც.

თვითმკვლელობის ამ შემთხვევის მიზეზებს თუ ჩავეძიებით,

საზოგადოებრივ-სოციალური ფაქტორიც გასათვალისწინებელია. რატომ აღმოჩნდა ბიჭი უყურადღებოდ, სულ მარტო? რატომ არ დაინტერესდა სკოლა, თუ რატომ არ დადიოდა ბიჭი სკოლაში? რატომ არავის არ უღებდა კარს? ბიჭის ეს უცნაური საქციელი თუ ცნობილი იყო სკოლის ხელმძღვანელობისათვის, რატომ არ მიმართეს ან სოციალურ სამსახურს, ან ფსიქოლოგიურ სამსახურს ან, იქნებ, პოლიციასაც კი? არსებობს კი საქართველოში ისეთი სპეციალური სოციალური, ფსიქოლოგიური ან სამართლებრივი სამსახურები, რომელებიც მსგავსი შემთხვევებით უნდა იყვნენ დაინტერესებულნი? რატომ არავინ არ დაინტერესდა სერიოზულად ბიჭის მდგომარეობით? იქნებ, რა უჭირდა? ნუთუ საკმარისი იყო მხოლოდ ის, რომ სკოლის წარმომადგენლები კარზე მიუკაკუნებდნენ, ბიჭი კარს არ აღებდა და ისინიც „ვალმოხდილნი“ გაბრუნდებოდნენ ხოლმე უკან? ახლა ჩატარდება გამოძიება ე. წ. „თვითმკვლელობამდე მიყვანის“ მუხლით. რას დაადგენენ, არ ვიცი, მაგრამ ბიჭს და დედამისს აღარაფერი არ ეშველებათ. „გამოძიება“ ადრე იყო ჩასატარებელი, სანამ ეს უბედურება დატრიალდებოდა, მით უმეტეს, რომ საგანგაშო მდგომარეობის აშკარა ნიშნები ნამდვილად ყოფილა.

მე ვეთანხმები დურკჰეიმს იმაში, რომ თვითმკვლელობა საზოგადოებრივი მოვლენაა და თვითმკვლელობათა უმეტესობა საზოგადოებრივი ფაქტორებითაა განპირობებული, მაგრამ, ამავე დროს, თანამედროვე თვითმკვლელ ახალგაზრდათა უმეტესობას ეგოისტებად ვთვლი არა მხოლოდ, დურკჰეიმის მსგავსად, იმის გამო, რომ მათ თვითმკვლელობას აიძულებს საკუთარი „ეგოს“-ს, „მე“-ს პრობლემები, რაც შეიძლება გარკვეული საზოგადოებრივი ფაქტორებით იყოს გამოწვეული, არამედ იმის გამოც, რომ ისინი ეგოისტურად იქცევიან მათი ახლობელი ადამიანების, ოჯახის წევრებისა და განსაკუთრებით კი მშობელი დედების მიმართ. ეს უკვე სულ სხვა ტიპის ეგოიზმია. ეს საკუთარი პიროვნებით და საკუთარი პრობლემებით დაბრმავებული ეგოიზმია, ეს უკვე არა სოციალური, არამედ ეთიკური, ზნეობრივი ხასიათის ეგოიზმია. ეს ორი ეგოიზმი გარკვეულწილად მედლის ორი მხარის მსგავსი ეგოიზმებია: ერთის მხრივ, თვითმკვლელს სულ ახსოვს საკუთარი თავი და საკუთარი პრობლემები, მაგრამ, მეორეს მხრივ, მას ავი-

წყდება ის ადამიანები, რომლებსაც ის ძალიან უყვართ და რომელთა ღალატის უფლებას და რომელთათვისაც ჯოჯოხეთური ტკივილის მიყენების უფლებას, წესით, არ უნდა აძლევდეს სინდისი. საკუთარი თავისთვის „კომფორტული სიმშვიდის“ მიღწევა, თუნდაც, თვითმკვლელობის გზით, არ უნდა ხდებოდეს სხვების გაუბედურების ხარჯზე! ახალგაზრდა თვითმკვლელების მიმართ ორგვარი გრძნობა მაქვს: ერთის მხრივ, საშინლად მენანებიან ისინი და გული მწყდება მათი ნაადრევად შეწყვეტილი სიცოცხლის გამო. მეორეს მხრივ კი აღშფოთება მიპყრობს მათი დაუფიქრებელი და ნაჩქარევი ნაბიჯის გამო და განსაკუთრებით კი მათი ახლობლებისთვის მიყენებული აუტანელი ტკივილის გამო.

თვითმკვლელობა საშინელებაა ისევე, როგორც, საერთოდ, სიკვდილი და, მითუმეტეს, ახალგაზრდის თვითმკვლელობა და ახალგაზრდის სიკვდილი. ამიტომ, კარგი იქნება, თუკი სახელმწიფო იდგება ისეთ სათანადო დონეზე, რომ არც პოლიტიკურ-ეკონომიკური და არც საზოგადოებრივ-სოციალური სიტუაცია არ უნდა აძლევდეს ადამიანს თავის მოკვლაზე ფიქრის საბაბს და არც უნდა უბიძგებდეს თვითმკვლელობისკენ. რომელიმე სოციალურ-ფსიქოლოგიური სამსახური კი თვითმკვლელობათა პრევენციას უნდა ზრუნავდეს. მითუმეტეს, რომ ტელევიზიით ძალიან ხშირად გვესმის სიტყვები: „თვითმკვლელობამდე მიყვანის მუხლი“. გაურკვეველ ვითარებაში სიკვდილის ფაქტების უმეტესობას და უბედურ შემთხვევათა გარკვეულ ნაწილს ხომ სამართალდამცავები თავდაპირველად „თვითმკვლელობამდე მიყვანის“ კვალიფიკაციას აძლევენ. ვის ან რას მიჰყავს ადამიანი თვითმკვლელობამდე? ძირითადად და უმეტეს შემთხვევაში, ეკონომიკურ ვითარებას და სოციალურ გარემოს.

რაც შეეხება, ეგოისტურ თვითმკვლელობას: ვინ იცის, რამდენი ახალგაზრდა პოტენციური თვითმკვლეელი არ მოიკლავდა თავს, მას რომ ბოლო წუთებში ახსენდებოდეს ადამიანი, რომელსაც ის ყველაფერზე მეტად უყვარს და რომელსაც ის ამქვეყნად ყველაფერს ურჩევნია; მას რომ ბოლო წუთებში ახსენდებოდეს უდანაშაულო დედა, რომელსაც ის თავისი თვითმკვლელობით საშინელ დაუმსახურებელ სასჯელს უმზადებს და დარჩენილი ცხოვრების ტანჯვით გატარებისთვის იმეტებს.

ეს ამბავი ე. წ. „კომუნისტების დროს“ მოხდა, ანუ საბჭოთა კავშირის დაშლამდე.

ლამის 11 საათი იქნებოდა, რომ კარზე დააკაკუნეს. გამიკვირდა; ასე გვიან ვინ უნდა ყოფილიყო. კარის გასაღებად გავემართე. რკინის რიკულებიან და შემინულ კარს მიღმა სისხლით მოსვრილი სახე დავინახე. მოულოდნელობისა და შიშისაგან თავზარი დამეცა და ენა მუცელში ჩამივარდა.

- მე ვარ, დათო - მოისმა ნაცნობი ხმა. გონს მოვეგე და კარი გავაღე. დათოს სახე, ხელები და ტანსაცმლის გულისპირი სისხლით ჰქონდა მოთხუპნული.

დათო, რა მოგივიდა! იჩხუბე? გცემეს? ვინ გცემა? - შეშფოთებულმა მივაყარე კითხვები.

არა, არა, არავის არ ვუცემივარ, უბრალოდ, წავიქეცი. თუ შეიძლება პირს დავიბან და ტანსაცმელს გავინმენდ.

გასაგები იყო, რომ დათო ცრუობდა და სიმართლის თქმა არ უნდოდა და მეც აღარ ჩავძიებოვარ. აზრიც არ ჰქონდა; მიეხვდი, რომ მაინც არ მეტყოდა. დათო სააბაზანოში ოთახში შევიდა, მე კი სამზარეულოში გავედი საჭმლის შესათბობად. სააბაზანოდან გამოსული დათო შევათვალიერე. სახე და ტანსაცმელი გაენმინდა. ცემის ან ნაქცევის არავითარი ნიშანი არ ემჩნეოდა. მაგიდას მიუჯდა და საჭმელს უგემურად გაუსინჯა გემო. ცოტა შეჭამა და თითქმის სავსე თეფში დატოვა. არ გამკვირვებია, რომ ასეთ მდგომარეობაში მადა არ ჰქონდა, მაგრამ მაინც მეუცნაურა და გულის სიღრმეში ჩემთვის აღვნიშნე, რომ ბოლო ხანებში სტუმრობისას ის ძალიან ცოტას და უგემურად ჭამდა.

დათო 30 წელს მიტანებული, დაბალი ტანის, გამხდარი ახალგაზრდა იყო. ის ჩემს თვალწინ გაიზარდა და მე მისი ბავშვობა კარგად მახსოვდა. ბავშვობაში ის კარგი მადით გამოირჩეოდა. ნორმალური ოჯახი მას არასდროს არ ჰქონია და ამიტომ ოჯახურ სადილებს სახელდახელო წახემსება ერჩივნა მაღაზიაში ნაყიდი მზა პროდუქტებით: ძეხვეულით, არაჟნით, კონსერვე-

ბით. მახსოვს, ერთხელ, მე და ჩემი ძმა მეგობრებმა ნიშნობაზე დაგვპატიჟეს და დათოც თან წავიყვანეთ. მაშინ დათო 12-13 წლის იქნებოდა. ის, ალბათ, პირველად მოხვდა სადღესასწაულო სუფრაზე და პატარა ველურივით იქცეოდა. ხარბად ნთქავდა ყველაფერს და შემწვარ-მოხრაკულის ჭამით ვერ ძლებოდა. ახლა ის აღარ იყო არც პატარა ცელქი ბიჭი და აღარც მოძრავი და მოუსვენარი ახალგაზრდა, როგორსაც ადრე ვიცნობდი. საოცრად შეცვლილიყო: თითქოს დაწყნარებულიყო, დადინჯებულიყო, მოშველებულიყო. მოძრაობებიც კი შენელებული ჰქონდა. დათო ციხიდან ახალი გამოსული იყო. ციხეს თავისი კვალი დაესვა.

პირველად რომ ვნახე დათო, ალბათ, 8-9 წლის იქნებოდა, იქნებ 10-ისაც, მაგრამ ამდენსაც ვერ მისცემდი; პატარა ტანის გამო 5-6 წლისა გეგონებოდა. დედამისი გვესტუმრა და ბავშვი გაგვაცნო: „ეს ჩემი შვილია, დათო“.

ეზოში შემოსულებს ჩვენი ძალღი კუდის ქიციანით შეეგება და კეთილგანწყობის ნიშნად ბავშვთან გათამაშებაც მოინდომა, მაგრამ ბავშვი საშინლად დაფრთხა და პანიკაში ჩავარდა. ნივილ-კივილით გვებლაუჭებოდა უფროსებს და ვერ წყნარდებოდა. ყველას ზედ გვაცოცდებოდა. პატარა ველურის და დაშინებული ცხოველის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. პაჭუა ცხვირით და წვრილი, მოგრძო ფორმის თვალებით შუა აზიელს, ჩინელს ან იაპონელს მოგაგონებდათ. მოგვიანებით სწორედ ამ გარეგნობის გამო შეარქვეს მას ზედმეტსახელად „უზბეკა“. ამ სახელით იცნობდნენ მას სკოლაშიც, სკოლის გარეთაც და ნაცნობ-მეგობრების წრეშიც. ნამდვილ სახელს, ალბათ, მარტო დედამისი და ჩვენი ოჯახის წევრები ვეძახდით. თუმცა, საუბრისას ადვილად რომ მიგვეხვედრებინა ერთმანეთისთვის თუ რომელ დათოზე იყო საუბარი, ჩვენც ხშირად ვხმარობდით ამ ზედმეტსახელს. არავინ არ იცოდა, თუ ვინ იყო მამამისი, მაგრამ რატომღაც ყველა დარწმუნებული იყო, რომ დედამისმა ის რომელიღაც შუა აზიელისგან გააჩინა.

ჩვენი ოჯახისთვის დათოს გამოჩენა დიდი სიურპრიზი იყო, რადგან ჩვენ ვიცოდით, რომ ამ ქალს შვილი არ ჰყავდა და ახლა კი უცებ აღმოჩნდა, რომ საკმაოდ წამოზრდილი ბავშვი ჰყოლია.

როგორც იქნა, ბავშვი დავაწყნარეთ და სტუმრები სახლში შევიპატიჟეთ. გაირკვა, რომ ქალს ბავშვი უცნობი მამაკაცისგან

გაუჩენია. მაგრამ მას ჩეილის მოვლის არანაირი შესაძლებლობა არ ჰქონდა და ამიტომ ის მზრუნველობამოკლებულ ბავშვთა სახლში (რომელიც ხალხში უპატრონო ბავშვთა თავშესაფარის სახელითაა ცნობილი) მიუბარებია. მაგრამ შემდეგ, ალბათ, სიბერეში მარტოობისა შეეშინდა და როდესაც ბიჭი წამოიზარდა, ბავშვთა სახლიდან გამოიყვანა და მის ალზრდაზე ზრუნვაც თავადვე იკისრა.

მკითხველს, ალბათ, უკვირს, დათოს დედის სახელი რომ არ ვახსენე აქამდე, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ეს ქალი სახელებს ხშირად იცვლიდა და მას იმდენი სახელით ვიცნობდი, რომ ამ სახელების სათვალავიც ამერია. როგორც ჩანს, სახელს მისთვის ერთდროულად გასაპრანჭი მოსართავის და კონსპირაციის საშუალების დანიშნულებაც ჰქონდა. მე და ჩემი ძმა ერთმანეთში საუბრისას ამ ქალს ხუმრობით ერთდროულად რამდენიმე სახელით მოვიხსენიებდით ხოლმე. მაგალითად ასე: "ლია, ნინო, დოდო, ჯუღიეტა" და არასდროს არ ვიყავით დარწმუნებული, თუ რომელი სახელი იყო წამდვილი. თუმცა, მასთან პირადი ურთიერთობის დროს მაინც გვახსოვდა ხოლმე, რომ იმ პერიოდში, რამდენიმე წლის განმავლობაში ის იყო ან მხოლოდ ლია, ან ნინო, ან დოდო და ან ჯუღიეტა და ა. შ. ისე კი, თუ არ ვცდები, ჩემს ბავშვობაში მისი "უძველესი" წამდვილი სახელი მაინც ლია უნდა ყოფილიყო.

როდესაც მე და ჩემი ძმა პატარები ვიყავით, დედაჩვენი სადოქტორო დისერტაციაზე მუშაობდა, დღის დიდ ნაწილს სამსახურში ან ბიბლიოთეკაში ატარებდა და ამიტომ ჩვენი ოჯახი მოსამსახურე ქალის ყოლის აუცილებლობის წინაშე აღმოჩნდა. იმ დროს თბილისში სპეციალური სამსახურიც არსებობდა, საიდანაც ოფიციალურად შეიძლებოდა დამხმარე ქალის წამოყვანა და დედამაც "ლია-ნინო-დოდო-ჯუღიეტა" იქ შეარჩია. 5-6 წლის ვიქნებოდი და ბუნდოვნად მახსოვს, როგორი გახარებულები მოვიჩქაროდით შინისკენ ჩვენ სამნი. დედაჩემს და ლიას ჩემთვის ხელი ჩაეკიდათ აქეთ-იქიდან და ხტუნვა-ხტუნვით მომარბენინებდნენ. დედაჩემს, ალბათ, უხაროდა, რომ ამიერიდან მას თავის სამეცნიერო მოღვაწეობაში ხელი აღარ შეეშლებოდა და ალბათ, ლიაც მომავლის იმედებით იყო აღსავსე; მან ხომ სამსახური იშოვა. მაშინ ლია სულ ახალგაზრდა იყო, 18-19 წლისა თუ იქნებოდა. ის სოფლიდან გაჭირ-

ვებას და არაჯანსაღ ოჯახურ გარემოს გამოპქვეოდა და ქალაქში ლუკმა-პურის საშოვნელად ჩამოსულიყო. დედაჩემის სამსახურში ყოფნის დროს ის გვივლიდა მე, ჩემს მცირეწლოვან ძმას და ორ ღრმადმოხუცებულ ბებიას. ბავშვობისდროინდელი შთაბეჭდილებებიდან დამამახსოვრდა ლიას ფოჩებთან ქვედაბოლო, რომელიც ძალიან ლამაზი მეჩვენებოდა და ძალიან მომწონდა; და კიდევ ერთი შემთხვევა, რომელიც ჩემი ბავშვური გონებისთვის მთლად გასაგები არ იყო, მაგრამ უფროსების ლაპარაკიდან მესმოდა, რომ ლიას რატომღაც სისხლის დენა დაენყო და ის სასწრაფო დახმარების მანქანით საავადმყოფოში წაიყვანეს. მოგვიანებით მივხვდი, რომ მაშინ ლიას მუცელი მოეშალა და ისიც გავიგე, რომ ლია ე. წ. "მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი" ყოფილა. ერთხელ კი ლიას ხელი წაუცდა და ჩვენი ოჯახიდან რაღაც ნივთები მოიპარა, მაგრამ მამაჩემის მუქარის შედეგად, ნაქურდალი უკან დააბრუნა და პატიებაც ითხოვა. დედაჩემმა მისი ეს "შეცდომა" გაჭირვებული მდგომარეობით ახსნა და დანაშაულიც აპატია. ამ ამბის შემდეგ გავიდა წლები. ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა უკვე დიდი ხანია, რაც ჩვენთან აღარ მუშაობდა, მაგრამ მაინც ხშირად გვსტუმრობდა და დედაჩემიც ყოველთვის ეხმარებოდა მას რითაც შეეძლო.

აი, მაშინაც, ერთ-ერთი რიგითი სტუმრობის დროს ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტამ თან პატარა დათოც მოიყვანა. გაირკვა, რომ ბავშვს სასკოლო ასაკი უკვე დასდგომოდა, მაგრამ სკოლაში არ დადიოდა იმის გამო, რომ დედამისი თბილისში არ იყო ჩანერილი. ლია და დათო ნაქირავებ ბინაში ცხოვრობდნენ და მისამართებსაც ხშირად იცვლიდნენ. დედაჩემმა ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა ჩვენს ნათესავად გამოაცხადა და საბინაო ნიგნაკშიც ჩაწერა. ამის შემდეგ დათომ სკოლაშიც დაიწყო სიარული. დედაჩემი ლიას ბავშვის აღზრდაში დახმარებასაც შეჰპირდა და დათო სანახევროდ ჩვენი ოჯახის წევრი გახდა. სანახევროდ იმითომ, რომ ის ხან დედასთან ცხოვრობდა და ხან ჩვენთან. მე და ჩემმა ძმამაც გადავწყვიტეთ, რომ დათოს აღზრდაში ჩვენი წვლილიც შეგვეტანა და, შეძლებისდაგვარად, მონაწილეობა მიგველო. ასე დაიწყო ჩვენი "პედაგოგიური ექსპერიმენტი".

ჩვენს სახლში ცხოვრებისას დათო თითქოს წყნარდებოდა, მშვიდდებოდა, მაგრამ დედამისისგან დაბრუნებული ისევ

აფორიაქებული იყო და კალაპოტიდან ამოვარდნილს ჰგავდა. სამაგიეროდ, აშკარად ეტყობოდა დედამისის ხელი: კოხტად გამოწკეპილი, თმებ-გადასვლეპილი და სუნამო-ნაპკურები გამოგვეცხადებოდა ხოლმე. ერთი პატარა მოთხრობა წავაკითხე ლარიბი ბიჭის შესახებ (ავტორი არ მახსოვს, მაგრამ სათაურად "აპენინიდან ანდამდე" ერქვა) რომელიც ავადმყოფი დედის გულისთვის ლამის გამირობის ტოლფას საქციელს სჩადის და აპენინიდან ანდებამდე მარტო ჩააღწევს. დათომ შენიშვნა მომცა, სულ ლარიბი და გაჭირვებული ბიჭების ამბებს რატომ მაკითხებო. მერე "ტომ სოიერის თავგადასავალი" შევურჩიე, მაგრამ ვერაფრით ველარ მოვერიე. საკმარისი იყო სამზარეულოში გავსულიყავი, რომ დათო ოთახში აღარ მხვდებოდა. როგორც კი თვალს მოვაცილებდი და დროს მოიხელთებდა, მაშინვე ქუჩაში გარბოდა სათამაშოდ. "ტომ სოიერი" ეგრევე დარჩა ნაუკითხავი. ჩვენ სოფელში ხეხილის ბალი გვექონდა, რომელსაც მთელი ოჯახი ვუვლიდით. დათოც ჩავიყვანეთ სოფელში. გვინდოდა, რომ მასაც მიეღო მონაწილეობა ერთობლივ შრომაში, მაგრამ 2 დღის შემდეგ გამოგვექცა: კოლოებმა დამკბინესო. ერთ მშვენიერ დღეს კი დათომ ველოსიპედი მოგვაყენა. ჩვენ მივხვდით, რომ სადღაც მოეპარა. მე და ჩემმა ძმამ დათოს აეუხსენით, რომ ველოსიპედი პატრონისთვის უნდა დაგვებრუნებინა. ველოსიპედიანად ტრამვაიში ავედით და დანაშაულის ადგილისკენ გავემართეთ. დათო უხალისოდ დაგვემორჩილა და მთელი გზა გაბრაზებული რაღაცას ბუტბუტებდა უკმაყოფილოდ. ე. წ. იტალიურ ეზოში ველოსიპედის დამკარგავი ვიკითხეთ. მეზობლებმა მიგვასწავლეს. მდიდრულად გაწყობილ ბინაში შევედით. თითქოს ბედის დაცინვაო, ბიჭის მამა მოსამართლე აღმოჩნდა. დათომ ბოდში მოიხადა და პირობა დადო, რომ მეტს აღარ იქურდებდა. მოსამართლემ დათოს ზნეობრივი ხასიათის დარიგება მისცა. მისმა ოჯახმაც დიდი მადლობა გადაგვიხადა და ჩვენ სახლში მშვიდობიანად დავებრუნდით. თუმცა, მე ამ ამბავთან დაკავშირებით უსიამოვნო გრძნობა გამომყვა მთელი ცხოვრების განმავლობაში; რატომღაც უცნაური აზრები ამეკვიატა: "ვინ იცის, ამ მოსამართლეს რამდენი ქრთამი აუღია, რამდენი უსამართლო განაჩენი გამოუტანია, რამდენი ადამიანი გაუმწარებია და გაუუბედურებია, ჩვენ კი მის წინაშე კეთილშობი-

ლური საქციელის სცენა გავითამაშეთ".

დედაჩემმა დათოს გაშვილება კი სცადა. ნაცნობ უშვილო ცოლ-ქმარს გააყოლა აგარაკზე იმ იმედით, რომ თუ ისინი ერთმანეთს კარგად შეენწყობდნენ, იქნებ ცოლ-ქმარს დათოზე მეურვეობა ეკისრა და შვილადაც კი აეყვანა, მაგრამ დათო აგარაკიდან რატომღაც დროზე ადრე დაბრუნდა. მიზეზი მთლად გასაგები არ იყო. მან თითქოს უბრალოდ იქ ვერ გაძლო. ცოლ-ქმარი წესრიგის მოყვარული და მომთხოვნი ხალხი იყო და დათომ, ალბათ, რეჟიმში ყოფნა ვერ აიტანა. ჩვენს ოჯახში ურთიერთნდობის ატმოსფერო იყო გამეფებული, დედაჩემი ჩვენ არაფრით არ გვზღუდავდა, როგორც ჩანს, ასეთ პირობებში დათოც თავს თავისუფლად გრძნობდა.

ჩვენს ოჯახში ჩაცმის კულტი არასდროს ყოფილა. ჩემი ბავშვობის და ახალგაზრდობის დროს მოდაში იყო ჯინსის შარვლები და ტყავის ქურთუკები, რომლებსაც მოდურად ჩაცმის მოყვარული ახალგაზრდები ე. წ. სპეკულიანტებისაგან მამასისხლად, ანუ საკმაოდ ძვირად ყიდულობდნენ. მე და ჩემს ძმას კი მაშინ არც ჯინსის შარვალზე დაგვნყვეტია გული და არც ტყავის ქურთუკზე, მიუხედავად იმისა, რომ პროფესორი მშობლები გვყავდა. მაგრამ დათოს სულ სხვა მოთხოვნილებები ჰქონდა. ერთხელ დედაჩემმა დათოს მოსკოვიდან საჩუქრად ვილვეტის შარვალი ჩამოუტანა, მაგრამ დათოს ის შარვალი არ ჩაუცვამს, მოდაში არ არისო. სულ ცოტა ხანში კი ჩვენთან დათოს ატირებული დედა მოვიდა. დათოს ვილაცისთვის ჯინსის შარვალი მოუპარავს პლაჟზე, მაგრამ მისი კვალისთვის მიუგნიათ და ახლა მას საციხედ ჰქონდა საქმე (შეიძლება არასრულწლოვანთა კოლონიაში მაინც გაემწყვდინათ). ლია დედაჩემს სთხოვდა შუამდგომლობას გაქურდული ახალგაზრდის ოჯახთან და სამართალდამცავებთან. დედაჩემმა მოპარული შარვალი თავისი ხელით დაუბრუნა დაზარალებულებს და სარჩელის გამოტანაც სთხოვა. ამჯერად, დათო არასრულწლოვანთა კოლონიას გადაურჩა. მაგრამ, როგორც ჩანს, ის მაინც არ იშლიდა თავის საქმიანობას და კუს ტბის, ლისის ტბის და თბილისის ზღვის პლაჟებზე მობანავეებს ნივთებს და ფულს ჰპარავდა.

დათო მეშვიდე-მერვე კლასის მოსწავლე იქნებოდა, როდესაც გამოგვიტყდა, რომ მას გოგონა უყვარდა. გოგონას ნათია ერქვა.

დათო ხშირად ურეკავდა ნათიას ჩვენი ტელეფონიდან. ერთ მშვენიერ დღეს კი თანამშრომლების მიერ დაბადების დღეზე დედაჩემისთვის ნაჩუქარი ძვირფასი სუნამო გაქრა სახლიდან და დათომ აღიარა, რომ სუნამო მან დაუკითხავად წაიღო და ნათიას აჩუქა. დედაჩემმა გულთან ახლოს მიიტანა დათოს გრძნობა ნათიასადმი და საყვედურიც კი არ უთხრა. ამ ამბიდან ცოტა ხნის შემდეგ ტელეფონის ყურმილში უცნობი მამაკაცის გაღიზიანებული და მკაცრი ხმა გაისმა. ნათიას მამას ჩვენი სახლის ტელეფონის ნომერი დაუდგენია და აღშფოთებული გვაფრთხილებდა, დათო მის ქალიშვილს თავს თუ არ დაანებებდა, მაშინ ის უფრო მკაცრ ზომებს მიმართავდა. ნათიას სიყვარულის ამბავი ნელ-ნელა დაეინწყებას მიეცა.

დათომ საოცარი სიურპრიზი მოგვიმზადა, როდესაც გამოგვეცხადა და განგვიცხადა, - "მე ჯარში მივდივარო". - "რას ამბობ, დათო, ეგ რა ხუმრობაა! ? შენ ხომ ჯერ სკოლა არ დაგიმთავრებია! ? შენ ხომ ჯერ მხოლოდ მერვე კლასში ხარ!?" აღმოჩნდა, რომ დათოს უკვე შესრულებოდა 18 წელი ისე, რომ ჩვენ აზრზე არ ვიყავით. მერე-ლა გავიაზრეთ: ის ხომ სკოლაში დაგვიანებით შევიდა. პატარა ტანის გამო კი ასაკი სულ არ ეტყობოდა. დათომ ჯარში წასასვლელად მზადება დაიწყო. დედაჩემმა დათოს ფული აჩუქა, მისი სრულწლოვანების და დავაჟუცების აღსანიშნავად. დათომ ჩვენი უბნის ბიჭებს სათითაოდ ჩამოუარა და მათგანაც ფული აკრიფა. ის ჩვენი უბნის თანატოლ ბიჭებთან მეგობრობდა და ბავშვებმა მცირეოდენი თანხა მოუგროვეს. ამ დროს მე უმაღლეს სასწავლებელში სწავლა უკვე დამთავრებული მქონდა და ვმუშაობდი. ბოლო ხანებში თითქოს ჩანთაში ფული მაკლდებოდა, მაგრამ სულ მეგონა, რომ ვცდებოდი და ანგარიში მეშლებოდა. მაგრამ ერთ დღეს სამსახურიდან ახალი დაბრუნებული ვიყავი და ვიცოდი, რომ ჩანთაში რამდენიმე საათის წინ აღებული ხელფასი მედო. დათოს სტუმრობის შემდეგ კი ფული რომ გაქრა, მაშინ უკვე ყველაფერს მივხვდი. ეჭვი აღარ იყო, დათო სისტემატურად იპარავდა სახლიდან ცოტ-ცოტა ფულს, იმდენს, რომ ძალიან შესამჩნევი და თვალში საცემი არ ყოფილიყო. ახლა კი შედარებით დიდი თანხის მოპარვა გადანწყვიტა. ალბათ, იფიქრა, მაინც ჯარში მივდივარ და შემრჩებაო. ძალიან აღვშფოთდი. ბევ-

რი არ მიფიქრია და ცხელ გულზე მაშინვე მივადექი დედამისის ნაქირავებ ბინაში და მაგრადაც ვეჩხუბე. უსინდისო და უნამუსოც ვუნოდე და დავემუქრე, ფულს თუ არ დააბრუნებდა, მილიციას გამოვიძახებდი. რა თქმა უნდა, ეს ტყუილი მუქარა იყო, რომელიც მხოლოდ მის შესაშინებლად გამოვიყენე. მე დათოს საკმაოდ კარგად ვიცნობდი და ვიცოდი, რომ საოცრად მშიშარა იყო. არც შევმცდარვარ. დათომ თავისი სამალავიდან ფული ამოიღო და გამომიწოდა. დათოს ფული კამფეტების კოლოფის ორმაგი ფსკერის ქვეშ დაემალა. ჩემი საყვედურები რომ მოისმინა, ასლუკუნდა, მან თვალთაგან რამდენიმე კურცხალი ცრემლი გადმოაგდო პატარა ბავშვივით და აკანკალებულმა ბოდიში მომიხადა. დათოს საიდუმლო სამალავიც და მისი ხელოვნური ცრემლებიც ბავშვური ეშმაკობის შთაბეჭდილებას უფრო ტოვებდა, ვიდრე ზრდასრული დამნაშავის შეგნებული საქციელის. მე დათოს ფული გამოვართვი და სახლში დავბრუნდი. ამის შემდეგ დათო ისევ ხშირად გვსტმრობდა. ის ჩვენთან ახლო ნათესავივით თუ ოჯახის წევრივით იყო გაშინაურებული და ამ „პატარა ინციდენტსაც“ არ შეეძლო ჩვენს ურთიერთობაზე სერიოზული გავლენის მოხდენა.

როდესაც დედაჩემმა მომხდარი ფაქტის შესახებ გაიგო, მე მისმა რეაქციამ გამაოცა. მას სახეზე ტკივილი გამოეხატა დათოს სიბრაღულის ნიშნად და მხოლოდ ეს თქვა, ალბათ, როგორ უჭირდა, ფული არ უნდა გამოგერთმიაო. ამ ამბიდან დედაჩემმა მხოლოდ ის დაასკვნა, რომ, ალბათ, არასაკმარისი თანხა ვაჩუქეო და დათოს დამატებით კიდევ აჩუქა ფული. ჩემს გაკვირვებას საზღვარი არ ჰქონდა, მაგრამ ერთ რამეს კი ნამდვილად მივხვდი: დედამ სულგრძელობით მაჯობა. მისმა საქციელმა ჰიუგოს ჟან ვალჟანი გამახსენა და იმასაც მივხვდი, რომ მე მას ჰუმანურობაში ვერ შევედრებოდი. და კიდევ: მე უკვე ნელ-ნელა გავაცნობიერე, რომ ჩვენი პედაგოგიური ექსპერიმენტი მარცხით დამთავრდა. ძნელი დასადგენი იყო, ვინ იყო ამაში დამნაშავე, ან რა შეცდომები დავუშვით ჩვენ ყველამ. მაგრამ როგორც არ უნდა ყოფილიყო, ფაქტია, რომ ეს ჩვენს სისუსტეზე მეტყველებდა. დათო 18 წლის ახალგაზრდა იყო და უკვე ზრდასრულ პიროვნებად ითვლებოდა. მან ბავშვობიდან მოზრდილ ადამიანთა ცხოვრებაში შეაბიჯა, მაგრამ, როგორც ჩანს, ის უკვე ჩამოყალიბებული ქურდი იყო.

დათო უცნაური აღტყინებით ემზადებოდა ჯარში წასასვლელად. მას თითქოს უხაროდა მის ცხოვრებაში უეცრად მომხდარი ეს ცვლილება. არ ვიცი, რას ელოდა დათო მომავლისაგან. ალბათ, რაღაც უკეთესს. მაგრამ ამ ახალ ცხოვრებაში შესაბამისად ფულს აგროვებდა. ფულს აგროვებდა ყველა დასაშვები და დაუშვებელი ხერხებით. ნაცნობ-მეგობრების დახმარების იმედითაც და ქურდობითაც. მაგრამ მოხდა ისე, რომ დათოს ჯარში წასვლის ოცნება განუხორციელებელ ოცნებადვე დარჩა. ჯარში წასვლის ნაცვლად დათომ ციხეში ამოყო თავი. საათის ქურდობისათვის მას 4 წელი მიუსაჯეს. ეს წარმოუდგენელი უაზრობა და აბსურდი იყო. რაღაც წერილმანი ქურდობისათვის - 4 წელი. მაგრამ ასეთი სულელური საქციელი, რომელსაც ასეთივე აბსურდული შედეგი მოჰყვა, დათოს ხასიათიდან სავსებით კანონზომიერად გამომდინარეობდა. სასამართლოზე დასწრების არავითარი სურვილი არა მქონია და ამიტომ ჩემთვის ბოლომდე გაუგებარი დარჩა, თუ ამისთანა რა საათი მოიპარა ან როგორ მოიპარა. ალბათ, ისევ პლაჟზე ააცალა ვინმეს ან დააყაჩაღა და ძალით წაართვა.

4-მა წელმა სწრაფად გაირბინა და დათო ციხიდან გამოვიდა. მაგრამ დიდხანს არ გასტანა მისმა თავისუფლებამ. დათომ ისევ საათის მოპარვა სცადა, ისევ წარუმატებლად და მას ისევ 4 წელი მიუსაჯეს და სასჯელის მოსახდელად სადღაც შორეული რუსეთის ციხეში გაამწყესეს. ერთ მშვენიერ დღეს ჩვენთან დათოს დედა ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა მოვიდა. საშინლად ნერვიულობდა და ტიროდა. გვთხოვდა, რამდენსაც შეეძლებდით, ფულით დაეხმარებოდით. დათომ კარტში დიდი თანხა წააგო და თუ ფულს დროზე არ გადაიხდის, გაუპატიურებით ემუქრებიანო. ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა კარდაკარ დადიოდა ნაცნობთა ოჯახებში და დათოსთვის გასაგზავნ თანხას აგროვებდა. დედამ დათოს მდგომარეობა გულთან ახლოს მიიტანა და ლიას-ნინო-დოდო-ჯულიეტას შეძლებისდაგვარად დაეხმარა ფულით.

დედაჩემი საოცარო ბავშვური გულუბრყვილობით გამოირჩეოდა, ადამიანები უყვარდა, მათ ენდობოდა და სამართლიანობის გამარჯვების იმედსაც არ ჰკარგავდა ხოლმე. მან ციხის უფროსს წერილი გაუგზავნა, რომელშიც სთხოვდა, რომ დათოსთვის ყურადღება მიექციათ, რათა ახალგაზრდა ბიჭი არ დაღუპულიყო და

ციხიდან სრულფასოვან მოქალაქედ დაბრუნებოდა საზოგადოებას. ამ წერილის გაგზავნიდან დიდი ხანი არ იყო გასული, რომ ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა გვესტუმრა და დედაჩემთან საიდუმლო მოლაპარაკება გამართა. რალაცას ეწურჩულებოდა. აშკარა იყო, რომ არ სურდა, მე და ჩემს ძმას გაგვეგო, თუ რაზე იყო საუბარი. მისი წასვლის შემდეგ კი დედაჩემი გამოგვიტყდა, რომ დათო ისევ ფულს თხოულობდა. დედაჩემის წერილს ციხეში დიდი გამოხმაურება მოჰყოლია. პატიმრებმა აღმოაჩინეს, რომ დათოს ვილაც პროფესორი (ანუ დედაჩემი) მფარველობდა და მას აიძულებდნენ, რომ ამ პროფესორისთვის ფული გამოეძალა. მე და ჩემი ძმა ფულის გაგზავნის წინააღმდეგნი ვიყავით, მით უმეტეს, რომ ჩვენი ოჯახი დედაჩემის პროფესურობის მიუხედავად, ყოველთვის მოკრძალებულად ცხოვრობდა. მართალია, არც გვიჭირდა, მაგრამ არც თავზე არ გადაგვდიოდა. ფული ხელფასიდან ხელფასამდე ნამდვილად გვეყოფნიდა, მაგრამ გვეყოფნიდა მხოლოდ აუცილებელი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. ზედმეტ ხარჯს კი ყოველთვის ვერიდებოდით. დედაჩემი დაგვეთანხმა, მაგრამ მე დარწმუნებით მაინც არ შემოძლია იმის თქმა, რომ ლიას სულ მცირე თანხით მაინც არ დაეხმარებოდა ჩვენდა უჩუქრად.

გარკვეული ხნის შემდეგ ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა ისევ მოვიდა ჩვენთან და დათოს თხოვნა გადმოგვცა. ამანათის გაგზავნას გვთხოვდა. მახსოვს, რომ ამანათში აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ღორის სალა ანუ ღორის ქონის დამარილებული ნაჭერი, თაფლში არეული კარაქი და სიგარეტების ბლოკი. ამანათის გამზადება მე ვითავე და დიდი პასუხისმგებლობითაც მოვეკიდე ამ საქმეს. ღორის ქონის მოზრდილ ნაჭერს გავუკეთე ნაჭდეუები, რომლებშიც ნივრის კბილები ჩავტენე და შემდეგ მარილში და დაფქულ წითელ წინაკაში ამოვაველე. კარაქი და თაფლიც გადავურიე ერთმანეთში და რამდენიმე ცელოფნის პარკში შევახვიე საგულდაგულოდ. გვერდით სიგარეტების ბლოკიც მივუდე და ამანათი შორეული რუსეთის ციხეში გავგზავნე. კარგა ხნის შემდეგ ჩვენი ამანათი უკან დაგვიბრუნდა უზარმაზარი წარწერით: „He положено!“ როგორც ჩანს, ამანათს დიდხანს უმგზავრია და შიგ ყველაფერი ათქვეფილი დაგვხვდა.

მეორე ოთხმა წელმაც მალე გაირბინა და დათო დაბრუნდა. თმა

მთლად გაჭალარავენობდა. გავიგეთ, რომ ხშირად უწევდა კარცერში ჯდომა. არ ვიცი, რამდენად შეესაბამება სიმართლეს, მაგრამ მისი მონაყოლიდან ამ კარცერზე შემექმნა წარმოდგენა, რომ ეს იყო ბეტონის ორმო, რომლის ძირშიც იდგა წყალი და რომელშიც დაჯდომა ან დაწოლა შეუძლებელი იყო. დედაჩემმა ნაცნობ-მეგობრები შეაწუხა და იმდენი მოახერხა, რომ დათო რომელიღაც მაღალი თანამდებობის პირის პირად მძლოლად მოაწყო სამუშაოდ. დათოს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ის ძვირფასი ავტომობილის საჭესთან იჯდა და მთელს ქალაქში დაჰქროდა. მაგრამ მისი სიხარული და ბედნიერება დიდხანს არ გაგრძელებულა. ეტყობა, სამუშაო საათების დასრულების შემდეგ ფრთაშესხმული დათო გადაჭარბებული სიჩქარით მიაქროლებდა ავტომობილს, ავარია მოუხდა და მანქანა დაამტვრია. საბედნიეროდ, ავარიის შედეგად არავინ არ დაშავებულა. რა თქმა უნდა, დათო ზარალს ვერ აანაზღაურებდა, მაგრამ სამსახურის დატოვება კი მოუწია.

ახლა კი მივედით იმ ადგილამდე, საიდანაც ჩემი თხრობა დავიწყე, როდესაც ღამით სახედასისხლიანებული დათო მესტუმრა. დათო ციხიდან დიდი ხნის გამოსული არ იყო და ჩვენ ჯერ კიდევ არ ვიცოდით, რომ მას ციხიდან ჭლეტი გამოჰყოლია და თანაც უკვე საკმაოდ მძიმე ფორმებით. დათო რატომღაც გვიმალავდა ამ ამბავს; არ ვიცი - რატომ. იქნებ, უბრალოდ, ჩვენი შეწუხება არ უნდოდა. ნაციხრისთვის ჭლეტი ჩვეულებრივ ამბად ითვლებოდა; ციხე ხომ ჭლეტის ინკუბატორი იყო. ციხეში პატიმართა უმეტესობა რომ ჭლეტით ავადდებოდა, ეს ყველასთვის კარგად იყო ცნობილი. მაშინ, იმ ღამეს, დათოს ფილტვებიდან სისხლი წასკდომია, მაგრამ ჩემთვის არაფერი არ უთქვამს. მისი უმადლობაც მისი ავადმყოფობის შედეგი ყოფილა და ციხეში ამანათის გაგზავნაც იმიტომ უთხოვნია, რომ შერყეული ჯანმრთელობისთვის უნდოდა ეშველა რამე. მაგრამ დათოს უკვე იმდენად მორეოდა ავადმყოფობა, რომ მას ჭამის თავიც აღარ ჰქონდა. მალე დათო ტუბერკულოზიანთა დისპანსერში აღმოჩნდა. მე, დედაჩემმა და ჩემმა ძმამ დათო საავადმყოფოში მოვინახულეთ. დათო ძალიან იყო გამხდარი და დასუსტებული. ისედაც ჩია ტანისა, სულ მთლად დაპატარავებულიყო. ის საოცრად მოტეხილი და განამებული მეჩვენა. ღამეებს დედამისი უთევდა.

ოთახში მარტოს მეძინა. შუა ღამე კარგა ხნის გადასული იყო. დილის ბინდ-ბუნდი ახლა აპირებდა ოთახში შემოპარვას. თავზარდაზემულს გამელვოდა. გულს ბაგა-ბუგი გაუდიოდა. საფეთქლებში თითქოს ჩაქუჩებს მიბრაზუნებდნენ. ისეთი შეგრძნება მქონდა, თითქოს ოთახში ვილაც იყო. მე რაღაც უცნაური მემართებოდა. ხელ-ფეხი გამიცვიდა, გამეყინა და გამიქვავდა. ჰაერში თითქოს სიკვდილის სუნი ტრიალებდა. ოთახის სიჩუმე ჩემზე გამაღიზიანებლად მოქმედებდა. ისეთი გულისგამანვრილებელი სიჩუმე იდგა, რომ ეს სიჩუმე თავის უკიდურესობაში გადადიოდა და ზარების საშინელი რეკვის თუ განუწყვეტელი ზრიალის ხმად ჩამესმოდა ყურებში. ცუდად ვიყავი და გულიც მერეოდა. თითქოს ვიგუდებოდი და რაღაც მახრჩობდა. ყელში თითქოს ბურთი მქონდა გაჩრილი და ვერ ვყლაპავდი. გულზე მაჯლაჯუნასავით რაღაც მანვა. ჰაერი არ მყოფნიდა. უცნაური აფორიაქებულობა თანდათან მატულობდა და თავის კულმინაციას აღწევდა. უცებ ცხვირიდან თქრიალით წამსკდა სისხლი. ირგვლივ ყველაფერი წითლად შეიღება. ყვირილიც არ შემეძლო, რომ ვინმესთვის საშველად დამეძახა. საბედნიეროდ, სისხლის დენა ისევე სწრაფად შემიწყდა, როგორც დამეწყო და გულზეც მომეშვა. საოცარი სიმშვიდე დამეუფლა. მინდოდა გაუნძრევლად რაც შეიძლება დიდხანს ვნოლილიყავი.

ღია ფანჯრიდან ოთახში გაზაფხულის სურნელი შემოიჭრა.

დილით საზარელი ამბავი გავიგეთ. გამთენიისას დათო გარდაცვლილა. იმ ღამეს დათოს დედას მოსჩვენებია, რომ დათო უკეთ იყო და სახლში წასულა გამოსაძინებლად. დათოს ფილტვებიდან სისხლის დენა დასწყებია და საკუთარ სისხლში დამხრჩვალა. ტელეპათიის შემთხვევების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურიდან მქონდა რაღაც წარმოდგენა, მაგრამ არ მეგონა, თუ რეალურ ცხოვრებაში მსგავსი რამის მომსწრე გავხდებოდი და თანაც ეს ყველაფერი მე გადამხდებოდა თავს. ვინმეს რომ მოეყოლა, ალბათ, არც დავიჯერებდი, მაგრამ იმლამინდელი ამბავი ჩემთვის ნამდვილად არ იყო უბრალო დამთხვევა, მით უმეტეს, რომ ჯანმრთელობასაც არ ვუჩიოდი და ადრე მსგავსი რამ არ დამმართნია. ამ მოვლენას შემდეგი ახსნა მოვუძებნე: სიკვდილის

წინ დათო თითქოს ჩემთან დაკავშირებას ცდილობდა და რაღაცას მთხოვდა. მას თითქოს ისევ ჩვენი ოჯახის დახმარების იმედი ჰქონდა.

დათოს დაკრძალვა ეკლესიამ ითავა.

დათოს სიკვდილის შემდეგ ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა ჩვენთან აღარ მოსულა და აღარც ჩვენ არ გაგვჩენია მისი ნახვის სურვილი. არ ვიცი - რატომ. იქნებ იმიტომ, რომ ჩვენ ბოლო წლებში მხოლოდ დათო გვაკავშირებდა. ან იქნებ იმიტომ, რომ გულის სიღრმეში, თუ გულის რომელიღაც კუნჭულში მას რაღაცაში ვადანაშაულებდით? იქნებ ის გვახსენებოდა, რომ შვილის სიკვდილის ღამეს ის მის გვერდით არ იყო. მას ხომ სახლში შვილის ტოლა საყვარელი ელოდებოდა? იქნებ ეს უსაფუძვლო ეჭვები და ბრალდებებია? ან სულაც არავისი გასაკიცხი და გასაკითხი არაა მისი პირადი ცხოვრება და საყვარლის ასაკი?

დათოს გარდაცვალებიდან რამდენიმე წლის შემდეგ შევხვდი სრულიად შემთხვევით ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტას. ის საოცრად მობერებულიყო, სახე ნაოჭებს დაეფარა. პირში კბილები აღარ შერჩენოდა და უკბილო პირი საშინელი სანახავი იყო, მაგრამ მას მაინც შეენარჩუნებინა ახალგაზრდულად წერილი წელი, რომლის სინვრილესაც მაგრად შემოჭერილი ქამარი უსვამდა ხაზს. უკანასკნელად ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტას ხმა ტელეფონით მოვისმინე. საავადმყოფოდან რეკავდა. მას მხედველობის დაკარგვა ემუქრებოდა და ოპერაციას იკეთებდა. ალბათ, იმედი ჰქონდა, რომ მოვინახულებდით. წესით, მის სანახავად უნდა წავსულიყავით, მაგრამ სამივეს რაღაც ეშმაკი შეგვიჩნდა და ეს ნაბიჯი არ გადაგვადგმევინა. ამ საკითხზე არც გვისაუბრია ერთმანეთში. ჩვენ თითქოს ყოველგვარი კავშირის განწყვეტას ცდილობდით ყველაფერ იმასთან, რაც დათოსთან იყო დაკავშირებული და თითქოს ძველი ტკივილის გახსენებისგან ვიცავდით თავს.

სრულიად ახალგაზრდა დაიღუპა დათო - უზბეკა. დღეს ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტაც აღარაა ცოცხალი. რას წარმოადგენდნენ ბედისგან განწირული და ცხოვრებისგან დაჩაგრული ეს ადამიანები, რომლებიც საკუთარი ბედნიერებისა და კეთილდღეობისათვის იბრძოდნენ, მაგრამ სულ მარცხდებოდნენ და მარცხდებოდნენ,

თითქოს, ბედი არ უმართლებდათ და მარცხს მარცხზე განიცდიდნენ? რა აზრი ჰქონდა მათს არსებობას საკუთარი თავისთვის ან სხვებისთვის? შეიძლებოდა მათი შველა, ხსნა, გადარჩენა, გამოსწორება? ვის შეეძლო მათი დახმარება? ვის შეეძლო მათთვის ქმედითი და შედეგიანი დახმარების განევა? ჩემი მონათხრობიდან ვინმეს შეიძლება ისეთი შთაბეჭდილება დარჩეს, რომ თითქოს უზბეკა-დათო და ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა ცუდი, უვარგისი ადამიანები, გამოუსწორებელი ქურდები და მანანნალები იყვნენ და მათი გულისთვის თითის განძრევაც არ ღირდა. მაგრამ მთლად ასეც არაა საქმე.

ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა, ან უბრალოდ, ლია ე. წ. "თავის-უფალი ყოფაქცევის" თუ "არანესიერი ყოფაქცევის" ქალად, ანუ მეძავად იყო ცნობილი. ჩემი დაკვირვებით, დიდ ხელოვანთა შემოქმედებაში ასეთი კატეგორიის ქალები, როგორ წარმოუდგენლადაც არ უნდა გვეჩვენებოდეს, საოცარი სიკეთით და სულიერი სიმინდით გამოირჩევიან. გავიხსენოთ, თუნდაც, ფელინის „კაბირიას ლამეები“. ლიაც თავისებურად კეთილი და სუფთა ადამიანი იყო. გარკვეულ ექსტრემალურ პირობებში მასთან მეგობრობაც შეიძლებოდა. ის საოცარი გულახდილობით და პირდაპირობით გამოირჩეოდა და შეიძლება დარწმუნებული ყოფილიყავი, რომ ის არ გატყუებდა, არაფერს არ გიმალავდა და ქვენა აზრები არ ამოძრავებდა; იმას ამბობდა, რასაც ფიქრობდა და იმაშიც შეიძლება დარწმუნებული ყოფილიყავი, რომ გაჭირვებაში ის შენი გულისთვის თავსაც გასწირავდა და რითაც შეძლებდა, დაგეხმარებოდა, უანგაროდ შეგიფარებდა და ზედაც გადაგყვებოდა; გაჭირვებაში არ მიგატოვებდა და არ გიღალატებდა. თეორიულად ასეთი წარმოდგენა მქონდა ლიაზე, მაგრამ პრაქტიკულად, დედაჩემისგან განსხვავებით, ვცდილობდი, რომ თავი მისგან შორს დამეჭირა.

დათოსაც არ ჰქონდა ხასიათში ბოროტების და ეშმაკობის ნატამალი. დედაჩემს თავის მეორე დედად თვლიდა, მე და ჩემი ძმა კი თავის და-ძმად მივაჩნდი. დედაჩემსაც ძალიან უყვარდა და ებრალებოდა ეს ბედისა და ცხოვრებისაგან დაჩაგრული ბიჭი. უნდა ვაღიარო, რომ დათოს, ალბათ, უფრო მეტად უყვარდით მე და ჩემი ძმა, ვიდრე ჩვენ - ის. ჩვენი საპასუხო გრძნობა არ იყო ისეთი ძლიერი. შეიძლება ეს იმიტომ იყო განპირობებული, რომ ჩვენ

ვხვდებოდით: მასზე დადებითი გავლენის მოხდენა არ შეგვეძლო და ყოველგვარი მცდელობის მიუხედავად, ის ისევ წვრილმან ქურდ-ბაცაცად რჩებოდა. დათოსაც შეეძლო დედამისივით ბავშვურად გულუბრყვილო და მიამიტი ყოფილიყო. მაგრამ, ამავე დროს, ამ უბრალოებით, სისადავით და სიმარტივით თითქოს შეუგნებელ ბავშვს და ცხოველსაც წააგავდა და ცხოველივით და პატარა ბავშვივით ინსტინქტურად მოქმედებდა. რამე თუ მოეწონებოდა - იპარავდა. რამე თუ ძლიან მოუწონებოდა, სურვილის ასრულებას ქურდობით ცდილობდა. მაგრამ მას პრიმიტიული და წვრილმანი სურვილები ჰქონდა. მან თავის „პროფესიად“ ქურდობა აირჩია. მაგრამ „ჯიბის ქურდის“ დონეს ვერ გასცდა. ამავე დროს, დათომ ვერ დასძლია ცხოველური შიში და ბოლომდე მშიშარა დარჩა. თუმცა, ამ შიშმა ქურდობაზეც ვერ ათქმევინა უარი. დედამისს დათო დედობრივი სიყვარულით უყვარდა, მაგრამ ის შვილისთვის ზნეობრიობის მაგალითად ვერ გამოდგებოდა. დათო სიტბოს დედამისის შემდეგ, ალბათ, მხოლოდ ჩვენს ოჯახში ხედავდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ის მაინც ვერ უძლებდა ცდუნებას და „გვალატობდა“, წვრილ-წვრილ ქურდობას ჩვენს ოჯახშიც ვერ იშლიდა, მაგრამ, მე ვფიქრობ, რომ ეს ქურდობა უფრო ბავშვური სიცელქის ხასიათს ატარებდა, ვიდრე სერიოზული დანაშაულისას.

უაზროდ დაიღუპა ახალგაზრდა კაცი. უკვალოდ გაქრა მისი ბავშვური წმინდა სიყვარული ჩვენთვის უცნობი გოგონა ნათიასადმი. დათოს გარდაცვალებიდან, ალბათ, 30 – 40 წელიც გავიდა და დღეს უკვე იშვიათად მოიძებნება ადამიანი, ვისაც ის ახსოვს და ვისაც მის გამო გული სწყდება. უკვე კარგა ხანია, რაც გარდაიცვალა ლია-ნინო-დოდო-ჯულიეტა. დედაჩემიც აღარ არის ცოცხალი. დედას კი ძალიან უყვარდა დათო, მისთვის გულიც შესტკიოდა და ყველანაირად ცდილობდა მის დახმარებას, მაგრამ - ამაოდ. მე და ჩემი ძმა ეჭვით ვუყურებდით დათოს გამოსწორების შესაძლებლობას, დედაჩემს კი დათოს კაცად ქცევის იმედი არასდროს არ დაუქარგავს.

მე დღესაც მანვალებს კითხვა: შეიძლებოდა თუ არა დათოს გადარჩენა? შეიძლებოდა თუ არა დათოს სულში არსებული სიკეთის მარცვლის ისე გალვივება, რომ ის საკუთარი თავისთვისაც

და საზოგადოებისთვისაც დაკარგულ პიროვნებად არ ჩამოყალიბებულიყო? როგორც ჩანს, ამისთვის მხოლოდ ჩვენი ოჯახის ძალისხმევა არ ყოფილა საკმარისი. როგორც ჩანს, უპატრონო თუ მზრუნველობამოკლებულ ბაშვთა სახლმა თუ თავშესაფარმა მოასწრო, რომ მისი სულისთვის უარყოფითი დიდი დაემჩნია. ამას დაემატა არაჯანსაღი ოჯახური გარემო დედამისის გვერდით და ქუჩის უარყოფითი გავლენაც. დათო ხომ დედამისის სახლსა და ჩვენს სახლს შორის „მოგზაურობისას“ დიდ დროს ქუჩაში ატარებდა უპატრონოდ. ხოლო სკოლას საერთოდ არავეითარი წვლილი არ შეუტანია მის აღზრდა-განათლებაში. ის მექანიკურად გადაჰყავდათ კლასიდან კლასში ისე, რომ მისი ბედით არავინ არ დაინტერესებულა. დედამისსაც ბავშვისთვის არ ეცალა. ის ან მოსამსახურედ მუშაობდა ოჯახებში და ან გამცილებლად - მატარებლებში. როგორც ჩანს, ბავშვი დედამისის ნაირ-ნაირ საყვარლებსაც ხშირად ხედავდა. მე მიკვირს, რატომ ვერაფერი ვერ ისწავლა დათომ ჩვენს ოჯახში? რატომ ვერავეითარი გავლენა ვერ მოახდინა ჩვენმა ოჯახმა დათოს ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე? ჩვენს ოჯახში ხომ წიგნის კულტი იყო გამეფებული?

როგორც არისტოტელე იტყოდა, ადამიანი პოლიტიკური ცხოველია, ანუ სოციალური, საზოგადოებრივი არსებააო და სწორედ საზოგადოება, გარშემომყოფ ადამიანთა კოლექტივი აყალიბებს ადამიანს ადამიანად და სწორედ ამ კოლექტივზეა ბევრად დამოკიდებული, თუ როგორ პიროვნებად ჩამოყალიბდება ესა თუ ის ადამიანი.

სად უნდა ვეძებოთ დათოს ცხოვრების წარუმატებლობის მიზეზი? თვითონ მის პიროვნებაში, გენეტიკაში თუ ბედისწერაში? ვინ იყო დამნაშავე? მისი გარშემომყოფი ადამიანები, მთელი საზოგადოება, სოციალურ-ეკონომიკური პირობები თუ სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების გულგრილობა კონკრეტული ადამიანისადმი? ალბათ, ამ უკანასკნელმა ფაქტორმაც გარკვეული როლი ითამაშა.

რა იყო ეს? დათოს ცხოვრების გზა და გარდაუვალი ბედისწერა, რომლიდან გადახვევაც მას არ შეეძლო? იქნებ მის გამოსწორებას მაკარენკოს მსგავსი გამოცდილი პროფესიონალი პედაგოგები სჭირდებოდა? ვინ იცის! იქნებ ეს წინაპრებისგან გამოყოფილი

საგვარეულო წყევლის საფასური იყო? დედამისი ხომ საკუთარ-
მა მამამ გააუპატიურა ჯერ კიდევ ბავშვი? ჩემი აზრით, დათოს
შემთხვევაში სკოლის კოლექტივს შეეძლო მასზე დადებითი გავ-
ლენის მოხდენა, თუკი სკოლა იდგებოდა სათანადო სიმაღლეზე,
თუკი ბავშვი მასწავლებლების ზედამხედველობის და კონტრო-
ლის ქვეშ გაიზრდებოდა და თუკი მის აღზრდა-განათლებაზე პრო-
ფესიონალი, თავისი საქმის მცოდნე, სპეციალურად მომზადებუ-
ლი გამოცდილი პედაგოგები და ფსიქოლოგები იზრუნებდნენ.

მახსენდება, ერთხელ, დათო რომ პატარა იყო, სათამაშოების
მალაზიაში ხისგან დამზადებული „კლიუშკა“ (შოკეის სათამაშო
ჯოხი) ვუყიდე, რომელსაც მან წარწერა გაუკეთა: „ჩემპიონი“. ახ-
ლახანს აღმოვაჩინე, „ჩემპიონი“ სარდაფის კედელზეც მიუწერია.
ყველა ბავშვი ოცნებობს რაღაც განსაკუთრებულზე: ჩემპიონო-
ბაზე, გმირობაზე, კოსმონავტობაზე და ყველა ბავშვს აქვს იმედი,
რომ მომავალში, როდესაც დიდი გაიზრდება, დიდ წარმატებებსაც
მიაღწევს. დათოც გულის სიღრმეში რაღაც კარგზე ოცნებობდა,
მაგრამ არ გაუმართლა და მისი ბავშვური ოცნებები ოცნებებადვე
დარჩა.

დათო უკვე დიდი ხნის გარდაცვლილი იყო, როდესაც მოუ-
ლოდნელად მის „ნაკვალევს“ წავაწყდი. სახლს ვალაგებდი და
სამზარეულოს ძველ პოლონურ სკამში რაღაც გაჩხაკუნდა. ამ
უზურგო სკამს თავი ეხდებოდა და შიგ რაიმეს შესანახი ადგილიც
იყო, თუმცა, მე მისი ამ დამატებითი დანიშნულებით არასდროს არ
მისარგებლია. როგორც ჩანს, დათოს ეს დეტალი არ გამოჰპარვია
და სკამი საიდუმლო სამალავად გამოუყენებია. სკამს თავი ავხა-
დე და სახტად დავრჩი. მასში უცნაურად დაღუნული მავთულები
ენყო. ჩემმა ძმამ ამიხსნა, რომ ასეთ მონყობილობას ავტომანქა-
ნების საქარე მინის გასახსნელად და ავტომობილის გასატაცებ-
ლად იყენებდნენ ქურდები.

დათო უკვალოდ გაქრა. ის თითქმის აღარავის ახსოვს. მისი
სიკვდილის გამო გული თითქოს არავის არ დასწყევტია. ის ხომ
არავისთვის არაფერს არ წარმოადგენდა და არავისთვის არაფერს
არ ნიშნავდა. მისი ზემეტსახელი უზბეკაც ნელ-ნელა დავიწყე-
ბას მიეცა. დათოს არ ყოლია ისეთი მეგობრები, რომლებიც მას
გულისტკივილით მოიგონებდნენ. რა დარჩა დათოსგან? ალბათ,

არაფერი. დედაჩემის სანერ უჯრაში კი დღესაც ინახება დათოს მონაფეობისდროინდელი ფოტოსურათი წარწერით: „სახსოვრად თამარა დეიდას, დათოსგან“. და კიდევ: ჩვენი სახლის კედელზე, კარის გვერდით, კუთხეში ისევაა შემორჩენილი წლების განმავლობაში დათოს სიმალლეში ზრდის აღმნიშვნელი ნაჭდევები. წლების, თვეების და რიცხვების გასწვრივ ისევ ნათლად იკითხება მინაწერები: 1 მეტრი და 50 სანტიმეტრი..

დათოს შესახებ მოთხრობა დავწერე. ესაა მოთხრობა ერთ-ერთი წარუმატებელი პედაგოგიური ექსპერიმენტის შესახებ, რომელიც მარცხით დამთავრდა. ამ მოთხრობაში ადამიანის არასწორად წარმართული ცხოვრების მაგალითზე, ალბათ, იმ შეცდომების ამოკითხვაცაა შესაძლებელი, რომლებიც დავუშვით მე და ჩემი ოჯახის წევრებმაც, საზოგადოებამაც და სახელმწიფომაც. ამ შეცდომებს ახალგაზრდა კაცის სიცოცხლე შეენირა. და მე ჩემს თავს ვუსვამ შეკითხვას: რა შეცდომა იქნა დაშვებული პედაგოგიური თვალსაზრისით? შემეძლო კი მე დათოს გადარჩენა? ამ კითხვას რომ ვუსვამ საკუთარ თავს, მე მხოლოდ ჩემს უძლურებას და უსუსურობას ვგრძნობ.

ნუთუ სულ მთლად ამაო იყო დათოს ცხოვრება? იქნებ, ის იმისთვის გაჩნდა ამქვეყნად, რომ სხვა დათომ, ნიკამ და გიორგიმ მისი ბედი არ გაიზიაროს?

მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი

სიკვდილთან, სიკვდილის შიშთან და
უკვდავებასთან თამაშის ფილოსოფია

1. ბედისწერასთან თამაში შესაძლებელია

არსებობა და არარსებობა, სიცოცხლე და სიკვდილი, მოკვდავობა და უკვდავობა, უკვდავებაზე ოცნება – ფილოსოფიური კატეგორიებია და ახალ დროში ისეთ ფილოსოფიურ მიმდინარეობებთანაა დაკავშირებული, როგორიცაა არსებობის ფილოსოფია, ანუ ეგზისტენციალიზმი და სიცოცხლია ფილოსოფია, ხოლო რაც შეეხება ბედისწერასთან, სიკვდილთან ან სიკვდულის შიშთან თამაშს – ეს უკვე თამაშის ფილოსოფიის სფეროა.

„Играй, куда над тобою

Еще безоблачна лазурь;

Играй с людьми, играй с судьбою,

Ты — жизнь, назначенная к бою,

Ты — сердце, жаждущее бурь...“

„ითამაშე, სანამ შენს თავზე ფირუზისფერი უღრუბლო ცაა, ეთამაშე ადამიანებს, ეთამაშე ბედს, შენ ხარ ბრძოლისთვის გაჩენილი სიცოცხლე, შენ ხარ ქარიშხალს მონყურებული გული“, – ამბობს 19-ე საუკუნის რუსი პოეტი ფიოდორ ტიუტჩევი. ქარიშხალი, ბრძოლა, რევოლუცია და ომები ნამდვილად არაწყურია ჩემს გულს, მე სიმშვიდე და სინყნარე მირჩევნია. თუმცა, ბრძოლასაც გააჩნია. ცხოვრება არსებობისთვის ბრძოლაა და ბედნიერებისთვის ბრძოლა. ასეთი ბრძოლა კი, ალბათ, ყველა ადამიანის ბედია, ხვედრია, მისწრაფების მიზანია. კარგი იქნება, თუ ეს ბრძოლა არ იქნება მძიმე და ტრაგიკული, არამედ – მსუბუქი, მხიარული, ხალისიანი და ამავე დროს ქმედითი და მიზანშეწონილი. კარგი იქნება, თუ ამ ბრძოლას ოდნავ მაინც თამაშის ხასიათი ექნება ...

ძველი ბერძნები დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ბედთან, ბედისწერასთან შებრძოლებას აზრი არ ჰქონდა. ახლა 21-ე საუკუ-

ნება და ადამიანებს ისე აღარ სჯერათ ბედისწერის. მათ საკუთარი ძალების რწმენა გაუძლიერდათ. ბედისწერასთან შებრძოლებას თუ აზრი არა აქვს, იქნებ ბედისწერასთან თამაში იყოს შესაძლებელი და იქნებ ამ თამაშმა გაგვართოს მაინც? ბედისწერასთან თამაში, თითქმის, სიკვდილთან და სიკვდილის შიშთან თამაშის ტოლფასია. სიკვდილი ხომ ადამიანის გარდაუვალი ბედისწერაა. ბედისწერის ამ კანონით კი, ამქვეყნიური, ადამიანური უკვდავება დედამიწაზე შეუძლებელია. მაგრამ იქნებ თავის მოტყუებასაც აზრი აქვს და იქნებ აუცილებელი არაა ღმერთების მსგავსი რეალური უკვდავება, არამედ საკმარისია, რომ ადამიანმა თავი უკვდავად იგრძნოს....

2. სიყვარული, სილამაზე და უკვდავება

ადამიანი მოკვდავი არსებაა. ჩვენ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ და ვიცით, რომ აუცილებლად მოვკვდებით, მაგრამ მაინც ვოცნებობთ უკვდავებაზე. სიკვდილის ფილოსოფიას აბსურდული ლოგიკა აქვს. მეც ადამიანი ვარ და ამიტომ მეც მოკვდავი ვარ, მაგრამ, გამოგიტყდებით ჩემს სისუსტეში: ხანდახან, ადამიანურად, გულის რომელიღაც მიმალულ კუნჭულში მეც ვოცნებობ უკვდავებაზე.

მორწმუნეთათვის იმქვეყნიური უკვდავების რწმენას რელიგია იძლევა. რელიგია იმიტომაც გაჩნდა, რომ ადამიანს სიკვდილის შიში უკვდავების რწმენით დაეძლია. მაგრამ შესაძლებელია კი ამქვეყნიური უკვდავება? რეალური უკვდავება ადამიანისთვის, როგორც ბიოლოგიური ცოცხალი ორგანიზმისთვის – ჯერჯერობით შეუძლებელია. მომავალის მეცნიერება კი რა ვიცით, რას გვიმზადებს?! მაინც, რა აზრით შეიძლება ვილაპარაკოთ ადამიანურ უკვდავებაზე? „უსიყვარულოდ არ არსებობს არც სილამაზე, არც უკვდავება არ არსებობს უსიყვარულოდ“, – ამბობს დიდი ქართველი პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე, რომელიც ლექსში „უსიყვარულოდ“ ერთმანეთთან აკავშირებს სიყვარულის, სილამაზის და უკვდავების ცნებებს. გალაკტიონ ტაბიძეზე ადრე ნიკოლოზ ბარათაშვილმა ლექსში „რად ჰყვედრი კაცსა ბანოვანო, პირუმტკიცობას“ ერთმანეთთან 4 ცნება დააკავშირა: უკვდავება, სიყვარ-

ული, მშვენიერება და ჭეშმარიტება:

„თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს,
მას ვერც შემთხვევა და ვერც ხანი ვერ დააბერებს.
მხოლოდ კავშირი ესრეთთ სულთა შობს სიყვარულსა,
ზეგარდმო მაღლით დაუხსნელად დამტკიცებულსა!“

მხოლოდ მათ შორის არის გრძნობა, ესთ სანუკველი,
რომ მის უტკბილეს არც თუ არის სასუფეველი!
მას ცისა სხივით აცისკროვნებს მშვენიერება
და უკვდავებით აგვირგვინებს ჭეშმარიტება!“

რა არის ეს? მხოლოდ მხატვრული გამონათქვამები თუ მხოლოდ პოეტური შედარებები? მხოლოდ ლამაზი სიტყვები და მეტი არაფერი? ნუთუ სიყვარულით შესაძლებელია უკვდავების მიღწევა? ნუთუ სიყვარულის გრძნობასა და უკვდავების ცნებას შორის რაიმე კავშირი არსებობს? იქნებ უკვდავების გასაღები სიყვარულშია? იქნებ ამ ერთი შეხედვით დაუკავშირებელი ცნებების კავშირში ღრმა ფილოსოფიური აზრი იმალება?

ძველი ბერძენი ფილოსოფოსის, პლატონისთვისაც ხომ უკვდავებისკენ მიმავალი გზა სიყვარულზე გადის? პლატონის დიალოგ „ნადიმშიც“ ხომ ერთმანეთთანაა ჩახლართულ-გადახლართული სიყვარულის, სილამაზე-მშვენიერების, ჭეშმარიტების და უკვდავების ცნებები? ნიკოლოზ ბარათაშვილის და გალაკტიონ ტაბიძის ლექსები სულაც არ მიმაჩნია პლატონის ფილოსოფიის გავლენით დანერგულ ნაწარმოებებად ან მხოლოდ პლატონის ფილოსოფიის მხატვრულ ვარიანტებად. ლექსის, ისევე როგორც ნებისმიერი ხელოვნების ნაწარმოების დონეს საკმაოწილად მისი ფილოსოფიური იდეა განაპირობებს, რომელიც შეიძლება თვალში საცემი არ იყოს, მაგრამ სარჩულივით ედოს საფუძვლად მხატვრულ შინაარსს. ფილოსოფიური ჭეშმარიტებები, და განსაკუთრებით ეთიკური ჭეშმარიტებები, მარადიული ჭეშმარიტებებია და როგორც შეშვენის და შეჰფერის ნამდვილ ჭეშმარიტებებს, ისინი ძალიან მარტივად და სადად გამოითქმებიან და არიან კიდეც ასეთნი. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ სხვადასხვა საუკუნეში მცხოვრებ განსხვავებულ მოაზროვნეებს ერთი და იგივე აზრი მოსვლოდათ თავში.

როდესაც პლატონი „ნადიმში“ უკვდავების თემას ეხება, ისიც ხომ სიყვარულის თემით იწყებს? სიყვარულის შესახებ რამდენიმე მონადიმე გამოთქვამს თავის აზრს, მაგრამ გადამწყვეტი სიტყვა სოკრატეს ეკუთვნის. სოკრატე კი, თავის მხრივ, მანტინეელ წინასწარმეტყველ ბრძენ ქალთან, დიოტიმასთან თავის საუბარს იხსენებს და, ძირითადად, მის მოსაზრებებს ეთანხმება. ამიტომ უკვდავება-სილამაზის თემასთან დაკავშირებით პლატონს როცა ვახსენებ, მაშინ სოკრატეც და დიოტიმაც მყავს მხედველობაში და პირიქით.

პლატონის „ნადიმში“ მონადიმენი სიყვარულის განსხვავებულ სახეებს ეხებიან და სიყვარულის განსხვავებულ განსაზღვრებებსაც იძლევიან. გამოთქმა „პლატონური სიყვარული“, გავრცელებული აზრით, ისეთ წმინდა და ამალღებულ სულიერ სიყვარულს გულისხმობს ქალსა და მამაკაცს შორის, რომელშიც თითქმის მინიმუმამდეა დაყვანილი, ან საერთოდ არ მონაწილეობს ფიზიკური, სხეულებრივი, სექსუალური ლტოლვა. მაგრამ ეს არის პლატონური სიყვარულის პოპულარული გაგება, ანუ ასეთია ხალხის ფართო მასებში გავრცელებული აზრი. თორემ, თვითონ პლატონ-სოკრატე-დიოტიმას თეორიის მიხედვით პლატონური სიყვარული ჰომოსექსუალური სიყვარულია, ანუ ისეთი წმინდა და ამლღებული სულიერი სიყვარულია, რომელიც მხოლოდ ინტელექტუალ მამაკაცებს შორისაა შესაძლებელი. პლატონი, სოკრატე და დიოტიმა ყველაზე მეტად სწორედ ამგვარ სიყვარულს აკავშირებენ უკვდავებასთანაც, მშვენიერებასთანაც, სიკეთე-სათნობასთანაც და ჭეშმარიტებასთანაც, მაგრამ, ამჯერად, „პლატონური სიყვარულის“ ეს პლატონურ-ჰომოსექსუალური გაგება არ წარმოადგენს ჩემი განხილვის საგანს. პლატონის „ნადიმში“ სოკრატე დიოტიმას იმ შეხედულებასაც იხსენებს, რომელიც ჩვეულებრივ ჰეტეროსექსუალურ სიყვარულსაც ეხება ქალსა და მამაკაცს შორის.

რა სახითაა დედამიწაზე ადამიანური უკვდავება შესაძლებელი? პლატონს სწორედ ადამიანური უკვდავება აქვს მხედველობაში, როდესაც უკვდავების მისაღწევ საფეხურებზე საუბრობს სოკრატეს ან დიოტიმას პირით. დიოტიმას სიყვარულის გრძნობა მისწრაფების სახით წარმოუდგენია. საერთოდ, ამ

დიალოგის მიხედვით, სიყვარული შეიძლება იყოს მისწრაფება სილამაზე-მშვენიერებისაკენ, სიმდიდრისაკენ, სიკეთისაკენ, ჭეშმარიტებისაკენ, სიბრძნისაკენ, უკვდავებისაკენ... დიოტიმა განსაკუთრებით უსვამს ხაზს იმას, რომ სიყვარული არის მისწრაფება უკვდავებისკენ და თანაც, ასეთი რამ შესაძლებელია ქალსა და მამაკაცს შორის არსებული სიყვარულის გრძნობით. სანინალმდეგო სქესებს შორის სასიყვარულო კავშირს შედეგად მოსდევს ახალი სიცოცხლის ჩასახვა და შობა, დაბადება, ამქვეყნად მოვლინება. ეს კი, დიოტიმას აზრით, არის უკვდავი საწყისის გამოვლენა მოკვდავ არსებებში; დაბადება ეს არის უკვდავების და მარადისობის ის წილი, რომლის მიღწევაც შეუძლია მოკვდავ არსებას. ცხოველების და ადამიანების მოკვდავი ბუნება ცდილობს, რომ შეძლებისდაგვარად უკვდავი გახდეს. ამის მიღწევა კი მათ მხოლოდ ერთი გზით შეუძლიათ: შთამომავლობის დატოვებით, ანუ ძველის განახლებით. მოკვდავი არსება უკვდავებას სიყვარულის ძალით ეზიარება. დიოტიმა ასკვნის: სიყვარული – უკვდავებისკენ სწრაფვაა. უკვდავების მიღწევა ჩვეულებრივ მოკვდავ ადამიანს, მოკვდავ არსებას შთამომავლობის დატოვებითაც, ანუ ძველის განახლებითაც შეუძლია.

შეგვიძლია თუ არა დავეთანხმოთ დიოტიმას? რატომაც არა?! გარკვეულწილად, ჩვენ, ადამიანები მართლაც ვართ უკვდავნი იმით, რომ გამრავლება და შთამომავლობის დატოვება შეგვიძლია. ჩვენი რალაც ნაწილი რჩება და გადაეცემა ჩვენს შვილებს, შვილიშვილებს, შვილთაშვილებს.... რჩება ჩვენი გენების, ჩვენი ნიჭიერების, ჩვენი გონებრივი შესაძლებლობების რალაც ნაწილი, რჩება გარეგნული და სულიერი მსგავსება... იქნებ გვეჩვენება, რომ ეს ძალიან ცოტაა, მაგრამ სულ არაფერს მაინც ჯობია. დიოტიმა ამაზე არ ჩერდება. ის სიყვარულის რამდენიმე სახეობას განასხვავებს. მასთან სიყვარული წარმოდგენილია აღმავალ საფეხურებად როგორც მისწრაფება მშვენიერი სხეულისკენ, მშვენიერი სულისკენ, თავისთავადი მშვენიერებისკენ, როგორც მისწრაფება მეცნიერებისკენ, სიბრძნისკენ, ჭეშმარიტებისკენ. და სწორედ სიყვარულის ეს უკანასკნელი სახე დგას ყველაზე ახლოს უკვდავებასთან.

როგორც ვხედავთ, დიოტიმამაც ერთმანეთთან დააკავში-

რა სიყვარულის, სილამაზე-მშვენიერების, ჭეშმარიტების და უკვდავების ცნებები. დიოტიმას ნააზრევში ამ ოთხ საკვანძო ცნებას, როგორცაა სიყვარული, სილამაზე, უკვდავება და ჭეშმარიტება მეცნიერების, სიბრძნის და ხელოვნების სფეროებიც უკავშირდება. ანუ უკვდავების მიღწევა ადამიანს შეუძლია არა მხოლოდ შთამომავლობის (შვილების, შვილიშვილების და შვილთაშვილების) დატოვებით, არამედ ხელოვნების ნაწარმოებების, მეცნიერული ნაშრომების და ფილოსოფიური ან სხვა ღირებული მოძღვრებების და ნააზრევის დატოვებითაც. ამასთან დაკავშირებით ახსენებს დიოტიმა ჰომეროსის და ჰესიოდეს „შთამომავლობას“, ანუ მათს მხატვრულ ქმნილებებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ამ პოეტთა სახელის უკვდავებას, მათი ხსოვნის უკვდავებას. ჰომეროსის და ჰესიოდეს გარდა დიოტიმა ასახელებს გამოჩენილ პოლიტიკოსებს და რეფორმატორ-კანონმდებლებს ლიკურგეს და სოლონს.

შეიძლება თუ არა ისევ დავეთანხმოთ დიოტიმას და ვალიაროთ, რომ ამქვეყნიური ადამიანური უკვდავების მიღწევის ყველაზე უტყუარი სფერო ეს სიბრძნის, ანუ მეცნიერების, ხელოვნების და ფილოსოფიის სფეროა? დიახ. ეს ნამდვილად ასეა. ადამიანური უკვდავება ადამიანურ მეხსიერებაში, ე. წ. „ხსოვნა-არდავინყებაში“ მდგომარეობს; ახლობელთა მეხსიერებაში და კაცობრიობის მეხსიერებაში. ჩვეულებრივი, რიგითი გარდაცვლილი ადამიანები ცოცხლად დარჩენილთა მეხსიერებაში აგრძელებენ ვირტუალურ არსებობას, ხოლო ამ ადამიანთა გარდაცვალების შემდეგ ისინიც სამუდამოდ და საბოლოოდ ქრებიან. ისტორიაში მხოლოდ განსაკუთრებულ, გამოჩენილ, რჩეულ ადამიანთა, კაცობრიობის წინაშე დამსახურების მქონე ადამიანთა სახელები ნარჩუნდება. მათი მონაპოვარ-დანატოვარი კი კაცობრიობის უძვირფასეს მემკვიდრეობად იქცევა და კულტურულ საგანძურს ავსებს. ფილოსოფია, მეცნიერება და ხელოვნება ის სამი მთავარი სფეროა, რომელშიც შესაძლებელია უკვდავების მიღწევა, ოღონდ არა ფიზიკური უკვდავებისა, არამედ მხოლოდ სახელის უკვდავებისა, თუნდაც სახელის უკვდავებისა. ფილოსოფია, მეცნიერება და ხელოვნება – ეს ხომ კაცობრიობის კულტურული მემკვიდრეობაა, კაცობრიობის ტვინია, გონია, სულია, თავისებური ჰეგელისეული აბსოლუტური სულია, მსოფლიო გონია....

3. სამართლიანია თუ არა ისტორიული მეხსიერება?

რა არის მეხსიერება? მეხსიერება – კვალია; ადამიანის ტვინში, სულში დატოვებული კვალი. ისტორიაც მეხსიერებაა, ხელოვნებაც, ფილოსოფიაც და მეცნიერებაც. ინდივიდუალური მეხსიერება მოკვდავია, საკაცობრიო მეხსიერება კი – უკვდავი. (ამ აზრის თვალსაჩინო გააზრებისთვის შეიძლება გავიხსენოთ ჯემალ ქარჩხაძის მოთხრობა „იგი“). ფილოსოფია, ხელოვნება და მეცნიერება – ადამიანის მიერ სამყაროში დატოვებული უკვდავი ვირტუალური კვალია. ფილოსოფიასთან, მეცნიერებასთან და ხელოვნებასთან ერთად შეიძლება ყოველთვის არ ვახსენოთ, მაგრამ აუცილებლად უნდა ვიგულისხმოთ ხოლმე ისტორიაც, რადგან ისტორიას ხომ სწორედ გარდასულ დღეთა ხსოვნის შენახვა ევალება. ის საკაცობრიო დონის ხსოვნა-არდავინწყებასთანაა დაკავშირებული და, შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ისტორიაა კაცობრიობის მეხსიერება პირდაპირი გაგებით.

უკვდავების და ბრძოლაში დაღუპული მეომრების ხსოვნის საკითხთან დაკავშირებით ნიკოლოზ ბარათაშვილის კიდევ ერთმა ნაწარმოებმა მიიქცია ჩემი ყურადღება. პოემაში „ბედი ქართლისა“ მოქმედება ვითარდება 1795 წელს, როდესაც საქართველოს სპარსეთის ლაშქარი შემოესია ალა-მაჰმად-ხანის მეთაურობით და მას კრწანისის ველზე ქართველთა ლაშქარი დაუპირისპირდა 75 წლის ქართლ-კახეთის მეფის, ერეკლე მეორის მეთაურობით. კრწანისის ბრძოლაში ქართველები თავიდან იმარჯვებდნენ, მაგრამ ლალატის შემდეგ დამარცხდნენ და თბილისის დაცვაც ვეღარ შეძლეს. ძვირად დაუფჯდათ ქართველებს კრწანისის ბრძოლა. პოემაში ნაჩვენებია, თუ როგორი დამნუხრებულია მეფე ქართული ჯარის დანაკარგის გამო. ის დაღუპულ მეომრებს, მებრძოლებს, გმირებს მისტირის. 22 წლის ნიკოლოზ ბარათაშვილი ცდილობს წარმოიდგინოს კრწანისის ბრძოლის შემდეგ ერეკლე მეორის აზრები, გრძნობები, განცდები და ისინი ლექსის ფორმით გადმოგვცეს. მე დამრჩა შთაბეჭდილება, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ფანტაზიით წარმოდგენილი ერეკლეს ფიქრები გარკვეული წინააღმდეგობის შემცველია, მაგრამ ეს წინააღმდეგობა გამოწვეული უნდა იყოს არა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ახ-

აღგაზრდობით და, როგორც პოეტის, გამოუცდელიობით, არამედ იმიტომ, რომ პოეტი, თავისდაუნებურად, „ხსოვნა-არდავინწყებით“ მიღწეული უკვდავების პრობლემას გადააწყდა. ბრძოლის შემდეგ, როდესაც ერეკლე მეორე დაღუპული გმირების ცხედრებს უყურებს, მას ჯერ პესიმისტური განწყობილება ეუფლება, მაგრამ შემდეგ მისი ეს პესიმიზმი ოპტიმიზმით იცვლება. მეფის ორი, ერთმანეთის საპირისპირო და ურთიერთგამომრიცხავი აზრი უბრალო გაუგებრობის შთაბეჭდილებას ტოვებს, მაგრამ, სინამდვილეში ამ გაუგებრობის უკან გარკვეული პრობლემა იმალება, რომელიც ახალგაზრდა პოეტმა, ალბათ, ინტუიციურად იგრძნო.

გვამებით მოფენილი ბრძოლის ველის შემყურე მეფეს საუკუნეთა განმავლობაში დაღუპული ათასობით გმირი ახსენდება, რომელთათვისაც არავის არ დაუდგამს ძეგლი, რომელთა საფლავებიც არსად ჩანს და რომელთა სახელებიც ჰაერში გაფანტულა. ამის მიუხედავად, მეფე აზრობრივად მიმართავს გარდაცვლილ გმირთა სულებს და მათ შემდეგი სიტყვებით ანუგეშებს: ნუ შემწვოთდებით, გმირებო, თქვენს სახელებსაც არ უწერიათ დავინყება, სანამ ალა-მაჰმად-ხანის ხსენება იქნებაო, და თავის ამ პირობას შემდეგი არგუმენტით ამყარებს: სულს ერთხელ რაც დააჩნდება, საშვილიშვილოდ გადაეცემაო. ბარათაშვილისეული ერეკლე მეორის ლოგიკა თავის თავში გარკვეული წინააღმდეგობის შემცველია. ის, თითქოს ეუბნება დაღუპული გმირების სულებს: ადრე გარდაცვლილი გმირების მსგავსად თქვენი კონკრეტული სახელებიც არავის არ ეხსომება, მაგრამ თქვენი ხსოვნა, ზოგადად, მაინც უკვდავიაო. ე. ი. ნიკოლოზ ბარათაშვილისეულ ერეკლე მეორის პერსონაჟს საკუთარი ლოგიკის საწინააღმდეგოდ სჯერა, რომ სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაღუპულ მეომართა ხსოვნა უკვდავია. ამაში ბოლომდე ვერ დავეთანხმებით, რადგან ხსოვნასაც გააჩნია. არის ხსოვნა, რომელიც ძალიან მალე ქრება და არის ხსოვნა, რომელიც მართლა საუკუნეებს უძლებს. ბრძოლის ველზე დაცემულ გმირთაგან მხოლოდ ერთეულთა სახელები თუ შემოუნახავს ისტორიას. ამ შემთხვევაში, ისტორიას ლოგიკას და სამართლიანობას ვერ მოვთხოვთ. ნიკოლოზ ბარათაშვილისეული ერეკლე მეორის პერსონაჟი ჰპირდება გმირებს, რომ მათი სახელებიც ისევე შემოინახება თაობების მეხსიერებაში, როგორც

ალა-მაჰმად-ხანის სახელით. მაგრამ სინამდვილე სულ სანინააღმდეგოს ამტკიცებს: კრწანისის ბრძოლაში დაღუპული უამრავი მეომრის სახელი, მართლაც, არავის აღარ ახსოვს მაშინ, როდესაც ალა-მაჰმად-ხანის სახელი უფრო შემორჩა ისტორიას. ისტორიაში უთვალავი გმირის სახელი ნაშლილა, მაგრამ საკმაოდ კარგად შემონახულა მრავალი სისხლისმსმელი დამპყრობლის სახელი. კრწანისის ბრძოლაში ხომ უამრავმა ქართველმა შესწირა თავი სამშობლოს, მაგრამ ისტორიას მხოლოდ ერთეული სახელები თუ შემორჩა. მაგალითად, შემონახულია ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ქართველთა ჯარს წინ მიუძღოდა მეფის მუსიკოსთა და მსახიობთა რაზმი, რომელიც მუსიკით ამხნევებდა მეომრებს. რაზმის ყველა წევრი ბრძოლაში დაიღუპა. მათ შესახებ კი ცნობილია მხოლოდ ის, რომ მათი ხელმძღვანელი იყო ვინმე მაჩაბელი. საქვეყნოდაა ცნობილი 300 არაგველის გმირული დაღუპვის ამბავი, მაგრამ ხალხის მეხსიერებამ მხოლოდ რამდენიმე მათგანის გვარი თუ შემოგვინახა. სამაგიეროდ, ალა-მაჰმად-ხანის სახელი არავის არ ეშლება და არც ავიწყდება, ისევე როგორც უამრავი ტირანის და დესპოტის სახელი. რა ვუყოთ, როგორც ჩანს, ისტორია ინახავს ყველაფერ დიდს და გამორჩეულს, თუნდაც ეს დიდი და გამორჩეული თავისი სისასტიკით, ჩადენილი დანაშაულობებით და უღირსი საქციელით იყოს დიდი და გამორჩეული. ამ მხრივ, საყურადღებოა არტემიდე ეფესელის ტაძრის ცეცხლის ნამკიდებლის, ჰეროსტრატეს ისტორია (ძვ. წ. 3 ს.). ახალგაზრდა კაცი გამოტყდა იმაში, რომ მან ეს საქციელი თავისი სახელის უკვდავსაყოფად ჩაიდინა, მაშინ ბერძნებმა ჰეროსტრატეს მხოლოდ სიკვდილით დასჯა არ აკმარეს, არამედ უფრო სასტიკი სასჯელიც მიუსაჯეს – მისი სახელის დავინწყება. ძველი ბერძნებისთვის სახელის დავინწყება სიკვდილზე უარეს სასჯელად ითვლებოდა. არავის არ უნდა ეხსენებინა ჰეროსტრატეს სახელი არც ზეპირად და არც წერილობით, მაგრამ ყოველგვარი მცდელობის მიუხედავად, მისი შელახული სახელი მაინც შემორჩა ისტორიას. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ მისი სახელი ხალხის მასების მეხსიერებაში მაინცაღამაინც დიდი პოპულარობით არ სარგებლობს ისტორიის დადებითი გმირების სახელებთან შედარებით. მისი სახელი, ძირითადად, მხოლოდ მაშინ ახსენდებათ ადამიანებს, როდესაც მსოფლიოს

ერთ-ერთ საოცრებად აღიარებული არტემიდე ეფესელის ტაძარი ახსენდებათ როგორც არქიტექტურული ხელოვნების შედევრი; ან ახსენდებათ იმის მაგალითად, თუ როგორ დაუმსახურებლად შეიძლება შემორჩეს ადამიანთა მეხსიერებას უღირსი ადამიანის სახელი. ნესით, ისტორია ობიექტური უნდა იყოს და მან ყველაფერი ზუსტად უნდა დააფიქსიროს: ცუდიც და კარგიც. მთავარია, რომ შეფასებებში არ შეცდეს და ცუდს და კარგს თავ-თავისი ადგილები მიუჩინოს. საბედნიეროდ, ისტორია და კაცობრიობის მეხსიერება მხოლოდ ცუდს არ ინახავს და მის მეხსიერებაში სწორედ კარგს და დადებითს უკავია გამორჩეული ადგილი.

4. რატომ არიან სოკრატე, პლატონი, არისტოტელე და ალექსანდრე მაკედონელი უკვდავნი?

როგორც უკვე ვთქვი, პლატონის „ნადიმში“ უკვდავებისკენ მიმავალი გზა სიყვარულზე გადის. მაგრამ პლატონ-სოკრატე-დიოტიმას ნააზრევში ამ გზის რამდენიმე სახეობა შეიძლება გამოვყოთ და ამქვეყნიური უკვდავების მიღწევის გზები პირობითად, სქემატურად, შემდეგნაირად შეიძლება წარმოვიდგინოთ:

ა) შთამომავლობაში უკვდავება, ანუ გენეტიკური უკვდავება და მსგავსი ფიზიკური სხეულების რიგის დატოვება ჩვენს შემდეგ.

ქალის და მამაკაცის სექსუალური კავშირის შედეგად გენეტიკურად მსგავსი ფიზიკური, მატერიალური სხეულების რიგი წარმოიქმნება. ადამიანები თავის შემდეგ თავისივე მსგავს, სულით და ხორციით მონათესავე არსებებს ტოვებენ და მათ იმედი აქვთ, რომ მათი გენი, ჯიში, გვარი არ გადაშენდება. ამ შემთხვევაში, ინდივიდუალური მოკვდავობა გვარის უკვდავობით ნაზღაურდება და ინდივიდიც ამით კმაყოფილდება. თუმცა, ისიც გასათვალისწინებელია, რომ მომავალ თაობებში უკვდავობის იმედის მქონე ინდივიდის შესახებ მის შთამომავლობაში შემორჩენილი გენეტიკური ინფორმაცია და მსგავსება პროცენტულად სულ უფრო კლებულობს და რამდენიმე ასწლეულის შემდეგ, ალბათ, ნულსაც მიუახლოვდება.

უკვდავების მიღწევის შემდეგ 2 გზას უკვდავების „ხსოვნა-არ-დავინწყების“ გზები შეიძლება ვუწოდოთ, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ ერთი მათგანი იქნება „ხსოვნა-არდავინწყება“ შთამომავლობის მეხსიერებაში, ხოლო მეორე – „ხსოვნა-არდავინწყება“ კაცობრიობის მეხსიერებაში.

ბ) უკვდავება შთამომავლობის მეხსიერებაში, ანუ „ხსოვნა-არდავინწყება“ შთამომავლობის მეხსიერებაში.

ადამიანებს სულით და ხორციით მონათესავე შთამომავლების მხრიდან „ხსოვნა-არდავინწყების“ იმედი აქვთ. ჩვენს შთამომავლებში და მომავალი 2 ან 3 თაობის მეხსიერებაში ჩვენს შესახებ ინფორმაცია გარკვეული დროის განმავლობაში, მართლაც, რჩება, ნარჩუნდება. „უკვდავების“ ეს გზა ნებისმიერი ადამიანისთვისაა ხელმისაწვდომი და მისი იმედი ყველას აქვს, რადგან ყველას სჯერა, რომ მის სახელს არ დაივინწყებენ მისი შვილები, შვილიშვილები, შვილთაშვილები და სხვა ახლობელი ადამიანები, რომლებიც შეიძლება სისხლით ნათესავებიც არ იყვნენ. მაგრამ სახელის უკვდავების ეს გზაც, ალბათ, 2-3 საუკუნეზე მეტის გარანტიას, თითქმის, არ იძლევა.

გ) უკვდავება კაცობრიობის მეხსიერებაში, ანუ „ხსოვნა-არდავინწყება“ კაცობრიობის მეხსიერებაში.

ხსოვნა-არდავინწყების მიღწევა ყველაზე მეტად სწორედ სახელისა და დიდების მოხვეჭის გზითაა შესაძლებელი. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ადამიანი თავის შემდეგ წარუშლელ კვალს ტოვებს. ეს კი შესაძლებელია მეცნიერული აღმოჩენით, მხატვრული შემოქმედებით, ფილოსოფიური სიბრძნით, ხიდების და შენობების მშენებლობით, საგმირო და კეთილი საქმეებით და ა. შ. ასეთი ადამიანების შესახებ ხსოვნა საუკუნეებსაც უძლებს და ათასწლეულებსაც. ამგვარად უკვდავი არიან ცნობილი მოქანდაკენი, მხატვრები, პოეტები, ფილოსოფოსები, მეცნიერები, არქიტექტორები, პოლიტიკოსები, მხედართმთავრები და ა. შ.

დ) ილუზორულ-ვირტუალური უკვდავება, რომელიც თამაშით და გართობა-დროსტარებით მიღწეული თავდავინწყებითაა შესაძლებელი.

უკვდავების მიღწევის ეს გზა ჩემ მიერ ჩამოყალიბებული ვარიანტია, რომელზეც ქვემოთ მექნება საუბარი და რომელსაც,

გარკვეული აზრით, „თამაშის ფილოსოფია“ კი შეიძლება ვუწოდოთ. მაგრამ სანამ ამ მეოთხე ვარიანტის დახასიათებაზე გადავიდოდე, ჯერ რამდენიმე სიტყვით უნდა შევაფასო წინა სამი ვარიანტი.

ამქვეყნიური უკვდავების მიღწევის პირველი ვარიანტი მხოლოდ ადამიანის სხეულში შემონახული გენეტიკური ინფორმაციის სხვა ფიზიკური, მატერიალური სხეულებისთვის გადაცემის გზითაა შესაძლებელი და ის გვარის თუ სახეობის უკვდავებას უზრუნველყოფს. უკვდავების ეს სახე ადამიანების გარდა მცენარეებისა და ცხოველებისთვისაც ბუნების კანონზომიერებითაა გარანტირებული. როდესაც დიოტიმა უკვდავებაზე ლაპარაკობს, ის ყურადღებას უფრო მეორე და მესამე ვარიანტზე ამახვილებს, ანუ სახელის უკვდავებაზე და არა მხოლოდ ფიზიკური შთამომავლობის დატოვებით უკვდავებაზე, რადგან ბოლო ორ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სულიერ, თეორიულ ინფორმაციასთან, ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ მის შესახებ დატოვებულ სახელსა და დიდებასთან, მომავალი თაობების სულში, გონებაში, მეხსიერებაში შემონახულ ხსოვნა-არდავინწყებასთან. მიუხედავად იმისა, რომ უკვდავების მეორე და მესამე ვარიანტი „ხსოვნა-არდავინწყების“ ვარიანტებია, მათ შორის ხარისხობრივად ძალიან დიდი განსხვავებაა. უკვდავების მეორე ვარიანტი, ანუ შთამომავლების და მემკვიდრეების მეხსიერებაში შემორჩენილი სახელის დროებითი უკვდავების ვარიანტი ყველა ადამიანისთვისაა მისაწვდომი, ხოლო მესამე ვარიანტი, ანუ დიდების გზით უკვდავება – მხოლოდ რჩეულთათვის. უფრო მეტიც, სწორედ ეს უკანასკნელია ადამიანებისთვის მისაწვდომი და, შეძლებისდაგვარად, ხანგრძლივი უკვდავება, რომელიც პრაქტიკულად მართლა შეიძლება ჩაითვალოს ამქვეყნიურ უკვდავებად. სწორედ ასეთი უკვდავების მაგალითად დაასახელა დიოტიმამ ჰომეროსი, ჰესიოდე, ლიკურგე და სოლონი, რომელთა მემკვიდრეობაც სიბრძნის, ხელოვნების, პოლიტიკის და გენიალური კანონმდებლობის სფეროს განეკუთვნება. ამ აზრით, უამრავი ცნობილი და გამოჩენილი პიროვნებაა უკვდავი, მაგალითად: ალექსანდრე მაკედონელი, ნმინდა შუშანიკი, დავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე, შოთა რუსთაველი, ვაჟა ფშაველა, გალაკტიონ ტაბიძე, ლეონარდო და ვინჩი, დარვინი,

ფროიდი, ჰეგელი, ბახი, დოსტოევსკი, ტოლსტოი, აინშტაინი, ფელინი და მრავალი სხვა...

არ უნდა გაგვიკვირდეს ის, რომ ძველ დროში სახელის უკვდავებას ასეთ დიდ მნიშვნელობს აძლევდნენ. მათთვის სახელის უკვდავება თითქოს პირად უკვდავებასაც უტოლდებოდა. ამიტომ იყო, რომ დამპყრობლები დაპყრობილ ტერიტორიებზე დაარსებულ ქალაქებს და სხვა გეოგრაფიულ ობიექტებს საკუთარ სახელებს არქმევდნენ. მსოფლიოს რუქას მრავალი ალექსანდრია შემორჩა. თვით სახელი ალექსანდრეც ხომ დღესაც საკმაოდ პოპულარულია მსოფლიოს მრავალ ხალხში. ყოველ დღე მილიონობით ადამიანი თავის ახლობელს და ნაცნობ-მეგობარს, ქალს ან კაცს, ამ სახელით მიმართავს. ალექსანდრე მაკედონელმა ნამდვილად მიაღწია უკვდავებას პლატონ-სოკრატე-დიოტიმასეული თეორიის მიხედვით. ეს იმ იშვიათ შემთხვევათაგანია, როდესაც უკვდავებას ფილოსოფიური სიბრძნის და სამხედრო პოლიტიკის კავშირი განაპირობებს. ალექსანდრე მაკედონელის პიროვნებაში ხომ თავი მოიყარა ძველი ბერძნული ფილოსოფიის ნაღებმა სოკრატე-პლატონ-არისტოტელეს ფილოსოფიის სახით. სოკრატე პლატონის მასწავლებელი იყო, პლატონი - არისტოტელესი, არისტოტელე კი - ალექსანდრე მაკედონელის. სოკრატეს, პლატონის და არისტოტელეს სახელებიც უკვდავია, როგორც ძველი ბერძნული ფილოსოფიის დამაგვირგვინებელი ბუმბერაზი ფილოსოფოსებისა, მაგრამ მთელმა მათმა ფილოსოფიამ არისტოტელეს ნყალობით ალექსანდრე მაკედონელის გონებაში მოიყარა თავი და პრაქტიკული შედეგიც გამოიღო ალექსანდრეს მიერ დაპყრობილი უზარმაზარი იმპერიის სახით, რომელზეც ანტიკური კულტურა გავრცელდა. კულტუროლოგიურ-ღირებულებითი თვალსაზრისით ძნელი სათქმელია, ვისი ღვაწლია უფრო ღირებული და დასაფასებელი კაცობრიობისათვის, იმ ფილოსოფოსებისა, რომლებმაც მომავალ თაობებს ამოუწურავი ფილოსოფიური სიბრძნე და სააზროვნო მასალა დაუტოვეს თუ იმ მხედართმთავრისა, რომლის დაპყრობითმა ომებმა მთელი კაცობრიობის მომავალი ბედი შეცვალა? ფაქტია, რომ რაოდენობრივი თვალსაზრისით, ადამიანთა მასების მეხსიერებაში უკვდავობის თვალსაზრისით, ალექსანდრე მაკედონელის სახელმა სოკრატეს,

პლატონის და არისტოტელეს სახელები დაჩრდილა. ალექსანდრე ძლიერი პიროვნება იყო და დიდ ძლაუფლებასაც ფლობდა. მას შეეძლო ადამიანთა სიცოცხლით ეთამაშა და ისტორიის მსვლელობაზეც თავისი ნება-სურვილისამებრ მოეხდინა გავლენა. და მან, მართლაც, შეცვალა ისტორია. ალექსანდრე, ფაქტიურად, პრაქტიკოსი პოლიტიკოსი იყო. სოკრატე, პლატონი და არისტოტელე კი თეორეტიკოსი ბრძენი ფილოსოფოსები იყვნენ და მათ მიერ დასმული პასუხგაცემული თუ პასუხგაუცემელი კითხვები დღესაც ასაზრდოებენ და სააზროვნოდ აღძრავენ ათასობით და მილიონობით ადამიანთა გონებას. თუმცა.... ქუჩაში ნებისმიერ გამვლელს რომ ვკითხოთ სოკრატეს, პლატონის და არისტოტელეს სახელი, შეიძლება არავინ არ იცოდეს მათი ვინაობა, ალექსანდრეს სახელი კი თითქმის ყველას გაგონილი ექნება. მაგრამ როგორი დიდი მხედართმთავარიც არ უნდა ყოფილიყო და როგორი დიდი დამსახურებაც არ უნდა ჰქონოდა მას კაცობრიობის წინაშე, ის, საბოლოო ჯამში, მაინც დამპყრობელი იყო და მისი დანატოვარი მემკვიდრეობა უფრო „მატერიალურ“ დანატოვართა კატეგორიას განეკუთვნება ისტორიის შეცვლილი რუქის სახით და, თუნდაც თანმდევი პროგრესული მოვლენების სახით, მაშინ, როდესაც სოკრატეს, პლატონის და არისტოტელეს მიერ დატოვებული ფილოსოფია თეორიული სიბრძნის სფეროს განეკუთვნება და ამდენად, ღირებულებითი თვალსაზრისით შეიძლება ალექსანდრეს დანატოვარს სჭარბობდეს კიდევ, მით უმეტეს, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ალექსანდრე მაკედონელი სოკრატე-პლატონ-არისტოტელეს „შემოქმედების“ ნაყოფი იყო.

ადამიანის სხეული მალე იხრწნება, მის შესახებ მოგონებაც მალევე ქრება. ყველაზე გამძლე ამქვეყნად ხელოვნება და ფილოსოფიაა: ეგვიპტის პირამიდები, ანტიკური ქანდაკებები, აღორძინების ფერწერა, ლიტერატურული კლასიკა, ფილოსოფოსთა ნაშრომები და აზრები ყველაზე უკეთ უძლებენ დროის გამოცდას. უკვდავების (თუ უკვდავობის) დამსახურება ყველაზე უკეთ ფილოსოფიური, მეცნიერული ან მხატვრული აზროვნებითაა შესაძლებელი. რალა შორს ნავიდეთ და სახელით და დიდებით უკვდავების მაგალითად თვით პლატონის პიროვნება და მისი უკვდავი ნაწარმოებებიც გამოგვადგება.

რა დარჩა პლატონისგან? მისი ძვლები, ალბათ, დიდი ხანია, რაც აღარ არსებობს. დარჩა მისი დიალოგების სახით დანერგილი ნაწარმოებები. ამ დიალოგებში პლატონის ის აზრებია შემონახულ-დაკონსერვებული, რომლებიც ადრე მის სულში იზადებოდნენ, იზრდებოდნენ, მნიფდებოდნენ; მისი ტვინის ხვეულებში ცოცხლობდნენ, მოძრაობდნენ... ჰერაკლიტე ამბობდა, რომ სამყარო მარად ცოცხალი ცეცხლია, რომელიც ხან აინთება და ხან ჩაქრებაო. პლატონის ნაწარმოებებში ჩამოყალიბებული და განვითარებული აზრებიც ამ მარად ცოცხალი ცეცხლის მსგავსად ისევ ცოცხლობენ. მათ სძინავთ მის მრავალრიცხოვან გამოცემებსა და თარგმანებში. მაგრამ ისინი იღვიძებენ, ცოცხლდებიან და კვლავ აგრძელებენ არსებობას პლატონის ნაწარმოებების მკითხველთა თავებში, ტვინის ხვეულებში, გულეში, სულებში... მკითხველს პლატონის ნაწერებიდან ზოგი რამ მოსწონს, ეთანხმება კიდევ და ითვისებს მას, ზოგი რამ არ მოსწონს, ზოგი რამ კი არ ესმის და გაგებას ცდილობს. მკითხველის თავში გაცოცხლებული აზრი ზუსტად არ ემთხვევა პლატონის თავში გაჩენილ და მცხოვრებ აზრს, მაგრამ ის მაინც მეორდება და მეორდება; მეორდება უსასრულოდ, მრავალჯერ... პლატონი დღეს მხოლოდ ასეთი სახით არსებობს და სწორედ ესაა მისი უკვდავება. პლატონი თავისი იდეების და აზრების სახით არსებობს ათასობით მკითხველის თავში, სულში და გულში. და მისი ახლანდელი არსებობა „ათასი მზის ელვარებას“ უტოლდება.

მრავალმა გამოჩენილმა ადამიანმა, პოლიტიკურმა მოღვაწემ, მეცნიერმა, ხელოვანმა, ფილოსოფოსმა, გმირმა მიაღწია სახელის უკვდავებას. მათ შორის არიან ჩემს მიერ მაგალითისთვის დასახელებული სოკრატე, პლატონი, არისტოტელე და ალექსანდრე მაკედონელი. მაგრამ ჩნდება კითხვა: რა აზრი და მნიშვნელობა აქვს გარდაცვალების შემდეგ დიდებას და სახელის უკვდავებას თვითონ ამ პიროვნებებისათვის? ფაქტიურად, არავითარი. არა მგონია, რომ ისინი ზეციდან იყურებოდნენ და თავისი სახელის გაგონებისას ხარობდნენ. მათს დანატოვარს მხოლოდ მომავალი თაობებისთვის აქვს მნიშვნელობა; მათთვის, ვინც მათი მემკვიდრეობით სარგებლობს და მათს სახელს მაღლიერებით ან ალტაცებით წარმოსთქვამს; ვინც ამ ფილოსოფოსების

ნაწარმოებებს კითხულობს ან ალექსანდრეს მიერ დაარსებულ ქალაქებში ცხოვრობს. ღვანლმოსილ პიროვნებათა უმრავლესობას პატივმოყვარეობა არ ამოძრავებს, ისინი ისე უანგაროდ მოღვაწეობენ, რომ, უმეტეს შემთხვევაში, საზოგადოების მხრიდან დაფასებაზე ან სიკვდილის შემდეგ სახელის უკვდავებასა და დიდებაზე არც ფიქრობენ. იქნებ, გულის სიღრმეში ყველა ადამიანს უზის პატივმოყვარეობის ჭია, იქნებ ყველას ესიამოვნება დამსახურებული აღიარება, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, არსებობენ იდეით შეპყრობილი ადამიანები, რომელთაც, უბრალოდ, სხვაგვარად მოქცევა არ შეუძლიათ.

უკვდავების მიღწევის პლატონ-სოკრატე-დიოტიმასეული გზები გარდაცვალების შემდეგ უკვდავების გარკვეულ გარანტიას იძლევა, მაგრამ ეს უკვდავების ისეთი ვარიანტებია, რომლის დროსაც თვითონ პიროვნება „ვერ მოესწრება“, ვერ გაიგებს, ვერ განიცდის თავის „უკვდავებას“ და განა აზრი აქვს ისეთ უკვდავებას, თუკი ადამიანმა არც კი იცის, რომ ის უკვდავია?! თანაც, ეს ისეთი საეჭვო უკვდავებაა, რომელიც მხოლოდ სახელის უკვდავებით ან მხოლოდ გენებში შემორჩენილი და თანდათანობით კლებადი მემკვიდრეობითი ინფორმაციით შემოიფარგლება. ფაქტიურად, ამ უკვდავებას მნიშვნელობა აქვს არა თვითონ უკვდავების „ავტორისთვის“ თუ „პერსონაჟისთვის“, არამედ იმ მომავალი კაცობრიობისათვის, რომლის პროგრესულ განვითარებაშიც შეიტანა თავისი წვლილი ამ პიროვნებამ. მთელი კაცობრიობა სარგებლობს უკვდავი სახელის მქონე გენიალურ პიროვნებათა დანატოვარით.

5. თამაშის ფილოსოფია

ამრიგად, ჩემი აზრით, არსებობს უკვდავებისკენ მიმავალი სხვა, მეოთხე გზაც, რომელიც ბავშვური თუ არაბავშვური თამაშის და გართობა-დროსტარების შედეგად მიღწეულ თავის მოტყუებაში, თვითმოტყუებაში, თავდავინყებაში, უფრო ზუსტად კი – სიკვდილის ფენომენის და სიკვდილის შიშის დროებით დავინყებაში მდგომარეობს. ეს უკვდავების მიღწევის არა რეალური, არამედ

ილუზორული მოჩვენებითი გზაა, რომელსაც ვირტუალურიც კი შეიძლება ვუწოდოთ, რადგან ის არ უზრუნველყოფს ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ მისგან ან მის შესახებ რაიმეს დატოვებას, არამედ თვით პიროვნების გონებაში განიცდება როგორც უკვდავება. ეს არის უკვდავება-ანალგეტიკი, უკვდავება-ნარკოტიკი, უკვდავება-ტიკვილგამაყურებელი, უკვდავების მხოლოდ შთაბეჭდილება, რომლის არსიც თამაშში და თამაშით მიღებულ სიამოვნებაში მდგომარეობს. როდესაც თავი გვავინწყდება, მაშინ გვავინწყდება სიკვდილიც, სიკვდილის შიშიც და უკვდავი ვხდებით, უფრო ზუსტად, თავი უკვდავი გვგონია, უკვდავად ვგრძნობთ თავს, ანუ უკვდავების ილუზიის გავლენის ქვეშ ვექცევით.

საერთოდ, თამაშს საკმაოდ დიდი ადგილი უკავია ადამიანების და ცხოველების ცხოვრებაში. მტაცებელი ცხოველები ნადირობას და ბრძოლას თამაშით სწავლობენ. ადამიანიც ბავშვობისას ბევრ რამეს თამაშით სწავლობს და მომავალი სერიოზული ცხოვრების დასაწყებად თამაშით ემზადება. მაგალითად, თამაშობს ომობანას, სახლობანას და სხვადასხვა როლებს ასრულებს: დედის, მამის, შვილის, მასწავლებლის, გამყიდველის, ექიმის, მეომრის, დიასახლისის, მძღოლის და ა.შ. ზრდასრული ცხოვრების დაწყებისას ამ როლებს უკვე სერიოზულად ირგებს, მაგრამ ბავშვობისდროინდელი თამაშებიდან ნაწილობრივ მაინც უნარჩუნდება მორგებული როლისადმი თამაშებრივი დამოკიდებულება, რაც საკმაოწილად განაპირობებს მისი პროფესიისგან ან ცხოვრებაში დაკავებული ადგილისგან მიღებულ სიამოვნებას.

თამაში მხოლოდ ბავშვების გასართობი არაა. შეიძლება ისიც ვთქვათ, რომ ადამიანის მთელი ცხოვრებაც თამაშია. ზრდასრულ ადამიანებსაც ძალიან უყვართ თამაში. ისინი, მათი შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, ბავშვებთან შედარებით გაცილებით მეტსაც თამაშობენ. თამაშის გზით მიღწეული უკვდავება მისაწვდომია როგორც ბავშვებისთვის, ისე ზრდასრული ადამიანებისთვისაც, თუკი თამაშში ვიგულისხმებთ არა მარტო ბავშვურ თამაშებს, არამედ ზრდასრულ ადამიანთა გართობა-დროსტარებასაც და თამაშის ელემენტებს დავინახავთ ხელოვნებაშიც, მეცნიერებაშიც და ფილოსოფიაშიც. ხელოვნებაც თამაშია და სპორტიც თამაშია. არა მხოლოდ კარტის, ქადრაკის,

დომინოს და ნარდის თამაშია თამაში, არამედ თამაშია ცეკვა, სიმღერა, ათასგვარი შეჯიბრებები და კონკურსები, ზღვაზე და მთაში დასვენება, პლაჟზე ნებივრობა და თხილამურებით სრიალი, კაფე-ბარებში და რესტორნებში დროსტარება... სისხლიანი „ბოევიკების“ ყურებითაც ღებულობენ ადამიანები სიამოვნებას და კარგადაც ერთობიან იმით, რომ ისინი პასიურად მონაწილეობენ გამოგონილ თამაშში და თან მძაფრ შეგრძნებებს განიცდიან ისე, რომ თვითონ არავითარი საფრთხე არ ემუქრებათ. ესეც თავისებური თამაშია, რეალურობის იმიტაციაა და თანაც ხელშეუხებლობისა და დაცულობის სრული გარანტიით. და არა მხოლოდ იაფფასიან „ბოევიკებში“ და სერიოზულ კლასიკურ ტრაგედიებში იზიდავს ადამიანებს საფრთხესთან თამაში, არამედ ცხოვრებისეული რეალური საფრთხით გამოწვეული ადრენალინის მოყვარულნიც ბევრნი არიან.

რატომ სიამოვნებთ ადამიანებს სისხლიანი „ბოევიკების“ ყურება? იმიტომ რომ იქაც თამაშია, რეალურობის იმიტაციაა დაცულობის გარანტიით. ცხოვრებაში ყველაფერი ნამდვილად ხდება და ადამიანი თავს დაცულად არ გრძნობს, ხელოვნებაში კი ტრაგიკული და საშინელი თავგადასავლები გამოგონილია და მაყურებელს არავითარი საშიშროება არ ემუქრება. ის, თითქოს, მსახიობის თამაშის თანამონაწილე ხდება. თუმცა, ხშირად ცხოვრებისეული ტრაგიკული შემთხვევაც იზიდავს მძაფრი შეგრძნებების მოყვარულ მაყურებელს. (ამ საკითხთან დაკავშირებით მკითხველისთვის ინტერესმოკლებული არ იქნება 18-ე საუკუნის ინგლისელი პოლიტიკოსის და განმანათლებლობის ეპოქის პუბლიცისტის, ედმუნდ ბიორკის ახალგაზრდობისდროინდელი მოსაზრებები ამაღლებულისა და მშვენიერების კატეგორიების შესახებ).

თამაშის ცნება უშუალოდაა დაკავშირებული თავისუფალი დროის ცნებასთან. იმ განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც საპენსიო მინიმუმი სავსებით საკმარისია ნორმალური ცხოვრებისათვის, ადამიანთა უმეტესობისათვის პენსიაზე გასვლა არ წარმოადგენს ტრაგედიას. პირიქით, მათი უმეტესობა მოუთმენლად ელოდება პენსიაზე გასვლას, რათა აიხდინოს დიდი ხნის ნანატრი ოცნება და რაც შეიძლება ბევრი იმოგზაუროს. მოგზაურობა და ტურიზმი აქტიური დასვენების და თავისუფალი დროის შევსების ერთ-ერთ-

თი ყველაზე პოპულარული სახეებია. მე კი დავამატებდი, რომ მოგზაურობა და ტურიზმი ამავე დროს გართობა-დროსტარების და თამაშის მნიშვნელოვანი სახეობებიცაა. მოგზაურობის მოყვარულებმა შეიძლება იმოგზაურონ სხვადასხვა ისტორიულ ადგილებში, ან კიდევ დაისვენონ ზღვაზე ან მთაში. ამ დროს ისინი იგრძნობენ საოცარ თავისუფლებას ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრებითი პრობლემებისაგან, ოჯახური საზრუნავისაგან, სოციალური პირობითობებისაგან. საოცარი თავისუფლების შეგრძნებაა სწორედ ის ფაქტორი, რომელიც დასვენება-გართობის ამ სახეობებს თამაშთან ანათესავებს. ამიტომაც უყვართ ბავშვებს თამაში, რადგან თამაში თავისუფალია ყოველგვარი იძულებისაგან და მხოლოდ თავისუფალ ნებაზეა დამოკიდებული.

სიყვარულის გრძნობასთან დაკავშირებულ, უკვდავების მიღწევის პლატონისეულ ვარიანტებშიც არაა გამორიცხული თამაშის ელემენტების მონაწილეობა. ქალ-ვაჟის მიერ ერთმანეთისთვის თავის მონონების თამაშებიც არ უნდა დავივიწყოთ და არც ე.წ. სექსუალური თამაშები. ამას გარდა, მაღალი დონის მხატვრული ლიტერატურაც შეიძლება მივაკუთვნოთ შემოქმედებითი ფანტაზიის ნაყოფ თამაშის კატეგორიას და მეცნიერულ გამოგონებაშიც დიდი წვლილი მიუძღვის სამყაროსეული გამოცანების ამოხსნის აზარტს, რაც ამ ქმედებებს რალაციით აზარტულ თამაშებთანაც ანათესავებს.

ვინაიდან ადამიანის მთელი არსება დაბადებიდანვე სიკვდილის ცნობიერი და არაცნობიერი შიშითაა გაჟღენთილი, ამიტომ სიკვდილის შიშისგან დროებითი თავის დაღწევის ილუზიის მისაღწევად ის ხშირად მიმართავს სპეციალურ-სპეციფიკურ თამაშებს სხვადასხვა გართობა-დროსტარებისა თუ ხელოვნება-მეცნიერება-ფილოსოფიაში გადავარდნის გზით. ზრდასრული ადამიანები თამაშით აღწევენ „თავდავინწყებას“, უფრო ზუსტად, სიკვდილის ფენომენის და სიკვდილის თანდაყოლილი შიშის გრძნობის დავინწყებას და სიამოვნების მორევში ეშვებიან. სიკვდილი შეიძლება სულ არ ახსოვდეს ადამიანს, მაგრამ სიკვდილის შიშითაა მისი სული და სხეული იმთავითვე გაჟღენთილი. ასაკის მატებასთან ერთად ეს არაცნობიერი შიში სულ უფრო შეგნებული და გაცნობიერებული ხდება, მაგრამ აბსოლუტურ, სრულ გაცნო-

ბიერებამდე მაინც ვერ აღწევს. როგორ სერიოზულადაც არ უნდა ეთამაშებოდეს ადამიანი სიკვდილს, ამ თამაშის ნამდვილი მიზანი, საბოლოო ჯამში, მაინც სიკვდილის შიშის დაძლევაა, სიკვდილის, როგორც ასეთის დავინწყება და ამ დავინწყების მომენტში კი უკვდავებასთან თუნდაც ვირტუალური, ილუზორულ-მოჩვენებითი ზიარებაა.

ადამიანებს გართობა-დროსტარებისკენაც და საყვარელი საქმიანობისკენაც სიკვდილთან და სიკვდილის შიშთან თამაში იზიდავთ. და რაც უფრო მძაფრია შეგრძნება, რაც უფრო მეტია სახიფათო თავგადასავლით გამოყოფილი ადრენალინი, რაც უფრო ძლიერია სამეცნიერო აღმოჩენით გამოწვეული აღტაცება, ხელოვნებასთან ზიარებით გამოწვეული კათარზისი, ბედნიერებით გამოწვეული თავბრუსხვევა, მით მეტია თავდავინწყებაც, სიკვდილის დავინწყებაც, სიკვდილის შიშის დავინწყებაც და უკვდავების შეგრძნებაც. ფაქტიურად, უკვდავების განცდა ეს თავდაცვის ინსტინქტის მოდუნებასთან და საკუთარი უსაფრთხოების და დაცულობის გრძნობასთანაა დაკავშირებული, როდესაც ადამიანს „ცა ქუდად მიაჩნია და დედამინა – ქალამნად“, როდესაც ის ისეთი ბედნიერია, რომ მისი თავდაცვითი ინსტინქტები დაჩლუნგებულია და მას არაფერ ცუდზე არ შეუძლია ფიქრი. მას არაფრისგან თავდაცვა არ სჭირდება, არაფრისთვის ბრძოლა არ სჭირდება. ის უზრუნველი და უდარდელია.

შოპენჰაუერი ადამიანში მოქმედი სასიცოცხლო ძალის ორგვარ გამოვლენას ასახელებდა: 1. სიცოცხლის სიყვარული, სიცოცხლისაკენ სწრაფვა, თვითშენარჩუნებისათვის ზრუნვა, სიამოვნებისაკენ მისწრაფება და სქესობრივი ინსტინქტი. 2. სიკვდილის შიში და ტკივილისა და ტანჯვისგან გაქცევა. ფროიდიც ორ მნიშვნელოვან ძალას ასახელებდა: 1. ეროსს, როგორც სიყვარულის ინსტინქტს და სიცოცხლისკენ მისწრაფებას და 2. თანატოსს, როგორც ორგანიზმის თანდაყოლილ მისწრაფებას სიკვდილისა და თვითგანადგურებისაკენ. ფროიდის აზრით, ამ ორ დაპირისპირებულ სანყისს შორის მარადიული შინაგანი ბრძოლაა. როგორც ვხედავთ, ორივე მოაზროვნესთან, მარტივად რომ ვთქვათ, სიკვდილ-სიცოცხლის დაპირისპირებასთან გვაქვს საქმე. ამ დაპირისპირების მორიგება კი მხოლოდ თამაშს შეუძლია, რადგან

თამაში არის სიცოცხლის სიხარული და სიკვდილის შიშის დავინყება. და, ალბათ, გადაჭარბებულიც არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ თამაში ბედნიერებაა და ბედნიერება – თამაშია. ბედნიერების დროს ადამიანი ნამდვილად არის თამაშის ხასიათზე, ცეკვისა და სიმღერის ხასიათზე, ხუმრობის ხასიათზე, სისულელეების ჩადენის ხასიათზე, ფრენის ხასიათზე. ბედნიერების დროს მისთვის არც სიკვდილი არსებობს და არც სიკვდილის შიში; ის – უკვდავია.

„ადამიანი თამაშობს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის სიტყვის სრული მნიშვნელობითაა ადამიანი და ის ნამდვილი ადამიანია მაშინ, როდესაც თამაშობს“, — ამბობს მე-18 საუკუნის გერმანელი პოეტი, ფილოსოფოსი, ხელოვნების თეორეტიკოსი და დრამატურგი - ფრიდრიხ შილერი. შილერის ეს გენიალური გამონათქვამი გადაჭარბებულად არ მოგვეჩვენება, თუკი გავითვალისწინებთ იმას, რომ ამქვეყნად ყველაზე დიდი თამაში – ხელოვნებაა და თუკი გავიხსენებთ იმასაც, რომ პლატონმაც უკვდავების მიღწევის ყველაზე ნაღდ გზად ხელოვნების შედევრის შექმნითა და შთამომავლობისათვის დატოვებით მიღწეული უკვდავება აღიარა.

6. რელიგია როგორც გზა უკვდავებისკენ

ადამიანის ნებისმიერი სერიოზული საქმიანობა შეიძლება თამაშის კუთხით განვიხილოთ და ამ მხრივ გამონაკლისს არც რელიგია წარმოადგენს. მორწმუნე ადამიანები ეკლესიების დანახვისას პირჯვარს რომ იწერენ, ეკლესიებში სალოცავად რომ დადიან ან სახლში ხატებთან ლოცულობენ, ესეც თავისებური „მემენტო მორი“-ა, ანუ „გახსოვდეს სიკვდილი“-ა, სიკვდილის ხსოვნაა, იმქვეყნიური სამყაროს ხსოვნაა, ღმერთის ხსოვნაა. მორწმუნეთა აზრით ხომ, ღმერთი იქაა, სადაც უკვდავებაა, სიკვდილის მარადისობაა და გარდაცვლილ ადამიანთა უკვდავი სულებია. ასე რომ, რელიგია მორწმუნეთათვის უკვდავებასთან შეხების თუ დაკავშირების ერთადერთი გზაა. პირჯვრის გადანერისას და ლოცვისას მორწმუნე ადამიანი აფიქსირებს თავის პოზიციას, რომ მას ახსოვს ღმერთი, ანუ ის არსება, რომელიც სიკვდილ-სიცოცხლის,

მოკვდავობა-უკვდავობის განმგებელია. ამით ის აფიქსირებს თავის პოზიციას, რომ ის ღმერთთანაა, რომ ღმერთი მასთანაა, რომ ის სიკვდილისთვის მზადაა, უკვდავებასთან ზიარებისთვის მზადაა, რომ ის პატივს სცემს და უყვარს ღმერთი, რომ ის შერიგებულია სიკვდილთან, რომ მას სიკვდილის არ ეშინია, რომ მისთვის სიკვდილი უკვდავებაა.... ის ხომ დარწმუნებულია, რომ სული უკვდავია და რომ მისი სული აუცილებლად სამოთხეში მოხვდება. ასე რომ, მორწმუნე ადამიანისთვის რელიგია, რწმენა სიკვდილის შიშისგან თავის დაღწევის საუკეთესო საშუალებაა. რელიგიური რიტუალები კი ის თამაშებია, რომლებიც მორწმუნეს სიკვდილის შიშისგან თავის დაღწევაში ეხმარებიან. სხვადასხვა რწმენის ადამიანები ერთმანეთისგან ძირითადად განსხვავდებიან იმით, რომ ისინი განსხვავებული რიტუალური თამაშების დახმარებით ცდილობენ სიკვდილის შიშის დაძლევას და უკვდავების მიღწევას. საეკლესიო რიტუალების შემსრულებელი ადამიანი დიდი სერიოზულობით ეკიდება თავის საქმიანობას, მაგრამ მისი ეს სერიოზულობა ძალიან ახლოს დგას ბავშვური თამაშებით გართული ბავშვის სერიოზულობასთან. კარტის მოთამაშემ იცის, რომ თამაშობს. მის თამაშს შეიძლება ძალიან სერიოზული ხასიათი ჰქონდეს და დიდი თანხების მოგება-წაგებასთან იყოს დაკავშირებული და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ფინანსურ პრობლემებთანაც, მაგრამ მოთამაშის თამაშს მაინც თამაში ჰქვია. მორწმუნე კი დარწმუნებულია, რომ ყველაფერი რაც დაკავშირებულია რელიგიასთან, ძალიან სერიოზული საქმიანობაა, ისეთი სერიოზული, რომ რელიგიის თემებზე არავითარი ხუმრობა არ შეიძლება. ურწმუნო და არარელიგიურ ადამიანს კი მორწმუნის რიტუალური ქცევები ძალიან სასაცილო და უაზრო თამაშად შეიძლება მოეჩვენოს, თუკი არ გაითვალისწინებს ნებისმიერი რელიგიის ღრმა ფილოსოფიურ საფუძველს.

ჩვენ შეიძლება რელიგიური რიტუალური ქცევებიც თამაშს მივაშვათ ისევე, როგორც, მაგალითად, სპორტი და ხელოვნება, და რელიგიასაც თამაში ვუწოდოთ, მაგრამ რელიგია თუ თამაშია, ის მაინც საკმაოდ სერიოზული თამაშია, რადგან სიკვდილის და უკვდავების სერიოზულ ფილოსოფიურ პრობლემებთანაა დაკავშირებული. ადამიანთა უმეტესობისათვის რელიგიის გა-

რეშე ძალიან ძნელია სულიერი წონასწორობის შენარჩუნება და სიმშვიდის მიღწევა. რელიგიური რწმენის გარეშე ადამიანებს უჭირთ ხანმოკლე „წუთისოფელ-საწუთროს“ წარმავლობასთან შეგუება და ახლობელი ადამიანების სიკვდილთან და საკუთარ სიკვდილთან შეგუება. ამქვეყნიური მოკვდავობის ატანა მათ მხოლოდ იმქვეყნიური უკვდავების იმედით შეუძლიათ. ხშირ შემთხვევაში, რელიგია ხალხის მასებისთვის ოპიუმის როლს ასრულებს; ერთის მხრივ, პირდაპირი, მარქსისეული გაგებით, როგორც გამაბრუებელ-გამასულელებელი ნარკოტიკული საშუალება, მეორეს მხრივ კი, როგორც მოკვდავ ადამიანად ყოფნის ტრაგიკულობის დაძლევის საშუალება, როგორც ამქვეყნიური მოკვდავობის კომპენსაცია იმქვეყნიური უკვდავობის გარანტიით. ამ აზრით, გარკვეულწილად გამართლებულია ადამიანთა მასობრივი რელიგიურობა. ყველას ვერ მოვთხოვთ საიდუმლოებით მოცული სიკვდილის საშინელების წინაშე ყოველგვარი იმედის გარეშე დგომას და სიკვდილისთვის თვალეში ყურების სიმამაცეს.

რელიგია უკვდავების (უკვდავობის) ილუზიის შემქმნელი ყველაზე დიდი თამაშია. მაგრამ სხვა თამაშებისგან განსხვავებით, რომლებიც ამქვეყნიური უკვდავების (უკვდავობის) ილუზიას და შთაბეჭდილებას ქმნიან, რელიგია იმქვეყნიურ უკვდავებას ჰპირდება ადამიანებს და ვინ იცის, იქნებ სწორედ იქაა ნამდვილი უკვდავება, ოღონდ არა ინდივიდუალური უკვდავება, არამედ სამყაროსთან შეერთებით გამოწვეული უკვდავება. „ვინ იცის“ და „იქნებ“ კი არა და ეს მართლაც ასეა. ნამდვილი უკვდავება ამქვეყნად არყოფნის უკვდავებაა, მაგრამ იმქვეყნიური უკვდავება სინამდვილეში როგორია ან რას ნიშნავს, ამას ვერასდროს ვერ გავიგებთ სანამ ცოცხლები ვართ, სანამ ადამიანური არსებები ვართ და, მარტივად რომ ვთქვათ, სანამ ადამიანები გვქვია.

უკვდავების (უკვდავობის) მისაღწევი ზემოთდასახელებული ოთხი გზიდან რომელს შეიძლება მივანიჭოთ უპირატესობა, ან რომელია უფრო რეალური? სიტყვა „რეალურს“ გადატანითი მნიშვნელობით, პირობითად ვხმარობ და მასში უკვდავების ამქვეყნად, ადამიანური თვალსაზრისით განხორციელებადი უკვდავების მიღწევის გზას ვგულისხმობ. მოკვდავი ადამიანის მიერ უკვდავების ამქვეყნად მიღწევის „რეალურ“ გზებს ისევ და ისევ

პლატონისეული ვარიანტები წარმოადგენენ, ხოლო ჩემს მიერ დასახელებული მეოთხე გზა კი მხოლოდ თამაშია, მაგრამ ისეთი თამაში, რომელსაც ბავშვების მსგავსად ძალიან ხშირად მიმართავენ ზრდასრული ადამიანები და რომელმაც იმის საშუალება მომცა, რომ მეთქვა: „მე ერთხელ, ჩემს ბავშვობაში, უკვე ვიყავი უკვდავი“, და არა მხოლოდ ბავშვობაში... როგორც ყველა სხვა ზრდასრულ ადამიანს, მეც მქონდა თავდავიწყების და ბედნიერების ისეთი წუთები, როდესაც მთის წვერზე ვიდექი უღარდელი და ჩიტოვით თავისუფალი, როდესაც ჩემი შვილების ბედნიერებით ვიყავი ბედნიერი და მათთან ერთად ვმხიარულობდი, როდესაც საერთოდ აღარ მახსოვდა სიკვდილი და როდესაც თავს უკვდავად ვგრძნობდი.

ადამიანი ძლიერი არსებაა და მას ბევრი რამის გადატანა შეუძლია, მაგრამ ამავე დროს ძალიან სუსტიცაა და ბევრ რამეს ვერც უძლებს. რასაც უძლებს, იმას გადატანა ჰქვია?!

მეცნიერს ბედნიერი ოჯახი ჰყავდა: საყვარელი ცოლი და ორი ქალიშვილი. სულით ხორცამდე ინტელიგენტები იყვნენ და მათი ცხოვრება შედგებოდა მეცნიერებისაგან, წიგნებისაგან, ბუნებაში დასვენებისაგან, ერთმანეთის სიყვარულისგან, დაფასებისგან და მოფრთხილებისგან. მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს მათ ოჯახში სიკვდილმა შეაბიჯა და ბედნიერება ნელ-ნელა უბედურებად გადაიქცა. ჯერ ცოლი გარდაეცვალა მეცნიერს, რამდენიმე წლის შემდეგ კი უფროსი ქალიშვილი. მამამ და უმცროსმა ქალიშვილმა გამოსცადეს, თუ რა იყო ძვირფასი ადამიანების დაკარგვით გამოწვეული მწარე ტკივილი. მეცნიერს ძალიან გაუჭირდა ამ ორი დარტყმის გადატანა, მაგრამ მას დამხმარეც გამოუჩნდა: სკლეროზი.

მეცნიერი ყოველ საღამოს ელოდებოდა უფროსი ქალიშვილის სამსახურიდან დაბრუნებას და უკვირდა, რატომ იგვიანებდა. სულ ეკითხებოდა უმცროს ქალიშვილს, შენი და ჯერ კიდევ არ დაბრუნებულაო? მერე კი ქალიშვილის მოლოდინით დაღლილს ჩაედინებოდა. ეს, ალბათ, შვების მომგვრელი ძილი იყო; იმედებით და ტკბილი სიზმრებით აღსავსე ძილი, რომელშიც უფროსი ქალიშვილი სამსახურიდან ბრუნდებოდა და მამა სიხარულით ეგებებოდა.

მამის გარდაცვალების შემდეგ უმცროსი ქალიშვილი მარტო დარჩა. წარსულში დარჩა სიყვარულით და სითბოთი აღსავსე ბედ-

ნიერი ოჯახი. მას მხოლოდ მოგონებები-ღა შემორჩა, რომლებსაც მხოლოდ ტკივილის გამოწვევა შეეძლოთ. მაგრამ დარჩა იმედი მომავალ ცხოვრებაში საყვარელ ადამიანებთან შეხვედრისა.

ადამიანებისთვის ამ იმედის წართმევა არ შეიძლება. ადამიანთა უმრავლესობას სწამს სულის უკვდავებისა, იმქვეყნიური საუკუნო ცხოვრებისა და გარდაცვლილ ახლობლებთან შეხვედრისა. ნესით, მე არ უნდა მწამდეს, მაგრამ, რა ვიცი?! იქნებ, სულ მცირე რწმენა, თუნდაც ერთი პროცენტი მეც მაქვს?

7. კინო და ფოტო გადაღებების შესახებ (რამდენად არიან უკვდავნი ოდრი ჰეპბერნი და გრეგორი პეკი)

„კარპე დიემ“, „იხელთე წამი“, – გვეუბნება ჰორაციუსისეული ლათინური ბრძნული გამონათქვამი. „შეჩერდი წამო, შენ მშვენიერი ხარ!“ – ამბობს გოეთეს ფაუსტი. ადამიანები უხსოვარი დროიდან ცდილობდნენ წამის მოხელთებას, წამის დაჭერას, წამის შეჩერებას, წამის უკვდავყოფას, ბედნიერების შენარჩუნებას, წარმავალი ხორციელი სილამაზის შემონახვას, ისტორიული მოვლენების და ადამიანთა ხსოვნის უკვდავყოფას. სწორედ ამ ყველაფერს ემსახურებოდა ძველი დროის ფერწერა და იგივე დანიშნულებას ასრულებს თანამედროვე სამოყვარულო კინო და ფოტო გადაღებებიც.

მაგალითისთვის კიდევ ერთხელ გავიხსენებ და გავიმეორებ ამავე წიგნში ჩემი ბავშვობის მეგობრისადნი, მანანა გიუნაშვილისადმი მიძღვნილ სტრიქონებს: სადღაც შემონახული მაქვს ბავშვობაში, სამოყვარულო კამერით გადაღებული ფილმები. ერთ-ერთ ბობინაში შემორჩენილი უნდა იყოს რამდენიმე წამიანი კადრი: ჩემი ბავშვობის მეგობარი, 7-8 წლის მანანა მთის პატარა მდინარეში, კოჭებამდე წყალში ზის, მისი ქვედაბოლო წყლის ზედაპირზე ლივლივებს და ის კი ორივე ხელით კაბის კალთების გასწორებას ცდილობს ბავშვური ხალისიანი კისკისით. ის პატარა გოგონა გაიზარდა, დაქალდა, გათხოვდა, სამი შვილიც გააჩინა, ცხოვრებაში უამრავი ბედნიერების წუთებიც განიცადა და ბევრი

უბედურებაც გადაიტანა. მერე კი კიბოთი გატანჯული, საკმაოდ ახალგაზრდა ნავიდა ამ ცხოვრებიდან. უკვე ნახევარი საუკუნე გავიდა მას შემდეგ, რაც ზაფხულის ერთ მცხუნვარე, მზიან დღეს მე, ჩემს ძმასთან, გიასთან ერთად და მანანა თავის ძმასთან, გურამისთან ერთად სოფლის ახლოს მთებში ხეტიალისას მდინარის ამ პატარა შენაკადს წავაწყდით. მანანას მდინარეში ჭყუმპალაობის სცენის ლამაზი კადრები ეკრანზე, ალბათ, სულ რამდენჯერმე მაქვს ნანახი 50 წლის წინათ, მაშინ, როდესაც ისინი სულ ახალი გადაღებული მქონდა. მერე მათ სანახავად ვეღარც ვიცლიდით, აღარც გვახსენდებოდა და ისინი დავიწყებას მიეცა. ახლა ფირისა და აპარატურის სიძველის გამო მათი ნახვა პრობლემად იქცა. ძველი კინოლენტების ციფრულ-კომპიუტერულ ფორმატში გადატანა კი ჯერჯერობით ჩემთვის საკმაოდ ძვირი სიამოვნებაა.

სულ იმის იმედი მაქვს, რომ როდესაც ამის საშუალება მექნება, აუცილებლად რესტავრაციას ჩავუტარებ ძველ ლენტებს და ჩემი წარსულის კადრების გახსენებით „ვისიამოვნებ“. მაგრამ – ვისიამოვნებ კი? მე ვცდილობ წარმოვიდგინო ის მომენტი, რომელზეც უკანასკნელი წლების განმავლობაში ბევრჯერ მიოცნებია: მთელი ჩვენი ნაცნობ-მეგობრები მოვკალათდებით ეკრანის წინ და ჩვენი ბავშვობისდროინდელი კადრების ცქერით დავტკბებით. მაგრამ – არა! ახლა უკვე სხვაგვარად ვფიქრობ. მე ამ კადრების ნახვის შიში გამიჩნდა. მაგრამ გამოსავალი მაინც იპოვა ჩემმა ფანტაზიამ. ოდესმე თუ იმ ძველი ფილმების განახლებული ვერსიების ნახვის შესაძლებლობა მომეცემა და მათი ნახვის „გმირულ“ გადანყვეტილებას მივიღებ, ბნელ ოთახში მარტო ჩავიკეტები, ჩემს ცრემლებს არავის არ დავანახებ და ტირილით გულს ვიჯერებ. არ ვიცი, ეს სადო-მაზოხიზმია თუ სხვა რამ. იქნებ, ნევროზისა და დეპრესიისკენ მიდრეკილება?

ჩემ მიერ ბავშვობასა და ახალგაზრდობაში გადაღებული ფილმების ნახვის სურვილი თითქოს მაქვს და არცა მაქვს. თან ჩემს წარსულში დაბრუნება და იმ ბედნიერ სამყაროში შეჭყეტვაც მინდა და თან იმ ტკივილისაც მეშინია, რომელსაც უკვე გარდაცვლილ ადამიანთა აჩრდილების ნახვა მომაყენებს. ამ ტკივილის მიუხედავად, მე ამ ფილმებზე უარს არასოდეს არ ვიტყვი. მე მათ საგულდაგულოდ ვინახავ. თან სულ იმის შიში მაქვს, რომ რო-

მელიმე ჩემთვის ძვირფასი კადრი არ დამეკარგოს (ლენტები ხომ დანყვეტილია და დასანებებელია), და ერთი სული მაქვს, ოდესმე ისინი ვნახო, გადავამოწმო და დავრწმუნდე, რომ ყველა მათგანი ადგილზეა...

მე ძალიან მიყვარდა სამოყვარულო კინოკამერით გადაღებები. ზოგჯერ აზრიანად და ზოგჯერ უაზროდ ვიღებდი ყველაფერს, რაც კი ჩემი მხედველობის არეში მოხვდებოდა, ოდნავ მაინც დამაინტერესებდა და მომავლისათვის შენახვის ღირსად ჩავთვლიდი. თუმცა, ახლა რომ დავფიქრდი, აღმოვაჩინე, რომ უამრავი ფირი დამიხარჯავს სრულიად ზედმეტი და უსარგებლო კადრების გადაღებისათვის, მაშინ, როდესაც ჩემთვის ძვირფასი ადამიანები არასაკმარისად გადამილია. ახლა მახსენდება, თუ რა გულუხვად ვიღებდი სრულიად უცხო ადამიანებს, კატებს, ბუნების პეიზაჟებს, ყვავილებს, ვარდებს... იქვე, გვერდით კი, ვინ იცის, დედაჩემი და სხვა ჩემთვის საყვარელი და ძვირფასი ადამიანი იდგა! ახლა რომ შემეძლოს ობიექტივის ოდნავ მიბრუნება და მათი დანახვა! რამხელა „სიხარული“ იქნებოდა, საშინლად მტკივნეული „სიხარული“. ისინი ხომ აღარ არიან!...

იმ გადაღებებიდან სულ რამდენიმე წლის შემდეგ შევამჩნიეთ მე და ჩემმა მეგობრებმა, რომ ჩემს გადაღებულ კადრებში გარდაცვლილ ადამიანთა რაოდენობა საკმაო ტემპით მატულობდა... მაშინ ეს ფაქტი მაინცადამაინც არ გვაღელვებდა და გულთან ახლოს არ მიგვკონდა, ამხანაგები მეხუმრებოდნენ კიდეც, შენს ობიექტივში მოხვედრა საშიში ყოფილაო. და ამ ხუმრობაზე ყველას გვეცინებოდა. მაგრამ ახლა იმ ძველი კადრების ნახვა ჩემთვის ნამდვილი სატანჯველი და ძნელი გადასატანი იქნება. იქ, იმ კადრებში ხომ ცოცხლად მოძრაობენ ან უკვე გარდაცვლილი, ჩემთვის ძვირფასი და საყვარელი ადამიანები. მე ეს პარადოქსი მანვალებს და მოსვენებას მიკარგავს. ჩემს საყვარელ საქმიანობას – სამოყვარულო კინო და ფოტო გადაღებას ჩემს წარმოდგენაში რაღაც ხინჯი შეეპარა და ცნობიერების რომელიღაც კუნჭულში უკვე ეჭვის თვალითაც კი დავუწყე ყურება. როცა ამ ამბავს ვუფიქრებდი, ერთი კითხვა მიღრღნის გულს: აქვს კი აზრი სამოყვარულო კამერით და ახლა უკვე ციფრული ვიდეო და ფოტო გადაღებებით გატაცებას? აქვს კი აზრი გარდასულ დღეთა დაფიქსირებას,

თუკი გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ ეს კადრები ვინმეს დიდ სულიერ ტკივილს მიაყენებენ? შეიძლება ეს აზრი ზოგიერთს დიდ სისულელედ მოეჩვენოს, მაგრამ, ფაქტია, რომ მე ძალიან გამიჭირდება ჩემს მიერ 30-40-50 წლის წინათ გადაღებული ფირების ნახვა.

ჩემ მიერ „აღმოჩენილ“ ამ „პარადოქსს“ მეორე მხარეც აქვს, რომელიც სერიოზული კინო და ფოტო ხელოვნების შედეგებს უკავშირდება. ჩემი სათქმელის უფრო გასაგებად გადმოსაცემად სულ უბრალო მაგალითი უნდა დავასახელო: გავიხსენოთ ლამაზი და ჯერჯერობით უკვდავი ფილმი-შედეგრი, „ფილმი-ზღაპარი დიდებისათვის“ „რომაული არდადეგები“ ოდრი ჰეპბერნისა და გრეგორი პეკის მონაწილეობით. ეს ორი გენიალური მსახიობი, ორი ვარსკვლავი აღარაა ცოცხალი, მაგრამ ამ ფილმის ყურება ჩვენ ყოველთვის გვსიამოვნებს და ჩვენზე უარყოფითად სულაც არ მოქმედებს ის ფაქტი, რომ ისინი უკვე გარდაცვლილები არიან და ეკრანზე მხოლოდ მათს აჩრდილებს ვხედავთ. როგორც ჩანს, ფილმის მხატვრულობა გადაჭვარავს და გადასწონის მასში მონაწილე მსახიობების, როგორც რეალური პიროვნებების, ხორციელი მოკვდავობის ფაქტს. მე მაინტერესებს, დიდი მსახიობების ახლობლები როგორი განწყობით უყურებენ მათთვის ძვირფასი ადამიანების კინოშედეგებს მათი გარდაცვალების შემდეგ? უმსუბუქეობთ თუ არა ამ ფილმების ნახვისას განცდილ ტკივილს ის ფაქტი, რომ ეს მსახიობები კინოშედეგებში არიან შემონახული ცოცხლად, და რომ მათი გამოჩენა ეკრანზე მილიონობით ადამიანს ისევ ისე უხარია, როგორც მათს სიცოცხლეში? ამ კითხვაზე მე ვერ გავცემ პასუხს, მაგრამ ერთი რამ ცხადია: ხელოვნება მაინც სულ სხვაა. ხელოვნება ადამიანური უკვდავების ერთ-ერთი ყველაზე რეალური, ანუ ნაღდი ვირტუალური საშუალებაა. ხელოვნებით შექმნილი კულტურული ღირებულება ყველაზე ღირებული რამ იმ ღირებულებებს შორის, რაც კი ადამიანის მიერ შექმნილა. ეს არაა უბრალოდ ლამაზი სიტყვები. მაგრამ უბრალო ლამაზ სიტყვებად გვეჩვენება იმის გამო, რომ ხელოვნება ქმნის იმ სილამაზეს, იმ ღირებულებას, რომელიც ლუის კეროლის „კატის ღიმილის“ მსგავსად („აღისა სასწაულების ქვეყანაში“) დაფარვატებს სადღაც, რომელიღაც ვირტუალურ რეალობაში, მაგრამ

რომელიც ადამიანურ ცხოვრებას ალამაზებს და ჭეშმარიტ აზრსა და მნიშვნელობას აძლევს. რა ღირებულებას ქმნის თუნდაც „რომაული არდადეგები“? ესაა ადამიანთა მარადიული და უკვდავი ოცნება ლამაზ და წმინდა სიყვარულზე, ოცნებების ასრულებასა და ზღაპრის რეალობად ქცევაზე. ოცნებების გარეშე კი ადამიანის ცხოვრებას აზრიც არა აქვს. ამ ფილმის მომხიბვლელობა, ალბათ, იმაშიც მდგომარეობს, რომ ის ლამაზი თამაშის სტილშია გადაღებული. მხატვრული ნაწარმოების კითხვისას, სპექტაკლის და ფილმის ყურებისას მკითხველი და მაყურებელი მსახიობების და გმირების თამაშში ერთვება და ამ თამაშით ერთობა. „რომაული არდადეგების“ ყურებისას კი მაყურებელი საოცრად ლამაზი თამაშის თანამონაწილე ხდება.

სამოყვარულო კამერით სამახსოვროდ გადაღებული ფილმი ძალიან შორს დგას კინო შედევერისაგან. რა ვუყოთ, რომ ჩემს მიერ მდინერეში ჭყუმპალაობის დროს გადაღებული ჩემი პატარა მეგობარი მანანა გიუნაშვილი არ იყო არც ოდრი ჰეპბერნი და არც მერლინ მონრო. თუმცა, ვინ იცის... ეს მხიარული და ხალისიანი გოგონა ცხოვრებას ასე მწარედ რომ არ დაეჩაგრა და მას ბედისგან ხელშეწყობა რომ ჰქონოდა, იქნებ გამოსულიყო კიდეც მისგან ქართველი მერლინ მონროც, ოდრი ჰეპბერნიც, ან მათზე მეტიც. მე ვიცი მხოლოდ ერთი რამ: მე მეშინია მანანას ეკრანზე ნახვისა, ჩემი სულიერი ტკივილის განცდის მეშინია იმიტომ, რომ მანანა ჩემი ბავშვობის მეგობარი იყო და ის აღარაა ცოცხალი. მეშინია, მაგრამ, მაინც მინდა ნახვა, მაინც მინდა, თუნდაც ერთი წამით, თუნდაც ტკივილით, იმ ლამაზ წარსულში დაბრუნება, რომელსაც ბავშვობა და ბავშვობისდროინდელი წმინდა მეგობრობა ჰქვია. მაშინ ხომ მეც და მანანაც ნამდვილად ბედნიერი და უკვდავი ვიყავით. გავიდა დრო, ჩვენი ბავშვობისდროინდელი უდარდელი უკვდავებაც საღლაც გაქრა, მაგრამ მე კიდეც მაქვს რამდენიმე შანსი. ახლა უკვე ჩემს შვილებთან და შვილიშვილებთან ერთად შემიძლია ვიყო უკვდავი და ბედნიერი. მანანას კი ეს მეორე შანსი აღარ აქვს. მან გაიხარა, როდესაც თავისი ძმის შვილიშვილის დაბადებას მოესწრო, მაგრამ საკუთარი შვილიშვილის დაბადების დროს მას ბედნიერების განცდის თავი უკვე აღარ ჰქონდა...

8. პლატონიდან ასტრიდ ლინდგრენამდე (ამქვეყნიური უკვდავება ბავშვობაში)

უკვდავების შეგრძნება ადამიანს სიამოვნების, სიხარულის, სიყვარულის, ბედნიერების განცდის დროს ეუფლება, მაგრამ ამქვეყნიური უკვდავების ყველაზე ხანგრძლივი ხანა მაინც ბავშვობაა.

ანტუან სენტ ეკზიუპერის მსგავსად მეც შემიძლია ვთქვა, რომ მეც ჩემი ბავშვობიდან ვარ; იმ ბავშვობიდან, რომლის დროსაც ძალიან ბედნიერი ვიყავი, შეუგნებლად ბედნიერი, ცხოველივით ბედნიერი, რადგან მე მაშინ სულ ვთამაშობდი და არ მახსოვდა სიკვდილი და, საერთოდ, არაფრის არ მეშინოდა. უკვდავება მრავალნაირი არსებობს, მაგრამ უკვდავების ერთ-ერთი სახეობა – ბავშვობაა. მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი, ბავშვობაში, როდესაც ჩემი წარსული სულ რამდენიმე წლის ისტორიით შემოიფარგლებოდა და ის სინამდვილეში უმნიშვნელო, მაგრამ ბავშვურად მნიშვნელოვანი წერილმანი ამბებით იყო შევსებული, როდესაც ჩემს წინ უსასრულო შესაძლებლობებით, საინტერესო თავგადასავლებით და ფანტასტიკური მიღწევებით აღსავსე მომავალი იშლებოდა. მაშინდელი ანწყოს ყოველი დღე, თითქოს, მარადისობას უდრიდა და ამოუწურავ საათებს, წუთებს და წამებს შეიცავდა, რომლებიც უშურველად და დაუნანებლად შემეძლო გამომეყენებინა, მეხარჯა, მეფლანგა, ძალიან ბევრი სულელური საქციელი ჩამედინა. ახლა მიკვირს, ბავშვობაში რამდენ დროს ვხარჯავდი კარტის თამაშში. ეს მე მიკვირს, თორემ სხვებს, იქნებ, გაცილებით მეტი დრო აქვთ უაზროდ გაფლანგული. მე ხომ მხოლოდ ბავშვურად გულუბრყვილო „დურაჩკას“ თამაშის გარდა სხვა აზარტული თამაშების სწავლის სურვილიც არ გამჩენია. მაგრამ ახლა, როდესაც ჩემი ცხოვრება ათასგვარი ცხოვრებისეული წერილმანი თუ მსხვილმანი პრობლემითაა გადატვირთული, მე კარტის სათამაშოდ აღარ მცალია, მაგრამ, გამოგიტყდებით, ზოგჯერ ძალიან მომენატრება ხოლმე „დურაჩკას“ თამაში. იცით რატომ? ახლა ჩემთვის „დურაჩკას“ თამაშთან ბავშვობის ხანისთვის დამახასიათებელი უკვდავების შეგრძნებაა დაკავშირებული. როგორ მინდა, ვითამაშო „დურაჩკა“ და გადავეშვა წაგება-მოგების ილუზორული განცდების მორევში. თამაშის დროს ხომ ადა-

მიანი რეალობის შეგრძნებას კარგავს და, თითქოს, მსახიობადაც იქცევა. ის მოუთმენლად ელოდება ბედის გაღიმებას, კარგი კარტის მოსვლის ბედნიერ შემთხვევითობას, ის მთელი სერიოზულობით აანალიზებს შექმნილ სიტუაციას, არჩევანს აკეთებს და გადამწყვეტ ნაბიჯებს დგამს, რომელთაც შედეგად წარმატება ან წარუმატებლობა მოაქვთ. აზარტული თამაში, რომლის დროსაც ფულის მოგება ან წაგება ხდება, მჭიდროდაა გადაჯაჭვული რეალურ ცხოვრებასთან და ეს მხოლოდ თამაში აღარაა, რადგან მას ადამიანის ცხოვრებაში სერიოზული ცვლილებების შეტანა შეუძლია, მაგრამ ამავე დროს გაცილებით უკეთ ასრულებს სიკვდილის შიშის დროებითი დავინწყების ფუნქციას, მიუხედავად იმისა, რომ მოთამაშეს დიდი წაგების შემთხვევაში თავის მოკვლის სურვილიც კი შეიძლება გაუჩნდეს. მე კი დარწმუნებული ვარ, რომ ახლა ზღვის ნაპირას, პლიაჟზე ან სამგზავრო მატარებელში რომ აღმოვჩნდე და დროის მოსაკლავად თუ გასართობად ერთი-ორი ხელი კარტი რომ ვითამაშო, ძალიან მესიამოვნება ბავშვობის უდარდელობის გრძნობის გახსენება და ხელახალი განცდა, ან ამ გრძნობის იმიტაციით თავის მოტყუება.

ყველა ბავშვს აქვს რაღაც წარმოდგენა სიკვდილზე და ყველა ბავშვს, როგორც ყველა ცოცხალ არსებას, ეშინია სიკვდილის. მაგრამ ბავშვი სიკვდილს მაინც არასერიოზულად უყურებს და სიკვდილი დიდების სერიოზული სამყაროს კუთვნილებად მიაჩნია. დიდების სამყარო კი სულ სხვა სამყაროა, რომელიც ისე განსხვავდება ბავშვობის უზრუნველ-უდარდელი და ხალისინი თამაშებით აღსავსე სამყაროსგან, როგორც ცა და დედამიწა. ზრდასრულ ადამიანებს სიკვდილის გაცილებით სერიოზული გაგება აქვთ, მაგრამ, როგორც ეგზისტენციალისტები შენიშნავენ სამართლიანად, ზრდასრული ადამიანებიც ვერ აღიქვამენ საკუთარ სიკვდილს საკმაოდ რეალურად და ყოველთვის ჰგონიათ, რომ სიკვდილი უფრო სხვას ეხება და არა მათ, რომ სიკვდილი მათთვის ყოველთვის ჯერ ადრეა. მით უმეტეს, სიკვდილი საკმაოდ უცხო მოვლენაა ბავშვისთვის.

ბავშვობაში მეც მიფიქრია სიკვდილზე, მეც მაინტერესებდა, რა იყო სიკვდილი და მეც მეშინოდა სიკვდილის, როდესაც საკუთარ თავს კუბოში, მიწაში დამარხულად წარმოვიდგენდი. მაგრამ ეს

დაახლოებით ისეთივე შიში იყო, როგორც რუხი მგლის ან გუდიანი კაცის შიში. ფაქტიურად კი, სიკვდილი ჩემგან უსასრულოდ დიდი დროით იყო დაშორებული. ის სადღაც, მომავლის ბუნდოვან შორეთში იყო დამალული და თითქმის არ ჩანდა. ჩემს ბავშვობაზე გარკვეული გავლენა მოახდინა შვედმა საბავშვო მწერალმა ქალმა ასტრიდ ლინდგრენმა (1907 – 2002). მისი წიგნებიდან მე და ჩემს ამხანაგებს განსაკუთრებით გვიყვარდა „კალე ბლუმკვისტის თავგადასავალი“. ეს წიგნი 12–13 წლის ასაკში წავიკითხე და მოვიხიბლე. ალტაცებული და აღფრთოვანებული ვიყავი ამ წიგნის პერსონაჟებით. რა დამავინყებს მათ სახელებს: კალე, ანდერსი, ევა-ლოტა, სიქსტენი, ბენკა და იონტე. ისინი საყვარელი ბავშვები იყვნენ და ბავშვურად, თავდავინყებით იყვნენ გადაშვებულნი საოცარი ფანტაზიით აღსავსე ბავშვურ თამაშებში. მე კი ამ წიგნიდან ჩემთვის საყურადღებო ერთი დასკვნა გავაკეთე, რომელიც კარგა ხნის განმავლობაში ჩემი ცხოვრების დევიზად იქცა: „ბავშვობა კარგი რამაა. ბავშვობა ზღაპრული სამყაროა. მე რაც შეიძლება მეტხანს უნდა ვიყო ბავშვი, უნდა ვისარგებლო ბავშვობის სიკეთით და არ უნდა ვიჩქარო დიდების სერიოზულ სამყაროში გადასვლა“... და მე შევასრულე კიდეც ჩემი ეს გადანყვეტილება: ძალიან დიდხანს ვიყავი ბავშვი. ძალიან დიდხანს ვთამაშობდი. ძალიან დიდხანს ვიყავი ბავშვურად ბედნიერი და ძალიან დიდხანს ვიყავი უკვდავი.

ათასგვარ ბავშვურ თამაშებს ვთამაშობდით მე და ჩემი მეგობრები. „კალე ბლუმკვისტის“ წაკითხვის შემდეგ კი ამ წიგნში აღწერილის მსგავსი თამაშების გამოგონებაც დავინწყეთ. სამოყვარულო კამერით ჩვენივე დანერგილი გულუბრყვილო სცენარით გადავიღეთ „კალე ბლუმკვისტის თავგადასავლის“ ფრაგმენტი, რომელსაც ჩვენივე მუსიკალური გაფორმება და სიმღერის ტექსტიც დავურთეთ. მაგრამ ჩვენი თამაშები მხოლოდ კალე ბლუმკვისტის მიბაძვით არ შემოიფარგლებოდა. საახალწლოდ აუცილებლად დიდ ღონისძიებებს ვმართავდით. ვასრულებდით საცეკვაო კოსტუმირებულ ნომრებს. ცეკვებიც ჩვენი დადგმული იყო და კოსტუმებიც ჩვენი შეკერილი. სიმღერების ტექსტები და სახუმარო წარმოდგენები ჩვენი უბნის გაშარჟებულ ცხოვრებას ეძღვნებოდა. მოგვიანებით ეს თამაშობა–გართობა–მხიარუ-

ლობა სხვა, უფრო „სერიოზულმა“ თამაშებმა შეცვალა: მაგიდის ჩოგბურთი, დიდი ჩოგბურთი, ფრენბურთი და კალათბურთი. ეს ყველაფერი ჩვენს უბანში, სუფთა ჰაერზე მიმდინარეობდა. ჩვენ საკმაოდ მყუდრო, შეკრული და ჩაკეტილი უბანი გვქონდა. მანქანების მოძრაობაც არ გვიშლიდა ხელს. სიტყვა „უბანი“ სხვა ენებზე, მგონი, არც ითარგმნება. უბანი არაა არც ქუჩა და არც ეზო, მაგრამ ეზოების გარკვეულ რაოდენობას და ერთი ქუჩის ან რამდენიმე ქუჩის ერთმანეთთან ახლოს მდებარე მონაკვეთს მოიცავს. ჩვენი უბანი ორი ქუჩის შესაყარზე მდებარეობდა, იქ, სადაც ეს ორი ქუჩა კუთხეს ქმნიდა. ერთ უბანში მცხოვრებ ადამიანებს უბნელები ჰქვიათ. ჩვენი უბნის ახალგაზრდებიც ამხანაგ-მეგობრები და ამავე დროს უბნელები ვიყავით. ერთად ვაწყობდით ხოლმე ექსკურსიებს, ყოველ შაბათ-კვირას მთებში დავდიოდით. ამინდს ყურადღებას არ ვაქცევდით. გაკაჟებულები ვიყავით და არ ვცვივდებოდით. ზაფხულობით ზღვაზე ვისვენებდით გაგრაში, ზამთრობით კი ბაკურიანში თხილამურებით ვსრიალებდით. ერთად ყოფნა გვიხაროდა, გვსიამოვნებდა და სხვა კამპანიების გაცნობისკენ არ ვისწრაფოდით. მაგალითად, ქალაქში, სადმე კაფეში, უცხო ხალხში ჯდომას ან ხმაურიან დისკოთეკაზე გართობას შინაურული მყუდრო შეკრებები გვერჩინა.

მერე ჩვენი უბანი დაიშალა და ყოველი ჩვენგანი თავ-თავისი გზით წავიდა. ჩვენი ბავშვობაც დამთავრდა და დაიწყო შრომისა და ზრუნვის, არსებობისა და ბედნიერებისათვის ბრძოლის რთული პერიოდი. ჩვენი უბნის დაშლის და ჩვენი ბავშვობის დასრულების პერიოდი თითქმის დაემთხვა კიდეც საბჭოთა კავშირის დაშლის და ქვეყანაში არეულ-დარეულობის დაწყების პერიოდს, სიღარიბე-სიღატაკისა და გაჭირვების პერიოდს. ეს უკვე „დიდების“ ცხოვრება იყო. ჩვენ დიდების სერიოზულ სამყაროში უდარდელი და უზრუნველი ბავშვობის სამყაროდან საკმაოდ ცუდ დროს შევაბიჯეთ. ჩვენი თაობა მოესწრო ხელისუფლების ძალადობრივი გზით შეცვლასაც, სამოქალაქო ომსაც და რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის საკმაოდ დიდი ნაწილის ოკუპირებასაც.

გავიდა წლები და ერთ მშვენიერ დღეს ჩვენი უბნის ორმა წევრმა – მე და დათო სიხუაშვილმა ოჯახებით, ჩვენს შვილებთან ერთად ქსილისზე ასვლა გადაწყვიტეთ. ეს მთა კასპის რაიონში

მდებარეობს სოფელ გუდალეთთან ახლოს. ადრე ხშირად ავდი-
ოდით ხოლმე ამ მთაზე და ასვლა-ჩამოსვლას 12 საათზე მეტხანს
ვანდომებდით. მაშინ ნათქვამი გვექონდა, რომ ჩვენ ახალგაზრდე-
ბი ვიქნებოდით მანამ, სანამ ამ მთაზე ასვლას შევძლებდით. ჩვე-
ნი ეს პირობა 20 წლის შემდეგ განვახორციელეთ. ჩემთვის დიდი
მნიშვნელობა ჰქონდა ჩემს შვილებთან ერთად ჩემი ბავშვობის და
ახალგაზრდობის დროინდელ სამყაროში დაბრუნებას. ჩვენი უბ-
ნელებიდან მხოლოდ მე და დათომ შევასრულეთ ჩვენი ბავშვობის
და ახალგაზრდობის დროინდელი პირობა.....

როდესაც დედაჩემი თავისი ცხოვრების უკანასკნელ თვეებს
ითვლიდა, მე სიკვდილისთვის თვალის გასწორება დამჭირდა. 85
წლის სკლეროზიანი დედა სანოლს იყო მიჯაჭვული თედოს ძვლის
მოტეხილობით. მას ცოცხლები და მკვდრები ერთმანეთში ერეო-
და და სულ გარდაცვლილ ადამიანებს ახსენებდა. მე ხან მისი დედა
ვიყავი და ხან დეიდა. 2 წლის განმავლობაში მე გარდაცვლილთა
აჩრდილებს შორის ვცხოვრობდი. ვიცოდი, რომ დედის სიკვ-
დილი ძალიან ახლოს იყო და ვიცოდი, რომ ამ საშინელებასთან
შეგუება ძალიან გამიჭირდებოდა. ანწყოს რეალობის გაცნობი-
ერება კი ნევროზულ და დეპრესიულ მდგომარეობაში მაგდებდა.
ვცდილობდი ბავშვებისთვის ჩემი ცრემლები არ დამენახებო-
ნა. ჭკუიდან რომ არ შევშლილიყავი ჩემს შვილებთან გულის გა-
დაყოლება გადავწყვიტე. ბავშვებს ცეკვა-სიმღერას ვასწავლიდი
და კონცერტებს ვმართავდი. მაგრამ ეს სიმწრით გადადგმული
ნაბიჯი იყო. მეც ბავშვებთან ერთად ვცეკვავდი და ვთამაშობდი,
მაგრამ განუწყვეტლივ ვგრძნობდი, თუ როგორ ხარხარებდა ჩემს
ზურგსუკან სიკვდილი. მე სიკვდილის განუწყვეტელი თვალთვა-
ლის ქვეშ თამაშს ვსწავლობდი.

მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი, ბავშვობაში. მაშინ ჩემს უკ-
ვდავებას დედის სიყვარული, სიბოო და მზრუნველობა იცავდა.
დედის ფრთებს შეფარებული თავს დაცულად და უდარდელად
ვგრძნობდი და შემეძლო დაუსრულებლად მეთამაშა და მეთამა-
შა. ზრდასრულ ადამიანსაც შეუძლია ილუზორულ, მოჩვენებითი
უკვდავების ფრაგმენტებს ეზიაროს გართობა-დროსტარებით და
თამაშით, მაგრამ ამქვეყნად, გარკვეული აზრით, ყველაზე ხან-
გრძლივი და ნაღდი უკვდავების ხანა მაინც ბავშვობის ხანაა. ეს

ის დროა, როდესაც დრო გაჩერებულია, როდესაც წარსული სულ რამდენიმე წლით ამოიწურება, როდესაც ანმყოს ყოველი დღე თითქმის საუკუნეს უტოლდება და როდესაც მომავალი უსასრულო მარადისობაა.

მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი, ბავშვობაში, მაგრამ იქნებ არა მხოლოდ ერთხელ? უკვდავება არა მხოლოდ თამაშში, არამედ მთავარი უკვდავება, ალბათ, მაინც ადამიანური ბედნიერებაა. მე უკვდავი ვყოფილვარ მაშინაც, როდესაც ვცეკვავდი და დროებით, რამდენიმე წუთით მაინც ვივინყებდი საზარელ სიკვდილს, რომელსაც დედაჩემისთვის ჩაველო კლანჭები და გაშვებას არ აპირებდა, უკვდავი ვიყავი მაშინაც, როდესაც მთის მწვერვალზე ვიდექი და დაბლა რჩებოდა ყოველდღიური საზრუნავი და პრობლემები, უკვდავი ვიყავი მაშინაც, როდესაც ჩემს შვილებთან ერთად მთებში და ტყეებში დავეხეტებოდი, ჩემი ახალგაზრდობის დროინდელ მარშრუტებს ვიმეორებდი და მათთან ერთად ვხარობდი. მაგრამ ეს გაცილებით მეტი ბედნიერება და გაცილებით მეტი უკვდავება ყოფილა...

მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი, ბავშვობაში. მაგრამ უკვდავება ჯერ არ დამთავრებულა: სანამ მიქელ-გაბრიელი მომაკითხავდეს და ნამდვილი უსასრულო არყოფნის უკვდავება დაიწყებოდეს, მე ამქვეყნიური ვირტუალური უკვდავების გზა ერთხელ კიდევ ჩემს შვილებთან და შვილიშვილებთან ერთად შემიძლია გავიარო....

მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი და ბედნიერი ჩემს ბავშვობაში, როდესაც დედაც ახალგაზრდა, ლამაზი და ბედნიერი იყო. მეორედაც მელირსა უკვდავება, როდესაც სამი შვილის დედა გავხდი და მესამედაც ვიქნები უკვდავი ჩემს შვილიშვილებთან ერთად. უკვდავების თემა სიყვარულის და ბედნიერების თემასთანაა გადაჯაჭვული და იმ ბედნიერ ნამებთანაც, რომლებსაც შეგვიძლია ვუთხრათ: შეჩერდი წამო, შენ მშვენიერი ხარ!

ერთი-ორს წავითამაშებ ჩემს შვილებთან და შვილიშვილებთან ერთად და ერთი-ორსაც ცხოვრებას გავეთამაშები. რამდენჯერმე კიდევ ვიქნები ადამიანურად ბედნიერი, ანუ ადამიანურად უკვდავი. ხედავთ, რა წამომცდა? ბედნიერი ანუ უკვდავიო. ეს ძალიან საყურადღებო და მნიშვნელოვანი დასკვნაა. ამდენი მსჯელობის

შემდეგ უცებ „აღმოვაჩინე“, რომ ნამდვილი ადამიანური უკვდავება ბედნიერებაშია. ნამდვილი ბედნიერება კი სხვა ადამიანის ან ადამიანების სიყვარულშია. ბედნიერებაა ოჯახური ბედნიერებაც, მეცნიერული აღმოჩენის ბედნიერებაც და შემოქმედების ბედნიერებაც, მაგრამ ბედნიერების თემა – ეს უკვე სულ სხვა თემაა...

იმქვეყნიური უკვდავებისა არაფერი არ ვიცი, მაგრამ ამქვეყნიური უკვდავება ბავშვობაშია? თამაშშია? თავდავინყებაშია? სიყვარულშია? ბედნიერების ერთ ნამშია?

9. „გახსოვდეს სიკვდილი“ და „იხელთე წამი“

ადამიანები ყოველგვარი გართობა-დროსტარება-თამაშით თითქოს სიკვდილის დავინყებას ცდილობენ, მაგრამ დავინყება შეუძლებელია ხსოვნისა და გახსენების გარეშე. როდესაც რალაცის დავინყება გვინდა, დასავინყებელი ობიექტის გახსენება გარდაუვალია. „გახსოვდეს სიკვდილი!“ („მემენტო მორი!“ Memento mori!) – გვეუბნება ლათინური ბრძნული ფრთიანი გამონათქვამი. მაგრამ ჩვენ გვეშინია სიკვდილის და მის დავინყებას ვცდილობთ, თუმცა, ჩვენდაუნებურად მაინც სულ მის გახსენებაში ვართ. „იხელთე წამი!“, „დაიჭირე მომენტი!“, „იცხოვრე დღევანდელი დღით!“ („კარპე დიემ!“ Carpe diem!), – გვასწავლის ძვ. წ. I საუკუნის რომაელი პოეტი ჰორაციუსი.

„კარპე დიემ“ უფრო ხშირად უარყოფითი აზრით ესმით ხოლმე, როგორც პედონიზმი ნეგატიური გაგებით: რადგან სიცოცხლე ხანმოკლეა, ამიტომ უნდა ისარგებლო ყოველი წამით და რაც შეიძლება მეტი ცხოვრებისეული სიამოვნება მიიღო, რაც შეიძლება მეტი გაერთო და იმხიარულო. (ამასთან დაკავშირებით მახსენდება ოსკარ უაილდის „დორიან გრეის პორტრეტი“). მაგრამ, ჩემი აზრით, „კარპე დიემ“-ში დადებითი აზრიც შეიძლება ამოვიკითხოთ: რადგან სიცოცხლე ხანმოკლეა, ამიტომ ყოველი წამი ნაყოფიერად უნდა გამოიყენო და დრო ტყუილ-უბრალოდ არ გაფლანგო ფუქსავატურ დროსტარებაში. ამ მხრივ, ჩემთვის „მემენტო მორიც“ და „კარპე დიემიც“ ცხოვრების ჯანსაღი წესის ფორმულებია, რომლებიც გვასწავლიან ყოველი დღის, საათის, წუთის და წამის

მოფრთხილებასაც და ამავე დროს შეგვახსენებენ ჩვენი ცხოვრების წარმავლობას და წუთისოფლობას.

„გახსოვდეს სიკვდილი!“ და „იხელთე წამი!“, ანუ გაუფრთხილდი წამს და გაუფრთხილდი სიცოცხლეს. ეს თითქოს ადამიანის ღირსეულ-ღირებული და ბედნიერი ცხოვრების ფორმულაა. სიკვდილი უნდა გვახსოვდეს იმისთვის, რომ გავაცნობიეროთ ჩვენი ხანმოკლე ცხოვრების წარმავლობა და დროის, ყოველი დღის, წუთის, წამის დაფასება შევძლოთ. მაგრამ, ამავე დროს, ჩვენ სიკვდილის დავინწყებაც უნდა მოვახერხოთ იმისთვის, რომ ანმყოფ წამით ტკბობა შევძლოთ. ეს ძალიან ძნელია; ერთსა და იმავე დროს სიკვდილის ხსოვნაც და დავინწყებაც, მაგრამ ამ აბსურდული წინააღმდეგობის დაძლევა შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუკი ცხოვრებას ზედმეტი სერიოზულობით არ დავამძიმებთ, ჩვენს ყოველ საქმიანობაში თამაშის ელემენტებსაც გაუვრევთ და ცხოვრებას უფრო მსუბუქად შევხედავთ. მაშინ იქნებ მოხერხდეს და ჩვენი ცხოვრება ხელოვნების ნაწარმოებს დაემსგავსოს?

„გახსოვდეს სიკვდილი“ და „იხელთე წამი“ – ორი ლათინური ბრძნული გამონათქვამია. წამი უსასრულოდ მცირეა. წამი არსებობაა. ჩვენ ანმყოფი ვარსებობთ და ვცოცხლობთ. ჩვენი არსებობა და სიცოცხლე ანმყოფ წამების უწყვეტი ჯაჭვია, რომლებიც გარბიან და გარბიან... მომავლიდან მორბიან და წარსულში გარბიან. რატომ მორბიან? რატომ გარბიან? სად და რისთვის გარბიან? ეს ჩვენ არ ვიცით და, ალბათ, არც არასოდეს გვეცოდინება. მთავარია, რომ მოძრაობენ და გარბიან. გარბიან და ნელ-ნელა დავინწყებას ეძლევიან, არარსებულ არარაობად იქცევიან. მაგრამ სანამ საბოლოოდ გაქრებოდნენ, გარკვეული დროის განმავლობაში, მათ მეხსიერება ინახავს, ერთმანეთთან აკავშირებს, უწყვეტ ჯაჭვად წარუდგენს ჩვენს ცნობიერებას და ჩვენს ანმყოფ ქმნის, აშენებს. ანმყო – დროის სიცოცხლეა, წარსული კი - დროის სიკვდილია. წარსულის არარაობა ანმყოფ რაობას, რალაცად ყოფნას უპირისპირდება. ერთის მხრივ, წარსული აღარარსებული არარაობაა, მაგრამ მეორეს მხრივ, ის ცოტათი, გარკვეული დროის განმავლობაში, დროებით მაინც ინარჩუნებს არსებობას ცოცხალი ორგანიზმების მეხსიერების უნარის წყალობით.

„გახსოვდეს სიკვდილი“ – გვეუბნება ლათინური სიბრძნე. ადა-

მიანის სიკვდილის შემდეგ მისი სიცოცხლე წარსულში გადაინაცვლებს და ანმყოს სულ უფრო დაშორდება. ახლობელი ან უბრალოდ ნაცნობი ადამიანის სიკვდილში გადაინაცვლებულ სიცოცხლესთან ჩვენ მხოლოდ მოგონებებილა დაგვაკავშირებს. „იხელთე წამი“, – გვეუბნება ლათინური სიბრძნე. წამი ანმყო, ანმყო კი დროის სიცოცხლეა. ჩვენ ყველანი ანმყოს წამებში ვარსებობთ. ჩვენი სიცოცხლე, ცხოვრება წუთისოფელია, სანუთროა, სასწაულებრივად დაკაშირებული წუთების და წამების რიგია, რომელსაც დრო ჰქვია. ჩვენ არ ვიცით, ვინ ან რა ძალა აკავშირება ამ უსასრულოდ მცირე წამებს ერთმანეთთან. იქნებ ღმერთი? ან იქნებ სულაც მხოლოდ ჩვენი მეხსიერება? რა არის მეხსიერება? ცალკეულ ადამიანთა ხსოვნა-არდავინწყების უნარი თუ კაცობრიობის ისტორიაში შემონახული ხსოვნა-არდავინწყება? ან იქნებ ადამიანის ტვინში არსებული წამების შემადგულებელი და დროის მშენებელი მექანიზმი, ან იქნებ წარსულის, ანმყოსა და მომავლის საიდუმლოებით მოცული კავშირი, „დროთა კავშირი“, როგორც შექსპირი იტყოდა? წამის მოხელთება შეუძლებელია. წამი მოუხელთებელია, რადგან წამშია თავმოყრილი დროის ამოუცნობი საიდუმლო. მაგრამ ადამიანურად, ვირტუალურად ადამიანს შეუძლია წამის მოხელთება, ანუ ანმყოთი ტკბობა და ანმყოს ბედნიერებით თავდავინწყება.

„შეჩერდი წამო, შენ მშვენიერი ხარ“, – ამბობს გოეთეს (1749-1832) ფაუსტი. ესეც ფილოსოფიური გამონათქვამია, რომლიდანაც გამომდინარეობს, რომ ერთი წამიც შეიძლება მშვენიერი იყოს. ჩემი აზრით, წამი ყველაზე მეტად ბედნიერებამ შეიძლება გაამშვენიეროს. მშვენიერი და ბედნიერი წამი კი შეიძლება საუკუნეებს უდრიდეს და უკვდავებას უტოლდებოდეს. ეს დროის ფსიქოლოგიური ფარდობითობის პარადოქსია. ჩვენ კი შეგვიძლია პლატონ-სოკრატე-დიოტიმას ცნებების შესანიშნავო თხეულს: სიყვარულს, სილამაზე-მშვენიერებას, უკვდავებას და ჭეშმარიტებას, მეხუთე წევრიც დავუმატოთ: ბედნიერება.

„გახსოვდეს სიკვდილი!“, „დაიჭირე წამი!“, „შეჩერდი წამო, შენ მშვენიერი ხარ!“. ამ დამაფიქრებელ სამ გამონათქვამს მეოთხეც შეიძლება დაემატოს: „მეც ვიყავი არკადიაში“.

ფრანგ მხატვარს, ნიკოლა პუსენს (1594 - 1665) სურათი „არკ-

ადიელი მწყემსები" (1650, ლუერი) დაუხატავს კარდინალ რიმელიეს დაკვეთით, ხოლო მხატვრის გარდაცვალების შემდეგ სურათი შეუძენია მეფე ლუდოვიკო მეთოთხმეტეს, რომელიც მას დაახლოებით 20 წლის განმავლობაში საგულდაგულოდ ინახავდა და მხოლოდ რჩეულ სტუმრებს ანახებდა. სურათზე ვხედავთ ოთხ ახალგაზრდას, რომლებიც ცდილობენ წაიკითხონ საფლავის ქვაზე გამოსახული, ნახევრად წაშლილი წარწერა, სადაც ლათინური შრიფტით იკითხება სიტყვები: „მეც ვიყავი არკადიაში" (*Et in Arcadia Ego*). ეს ლათინური გამონათქვამი, რომელიც მოგვიანებით ფრთიან გამონათქვამად იქცა იტალიაში, არც ერთ ანტიკურ ავტორთან არ გვხვდება. პუსენზე დაახლოებით 20-30 წლით ადრე იგივე ფრაზა გამოყენებულ იყო იტალიელ მხატვარ გვერჩინოს (1591-1666) სურათში, რომელსაც ასევე ეწოდებოდა: „*Et in Arcadia Ego*" (1618/1621 – 1623). პუსენის სურათისგან განსხვავებით, გვერჩინოს სურათზე ორი ახალგაზრდა დაჰყურებს საფლავის ქვაზე მოთავსებულ თავის ქალას.

ორივე სურათი შესრულებულია ე. წ. „პასტორალურ მოტივებზე": პასტორალი იყო მე-14 – 18 საუკუნეების ევროპულ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გავრცელებული ჟანრი, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო ბუნების წიაღში მწყემსების მშვიდი და იდილიური ცხოვრების ასახვა. ძველ საბერძნეთში არკადია ითვლებოდა ერთ-ერთ ულამაზეს მხარედ, საბერძნეთის სამოთხედ, "მწყემსების ბედნიერი ქვეყნად", „მწყემსური პოეზიის სავანედ". ამიტომ იმთავითვე ყურადღებას და გაკვირვებას იწვევს პუსენისა და გვერჩინოს სურათებში ასახული საფლავის ქვები, რომლებიც კონტრასტს ქმნიან არკადიის მკვიდრთა ბედნიერ, მხიარულ და უდარდელ ცხოვრებასთან.

პუსენის და გვერჩინოს სურათებში გამოყენებულ ფრაზას - „*Et in Arcadia Ego*" - სხვადასხვანაირად თარგმნიან და სხვადასხვანაირი ნიუანსის მქონე შინაარსს დებენ-ხოლმე: „მეც ვიყავი არკადიაში", „მე არკადიაშიც ვიყავი". ვინ იყო არკადიაში: ამ საფლავის ქვეშ მნოლიარე მიცვალებული თუ სიკვდილი დანავარდობდა არკადიაში? ალბათ, ამ საფლავის ქვის ქვეშ მნოლიარე ადამიანი ნამდვილად ცხოვრობდა არკადიაში და იქვე გარდაიცვალა. ხოლო სიკვდილი ხომ ყველგანაა და ამიტომ სიკვდილმა არ გამოტოვა ის-

ეთი სამოთხისმაგვარი კუთხეც, როგორიც იყო მწყემსურ-პასტორალური არკადია.

ფრიდრიხ შილერმაც (1759 - 1805) მიუძღვნა ამ ფრაზას ლექსი, რომელსაც ეწოდება ბედისადმი მორჩილება (Resignation). ამ ლექსის პირველი ორი კუბლეტის დაახლოებითი შინაარსი ასეთია: მეც არკადიაში დავიბადე და ბუნება აკენიდანვე სიხარულს მპირდებოდა, მაგრამ ჩემს ხანმოკლე გაზაფხულში მხოლოდ ცრემლები მარგუნა. ცხოვრების გაზაფხული მხოლოდ ერთხელ ყვავის. ღმერთმა ჩააქრო ჩემი ჩირალდანი და ცხოვრება მოჩვენებასავით გაქრა.

Resignation. Eine Phantasie.

Auch ich war in Arkadien geboren,
auch mir hat die Natur
an meiner Wiege Freude zugeschworen,
auch ich war in Arkadien geboren,
doch Tränen gab der kurze Lenz mir nur.

Des Lebens Mai blüht einmal und nicht wieder,
Mir hat er abgeblüht.
Der stille Gott – o weinet meine Brüder –
der stille Gott taucht meine Fackel nieder,
und die Erscheinung flieht

ფაქტია, რომ პუსენის და გვერჩინოს სურათებში საფლავის ქვის წარწერა - „მეც ვიყავი არკადიაში“ (Et in Arcadia Ego) - შეგვახსენებს ამქვეყნიური სიცოცხლის წარმავლობას და იმას, რომ: როგორი ბედნიერიც არ უნდა იყოს ადამიანის ცხოვრება, ის მაინც სიკვდილით მთავრდება.

მეც მაქვს ახალგაზრდობაში გადაღებული სლაიდი: „ბატები მიტოვებულ სასაფლაოზე“. ეს მიტოვებული სასაფლაო მდებარეობს კასპის რაიონში, მიტოვებულ სოფელ პარატისის ულამაზეს ბუნებაში. ეს სოფელი, მთის სხვა სოფლების მსგავსად დაცარიელდა მას შემდეგ, რაც მოსახლეობა იძულებითი წესით მთიდან ბარში ჩამოასახლეს კოლექტივებში, კოლმეურნეობებში და კასპის ცემენტის ქარხანაში სამუშაოდ. პირველად რომ ვნახე სოფელი პარატისი, თავი სამოთხეში მეგონა. ძალიან ვცდილობდი ხოლმე

ამ სოფლის უცნაური სახელწოდების გაშიფვრას, მაგრამ ვერც ერთ ქართულ სიტყვას ვერ ვამსგავსებდი. მერე კი აღმოვაჩინე, რომ, თურმე, „პარადისი“ სამოთხეს ნიშნავს! (ძველბერძნული და ლათინური „პარადეისოს“, გერმანული „პარადის“ ან ინგლისური „ფარადაის“).

ახლა, როდესაც ჩემს ახალგაზრდობაში გადაღებულ სლაიდს „ბატები მიტოვებულ სასაფლაოზე“ - ვუყურებ, რაღაც მინიშნებას თუ სიმბოლოს ვხედავ. როდესაც ამ სლაიდს ვიღებდი, მაშინ ამ მიტოვებულ სასაფლაოზე სილამაზის, რომანტიკის და ეგზოტიკის მეტს ვერაფერს ვერ ვხედავდი. მე მაშინ ახალგაზრდულად უზრუნველი, უდარდელი, მხიარული და ბედნიერი ვიყავი. ახლა აღმოვაჩინე, თუ ასაკის მატებასთან ერთად როგორ შეცვლილა ჩემს მიერ სასაფლაოთა რაობის, არსის აღქმა. სოფლის სასაფლაოები ადრე ჩემთვის თუ მხოლოდ სასიამოვნო და ლამაზი სანახაობა იყო, ახლა იქ, თუმცა ბუნდოვნად, მაგრამ მაინც - სიკვდილის არსებობასაც ვგრძნობ.

ბატებს რომ გადავუღე სლაიდი, მაშინ ძალიან ახალგაზრდა ვიყავი. ახლა ვხვდები, რომ მაშინ მე და ჩემი მეგობრები მართლა ბატებივით დავსეირნობდით მიტოვებულ სასაფლაოზე და, როგორც იტყვიან, ცა ქუდად არ მიგვაჩნდა და დედამინა - ქალამნად. ჩვენ თრიალეთის ქედის კალთების დასალაშქრად ვიყავით ექსკურსიაზე. ჩვენ უზომოდ ბედნიერნი ვიყავით და სიკვდილის არსებობა საერთოდ არ გვახსოვდა, სასაფლაოზეც კი. ჩვენ თავს სამოთხეში ვგრძნობდით იმ მიტოვებულ სოფელში, რომლის სახელწოდებასაც ახლა „სამოთხედ“ ვშიფრავ. ჩვენ ახალგაზრდები ვიყავით და თავი ახალგაზრდულად, „ფუქსავატურად“, „ბატურად“ უკვდავი გვეგონა. ახლა მე ვიცი, რომ მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი: ჩემს შორეულ ბავშვობასა და ახალგაზრდობაში.

ჩემი ესე „მე ერთხელ უკვე ვიყავი უკვდავი“ მინდა დავამთავრო ტერენტი გრანელის ლექსით, რომელსაც „მემენტო მორი“ ჰქვია:

MEMENTO MORI

ახლა უფრო ხშირია შეცდომების დაშვება,

ახლა მოდის ივნისი, ირგვლივ მწვანე მოლია.

ჩემი წმინდა სახელი პოეზიას დარჩება,
ჩემი გული და სისხლი - ეს "Memento mori"-ა.

დღეს სამია ივნისის, მინდა იყოს ცამეტი,
ჩემს გარშემო ციხეა - მწუხარების სავანე.
რომ მდომოდა სიცოცხლე, სიკვდილს არ ვინამებდი,
მინა არ იქნებოდა ჩემთვის შავი სამარე.
სადღაც მთასთან იწვიმა, სადღაც მთაზე ბურია,
ამნაირი ღიმილი უნინ მე არ ვიცოდი.
ახლა მე ცას ვუცქერი, ცაზე ანთებულია
ვარსკვლავები - სიმბოლო თეთრი მარადისობის.

ახლა რა ვქნა არ ვიცი, მე როდესაც ასე ვარ,
როცა სულს ეპარება აჩრდილები სიბერის.
მე ძლიერი ტალანტი, ზეციური არსება,
ჩემი ნაზი სამშობლო - ლაჟვარდები ცისფერი.

რა ვქნა, შავი ღამეა, მძიმე და უსაშველო,
მახსოვს ჩემი სოფელი, მისი ყრუ ადგილები.
ახლა რაღაც სხვა მინდა, რაღაც სხვა, უსახელო,
რომ დაღუპვა მომელის, ვიცი დანამდვილებით.

ნელა გადის დღეები და ძნელია გარჩევა,
მე, ძვირფასო, ვერ მოვალ, გზა შენამდე შორია.
ჩემი გვარი: გრანელი - პოეზიას დარჩება,
ჩემი გული და სისხლი - ეს "Memento mori"-ა.

გაფლანგული სიყვარული

(ცხოველებიც ადამიანებშიც კვდებიან)

მადლობა ჩემს პატარა მეგობრებს ჩემთვის ნაჩუქარი სიხარულისთვის, სიყვარულისთვის და სიბოროტისთვის. ისინი ჩემს ცხოვრებას ახალისებდნენ, ალამაზებდნენ და სიყვარულს მჩუქნიდნენ. ისინი ჩემი სამყაროს ნანილები იყვნენ.

მაპატიეთ, ჩემო პატარა მეგობრებო, თუ ისე ვერ მოგიარეთ, როგორც თქვენ ამას იმსახურებდით. მე ამისთვის დავისაჯე კიდეც; თქვენი ფიზიკური ტკივილი ჩემს სულიერ ტკივილად იქცა.

1. მფლანგველი სიყვარული და ცხოველების სიყვარულის „ანატომია“

ველარ ვიხსენებ საიდან ამეკვიატა ეს გამოთქმა - „მფლანგველი სიყვარული“ - ფროიდისგან თუ პლატონისგან? თითქმის დარწმუნებული ვიყავი, რომ სიყვარულის გრძნობას „მფლანგველი“ უწოდა ფროიდმა. სამწუხაროდ, ახლა ველარ ვუთითებ ამ გამოთქმის წყაროს, თუმცა, ამას დიდი მნიშვნელობა აღარც აქვს. მთავარია, რომ მე ისე გავითავისე და შევისისხლხორცე ეს გამოთქმა, რომ უკვე ჩემი მგონია. მაგრამ მომწონს არა იმიტომ, რომ სიყვარულის გრძნობის ფლანგვის მომხრე ვარ, არამედ იმიტომ, რომ ეს გამოთქმა კარგად ახასიათებს სიყვარულის გრძნობის მფლანგველ, უშურველ, ხელგაშლილ, გულუხვ ბუნებას. სიყვარულის საბოლოო მიზანს მაინც სიცოცხლის უკვდავების უზრუნველყოფა წარმოადგენს და ამიტომაცაა ის ასეთი გულუხვი, მფლანგველი, ხელგაშლილი და უშურველი. ყველა სიყვარულმა შეიძლება არ გაამართლოს და არ მოიტანოს ნაყოფად სიცოცხლე, მაგრამ ის ამ მიზნის მისაღწევად ცდას არ აკლებს?! სად შეიძლება დავინახოთ სიყვარულის ეს ძვირდაფასი და უნიკალური თვისება? ყველგან, ბუნებაში: მცენარეებში, ცხოველებში, ადამიანებში. შეი-

ძლება მკითხველს ცოტა უცნაურადაც მოეჩვენოს სიყვარულის ამგვარი დახასიათება, მაგრამ არ გაგიკვირდეთ, ეს, გარკვეულწილად, ფილოსოფიური კუთხით დანახული სიყვარულია; ის სიყვარულია, რომელიც მცენარეებშიც და ცოცხალ ორგანიზმებშიც სიცოცხლისადმი სწრაფვის სახითაა წარმოდგენილი.

გაზაფხულზე აყვავდებიან ხეები, ნაზად გადაიპნტებიან წვრილ-წვრილი ყვავილებით, მერე დაუბერავს ნიავი, ხის ყვავილთა ფურცლები ფარფატიტ ჩამოცვივდებიან ძირს და ხალიჩასავით მოედებიან დედამიწას. ხე ათასობით და ათი ათასობით ყვავილით იმშვენებდა და იწონებდა თავს, მაგრამ ნაყოფი მხოლოდ ათეულობითლა შერჩა და დამწიფდა. დანარჩენი ყვავილი კი უბრალოდ - „გაიფლანგა“, ისე გაქრა, თითქოს არც ყოფილა. რამდენი თესლი იყრება მიწაზე ხეებიდან და სხვა ბალახ-ბულახიდან, მაგრამ აღმოცენებით და გაზრდით მხოლოდ ერთეულებს უმართლებთ. უამრავი ქვირილი იყრება ზღვაში, მდინარეში და ოკეანეში, უამრავი, უამრავზე უამრავი კი - ნადგურდება, იფლანგება იმისათვის, რომ ზოგიერთს მაინც გაუმართლოს და ზრდასრულ ორგანიზმად იქცეს, სიცოცხლე გამრავლდეს და სიცოცხლე შენარჩუნდეს. ველურ ბუნებაში ცხოველთა ნაშიერთაგან მხოლოდ თითო-ოროლა თუ აღწევს ზრდასრულ ასაკს, დანარჩენი კი ადრეულ ასაკშივე იღუპება.

ამ მხრივ, ბიოლოგიური თვალსაზრისით, ადამიანთა მოდგმაც შესანიშნავ მაგალითს წარმოადგენს. სიყვარულის ძალა გულუხვად, უშურველად, დაუნანებლად იძლევა გამრავლების შესაძლებლობას ფიზიკური პოტენციის მხრივ. ორ არსებას შორის ჩნდება ფიზიკური და სულიერი ლტოლვა, რომელიც მათ ერთმანეთს „აღმოაჩენინებს“. ადამიანის ორგანიზმში უამრავი სპერმატოზოიდი და კვერცხუჯრედი გამომუშავდება, რომლებიც ერთმანეთს ეძებენ, ერთმანეთისკენ მიისწრაფიან, მაგრამ მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი უერთდება ერთმანეთს, უამრავზე უამრავი კი გამოუყენებელი რჩება, ტყუილ-უბრალოდ იფლანგება, მაგრამ ეს ასეა საჭირო იმისათვის, რომ იმ ერთადერთებმა მაინც იპოვონ ერთმანეთი და სიცოცხლე მაინც გადარჩეს, გამრავლდეს, შენარჩუნდეს. მამაკაცის ორგანიზმი უამრავ სპერმატოზოიდს გამოიმუშავებს და ამ უთვალავი, მილიონობით და მილიარდო-

ბით სპერმატოზოიდიდან, მხოლოდ რამდენიმე თუ ხდება ახალი სიცოცხლის დასაწყისი. ქალის კვერცხუჯრედებიდან ხომ გაცილებით ნაკლებს უნევს განაყოფიერება და ჩანასახად ქცევა. ე. ი. განხორციელების მხრივ, უთვალავი პოტენციური შესაძლებლობიდან მხოლოდ გარკვეული რაოდენობის რეალიზება ხდება. დანარჩენი კი უბრალოდ - „მფლანგება“. ამ აზრით, სიყვარულს არ ახასიათებს თავშეკავებულობა, ზომიერება, ხელმომჭირნეობა ან სიძუნე. ის უზომოდ ხელგაშლილია და გულუხვი.

სიყვარულის გრძნობა ადამიანს თავს აკარგვინებს და არაჩვეულებრივ ძალას ანიჭებს. შეყვარებული ადამიანი შეიძლება იყოს უზომოდ კეთილი, უზომოდ თავდადებული, უზომოდ თავგანწირული, უზომოდ მამაცი, უზომოდ ერთგული. ამ აზრითაც შეიძლება ვუწოდოთ სიყვარულს „მფლანგველი“. შეყვარებული ადამიანი ხომ დაუფიქრებლად ფლანგავს თავის ძალებს და უნარებს თავისი მიზნის მისაღწევად, თავისი გულის სწორის გულის მოსანადირებლად?! მაინც ვინაა თუ რაა „მფლანგველი“: სიყვარულის გრძნობა თუ, საერთოდ - ბუნება? იქნებ, უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ სიყვარულის გრძნობას ბუნებამ მისცა მფლანგველობის უნარი. პირველ რიგში ხომ, თვითონ ბუნებაა უსაზღვროდ მდიდარი და სწორედ ამ სიმდიდრის გამოა მფლანგველიც. ლადო ასათიანის სიტყვა რომ ვიხმარო, ჩვენს პლანეტა დედამიწაზე სიცოცხლე „ნავარდობს“, ანუ მთელს დედამიწაზეა სიცოცხლე მიმოხეულ-მოფანტული, მცენარეების, ცხოველების, ადამიანების და სხვა ცოცხალი ორგანიზმების მწერების, მიკრობების, ბაქტერიების... და სხვათა სახით. შოპენჰაუერის თვალით თუ შევხედავთ, შეიძლება ვთქვათ: მართალია, თითოეულ ცოცხალ ორგანიზმს თუ არსებას ბუნებამ ხელმომჭირნედ გამოუყო სიცოცხლისათვის დრო, მაგრამ, სამაგიეროდ, მან არაფერი არ დაინანა გვარის, მოდგმის არსებობის შესანარჩუნებლად, გასაგრძელებლად და გასამრავლებლად. ამ მიზანს ემსახურება სწორედ ეს მფლანგველი სიყვარულიც.

სიყვარული უცნაური და ამოუცნობი გრძნობაა. სიყვარული არის მფლანგველიც, მზრუნველიც, მოჭარბებულ-გადაჭარბებულად გულუხვიც, ხელგაშლილიც, უშურველიც და ალტრუისტულიც. სიყვარული ფროიდისტული „ქიმიური რეაქციაა“,

ლიბიდოცაა, ანუ არაცნობიერი სექსუალური ჟინიცაა და პლატონისეული მისწრაფებაცაა უკვდავებისა და მშვენიერებისაკენ. სიყვარული, ერთის მხრივ, არის გულუხვი, ხელგაშლილი, მზრუნველი და მფლანგველი, მაგრამ, ამავე დროს, არის მასში რალაც ეგოისტურიც და შედონისტურიც, რაც ცხოველური, ფიზიკური, სხეულებრივი ჟინის დაკმაყოფილებასთანაცაა დაკავშირებული. მაგრამ როდესაც სიყვარული თავის მიზანს მიაღწევს, თავის ნაყოფს მოიმკის და ახალი სიცოცხლე ჩნდება, მაშინ სიყვარულის გულუხვობას, ხელგაშლილობას და მფლანგველობას საოცარი უანგარობა და თავდადებული მზრუნველობის მოთხოვნილებაც ემატება. ეს უკვე დედა-შვილური სიყვარულია. ძნელია იმის თქმა, ჯერ კვერცხი გაჩნდა თუ ქათამი, ანუ ჯერ სექსუალური სიყვარული გაჩნდა ქალსა და მამაკაცს შორის თუ ჯერ დედა-შვილური სიყვარული, მაგრამ, ჩემი სუბიექტური აზრით, სიცოცხლის საწყისობისა თუ უანგარობა-სინმინდის თვალსაზრისით, პირველობა მაინც დედა-შვილურ სიყვარულს ეკუთვნის. ამ სიყვარულის მიმართაც კი შეიძლება ვიხმართ გამოთქმა „მფლანგველი სიყვარული“, ვინაიდან და რადგანაც, ეს სიყვარულიც არის მფლანგველი იმ აზრით, რომ ის თავისი საოცარი სულიერი უანგარობით უშურველად გასცემს თავის სულიერ მზრუნველობით სიბოლსაც და მატერიალურ-სხეულებრივ რესურსსაც. დედის ორგანიზმი ხომ თავისებური სახლია ჩანასახისთვის, ხოლო დედის რძე — საკვებია ახალშობილი ჩვილისთვის. დედა შვილს საკუთარი სხეულით კვებავს ისევე, როგორც მცენარის თესლი მისგან აღმოცენებულ მცენარეს. (ცხოველურ დედა-შვილურ მზრუნველ სიყვარულზე ყურადღებას ამახვილებს პლატონიც „ნადიმში“.)

უძველეს დროში გაჩნდა დედამინაზე სიცოცხლე. მას შემდეგ, რაც პირველყოფილ ცოცხალ ორგანიზმებში უსქესო და ცალსქესიანი გამრავლება ორსქესიანმა გამრავლებამ შეცვალა, სიცოცხლის მამოძრავებელ ძალად სიყვარული იქცა. პირობითად, სქემატურად სიყვარულის ორი სახე შეიძლება განვასხვაოთ ერთმანეთისაგან: სიყვარულ-სიამოვნება და სიყვარულ-ზრუნვა. სიყვარულ-სიამოვნება იზიდავს სპერმატოზოიდს და კვერცხუჯრედს ერთმანეთისკენ. სიყვარულ-სიამოვნების შედეგად ჩნდება ახალი სიცოცხლე, რომელსაც უკვე სიყვარულ-ზრუნვა იცავს და

მფარველობს.

სიყვარულ-ზრუნვას მრავალი სიძნელის, წინააღმდეგობის, წვალების და უსიამოვნების გადატანა უნევს. სიყვარულ-სიამოვნება უფრო ეგოისტური გრძნობაა, სიყვარული-ზრუნვა კი უფრო ალტრუისტული, თავგანწირული, თავდადებული, სხვისი გულისთვის საკუთარი ინტერესების უარყოფელი. სიყვარულის ამ მეორე სახეობაში უფრო მეტია ზნეობრივ-მორალური სანყისი. მასში ნაკლებია ფიზიკური სიამოვნების მომენტი და ნაკლებ როლს თამაშობს „მე“-ს ფაქტორი. ის მთლიანად „სხვაზეა“ ორიენტირებული, „სხვის“ მონად და მსახურადაა ქცეული თავისი ნებით, მაგრამ ეს ნებაყოფლობითობა უძლიერესი ბუნებრივი ინსტინქტის შედეგია. ეს რომ ასე არ ყოფილიყო, მაშინ შთამომავლობის გადარჩენა და გვარის შენარჩუნება შეუძლებელი იქნებოდა, საერთოდ მოისპობოდა დედამინაზე სიცოცხლე. სიცოცხლე სიყვარულ-სიამოვნების საშუალებით წარმოიშობა და სიყვარულ-ზრუნვით ნარჩუნდება. საბოლოო ჯამში კი, სიყვარულ-სიამოვნებაც და სიყვარულ-ზრუნვაც საოცრად გულუხვი, უშურველი და მფლანგველი გრძნობებია.

„მფლანგველი სიყვარულის“ შესახებ ფილოსოფიურ-ბიოლოგიური მსჯელობა და ზემოთმოტანილი მაგალითები დამჭირდა იმისთვის, რომ გადავსულიყავი „გაფლანგული სიყვარულის“ თემაზე, რომელიც ჩემი მოთხრობების კრებულის თემას წარმოადგენს და სადაც, ძირითადად, შინაურ ცხოველთა მიმართ ადამიანურ სიყვარულზე და ადამიანთა მიმართ ცხოველურ სიყვარულზე მექნება საუბარი. ცხოველების მოყვარულ ადამიანებს რომ უყვართ მათი სახლის ბინადარი ცხოველები, ეს გასაკვირი არცაა, მაგრამ საოცარია შინაური ცხოველის სიყვარული პატრონისადმი და საერთოდ, ადამიანებისადმი. როდესაც ცხოველურ სიყვარულზე ვლაპარაკობთ, პირველ რიგში ძალღური უანგარი სიყვარული გვახსენდება. სულ ერთია, რომელი ძაღლები გვყავს მხედველობაში: სახლის ან ეზოს ძაღლები თუ ქუჩის, უპატრონო, მანანნალა ძაღლები. ძაღლის სიყვარულს პატრონისადმი შეიძლება ყველაზე მეტადაც უხდება სახელწოდება „გაფლანგული სიყვარული“. ძალღური სიყვარული სიყვარულის განსაკუთრებული და უნიკალური სახეობაა იმიტომ, რომ ის ადამიანის მიერაა ხე-

ლოვნურად შექმნილ-გარდაქმნილ-გამომუშავებული საუკუნეების განმავლობაში მას შემდეგ, რაც ადამიანმა მგელი თუ ტურა მოაშინაურა, განვრთნა, ასწავლა, თავის სამსახურში ჩააყენა და თავისთვის სასურველი მრავალგვარი ჯიშიც გამოიყვანა.

გერმანელმა ფილოსოფოსმა, იმანუელ კანტმა (1724 – 1804) თქვა: მაკვირვებს ვარსკვლავებიანი ცა ჩემს ზევით და მორალური კანონი ჩემშიო. მართლაც, საოცარია სამყაროც და ადამიანის ზნეობრიობაც. სამყარო ხომ თავისთავად უნიკალური, სასწაულებრივი, საიდუმლოებითმოცული, ამოუცნობი მოვლენაა, ხოლო ადამიანის მორალურობა, ალბათ, ამ სამყაროს ყველაზე ძვირფასი პროდუქტი, წარმონაქმნი თუ შენაძენია. ზნეობრივ კატეგორიათა ჩამონათვალში კი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანეს კატეგორიას, სიყვარულის კატეგორია წარმოადგენს. ადამიანურ სიყვარულში ინსტინქტსა და ჩვევასთან ერთად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი სულიერ, მსოფლმხედველობრივ ნათესაობასა და მეგობრობასაც უკავია, ცხოველური სიყვარული კი მეცნიერებს, ძირითადად, ინსტინქტის დონეზე დაჰყავთ. თავისთავად ცხადია, რომ ადამიანურ სიყვარულს ვერ შეედრება ცხოველური, მაგალითად, ძაღლური სიყვარული, მაგრამ ძაღლური სიყვარულიც საოცარი სიყვარულია თავისი სინმინდით და უანგარობით. საერთოდ, მე იმ მოაზროვნეებს ვემხრობი, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ ადამიანური მორალი, ზნეობრიობა ღვთაებრივი წარმოშობის კი არაა, არამედ - თვითონ ადამიანების მიერაა შექმნილი და ჩამოყალიბებული ძირითად ეთიკურ კატეგორიებად. ადამიანის შექმნილია არა მხოლოდ ეთიკა, არამედ ადამიანის შექმნილია ძალღი როგორც სახეობა და, ამავე დროს, ადამიანის შექმნილია საოცარი ძაღლური სიყვარულიც.

ძაღლი საუკუნეების განმავლობაში ცხოვრობდა ადამიანთან ერთად და მისგან ბევრ რამეს სწავლობდა და იცვლიდა ხასიათს. ძირითადად, მაინც, რა ასწავლა ადამიანმა ძაღლს? რა მნიშვნელოვანი ნიშან-თვისებები გამოუმუშავა, ჩამოუყალიბა და ინსტინქტის დონეზე, გენეტიკურად დაუფიქსირა? პირველ რიგში, ადამიანს ძაღლი სჭირდებოდა მცველად და დარაჯად. და ძაღლიც გახდა ასეთი. ძაღლს უნდა ყვარებოდა პატრონი, მისი ერთგული ყოფილიყო და, ამავე დროს, სძულებოდა ყველა, ვისაც პატრონის

მტრად ჩათვლიდა პატრონის მინიშნებით ან საკუთარი ალლოთი. პატრონის გულისთვის ძალს საკუთარი სიცოცხლის განირვაცქი უნდა შეძლებოდა დაუნანებლად. და შეიქმნა ძალის ასეთი: მოსიყვარულე, ერთგული და დამცველი. ძალის ხასიათი ღმერთს არ შეუქმნია, ადამიანმა შექმნა. ადამიანმა ასწავლა მას ძალიან ძლიერი ერთგულება და სიყვარული. სიყვარულის ეს უნარი ადამიანთა საცხოვრებელში მცხოვრები ძალების თაობიდან თაობას გადაეცემოდა, უფრო და უფრო მტკიცდებოდა, ძლიერდებოდა და ფიქსირდებოდა. და რა სამწუხაროა, რომ ეს შენაძენი, ეს მონაპოვარი, ძალღური სუფთა და უანგარო სიყვარული ადამიანისადმი დაუფასებელი რჩება ადამიანების მხრიდან და ხშირ შემთხვევაში — დაუნანებლად იფლანგება.

ძალებს უყვარდათ კონკრეტული ოჯახების კონკრეტული ადამიანები ევროპასა და აზიაში, ამერიკაში, ავსტრალიაში და აფრიკაში. კონკრეტული ბებიების და ბაბუების, დედების და მამების სიყვარულს მათს შვილებსა და შვილიშვილებზე ავრცელებდა კონკრეტული ძალების შთამომავლობა. ძალები ერთმანეთთან ჯვარდებოდნენ და სხვადასხვა ოჯახებში გენეტიკურ დონეზე დაგროვილ ინფორმაციას ერთმანეთს გადასცემდნენ. ამ გენეტიკურ ინფორმაციაში გარკვეული ადგილი ეკავა ინფორმაციას ადამიანთა მოდგმის სიყვარულის შესახებ. ამ უკვდავი სიყვარულითაა აღჭურვილი, შეიარაღებული ყოველი თანამედროვე ძალი. მას უყვარს ადამიანი, ბევრ რამეს პატიობს კიდეც ამ სიყვარულის გამო და ამ სიყვარულის გულისთვის. ადამიანმა შეიძლება სცემოს ძალს, ცუდად მოექცეს, მაგრამ ძალს მაინც ეყვარება ის, მაინც მიელაქუცება, ხელებს აულოკავს და ფეხქვეშ გაეგება; საჭიროების შემთხვევაში - დაიცავს და მტერს თავს შეაკლავს კიდეც.

ცხოველურ, ძალღურ სიყვარულს, იქნებ, ყველაზე მეტადაც უხდება გამოთქმა „გაფლანგული სიყვარული“. ეს სიყვარულის განსაკუთრებული სახეობაა იმიტომ, რომ ის ადამიანის მიერაა „ხელოვნურად“ შექმნილ-გამომუშავებული საუკუნეების განმავლობაში. ადამიანმა ველური ცხოველი მოაშინაურა, თავის სამსახურში ჩააყენა და თავისთვის სასურველი მრავალგვარი ჯიშიც გამოიყვანა. საუკუნეების განმავლობაში ძალი ერთგულად ემსახურებოდა ადამიანებს და ადამიანებიც ზრუნავდნენ ძალებ-

ზე. ადამიანებსაც ადამიანურად უყვარდათ ოთხფეხა მეგობრები და ძაღლებიც ძლიერი ცხოველური სიყვარულით პასუხობდნენ მათ. თანაც, ძაღლებს გაცილებით მეტად უყვარდათ პატრონები, ვიდრე პატრონებს ძაღლები. ადამიანებს ჯერ ადამიანები უყვართ, თავისი ოჯახის წევრები და მხოლოდ შემდეგ, როგორც მეორეხარისხოვანი დამატება, როგორც განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგარი არსებები – ძაღლები. ძაღლისთვის კი პატრონი ყველაფერია, მარჩენალია, ღმერთია, მეგობარია.

ძაღლის გენში უკვე სამუდამოდ დაფიქსირდა ადამიანის სიყვარული. ადამიანის სიყვარული ძაღლს ძვალსა და რბილში, სისხლსა და ხორცში აქვს გამჯდარი. მის გენში ორმაგი სიყვარულის კოდია ჩადებული: პატრონის მიერ ძაღლის სიყვარულის კოდი და ძაღლის მიერ პატრონის საპასუხო სიყვარულის კოდი. ძაღლებს უყვართ ადამიანები, უყვართ მთელი კაცობრიობა. როდესაც შენი ძაღლი სიყვარულითა და მადლიერებით სავსე თვალებით გიყურებს, ამ მზერაში არეკლილია ძაღლის წინა თაობათა მთელი თავგადასავალი: ის, თუ როგორ უყვარდათ მისი წინაპრები ოჯახის წევრებს, როგორ ეფერებოდნენ და როგორ ზრუნავდნენ მათზე და ის, თუ როგორ უყვარდათ მის წინაპარ ძაღლებს იმ ოჯახების წევრები, რომლებშიც ისინი იზრდებოდნენ, იწვრთნებოდნენ, ადამიანის სიყვარულს სწავლობდნენ და ამ სიყვარულზე სიყვარულით და ერთგულებით პასუხობდნენ. საუკუნეების განმავლობაში ადამიანისა და ძაღლის ერთად ცხოვრების მანძილზე ურთიერთ-სიყვარულის ძალიან დიდი რაოდენობა და მარაგი დაგროვდა ძაღლის გენებში და დღეს ძაღლები ადამიანის სიყვარულით ანთებული თვალებით უშურველად აფრქევენ ამ სიყვარულს. წარმოიდგინეთ, რამდენ საუკუნეს გაუძლო ამ სიყვარულმა, რამდენი ძნელებდობა და უბედობა გამოიარა, სანამ თქვენამდე მოაღწევდა ასეთი განახლებული სახით, თქვენი ძაღლის მიერ თქვენდამი მოძღვნილი სიყვარულის სახით.

ჩვენს გარშემო უამრავი ძაღლია: პატრონიანი, ეზოსა და სახლის ძაღლები და უპატრონო, მანანწალა, ქუჩის ძაღლები. მათ განსხვავებული ბედი ხვდათ ნილად, მაგრამ ყოველ მათგანში, თითოეული მათგანის გენეტიკაშია ჩადებული ადამიანის ერთგულება და სიყვარული. ეზოსა და სახლის ძაღლებს ყავთ პატრონები,

რომელთა უმეტესობას უყვარს თავისი ოთხფეხა მეგობარი და აფასებს მის სიყვარულსა და ერთგულებას. სამწუხაროდ, ქუჩის მანანნალა ძაღლების სიყვარულისა და ერთგულების უნარი შეუმჩნეველი და დაუფასებელი რჩება ადამიანთა უმეტესობის მხრიდან. სწორედ ამ სიყვარულს შეეფერება ყველაზე მეტად სიტყვები - „გაფლანგული სიყვარული“. ეს ის სიყვარულია, რომელიც ადამიანმა ჩანერგა ძაღლის გულში. ეს ის სიყვარულია, რომელიც ძალიან გაძლიერდა, გაიზარდა, გამრავლდა და ამ სიმრავლის გამო გამოუყენებელი, აუთვისებელი, შეუმჩნეველი და დაუფასებელი დარჩა. ეს ის სიყვარულია, რომელიც პოტენციურად, მიძინებული სახით ბუდობს ნებისმიერი ძაღლის გულში და საკმარისია რომელიმე ძაღლს თქვენი სიტბო და სიყვარული აჩვენოთ, რომ მისი მხრიდანაც საოცარი სიძლიერით იფეთქებს საპასუხო ერთგულება და სიყვარული. სულ ცოტა სიტბო გამოიჩინეთ მის მიმართ, სააღერსო სიტყვა უთხარი, მოეფერეთ და დაინახავთ, როგორ მოგეფერებათ, მოგელაქუცებათ, როგორ გამოიწვევს ის თქვენს „საკოცნელად“, როგორ „დაგიკოცნით“ მადლიერებით ხელებს და სახეს. ალბათ, შეგიმჩნევიათ, ხშირად როგორ არიდებენ ადამიანები ძაღლის აღერსს ზიზღით თავს. ძაღლს შეიძლება პატრონი უსამართლოდ და სასტიკად მოექცეს, სცემოს, მიასიკვდილოს, მაგრამ ძაღლს მაინც ეყვარება პატრონი.

არსებობს მოსაზრება, რომ კარგი ადამიანი ვერ იქნება ის, ვისაც ცხოველები არ უყვარსო. მართალია, ეს ფორმულა ხშირად ცდება და ცხოველების მოყვარული ადამიანი საშინელი კაცთმოდულეც შეიძლება აღმოჩნდეს, მაგრამ, ძირითადად, მაინც ამართლებს ხოლმე. პირადად მე დიდ პატივს ვცემ იმ ადამიანებს, ვისაც ცხოველები უყვართ. შინაური ცხოველებიდან ადამიანთან ყველაზე ახლოს ძაღლი და კატაა. რამდენიმე სიტყვით კატურ სიყვარულსაც მინდა შევეხო, რადგან კატური სიყვარული საკმაოდ განსხვავდება ძაღლური სიყვარულისაგან.

ძაღლი და კატა ათასწლეულების მანძილზე ცხოვრობდნენ ადამიანთა გვერდით და ამ ხნის განმავლობაში ისინი შეიცვალნენ კიდეც და ახალი თვისებებიც გამოიმუშავეს. რაც ყველაზე მთავარია, მათ ადამიანების სიყვარული ისწავლეს. მართალია, ძაღლს უფრო ძლიერი სიყვარულის უნარი აქვს, ხოლო კატა მეტი

ეგოიზმით გამოირჩევა ძალლთან შედარებით, მაგრამ კატასაც თავისებურად, კატურად უყვარს თავისი პატრონი. და როდესაც ჩემი კატები თავისებურად, კატურად ამულავნებენ ჩემდამი სიბოს და სიყვარულს, მაშინ ვფიქრობ, რომ ჩემი კატების გენებშიც მათი უამრავი წინაპრის გენეტიკური ინფორმაციაა დაგროვილი და შემონახული. ჩემი კატების წინაპრებიც ადამიანთა ოჯახებში იზრდებოდნენ და ადამიანებისგან რალაცას სწავლობდნენ. რაც მთავარია, ისინი გრძნობდნენ მათი პატრონების მხრიდან სიბოს და სიყვარულს და თვითონაც თავისებურად, კატურად, სიყვარულითვე პასუხობდნენ. ჩემს კატებშიც გენეტიკურად აკუმულირებულია, დაგროვილია იმ უამრავი ადამიანის სიყვარული ცხოველებისადმი და ცხოველების საპასუხო სიყვარული იმ პატრონებისადმი, რომელთა ოჯახებშიც უცხოვრიათ ჩემი კატების წინაპრებს. წინაპართაგან გამომუშავებული სიყვარულის უნარი ცხოველებს თითქოს „მზითევში“ მოყვებათ, რა თქმა უნდა, არაცნობიერ, გენეტიკურ თუ ინსტინქტურ დონეზე.

კატის კნუტი დაბადებიდანვე ძალიან ძლიერი ინსტინქტებითაა შეიარაღებული, მას, თითქოს, დედის მუცელშივე აქვს ერთი „უნივერსიტეტი“ დამთავრებული. დედამ შეიძლება ვერც მოასწროს მისთვის რაიმეს სწავლება, ისე ადრე მოაცილონ დედის ძუძუს და გააჩუქონ, მაგრამ მას მაინც ეცოდინება, როგორ უნდა დაიბანოს პირი თათებით, როგორ გაილოკოს მთელი ტანი და დაიცვას გარკვეული სისუფთავე; როგორ გათხაროს ბაღში თათებით ორმო, იქ მოისაქმოს და მერე ფრთხილად მიაყაროს მიწა. მაგრამ ამ ელემენტარული ჰიგიენური ინსტინქტური ჩვევების გარდა, კატას ადამიანებმა სხვა ინსტინქტებიც გამოუმუშავეს, მაგალითად ადამიანის ნდობისა და ადამიანის მხრიდან დახმარების მიღების ინსტინქტი. აბა, დააკვირდით ქუჩაში გადაგდებულ, ანუ უპატრონოდ მიტოვებულ კნუტს. ოდნავ ყურადღებას თუ გამოიჩენთ მის მიმართ, ის აუცილებლად აგედევნებათ კნავილით და საჭმელს მოგთხოვთ. მან არაცნობიერ დონეზე უკვე იცის, რომ ადამიანს დახმარება შეიძლება სთხოვოს და ამ დახმარების მიღების იმედიც უნდა ჰქონდეს.

კატა ძალლთან შედარებით უფრო ძნელად გასაწვრთნელი არსებაა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ის მაინც რალაცას სწავლობს ადა-

მიანებისგან, რაღაცას ითვისებს, რაღაც ინფორმაციას აგროვებს, ინახავს და მომავალ თაობებს გადასცემს. ინფორმაციას ინფორმაცია ემატება, ფიქსირდება და საუკუნეების განმავლობაში ჩვევა ინსტინქტადაც გადაიქცევა. მე მჯერა, რომ სიყვარულის ჩვევას სიყვარულის ინსტინქტად გადაქცევის უნარი აქვს. მაგალითად, წარმოვიდგინოთ, რომ ოჯახში ცხოვრობს მამალი კატა, რომელიც ოჯახის წევრების მხრიდან თბილი დამოკიდებულებითა და სიყვარულითაა განებივრებული და თვითონაც იფერებს ამ სიყვარულს და თვითონაც სითბოთი და სიყვარულით პასუხობს. ეს მამალი კატა მეზობლის დედალ კატებში დადის და მათთან სექსუალურ კავშირს ამყარებს. უბანში ჩნდებიან ამ მამალი კატის მსგავსი კნუტები, რომლებიც გარეგნულად დედასაც ჰგვანან და მამასაც. მე თითქმის დარწმუნებული ვარ, რომ კნუტებს მამალი კატისგან მემკვიდრეობით, გენეტიკურად გადაეცემათ არა მხოლოდ გარეგნული ნიშნები, არამედ ხასიათის ზოგიერთი ნიშანიც და მათ შორის - ადამიანის სიყვარულის უნარიც, იმ სიყვარულისა, რომელიც მამალმა კატამ ადამიანთა ოჯახიდან გაიტანა და უბანში გაავრცელა. რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ კატების ახალი თაობა ერთბაშად ადამიანთა უფრო მოყვარული გახდება, შეიძლება არც არავითარი გავლენა არ მოახდინოს ამან, მაგრამ მაინც არის შანსი იმისა, რომ კატების გარკვეულ რაოდენობის გენეტიკაში ერთი მემილიონედით თუ ერთი მეტრილიონედით მაინც იმატებს ადამიანთა მიმართ სიყვარულის უნარი. ასე თანდათანობით მატულობს კატების მოდგმაში ადამიანთა მიმართ ნდობაც, სიყვარულიც და ადამიანთა მხრიდან მათ მიმართ გამოჩენილი ზრუნვისა და დახმარების იმედიც.

ძალღურ სიყვარულსა და კატურ სიყვარულს შორის დიდი განსხვავებაა: ძალღებს უფრო უყვართ ადამიანები, ვიდრე კატებს. კატაში მეტია ეგოიზმი და მისი ადამიანისადმი სიყვარულიც უფრო ეგოისტური სიყვარულია. ამ ორი სიყვარულის შედარება არც კი შეიძლება, იმდენად უანგარო, წმინდა და ძლიერია ძალღის გულში ადამიანის სიყვარული, ერთგულება და თავგანწირვის უნარი. თანაც, გონებრივი მონაცემებით, ძალღი კატაზე გაცილებით მაღლა დგას. ადამიანთა გარკვეულ კატეგორიას ეს „უმაღლური ცხოველები“ — კატები, უფრო უყვართ,

ვიდრე — უზომოდ მაღლიერი და ერთგული ძაღლები. ეს, ალბათ, გარკვეულწილად, უსამართლობაცაა, მაგრამ არსებობს ასეთი ადამიანური „მანკიერება“: ზოგჯერ ადამიანს ის ეგოისტი და თვითკმაყოფილი არსება (ცხოველი ან ადამიანი) უფრო უყვარს, ვინც საკუთარი თავისკენაა, ვიდრე ის, ვინც მისკენაა და ვინც სიყვარულზე სიყვარულითვე პასუხობს. კატა შეიძლება გიყვარდეს, მეგობარი კი უფრო ძალღი იქნება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ზოგიერთ ადამიანს კატები უფრო უყვარს, ვიდრე ძაღლები. მე მიყვარს ცხოველები და მიყვარს ძაღლებიც და კატებიც. გონების დონეზე ძაღლებს უფრო ვაფასებ, მაგრამ უნდა გამოვტყდე, რომ გულის რომელიღაც სიღრმეში თუ ემოციის დონეზე, თითქოს, კატებს ვანიჭებ უპირატესობას. ანუ ჩემი ინსტინქტური სიმპათიები უფრო კატების მხარესაა. არ ვიცი, რა არის ეს, ან როგორ აეხსნა: ძაღლს უფრო ვეთამაშები, ვემეგობრები, მაგრამ მოფერებით - კატის მოფერება მირჩევნია. უბრალო საუბრისას ხშირად გაგვიგონია შეკითხვა: „შენ რა უფრო გიყვარს - ძაღლი თუ კატა?“ ადამიანთა გარკვეული ნაწილი ასახელებს ძაღლს, ნაწილი კი - კატას. არავინ იცის, ძაღლების მოყვარულები უფრო მეტია მსოფლიოში, თუ - კატების. ამას პრინციპული მნიშვნელობა არცაა აქვს. მაგრამ ეს ადამიანები, ალბათ, განსხვავებულ ფსიქოლოგიურ ტიპებს მიეკუთვნებიან. რომელი ტიპი ჯობია, ვერ გეტყვით. თან გულის რომელიღაც კუნჭულში მერიდება კიდევ იმისა, ზოგჯერ ჩემი სიმპათიები უფრო კატების მხარეს რომ იხრება; ეთიკურად და ხასიათის შეფასების თვალსაზრისით, რამე „ცუდს“ ხომ არ მოასწავებს მეთქი. იმას ვგულისხმობ: გარკვეული თვალსაზრისით „ალტრუისტ“ ძაღლებთან შედარებით „ეგოისტ“ კატებს რომ ვანიჭებ უპირატესობას უსამართლობად შეიძლება ჩამითვალონ. მაგრამ სიტყვა „ეგოისტს“ კატების მიმართ მე უარყოფითი აზრით არ ვხმარობ. კატის ეგოიზმი ისეთივე უცოდველი რამაა, როგორც ბავშვის ეგოიზმი. ამიტომ ძაღლისადმი დამოკიდებულება უფრო „სერიოზული“ მეგობრობის მსგავსია, კატისადმი კი უფრო „არასერიოზული“, როგორც პრანჭია და ალერსის მოყვარული „შეუგნებელი ბავშვისადმი“.

კატებთან დაკავშირებით ისიც უნდა აღვნიშნო აუცილებლად, რომ კატები ძალიან დიდი ჰედონისტები არიან; მათ ძალიან უყ-

ვართ მოფერება და მასაუი. ვის არ უყვარს სიამოვნება, მაგრამ კატებს - განსაკუთრებით. თამაშის დროს, გარკვეულწილად, სადიზმისკენაც აქვთ მიდრეკილება. და კიდევ: კატები ძილის დიდოსტატებიც არიან. ამბობენ, კატები ადამიანის ნერვულ სისტემაზე დამანყნარებლად მოქმედებენ და ადამიანებს სტრესის დაძლევაში ეხმარებიანო. შეხედეთ მძინარე კატას და ნახავთ: მართლაც, როგორი სიმშვიდე დაგეუფლებათ და როგორ სიმყუდროვეს იგრძნობთ. ასე რომ, ჩვენი კატები არაჩვეულებრივი ნევროპათოლოგები და ფსიქოთერაპევტებიც არიან; თანაც უფასოდ. მათ ეს ნიჭი თანდაყოლილი აქვთ. მოფერება კატებსაც უყვართ და ძაღლებსაც. მოფერებას ძაღლები უფრო იმსახურებენ, მაგრამ ადამიანთა გარკვეულ ნაწილს მაინც კატების მოფერება ურჩევნია. კატა თითქოს უფლებას აძლევს ადამიანს და პატივს დებს იმით, რომ საკუთარი თავის მოფერების ნებას რთავს. ძაღლი კი მთელი არსებით მადლიერების გამომხატველი ხდება, თუკი პატრონისგან სულ მცირეოდენი ყურადღება მაინც დაიმსახურა.

ძალიან სამწუხაროა, რომ გარკვეულ ფენებში ჯერ კიდევ შემორჩენილია ცრურწმენა, რომ კატები „ემმაკისეულები“ არიან, რაც მე გაუნათლებლობის შედეგად და საშინელ ჩამორჩენილობად, შუა საუკუნეებში ჩარჩენილობად მიმაჩნია. მართალია, კატას ისე ძალიან არ უყვარს ადამიანი როგორც ძაღლს. მაგრამ, ალბათ, კატასაც თავისებურად კატურად უყვარს თავისი პატრონი. მე მიყვარს კატები და ვაფასებ იმ ადამიანებსაც, ვისაც უყვარს ეს ლამაზი, გრაციოზული და პრანჭია არსებები და ვისაც მათი სილამაზით აღტაცება შეუძლია.

ძაღლი და კატა განსხვავებულ ჯიშის არსებები არიან, მაგრამ ორივე მათგანი ადამიანმა მოაშინაურა თავისი საჭიროებისათვის. ძაღლს ადამიანი ძირითადად ქურდებისგან უნდა დაეცვა, კატას კი თავგებისგან. ძაღლი და კატა საუკუნეების განმავლობაში წარმატებით ასრულებდნენ მათზე დაკისრებულ მოვალეობებს და ადამიანების გვერდით ცხოვრობდნენ. საუკუნეების განმავლობაში იბმებოდა ადამიანებსა და ამ ცხოველებს შორის სიყვარულისა და მეგობრობის ძაფები, მაგრამ, სამწუხაროდ, ხშირად ოთხფეხა მეგობრები ადამიანების მხრიდან უყურადღებობის, გულგრილობის ან ძალადობის მსხვერპლნიც ხდებოდნენ და ამაოდ იფლანგე-

ბოდა საუკუნეების განმავლობაში დაგროვილი სიყვარულისა და მეგობრობის ოქროს მარცვლები.

ცხოველებთან დაკავშირებული მძიმე ისტორიები უამრავია მხატვრულ ლიტერატურაშიც და ყოველი ჩვენგანის ცხოვრებისეულ გამოცდილებაშიც. 21-ე საუკუნეში ინფორმაცია ძალიან სწრაფად ვრცელდება ფეისბუქის გვერდების დახმარებით, სადაც უკვე გამოჩნდა ადამიანების მიერ უაზროდ და სასტიკად ნანამები, დასახიჩრებული და ჩამომხრჩვალნი ძაღლების ფოტოები. ასეთ რამეს სჩადიან გაუნათლებელი, შეუგნებელი, ზნეობრივად ცუდად აღზრდილი და დაბალი ინტელექტუალური დონის ადამიანები; სამწუხაროდ, ხშირად - ბავშვები და მოზარდები. საბედნიეროდ, ასეთ უაზრო სისასტიკეს ყოველთვის აპროტესტებდნენ ლიტერატურის გენიოსები და თავისი უკვდავი ნაწარმოებებით შეჰქონდათ წვლილი ჰუმანიზმის საგანძურში.

სკოლაში რუსულის მასწავლებელმა ფილმი გვაჩვენა: ტურგენევის „მუმუ“. ნაწარმოები ნაკითხული არ მქონდა და ფილმმა საშინლად იმოქმედა ჩემზე, თავზარი დამეცა. სასტიკი და უგულო ქალბატონი შეაწუხა ძაღლის ყეფამ და ყრუ-მუნჯ ყმა-გლეხს მისი საყვარელი ძაღლის მოკვლა უბრძანა. ამ ჭკუასუსტ გლეხს მის მიერ გაზრდილი ძაღლის სიყვარულზე დიდი განძი არ გააჩნდა, მაგრამ მან ვერ გაბედა ქალბატონისთვის წინააღმდეგობის გაწევა, ძაღლური ერთგულებით შეასრულა ბრძანება, ძაღლს ყელზე მძიმე ქვა შეაბა და მდინარეში დაახრჩო.

რომელიღაც საგაზეთო სტატიაში კი წავიკითხე ჟურნალისტის წერილი, რომელსაც უნახავს მდინარეში დამხრჩვალნი ახალშობილი კნუტები. პატრონს ისინი ტომარაში ჩაუსვამს, ტომარისთვის ცხენის ნალი შეუბამს და ისე გადაუყრია მდინარეში. ამ შემთხვევაში ცხენის ნალი უცნაურ სიმბოლოდ ენიშნა ჟურნალისტს. რა იყო ეს, დაცინვა და აბუჩად აგდება თუ ბედნიერების სურვილი? ცხენის ნალი ხომ ბედნიერების მომტან სიმბოლოდაა ცნობილი. იქნებ, პატრონმა ამ საქციელით ჯერ კიდევ თვალაუხელებელი კნუტები მომავალი ცხოვრების სისასტიკისგან იხსნა და იმქვეყნად ბედნიერება უსურვა?

მიხეილ ჯავახიშვილს „ლამბალო და ყაშა“-ში აქვს ერთი ეპიზოდი, რომელიც მე მისი ბავშვობისდროინდელი ნამდვილი ამბის

გახსენება მგონია, ისეთი რეალიზმითაა სცენა აღწერილი: კაცი ჯოხის ცემით კლავდა ძაღლის ლეკვს. ბიჭი გადაეფარება მომაკვდავ ძაღლს და თავისი სხეულით იცავს გამხეცებული ადამიანის ჯოხის დარტყმებისაგან. მე, თითქმის, დარწმუნებული ვარ, რომ თვითონ მიხეილ ჯავახიშვილი იყო ის გმირი ბიჭი, რომელსაც ნანამები ლეკვი ხელებში ჩააკვდა.

ერთხელ დედაჩემმა გაიხსენა, რომ ბავშვობაში მას ჰყავდა საყვარელი კატა უცნაური სახელით - ბოლოკლო. კატას მეზობლისთვის რაღაც მოუპარავს. მეზობელს კატა ტომარაში ჩაუსვამს და ჯოხის ცემით მოუკლავს. იმ კატის ტკივილი დედაჩემს სიცოცხლის ბოლომდე გამოჰყვა და მერე მეც გადმომედო. ასაკით ნახევარ საუკუნეს გადავცდი, მაგრამ ბოლოკლოს ტკივილი ყოველ გახსენებაზე ახლაც მტკივა.

ქუჩაში უამრავი მანანნალა ძაღლი დაძრწის. ისინი პატრონებმა სახლებიდან გამოაგდეს და შიმშილით სიკვდილისთვის გაიმეტეს. შემთხვევით თუ მათზე შეაჩერებთ თქვენს მზერას, დაინახავთ შიმშილისაგან დაუძლურებულ, ჩონჩხად ქცეულ სხეულებს და თვალებს, რომლებიც საკვებს და ადამიანურ სითბოს გთხოვენ. და თუ მათთვის ერთ ლუკმას გაიმეტებთ, მაშინ მათ გამოხედვაში დაინახავთ იმ მაღლიერ მზერას, რომლითაც ძაღლთა მოდგმა მაღლობას უზღდის ადამიანთა მოდგმას. მანანნალა ძაღლის თვალებში ყველაზე უკეთ ჩანს გულუხვი, ხელგაშლილი, უნაგარო, ერთგული სიყვარული, რომელიც ასე გულგრილად, უგულოდ, სასტიკად და დაუნანებლად იფლანგება და ხშირად დაუნდობლად ფეხქვეშ ითელება. ეს ის სიყვარულია, რომელსაც ადამიანთა მოდგმა და ძაღლთა მოდგმა აგროვებდა საუკუნეების განმავლობაში და თაობიდან თაობას გადასცემდა გენებითაც, ადამიანური მეხსიერებითაც და ახლა კი ზედმეტი გამბდარა, აღარავის არ სჭირდება. ეს მფლანგველი და გაფლანგული სიყვარულია....

იმ სიყვარულისთვის, რომელსაც მე გაფლანგული სიყვარული ვუნოდე, იქნებ დანიავებული ან ქარსგატანებული სიყვარულიც შეიძლებოდა გვენოდებინა. ინტერნეტში ნავიკითხე ფრაგმენტი ნუგზარ სულასულაშვილის ნაწარმოებიდან - "მზე რომელიც ღამე ამოდის", რომელშიც ადამიანურ დანიავებულ და ქარსგატანებულ სიყვარულზეა ლაპარაკი: „ - რას ინატრებდი სიკვდილის შემდეგ? -

ქარად ყოფნას ვინატრებდი ოტია... - ქარად? - ხო ქარად... - რატო კაცო? - იმიტომ, რომ ადამიანები რაც ყველაზე ძვირფასი გააჩნიათ მას ატანენ... და მე, შევიფერებდი სიყვარულს, ერთგულებას, დროს, იმედსა და ბედნიერებას... ყველაფერს რასაც უმოწყალოდ ანიავებენ...”

სიყვარული უძვირფასესი და უმდიდრესი განძია, სიყვარული გულუხვი, ხელგამლილი და უშურველი გრძნობაა, მაგრამ რა სამწუხაროა, რომ ის ძალიან ხშირად სულ ტყუილ-უბრალოდ და დაუმსახურებლად იჩაგრება, ფეხქვეშ ითელება, ნიავედება და იფლენგება. არა მხოლოდ ცხოველებსა და მცენარეებში, არამედ ადამიანებშიც.

ჩემი მოთხრობების უმეტესი ნაწილი ძალღურ გაფლანგულ სიყვარულს ეძღვნება და მოთხრობების უმეტესობას ძაღლის სახელი ჰქვია. ეს სახელები ადამიანების მიერ სიყვარულითაა შერქმეული, მაგრამ, სამწუხაროდ, თითქმის ყოველი ამ სახელის თუ სათაურის უკან ძაღლის ტრაგიკული ბედი იმალება.

2. ძალღური ცხოვრება

საბავშვო სიმღერის ტექსტი რუსული საბავშვო ანიმაციური ფილმისთვის - „დიდი საიდუმლო პატარა კამპანიისთვის“ - პოეტმა ქალმა, იუნა მორიცმა დაწერა. ლექსის მორალი ასეთია: ძაღლი მკბენარაა მაშინ, თუკი მას ცხოვრებაში არ გაუმართლა; ის უპატრონოა, უსახლკაროა, მანანნალაა, მშიერი და უბედურია, ანუ მხოლოდ ძალღური ცხოვრებისგანაა ძაღლი მკბენარაო. ძალღური ცხოვრება აბოროტებს ძაღლს და აიძულებს, რომ ადამიანები დაკბინოსო. მაგრამ თუ ძაღლს ჰყავს პატრონი და ის მაძღარია და მოვლილია, მაშინ ის ბედნიერია და მის სულში კესანეები იფურქნებიანო. სიმღერის მისამღერი ძალღური ცხოვრების საიდუმლოს ეძღვნება:

Собака бывает кусачей

Только от жизни собачей.

Только от жизни, от жизни собачей

Собака бывает кусачей!

ამ კუპლეტს სიმბოლური მნიშვნელობაც აქვს. ხშირად, ალბათ, ადამიანებიც ძალღური ცხოვრებისგან ხდებიან ხოლმე მათხოვრები, ქურდები და ყაჩაღები.

ძალღის შესახებ მოთხრობის დაწერის სურვილი პირველად სოფელში გამიჩნდა. სოფელში მეტი სიღარიბეა, მეტი გაჭირვებაა, მეტი გაუნათლებლობაა და იქნებ ამიტომაც მეტი სისასტიკე და მეტი გულგრილობაა ცხოველების მიმართ. ჩემი მოთხრობების უმეტესობა გაჭირვების წლებშია დაწერილი, როდესაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი, როდესაც საქართველომ მოიპოვა თავისუფლება და დამოუკიდებლობა და ახალი სახელმწიფოს აშენების რთული პრობლემების წინაშე აღმოჩნდა. დაახლოებით 30 წლის განმავლობაში ხელისუფლება ხელისუფლებას ცვლიდა, მაგრამ ნორმალურად ვერ ამუშავდა ეკონომიკა, ბოლო ვერ მოელო მასობრივ უმუშევრობას და მოსახლეობის უმეტესობის სიღატაკეს და მათხოვრულ ყოფას. ოჯახების უმეტესობა ლუკმა-პურის საშოვნელად საზღვარგარეთ გადახვენილი ემიგრანტების ხარჯზე ცხოვრობდა. გასაკვირი არც უნდა იყოს, რომ ასეთ პირობებში ძალღებისთვის ვის ეცალა! იქნებ, ამიტომაც მომრავლდა ქუჩაში სახლიდან გაგდებული, უპატრონიო ძალღების რაოდენობა. ადამიანთა უმეტესობა ვერ იკვებებოდა ნორმალურად და შინაური ცხოველის გამოსაკვებად ყველას არ ემეტებოდა ერთი ნაჭერი პური ან ერთი მუჭა სიმინდის ფქვილი. ზოგიერთი ადამიანი მართლა იმის გამო აგდებს ქუჩაში ძალღს, რომ მისი გამოკვება უჭირს. ზოგიერთს კი არც უჭირს ძალღის გამოკვება, მაგრამ ცოტა ხანში ხვდება, რომ შინაური ცხოველი გარკვეულ ყურადღებას და ზრუნვას მოითხოვს, რაც მალე ბეზრდებათ და პრობლემას ადვილად აგვარებენ იმით, რომ ძალღს ქუჩაში აგდებენ. ეს ადამიანები ასეთ შემთხვევაში „გავაგდეს“ მაგივრად ხმარობენ სიტყვას „გავუშვი“ და ამ სიტყვას ისე ჩვეულებრივად და ყოველგვარი სირცხვილისა და მორიდების გარეშე წარმოსთქვამენ, თითქოს დიდი კეთილშობილური საქციელი ჩაედინოთ და ძალღისთვის თავისუფლება ერუქებიოთ. ასე რომ, მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ ქუჩაში გაგდებული ძალღები იგივე „გაშვებული“ ძალღებია. თუმცა, ზოგიერთი ძალღი ისეა გაგდებული, რომ მის მიმართ სიტყვა „გაშვებულს“ ვერანაირად ვერ ვიხმართ. სირცხვილით უნდა

ვლიარო, რომ ერთხელ ჩემს ოჯახთან ერთად მეც მივიღე ძალ-ის გაშვება-გაგდების სასტიკი გადაწყვეტილება. მარიანას ამბავს მოგვიანებით მოვყვები.

მე-20 საუკუნის ბოლო და 21-ე საუკუნის დასაწყისი გარდატეხ-ის წლები იყო საქართველოსთვის. ქვეყანას უჭირდა, ადამიანებს უჭირდათ და უჭირდათ ცხოველებსაც. ცუდი კვებისგან, შიმშილისგან, ავადმყოფობისგან იხოცებოდნენ ადამიანები. ქვეყანაში მომრავლდა ლომბარდები და აფთიაქები. ლომბარდებში ადამი-ანები უკანასკნელ ძვირფას ნივთებს აგირავებდნენ და სამუდა-მოდ კარგავდნენ. ბინებს დებდნენ ბანკებში და უსახლკაროდ რჩე-ბოდნენ. პენსიონერები არჩევანის წინაშე აღმოჩნდნენ: ან საკვები და ან წამალი. ორივე ერთად არ ხერხდებოდა. ვის ახსოვდა ძალლე-ბი, როცა ერი გადაშენების პირას იდგა. ძაღლებშიც მომრავლდა ათასნაირი დაავადებები. პირადად მე გავეცანი ორი ისეთი დაა-ვადების სახელს, რომლებზეც ადრე წარმოდგენაც არ მქონდა: ძაღლის ჭირი და ლეიშმანიოზი. ამ დაავადებებით ჩემი რამდენიმე ძაღლი გარდაიცვალა. ლეიშმანიოზი ადამიანებშიც გავრცელდა. ეს დაავადება ცხოველიდან ადამიანზე კოლოს თუ კოლოს მაგვარ მწერს გადაჰქონდა. ლეიშმანიოზით სიკვდილს ძლივს გადაურჩა ჩემი ორი ახლობელი ადამიანი. ადრე, ე. წ. კომუნისტების დროს ვეტერინარული სამსახური ასე თუ ისე მაინც ფუნქციონირებდა. რაც მთავარია, ყოველ წელს კარდაკარ დადიოდნენ ვეტექიმები, ყოველი შინაური ძაღლი აღრიცხვაზე აჰყავდათ და იქვე ცრიდნენ ცოფზე. მას შემდეგ, რა საბჭოთა კავშირი დაიშალა და საქარ-თვლოს სახელმწიფოებრიობა რთულ და უცნაურ კატაკლიზმებს განიცდიდა, ძაღლის ცოფზე აცრა უკვე ძაღლის პატრონის შეს-აძლებლობებსა და მონდომებაზე დამოკიდებული აღმოჩნდა. ხე-ლისუფლების შესაბამისი სამსახურების მხრიდან უკონტროლო-ბისას გასაკვირი არ უნდა ყოფილიყო ცოფის შემთხვევების მატებაც.

სოფელში პატარა გოგონა ცოფისგან გარდაიცვალა. მას მე-ზობლის ძაღლმა უკბინა. მეზობლის ბავშვებმა გადამწვარი სახლ-კარი მაჩვენეს. საშინელება იყო; თითქოს, ატომურ კატასტრო-ფას გაენადგურებინა ყველაფერი. გადაბუგულ, გაპარტახებულ ეზოს სიცოცხლის ნიშანწყალი არ ეტყობოდა. ტემპერატურა

ისეთი მაღალი ყოფილა, რომ შუშებიც კი დაედნო. უჩვეულო სანახავი იყო სახლის ჩაშავებულ ნანგრევებში სიცხისგან გამდნარი და საოცრად დეფორმირებული ბოთლების გროვა. გადამწვარ ბაღში აქა-იქ სანყლად შემორჩენილიყო დანახშირებული ხეების ღეროები. ბავშვები ამ სახლთან დაკავშირებულ ტრაგიკულ ამბავს მომიყვნენ. ამ სახლის მეპატრონეების ძალღი და ცოფიერება და მეზობლის მცირეწლოვანი ბავშვი დაუკბენია. ექიმებმა ბავშვის გადარჩენა ვერ შეძლეს. არ ვიცი რა ურთიერთობა იყო ამ მეზობლებს შორის, ან რა შელაპარაკება თუ კონფლიქტი მოჰყვა ამ ამბავს, მაგრამ ფაქტია, რომ გარდაცვლილი ბავშვის გამწარებულიმა ოჯახმა შურისძიება გადანყვიტა და ცოფიანი ძალღის პატრონის სახლ-კარი გადანვა.

ცოფთან დაკავშირებით ერთი შორეული ამბავი მახსენდება. ბავშვობაში დედაჩემს ბავშვთა პოლიკლინიკაში დავყავდი ხშირად. იქ, დერეფანში, კედელზე ერთი ფოტოსურათი იყო გამოკრული, რომელმაც ისეთი თავზარდამცემი ტკივილი მომაყენა, რომ დღემდე არ გამნელებია და მისი გახსენება ჩემში ისევ ინვევს პანიკური შიშის, უიმედო საშინელების და უსაშველო სისუსტის და უძლურების განცდას. ეს განცდა იმ სიზმარს მაგონებს, როდესაც სიზმარში რაღაც საშიშროებას გაურბიხარ და ფეხები კი არ გემორჩილება.

ექიმებს ჭკუისასანავლი თვალსაჩინოებისთვის კედელზე გამოეკრათ პატარა გოგონას ფოტოსურთი, რომელსაც კალთაში კატა ეჯდა. სურათის ქვეშ წარწერა გვამცნობდა, რომ ამ გოგონას კატის ბენვიდან თუ ბრჭყალების განაკანრიდან რაღაც დაავადება, ალბათ ცოფი, გადაედო და გოგონა მოკვდა.

ახლა, ნახევარი საუკუნის შემდეგ ისევ გამახსენდა ის სურათი და ერთ რამეს ჩავუფიქრდი: რა ძალა ჰქონდა ამ სურათს? რა იყო მასში ასეთი მტკივნეული და სულისშემძვრელი? ამ სურათიდან საშინელი წინააღმდეგობა თუ შეუსაბამობა გამოსჭვიოდა. ეს იყო წინააღმდეგობრივი შეუსაბამობა სიყვარულსა და სიკვდილს შორის; ერთის მხრივ, ადამიანსა და ცხოველს შორის არსებულ თბილ დამოკიდებულებასა და, მეორეს მხრივ, ამ სითბოსა და სიყვარულის გამო დაუმსახურებულად მიღებული „სასჯელის“ სამარისებურ უგულო სიცივეს შორის. ეს წინააღმდეგობა ახლა

აღმოვაჩინე. მაშინ კი ამ სურათის ყურება ჩემში საშინელი არაც-
ნობიერი პროტესტის გრძნობას იწვევდა. ჩემს ბავშვურ გონებას
ვერაფრით ვერ გაეგო, რით დაიმსახურა გოგონამ სიკვდილი.
ექიმების ლოგიკის მიხედვით, გოგონას სიკვდილი უსუფთაობამ
თუ სანიტარული ნორმების უხეშმა დარღვევამ გამოიწვია. გოგო-
ნა, ალბათ, ხელებს არ იბანდა ჭამის წინ. მას რომ ხელები დაებანა,
კატა კალთაში არ ჩაესვა, გულში არ ჩაეკრა, არ ჩახუტებინა, არ
მოფერებოდა, არ გაკარებოდა ან, საერთოდ, კატა არ ჰყოლოდა
სახლში, მაშინ გოგონა, ალბათ, არც მოკვდებოდა. მაგრამ, მეორეს
მხრივ, ჩემი ბავშვური ლოგიკა არაცნობიერად აპროტესტებდა
მოვლენათა ასეთ კავშირს: როგორ უსამართლოდ დაისაჯა გოგო-
ნა! მას ხომ ძალიან უყვარდა თავისი კატა, რომელსაც ოჯახის
წევრადაც თვლიდა. ჩემთვის ამის გაფიქრება ძალიან მტკივნეუ-
ლი იყო იმიტომ, რომ მეც ძალიან მიყვარდა კატები, მეც მიყვარდა
მათი მოფერება, მათი მოფერებისას მეც მეღვრებოდა სულში სა-
ოცარი სიტბო და სინაზე. მეც მყავდნენ სახლში კატები ყოველთ-
ვის და ვერაფრით ვერ წარმომედგინა და ვერ დამეჯერებინა, რომ
ჩვენი ურთიერთობა სასიკვდილო საფრთხის შემცველი შეიძლე-
ბოდა ყოფილიყო.

როდესაც ასეთი ტრაგიკული შემთხვევები შემთხვევითობას
არ წარმოადგენს, ეს უკვე ქვეყანაში მძიმე სოციალურ-ეკონომი-
კური ვითარების მანიშნებელია. ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ქვეყ-
ანაში ვეტერინარული სამსახური ვერ დგას სათანადო დონეზე და
ამავე დროს ვეტერინარული მომსახურება მოსახლეობის ფართო
ფენებისათვის ხელმისაწვდომი არ არის.

სულ ახლახანს ქართველი ბავშვების ჯგუფი ერთ-ერთ გან-
ვითარებულ ევროპულ ქვეყანაში იმყოფებოდა გასტროლებზე.
ერთ-ერთი ბავშვი შემთხვევით გაკანრა ქუჩაში მოსეირნე კატამ.
მასწავლებლებმა და მშობლებმა ბავშვი სასწრაფოდ წაიყვანეს
სამედიცინო დანესებულებაში და ცოფზე შრატის გაკეთება ითხ-
ოვეს. მაგრამ იქაურმა ექიმებმა ბავშვი მხოლოდ ტეტანუსზე
აცრეს. ცოფის საწინააღმდეგო შრატის თუ ვაქცინის გაკეთება-
ზე კი კატეგორიული უარი უთხრეს იმ უბრალო მიზეზის გამო,
რომ მათს ქვეყანაში ცოფი ლიკვიდირებული იყო და ამიტომ
ცოფის საწინააღმდეგო შრატის გაკეთება არავითარ საჭიროებას

და აუცილებლობას არ წარმოადგენდა. აი, მესმის ვეტერინარი-ის დონე! აი, თურმე როგორ შეიძლება იყო დაცული ცოფისგან.... ჩვენთან კი ადრე ვეტერინარები თუ კარდაკარ დადიოდნენ და ძაღლებს უფასოდ ცრიდნენ, ახლა ცოფზე აცრა ფასიანი გახდა. ქალაქის ქუჩებს კი ყოველდღიურად უამრავი უპატრონი ძაღლი ემატება და ემატება, რომლებიც გასაცოდავებულნი და გაუბედურებულნი ძვალ-ტყავად ქცეულნი, მშიერ-მწყურვალნი დაეხეტებიან ქუჩებში და საჭმელს ეძებენ ამაოდ. აქედან თვითონ მკითხველმა გამოიტანოს სათანადო დასკვნები.

ახლა, როდესაც ამ სტრიქონებს ვწერ, 21-ე საუკუნის მეორე ათეული წელი უახლოვდება დასასრულს. საბედნიეროდ, ქვეყანაში ბევრი რამ უკვე მოწესრიგებულია. უპატრონი ძაღლების პრობლემის მოგვარებასაც ცდილობს სახელმწიფო. უპატრონი ძაღლებს იჭერენ, აცრებს და სტერილიზაციას უკეთებენ და ისევ იმ ადგილას აბრუნებენ, საიდანაც წაიყვანეს. კარგია, რომ ამ მეთოდით უპატრონო ძაღლების პოპულაცია ისე აღარ გამრავლდება და შედარებით შემცირდება. ქალაქის რამდენიმე ცენტრალურ ადგილას უპატრონი ძაღლებისთვის ხის პატარა სახლებსაც დგამენ და ზოგჯერ საჭმელსაც უყრიან. თუმცა, ეს ჯერ მხოლოდ დასაწყისია. სტერილიზაცია გაკეთებული და ბედის ანაბარად მიტოვებული ძაღლების უმეტესობა, მაინც მკაცრი და სასტიკი ცხოვრებისეული გამოცდის წინაშე დგანან. მათ თავი უნდა გადაირჩინონ წყლისა და საკვების გარეშე და მხოლოდ კეთილი ადამიანების მოწყალების იმედზე იყვნენ.

როდესაც ქუჩაში უპატრონო ძაღლს ვხედავ, გული სიბრალულით მევსება და ხშირად სინანულით მიმიძახებია: „შენ სანყალო“, „შენ უბედურო“, ან „შენ უბედურ დღეზე გაჩენილო“ და გვერდით ჩამივლია, გზა გამიგრძელებია. ხშირად კი უბრალოდ თვალი ამირიდებია და ფეხი ამიჩქარებია. ზოგჯერ კი ერთი აკვიატებული აზრი გამივლია გულში: „ალბათ, გერმანელთა საკონცენტრაციო ბანაკებში ასე უქვავდებოდათ გულები ზედამხედველებს. ადამიანი, ალბათ, ყველაფერს ეჩვევა, სხვა ადამიანების უბედურების ყურებასაც კი. ალბათ, ისინიც ისევე ჩაუვლიდნენ ხოლმე შიმშილისაგან და არაადამიანური მოპყრობისაგან გატანჯულ პატიმრებს, როგორც მე ჩაუვლი ხოლმე უპატრონო ძაღლებს, რომელ-

თა დახმარებაც მათი სიმრავლის გამო არ შემოიძლია“.

ზაფხულობით ხან ჩემი ქმრის სოფელში ვისვენებდი ბავშვებთან ერთად და ხან დედაჩემის სოფელში და ორივეგან ხშირი იყო ძაღლებთან დაკავშირებული მძიმე ისტორიები. მე ვწერვიულობდი მიტოვებული, გაგდებული და გაშვებული ძაღლების მძიმე ხვედრის გამო, მაგრამ ყოველთვის თავს ვიმართლებდი იმით, რომ ყველას ვერ დავეხმარებოდი და ვცდილობდი გული გამექვავებინა, ბევრ რამეზე თვალი დამეხუჭა და ამ ძაღლების შემდგომ ბედზე აღარ მეფიქრა. მაგრამ ყოველი ძაღლის მძიმე ისტორია მაინც სამუდამო ნაიარევს ტოვებდა ჩემს გულში, მტკივნეულად გასახსენებელი ჭრილობის სახით.

3. რინგო, ტანჯულა, ცუგა და სხვები

90-იანი წლების დასაწყისში სოფელში ვისვენებდი ძუძუთა ბავშვებთან ერთად. არეული დრო იყო. პერიოდულად სადღაც შორიდან, სასაზღვრე ზონიდან საომარი მოქმედებების მიმდინარეობის, ყუმბარების აფეთქების და ავტომატის ჯერის ხმა ისმოდა. არ ვიცი, რა გული გვიძლებდა, მაგრამ სოფელი ჩვეული ცხოვრებით აგრძელებდა ცხოვრებას. ქუჩიდან ბავშვების ჟრიაბული და ძაღლის განწირული წკავ-წკავი შემომესმა. ვერ მოვითმინე და გარეთ გავეარდი, რომ მენახა, რა ხდებოდა. ბავშვები ლეკვის ქვებით ჩაქოლვას ცდილობდნენ. ლეკვი სადღაც შემძვრალიყო და არ გამოდიოდა. დროზე რომ არ მიმესწრო, ბავშვები, ალბათ, დაასრულებდნენ თავის სადამსჯელო ოპერაციას. ბავშვები მკაცრად დავტუქსე და ლეკვი სახლში წავიყვანე. ცალი თვალი დაზიანებული ჰქონდა ისე, რომ აღარც აღუდგებოდა. უბანში ვიკითხე, თუ რა სჭირდა თვალზე. მითხრეს, რომ რაღაც დააშავა, პატრონმა ფეხსაცმელი ესროლა და თვალში მოარტყაო. მე იძულებული გავხდი, ლეკვი დროებით მაინც შემეფარებინა და მის დაცვაზე მეზრუნა. მის მომავალ ბედზე არ ვფიქრობდი. ვიცოდი, ზაფხული რომ დამთავრდებოდა და მე ქალაქში დაებრუნდებოდი, ძაღლის მიტოვება მომიწევდა. ვიცოდი, რომ გული ძალიან მეტკინებოდა, მაგრამ ყველა ძაღლს ვერ დავეხმარებოდი. სახლში თითქმის ყოველთვის

მყავდა ორი ძაღლი, მეტის შენახვას და მოვლას ვერ ვახერხებდი. ახლაც ორი ძაღლი მელოდებოდა თბილისში. ამიტომ ახალი ძაღლის თან წაყვანას ნამდვილად ვერ შეეძლებდი. საკმაოდ მოზრდილი ლეკვი იყო. უჯიშოც არ უნდა ყოფილიყო. მოკლე ბენვი ჰქონდა, მაგრამ კავკასიურ ნაგაზს ჰგავდა. ახლა ველარ ვიხსენებ რა ერქვა ცუგას. ჩვენი ნაცნობობა დიდხანს არც გაგრძელებულა, მაგრამ ამ ძაღლმა თავი მაინც ძალიან მტკივნეულად დამამახსოვრა ჩვენს მიმართ გამოჩენილი ერთგულებით, მადლიერებითა და სიყვარულით.

მე და ჩემს ქალიშვილს გვერდიდან არ გვცილდებოდ. ბავშვს რომ ვასეირნებდი საბავშვო ეტლით, გვერდით მოგვდევენ და მალე ჩემს გაკვირვებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც შევამჩნიე, რომ ცუგა განსაკუთრებულ სიყვარულს ამჟღავნებდა ჩემი პატარა ქალიშვილის მიმართ, რომელიც ერთი წლისაც არ იყო. ცუგამ თავისი „მოკლე ჭკუით“ თავის მთავარ მოვალეობად ბავშვის დაცვა ჩათვალა და ახლოს არავის არ აკარებდა. ვინმე უცხო თუ მიუახლოვდებოდა ბავშვს მოსაფერებლად, ცუგა საშინელ ყეფას და წკავ-წკავს ატეხდა, ნერვიულობდა, განიცდიდა. საოცარი იყო! მას ხომ მეც ვუყვარდი, როგორც მისი ახალი პატრონი, მფარველი, მზრუნველი და გადამრჩენი, მაგრამ მაინც რა საოცარი რამაა ძაღლური, ცხოველური ინსტინქტი. მან ხომ თავისი ჭკუით დაასკვნა, რომ მისი დაცვა უფრო უსუსურ ბავშვს სჭირდებოდა, ვიდრე მოზრდილ ქალს. და ისიც თავდაუზოგავად იცავდა ჩემს პატარა ქალიშვილს უცხოთაგან. ეჭვიანობდა, ფრთხილობდა და ყოველი შემთხვევისთვის არავის არ აძლევდა ბავშვთან მიახლოების უფლებას. შეიძლება ცუგას ქცევა ვინმემ დიდ სისულელედ ჩათვალოს, მაგრამ ეს იყო ძაღლური მადლიერი, დიდი და წმინდა სიყვარული ადამიანის მიმართ, ახლად შეძენილი ოჯახის ყველაზე სუსტი წევრის მიმართ. მაინც ძალიან უცნაური იყო პატარა ცუგას ქცევა, მისი ძაღლური ლოგიკა. იქნებ, იმით მიხდოდა მადლობას გადარჩენისთვის, რომ ჩემს შვილს იცავდა მისი აზრით იმ „საეჭვო“ ადამიანებისაგან, რომლებმაც ის სასიკვდილოდ გაიმეტეს? მის გენებში ინსტინქტის დონეზე ჩადებული იყო სიყვარული ადამიანების მიმართ, მაგრამ არა ყველას მიმართ. მას უნდა ყვარებოდა პატრონი და უნდა სძულებოდა მტერი. მას უნდა დაეცვა

პატრონი ყველა საეჭვო პირისგან. სიყვარულის მოთხოვნილება უფრო ძლიერი იყო, მაგრამ ცხოვრებისეულმა მწარე გამოცდილებამ უკვე ასწავლა, რომ, თურმე, ყველა ადამიანის ნდობა არ შეიძლებოდა. და, იქნებ, სწორედ ამ გამოცდილებიდან გამომდინარე იცავდა ასე თავგანწირვით ჩემს ქალიშვილს, რათა მასაც იგივე არ დამართნოდა, რაც მას შეუგნებელმა ადამიანებმა გაუკეთეს. ცუგამ თავისი ქცევით სოფლის მცხოვრებთა პატივისცემა დაიმსახურა. შემოდგომაზე მე და ჩემი ქალიშვილი სოფლიდან გავემგზავრეთ და ცუგა ბედის ანაბარა მივატოვეთ. ცალ თვალზე არსებული დეფექტის მიუხედავად ცუგას ახალი პატრონი გამოსჩენია. ალბათ, მაინც დააფასეს როგორც ჯიშიანი ძაღლი და კარ-მიდამოს ერთგული დამცველი. მის შესახებ მეტი აღარაფერი მსმენია. იქნებ, ბედმა გაუმართლა და ნორმალურად დაასრულა თავისი ძაღლური ცხოვრება.

ჩვენს ეზოში მოსიარულე საშინელება გამოჩნდა: პატარა გაბურძგნული ძაღლი, რომელსაც ყელზე კაპრონის თოკი ჰქონდა მჭიდროდ მოჭერილი. ადამიანები ხშირად ლეკვს თოკს შეაბამენ და მერე მისი მოხსნა ავინწყდებათ. ძაღლი იზრდება, თოკი კი სულ უფრო და უფრო მჭიდროდ მარყუჟად ჩააკვდება ხოლმე ცხოველის კისერს და სახრჩობელის ყულფად იქცევა. ამ ძაღლსაც ასე ჰქონდა შემოჭერილი ყელზე თოკი. არ ვიცი, იქნებ, ვინმე მის დახრჩობასაც ცდილობდა. ყოველ შემთხვევაში, ახლა ამ ძაღლისთვის კაპრონის ეს წერილი თოკი ნამდვილ საწამებელ იარაღად ქცეულიყო. მაგრამ ამით არ მთავრდებოდა ძაღლის უბედურება. ძაღლი საშინელი ხმაურით სუნთქავდა. უფრო სწორად, ხროტინით, ხრინწიანი ხრიალით სუნთქავდა. მისთვის ვილაცას ყელი გაეჭრა და გამჭოლი ნახვრეტი გაეკეთებინა, საიდანაც ჰაერი ხმაურით შედიოდა და გამოდიოდა. გაუგებარი იყო ამ საქციელის მიზეზი. ვილაცას ძაღლი ან უწამებია, ან სამედიცინო ექსპერიმენტში უფარჯიშია. მე ვერაფრით ვერ დავეხმარებოდი. ვერ გავბედავდი, რომ მისთვის ის მტანჯველი თოკი მაინც შემეხსნა. ჩვენმა მეზობელმა ივაჟკაცა და ძაღლს თოკი შეხსნა. სახელიც მანვე შეარქვა: ტანჯულა. ასე დარჩა ტანჯულა საცხოვრებლად ჩვენს ბაღში. ჩვენს იქ ყოფნისას მას საკვები არ მოჰკლებია. დადიოდა ტანჯულა უბანში და ხროტინით სუნთქავდა. ისევ დამთავრდა ზაფხული და დადგა ჩვენი გამგ-

ზავრების დრო. ტანჯულას თან წაყვანაზე ისევ არც გვიფიქრია. მერე მითხრეს, რომ, თითქოს, ტანჯულასაც მფარველი გამოსჩენია. არ ვიცი, სიმართლე იყო ეს თუ მხოლოდ ჩემს დასამშვიდებლად მოგონილი ტყუილი. მე მაინც ვცდილობდი დამეჯერებინა და ვიმედოვნებდი, რომ ტანჯულასაც გაუღიმა ბედმა, მაგრამ მაინც საეჭვო იყო, რა ეშველებოდა მის საშინელ ჭრილობას, და რითი დასრულდებოდა მისი ტანჯული ცხოვრება.

გაშვებულ-გაგდებული ძაღლები რომ ცუდ დღეში არიან, ამას თქმა არ უნდა. ალბათ ყველას შეუმჩნევია ტრასებთან, ბენზინ-გასამართ სადგურებთან, გზის პირებზე მიტოვებული ძაღლები, ფეხმომტვრეულები, დასახიჩრებულები ან სულაც გაჭყლეტილები. თუმცა, ხშირად არც პატრონიანი ძაღლები არ იმყოფებიან შესაშურ პირობებში. ითვლება, რომ ზოგიერთ ძაღლს ჰყავს პატრონი, მაგრამ იქნებ, ჯობია, რომ არც ჰყავდეს. ადამიანთა გარკვეული კატეგორია თვლის, რომ ძაღლი მთელი ცხოვრება ჯაჭვით უნდა იყოს დაბმული. ხშირად ძაღლს სახლის საყარაულოდ აბამენ და დიდი ხნით ტოვებენ ხოლმე ყურადღების გარეშე, ზოგჯერ - მშიერ-მწყურვალსაც. იყო შემთხვევა, როდესაც პატრონმა ძაღლს პური და წყალი დაუტოვა და ჯაჭვით დაბმული დატოვა სოფელში სახლ-კარის საყარაულოდ კარგა ხნით. როდესაც მოიცალა და ჩააკითხა ძაღლი ცოცხალი კი დახვდა, მაგრამ შიმშილისგან ისე იყო დასუსტებული, რომ ფეხებს ძლივს ადგამდა და სიარულს ხელახლა სწავლობდა. პატრონმა ძაღლი ჯაჭვიდან ახსნა, საჭმელი და წყალი მისცა და გახარებულმა ცხოველმა სიყვარულით და მადლიერებით აულოკა პატრონს ხელები. ეს ძაღლი კარგ დარაჯად ითვლებოდა და მოგვიანებით გაჩუქდა, სხვა პატრონი გამოუჩნდა. მისი მოვალეობა ისევ სახლ-კარის დაცვა უნდა ყოფილიყო და ალბათ, მთელი ცხოვრების გატარება ისევ ჯაჭვით დაბმულს მოუწევდა.

ჯაჭვით დაბმული ძაღლის ტრაგიკულ სიკვდილს რომ შევესწარი საკმაოდ პატარა ვიყავი, და ეს ამბავი საშინელ მოგონებად გამომყვა მთელი ცხოვრების განმავლობაში. 7 წლის ვიქნებოდი. ჩვენი ოჯახი და ჩვენი მეზობლები ახალმოსახლეები ვიყავით ქალაქის განაპირას, ახლად მშენებარე უბანში. ჩვენი სახლის წინაც სახლი შენდებოდა. სახლის მშენებლობა შესვენებებით

მიმდინარეობდა და სახლის პატრონები პერიოდულად ჩნდებოდნენ. დაუმთავრებელი სახლის საშენი მასალების სადარაჯოდ კი უზარმაზარი ნაგაზი ჰყავდათ დატოვებული, რომელსაც რინგო ერქვა. რინგო გრძელი ჯაჭვით იყო დაბმული ეზოში სახლის ახლოს, კიბეებთან.

ის დილა სამუდამოდ ჩამებეჭდა მეხსიერებაში. მე თვითონ ვიმზადებდი გოგლი-მოგლს. საკუთარი ქათმები გეყავდა. ახლადდადებული კვერცხის გულს ვთქვეფდი შაქართან და კარაქთან ერთად და ერთი სული მქონდა, როდის შევჭამდი ამ გემრიელ სასუსნავს. ამ დროს მეზობლის ქალის ყვირილი შემომესმა. დედაჩემს ეძახდა: „თამარა, უშველე, ძალლი იხრჩობა“. დედაჩემი გარეთ გავარდა და მეც უკან მივყევი. ჯაჭვით დაბმული ძალლი მშენებარე სახლის აივანზე ასულა და მერე დაბლა ჩამხტარა. ჯაჭვი რკინის ბოძს გამოედო, ძალლი ჰაერში გამოეკიდა და აფართხალდა. მეზობლებმა მიკარება ვერ გაბედეს და დედაჩემს დაუძახეს. დედაჩემმა ძაღლის ჩამოხსანა კი მოახერხა, მაგრამ უკვე გვიანი იყო. ძალლი დაიხრჩო. მე მკვდარი ძალლი არ დამინახავს, ალბათ, უფროსებმა საშინელ სანახაობას მოგვარიდეს ბავშვები, მაგრამ მე მაინც მოვკარი თვალი მიწაზე შედედებული სისხლის ნაფლეთებს. ახლაც არ ვიცი, საიდან გაჩნდა; ფილტვებიდან თუ ამოანთხია სიკვდილის წინ. ეს ჩემი ერთ-ერთი პირველი შეხვედრა იყო სიკვდილის ფაქტთან. სახლში დაბრუნებულმა გაკვირვებით შევნიშნე, რომ გოგლი-მოგლის ჭამის სურვილი გამქრობოდა.

4. დუდუ, ლედი და ქუჩის ძალლი

ბავშვობაში შევამჩნიე, რომ რალაციით სხვებს არ ვგავდი, მაგრამ, ამავე დროს, ძალიან კი მინდოდა რომ ვგვანებოდი. რაში მდგომარეობდა ეს განსხვავება? ეს იყო ცხოველების ძლიერი სიყვარულის და სიბრალულის უნარი. ამ განსხვავებას ძალიან მტკივნეულად განვიცდიდი და ვცდილობდი ჩემი „სისუსტე“ დამეძლია და „გამოვსწორებულიყავი“ მაგრამ ყოველთვის ვერ ვახერხებდი; ხოლო თუ ვახერხებდი, ეს დიდ სულიერ ტკივილად მიჯდებოდა.

სკოლამდელ ასაკში მშობლებისგან ვიცოდი, რომ უპატრონო ცხოველების სახლში მიყვანა არ შეიძლებოდა. მე დამჯერი ბავშვი ვიყავი და ყოველნაირად ვცდილობდი მშობლების ამ მითითების შესრულებას. მაგრამ, ერთხელ სახლში უპატრონო კნუტი მივიყვანე. იმის გამო, რომ სახლში ჩვენ კატები და ძაღლები ისედაც არ გვაკლდა, როგორც ჩანს, მე მთხოვეს კნუტი დამებრუნებინა იქ, საიდანაც მოვიყვანე. მე გულისკანკალით წავიყვანე კნუტი და ქუჩაში დავსვი. რამდენიმე საათის შემდეგ კი, როცა მე იმ ადგილზე გავლა მომიწია, კნუტი ქვებით ჩაქოლილი დამხვდა. ეს აშკარად ბავშვების ნამოქმედარი იყო. იმ კნუტის ტკივილი დღემდე გამომყვა. ერთხელ კი შუა ზამთარში, ბანჯგვლიანი ფინია ძაღლი ვიპოვე. ვილაცას სახლიდან გამოეგდო და კარდაკარ დაწანწალებდა. ძაღლის სახლში მიყვანა ვერ გავბედე, მაგრამ ეზოში კარდონებისგან პატარა თავშესაფარი მოვუწყე და შიგ დავმალე, მაგრამ მეორე დილით ძაღლი მკვდარი დამხვდა. სიცოცხეში გაყინულიყო. იმ ძაღლის ტკივილიც დღემდე მახსენებს თავს.

დანყებითი კლასების მოსწავლე ვიქნებოდი, როდესაც ბავშვებმა სასაფლაოს მახლობლად ქალაქის განაპირას, გორაზე სეირნობისას ქვების გროვაში ჩაქოლილი, ცოცხალ-მკვდარი ლეკვი ვიპოვეთ. ლეკვს ცხვირიდან სისხლი სდიოდა და ნანყვეტ-ნანყვეტად სუნთქავდა. მე ლეკვი ხელში ავიყვანე, გულზე მივიკარი და სახლისკენ დავეშვი ფერდობზე სირბილ-სირბილით. მეგონა, სახლამდე თუ მივალწევდი, ლეკვი გადარჩებოდა, მაგრამ ლეკვი ხელში ჩამაკვდა. დღემდე ვგრძნობ ჩემს სხეულზე მიხუტებული მომკვდავი ლეკვის ნესტიან სითბოს.

დუდუს ამბავი კი ჩემი ახალგაზრდობის პერიოდში მოხდა ზაფხულის არდადეგების დროს, სოფელში. დუდუ მეზობლის ძაღლი იყო, მონადირის ჯიშისა. მისი პატრონი ჩვენი ოჯახის მეგობარი იყო. დიდი ასაკობრივი სხვაობის მიუხედავად, დუდუს პატრონი ჩემს ძმას უფროსი მეგობარივით ექცეოდა. მახსოვს, ვაზის მყნობას ასწავლიდა და ვაზის იშვიათი ჯიშების მოშენებაში ეხმარებოდა. მახსოვს, ჰპირდებოდა, სოკოს ცნობას, მომზადებას და ზამთრისთვის შენახვასაც გასწავლიო. სამწუხაროდ, დუდუს პატრონი მოულოდნელად გარდაიცვალა, მისი ძაღლი კი ჩვენ მოგვეკვდლა. ღამეებს ჩვენი მანქანის ქვეშ ათევდა და ერთგულად გვდარაჯობ-

და. ძალიან ჭკვიანი და საყვარელი ძაღლი იყო, მაგრამ ზაფხულის არდადეგები დამთავრდა და ჩვენ ქალაქში უნდა დავბრუნებულიყავით, სადაც რამდენიმე ჩვენი საკუთარი ძაღლი გველოდებოდა, ამიტომ დუდუს თან წაყვანა არც გვიფიქრია. თანაც, დუდუს პატრონის ოჯახიც იმხანად სოფელში იყო და პატრონის ნათესაებებიც სოფელში ცხოვრობდნენ. დუდუ რატომღაც გარდაცვლილი პატრონის ნათესაებებთან ყოფნას ჩვენთან ყოფნას ამჯობინებდა. საოცრება ჩვენი გამგზავრების დღეს მოხდა. ახლაც ვერ გამოგია, თუ როგორ მიხვდა დუდუ, რომ ჩვენ სოფლიდან მივემგზავრებოდით და მას ვტოვებდით. ძაღლური გუმანი ძალიან დიდი გამოცანაა! დუდუ ყოველნაირად ცდილობდა ჩვენს მანქანაში ჩახტომას, ჩვენ კი ის მანქანიდან ძალით ჩავაგდეთ და მანქანა დაეძარიო. მას შემდეგ დუდუ აღარ მინახავს. მისი სიყვარული და მისი მიტოვებით გამოწვეული სინანული აქამდე გამომყვა. ახლაც ცრემლით მისველდება თვალები დუდუს გახსენებაზე. დუდუს პატრონს სოფელში ნათესაები ჰყავდა. ჩვენ გვჯეროდა, რომ ისინი უპატრონებდნენ, მაგრამ რა ბედი ენია დუდუს აღარ მიკითხავს. არ მინდოდა, გული უარესად მტკენოდა. მაგრამ მე დღემდე მაინც მტკივა გული იმის გაფიქრებაზე, თუ როგორ ვუღალატეთ დუდუს მე და ჩემმა ძმამ. როგორ ვერ დავაფასეთ მისი მეგობრობა და სიყვარული; ის მეგობრობა და სიყვარული, რომელიც დუდუმ თავისი გარდაცვლილი პატრონისგან ჩვენზე გადმოიტანა.

სადღაც, ჩემს ძველ სურათებში უნდა ინახებოდეს დუდუსთან ერთად გადაღებული ფოტოსურათი; სოფელში, ბაღში, მწევანე ბალახსა და მინდვრის ყვავილებში ვზივართ მე და დუდუ. მე დუდუს ყელზე მაქვს ხელები შემოჭდობილი და ორივე უსაზღვროდ ბედნიერები ვართ.

სოფელში ვისვენებდი სამ მცირეწლოვან ბავშვთან ერთად. მეორე სართულზე გვეძინა. სამზარეულო კი პირველ სართულზე გვექონდა. 90-იანების ბოლო წლები იქნებოდა. სოფელში დენს დღის განმავლობაში სულ რამდენიმე საათით გვაძლევდნენ, დილა-სალამოს. ღამით კი ნავთის ლამფის ანთება გვინევდა. ერთ ღამეს ქვედა სართულიდან საშინელმა ბრახუნმა გამაღვიძა. ბავშვებს არაფერი გაუგიათ, მაგრამ ეძინათ. მე ლამფაც ავანთე და ფანარიც და ღამის სიბნელებში მეორე სართულის ფანჯრე-

ბიდან ეზოში გადავიხედე. ფანრის შუქზე ეზოში არაფერი არ ჩანდა. დაბლა ჩასვლისა კი შემეშინდა. დიდხანს ვზვერავდი ეზოს, მაგრამ ვერაფერს ვხედავდი. დაძინებაც არ შემიძლო. ბოლოს, როგორც იქნა, რაღაც დავლანდე: ეზო ძაღლის შავმა სილუეტმა გადაკეცა. დავმშვიდდი და დავიძინე. რაც მთავარია, უცხო სტუმარი ძაღლი ყოფილა და არა ადამიანი. დილით, დაბლა რომ ჩავედი, ყველაფერი ნათელი გახდა: დამშეულ ძაღლს ჩვენი პროდუქტების მარაგისთვის მიეგნო. პურის ჩანთა შესასვლელი კარის გვერდით მიჭედებულ ლურსმანზე მქონდა ჩამოკიდებული პირველი სართულის აივანზე, სიგრილეში, დაახლოებით 2 მეტრის სიმაღლეზე. ვერ წარმომედგინა, რომ რომელიმე ცხოველი მისწვდებოდა ან მის ჩამოგლეჯას შეძლებდა. მაგრამ ჩანთა ჩამოგლეჯილი და პური შეჭმული დამხვდა. ძაღლის ნამოქმედარს ჰგავდა, მაგრამ რა ძალა და მოხერხებულობა უნდა ჰქონოდა იმ ცხოველს, რომელმაც ამ ჩანთის მაგარი თასმების დაგლეჯა შეძლო?! ეს კიდეც არაფერი. სამზარეულოს კარი ღია დამხვდა. საკეტიტ არასდროს არ ვკეტავდით, მაგრამ საგულდაგულოდ ვზურავდით ხოლმე. ბავშვებისთვის მეზობლისგან რძეს ვიღებდი და მანონს ვადეებდი ემალის ქვაბში. ქვაბს თბილად ვახვევდი და მაგიდაზე ვდგამდი. ემალის ქვაბი აღარ დამხვდა ადგილზე. ღამით ძაღლს მანწიანი ქვაბი მაგიდიდან გადმოუთრევია და მანწინის ნაწილი იქვე შეუჭამია, დანარჩენის კი თან წაღება უცდია. ქვაბი ბალის შუამდე უთრევია და იქ დაუტოვებია. ალბათ, მეტს ველარ მორევია. მე და ჩემი ბავშვები ამ ძაღლის მოხერხებულობამ და ღონემ გაგვაკვირვა; მაინც როგორ მოახერხა ქვაბის იმხელა მანძილზე ტარება. ცოტა ხანში „ღამის ქურდის“ ვინაობაც გაირკვა. ის აღმოჩნდა ჯიშიანი დედალი ძაღლი, სახელად ლედი, რომელსაც ლეკვები ჰყავდა. ჩვენი ფანტაზიით იმღამინდელი ქურდობის სურათის აღდგენაც შეეძლოთ: როგორც ჩანს, ძაღლს მანონი თავისი შვილებისთვის მიჰქონდა, მაგრამ ბოლომდე წაღება რომ ვერ შეძლო, მაშინ დანარჩენი მანონიც შეჭამა და ქვაბი კი ბაღში დატოვა. დღისით ლედი გვესტუმრა. წუხანდელი ქურდობის მიუხედავად, ის მაინც საშინლად იყო დამშეული. ცარიელ პურსაც ხარბად ნთქავდა. მაგრამ რამდენიმე ლუკმის შემდეგ ცდილობდა პურის რამდენიმე ნაჭერი ერთად დაეჭირა პირით და თან წაეღო თავის შვილებთან. ერთ

მშვენიერ დღეს კი ლედი თავის ლეკვებთან ერთად გამოგვეცხა-
და. ჩვენ უკვე ვიცოდით, რომ ლედის პატრონი ჰყავდა და ამიტომ
გავუჯავრდით და მისი ლეკვებიანად გაძევება ვცადეთ. ლედი
მიხვდა, რომ ნამეტანი მოინდომა, რომ მის ლეკვებს ჩვენ არ დავ-
იტოვებდით და თავისი ლეკვები უკან წაასხა. ლედი ყოველ დღე
მოდოდა ჩვენთან და მას უკან ლეკვები მოჰყვებოდნენ. ჩვენ კი
მათ ვაძევებდით. ეს ამბავი რამდენჯერმე განმეორდა და ყოველ
ჯერზე უნდა გენახათ ლეკვების ეშმაკობა, როგორ ცდილობდნენ
დამალულიყვნენ, რომ გაძევებას გადარჩენილიყვნენ და ჩვენთან
დარჩენილიყვნენ. ლედი მაინც ჩვენ შემოგვეკედლა. ცარიელი
პურიც საკმარისი აღმოჩნდა მის მოსასულიერებლად. ლეკვებს
კი ძუძუს აჭმევდა, ან პირით პური თან მიჰქონდა, რამდენსაც
მოერეოდა. ლედი გათამამდა და თავი ჩვენი კარ-მიდამოს ბა-
ტონ-პატრონად იგრძნო. ის უკვე ქუჩაში გამვლელ-გამომვლელ-
საც ყეფდა და ჩვენ „გვიცავდა“. ერთ მშვენიერ დღეს კი ლედის
პატრონი 15-16 წლის ქერათმიანი ბიჭი გამოგვეცხადა და ძაღლის
დაბრუნება მოგვთხოვა. მე მას ავუხსენი, რომ ძაღლი ძალიან იყო
დამშეული და ჩვენ მას მხოლოდ პურს ვაჭმევდით; რომ ძაღლის
წართმევას არ ვაპირებდით იმ მიზეზით, რომ თბილისში ისედაც
2 ჯიშიანი ძაღლი გვყავდა. ბიჭმა ძაღლი სულ ცემით წაიყვანა
სახლში. ჩვენ ვერ შევძელით ლედის დაცვა. ბიჭი ძაღლის პატრო-
ნის საკუთრების „უფლებით“ მოქმედებდა. ლედი არ მიჰყვებო-
და პატრონს და ჩემმა ბავშვებმა წააყვანინეს. ბავშვები სახლში
აღშფოთებულები და განერვიულებულები დაბრუნდნენ. იმ ბიჭს
ლედისთვის სულ კბილებში ურტყია წიხლები დასჯის მიზნით,
ვითომ სახლში რატომ არ ჩერდებო. მაგრამ ამ ამბის შემდეგაც
ლედი ხშირად იყო ჩვენი სტუმარი და ისევ განაგრძობდა ჩვენი
ეზოს დაცვას. თბილისში გამგზავრების დრო რომ დადგა, ლედიმ
დუდუს მსგავსად, ყველაფერი იგრძნო და მიხვდა, რომ ჩვენ მის
წაყვანას არ ვაპირებდით, და ისიც დუდუს მსგავსად მანქანაში
ჩახტომას ლამობდა. ჩვენ კი ლედის ჩვეულებრივად, ადამიანუ-
რად (როგორც ხდება ხოლმე) ვუღალატეთ, მანქანიდან ჩავსვით
და თბილისისკენ გავემგზავრეთ. ამის შემდეგ აღარც ლედი აღარ
მინახავს და აღარც მისი ბედი არ მიკითხავს. არ მინდოდა გული
მტკენოდა. ლედი მრავალშვილიანი ღარიბი ოჯახის საკუთრება

იყო. ეს ოჯახი თავის სიღრმეს მისწავს მინუროში ცხოვრობდა და საკვები თავის გამოსაკვებადაც არ ყოფნიდათ. როგორც ჩანს, ლედი რომელიღაც მდიდარმა ან შედარებით შეძლებულმა ოჯახმა ჩამოიყვანა არდადეგებზე სოფელში და მერე უკან აღარ წაიყვანა თბილისში, უპატრონოდ მიატოვა, „გაუშვა“. მრავალშვილიანმა ოჯახმა კი შეიკედლა, შეიძლება სულაც მისი ჯიშინანობის გამო. იქნებ ლედის ლეკვების გაყიდვით ფულის შოვნის იმედიც ჰქონდათ. მაგრამ ისინი ნამდვილად ვერ შეძლებდნენ ლედისგან სუფთა ჯიშის ლეკვების გამოყვანას და ვინ იცის, იქნებ დაესაჯათ კიდევ უფრო ლეკვების გამო.

ლედი დედა იყო, დამშეული დედა, რომელსაც დამშეული შვილებისთვის პურის და მანვნის ნაღება სურდა. მას ცხოვრებაში ბედმა არ გაუღიმა. მდიდარმა პატრონებმა მიატოვეს და ის მასავით დამშეულ ოჯახში მოხვდა. მის ახალ პატრონს კი სილატაკისგან ისე ჰქონდა გაუხეშებული და გაქცევებული სული და გული, რომ ლედის გაგება და შებრალება არ შეეძლო.

ქუჩის ბოლოში უპატრონო ძაღლმა დაიდო ბინა. ვილაცას გამოეგდო სახლიდან თუ ეზოდან. ის კი ჩვეულებრივი ეზოს ძაღლი იყო, შეჩვეული ადამიანურ მზრუნველობას და თავის მხრიდან კი - ძლიერ ერთგულებას. ის კარგად იყო „აღზრდილი“. მან კარგად იცოდა, რომ მისი მთავარი მოვალეობა ეზოს და სახლის დარაჯობა იყო. ეს თავისი მოვალეობა ძაღლს ძვალსა და რბილში ჰქონდა გამჯდარი: მას უნდა ჰყვარებოდა თავისი პატრონები, ანუ ისინი, ვინც საჭმელს აჭმევდა და ისინი უცხო ხალხისგან უნდა დაცვა; ძაღლმა ძაღლური ალლოთი იცოდა, რას ითხოვდნენ მისგან და ისიც თავის მოვალეობას ყოველთვის პირნათლად ასრულებდა; უცხოს დანახვაზე უნდა ეყეფა, მაგრამ თუკი რაიმე საეჭვოს შეამჩნევდა, ან რომელიმე უცხო ადამიანი არასანდოდ მოეჩვენებოდა, მაშინ უნდა ეკბინა კიდევ. მაგრამ რალაც მიზეზების გამო, ეზოს ძაღლი პატრონებმა ქუჩაში გააგდეს. შეიძლება მისი შენახვა გაუჭირდათ. ან შეიძლება, უბრალოდ, მობეზრდათ და სხვა, უკეთესი, ჯიშინი ძაღლის ყოლა გადაწყვიტეს. ასე იყო თუ ისე, ეზოს ძაღლი ქუჩაში აღმოჩნდა და ქუჩის ჩვეულებრივ, მანანნალა ძაღლად იქცა. ბევრი ნანანალის შემდეგ ერთ ქუჩაზე შეაჩერა თავისი არჩევანი: ამ უბანში ყასბები ცხოვრობდნენ და ამიტომ ხშირად

იკვლებოდა საქონელი. ქუჩის ძაღლსაც რაღაც ერგებოდა ხოლმე. სხვა მეზობლებიც უყრიდნენ პურს, ძელებს და საჭმლის ნარჩენებს. როცა იმ უბანში გავლა მიწევდა, ყოველთვის თან მიმქონდა პურის ნატეხი. ძაღლი მალე გაშინაურდა და ახლო-მახლო მცხოვრებ ყველა მეზობელს თავის პატრონად თვლიდა, სამეზობლოს წარმომადგენლებს კუდის ქიცინით და ლაქუცით ხვდებოდა და ყველანაირად ცდილობდა თავისი სიყვარულის, პატივისცემის და მადლიერების გამოხატვას. ძაღლმა ამ ქუჩის დაცვა თავის პირდაპირ მოვალეობად ჩათვალა. სამწუხაროდ, ქუჩის ძაღლს ერთი ისეთი თვისება აღმოაჩნდა, რომელმაც ის დაღუპა - სიავე. ეს სიავე მას დადებით ნიშნად ეთვლებოდა, სანამ ის ეზოს ძაღლი იყო და ეზო-სახლ-კარს იცავდა, ახლა კი მას არ ჰქონდა საკუთარი კარ-მიდამო, მაგრამ მან ქუჩის ის მონაკვეთი და ის უბანი ჩათვალა თავის დასაცავ ტერიტორიად, სადაც მისი მარჩენალი ადამიანები ცხოვრობდნენ, ის ადამიანები, რომლებმაც ის შიმშილით სიკვდილისგან იხსნეს. მოკლედ, ქუჩის ძაღლმა ქუჩის დაცვა გადანყვიტა. ის ყეფდა ქუჩაში ყველა უცხო გამვლელ-გამომვლელს და საკენადაც იწევდა. აბა, ამდენს მას ვინ აპატიებდა და ვინ მოუთმენდა! ძაღლი კი თავისი ძაღლური ჭკუით ვერაფერს ვერ ხვდებოდა და თავისი მოვალეობის პირნათლად შესრულებას აგრძელებდა. უცხო ადამიანები უბნის მცხოვრებლებს საყვედურებით ავსებდნენ და ძაღლის მოშორებას ითხოვდნენ.

რამდენჯერმე ყოფილა გამოძახებული უპატრონო ძაღლების დამჭერი მანქანა, მაგრამ ხელცარიელი გაბრუნებულა. ქუჩის ძაღლი ძალიან ჭკვიანი, ეშმაკი და მოხერხებული აღმოჩნდა და მისი დაჭერა არც თუ ისე ადვილი ყოფილა. მე ხშირად მიწევდა იმ უბანში გავლა და ქუჩის ძაღლიც ყოველთვის ადგილზე მხვდებოდა. მაგრამ რამდენიმე დღე თვალი რომ ვერ მოვკარი, ერთ-ერთ მეზობელს ვკითხე, რამე ხომ არ იცოდა ქუჩის ძაღლის შესახებ. მე ვიცოდი, რომ ამ კაცს ცხოველები უყვარდა და ქუჩის ძაღლზეც გული შესტკიოდა. მისგან გავიგე, რომ მეზობლებს ისევე გამოუძახებიათ უპატრონო ძაღლების დამჭერი მანქანა და ცოცხლად შეპყრობა რომ ვერ მოუხერხებიათ, მოუკლავთ და ისე ნაულიათ. კაცი აღშფოთებული იყო ამ ამბით. მან სინანული გამოთქვა იმის გამო, რომ ის იმ დროს სახლში არ იყო, თორემ - ძაღლს დავიცა-

ვდიო.

მეზობლის ბიჭმა კი ქუჩის ძაღლის სიკვდილის ამბავი უფრო დეტალებში მიაგმო: ძაღლს ვერაფრით ვერ იჭერდნენ და ბოლოს ერთ-ერთმა თანამშრომელმა მოახერხა და წვეტიანი რკინა პირდაპირ თვალში გაუყარა და ისე მოკლაო. თავისი სიტყვებისთვის მეტი სანდოობა რომ შეემატებინა, ბიჭმა შემომთავაზა: „თუ გნებავთ იმ ადგილს გაჩვენებთ, სადაც ეს მოხდა, იქ ახლაც ჩანს სისხლის კვალიო“. მე, რა თქმა უნდა, ამ ადგილის ნახვა არ ვისურვე და გზა გავაგრძელე, მაგრამ იმ უბანს რომ ჩავუარე, რომელსაც ქუჩის ძაღლი ასე თავგამოდებით იცავდა, ცრემლები წამსკდა: რა გაუგებარნი, უგულონი და სასტიკნი ვართ ადამიანები, ცხოველს ვსჯით იმისთვის, რასაც მას და მის მოდგმას საუკუნეების განმავლობაში ვასწავლიდით: ადამიანების ერთგულებისა და სიყვარულისთვის.

5. ბუბუ, პანო-მიმი და ლეკვები

ბუბუ დედალი ლაბრადორი იყო. ლეკვობის ასაკიდან გამოვიდა თუ არა, რომელიღაც ქუჩის ძაღლმა დააფეხმძიმა. ერთხელ სახლში შემოსვლა უნდოდა, კარი დაკეტილი დახვდა და ფანჯრიდან შემოხტომა გადანწყვიტა, მაგრამ ჩავარდა და მუცელი კიბეებს დაჰკრა. ეტყობა, რალაც დაიზიანა. მდგომარეობა ნელ-ნელა გაუართულდა. ჩვენ გვეგონა ფეხმძიმობა ეწყებოდა, მაგრამ ბუბუს უკვე მწვანე ფერის სითხე სდიოდა. ჩვენ მისი არც ექიმთან წაყვანის საშუალება გვქონდა და არც მკურნალობის თანხები. ბოლო ღამეს ბუბუ ძალიან ცუდად იყო, ჩვენ კი მის გათბობას ვცდილობდით შეშის ღუმელთან. ყველამ დავიძინეთ. ბუბუ კი კვდებოდა. დილამდე გაატანა სულთმობრძავმა და უზარმაზარი გაბერილი მუცლით მოკვდა. მე მის სიკვდილს უკვე შეგუებული ვიყავი. გული გაქვავებული მქონდა. მე ვახერხებდი იმას, რომ ბუბუზე არ მეფიქრა, გულთან ახლოს არ მიმეტანა, არ მენერვიულა. ვატყობდი, როგორ მეპარებუდა ბუბუს ტრაგედიით გამოწვეული განწყობილება, მაგრამ მაშინვე ვახერხებდი ამ განწყობილების ჩახშობას

და ყურადღების სხვა რამეზე გადატანას. იმ ლამეს კი, როცა ბუბუ კვდებოდა, მე სანოლში ჩემი ფისო – „ბიჭუნა“ მყავდა ჩახუტებული. ძალიან უცნაური გრძნობა მქონდა. მე ვიცოდი, რომ იმ წუთში ბიჭუნა ბედნიერი იყო, თავს კარგად გრძნობდა და ჩემთან ერთად ძილი სიამოვნებდა. ჩემს ცნობიერსა თუ არაცნობიერში თითქოს ბიჭუნას ბედნიერებით ბუბუს უბედურების „კომპენსირება“ ხდებოდა. ეს გრძნობა სხვა დროსაც ხშირად გამჩენია. როდესაც ბიჭუნას ვიხუტებ და ვეფერები, როდესაც ბიჭუნა ბედნიერია და ჩემი მოფერება სიამოვნებს, მე მეჩვენება, რომ ამით ყველა გატანჯული ცხოველის უბედურების კომპენსირება ხდება. თითქოს ვეუბნები ბიჭუნას: „ბიჭუნა, შენ მაინც იყავი ბედნიერი ყველა დანარჩენი უბედურის მაგივრად“. ვიცი, რომ უაზრობაა, ვიცი, რომ სისულელეა, მაგრამ ასეთი თავის მოტყუება მე სულ ცოტაოდენ შვებას მაინც მგვრის. ნუთუ სამართლიანობას რამე ემატება იმით, თუკი ერთი ისიამოვნებს სხვების მაგივრად? თუკი ერთი იქნება ბედნიერი მრავალი სხვა ტანჯულის და უბედურის მაგივრად? მაგრამ ადამიანს მაინც შვებას გვრის იმის წარმოდგენა, რომ ერთი მაინც გააბედნიერა, ერთს მაინც უშველა მაშინ, როდესაც ათას სხვა გატანჯულ-გაუბედურებულს ზურგი აქცია.

2008 წლის აგვისტოს თვე იწყებოდა. სოფელ კავთისხევში ვისვენებდი 4 მცირეწლოვან ბავშვთან ერთად. სამი ჩემი შვილი იყო და მეგობრის ბავშვიც თან მყავდა წამოყვანილი. ვილაცას რუს კალაპოტში 2 თვალაუხელებელი ლეკვი ჩაეგდო. იმ დროს რუში წყალი არ მოედინებოდა, ალბათ ვილაც ზევით რწყავდა ბაღს და წყალი გადაგდებული ჰქონდა. მაგრამ ის ვილაც მორწყვას რომ მორჩებოდა, რუში ნიაღვარი წამოვიდოდა და მაშინ ლეკვები დასახრჩობად იყვნენ განწირულნი. მათ ყოფილ პატრონსაც, ალბათ, ამის იმედი ჰქონდა. ორივე ლეკვი ჩემმა ბავშვებმა სახლში წამოიყვანეს და შპრიცით ასხამდნენ პირში რძეს. 8 რიცხვში გავიგეთ, რომ ომი დაიწყო. რუსული ჯარი ქართულ სოფლებს ბომბავდა. სოფელი პანიკამ მოიცვა. სოფელში დასასვენებლად ჩამოსული ადამიანები სასწრაფოდ ტოვებდნენ სოფელს და ქალაქში მიემგზავრებოდნენ. გავრცელდა ინფორმაცია, რომ თბილისის გარეუბანშიც ჩამოვარდნილა ბომბები და ქალაქიდან სოფელში გამოქცეული ოჯახებიც გამოჩნდნენ. ყველა გარბოდა, მაგრამ არავინ არ იცოდა, სად

ჯობდა: ქალაქში თუ სოფელში. ზოგი ქალაქიდან სოფელში ჩამოდიოდა, უმრავლესობა კი მაინც ქალაქში ბრუნდებოდა. ჯარის ნაწილებიც დედაქალაქისკენ მიემართებოდნენ.

პანიკამ კულმინაციას მიაღწია მას შემდეგ, როდესაც სოფლის თავზე ვერტმფრენებმა რამდენიმე წრე დაარტყეს და სოფლის ახლოს მდებარე გორაზე დაეშვნენ. ვერ ვხვდებოდით ვისი ვერტმფრენები იყო: ქართველების თუ რუსების. ტელეფონით უუკავშირდებოდით თბილისში ჩემს ქმარს და ძმას და იქიდანაც არსახარბიელო ამბები გვესმოდა. რადიოში პრეზიდენტის „დამამშვიდებელი“ სიტყვები ისმოდა: ნუ გეშინიათ, დედაქალაქს კარგად ვამაგრებთო. ეს რომ გავიგე, სულ გადავირიე: „კი მაგრამ დედაქალაქს რომ ამაგრებენ, ღვთის ანაბარად მიტოვებულ სოფლებში დარჩენილ ადამიანებს რა გვეშველება?“ სასწრაფოდ ჩვენც დედაქალაქისთვის უნდა შეგვეფარებინა თავი. ეს გადანწყვეტილება რომ მივიღეთ, თბილისთან სატელეფონო კავშირიც განყდა. ბავშვები ტიროდნენ, მამას რომ ვეღარ უკავშირდებოდნენ. ჩემმა შუათანა გოგონამ სასკოლო ზურგჩანთა მოიკიდა ზურგზე და სასოწარკვეთილმა განაცხადა: „ფეხით წავიდეთ თბილისში“. მე ვცდილობდი ბავშვებისთვის მთელი საშინაობა არ მეგრძნობინებინა, მაგრამ თვითონ კი საშინელი საათები გამოვიარე. მართალი ყოფილა, რომ ამბობენ: შიშს დიდი თვალები აქვსო და მეც ყველანაირი საშინელება წარმოვიდგინე. ვცდილობდი წარმომედგინა, თუ სად შემეძლო ბავშვების დამალვა სოფელში რუსის ჯარის შემოსვლის შემთხვევაში. მხოლოდ ისლა მოვიფიქრე, რომ ბავშვებს ქვის კიბის ქვეშ დავმალავდი და ზედ ფიჩხს მივაცრიდი. მაგრამ რა მოხდებოდა, რომელიმეს შიშისგან რომ ეტირა და მტერს ბავშვების სამალავი აღმოეჩინა? ვრცელდებოდა ჭორები, რომ ქართული ჯარის ნაწილები სოფლის გარშემო ტყეებში იმალებიანო. რუსები ტყის დაბომბვას თუ დაიწყებენ, შეიძლება სოფელიც ზედ მიაყოლონო. ქალაქიდან ჩამოსული მეზობლები კი ყვებოდნენ, რომ ქართული ჯარის ნაწილების კოლონები თბილისისკენ მიემართებიანო. მე გულგახეთქილი გავრბოდი ქუჩაში, რომ გარეთ გამოფენილი შეშინებული ადამიანებისგან ახალი ამბები მომესმინა, მერე ისევ სახლში შევრბოდი, ბავშვების დასაწყნარებლად. მხოლოდ ჩემი იელოველი მეგობრის ოჯახს ეძინა

მშვიდად. მერე რომ ვკითხე, როგორ მოახერხეთ იმ სიტუაციაში დაძინება მეთქი, მიპასუხა: ღმერთის იმედი გექონდაო.

ჩემი ქმარი და ჩემი ძმა რომ ჩამოვიდნენ ჩვენს ნასაყვანად, უკვე ძალიან გვიანი იყო. ყველა წამსვლელი წასულიყო და ჩამომსვლელი - ჩამოსულიყო. ჩემი ძმის მანქანა გავავსეთ თბილისიდან წამოღებული ლოგინებით, ჭურჭლით, ბავშვების ტანსაცმლით და პირადი ნივთებით. სანახევროდ დაცლილი გაზის ბალონიც გაჭირვებით ჩავტენეთ მანქანაში. მანქანაში მოვათავსეთ ჩვენი ბალის ქლიავის ჩირიც, რომელსაც გაშრობაც მოესწრო. იმ წუთებში ქლიავის ჩირს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ვანიჭებდი, როცა წარმოვიდგენდი, რომ საომარი მოქმედებების გაგრძელების შემთხვევაში ქლიავის ჩირი დიდ როლს შეასრულებდა ოჯახის გამოკვების პრობლემის მოგვარებაში. ბავშვებს კი ფეხსაცმლის კოლოფით 2 ძუძუთა დედალი ლეკვი მოჰყავდათ. ვიცოდი, რომ დედალი ძალღის ყოლა ბევრ უხერხულობასთან და პრობლემებთან იქნებოდა დაკავშირებული, მაგრამ არ დავუშალე. ბავშვებმა იმ ღამეს ისედაც ბევრი ინერვიულეს. ჩვენ თავი უნდა გადაგვერჩინა. ბავშვებს კი მათ მიერ სიკვდილისთვის გამოგლეჯილი და ხელით გამოკვებილი ლეკვების გადარჩენა უნდოდათ. ასეთ სიტუაციაში ლეკვების დატოვება სისასტიკეც იქნებოდა არა მხოლოდ ლეკვების, არამედ ბავშვების მიმართაც და არაპედაგოგიური საქციელიც. ბავშვებისთვისაც უნდა მიგვეცა საშუალება, რომ მათაც ვიღაცაზე ეზრუნათ და სხვისი სიცოცხლის გადასარჩენად პასუხისმგებლობა თავის თავზე აეღოთ. ჩვენც, უფროსებიც ვერ გავიმეტებდით ლეკვებს სასიკვდილოდ და ბავშვებსაც ვერანაირი ძალა ვერ გამოჰგლეჯდა მათ ხელიდან. სოფლიდან დედაქალაქისკენ მიმავალი გზა შუალამისას ცარიელი იყო. ყველა გაქცეულ-გამოქცეულიყო. ახლა კი გზაზე მხოლოდ ერთი განათებული მოძრავი წერტილი ჩვენი ავტომანქანა იყო, რომელიც კარგ სამიზნეს წარმოადგენდა მტრისთვის. დაბლა ხეობაში განათებული ქალაქი კასპი მოჩანდა. უცებ ცა განათდა და საშინელი გრუხუნის გაისმა. ბომბი კასპში ჩამოვარდა. ჩვენ მანქანა გზიდან გადავიყვანეთ, ხის ხშირ ტოტებს შევაფარეთ და მოტორი ჩავაქრეთ. ჩვენს გულებს ბაგა-ბუგი გაუდიოდა. ფეხსაცმლის კოლოფში კი ორ პატარა ლეკვს მშვიდად ეძინა.

ლეკვები გაიზარდნენ. ერთ-ერთ მათგანს რალაც დაავადება შეხვდა და მოკვდა. მეორე კი გადარჩა და მას ორი სახელი პანო და მიმი შერჩა. 2008 წლის ომიდან ათ წელზე მეტი გავიდა. და ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ არ გამოგვლევია პანო-მიმის ლეკვების „გასაღება-გაჩუქების“ პრობლემა. ზოგჯერ ერთ სეზონზე ორჯერ ყრიდა ლეკვებს. სხვა გზა არ მქონდა, ლეკვებისთვის პატრონების პოვნის პრობლემა მე უნდა გადამენწყვიტა და რალაც უნდა მომეფიქრებინა. ლეკვები ძალიან მენანებონენ, მაგრამ სხვა გზა არ მქონდა. ჩავსვამდი ლეკვებს ყუთში და ხალხმრავალ ადგილებში და ბაზრობების ტერიტორიებზე დავდიოდი ციგნის ქალივით, თან ვიძახდი: ვის უნდა ლეკვი საჩუქრად! ვის უნდა ლეკვი საჩუქრად. ზოგჯერ წარმატებით სრულდებოდა ლეკვების გაჩუქების პროცედურა. ერთხელ სანამ გადასასვლელი ხიდი გავიარე ერთი ბოლოდან მეორემდე, 3 თუ 4 ლეკვი გასაღდა. ერთხელ კი ერთ დედალ ლეკვს ვერაფრით ვერ ვუშოვეთ პატრონი, თუმცა, მთელი საღამო დავწანწალებდით მთელს ქალაქში, მეორე დღეს კი გაუმართლა ლეკვს ბედმა. ლეკვების წაყვანის მსურველები სხვადასხვანაირი ხალხი მხვდებოდა. ზოგს ძალიან უხაროდა საჩუქარი და უკვირდა კიდეც, რატომ ვჩუქნიდი, როცა გაყიდვა შემეძლო. ლეკვების გასაღებაში ზოგჯერ ჩემი ვაჟი ან ქალიშვილი მეხმარებოდნენ. ჩემს ქალიშვილთან ერთად ბაზრობებზე რომ დავდიოდი, ქალიშვილი ძალიან განიცდიდა, თუკი ლეკვის წაყვანის მსურველი არასანდო პიროვნებად მოეჩვენებოდა და თან მთელ ლექციას უკითხავდა ახალ პატრონს ლეკვის მოვლისა და კვების თაობაზე. რამდენიმე წლის შემდეგ კი ლეკვების გაჩუქების ახალი, პროგრესული მეთოდი დავამუშავეთ: ინტერნეტში ვდებდით განცხადებებს და ლეკვების მსურველები თვითონ მოდიოდნენ ჩვენთან. კარგად დამამახსოვრდა ასაკოვანი ცოლ-ქმარი, რომლებმაც ლეკვი თბილად შეახვიეს და გულში ჩახუტებული წაიყვანეს. ერთი ლეკვის წასაყვანად ჩემი მეგობრები მოვიდნენ. ნანიმ ლეკვი გულში ჩაიხუტა. მისმა დამ, დალიმ ლეკვებს რომ გადახედა, მათში ყველაზე ლამაზის შერჩევა დაიწყო, მაგრამ ნანიმ უთხრა: სხვა არ მინდა, ეს ლეკვი მიმყავს, ის მე უკვე მენდო და ველარ ვუღალატებო. ლეკვს ცქვიტო დაარქვეს. ცქვიტოს დედა, ჩვენი პანო-მიმი ხუჭუჭა, ბანჯგვლიანი თეთრი ფერის ძაღლია. ცქვიტო

სულაც არ დაემსგავსა დედას: მონითალო-მოყავისფროა, მოკლებენვიანი მაღალფეხება და ქურციკს თუ შვლის ნუკრსა ჰგავს. ჩვენს მიერ გაჩუქებული ლეკვებიდან მხოლოდ ცქვიტოს ბედია ჩვენთვის ცნობილი და ჩვენ ვიცით, რომ ის უბედნიერესი ძაღლია, რომელიც ოჯახში გაიზარდა ოჯახის სრულუფლებიანი წევრებით და მას ოჯახის წევრების მხრიდან სითბო და სიყვარული არ მოჰკლებია. ლეკვებს დროზე თუ არ გავაჩუქებდით, მერე ვეჩვეოდით, გვიყვარდებოდა და მათთან განშორება გვიჭირდა. პირადად მე ძალიან გამიჭირდა პატარა ყავისფერ ლეკვთან განშორება. პატარა, ალერსიანი, მკვრივი ლეკვი იყო, რომლის ჩახუტებაც ძალიან მიყვარდა. ლეკვიც საოცარ სითბოს და სიყვარულს ამჟღავნებდა ჩემს მიმართ. ლეკვს მისი შეკრული ფიგურისა და სიმკვრივის გამო კუპატიკო დავარქე. მაგრამ ლეკვის დატოვების ფუფუნების უფლებას თავს ვერ მივცემდი, და კუპატიკო მეზობელმა წაიყვანა. რამდენიმე დღის შემდეგ კუპატიკო მოვიკითხე, მაგრამ მითხრეს, რომ ეზოს კარი დაგვრჩა ღია და კუპატიკო დაიკარგაო. ეს ინფორმაცია მთლად სანდოდ არ მეჩვენა. არ ვიცოდი, რა მეფიქრა. იქნებ ოჯახის რომელიმე წევრს არ მოეწონა ძაღლი და სადმე გადააგდო. თან თავს ვიმშვიდებდი: იქნებ მართლა გამოეპარათ, ვინმე გამვლელს მოეწონა ლეკვი, მოიპარა და სახლში წაიყვანა. კუპატიკოს შესახებ მეტი აღარაფერი მსმენია. ერთი თეთრი, დათვის ბელივით ფუმფულა ლეკვი ჩემს ქალიშვილს შეუყვარდა და ოჯახის წევრებს გვთხოვდა, გამონაკლისის სახით მისი დატოვების უფლება მიგვეცა, მაგრამ სიმკაცრე გამოვიჩინეთ და ავუხსენით, რომ ამდენი ძაღლების შენახვა არ შეგვეძლო და ჯობდა ლეკვი დროზე გაგვეჩუქებინა. თუმცა, ამჯერად გადავწყვიტეთ გველაღატა ტრადიციისთვის და გაჩუქების ნაცვლად ლეკვი 10 ლარად გაგვეყიდა. იმედი გვქონდა, რომ ფულით ნაყიდ ძაღლს უფრო მოუფრთხილდებოდნენ ახალი პატრონები. ინტერნეტში განთავსებულ განცხადებას ქალი გამოეხმაურა და ჩვენი თეთრი, ფუმფულა „სათამაშო დათუნია“ 10 ლარად გაიყიდა. როგორც გვითხრა ქალმა, მას ლეკვი სოფელში უნდა წაეყვანა ბავშვებთან. 8 წლის იყო პანო-მიმი, როდესაც მისი ლეკვების გასაღების პრობლემებით გაბეზრებულებმა მისი სტერილიზაცია გადავწყვიტეთ, მაგრამ ვეტექიმმა, რომელსაც მისთვის ოპერაცია უნდა გაეკეთე-

ბინა, აგვიხსნა, რომ ასაკის გამო ოპერაცია შეიძლება სიკვდილით დასრულებულიყო და ამიტომ უარი გვითხრა. ჩვენს ეზოს მაღალი და მაგარი ლობე რომ ჰქონოდა, მაშინ შევძლებდით პანოს დაცვას მამალი ძაღლებისგან, მაგრამ სამწუხაროდ, ჩვენი მონგრეული ლობის გამაგრება არც თუ ისეთი ადვილი საქმე იყო. მე ჩასახვის სანინალმდეგო აბების ყიდვა დავინწყე პანო-მიმისთვის ვეტაფთიაქში, მაგრამ, როგორც ჩანს, დოზები კარგად ვერ დავიცავი, ცოტა ზედმეტი მომივიდა და დროთა განმავლობაში ძაღლს ძუძუები გაუმაგრდა. თუ არ ვცდები, ამ დაავადებას მასტიტი ან მასტოპათია ჰქვია. ერთ-ერთი ვეტერინარის რჩევით ჩემი ქაღალდის ძაღლს ანტიბიოტიკს აძლევდა და ქაფუირის ზეთით უზელდა ძუძუებს. ცოტა თითქოს უშველა, მაგრამ ბოლომდე მაინც ვერ მორჩა. პანო-მიმის ძუძუები გამაგრებული დარჩა და აღარც დაფეხმძიმებულა. ჩემი აზრით, მასტიტი მას ავთვისებიან კიბოში გადაეზარდა და გარდაიცვალა 12 წლის ასაკში. დენდროპარკში დავმარხეთ ნაძვების ძირას.

ძირითადად, გაჩუქებული ლეკვების ბედი ჩვენთვის უცნობი რჩებოდა. სრულიად შესაძლებელი იყო, რომ მათი უმეტესობა ქუჩაში აღმოჩენილიყო შიმშილით სიკვდილისთვის განწირული ან მანქანის ბორბლებქვეშ დაესრულებინა სიცოცხლე. სასტიკი ეჭვი მიღრღნიდა გულს, ვინ უფრო სწორად მოიქცა: ის ადამიანი, რომელმაც თვალაუხელებელი ლეკვები რუში გადაყარა თუ ჩვენი ოჯახი, რომელმაც ე. წ. გულმონყალება გამოიჩინა, პანო-მიმის სიცოცხლე შეუნარჩუნა, მაგრამ, სამაგიეროდ, ვინ იცის, რამდენი ლეკვი სატანჯველად და გასაუბედურებლად „გააჩუქა“.

6. მურა და მარიანა

ცხოველებიც ადამიანებივით კვდებიან.

ჩემი ორი კუმირია დარვინი და ფროიდი. ფროიდი, ფაქტიურად დარვინის მხრებზე დგას, ამიტომ ეს ორი გენიალური მოაზროვნე ერთმანეთის გარეშე ვერც კი წარმომიდგენია. დარვინმა „აღმოაჩინა“ (რა თქმა უნდა, მის წინამორბედ და მის თანამედროვე მოაზროვნეთა ნააზრევზე დაყრდნობითა და გათვალისწინებით), რომ

დედამიწაზე არსებული მთელი სიცოცხლე ერთი ძირიდან წარმოიშვა და რომ დედამიწაზე არსებული ყოველი ცოცხალი არსება ერთმანეთის ნათესავია. ფროიდმა კი „ალმოაჩინა“, რომ ადამიანიც ცხოველია და მისთვის არაფერი ცხოველური უცხო არ არის. დარვინის და ფროიდის ნააზრევნი ფართოდ გაგებული ჰუმანიზმის საფუძველია, იმ ჰუმანიზმისა, რომელიც ადამიანების გაგებისა და სიყვარულის გარდა, ცხოველების გაგებას და სიყვარულსაც გულისხმობს.

როდესაც ჩვენ, ადამიანები, ჩვენს უმცროს ძმებს, ცხოველებს ვუყურებთ, უნდა გვახსოვდეს, რომ მათს ძარღვებშიც ნითელი სისხლი ჩქეფს, რომ მათაც ჩვენსავით აქვთ ხერხემალი, გული, კუჭი, ფილტვები და ნაწლავები; რომ მათაც ჩვენსავით ორი თვალი, ორი ყური, ერთი პირი და ერთი ცხვირი აქვთ. ადამიანებიც ცხოველებივით სექსუალური განაყოფიერებით მრავლდებიან. როცა ცხოველებს ვუყურებთ, უნდა გვახსოვდეს, რომ ცხოველებსაც ადამიანებივით სტკივათ, ადამიანებივით იტანჯებიან და ადამიანებივით კვდებიან.

მურა ერთადერთი ძალლი იყო ჩვენი ოჯახის ცხოველებიდან, რომელიც თავისი ბუნებრივი სიკვდილით, სიბერით მოკვდა. მურას სიბერის დროინდელი სიმპტომები ძალიან ჰგავდა ადამიანების მოხუცებულობას. მურას სიბერის შემხედვარე გავიფიქრე, რომ ცხოველებიც ადამიანებივით კვდებიან.

ჩემმა ქმარმა ქუჩიდან რომ მოიყვანა, მურა მუქი ნაცრისფერი ლეკვი იყო, ხოლო როცა გაიზარდა - განითდა, უფრო სწორად, მუქი ჟღალი ფერისა გახდა, მაგრამ ლეკვობისდროინდელი სახელი შერჩა. უჯიშო იყო, მაგრამ საკმაოდ ლამაზი, საშუალო სიმაღლის მამალი ძალლი დადგა. თითქოს თვითონაც გრძნობდა თავის სილამაზეს, თავის მონითალო-მოჟღალო კუდს მაღლა აწეულს დაატარებდა ამაყად, დროშასავით. მთელი მისი გარეგნობა გამოხატავდა: შემხედეთ რა ლამაზი ვარ, რა ვაჟკაცი ვარო. მეზობლების მამალ ძაღლებსაც მედგრად და ხმაურიანად ებრძოდა. გააფთრებული ყეფით იკლებდა არე-მარეს და ხელჩართულ შებმასაც არ ერიდებოდა. მურა ჩვენი ძაღლებიდან ერთადერთი იყო, რომელიც თავისი სიკვდილით, მოხუცებული მოკვდა, დაახლოებით 12-13 წლის ასაკში: კბილები გაუცვდა, თვალთ დააკლდა,

მუხლებმა უმტყუნეს, სიარულისას ფეხები უკანკალებდა და ეკეცებოდა, კიბეებზე ასვლა უჭირდა. მიწაზე იწვა და ფეხზე ვეღარ დგებოდა. ცოცხალს მატლი დაეხვა. მატლების მოცილებას ნავთით ვცდილობდით, მაგრამ არაფერი შველოდა. ერთ დღეს ბაღში მზემ შეანუხა, ავნიე და ჩრდილში გადავაჩოჩე. უნდა გენახათ, რა მადლიერი თვალებით შემომხედა. მეტი აღარც განძრეულა, იქვე გარდაიცვალა და იქვე დაემარხეთ.

მურას ცოლიც ჰყავდა, მარიანა. ეს დედალი ძალღი მურამ მოგვიყვანა და ჩვენც შეგვეცოდა, დავიტოვეთ. როგორც ჩანს, მარიანა პატრონს სახლიდან გამოეგდო და ქუჩა-ქუჩა დანანწალებდა საჭმლის საშოვნელად. მარიანაც საკმაოდ ლამაზი ძალღი იყო; მურაზე მომცრო ტანის, მუქი ყავისფერი, მონითალო ელფერი. ოდნავ მოგრძო ბალანი ლამაზ ტალღებად ეყარა ფერდებზე. მარიანას ლექვების გასაღება ჩვენი ოჯახისთვის სერიოზულ პრობლემად იქცა. მაშინ მე თვითონ სამი მცირეწლოვანი ბავშვი მყავდა და ყოველ გაზაფხულზე 5-7 ლექვისთვის პატრონის ძიება და სანდოდ დაბინავება დიდ თავსატეხს გვიჩენდა. გასაჩუქებელ ასაკამდე ლექვებზე ზრუნვაც გარკვეულ ძალისხმევას მოითხოვდა; მით უმეტეს, რომ მარიანა ზოგჯერ ერთ სეზონზე ორჯერაც ასწრებდა ხოლმე ლექვების დაყრას. პირადად მე იმდენად შევწუხდი, რომ საკმაოდ სასტიკი გადანყვეტილება მივიღე: მარიანა უნდა გაგვეგდო! მე ყოველთვის ვკიცხავდი და ვკიცხავ იმ ადამიანებს, რომლებიც შინაურ ცხოველებს ქუჩაში გასაგდებად იმეტებენ და ამ საქციელს „გაშვებას“ ეძახიან, თითქოს კარგ რამეს სჩადიოდნენ. ისე ამბობენ სიტყვას „გავუშვი“, თითქოს ეს „გაშვება“ „გათავისუფლებას“ ნიშნავდეს, თითქოს ძალღისთვის დიდი პატივი დაედოთ და თავისუფლება ეჩუქებინათ. სინამდვილეში კი შიმშილით სიკვდილისთვის იმეტებენ. მარიანას ბედის გადანყვეტისას მთავარი სიტყვა მე მეკუთვნოდა და მე გამოვუტანე ეს სასტიკი განაჩენი და თან ჩემი საქციელი იმით გავამართლე, რომ მე ამას ჩემი შვილების ინტერესებიდან გამომდინარე ჩავდიოდი, თანაც, მარიანა, ხომ მანამდეც მანანწალობდა და თავის რჩენას „მშვენივრად“ ახერხებდა. ის ისედაც უკვე მიჩვეული იყო მანანწალობას. გული ძალიან მტკიოდა, მაგრამ ჩემს თავს ვაიძულებდი, რომ ასე მოვქცეულიყავი და ეს ნაბიჯი ჩემთვის მით უფრო ძნელი გადასადგმელი იყო,

რადგან ვიცოდით, რომ მარიანას კი არ „ეუშვებდი“, არამედ უს-
არგებლო ნივთის მსგავსად „ვაგდებდი“. მარიანა ტომარაში ჩავს-
ვით, მანქანის საბარგულში ჩავდეთ და ნათესავმა სადღაც შორს
წაიყვანა. წარმოიდგინეთ, რა დიდი იყო ჩვენი გაოცება, როდესაც
რამდენიმე დღის შემდეგ მარიანა კარს მოგვადგა. მას ხომ გზის
დანახვა და დამახსოვრება არ შეეძლო. ჩვენ დავაფასეთ მარიან-
ას ერთგულება, ინტუიციური ალლო. ჩვენი საქციელის შეგვრცხ-
ვა და ვინანეთ ის, რაც ჩავიდინეთ. მარიანამ ისევ მოიპოვა ჩვენ-
თან დარჩენის უფლება. როგორც არ უნდა შევწუხებულიყავით
მისი ლექვების გამო, უნდა გაგვეჭირვებინა და მისთვის და მისი
ლექვებისთვის მეტი პატივი გვეცა. მარიანა ისევ დაფეხმძიმდა.
უზარმაზარი მუცელი გაეზარდა. ძლივს დადიოდა. გაჭირვებულ
90-იან წლებში პურის ქარხნის მაღაზიაში იაფფასიან, უკან დაბ-
რუნებულ პურს ვყიდულობდით ნახევარ ფასში. წინა დღის პურს
ჩვენც ვჭამდით და ჩვენს ძაღლებსა და კატებსაც ვაჭმევდით.
პურის საყიდლად ხშირად ბავშვებთან და მარიანასთან ერთად მი-
ვდიოდით. პურის ქარხნამდე მისასვლელად პატარა აღმართი უნდა
ავგეყარა. აღმართს რომ შევუდგებოდით, მარიანაც ქმენა-ქმენით
მოგვეყვებოდა. ძალიან უჭირდა აღმართში სიარული, მაგრამ თა-
ვის სიყვარულს და ერთგულებას იმითაც გვიმტკიცებდა, რომ
გვერდიდან არ გვცილდებოდა. ჩვენ არ ვიცოდით მარიანას ასა-
კი. იქნებ ბებერიც იყო. მარიანამ 7 ლექვი დაყარა. ძუძუ 1-2 კვი-
რა აწოვა. ერთ დღილით კი საზარელი სურათი დაგვხვდა. მარიანა
აივანზე უსულოდ ეგდო და საკუთარ სისხლის გუბებში ცურავდა.
ჩვენ ჯერ გვეგონა, რომ ვიღაცამ თოფით მოკლა, მაგრამ არც გას-
როლის ხმა არ გაგვიგონია და არც ნატყვიარი არ ემჩნეოდა სად-
მე. ბოლოს დავადგინეთ, რომ მარიანას საშვილოსნოდან სისხლის
დენა დაეწყო და სისხლისგან დაიცალა. იმედი მაქვს, სიკვდილის
წინ ძალიან არ განვაღდა. მარიანაც ეზოში დავმარხეთ. მარიან-
ას გარდაცვალების დროს მურა ჯერ ცოცხალი იყო. მან მხოლოდ
ერთი დღე იგლოვა მეუღლე: ის ღამე მის საფლავზე გაათია.

7. ტიკო, მურიკო და ცანცურიკო

გერმანული ნაგაზის ლეკვი რომ გვაჩუქეს, იმასაც მურა დავარქვით, გარდაცვლილი მურას საპატივსაცემოდ. საწოლიდან რომ ჩამოხტებოდა, ფეხს იტკენდა და ბავშვივით ტიროდა, საწყალობლად ნკმუტუნებდა. ლამაზი ძალღი დადგა. სხვა გერმანული ნაგაზებისგან იმით განსხვავდებოდა, რომ მათთან შედარებით ოდნავ წვრილი და წაგრძელებული ფორმები ჰქონდა. დრუნჩიც გრძელი და წვრილი ჰქონდა. მის ცხვირს ხუმრობით ზვიგენისას ვამსგავსებდით. ძალიან ხალისიანი, მხიარული და მოსიყვარულე იყო. სულ თამაში უნდოდა, სულ იცინოდა, სულ შემოგვხაროდა. ჩემი აზრით, გერმანულ ნაგაზზე ჭკვიანი ძალღი არ არსებობს. ჩვენ მას მოფერებით მურიკოს ვეძახდით.

მურიკო საწვრთნელად არსად არ გვიტარებია, მაგრამ მას ხასიათში ისეთი თანდაყოლილი თვისებები და უნარ-ჩვევები ჰქონდა, თითქოს „უნივერსიტეტი“ დაემთავრებინოს. ცეცხლსასროლ იარაღს დასანახადაც ვერ იტანდა. ოღონდ ნამდვილს და სათამაშოს ერთმანეთისგან ვერ არჩევდა. ორივეს დანახვაზე ერთნაირად გიჟდებოდა. ბავშვებს ხელიდან სტაცებდა სათამაშო ავტომატს და კბილებით ამტვრევდა, თან საშინლად ბრაზობდა. ჩვენ ვერაფრით ვერ ავხსენით ეს გამოცანა. მურიკო ხომ ლეკვი იყო, როცა ჩვენს სახლში მოხვდა და საიდან უნდა ჰქონოდა მას ასეთი ნეგატიური ინფორმაცია თოფის და ავტომატის შესახებ? მაგრამ როდესაც ერთხელ ჩვენს მეზობელ ქალს მოვუყევი ამის შესახებ, მანაც იგივე მითხრა, ჩვენი ავჩარკაც ვერ იტანს იარაღის დანახვას და ზუსტად ეგრე იქცევაო.

ზაფხულობით მურიკო თბილისის ზღვაზე დაგვყავდა. წყალს შევაჩვიეთ და ცურვა ვასწავლეთ. წყლის შიში დავაძლევინეთ. ცურვას რომ ვასწავლიდი, ზურგი სულ დაფხაჭნილი მქონდა მისი ბრჭყალებისაგან. სანამ წყალს შეეჩვეოდა, მე მებლაუჭებოდა ხომე. მურიკომ მალევე აითვისა წყალში გადაგდებული პლასტმასის ბოთლების გამოტანა. ძალიან მოსწონდა ეს საქმიანობა. არც ბეზრდებოდა, არც იღლებოდა და დიდი ხალისით გამოჰქონდა წყლიდან ბოთლები. რამდენჯერაც არ უნდა გადაგეგდოთ ბოთლი წყალში, იმდენჯერ გადახტებოდა თავგამეტებით, მიცურდებოდა

ბოთლთან, პირს ჩაავლებდა და ნაპირისკენ მოიჩქაროდა. ნაპირზე კი ნურას უკაცრავად, ბოთლის დანებება არ უყვარდა. ძალით ნა-
ვართმევდი და ისევ ზღვაში ვისროდი, უფრო შორს.

ზღვაზეც ერთი საოცარი აღმოჩენა გავაკეთეთ. მურიკო ძალიან ნერვიულობდა ჩვენი ოჯახის წევრების გამო და სულ შიშობდა, რომ ვინმე არ დამხრჩვავდა. ამიტომ „წყალნალებულ-
თა გადარჩენის“ ფუნქცია თვითონვე იტვირთა და გულმოდგ-
ინედ შეუდგა ჩემი და ჩემი შვილების „გადარჩენას“. მურიკოს განზრახვა ძალიან კეთილშობილური იყო, მაგრამ ჩვენ კი ძალიან გვანუხებდა თავისი გადაჭარბებული მზრუნველობით, როგორც კი რომელიმე ჩვენგანს წყალში შესულს დაინახავდა, მაშინვე თა-
ვდაუზოგავად გადაეშვებოდა წყალში, მიცურდებოდა და იწყებდა „გადარჩენის“ პროცედურას, რაც შემდეგში მდგომარეობდა: პირს ჩაგვავლებდა მაჯაში და ნაპირისკენ მიგვათრევდა. მართალია, მურიკო ცდილობდა ნაზად მოგეპყრობოდა, მაგრამ მისი ბასრი კბილები მაინც საკმაოდ მტკივნეული იყო და ამიტომ ყოველნაირად ცვდილობდით მურიკოსგან თავის დაცვას. როგორმე უნდა ჩუმად გავპარვოდით და ისე შეგვეცურა წყალში, ხოლო თუკი დაგვინახავდა, სასწრაფოდ უნდა ამოვსულიყავით წყლიდან. ზოგ-
ჯერ ბოთლს ვუგდებდით წყალში და სანამ ის ბოთლის გამოტანით იყო დაკავებული, მანამ უნდა მოგვესწრო „მშვიდად“ ცურვა. მოკ-
ლედ, დიდ თავსატეხს გვიჩენდა. მურიკოს ჩვენი გადარჩენა უნ-
დოდა, მაგრამ პირიქით, მას შეიძლებოდა დავეხრჩვეთ კიდეც. მუ-
რიკოს სამაშველო ოპერაცია განსაკუთრებით საშიში ხდებოდა, თუკი ის სიღრმეში, ნაპირისგან მოშორებით მიმდინარეობდა. ჩემს 15 წლის ქალიშვილს მართლაც დიდი საფრთხე შეუქმნა, წყალ-
იც საკმაოდ აყლაპა, და ჩვენ კი დიდი შიში გვაჭამა. კიდეც კარგი, ბავშვი ნაპირთან ახლოს იყო, თორემ სიღრმეში რომ ყოფილიყო, მაშინ არ ვიცი, ყველაფერი რითი დამთავრდებოდა. საქმე იმაშია, რომ მურიკო თამუნას უკნიდან მიეპარა, კბილები თმაში ჩაავლო და ნაპირისკენ გამოათრია. ბავშვი პანიკაში ჩავარდა, შეეშინდა და წყალიც საკმაოდ ყლაპა. ძლივს გავაგდებინეთ თამუნას თმები პირიდან. მურიკოს ვერც გავუჯავრდით. მან ხომ ეს თამუნას სი-
ყვარულის გამო გააკეთა?! მას ხომ მისი „გადარჩენა“ სურდა და მისი სიცოცხლის გამო ნერვიულობდა?!

ერთხელ კი მურიკომ დიდი გმირობა ჩაიდინა. საკუთარი სიცოცხლეც იხსნა და ჩვენც გვასახელა. თბილისის ზღვაზე ვიყავით მურიკოსთან ერთად. სანაპიროზე კაცმა პიტბული ჩამოიყვანა. პიტბულმა მურიკო რომ დაინახა, ყელში სწვდა და აღარ უშვებდა. მე და პიტბულის პატრონმა გაშველება ვცადეთ. იმან თავის ძაღლს ჩაავლო ხელი კუდში და თავისკენ ექაჩებოდა, მე კი — ჩემსას. ამ დროს ვილაც კაცმა პიტბულის პატრონი საყვედურებით აავსო, პიტბული რატომ ჩამოგყავს პლაჟზეო. პიტბულის პატრონი თავის ძაღლზე ნაკლებ ავი არ აღმოჩნდა, გაბრაზდა, ძაღლს ხელი უშვა და იმ კაცს საქმეების გარჩევა დაუწყო. მათი კამათი ლამის ხელჩართულ ბრძოლაში გადაიზარდა. ნაპირზე სეირის მაყურებელი კაცების ჯგუფი შეგროვდა. ჩხუბი და აყალ-მაყალი ატყდა. მე და ძაღლები ყველას მივაფინყდით. მე მარტო ვცდილობდი ძაღლების გაშველებას, მაგრამ ამაოდ. პიტბული რომ ყბებს შეკრავს, მერე მისი გახსნა ხომ მთელი პრობლემაა, არ მოეშვება, სანამ მსხვერპლს არ მოკლავსო, ასე გამიგია. პიტბული წურბელასავით ეკიდა მურიკოს ყელზე და ყბების გახსნას სულაც არ აპირებდა. ისევ მურიკომ იყოჩაღა და ივაჟკაცა. წყალში შეცურდა. მურიკო სილრმისკენ მიცურავდა და თან ყელზე ჩამოკიდებულ პიტბულსაც მიათრევდა. ყველას გასაოცრად, პიტბულმა მურიკოს პირი უშვა და ნაპირისკენ გამოცურა. ნაპირზე რომ გამოვიდა, რამდენიმე ნაბიჯი წასდგა წინ და ძირს დაეცა. მის მოსულიერებას 5 - 10 წუთი მაინც დასჭირდა. მას უკვე აღარაფრის თავი არ ჰქონდა. ბლომად ჰქონდა წყალი ნაყლაპი. ყელში რომ ჰქონდა ჩავლებული პირი, წყალი ხომ თავისუფლად შესდიოდა საყლაპავში და ვერ სუნთქავდა. მურიკო კი უვნებელი და გამარჯვებული გამოვიდა წყლიდან. მაყურებლები აღტაცებულნი შეხვდნენ მის გამარჯვებას და ამ ამბის მომსწრეებს კიდევ დიდხანს ახსოვდათ ჩვენი მურიკოს გამარჯვება.

მურიკომ საოცრად ძლიერი სიყვარული იცოდა. ერთხელ მეზობლის ფინია შეუყვარდა, რომელთანაც ღობე ამორებდა. უნდა გენახათ, როგორ ადამიანივით გვთხოვდა და გვემუდარებოდა მასთან შეხედრის უფლებას. მთელი მისი ქცევა სიტყვებზე უკეთ მეტყველებდა. სიტყვებით ძნელია იმის აღწერა, თუ როგორი გულისამაჩუყებელი ნკმუტუნით გვაგებინებდა თავის სათქმელს.

მერე დედალი ავჩარკა მოუყვანეს შესაჯვარებლად, სახელად მეგი. მურას მეგიც თავდავინყებით შეუყვარდა, მაგრამ მეგიმ არ გაიკარა, სულ უღრენდა და იკბინებოდა. მეგის, ალბათ, მურას გასაცნობად მეტი დრო სჭირდებოდა. მურიკომ ძალიან განიცადა ეს ამბავი, მაგრამ ჩვენ ვერაფრით ველარ დავეხმარეთ მას სასიყვარულო ამბებში.

ერთხელ კი ქუჩაზე გადასვლისას მურიკოს გადაჭარბებული სიჩქარით მოძრავი მსუბუქი მანქანა დაეჯახა და რამდენიმე მეტრზე მოისროლა. მურიკო ძირს ეგდო, ვერ დგებოდა, გული ერეოდა და ფეხიდან სისხლი სდიოდა. სახლში ხელში აყვანილი წაიყვანეთ. ჩემმა ქმარმა ჭრილობა გაუკერა ტკივილგამაყუებლის გარეშე. მურიკომ ჭრილობის გაკერვის უფლებაც მისცა და ჭრილობის დამუშავების ყველა პროცედურაც მედგრად გადაიტანა. ის არც იღრინებოდა და არც იკბინებოდა. ხდებოდა, რომ ჩვენ მის დახმარებას ვცდილობდით. საოცარი ის იყო, რომ 5 დღის თუ ერთი კვირის განმავლობაში ძალღი ტუალეტისთვისაც არ წამოშდგარა და არც ოთახი არ დაუსვრია. ერთი კვირის შემდეგ მურიკომ სიარული შეძლო და ცხოვრების ჩვეულ რიტმს დაუბრუნდა.

ავჩარკაზე ჭკვიანი ძალღი მე ვერ წარმომიდგენია. მურიკო წამდვილი ინტელიგენტი იყო. მისი ხასიათის დახვეწილობა განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდებოდა ჩვენთვის, როდესაც მას კავკასიურის და აზიურის ნაჯვარ ნაგაზს, ბობას ვადარებდით. ჩემმა ძმამ თავისი ძალღი ბობა მე და ჩემს ქმარს მოგვაბარა გასაზრდელად და გარკვეული დროის განმავლობაში ჩვენს სახლში ერთდროულად ორი ძალღი ცხოვრობდა. საქმე იმაში იყო, რომ ჩემს ძმას სახლში სიამის კატა ჰყავდა, რომელსაც ბობა ერწოდა. ამიტომ ბობა მურიკოს გვერდით გაიზარდა, მაგრამ როდესაც მოლონიერდა, მურიკოს დაჩაგვრა მოინდომა და მოახერხა კიდეც. ბობა მურიკოზე გაცილებით დიდი იყო ტანით, ცარიელი ფიზიკური ძალის განსახიერებას წარმოადგენდა და ჩვენს გერმანულ ავჩარკას ადვილადაც ერეოდა. ბობა სულ უმნიშვნელო წვრილმანის გამოც იწყებდა ჩხუბს. მურიკოს აშკარად არ სურდა არც ურთიერთობის გამწვავება და არც აყალ-მაყალი და აურზაური არ უყვარდა. ყოველთვის მშვიდობიანად გაცლას ამჯობინებდა. მაგრამ ბობა მაინც არ ასვენებდა და ხელში თუ ჩაიგდებდა, სცემ-

და. მურიკო ბობას დანახვაზე სანოლის ქვეშ იმალებოდა და აღარ გამოდიოდა. ბობასთან შებმას მთელი დღე სანოლის ქვეშ ყოფნას ამჯობინებდა. ჩვენ დავადგინეთ, რომ მურიკოს ბობამ ნევროზი და დეპრესია დამართა. ტანკივით ძლიერ ბობას ხმაც იმდენად მრისხანე და მგვრგვინავი ჰქონდა, რომ მეზობლები შენუხდნენ, ძილი და მოსვენება აღარ ჰქონდათ. ერთმა მეზობელმა ხუმრობით ისიც მითხრა, დროა მაგ ძაღლს დრუნჩზე „გლუშინელი“, ანუ მაყუჩი დაუყენოთო. ჩვენ იძულებული გავხდით, რომ ბობა პატრონისთვის დაგვებრუნებინა და მურიკომაც გაიხარა. ჩვენს სახლში მშვიდად შეეძლო ცხოვრება. მაგრამ მურიკოს დიდხანს არ უცოცხლია.

მურიკოს ცხვირიდან დაენყო სისხლდენა. სისხლი წვეთ-წვეთად მოსდიოდა და ზოგჯერ კი წვრილ ჯაჭვად მონანწკარებდა. მურიკო ნელ-ნელა სუსტდებოდა. ჩვენ მაინც მიგვყავდა ზღვაზე, რომ სუფთა ჰაერს იქნებ გამოეკეთებინა, მაგრამ შევამჩნიეთ, რომ მურიკოს აღმართში ასვლა აშკარად უჭირდა. ბოთლის გამო-სატანად მაინც შედიოდა წყალში, მაგრამ სახეზე ეტყობოდა, რომ ბოთლის გამოტანა მისთვის უკვე ტანჯვის მომგვრელი პროცედურა იყო და სიხარულს აღარ ჰგვრიდა. ვეტიქიმმა ძაღლის ჭირის დიაგნოზი დაუსვა. ნემსებით მკურნალობამ შედეგი არ გამოიღო. ბოლოს მურიკოს ბნელის მაგვარი შეტევა დაემართა და გამთენიისას მოკვდა. მისი სიკვდილის შემდეგ უკვე რამდენიმე წელი გავიდა და მე დღესაც გულგრილად ვერ ვუყურებ ვერც ერთ ავჩარკას. ყველა მათგანში ჩემს მურიკოს ვხედავ. ისინი ხომ ასე ძალიან ჰგვანან ერთმანეთს ძალღური მხიარული სიცილით და ადამიანების სიყვარულით აღსავსე თვალებით. ჩვენს ვიდუოკადრებში კი შემოგვრჩა მურიკოს ბოლო ბანაობის სცენის ამსახველი კადრები: მურიკო შედის ზღვაში და გადაგდებული პლასტიკატის ბოთლისკენ მიცურავს. პირის ჩავლება უნდა, მაგრამ უჭირს. რამდენიმე ამაო ცდის შემდეგ მაინც ავლებს ბოთლს პირს და გატანჯული მზერით ნაპირისკენ მოემართება.

პატარა ლეკვი ბავშვებმა ქუჩაში იპოვეს და სახლში მოიყვანეს. ლეკვს ტიკივით დიდი მუცელი ჰქონდა და ტიკო დავარქვით. ტიკო უჯიშო ძაღლის ლეკვი იყო. მაგრამ ისიც, როგორც ყველა ძაღლი, ძალიან საყვარელი იყო. ტიკოს ცხოვრების დეტალებს ველარც

ვიხსენებ. ის მე უფრო მისი ტრაგიკული სიკვდილით დამამახსოვრდა. ტიკოს საშინელი დაავადება შეეყარა. დაავადება ნელ-ნელა შეეპარა და ასევე ნელ-ნელა განვითარდა. მე ახლაც არ ვიცი მას ორი დაავადება ჰქონდა სხვადასხვა დროს თუ ერთი დაავადების ეტაპები იყო.

ტიკოს ჯერ დამბლა დაეცა. ინვა და ფეხზე ვერ დგებოდა. მოსაშარდადაც ვერ დგებოდა და იქვე იფსამდა. დამბლა რამდენიმე კვირა გაგრძელდა. მერე კი ნელ-ნელა წელი აითრია და წამოდგა, გაიარა. დამბლამ თითქოს უკვალოდ გაუარა და ის ისევ ძველებურად ჯანმრთელი ტიკო იყო, მაგრამ მალე სულ განსხვავებულმა სიმპტომებმა იჩინეს თავი. მას ჯერ თვალების დანირპვლა დაეწყო. მე თვალებს ვუნმენდდი და სპეციალურ მაღამოსაც ვუსვამდი. წირპლები უმცირდებოდა, მაგრამ მკურნალობის შეწყვეტის შემდეგ ყველაფერი თავიდან იწყებოდა. თუმცა, ეს არც იყო ჩვეულებრივი წირპლები, ჩირქიან გამონადენს უფრო ჰგავდა. ასე გრძელდებოდა თვეების განმავლობაში. მერე კი მდგომარეობა გაუარესდა და დაავადებამ ერთბაშად ყველა მხრიდან შეუტია სანყალ ძაღლს. ტიკო გახდა. თავზე, ყურებს შუა, შუბლს ზემოთ სისხლიანი წყლული გაუჩნდა. წყლულმა ისე ამოჭამა თავზე კანი და ხორცი, რომ ჩვენ გვეჩვენებოდა, თითქოს თავის ქალაც კი უჩანდა. არა ვარ დარწმუნებული, იქნებ, მართლაც უჩანდა. ყურების წვერებიდან სისხლმა დაიწყო დენა წვეთ-წვეთად. ფრჩხილები ძალიან გაეზარდა, დაუგრძელდა და მოეკრუნჩხა. თითქოს ჩაუბრუნდა კიდეც. ფრჩხილებს ვაჭრიდით, მაგრამ როცა იზრდებოდნენ ისევ თავის უცნაურ ფორმას ღებულობდნენ, ტიკოს ტანზე ბალანი შეუთხელდა და მთელი ტანი საშინლად ექავებოდა. ტიკო სულ იქექებოდა, იფხანდა და იბერტყებოდა. მაგრამ ყოველი ძლიერი გაბერტყვის დროს სისხლის წვეთებს აფრქევდა გარშემო და ყველაფერს სისხლით რწყავდა. ოჯახის წევრები საშინელ დღეში აღმოვჩნდით, მაგრამ ტიკოს გარეთ გაგდება არ შეგვეძლო, გვეცოდებოდა. თითქმის მთელი ზამთარი სახლში გვყავდა და მისი ავადმყოფობის საშინელ გამოვლინებებსაც მოთმინებით ვიტანდით. მე თითქმის მთელი თბილისის ვეტეჩიმები დავიარე. ტიკოს დაავადების სიმპტომებს რომ ვუყვებოდი, ჩემი პირველი სიტყვებიდანვე მათი დიაგნოზი ერთნაირად საშინლად

ჟღერდა: ლეიშმანიოზი. ვეტექიმებს ვეკითხებოდი, რაიმე თუ ეშველებოდა ტიკოს. ყველა ერთხმად ერთსა და იმავეს მპასუხობდა: ლეიშმანიოზის მკურნალობა ძალიან ძვირი დაგიჯდებათ. მისი გადარჩენის ძალიან მცირე შანსი არსებობს. თუ სასწაული მოხდა და გადარჩა, მას შეიძლება დაავადება ისევ შეუბრუნდეს. თქვენც განვალდებით და ძაღლსაც გაანვალებთო. საუკეთესო გამოსავალი – ძაღლის დაძინებაა, ანუ დაძინებით მოკედინებაო. ამ დაავადების შესახებ მოვაგროვეთ ცნობები და გავიგეთ, რომ ლეიშმანიოზი კოლოს თუ რომელიღაც კოლოს მონათესავე მწერით გადადის. გაზაფხული ახლოვდებოდა და მე შიშმა შემიპყრო. ლეიშმანიოზიანი ძაღლი სახლში გვყავდა. გაზაფხულზე კოლოები გაიღვიძებდნენ, მომრავლდებოდნენ. კოლოს შეეძლო ჯერ ლეიშმანიოზიანი ძაღლისთვის ეკბინა და მერე ოჯახის რომელიმე წევრისთვის. მივხვდი, რომ ერთადერთი გონივრული გადაწყვეტილება მრჩებოდა: ტიკო სასწრაფოდ უნდა დაგვეძინებინა. დაძინებაც საკმაოდ ძვირი ჯდება – 50 ლარი, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში ეკონომიაზე ლაპარაკი ზედმეტი იყო. სასწორზე ოჯახის წევრების, მათ შორის სამი ბავშვის ჯანმრთელობა იდო და შეიძლება სიცოცხლეც კი.

ერთ-ერთ ვეტერინარულ პუნქტში ვეტერინარ ქალს მოველაპარაკე და თანხაზეც შევთანხმდით. ქალი დანიშნულ დროს მოვიდა. მე ვიცოდი, რომ საკმაოდ დიდი სტრესის გადატანა მომიწევდა და წინასწარ ვამზადდები ჩემს თავს, რომ ამ გამოცდისთვის მედგრად გამეძლო. მაგრამ ჩემი სულიერი აფორიაქება ვეტექიმი ქალის დანახვისთანავე დაიწყო. ქალის გარეგნობამ ჩემზე თავზარდამცემად იმოქმედა. დაახლოებით 40-იოდე წლის საკმაოდ ლამაზი და ტანადი რუსი ქალი იყო, თევზივით გამოციებული წყალ-წყალა ფერის მოცისფრო-მონაცრისფრო თვალებით. სადღესასწაულოდ გამოპრანწულიყო. თითქოს თეატრში ან საღამოს წვეულებაზე იყო დაპატიჟებული. ფეხზეც მაღალი წვეტიანქუსლიანი ფეხსაცმელები ჩაეცვა. მე ასეთი ჩაცმულობა შეუფერებლად მეჩვენა იმ პროცედურისათვის, რომელიც მას უნდა ჩაეტარებინა. ტიკო ამ დროს ბაღში იყო და მეც ქალი ბაღში ჩავიყვანე. ქალს ფეხსაცმლის ქუსლები მინაში ეფლობოდა და ძლივს დადიოდა. მისი ძვირფასი ტანსაცმელი კი ხეების ტოტებს ედებოდა. ის აშკარად უკმაყოფი-

ლო ჩანდა და არც მალავდა ამას. ქალმა ძაღლის დაჭერა მთხოვა ნემსის გასაკეთებლად. მე ტიკო დავიჭირე და მივხვდი, რომ თავის შეკავება სულ უფრო და უფრო მიძნელდებოდა. მაგრამ იმასაც ვხვდებოდი, რომ რაღაც არ უნდა დამჯდომოდა, გადანყვეტილება სისრულეში უნდა მომეყვანა. ტიკოს რომ შევხედე, თვალები ცრემლით ამევსო. ტიკო, როგორც ყველა წესიერი ძაღლი მამაკაცებისადმი უფრო იჩენდა ხოლმე უნდობლობას და აგრესიას, ქალებს და ბავშვებს კი არ ერჩოდა. ამ ვეტიქიმი ქალის მიმართაც განსაკუთრებული სიმპათიით განიმსჭვალა. მას აშკარად უმტყუნა ძაღლურმა ალლომ. ტიკო ალერსიანად და სიყვარულით სავსე თვალებით შეჰყურებდა თავის ცივისსხლიან ლამაზ მკვლელ ჯალათს და კუდს უქიცივნებდა. ალბათ, ჩემი სტუმრისგან არაფერ ცუდს არ მოელოდა. ტიკო გვენდო და ნემსის გაკეთების უფლება მოგვცა. წამალმა მალევე დაიწყო მოქმედება. ტიკო მოდუნდა, დაბარბაცდა. სახეზე უცნაური სუბელური კეთილგანწყობილი და ბედნიერი ღიმილი დასთამაშებდა. მთვრალი კაცივით შესცივინებდა ექიმს თვალებში. ტიკო ბორძიკ-ბორძიკით ბალის ბოლოსკენ გაემართა. ქალმა მიყვირა, რომ ძაღლი დამეჭირა და მასთან მიმეყვანა. როგორც ჩანს, მან ძაღლს ჯერ მხოლოდ რაღაც მოსამზადებელი ნემსი გაუკეთა, ტკივილგამაყუჩებელი, გამაბრუებელი თუ დასამშვიდებელი. მეორე, მთავარი ნემსი ჯერ კიდევ გასაკეთებელი იყო. მაღალ და წვეტიან ქუსლებზე შემდგარ ქალს ტიკოს დევნა არ შეეძლო, ამიტომ ძაღლი მე უნდა მიმეყვანა მასთან. ტიკო კი სულ უფრო სუსტდებოდა, დუნდებოდა. მე მას ხელი საყელოში ჩავავლე და ქალისკენ მივათრევდი. ტიკოს სახეზე ისევ ის ნეტარი ღიმილი დასთამაშებდა, მაგრამ მოძრაობა უჭირდა და მეც მიჭირდა მისი ექიმამდე მიყვანა. მე ჩემს ემოციებს უკვე ვეღარ ვაკონტროლებდი და კი არ ვტიროდი, არამედ – ვბლაოდი და ვღრიალებდი. თან საშველად და დასახმარებლად ოჯახის წევრებს ვუხმობდი. მაგრამ მათ კარ-ფანჯარა მაგრად მიეკეტათ, რომ არაფერი არ გაეგოთ. ჩემი ღრიალი ალბათ, მაინც ესმოდათ, მაგრამ ახლა მათ გარეთ ვერანაირი ძალა ვერ აიძულებდა გამოსვლას. ისინი ყველანაირად იცავდნენ თავს ამ საძინელებისაგან. როგორც ჩანს, ყველაზე ძლიერი ისევ მე აღმოვჩნდი. მე მივხვდი, რომ არავის დახმარების იმედი აღარ უნდა მქონოდა, ბოლო

ძალა მოვიკრიბე და როგორც იქნა, ტიკო ექიმამდე მივათრიე. ექიმმა მეორე ნემსიც გაუკეთა. ტიკო ისევ სიყვარულით სავსე თვალებით შემოგვეყურებდა. მე ისევ ვტიროდი და ვლრიალებდი. ექიმი ქალი ისე მიყურებდა, როგორც შეშლილს, გიჟს, არანორმალურს. მეორე ნემსის შემდეგ ტიკო ძალიან სწრაფად გათავდა. მგონი მართლა არაფერი არ უგრძენია. მე ქალს გასამრჯელო მივეცი, მადლობა გადავუხადე და კარამდე მივაცილე. ტიკო იქვე დავმარხეთ, ბაღში, ღობის ძირას.

შავი პოინტერის ლეკვი ჩემმა ქმარმა ქუჩაში იპოვა და სახლში წამოიყვანა; ალბათ, ვიღაცას დაეკარგა. ძაღლს მისი ცანცარა ხასიათის გამო ცანცურიკო დავარქვით. ცანცურიკო ძალიან ლამაზი ძაღლი იყო. საკმაოდ დახვეწილი ფორმები და შავი, მოკლე მბზინავი ბეწვი ჰქონდა. ცალი თათი და მკერდი მარმარილოსებრი ორნამენტით ჰქონდა მოხატული. პატარა ბავშვივით ცელქი და მოუსვენარი დარჩა ბოლომდე. ძალიან მოძრავი და აბეზარი იყო, მაგრამ რაც უფრო მეტს ცელქობდა და თავს გვაბეზრებდა, მით უფრო მეტად გვაყვარებდა თავს. ფრინველის ბუმბულის დანახვაზე გიჟდებოდა. სოფელში მეზობლებს ქათმებს ჰპარავდა და სახლში მოარბენინებდა, დასისხლიანებულ ქათმებს პატრონებს ვუბრუნებდით და ბოდიშებსაც ვუხდიდით. ყველგან ცხვირს ყოფდა. ექსკურსიებზე სულ წინ მირბოდა, ყველა ბუჩქისკენ და ხრამისკენ ექაჩებოდა ყელზე მობმულ თოკს ან ჯაჭვს და მეც თან მიმათრევდა. ალმარში კი სულ სირბილით ავყავდი. სოფლებზე გავლისას ქათმებს და ინდაურებს ანიოკებდა. ძროხებზე და ცხენებზე ყეფით იწევდა. ძაღლებსაც აღიზიანებდა და საჩხუბრად იწევდა.

ერთხელ ქვათახევის მონასტერში მივდიოდით ფეხით რამდენიმე ქალი და ბავშვების მთელი ამაღლა. მე და ცანცურიკო როგორც ყოველთვის წინ-წინ მივრბოდით. როგორც იქნა, 3 საათიანი სიარულის შემდეგ, ქვათახევის მონასტერიც გამოჩნდა. მე ცანცურიკომ ხიდისკენ გამაქანა. აზრზე მოსვლა ვერ მოვასწარი, რომ მონასტრის ეზოდან ჩვენსკენ უზარმაზარი მოწითალო-მოყვალისფრო კავკასიური ნაგაზი გამოექანა. ცანცურიკოც ყეფით გაექანა მისკენ. ჩვენ ერთმანეთს ხიდის შუაში შევხვდით. კავკასიურმა ნაგაზმა ჩემი ცანცურიკო ფეხქვეშ მოიგდო. მე ძაღლის

საყელურზე გამობმულ თოკს ხელი გავუშვი და ადგილზე გავშეშდი. ახლა კი მიხვდა ცანცურიკო რომ ზედმეტი მოუვიდა, ზურგზე გაგორდა და შეშინებული თვალებით შეჰყურებდა თავზე წამოშდგარ გოლიათს. გოლიათმა ნაგაზმა კეთილშობილება გამოიჩინა, და ძირს მონურად განრთხმულ ცანცურიკოს პირი არ დააკარა, მაგრამ ყოველი შემთხვევისთვის განძრევის საშუალებას არ აძლევდა. საბედნიეროდ, მონასტრის ბერები წამოგვეშველნენ და ყველაფერმა მშვიდობიანად ჩაიარა. მერე-ღა ვიხსენებდით მხიარულად ამ ტრაგიკომიკურ სიტუაციას: მონასტრის მხრიდან ჩვენსკენ ანაფორების ფრიალით და ყვირილით მორბოდნენ ბერები და თავიანთი გოლიათი ძაღლის დასაშოშმინებლად ხელში უზარმაზარი ყველის ნაჭრები ეჭირათ. ჩვენი ჯგუფის წევრი ორი ყმანვილი შიშისგან ხეზე ამძვრალიყო. ჩემს ქალიშვილს კი პირი დაეღო და შეშინებული ბლადოდა.

ცანცურიკომ ჩვენთან ერთად ერთ-ერთი მთის ალპური მწვერვალიც დაიპყრო. ზაფხულის პაპანაქების მიუხედავად, იქ, მაღლა, საკმაოდ გრილი ნიაფი უბერავდა და ცანცურიკოს ყურებს სასაცილოდ უფრიალებდა. ცანცურიკო ტყით ძალიან მოიხიბლა და დაინტერესდა. ყველგან გამალებით თხრიდა ნოყიერ ნეშომპალიან ნიადაგს და სულ რაღაცას ეძებდა. სოფლის გარშემო ველ-მინდვრებში თავისუფალი ნავარდიც ძალიან მოსწონდა. გამლილ სივრცეს რომ დაინახავდა, უმართავი ხდებოდა და საოცარი სიჩქარით მიჰქროდა და მიჰქროდა...

ცანცურიკომ ჩვენს ოჯახში სულ 2 - 3 წელი იცხოვრა. მერე საშინელი დაავადება შეეყარა. ძაღლს თითქოს ყველა აცრა დროულად ჰქონდა ჩატარებული, მაგრამ მაინც გახდა ავად. ვერ გავიგეთ, რა მოხდა, ან სად დაევშვით შეცდომა. იქნებ რომელიმე აცრა მაინც დაუგვიანდა? ექიმებმა ცანცურიკოსაც მურიკოს მსგავსად ძაღლის ჭირის დიაგნოზი დაუსვეს. ცანცურიკოს ორიენტაცია დაერღვა. ფეხები ერეოდა, ბარბაცებდა, უაზროდ ტრიალებდა წრეზე. პირიდან ღორბლი სდიოდა. მერე ძირს ეცემოდა და ბნელიანივით ფართხალებდა. თავს იატაკს ურტყამდა გამწარებული და სახეს ისახიჩრებდა. ნაცემ-ნაბეგვი დრუნჩიდან, კბილებიდან და პირ-ხახიდან სისხლი სდიოდა. ჩემი ქმარი დასაწყნარებელ ნემსს უკეთებდა, მაგრამ ნემსი გვიან იწყებდა მოქმედებას. ცანცურიკო

ადილაში გავახვიეთ და ვეტექიმთან ჩავიყვანეთ მანქანით. იქ მას ვენაში წვეთოვანი გადასხმები გაუკეთეს, მაგრამ მისი გადარჩენის იმედი არ მოგვცეს. ჩვენ მაინც ვაგრძელებდით მის მკურნალობას. ფული არ დაგვიშურებია. ძვირადღირებულ ნემსებს ვუკეთებდით. მაგრამ ცანცურიკოს გამოკეთება არ ეტყობოდა. მალე კი სულ გაითიშა. უგონოდ იწვა ოთახში საბანაოფარებული დაახლოებით ერთი კვირის განმავლობაში. მხოლოდ სუნთქავდა და ხანდახან კონვულსიური მოძრაობით უკრთოდა რამდენიმე კუნთი ან თათებს ოდნავ ამოძრავებდა, თითქოს ძილში რაღაც მშფოთვარე სიზმარს ხედავდა. ცანცურიკოს ასეთი მდგომარეობა ჩვენი ოჯახისთვის საკმაოდ მძიმე გადასატანი იყო, მაგრამ ცანცურიკოს სიბრალული ჩემში დედობრივმა შიშმა გადაფარა ჩემი შვილების ჯანმრთელობის გამო. ეჭვი მიღრღნიდა გულს – ცოფი ხომ არ იყო? თანაც ამ დღეებში ჩემი ბიჭი გახდა ავად. მაღალი სიცხე მისცა. მე საშინელი პანიკა დამეწყო. ქალაქის ცენტრალურ ვეტერინარულ და ეპიდემიოლოგიურ სამსახურს მივმართე. წინასწარვე გამოვანერინე უფასო მიმართვა ცოფზე ანალიზის ჩასატარებლად. მაგრამ ამ ანალიზის გასაკეთებლად მკვდარი ძაღლის თავის ჩატანა ყოფილა საჭირო შესაბამის ლაბორატორიაში. რა თქმა უნდა, მე ძაღლისთვის თავის მოჭრა არ შემეძლო, ამიტომ დიდი ხვეწნის შემდეგ ლაბორატორიის თანამშრომლები დავითანხმე იმაზე, რომ მე მათთან ძაღლის თავს კი არა, არამედ მკვდარი ძაღლის მთელ გვამს ჩავიტანდი. მაგრამ ამ მოლაპარაკებებს ვანარმოებდი მაშინ, როდესაც ცანცურიკო სახლში იწვა და არც რჩებოდა და არც კვდებოდა. მისი ახალგაზრდა ორგანიზმი სიკვდილს უძალიანდებოდა. მე კი ანალიზის გაკეთება მეჩქარებოდა. თანაც ამ დღეებში რომელიღაც დღესასწაული ახლოვდებოდა და მეშინოდა, რომ ცანცურიკოს სიკვდილი თუ დღესასწაულის დღეებს დაემთხვეოდა, მაშინ ლაბორატორია არ იმუშავებდა და ანალიზის გაკეთება დაგვიანდებოდა. მომაკვდავი ძაღლის საანალიზოდ მიღებაზე კი ლაბორატორია უარს ამბობდა. მე ლაბორატორიის მთავარი ვეტექიმი შევანუხე ჩემი სატელეფონო ზარებით და შეკითხვებით. მე მას ტელეფონით ძაღლის დაავადების სიმპტომებს ვუყვებოდი. თან ვუხსნიდი, რომ ჩემს შემფოთებას ბავშვის ავადმყოფობა იწვევდა. მაინტერესებდა, ცოფი ძაღლის ნერწყვით და ღორბლით

თუ გადადიოდა. ვეტიქიმი მამშვიდებდა, რომ თუ ბავშვს ნაკბენი არ ჰქონდა და თუ ნერწყვი რომელიმე განაკანრს არ მოხვდა, ისე ცოფი ბავშვს არ გადაედებოდა. მარნმუნებდა, რომ ცოფის შემთხვევაშიც კი დრო საკმაოდ გვექონდა და, რაც მთავარია, ლაბორატორია დასვენების დღეებშიც კი ძაღლის ლეშს ჩაიბარებდა; ბავშვის ავადმყოფობა კი შეიძლება უბრალო დამთხვევა ყოფილიყო, რადგან ის გლანდების გამო ხშირად ცივდებოდა და მაღალ სიცხეებსაც აძლევდა. მე ცოტა გულზე მომეშვა, თორემ ნერვიულობისაგან შეშლილობის ზღვრამდე ვიყავი მისული. ვერ წარმოიდგენთ, რა გადავიტანე, სანამ ვეტიქიმი ჩემს დამშვიდებას შეძლებდა. ლამ-ლამობით გულგახეთქილს მელვიძებოდა და სიცხიანი ბავშვის გახშირებულ სუნთქვას ვუსმენდი. თავში ათასნაირი საშინელი და შემადრწუნებელი აზრი და ფიქრი მიტრიალებდა. უკვე ცხადზე ცხადი იყო, რომ ცანცურიკოს უკვე ველარაფერს ვუშველიდი. მთავარი ახლა ჩემი შვილის ჯანმრთელობა და სიცოცხლე იყო. მაგრამ ცანცურიკო ჯერ კიდევ სუნთქავდა. ის ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. ანალიზის გაკეთება კი გვიანდებოდა. მე უკვე მის სიკვდილს ვნატრობდი. სიკვდილი მისთვისაც დიდი შვება, ტანჯვისგან განთავისუფლება და დასვენება იქნებოდა, და ჩვენც გვეშველებოდა. ჩემი თავი უცნაური და სასტიკი გამოცდის თუ არჩევანის წინაშე დავაყენე: მე თვითონ ხომ არ მომესწრაფებინა ცანცურიკოსთვის სიცოცხლე? რაც უფრო ჭიანურდებოდა ცანცურიკოს სიკვდილი, მით უფრო მეტი საფრთხე ემუქრებოდა ჩემი შვილის სიცოცხლეს. მე უკვე დღეში რამდენჯერმე ვუსვამდი საკუთარ თავს საშინელ შეკითხვას: შევძლებ კი ცანცურიკოს ბალიშით გაგუდვას? ეს ხომ დიდი დანაშაული არ იქნება, რადგან ამ მკვლელობას საკმაოდ სერიოზული გამამართლებელი მიზეზი ექნება. თანაც, ცანცურიკო, ფაქტიურად, მკვდარია, მხოლოდ სუნთქავს, თორემ გონება მთლად გათიშულია. მე დღესაც არ ვიცი და არა ვარ დარწმუნებული, შევძლებდი თუ არა ასეთი საშინელი ნაბიჯის გადადგმას. მე პირველად დავუსვი ჩემს თავს შეკითხვა: შემეძლო თუ არა მკვლელობის ჩადენა. საბედნიეროდ, მთავარმა ვეტიქიმმა შეძლო ჩემი დამშვიდება და ამ საშინელი გამოცდის ჩაბარებაც აღარ მომინია. მთავარი ვეტიქიმი თვითონვე მიხვდა, თუ რა საშინელი არჩევანის წინაშე შეიძლება ვყოფილიყავი როგორც დედა და მან წინასწარვე

გამაფრთხილა, რომ ძალის სიკვდილი არავითარ შემთხვევაში არ დაგვეჩქარებინა. მან აგვისნა, რომ ძალის ორგანიზმში ცოფის დაავადების მიმდინარეობა თავისი ლოგიკური დასასრულით უნდა დასრულებულიყო, ბოლომდე უნდა მისულიყო და ძალის სიკვდილით დამთავრებულიყო იმისათვის, რომ ანალიზს სწორი შედეგი ეჩვენებინა.

კიდევ რამდენიმე დღე და ცანცურიკომაც შეწყვიტა სუნთქვა. ამ დროისათვის ჩემი ვაჟიც უკვე გამოკეთებული იყო და ცანცურიკოს ნეშტის გადატან-გადმოტანაში მეხმარებოდა. ჩვენ ის ცელოფნის დიდ პარკში ჩავდეთ და ტაქსის მძღოლი მის ლაბორატორიამდე მიყვანაზე დავითანხმეთ. ლაბორატორიაში რომ მივითანეთ, ცანცურიკო ჯერ კიდევ ნელთბილი იყო. მე და ჩემი შვილი დერეფანში ველოდებოდით. იმ ოთახიდან, სადაც ცანცურიკოს ნეშტი შევიტანეთ და სადაც პირბადიანი და ხელთათმანებიანი ექთანი შევიდა, საშინელი ღრჭიალის ხმა გაისმა. ეს, ალბათ, ცანცურიკოს თავს აჭრიდნენ. წინასწარი პასუხი კეთილსაიმედო აღმოჩნდა და ჩვენ დამშვიდებულები წავედით სახლში. რამდენიმე დღეში კი საბოლოო ანალიზის პასუხის გასაგებად დავრეკეთ. ცოფი არ აღმოჩნდა. მე გული დამწყდა, რომ ცანცურიკოს ნეშტის ლაბორატორიაში დატოვება მოგვიხდა და ის სხვა ძალღებვიტ ჩვენს ბაღში ვერ დავმარხეთ. არ მსიამოვნებდა იმის წარმოდგენა, რომ მისი ლამაზი სხეული ჩემთვის გაურკვეველი საშინელი მეთოდით უნდა გაენადგურებინათ.

8. კლარაბელა, ლუი და ბიჭუნა

ვიღაცამ ეზოში ღობიდან პატარა კნუტი გადმოგვიგდო. კნუტს თვალების რალაც დაავადება სჭირდა. თვალები დანიშპლული და ქუთუთოები შეწებებული ჰქონდა. მე კნუტი სახლში შევიყვანე და თვალის მალამო წავუსვი. თეთრი კნუტი იყო. ტანზე სულ რამდენიმე მონაცრისფრო ზოლიანი ლაქა ეხატა კუნძულებივით. სითეთრის გამომემას კლარაბელა დავარქვი. ზოგჯერ კი თეთრთოვლას და ნაზიბროლასაც ვეძახდი. კნუტს სხვა კატებისგან განსხვავებით ერთი ნიშანიც ჰქონდა: ყურების წვერზე წაწვეტებული ბალ-

ანი, რაც, ალბათ, იმაზე მიუთითებდა, რომ მის წინაპრებში რომელიღაც უცნობი ჯიშის კატაც ერია. ასეთი ნანვეტებულბალნიანი ყურის წვერები, თუ არ ვცდები აფთრებს თუ ფოცხვრებს უნდა ჰქონდეთ. სანამ კლარაბელა შემოგვისახლდებოდა, სახლში უკვე გვყავდა ოქროსფერი თუ ჟღალი ფერის მამალი კატა – ლუი. ეს სახელი მას ჩემმა ქალიშვილმა შეურჩია საფრანგეთის მეფის, ე. წ. „მეფე-მზის“ - ლუი მეოთხემეტის - „პატივსაცემად“. კლარაბელა ლუის სულ სათამაშოდ იწვევდა. ლუი კი სერიოზული ზრდასრული კატა იყო და კლარაბელას გამოწვევაზე ძალიან ღიზიანდებოდა. კლარაბელა კი არ ეშვებოდა, საბრძოლო პოზას ღებულობდა, ყელს მოიღერებდა და ლუის ეჭიმებოდა. ძალიან სასაცილო სანახავი იყო, ეს ერთი ციცქნა კნუტი როგორ დიდგულად და უშიშრად აეცუზებოდა ხოლმე ლუის ცხვირწინ. ჯერ გაშემდებოდა, გაირინდებოდა და მერე უცებ თავს ესხმოდა, ყელზე თათებს შემოხვევდა და თვითონვე ძირს ეცემოდა, გაგორდებოდა. მერე ხელახლა ჩაუსაფრდებოდა სადმე სამალავში და იქიდან მოულოდნელად გამოხტებოდა. ლუი კლარაბელას ოინებს თავს არიდებდა, გაურბოდა, ძალიან რომ შეწუხდებოდა, მაშინ კი შეულრენდა-შეუბერავდა ზიზლით, კატურად და თათსაც მოსცხებდა. კლარაბელას და ლუის ორთაბრძოლები ძალიან სახალისო სანახავი იყო. განსაკუთრებით შეუდარებელი იყო კლარაბელას თავდასხმის წინ პოზა, რომელიც საოცარ თავხედურ სიმამაცეს და ვაჟკაცობას გამოხატავდა. მე ძალიან ვნანობ, რომ ამ პოზის და ამ ორთაბრძოლების ვიდეოზე გადაღება ვერ მოვახერხე. კლარაბელა ძალიან ჭკვიანი და საყვარელი დედალი კატა დადგა. ლუი ადრე თუ ამრეზით უყურებდა, ერთ მშვენიერ დღეს მან კლარაბელაში დედალი კატა აღმოაჩინა. კლარაბელამ იმდენი იხტუნავა, რომ ლუისგან დაფეხმძიმდა. ის ჯერ კიდევ ბოლომდე არ იყო კნუტობის ასაკიდან გამოსული, რომ ლუიმ მასზე იძალადა და გააუპატიურა. მშობიარობის დრომ რომ მოუწია, კლარაბელა საშინლად აფორიაქდა. ოთახში დაძრწოდა, ადგილს ვერ პოულობდა და სანყლად კნაოდა. ლუიც აფორიაქებული იყო, თანაუგრძნობდა, კუდში დასდევდა, შეწუხებული კნაოდა. თითქოს დახმარება უნდოდა, მაგრამ არ იცოდა, როგორ უნდა დახმარებოდა. თან ზოგჯერ სექსუალური კავშირის დამყარებასაც ცდილობდა. კლარაბელამ ოთხი ციცქნა კნუტი და-

ყარა და მზრუნველად შეუდგა მათს მოვლა—გასუფთავებას და ძუძუთი კვებას. კნუტები მალე წამოიზარდნენ. მაგრამ ერთ დილით კლარაბელას უგუნებობა შევამჩნიე. კნუტებამდე ვერ მიეღნია და ოთახის კარებნინ მისუსტებული იწვა. მალე კი საშინელი ტანჯვით გარდაიცვალა. როგორც ჩანს, სადღაც ვირთხის საწამლავი შეჭამა. კლარაბელა ეზოში დავმარხეთ. მას საფლავში რძით სავსე ძუძუები ჩაჰყვა. კნუტები ხელოვნურ კვებაზე გადავიყვანეთ. თითოეულს განსხვავებული და განსაკუთრებული ხასიათი ჰქონდა. მაგრამ ყველას გამოჰყვა დედისგან ყურის წვერზე წაწვეტიებული ბალანი, რომელიღაც განსაკუთრებული ჯიშის ნიშნად. მალე ჩვენ კნუტების გასაღების პრობლემის წინაშე აღმოვჩნდით. როგორც წესი, კატის კნუტი არავის არ უნდა. საქართველოში კატები მაინცადამაინც არ უყვართ. ტრადიციულად შემორჩენილია ჩამორჩენილი შეხედულება, რომ თითქოს კატა „ემშაკისეულია“. მე უბანში კარდაკარ ხეტიალი დავიწყე და ხალხს ვეკითხებოდი, ვინმეს ხომ არ უნდოდა კატის კნუტი. ადამიანთა უმეტესობის პასუხი უარყოფითი იყო, რეაქცია – აგრესიული, დამცინავი და ზიზღნარევი. ისე შეიცხადებდნენ ხოლმე, თითქოს გველი შემეთავაზებინოს: „უფ! არა! არა!“, და ხელებსაც გაასავსავებდნენ ხოლმე. ზოგიერთმა მათგანმა კი კნუტებისაგან განთავისუფლების რამდენიმე ხერხი შემომთავაზა: მაგალითად, ნაგვის ბუნკერში გადაყრა ან წყლით სავსე ვედროში დახრჩობა, ზედ რამის დაფარება და ზედ დაჯდომა. მე ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, რომ რუსებისგან განსხვავებით, ქართველებს მაინცადამაინც არ უყვართ ცხოველები, განსაკუთრებით კი – კატები, რომლებიც „ემშაკისეულ“ არსებებადაც კი მიაჩნიათ. რაღაც გამოსავალი მაინც ვიპოვე. ცხოველთა ბაზრობაზე აღმოჩნდა რუსი ქალი, რომელიც კატის კნუტებით ვაჭრობდა და ირწმუნებოდა, რომ უჯიმო კატებზეც დიდი მოთხოვნილებააო. განსაკუთრებით ზოლიანი კნუტები უნდათ, რომლებიც თავგებზე კარგ მონადირეებად ითვლებიანო. ამ ქალს ცოტა კატის საჭმელსაც თუ დაუტოვებდი და 1–2 ლარსაც აჩუქებდი, კნუტებს სიამოვნებით ჩაიბარებდა გასაყიდად. მერე უკვე ყველაფერი კნუტების ბედ-იღბალზე იყო დამოკიდებული: რომელ კნუტს როგორ გაუმართლებდა, როგორ გაუღიმებდა ბედი და როგორი პატრონის ხელში აღმოჩნდებოდა. მაგრამ მე იმისიც

მეშინოდა, ჩემი კნუტები ვინმეს სამედიცინო ექსპერიმენტებისთვის არ ეყიდა. თან ვცდილობდი, ასეთ საშინელებებზე საერთოდ არ მეფიქრა.

სანამ კნუტებს ბაზრობაზე გასაყიდად გავიყვანდი, მანამდე მათი ოჯახებში დაბინავება მაინც უნდა მეცადა. კლარაბელას ოთხი კნუტიდან ოთხივეს განსხვავებული ხასიათი ჰქონდა. ოთხივე განსაკუთრებული და საყვარელი იყო. ორი მათგანი ჭრელი იყო, ნაცრისფერი, ზოლებიანი, ერთი შავი და ერთი თეთრი, რომელიც დედას ჰგავდა, მაგრამ დედისგან განსხვავებით ნაცრისფერზოლიანი კუნძულები ტანის ნახევარს უფარავდა. ყველაზე ყოჩაღი და ღონიერი ერთ-ერთი ჭრელ-ნაცრიფერ ზოლებიანი აღმოჩნდა, რომელსაც ჩვენ ბოხვერა დავარქვით. ყველაზე ჩაფსკენილი და მკვრივი სხეული ჰქონდა. მაგრამ ერთი უცნაური ნაკლიც აღმოაჩნდა: მისი სუსტი ადგილი მისი ბრჭყალები იყო. რასაც ჩაასობდა, უკან ველარ აძრობდა და საშინლად იტანჯებოდა, ენაოდა და შველას ითხოვდა. ძალიან სასაცილო იყო. ბრჭყალების გაღესვა რომ მოუნდებოდა ავეჯზე ან ხეზე ასვლა, ზედვე მიეკრობოდა ხოლმე ბრჭყალებით და სასაცილოდ ფართხალებდა, სანამ ჩვენ არ მივეშველებოდით და არ ჩამოვხსნიდით. ბოხვერას ბედმა გაუღიმა. ჩემი ქმრის თანამშრომლის ოჯახში მოხვდა. ამ ოჯახში ძალიან უყვარდათ ცხოველები და, მათ შორის - კატები. ბოხვერა მათთან უზარმაზარ, ჭკვიან, ერთგულ, მოსიყვარულე მამალ კატად გაიზარდა და ოჯახის ნევრთა სიყვარულიც დაიმსახურა.

კლარაბელას კნუტებიდან ერთი დედალი აღმოჩნდა – სულ შავი ფერის, ხავერდოვანი რბილი ბალნით. ეტყობოდა, რომ დედალი იყო – მომცრო ტანის და ნაზი. ის ჩვენს წინ მცხოვრები მეზობლის გოგონას ძალიან მოეწონა და სახლში წაიყვანა. თან იმედი ჰქონდა, დედალი კატა თაგვებზე უკეთ ინადირებსო. შავი კნუტი საოცარ ერთგულებას ამჟღავნებდა და ოჯახის ნევრებს გვერდიდან არ შორდებოდა, მაღაზიებშიც დაჰყვებოდა ძალღივით. დედალი იყო და პატარა ტანისა დარჩა. ძალიან ლამაზი, საყვარელი სახე ჰქონდა. დაქალბა ვერ მოასწრო, მანქანამ გაიტანა. დილით ქუჩაში გაჭყლეტილი ვნახე. საშინელი სანახავი იყო. გარშემო სისხლი გაესხა და იქაურობა მოერწყო. თვალები კი ბუდეებიდან გადმოსცვენოდა.

მეორე ჭრელ-ნაცრისფერი კნუტი ყველაზე წყნარი, სუსტი და ნაზი იყო. მისი სახლში წაყვანის მსურველი რომ ვერავინ ვერ ვნახე, მაშინ ბაზრობაზე წაყვანა გადავწყვიტე. მუყაოს კოლოფში ჩავსვი, სკოჩი შემოვაკარი და ჩემი ქმრის მანქანაში ჩავჯექი. ჩაკეტილ სივრცეში რომ აღმოჩნდა, კნუტი საშინელ პანიკაში ჩავარდა და იმდენი იკნავლა, იფართხალა და იფხაჭუნა, რომ კოლოფიდან ამოძრომა შეძლო. როგორც კი ტყვეობიდან განთავისუფლდა, მუხლებზე ამომაფოფხდა და ჩემს კალთაში მოკალათდა. საცოდავი სანახავი იყო. მთელი ტანით ჩამეხუტა და მომეკრა. მთელი მისი არსება ჩემს ნდობას გამოხატავდა. ჩემი სახით თითქოს მფარველი იპოვა. მას ჩემი სჯეროდა და ჩემი იმედი ჰქონდა, რომ მე მას არ ვუღალატებდი და არ მივატოვებდი, არ გავწირავდი, დავიფარავდი. მაგრამ მე ვიცოდი, რომ ის ცდებოდა. ის ხომ გასაყიდად მიმყავდა. ცხოველების ბაზრობაზე კნუტი კატების გამყიდველ ქალს ჩავაბარე და 2 ლარიც დავუტოვე, რომ გაყიდვამდე და ახალი პატრონის გამოჩენამდე მას საჭმელი არ მოჰკლებოდა. ვცდილობდი არაფერზე არ მეფიქრა და გრძნობებს არ ავყოლოდი. სახლში რომ მივედი, მაშინ ვინანე, იმ გამყიდველ ქალს რატომ არ ვუთხარი, რომ ძალიან ნაზი, ალერსიანი და მოსიყვარულე კნუტი იყო, და რომ ის აუცილებლად მოსიყვარულე ადამიანისთვის უნდა მიეყიდა. მაგრამ ჰქონდა კი აზრი ამის თქმას? მოგვიანებით, ჭორის დონეზე ხმა გავრცელდა, კნუტების გამყიდველი რუსი ქალი რომელ კნუტებსაც ვერ ასალებს, სადღაც აქრობსო: ან ხოცავს და ან ქუჩაში უშვებსო. ამის შემდეგ მაგასთან კნუტები აღარ წაგვიყვანია.

კლარაბელას მეოთხე კნუტი თავის და-ძმაზე გაცილებით მეტხანს დარჩა ჩვენს ოჯახში. ის თავის გაყიდულ ძმაზე უფრო ალერსიანი აღმოჩნდა, მაგრამ მისგან განსხვავებით მეტი სითამამით და თავხედობითაც კი გამოირჩეოდა. გამეტებით გვეტმასნებოდა, გვეგლასუნებოდა და დაჟინებით მოითხოვდა, რომ მოვეფერებოდით. ჩვენს ხელებს ისე უყურებდა, როგორც მოფერების იარაღს და თავისი ჭკუით ადამიანის ფეხის თითებიც მოფერების იარაღი ეგონა. გარეგნობით, სითამამით და სიმამაცით თავის დედას ჰგავდა, კლარაბელას. ბავშვებს მისთვის ენრიკეს დარქმევა უნდოდათ, პოპულარული საესტრადო მომღერლის ენრიკე

იგლესიასის საპატივსაცემოდ, მაგრამ მას ჩემს მიერ გამოგონილი სახელი – „ბიჭუნა“ შერჩა. მერე გამახსენდა, რომ ჰემინგუეის საყვარელ კატასაც რაღაც ამის მსგავსი სახელი ერქვა – „ბოიზ“, რაც ბიჭუნას უნდა ნიშნავდეს. ბიჭუნა სულ პატარა კნუტი იყო, როდესაც მეზობლის ბავშვმა შემთხვევით ფეხი დაადგა და ცხვირ-პირიდან სისხლი ადინა. ჭრილობები ჯერ კიდევ ბოლომდე მოშუშებული არ ჰქონდა, შოკიდანაც ბოლომდე არ იყო გამოსული და, ალბათ, დარეტიანებულიც იყო, რადგან აივნიდან გადავარდნაც მოახერხა და ძველ ჭრილობებს ახალიც დაუმატა. დრო გავიდა და ბიჭუნა გამოკეთდა, მაგრამ ახლა კეფაზე, ყურის უკან ერთი ბლუჯა ბალანი გასცვივდა და ქეცის მაგვარი რაღაც დაემართა. ამ დაავადებასაც მკურნალობა დასჭირდა. ყოველ დღე მალამოს ვუსმევდი. ბიჭუნას ქეცი მოურჩა, მაგრამ მისი ამ ფათერაკიანობის გამო მისი გაჩუქება ვერ მომიხერხდა დროულად. ამასობაში კი ისე შევეჩვიეთ და ისე შეგვიყვარდა, რომ მისი სახლში დატოვება გადავწყვიტეთ, მიუხედავად იმისა, რომ სახლში ერთი კატა უკვე გვყავდა, თქვენთვის კარგად ნაცნობი მამალი კატა - ჟღალი ლუი. ბიჭუნასაც დედამისის მსგავსად უყვარდა ომობანას თამაში. მაგრამ ის ლუის მაგივრად ჩვენს ძაღლს ეთამაშებოდა: დასდევდა, გაურბოდა, ემალებოდა, უსაფრდებოდა, თავს ესხმოდა, ყელზე თათებს შემოაჭდობდა და ორივენი ძირს გაგორდებოდნენ ხოლმე. ქუჩაში უცხო ძაღლებს ეჭიმებოდა, ეფხორებოდა, შემაშინებელ პოზებს ღებულობდა და ტერიტორიას იცავდა. ძაღლებიც ფრთხილდნენ და კუდამოძუებულნი გარბოდნენ. მაგრამ ბიჭუნას მაინც არ ჰქონდა დედამისის მსგავსი არაჩვეულებრივი, ყელმოღერებულის საბრძოლო პოზა.

ბიჭუნასთან ძილს ხომ არაფერი არ სჯობდა. სანოლს მოხერხებულად მოერგებოდა და ტკბილად გაიზმორებოდა. მთელ სიგრძეზე გაინელებოდა და თათებს ლოყაზე მომანყობდა. ბიჭუნაც ჩვენი ოჯახის სრულუფლებიან წევრად იქცა ლუის მსგავსად. ლუი ასაკიანი, სტაჟიანი კატა იყო, ბიჭუნა კი შედარებით ახალგაზრდა, სულ რამდენიმე წლისა, მაგრამ ლუი და ბიჭუნა დაახლოებით ერთ დროს გარდაიცვალნენ. ერთ დღეს ლუის უგუნებობა შევამჩნიეთ და მივხვდით, რომ ავად იყო. მე და ჩემმა ვაჟმა ყუთში ჩავსვით და ვეტერინართან წავიყვანეთ. კატა ძალიან იყო მისუსტებული,

მაგრამ სამედიცინო პროცედურების ჩატარება რომ დავუწყეთ, მაინც საკმაო წინააღმდეგობას გვინევდა. ვეტექიმს რომ დავხმარებოდით, მე და ჩემს ვაჟს უხეში, სამუშაო ხელთათმანები გვეცვა და კატას ისე ვაკავებდით. ვეტექიმმა ლუის უკანა ტანიდან სიცხე გაუზომა და გადასხმები გაუკეთა. თერმომეტრზე სისხლი შევნიშნე. წესით, ეს სისხლი ნორმალური ვეტერინარისთვის საკმაო ინფორმაციის მატარებელი უნდა ყოფილიყო. ვეტექიმს 25 ლარი გადავუხადეთ და კატა სახლში წავიყვანეთ. გადასხმებმა ვერავითარი შედეგი ვერ გამოიღო. ლუის გამოკეთების პირი არ უჩანდა. ოჯახში პანიკა ატყდა. ჩვენ გავგვასენდა, ლუის ავადმყოფობის დასაწყისში, ჩემი ქალიშვილი მის გამოკვებაზე რომ ზრუნავდა, კატა განვდილ ლუკმას წაეპოტინა და ბავშვს ხელის მტევანი გაუკანრა. სანერვიულოდ ნამდვილად გვქონდა საქმე: ლუის ცოფი ხომ არ სჭირდა? მე ისევ მომინია ცოფის ცენტრში მისვლა, სადაც ყოველთვის ყურადღებით მხედებოდნენ და ყოველთვის კვალიფიციურ დახმარებას მიწევდნენ. მათ, როგორც შეეძლოთ, დამამშვიდეს, რომ საჩქარო არაფერი არ იყო და კატის გარდაცვალებას უნდა დავლოდებოდით, რათა ცოფზე ანალიზის გაკეთება ყოფილიყო შესაძლებელი. მათი მხარდაჭერა ძალიან მეხმარებოდა, მაგრამ, ხომ წარმოგიდგენიათ, მაინც რა დღეში ვიქნებოდი, სანამ ყველაფერი საბოლოოდ არ გაირკვეოდა.

მე ცოფის ცენტრის შენობასთან ვიდექი, ხელში ტელეფონი მეჭირა და ჩემი ქმრისგან ლუის გარდაცვალების შესახებ ცნობას ველოდებოდი. სულთმობრძავი ლუი კი ჩვენს სახლში იწვა და უკანასკნელ წუთებს ითვლიდა. ცანცურიკოს სიკვდილის შემდეგ ვიცოდი, რომ ცოფზე ეჭვის შემთხვევაში მომაკვდავი ცხოველისთვის სიცოცხლის მოსწრაფება არ შეიძლებოდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ანალიზის პასუხი სანდო არ იქნებოდა. ლოდინის გარდა მეტი გზა არ დავგრჩენოდა. როგორც იქნა, ჩემმა ქმარმა შემატყობინა, რომ ლუიმ სული დალია და მისი ლეში თუ ცხედარი ჩემს ქმარს მანქანით უკვე მოჰქონდა. ამასობაში მე ისევ ვიხსენებდი ყველაფერს, რასაც ცოფის ცენტრში მეუბნებოდნენ. თურმე, ცოფიანი ცხოველის ნაკბენის ან განაკანრის ადგილმდებარეობასაც კი მნიშვნელობა ჰქონია. ამიტომ აზუსტებდნენ ექიმები განაკანრის ადგილს ჩემი ქალიშვილის ხელის მტევანზე. მე ახლა

კარგად ვერ ვიხსენებ, მაგრამ მათ ზუსტად იცოდნენ რომელი ნერვული დაბოლოებების დაზიანება იყო სიცოცხლისთვის უფრო საშიში: ხელის გულის, ზურგის თუ თითების. საბედნიეროდ, ყველაფერი კარგად დასრულდა და ლუის ცოფი არ აღმოაჩნდა.

ეს დღეები ისე ვიყავით თავზარდაცემულნი და განერვიულებულნი, რომ ვერც კი შევამჩნიეთ - ბიჭუნა არ გამოჩენილა. ამ ამბის შემდეგ ბიჭუნა აღარც გვინახავს და მაშინ ყველაფერი ცხადი გახდა: ორივე კატა მოინამლა. შეიძლება განზრახ არც მოუნამლავთ, მაგრამ ვილაცამ სადღაც ვირთხის წამალი დაყარა და კატებმა შეჭამეს. ლუიმ სახლამდე მოაღწია, ბიჭუნას კი ძალა არ ეყო და სადღაც მოკვდა. წესით, ვეტექიმს მონამვლაზე ეჭვი უნდა გასჩენოდა, როდესაც ლუის უკანალიდან გამოღებულ სისხლიან თერმომეტრს დახედა. ამის გარეშეც, მას ჯერ მონამვლის ვარიანტი უნდა გამოერიცხა. ახლა მე იმ ვეტექიმზე მეტი ვიცი. ინტერნეტში საინტერესო ინფორმაცია წავიკითხე. კატის მონამვლის შემთხვევაში მას მაშინვე უნდა დავაღვიწხოთ აბსორბენტი: აქტივირებული ნახშირი ან კვერცხის უმი ცილა. აბსორბენტი შეინოვს კუჭის შიგთავსს სანამლავთან ერთად და სანამლავი სისხლში გადასვლას ვერ მოასწრებს. რამდენიმე საათის შემდეგ კი ცხოველს საფალარათო ზეთი, აბუსალათინი უნდა მივცეთ, რომ აბსორბენტის მიერ შეწოვილი სანამლავი ორგანიზმიდან გარეთ გამოვიდეს. მე რომ ეს გამოცდილება ადრე მქონოდა, იქნებ ლუი გადამერჩინა. ვეტექიმმა კი სულ ტყუილუბრალოდ ანამა სიკვდილის წინ ლუი; მან უბრალოდ - ფული გააკეთა...

თითქოს ბედისწერა იყო: ბიჭუნაც იმავე სანამლავით მოინამლა, რომლითაც დედამისი - კლარაბელა...

ბიჭუნას სახსოვრად შემომრჩა ლექსი:

ფისო, ფისო, ფისუნა
ჩვენო ფისო ლამაზო,
ახატულო, ჩახატულო,
დახატულო და ნაზო.

თბილო, რბილო და თან ტკბილო,
კოხტა და თან მოქნილო,
ამაყო, ამპარტავანო,
არასდროს ქედმოხრილო.

თავნებავ და უკარებავ,
ტბებივით ღრმა თვალებით,
სიბრალული არ იცი?
თაგვი მოჰკალ წამებით.

ლუის და ბიჭუნას შემდეგ, კარგა ხანს კატები აღარ გვყოლია, მაგრამ მერე, ნელ-ნელა ჩვენი ოჯახური ტრადიცია აღდგა და ორ ძალს ორი ახალი კატაც მიემატა: ენრიკე და სერგი, მაგრამ ეს უკვე სხვა კატური ისტორიების დასაწყისია.

9. ნაგავსაყრელზე

რბილად რომ ვთქვათ, „ცუდად მოსაგონარი“ თუ „ავადსახსენებელი“ 90-იანების შემდეგ დაახლოებით 30 წელი გავიდა. აღარ არსებობს ლოტიკინის დასახლებასა და სანერგის დასახლებას შორის სტიქიურად გაჩენილი ნაგავსაყრელი. 30 წლის განმავლობაში ბევრი რამ შეიცვალა. სანერგის დასახლება, რომელიც გარდაბნის რაიონს ეკუთვნოდა, ოფიციალურად თბილისს შეუერთდა და ქალაქის ფარგლებში მოექცა. ხელისუფლებამ ადამიანებს თვითნებურად შემოღობილ-მიტაცებული მიწის ნაკვეთები დაუკანონა და მეურნეობის მიწების კერძო პირებზე გაყიდვის უფლებაც გასცა. სოკოებივით გამრავლდა ახალ-ახალი პროექტებით აშენებული კერძო სახლები. ახალი, თანამედროვე საბავშვო ბაღიც აშენდა და ბაღის წინ სკვერში ტრენაჟორებიც დამონტაჟდა. ბავშვების ჟრიამულით აივსო სანერგის დასახლება. ასფალტი დაიგო და გზის პირებზე ნაგვის ურნები დაიდგა. იმატა სუფთა ჰაერზე მოსიერ-ნეთა რაოდენობამაც და ყურზე საყურედამაგრებული, სტერილიზაციაგაკეთებული მანანწალა ძაღლების რაოდენობამაც. მე და ჩემი დაქალებიც ხშირად ვსეირნობთ საღამოობით ნაძვების ხეივანში, მაგრამ, სამწუხაროდ ჩვენც, სხვა მოსიერნეებსაც და სანერგის დასახლების მცხოვრებლებსაც გვანუხებს ამ ულამაზესი ხეივნის ბედი. ნაძვები ერთი მეორის მიყოლებით ხმებიან.

საქართველოში ფიჭვების რაღაც დაავადება გავრცელდა და ფიჭვები მასობრივად ხმებიან თბილისსა და თბილისის შემოგა-

რენში, მაგრამ ნაძვების დაავადებაზე ჯერჯერობით არაფერია ცნობილი. ჩემი აზრით, მთავარი შეცდომა მერიამ დაუშვა, როდესაც ნაძვების ხეივანის უშუალო სიახლოვეს ნაკვეთების გაყიდვის უფლება დააკანონა. თვალს ახარებს უახლესი პროექტებით ამენებული ლამაზი და მდიდრული სახლების ხილვა, მაგრამ ნაძვები ერთი მეორის მიყოლებით ზეზეულად ხმებიან. იქნებ ვინმე სპეციალურადაც ახმობს, მაგრამ გაუგებარია, როგორ შეიძლება, რომ ადამიანმა, რომელმაც ეს ადგილი სამოსახლოდ შეარჩია ამ სილამაზისა და სუფთა ჰაერის გამო, შემდეგ ბრძოლა გამოუცხადოს და მოსპოს ეს სილამაზეც და სუფთა ჰაერიც?! ნაძვების ხეივანში უკვე დიდი ხანია, რაც აღარ ტრიალებს მაცოცხლებელი წინვოვანი სურნელი. ნაძვების უშუალო სიახლოვეს ბეტონის ლობები ამენდა. ბეტონის ლობეს ხომ საძირკველი სჭირდებოდა და ნაძვების ფესვებიც ჩაიჭრა. ნაძვების გარშემო პარტარ-პატარა ინდივიდუალური ტროტუარებიც დაცემენტდა, ხოლო სახლების მშენებლობების პერიოდში, ნაძვების ფესვებთან გაჭრილ პატარა არხში გარბიტის, გაჯის, ცემენტის, მაზუთის და სხვა, ჩემთვის უცხო ქიმიური ნივთიერებების ნიაღვარი მიედინებოდა და სამშენებლო მასალების ნარჩენებიც იყრებოდა. მოსახლეობისაგან მერიაში არაერთი განცხადება შევიდა. მოვიდნენ, დახედეს, გამხმარი ნაძვები ახალი ნერგებით ჩანაცვლდებო - დაადგინეს, და ნავიდნენ. სანერგის დასახლების ლამაზი ხეივანი მალე აღარ იარსებებს, მაგრამ, მთავარია, რომ პროგრესი მაინც თავისი გზით მიემართება და უკეთესი მომავლის იმედსაც ტოვებს.

მოთხრობა, ჩანახატი თუ ესსე — „ნაგავსაყრელზე“ — 90-იან წლებში დავწერე და ამ თანამედროვე შესავლის შემდეგ გადავწყვიტე, რომ ეს ძველი მასალა უცვლელი სახით შემეთავაზებინა მკითხველისათვის. მე მგონი, საინტერესო უნდა იყოს 20-30 წლიანი შუალედის შემდეგ შედარებითი ანალიზის ჩატარების შესაძლებლობა და პლიუს-მინუსების აღრიცხვა. ამიტომ ახლა 20-30 წლის წინანდელ ამბებს მოგიყვებით.

ეს საცალფეხო ბილიკი ნაგავსაყრელზე გადის. აქ თავდება თბილისის გარეუბანი, ლოტკინი, და იწყება სანერგის დასახლება, რომელიც გარდაბნის რაიონს ეკუთვნის. აქედან ქალაქის მეორე მხარეს ხელის განვდენაზე მოჩანს სატელევიზიო ანძა და ტაფობ-

ში მოთავსებული ქალაქი, რომელიც ხან სმოგის ბურუსში იძირება და ხან კი გამჭვირვალე ჰაერში ამოტივტივდება-ხოლმე ამინდის შესაბამისად. გარშემო ჩალისფერშერეული მწვანე ბალახით დაფარული მთები, გორაკები და ბორცვებია. მყარად დგანან ელექტროგადამცემი ხაზების რკინის კონსტრუქციები, რომლებიც ქარის დროს უცნაურად აჟღერდებიან, აზუზუნდებიან და თითქოს სევდიან მელოდიას უკრავენ მაღალი ძაბვის მავთულებზე.

სანერგის დასახლება ნახევარ საუკუნეზე მეტია, რაც აშენდა. მას საოცარი სილამაზის ნაძვების ხეივანი, დეკორატიული აუზი და ეგზოტიკური ადმინისტრაციული შენობა ამშვენებდა. ახლა ეს ლამაზი შენობა ინგრევა, იშლება და მასში ლტოლვილები არიან შესახლებულები. დასახლება თავიდან ორსართულიანი ბარაკის ტიპის შენობებისგან შედგებოდა, რომლებსაც მოგვიანებით 4-5 სართულიანი პატარ-პატარა კორპუსებიც დაემატა. ბარაკსა და ბარაკს შორის თავის დროზე საზოგადოებრივი ტუალეტებიც აუშენებიათ. ეს შენობები დღესაც დგანან და ავარიული მდგომარეობის მიუხედავად, დღესაც ასრულებენ თავის დანიშნულებას. ამას მოწმობს ტუალეტის ორივე შესასვლელისკენ მიმავალი, მაგრად გატკეპნილი ბილიკები. ტუალეტის კედლები დარღვეულია, გვერდები გამონგრეულია და ჟანგიანი რკინის ფირფიტებითაა ამოვსებული, რათა უცხო თვალისგან დაიცვას შენობის შიგთავსი. მაგრამ ტიუალეტს თითქოს საკუთარი უფლებების დაცვა და საკუთარი თავის გალამაზება გადაუწყვეტიაო: ფასადის ცენტრში, ორ გამონგრეულ ადგილს შორის, მიწიდან დაახლოებით ერთი მეტრის სიმაღლეზე ლელვის ბუჩქს ამოუხეთქავს. მართლაც რომ უცნაური სანახავია ლელვის ხის გულსაბნევი დანგრეული ტუალეტის შენობაზე. ზამთარში ლელვის ხე გაშიშვლებულია, მაგრამ გაზაფხულზე მწვანე ფოთლებით იმოსება და უადგილო ადგილის მიუხედავად, ალბათ, იმედებითაა აღსავსე. რა იცის სანყალმა ლელვის ხემ, თუ რა ცუდ ადგილზე მოუწია ამოსვლა, და რომ ამის გამო მას დიდი ხნის სიცოცხლე არ უწერია.

ლოტკინსა და სანერგის დასახლებას შორის სტიქიური ნაგავსაყრელი გაჩენილა. ეს ადგილი არც ქალაქია და არც ქალაქის გარეუბანი. ნაგავსაყრელი თავისებური ცარიელი საზღვარია ქალაქსა და ქალაქის ტიპის სოფლურ დასახლებას შორის. მაგრამ ეს

სიცარიელე ნელ-ნელა ივსება. სანაგვის ტერიტორიას ახლადგაშენებული ბალები და შემოღობილი მიწის ნაკვეთები ავინრობენ. ერთ-ერთ ახალმოსახლეს საკმაოდ მოზრდილი ნაკვეთი შემოულობავს და შიგ სახლიც ჩაუდგამს. სათამაშო სახლი გეგონებათ, იმდენად პატარაა, დაბალი და მინიატურული პროპორციების მქონე. მაგრამ შიგ ნამდვილი ოჯახი ცხოვრობს. კარგ ამინდში ბავშვები გამობაჯბაჯდებიან-ხოლმე ეზოში სათამაშოდ, ხოლო მიწიდან რამდენიმე სანტიმეტრზე ამოშვერილი ონკანის ქვეშ სარეცხი შეუდგამთ გასაველებად. ამ პატარა ოაზისის ღობეს ქარი სანაგვიდან მოტანილ ცელოფნის პარკებს აყრის უხვად. პარკებით დახუნძლული ღობე კი ჯოუტად იცავს ეზოს დაუპატიჟებელი ფერად-ფერადი, გამჭვირვალე და ჭუჭყიანი სტუმრებისგან.

აქ საკმაოდ გაშლილი ჰორიზონტია და უამრავი სუფთა ჰაერი, რომელსაც ნაგავსაყრელის სიახლოვეც ვერაფერს აკლებს. დღისით ნაგავსაყრელს ძირითადად უზარმაზარი მუქი ცისფერი ცა დაჰყურებს, რომელზეც ხანდახან თეთრი ღრუბლებიც დაცურავენ. ღამით კი ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა გაჩახჩახებულ ქალაქში ირეკლება. ფეხქვეშ კი ნაგავსაყრელია, ნაგავსაყრელისთვის დამახასიათებელი წვრილმანი ნაირგვარობით და ცელოფნის პარკების მრავალფეროვანი ფერადოვნებით. ნაგავსაყრელს ყვავ-ყორნები ეხვევიან და უპატრონო ძაღლები დასტრიალებენ. ნაგვით ამოვსებული სარწყავი არხის კალაპოტიც, რომელიც ოდესღაც წყლით ამარაგებდა სანერგის დასახლების ბალ-ვენახებსა და სათბურებს. ამ არხში რამდენჯერ მიბანავია ბავშვობაში.

ნაგვიდან თამამად ამოუყვიათ თავი ცელოფნის პარკებს. ისინი ნიაგის ოდნავ წამოებერვავიც კი ჰაერით ივსებიან და ნაზად ირხევიან. დილა-სალამოს ნაგავსაყრელი განსაკუთრებული ილუმინაციით ირთვება და ნათდება. ამომავალი და ჩამავალი მზის სხივები მიწისკენ იხრებიან და ფერად-ფერად ცელოფნის პარკებს ნაზი ციაგით მსჭვალავენ. ამ დროს ნაგავსაყრელი თითქოს ცოცხლდება და თავისებურ სევდანარევი სადღესასწაულო იერს იძენს. ნუთუ შეიძლება რომ ნაგავსაყრელი სასიამოვნო სანახავი იყოს?! იქნებ ეს უბრალოდ სხვა ასოციაციურ მოგონებებთან დაკავშირებული გრძნობაა? შეიძლება. აციმციმებული ნაგავსაყრელი მე სხვა სანახაობასაც მაგონებს, რომელიც ჩემი ბავშვობისდროინ-

დელ სანერგის დასახლებასთანაა დაკავშირებული. სანერგის დასახლების ადმინისტრაციული შენობის ეზოში ბუნებრივის მსგავსი ხელოვნური პატარა ტბა თუ გუბურა იყო გაკეთებული მინიატურულ პატარა ჩანჩქერთან ერთად. გუბურაზე კი პატარა კოხტა ხის ხიდი იყო გადებული, რომელიც დროთა განმავლობაში დალპა და ის რკინის ხიდმა შეცვალა. მაშინ სანერგის დასახლებასთან ცენტრალური ტრასიდან მისასვლელი ნაძვების ხეივანი სულ სხვაგვარად გამოიყურებოდა. ვინრო გზის ორივე მხარეს ჩამწკრივებულ ნაძვებსაც უფრო ჯანსაღი შესახედობა ჰქონდათ და თანაც ნაძვების გასწვრივ ხეივანს დეკორატიული თუთის ხეების ბუნებრივი ღობე გასდევდა. გვერდი-გვერდ მდგარი თუთების განივი ტოტები მზრუნველ მეზალეს ერთმანეთზე გადაეხლართა გულმოდგინედ და შეეხორცებინა. მანქანების ბორბლებისაგან გაპრიალებულ ასფალტს ორივე მხარეს ნაძვის წიწვებით უხვად დაფარული რბილი ბუნებრივი ტროტუარი გასდევდა, რომელზეც მთელ-მთელი ან სანახევროდ დაშლილი გირჩები ეყარა. ზოგ გირჩს გადაშლილი ვარდის ფორმა მიეღო, ზოგი კი სანთელანთებულ შანდალს მოგვაგონებდა. წიწვოვანი ტროტუარი ყოველი ნაბიჯის გადადგმაზე მოქნილად იზნიქებოდა ფეხქვეშ. წიწვებში უხვად იყო მიმოზნეული გირჩების სათესლე პარკუჭიანი გამჭვირვალე ფირფიტები. თესლის სიმძიმე ყველა ფირფიტას ერთ მიმართულებას აძლევდა, წვეტით ქვევით და გაშლილი ბოლოთი ზევით. ერთხელ, როდესაც თბილისის ზღვიდან დაბრუნებულები ამ წიწვოვან ტროტუარზე დასასვენებლად ჩამოვსხედით, საოცარი სურათი გადაიშალა ჩვენს თვალწინ. სალამოს ჩამავალი მზის ირიბმა სხივებმა გირჩების ძირს მიმოზნეული სიფრიფანა ფირფიტები გამსჭვალეს და ხეივნის გასწვრივ, ნაძვების ძირას თითქოს უამრავი ნაზი სანთელი აინთო, წიწვოვანი ხალიჩა თითქოს აღმასებითა და ბრილიანტებით მოიფინა... ეს იყო ადრე... ახლა კი წიწვოვანი ხალიჩაც ნაგვითა და ნაგვიანი ცელოფნის პარკებითაა დაფარული.

მე ხშირად მიწევს სანერგის ნაგავსაყრელზე გავლა. იქ უამრავი ძროხები ჰყავთ და ჩემი სამი ბავშვისთვის ყვიდულობ რძეს. ლოტკინის დასახლებაში ერთი ლიტრი ძროხის რძე ერთი ლარი ღირს, სანერგეში კი 70 თეთრად შეიძლება შოვნა. სამ ლიტრს თუ ავიღებ,

90 თეთრის ეკონომია გამომდის. ინფორმაციული თვალსაზრისით მკითხველისთვის, ალბათ, საინტერესო უნდა იყოს ფასების შედარება. დაახლოებით 20-30 წელი გავიდა და ახლა ძროხის რძე 2 ან 2,5 ლარი ღირს, ხოლო მალაზიაში სტერილიზებული თუ პასტერიზებული რძე კი — 3-4 ლარი.

მეც სიამოვნებით დავდივარ სანერგეში, თან მუხლის გაშლადაც მეთვლება და თან სუფთა ჰაერითაც ვსუნთქავ. გვიან შემოდგომაზე ან ზამთარში, როცა ადრე ღამდება და ნახირი იგვიანებს საძოვრიდან სახლში დაბრუნებას, ხშირად სიბნელეშიც მიწევს ხოლმე უკაცრიელ ნაგავსაყრელზე გავლა. ამ დროს პეიზაჟიც მარტივდება: ვარსკვლავებიანი ცა მაღლა და გაკაშკაშებული ქალაქი - დაბლა. ნაგავს სიბნელე შთანთქავს, მაგრამ მე ვიცი, რომ მთვარის შუქით მოსუფთავებული ბილიკის გარშემო ნაგავსაყრელი ისევ არსებობს და ღამის სუფთა ჰაერით სუნთქავს. ამ დროს ჩემგან შორსაა ყოველდღიური პრობლემები და საზრუნავი. ამ დროს თუნდაც სულ რამდენიმე წუთით საკუთარ თავთან მარტო ვრჩები და ახლა ჩემთან ახლოსაა ცა და მიწაც. ეს ნაგავი კი თითქოს ჩემი მოკავშირე და მეგობარია. გრილი ჰაერი ღრმად აღწევს ფილტვებში, ტვინსაც წმენდს, გამომაფხიზლებლად მოქმედებს და აზრსაც სააზროვნოდ აღძრავს. ნაგავსაყრელზე გაჩენილი ფიქრები ნაგავსაყრელივით ქაოტურია, მაგრამ იქნებ მათშიც იყოს რაღაც საინტერესო? ზოგჯერ ხომ ნაგავშიც აღმოჩნდება-ხოლმე რაღაც ღირებული?

თავს ზემოთ უსასრულო ცაა, ფეხქვეშ — ჩვეულებრივი, ჭუჭყიანი ნაგავია. ამ ნაგავის ქვეშ, ამ დაბინძურებული ნიადაგის ქვეშ კი მიწაა; ჩვეულებრივი სუფთა მიწა, ისეთი, როგორიც უნდა იყოს თავისთავად მიწა, ადამიანის ჩარევის გრემე: ზევიდან -ნაყოფიერი, მუქი ყავისფერი ფენაა, მის ქვევით კი - ბაცი ყავისფერი, თიხნარი. ამ მიწისთვის სულერთია, რომ მას თავზე ნაგავი აყრია. ასეთ მიწაში იმარხებიან ადამიანები იმისათვის, რომ დროთა განმავლობაში თვითონაც მიწად იქცნენ. რა მოსწრებული გამონათქვამია: „მიწა ხარ და მიწად იქეც!“

მე მხნედ მივაბიჯებ ნაგავსაყრელზე, მახსენდება მარადისობა, მახსენდება, რომ ოდესმე მეც უნდა მოვკვდე, მიწაში დავიმარხო და მიხარია, რომ ახლა, ამ წუთას ცოცხალი ვარ, რომ მიწის ზევით

ვარ, რომ ვსუნთქავ, რომ სწრაფი ნაბიჯით ვბრუნდები სახლში, სადაც ჩემი სამყარო მელოდება და არაფრად ვაგდებ იმას, რომ ჩემს ფეხქვეშ ნაგავსაყრელია.

რა უცნაური აზრი აღარ ამეკვიატება-ხოლმეე ნაგავსაყრელზე. მაგალითად, ასეთი: „ნუთუ გრდაუვალია, რომ ჩვენი შვილები სხვისი შვილების ხარჯზე არსებობდნენ და იკვებებოდნენ?“ ძროხის რძე აუცილებელია ბავშვებისათვის, მაგრამ ეს რძე ხომ, წესით, ხბოს ეკუთვნის? ჩვენ ვატყუებთ ძროხასაც, ხბოსაც, რძეს ვართმევთ და თავს ვიმშვიდებთ, რომ ეს ასეც უნდა იყოს. და ეს ასეც არის. ჩვენ ადამიანები ვართ, ისინი კი - ცხოველები არიან. ჩვენ უფრო ძლიერები და ჭკვიანები ვართ, ამიტომ რძეც ჩვენ უფრო გვეკუთვნის. მაგრამ ცხოვრებაში? ცხოვრებაშიც ხომ ხშირად ხდება ასე? ჩვენ, ადამიანები იძულებულნი ვართ სხვის შვილებს წავგლიჯოთ იმისათვის, რომ ჩვენს შვილებს არ მოვაკლოთ. რა კანონია ეს? ვისი დაწესებულია? ადამიანის თუ ბუნების მიერ? ეს ძლიერთა კანონია. ძლიერი კი როცა ძალაუფლებას ჩაიგდებს ხელში და ძალას იგრძნობს, ყოველთვის ასე მოქმედებს: თავის სასარგებლოდ და სხვების ხარჯზე, სხვების საზიანოდაც კი. სადაც არის ძლიერი, იქ ყოველთვის არის სუსტი, რომელიც იჩაგრება, ილუპება, ან სულაც ცხოვრების სანაგვეზე აღმოჩნდება-ხოლმე. რატომ ხდება ასე? რა არის ეს? კანონზომიერებაა თუ შემთხვევის მსხვერპლია სუსტი? იქნებ, უბრალოდ, მას ბედი არ უღიმის, ბედი არ სწყალობს?

ადრეული გაზაფხული მახსენდება. სალამოხანს სანერგის დასახლებაში მივდიოდი რძის საყიდლად. ნაგავსაყრელიდან კატის კნუტების კნავილი და ლეკვების სასონარკვეთილი წკავწკავი შემომესმა. ისინი ვილაცას გადაეყარა. ნაგვის გროვაზე დედალი ძალლი შემდგარიყო და ყოველი შემთხვევისთვის ყურს უგდებდა. ცოტა გაიარა ხმის მიმართულებით, მაგრამ მერე ფეხი აითრია და გაჩერდა. მე იმედი მქონდა, იქნებ დედობრივმა ინსტინქტმა ლეკვებთან მიიყვანოს და ძუძუ მოაწოვოს-მეთქი. დედალ ძალლს რძისგან დაბერილი ძუძუები ასკდებოდა. ეტყობა, მასაც გადაუყარეს ლეკვები. დედალ ძალლს, ალბათ, უკვე ავიწყდებოდა თავისი ლეკვები. უკვე ბედს ეგუებოდა, როცა ლეკვების წკმუტუნმა თავისი შვილები გაახსენა. ტყუილად მეგონა, რომ დედალი ძალლი

ლეკვებს დაეხმარებოდა. მაგრამ, არა. ის შორიდანვე მიხვდა, რომ ეს სხვისი შვილები იყვნენ და ამიტომ შეჩერდა, აღარ მივიდა, თავი აღარ შეიწუხა. ლეკვების ხმამ თავისი უკვე მივიწყებული შვილები გაახსენა, მაგრამ ძალი მაღევე მოეგო გონს და მიხვდა, რომ ეს ამაო იმედი იყო. მისი შვილები უკვალოდ გაქრნენ. ისინი აღარ არიან. და მისი მეხსიერებიდანაც ქრებიან. სხვისი შვილების ტირილმა მას გული ველარ მოუღბო და ის უკან გაბრუნდა.

სანერგის დასახლებაში რძე ვიყიდე და უკან დავბრუნდი. უკვე ბნელოდა. აღარც ლეკვების წკავნკავი ისმოდა და აღარც კნუტების კნავილი. რამდენიმე დღის შიმშილმა და დაღლილობამ ალბათ, თავის გაიტანა და ჩაეძინათ. ვინ იცის, ეს მათი უკანასკნელი ძილი იყო. ძილი მაინც შვება იყო მათთვის. ისინი სულ რამდენიმე დღით მოევლინნენ ამ ქვეყანას იმისათვის, რომ შიმშილის, სიცივის, შიშის და მიუსაფრობის საშინელი ტკივილი გამოეცადათ. ვინ იყო სასტიკი: ბუნება, რომელმაც ისინი გააჩინა, თუ ადამიანი, რომელმაც ისინი ნაგავსაყრელზე გადაყარა და სასიკვდილოდ გაიმეტა იმიტომ, რომ მათი შენახვა არ შეეძლო ან არ სურდა? გული ამიჩუყდა და ცხვირის ნესტოებში მლაშე წვა ვიგრძენი. ცხვირსახოცი სახლში დამრჩენოდა და იძულებული ვიყავი ცრემლები სახელოთი შემემშრალეზინა, ხოლო ცხვირი კაკლის ნორჩი ფოთლებით მომეხოცა. კაკლის ფოთლის სასიამოვნო სუნი ვიგრძენი და გამიკვირდა, რომ ამ ლამაზ გაზაფხულზე ვილაცას უჭირდა და შიმშილის და სიცივისაგან ტკივილს გრძნობდა.

ლეკვებს და კნუტებს არ შეუმჩნევიათ, რა სასიამოვნო სურნელი ტრიალებდა ჰაერში, რა ლამაზი იყო მზისაგან მენამულისფრად შეღებილი ღრუბლები. მათ ამისთვის არ ეცალათ. მათ შიოდათ, სწყუროდათ და დედის მზრუნველი სითბო და სიყვარული ენატრებოდათ. ისინი ეძებდნენ დედის მფარველ სხეულს, მის რბილ, ფაფუკ და გემრიელ ძუძუებს, მაგრამ გარშემო გულგრილი, უცხო და შიშის მომგვრელი ნაგავსაყრელი გადაშლილიყო. გაზაფხული იყო, ნაზი და ლამაზი გაზაფხული, რომელიც ყველას სიცოცხლისთვის ეპატიჟებოდა. ეს კნუტები და ლეკვებიც ჰაზაფხულზე მოევლინნენ ქვეყანას. არც გვიან და არც ადრე. ზუსტად იმ დროს, როგორც წესი და რიგი მოითხოვდა: ეს მათთვის წლის საუკეთესო დრო იყო ამქვეყნად გაჩენისათვის. მაგრამ არ გაუმართლათ.

არის ასეთი ანდაზა: „ბედი მომეც და სანებვეზე გადამაგდეო“. ეს ანდაზა იქნებ ასე უფრო მართებული ყოფილიყო: “ბედი მომეც და სანაგვეზე გადამაგდეო”? ან კი რა აზრი აქვს ნებვის გროვაში ან ნაგავში ჩაკარგულ სიცოცხლეს? მაგრამ სანებვესაც გააჩნია და სანაგვესაც. მცენარის თესლისთვის სანებვე საუკეთესო ნიადაგია აღმოცენებისათვის, სანაგვეზე კი ყვავ-ყორნები თავს შესანიშნავად გრძნობენ. ამ ლეკვებს და კნუტებსაც შეიძლება ჰქონოდათ ბედი და ვინმე კეთილ მგზავრს ან გამვლელს გაეგო მათი განწირული ტირილი. მაგრამ მათ მართლა არ ჰქონიათ ბედი. არავის არ მიუქცევია ყურადღება მათი ხმებისთვის. ადამიანები თითქოს დაყრუდნენ, დაბრმავდნენ და გულებიც გაუქვქვდათ. გზაზე ბევრმა აიარა და ჩაიარა, მაგრამ არავის არ გაუჩნდა მათი გადარჩენის სურვილი. ალბათ, მხოლოდ მე შევამჩნიე ისინი, მხოლოდ მე მივაქციე ყურადღება მათს ძახილს, მაგრამ სხვების მსგავსად მეც მტკიცედ მქონდა გადაწყვეტილი, რომ მათ ბედში არ ჩავრეულიყავი. ისინი მეც სასიკვდილოდ გავიმეტე და თავი იმით დავიმშვიდე, რომ სახლში 2 კატა და 2 ძაღლი მელოდებოდა.

მთელი ღამე წვიმდა. ძლივს გამოიდარა. რამდენიმე დღის შემდეგ ისევ მომიწია ნაგავსაყრელთან გავლა. მინდორში სრული სიჩუმე იდგა, ოღონდ გაზაფხულის ნაზი სურნელის ნაცვლად ნიავეს სიღამპლის მყრალი და გულისამრევი სუნი მოჰქონდა. მე ისლა დამრჩენოდა მეფიქრა, რომ ყველაფერი დამთავრდა, რომ ლეკვებმა და კნუტებმა დაისვენეს. ისინი ისევ დედა-ბუნებამ ჩაიკრა გულში და მარადიული ძილის უმფოთველ სამყაროში უკან დააბრუნა.

ამ ამბიდან რამდენიმე დღის შემდეგ მეზობლის ბავშვმა ლობიდან ახალშობილი კნუტი გადმოგვიგდო. კნუტი ქვებზე დაეცა დრუნჩით. მე მისი გადარჩენა ვცადე. რძეს ვასმევდი პიპეტით, მაგრამ რძე ცხვირის ნესტოებიდან უკან გადმოსდიოდა. თვალები ან ჯერ არ ახელოდა, ან რაღაც დაავადება სჭირდა: თვალები სქელი წირპლით ჰქონდა გაწეპილი. მე ბამბით მოვწმინდე და თვალის მალამო წავუსვი. თვალები თითქოს მოურჩა, მაგრამ კნუტი მაინც არ გადარჩა. მეორე დღეს მოკვდა. მე კი თვალები დამინთლდა, ცრემლდენა დამეწყო და ორი კვირის განმავლობაში დამჭირდა მკურნალობა. რა უცნაურია?! ნაგავსაყრელზე გადაყრილი

კნუტების გადასარჩენად თითიც არ გამინძრევია. ეზოში გადმოგდებულ კნუტს კი თან გადავყევი. ალბათ იმიტომ, რომ ეს კნუტი დაეინახე და ნებისყოფა არ მეყო, რათა ჩემს გულში გაჩენილ სიბრალულს მოვრეოდი. ნაგავსაყრელზე კი გამიადვილდა სასტიკი სიმშვიდის შენარჩუნება: ისინი ხომ ჩემგან შორს იყვნენ! მე ხომ მათ ვერ ვხედავდი!? ეტყობა, ასეა ადამიანის ფსიქიკა მონყობილი: შორ მანძილზე უფრო ადვილია ყველაფრის მიმართ გულგრილად დარჩენაც, სასტიკად ყოფნაც და, ალბათ, დანაშაულის ჩადენაც კი.

წლების წინ ტელევიზორში აჩვენეს უპატრონო ბავშვთა სახლში გაზრდილი ქალი, რომელიც ტყის პირას მიეტოვებინათ ახალშობილი და რომლისთვისაც ღორებს ორივე ხელის მტევანი მოეჭამათ. ბავშვი მწყემსებს ეპოვნათ და ბავშვთა სახლში ჩაებარებინათ. სულ ახლახანს კი ქალაქის ერთ-ერთ ნაგავსაყრელზე ახალშობილი ბიჭი იპოვეს. ზამთარი იყო. ბავშვს სიცვიდან ხელის თითები მოყინვოდა და ამიტომ რამდენიმე თითის ამპუტაცია დასჭირდა. ბავშვს გიორგი დაარქვეს. ვერ გადაეწყვიტათ: ბავშვი ისევ დაებრუნებინათ დედისთვის, რომელმაც სახლში იმშობიარა და ბავშვის გადაგდებას ბებიაქალს აბრალებდა, თუ უპატრონო ბავშვთა სახლში ჩაებარებინათ. მე ჩემდაუნებურად მკრეხელური აზრი ამეკვიატა: იქნებ ჯობდა, რომ არ გადარჩენილიყო? რა ელის ამ სასტიკ ცხოვრებაში ხეიბარს? მას ხომ თავიდანვე არ გაუღიმა ბედმა და ყველასაგან უარყოფილი და გარიყული ნაგავსაყრელზე აღმოჩნდა? რამდენიმე თვის შემდეგ კი მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებმა გაავრცელეს ცნობა: „ნაგავსაყრელზე ნაპოვნი გიორგი მენინგით გარდაიცვალა“.

სიკვდილის ფილოსოფიური თემა ხელოვნებაში

მსუბუქი, ლამაზი და გადნობილი თუ საშინელი სიკვდილი

„ლამაზი სიკვდილი“ — ჯანსუღ ჩარკვიანი

როცა დაიწყებს წყარო საუბარს,
მზეს რომ მისწვდება ირმის ბლავილი,
შემოასკდება როცა ალუბალს
მუხლზე კაბა და გულზე ყვავილი.

როცა კვირტები აფეთქდებიან,
როცა სიმღერას იტყვი სასურველს,
როცა ირმები დაფეთდებიან,
მზეს შეხედავენ, რქებში ჩანურვილს.

როცა მერცხალი ზეცას შეუტევს,
როცა მინაზე მზე და დარი დგას,
ირემი აპრილს კარებს შეუმტვრევს
და ატმის რტოებს რქებად დაიდგამს.

როცა მზე მინდვრებს კალთებს დაუცლის
საგვირილოდ და საენძელოდა,
ირემი ირემს ბალახს გაუნვდის
და რქას მიურტყამს სადღეგრძელოდა.

როცა ძეწნები ატირდებიან
და აკოცებენ ვაზებს ხარდნები,
შევხედავ ზეცას ნატვრისთვლებიანს,
ავტირდები და ავხარხარდები.

მოიგონებენ წარსულს მკვიდრები,
აბუზუნდება ქვეყნად ყველა მთა,
გავდიადდები, გავსულდიდდები
და ავენთები მამულს კელაპტრად.

დავდგები ცერზე, როგორც ავაზა,
ერთს გადავხედავ დღეებს გაფრენილს,
მერე მოვკვდები ისე ლამაზად,
ვით დაიბადა ეს ყველაფერი.

სიკვდილის თემა ყოველთვის იყო ფილოსოფოსთა ყურადღე-
ბის ცენტრში, მაგრამ „სიკვდილის ფილოსოფიას“ ჯერ კიდევ და-
საკავებელი აქვს სათანადო ადგილი „სიცოცხლის ფილოსოფი-
ის“ გვერდით. სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ისევე, როგორც
არსებობა-არარსებობის და ყოფნა-არყოფნის პრობლემა, არა
მხოლოდ ეგზისტენციალური ფილოსოფიის, არამედ საერთოდ
ფილოსოფიის ერთ-ერთი უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი
პრობლემაა. სიცოცხლის ფილოსოფიასთან შედარებით, სიკვდი-
ლის ფილოსოფია უფროა მეტაფიზიკური ფილოსოფია მიღმურო-
ბის თვალსაზრისით და უფრო რთული ფილოსოფიაა. ჩვენ არ
ვიცით, რა ხდება აქ, ამქვეყნად, სადაც ჩვენ ვართ და მით უმეტეს,
რა უნდა ვიცოდეთ იმის შესახებ, სადაც ჩვენ არ ვართ. ჩვენთვის
ამოუცნობია სიცოცხლის საიდუმლო და მით უმეტეს, ამოუცნო-
ბია სიკვდილის საიდუმლო. სიკვდილის პრობლემა მარადიული
ეგზისტენციალურ-მეტაფიზიკური პრობლემაა, იმქვეყნიური
პრობლემაა, რომელიც ამქვეყნიური გამოცდილების გათვალის-
წინებით გამოიძიება. მაგრამ გამოიძიება კი?

„სიკვდილი დედა ყოფილა, სიცოცხლე – დედინაცვალი“, – ეს
სიტყვები ვახუშტი კოტეტიშვილს მწარე ცხოვრებისეულმა გა-
მოცდილებამ ათქმევინა. თითქოს არავინ არ დაობს იმაზე, რომ
„ჩვენ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ“. გარკვეული აზრით,
სიკვდილი როგორც არყოფნა, მართლაც არის დედა, რადგან ჩვენ
არყოფნიდან მოვდივართ და ისევ არყოფნას ვუბრუნდებით, მა-
გრამ, მეორეს მხრივ, გვიყვარს კი სიკვდილი როგორც „შვილებს“
დედაშვილური სიყვარულით? მაინც რა პასუხი უნდა გავცეთ შე-

ქსპირისეულ კითხვას: „ყოფნა. – არყოფნა, საკითხავი აი, ეს არის“ ? „ყოფნა-არყოფნის“ დაპირისპირებულ წყვილში უპირატესობა აუცილებლად ყოფნას უნდა მივანიჭოთ, ისევე როგორც ძილთან შედარებით – ღვიძილს, ისევე როგორც „არსებობა-არარსებობისა“ და „სიკვდილ-სიცოცხლის“ წყვილებში – არსებობას და სიცოცხლეს. მართალია, ეს მეტად „ადამიანური“ თვალსაზრისია, მაგრამ, ჩემი აზრით, ფილოსოფიური ცნებებისა და კატეგორიების დალაგებას თუ მოვინდომებთ იერარქიული რიგითობის მიხედვით, მაშინ პირველობა აუცილებლად არსებობის და სიცოცხლის კატეგორიას უნდა მივანიჭოთ და არა სიკვდილს და არარას.

„გახსოვდეს სიკვდილი!“ – გვახსენებს, გვაფრთხილებს და ჩვენს ყურადღებას სიკვდილისკენ წარმართავს ლათინური ფრთიანი გამონათქვამი. სპინოზას აზრით კი, თავისუფალი ადამიანი არაფერზე არ ფიქრობს ისე ცოტას, როგორც სიკვდილზე, და მისი სიბრძნეც მდგომარეობს არა სიკვდილის შესახებ, არამედ სიცოცხლის შესახებ ფიქრში. მაგრამ მე უფრო ვემხრობი იმ ფილოსოფოსებს, რომელთა აზრითაც, ფილოსოფია სიკვდილისკენ სვლა, სიკვდილის სწავლა, ან სიკვდილისთვის მზადებაა, ხოლო სიკვდილი ფილოსოფიის მუზაა.

ხშირად პოეტები შესაშური დადებითი ეპითეტებით ამკობენ სიკვდილს. მაგალითად: „ღმერთმა გიშველოს სიკვდილო, სიცოცხლე შვენობს შენითა“, – ამბობს ვაჟა ფშაველა და ამ სიტყვებით იმის თქმა სურს, რომ სიკვდილის გარეშე სიცოცხლეს აზრი ეკარგება და სწორედ სიკვდილი აძლევს ღირებულებას სიცოცხლეს როგორც წუთისოფელს და სანუთროს. ფილოსოფიური თვალსაზრისით, ვაჟა ფშაველა მართალია, თუმცა, გულის სიღრმეში შეიძლება არც დავეთანხმოთ და გაუგებრადაც მოგვეჩვენოს, თუ როგორ შეიძლება, რომ სიცოცხლე სიკვდილით იწონებდეს თავს და სიკვდილი ალამაზებდეს და ამშვენებდეს სიცოცხლეს. ლადო ასათიანის ლექსის სიტყვები კი სიცოცხლის სადიდებელ ჰიმნად ჟღერს: „რადგან სიცოცხლე ასე ნავარდობს, სიკვდილის ყველა კარი დარაზეთ და იმ ბედნიერ დღეს გაუმარჯოს, როცა ჩვენ გავჩნდით ამ ქვეყანაზე!“ სიკვდილი მრავალნაირი შეიძლება იყოს, მაგრამ ადამიანთა უმეტესობისთვის სიკვდილი უარყოფით ემოციებთან, მოგონებებთან ან ასოციაციებთანაა

დაკავშირებული. მაინც როგორია სინამდვილეში სიკვდილი? ამას ვერასოდეს ვერ გავიგებთ, მაგრამ ჩვენ მაინც ვცდილობთ სიკვდილის შეფასებებში გარკვევას. ფილოსოფიასა და მხატვრულ ლიტერატურაში სიკვდილი შეიძლება ხასიათდებოდეს ისეთი დადებითი ეპითეტებით როგორიცაა მსუბუქი, ლამაზი და ბედნიერი, მაგრამ არის კი სიკვდილი მართლა ასეთი?

„ლამაზი სიკვდილი“ უწოდეს ერთადერთი ქალიშვილის კიბოთი სიკვდილს მშობლებმა, როზმარი და ვიქტორ ზორზებმა ნიგნში „გზა სიკვდილისაკენ. იცხოვრო ბოლომდე“. ამ ნიგნში აღწერილია 25 წლის ინგლისელი ქალიშვილის, ჯეინ ზორზას უკანასკნელი დღეები უკურნებელი სენით შეპყრობილ მომაკვდავ ავადმყოფთა სპეციალურ საავადმყოფოში, ე.წ. „ჰოსპისში“, სადაც ყველა პირობა იყო შექმნილი იმისთვის, რომ სასიკვდილოდ განწირული ადამიანებისთვის შეძლებისდაგვარად შეემსუბუქებინათ სიცოცხლესთან განშორების მტანჯველი და ტკივილიანი წუთები. ჯეინ ზორზა სრული შეგნებით და სავსებით საღ გონებაზე მყოფი თვითონ ირჩევს ამ ქვეყნიდან წასვლის დღეს და მას ცნობიერების გამთიშავ სპეციალურ ნემსს უკეთებენ. თავისთავად ცხადია, რომ ნიგნი ნებისმიერ მკითხველზე საკმაოდ მძიმე შთაბეჭდილებას ტოვებს, დიდ გულისტკივილს იწვევს და, რბილად რომ ვთქვათ, ჯეინ ზორზას სიკვდილის მომენტის სილამაზის აღქმას აძნელებს.

„ძალიან მსუბუქი სიკვდილი“ უწოდა დედის სიკვდილისადმი მიძღვნილ მოთხრობას ეგზისტენციალისტმა ფილოსოფოსმა ქალმა სიმონა დე ბოვუარმა. სიმონა დე ბოვუარს ჰქონდა იმის შესაძლებლობა, რომ დედამისი პარიზის ერთ-ერთ პრესტიჟულ თუ ძვირადღირებულ საავადმყოფოში მოეთავსებინა, სადაც სხვა, იაფფასიან საავადმყოფოებთან შედარებით გაცილებით უკეთესი მკურნალობა, მოვლა და ყურადღება იყო გარანტირებული, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მომაკვდავ ავადმყოფს საავადმყოფოში ყოფნის ერთი თვის განმავლობაში, საშინელი ტკივილების გადატანა მოუწია. ეს ყველაფერი ძალიან დეტალურად, დღიურების სახით და ქრონოლოგიური სიზუსტით აქვს აღწერილი სიმონა დე ბოვუარს. ექიმები ფრანსუაზა დე ბოვუარს ტკივილგამაყუჩებლებსაც უკეთებდნენ, ორი ქალიშვილიც ედგა თავს, ნათესავები და ნაცნობ-მეგობრებიც ყურადღებას არ აკლებდნენ, მაგრამ,

ყველაფრის მიუხედავად, მე მაინც ვერ ვუნოდებდი მის სიკვდილს „ძალიან მსუბუქს“, მით უმეტეს, რომ ფიზიკურ ტანჯვა-წვალებასთან ერთად ფრანსუაზა დე ბოვუარმა სიკვდილის შიშიც სრული შეგნებით გამოსცადა. მას „ყუთში ჩადების“ და „ორმოში ჩადების“, ანუ კუბოს და საფლავის შიშიც ჰქონდა.

მოთხრობაში სიმონა დე ბოვუარი იხსენებს თავის ბავშვობის დროინდელ შთაბეჭდილებებს ბებიის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით. ბებიის სიკვდილი საკმაოდ განსხვავდებოდა დედის სიკვდილისგან. ღრმად მორწმუნე ბებიას უთქვამს, ბოლო თოხლო კვერცხს შეეჭამ და წავალ ჩემს გუსტავთანო. როგორც ჩანს, ბებიასთან შედარებით, სიმონას დედა - ფრანსუაზა - გაცილებით მეტს ფიქრობდა სიკვდილზე და უფრო მეტადაც ეშინოდა სიკვდილის. ქალიშვილები უმაღლავდნენ, მაგრამ ბოლოს ფრანსუაზამ მაინც გაიგო სიმართლე, სიკვდილის საშინელების გაცნობიერების პირისპირ მარტო დარჩა და სიკვდილ-სიცოცხლის გამყოფი სიფრიფანა ბარიერის იქით აღმოჩნდა.

სიმონა დე ბოვუარის ამ მოთხრობაში კარგადაა ნაჩვენები ეგზისტენციალისტური ე.წ. „საზღვრითი სიტუაცია“, სიკვდილ-სიცოცხლეს შორის აღმართული სიფრიფანა ბარიერი და სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე, სიკვდილის პირისპირ მარტოდ დარჩენილი ადამიანის აზრები, გრძნობები და განცდები. ბლეზ პასკალის აზრითაც, ადამიანები მარტოობაში კვდებიან. სიმონა დე ბოვუარის მოთხრობის კითხვისას კი სულ მახსენდებოდა ჰანს ფალადას ერთ-ერთი ნაწარმოების სათაური: „სიკვდილის დროს ყველა მარტოა“. ამ სათაურით ავტორმა თავისდაუნებურად ეგზისტენციალური „საზღვრითი სიტუაციის“ მოსწრებული და ხატოვანი დახასიათება მოგვცა. სიმონა დე ბოვუარმაც მთელი სიმძაფრით შეიგრძნო სიკვდილის საშინელების წინაშე დედის მარტოობა და მწერლის ხელით აღწერა სიკვდილ-სიცოცხლეს შორის მიმდინარე რბოლა, რომელიც საბოლოოდ ყოველთვის სიკვდილის გამარჯვებით მთავრდება. მწერალმა ქალმა ეგზისტენციალურად გაიაზრა დედის სიკვდილის ფაქტი და მას საკუთარი სიკვდილის რეპეტიციაც კი უწოდა.

„ბედნიერი სიკვდილი“ უწოდა გურამ რჩეულიშვილმა თავის მოთხრობაში - „სიკვდილი მთაში“- ტრაგიკული შემთხვევის შე-

დეგად გერმანელი მწერლის მეუღლის დაღუპვას. ქალი მთებში ისვენებდა ოჯახთან ერთად, როდესაც შემთხვევით ცხენიდან ჩამოვარდა, თავი ქვეს დაარტყა და ადგილზე გარდაიცვალა. გარდაცვალების მომენტში ის ბედნიერი იყო და ყველაფერი ისე სწრაფად მოხდა, რომ ქალმა სიკვდილის საშინელების და თავსდატეხილი უბედურების გაცნობიერება ვერ მოასწრო. ძალიან ძნელია გადაჭრით იმის თქმა: შეიძლება თუ არა ბედნიერ სიკვდილად ჩავთვალოთ ბედნიერების კულმინაციურ მომენტში სიკვდილი?

„ბედნიერი სიკვდილი“ ფრანგი ეგზისტენციალისტი ფილოსოფოსის და მწერლის, ალბერ კამიუს ნაწარმოების სათაურია. ახალგაზრდა მდიდარი კაცი მერსო ნაადრევად კვდება ქლექით, მაგრამ ის ფილოსოფიურად მოაზროვნე პიროვნებაა და მას თითქოს არც ეშინია სიკვდილის. უკანასკნელ წუთებში ის ფხიზელი გონებით აკვირდება საკუთარ აგონიას და, ალბათ, სიკვდილის საიდუმლოსთან ზიარების იმედიც აქვს. მაგრამ იყო კი მერსოს სიკვდილი ბედნიერი სიკვდილი? არა მგონია. როგორც ნაწარმოებიდან ირკვევა, მერსომ ცხოვრებაში არ გამოსცადა ნამდვილი ადამიანური ბედნიერება. მას თითქოს არაფერი აკლდა: ჰქონდა ბევრი ფული, მისი მდიდრული სახლები მთის წვერიდან ოკეანეს გადაჰყურებდნენ, ჰყავდა ლამაზი ცოლი და მეგობარი ქალები, მაგრამ ძლიერი სიყვარულით არავინ არ ჰყვარებია. არც შვილის სიყვარული არ ღირსებია ცხოვრებაში. სიკვდილის წუთებში ცოლი ჰყავდა გვერდით, მაგრამ სულიერად სულ მარტო იყო. ის მარტოსული იყო სიცოცხლეშიც და მარტოსულადვე კვდებოდა. მერსოს ვერც სიცოცხლეს და ვერც სიკვდილს ვერ ფუნოდებ ბედნიერს. კამიუმ მერსოს სიკვდილს ბედნიერი სიკვდილი, ალბათ, ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკური გაგებით უწოდა, როგორც გაცნობიერებულ მდგომარეობაში სამყაროსთან შერწყმის განსაკუთრებულ შემთხვევას. მაგრამ ხომ არ იყო ეს მერსოს მხრიდან თავის მოტყუება? თუკი მან სიკვდილის საიდუმლოსთან ზიარებისას რაღაც განიცადა, საეჭვოა, რომ ამ რაღაცას ადამიანურ ბედნიერებასთან რაიმე საერთო ჰქონოდა.

ძალიან ძნელი წარმოსადგენია, რომ სიკვდილი იყოს ბედნიერი, ლამაზი ან მშვენიერი. ჩვეულებრივი ადამიანური გაგებით, სიკვდილი მხოლოდ უარყოფითი ეპითეტებით შეიძლება დახასიათდეს

როგორც საშინელება, უბედურება და სიმახინჯე. მე ვერც ფრანსუაზა დე ბოჟუარის სიკვდილს ვერ ჩავთვლი ძალიან მსუბუქ სიკვდილად, ვერც გერმანელი მწერლის მეუღლის და ვერც კამიუს პერსონაჟ მერსოს სიკვდილს ვერ ჩავთვლი ბედნიერ სიკვდილად და ვერც ჯეინ ზორზას სიკვდილს ვერ აღვიქვამ ლამაზ და მშვენიერ სიკვდილად. სიკვდილს თუნდაც იმიტომ არ შეიძლება ენოდოს მსუბუქი, რომ მომაკვდავ ადამიანებს სიკვდილის შიშის დაძლევა უნევთ. ალბათ, მხოლოდ მეტაფიზიკური ან რელიგიური კუთხით განხილული სიკვდილი შეიძლება ჩაითვალოს მსუბუქ, მშვენიერ ან ბედნიერ სიკვდილად, მაგრამ ისიც – პირობითად. ჩვეულებრივი ადამიანური თვალსაზრისით კი, სიკვდილი მხოლოდ საშინელებაა და მეტი არაფერი. ამიტომ ბოჟუარის, კამიუს და ზორზას საპირისპიროდ შემიძლია დავეთანხმო ჩერნიშევსკის და ვთქვა, რომ მშვენიერება არის სიცოცხლე და სიცოცხლე მშვენიერია, ხოლო სიკვდილი სიმახინჯეა. ჩემს ნაცნობ მოხუცთა უმრავლესობა დიდი წვალეებით გარდაიცვალა. ერთ-ერთმა მოხუცმა მეზობლის გარდაცვალება რომ გაიგო, აღნიშნა: „როგორ არ მინდა, რომ ჩემი სიკვდილის შემდეგ თქვან, – სანყალმა, დაისვენაო“. ესე იგი, თავისი ნაცნობების წვალეებით სიკვდილის შემხედვარე, ეს მეზობელი მშვიდ და მსუბუქ სიკვდილზე ოცნებობდა. როგორც იტყვიან, „ღმერთმა უსმინოს“ და ეს სურვილი ასრულებოდა.

სიკვდილთან დაკავშირებული პრობლემები არა მხოლოდ ნამდვილი მეტაფიზიკური პრობლემებია, არამედ ფსიქოლოგიური, სოციალური და ეთიკური პრობლემებიცაა. სიკვდილთან და სიკვდილის სოციალურ პრობლემებთან დაკავშირებით უდაოდ საინტერესოა ტოლსტოის მოთხრობა: „სამი სიკვდილი“, სადაც სიკვდილის სამი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, განსხვავებული დონის თუ ხარისხის ვარიანტია წარმოდგენილი, მაგრამ სამივე შემთხვევაში სიკვდილი საშინელი ფერებითაა დახატული. ჭლეჩისგან კვდება ორი ადამიანი, რომლებიც განსხვავებულ სოციალურ ფენას ეკუთვნიან: მდიდარი და განათლებული ქალბატონი და ღარიბ-ღატაკი, უთვისტომო მეეტლე. განებივრებული, ფუფუნებაში მცხოვრები და ფაფუკ ბალიშებში ჩაფლული მდიდარი ქალბატონი ოჯახის წევრების, ნათესავების და ახლობლების მზრუნველობითაა გარშემორტყმული, მაგრამ ის სულ უკმაყოფილოა,

წუნუნებს, ბუზლუნებს, მის მიმართ გამოჩენილი ყურადღების ნაკლებობას უჩივის, ქმარს საყვედურებით ავსებს და სხვების კარგად ყოფნა მასზე გამაღიზიანებლადაც კი მოქმედებს. ის ბოლო წუთამდე ებლაუჭება სიცოცხლეს და ვერაფრით ვერ პოულობს სულიერ სიმშვიდეს.

მდიდარი ქალბატონისგან განსხვავებით, სრულიად სხვაგვარ ვითარებაში, ღარიბულ ქოხში, ჭლექისგან კვდება უპატრონო და უსახლკარო ღარიბი მეეტლე. მისი მდგომარეობა დიდად არავის ანალვლებს და ისიც უდრტყინველად ეგუება თავის ბედს. მდიდარ ქალბატონთან შედარებით ის უფრო რეალურად აღიქვამს სიტუაციას და ობიექტურად აფასებს ვითარებას. ის ხვდება, რომ უკურნებელი სენი სჭირს და რომ მალე მოკვდება. ის დაუნანებლად ჩუქნის თავის ახალ ჩექმებს ახალგაზრდა მეეტლეს, რადგან იცის, რომ მათ ველარასოდეს ჩაიცვამს. ახალგაზრდა მეეტლე კი მომაკვდავისთვის მიცემულ პირობას მთლად პირნათლად ვერ ასრულებს და გარდაცვალებიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ საფლავის ქვის დადების მაგივრად ხის ჯვარს გამოუთლის ტყეში მოჭრილო ხისგან.

მდიდარი ქალბატონი და ღარიბი მეეტლე განსხვავებულ სოციალურ ფენას ეკუთვნიან და ამ ორი ადამიანის სიკვდილს შორის სოციალური განსხვავება იმაშიც ჩანს, რომ ქალბატონის საფლავზე ქვის სამრეკლო აღიმართება, ღარიბი მეეტლე კი საფლავის ქვის დადებასაც ვერ ეღირსება და მხოლოდ ბალახით დაფარული ბორცვი და უბრალო ხის ჯვარი იქნება მისი საფლავის ადგილმდებარეობის მიმანიშნებელი. სწორედ აქ ჩნდება ტოლსტოის მოთხრობაში მესამე მომაკვდავი პერსონაჟი, ტყეში გახარებული უდანაშაულო ხე, რომელიც "ტრაგიკულად ილუპება" და მისი სიცოცხლე რელიგიურ რიტუალს, მოხუცი მეეტლის საფლავის ჯვარს ეწირება. ხის სიკვდილს ტოლსტოი ჩვეული ოსტატობით და დიდი გულსტიკივლით აღწერს. ტყეში ლაღად გაზრდილი ახალგაზრდა ხე „ძალადობრივი სიკვდილით“ კვდება. რელიგიისადმი ტოლსტოის განსხვავებული დამოკიდებულების გათვალისწინებით, ძნელია ზუსტად იმის დადგენა, თუ რისი თქმა სურდა ტოლსტოის ამ მოთხრობით, განსაკუთრებით კი ხისგან საფლავზე დასადგმელი ჯვრის გაკეთების ფაქტის აღწერით, მაგრამ ხის

სიკვდილის სცენაში ის მაინც კარგად ჩანს, რომ ტოლსტოისთვის სიკვდილი საშინელებაა თუნდაც იმიტომ, რომ ის სიცოცხლის წართმევია. ჯანმრთელი სიცოცხლე კი, მით უმეტეს, ახალგაზრდა სიცოცხლე ზეიმი, სიხარულია, სილამაზეა, ბედნიერებაა.

რა აერთიანებს ტოლსტოის მიერ აღწერილ სამ სიკვდილს? რა არის მათ შორის საერთო? სამივე პერსონაჟი ნაადრევი სიკვდილით კვდება გაზაფხულზე. წლის ამ დროს ჭლექმა გამწვავება იცის, მაგრამ ეს დრო ტოლსტოის შემთხვევით არ შეურჩევია. გაზაფხული ხომ სიცოცხლის ზეიმია და გაზაფხულზე სიკვდილის აღწერით ტოლსტოის, თითქოს, სიკვდილსა და სიცოცხლეს შორის განსხვავება-დაპირისპირების უფრო კონტრასტულად, მკვეთრად და მძაფრად წარმოჩენა სურდა. მდიდარი ქალბატონიც და მოხუცი მეეტლეც გაზაფხულზე კვდებიან ჭლექით და ახალგაზრდა, „ჯანმრთელი“ ხეც გაზაფხულზე იღუპება; იღუპება მაშინ, როდესაც ტყეში მცენარეებიც და ფრინველებიც გაზაფხულის დადგომას ეგებებიან. მაგრამ მთავარი საერთო ამ სამ განსხვავებულ სიკვდილს შორის მაინც ისაა, რომ სამივეგან სიკვდილის საშინელი სახეა ნაჩვენები.

გარკვეული მსგავსება არსებობს ტოლსტოის „სამ სიკვდილსა“ და სიმონა დე ბოვუარის „ძალიან მსუბუქ სიკვდილს“ შორის. ორივეგან მდიდარ და განათლებულ ადამიანებს, ახლობლების მხრიდან გამოჩენილი ზრუნვისა და და ყურადღების მიუხედავად, უფრო უჭირთ სიცოცხლესთან გამოთხოვება ვიდრე ღარიბებს, ნაკლებად განათლებულებს ან მთლად გაუნათლებლებს. ეს შეიძლება იმის ბრალი იყოს, რომ ამ მოთხოვნების ნაკლებად განათლებული ან გაუნათლებელი პერსონაჟები უფრო მეტად მორწმუნენი არიან განათლებულ პერსონაჟებთან შედარებით. თუმცა, როდესაც განათლების ფილოსოფიურ დონესთან გვაქვს საქმე, მაგალითად, კამიუს მერსოს შემთხვევაში, მაშინ პერსონაჟი, ათეიზმის მიუხედავად, ფილოსოფიური სიდიდით, ვაჟკაცურად და გმირული სულისკვეთებით ხვდება სიკვდილს.

ტოლსტოის მდიდარი ქალბატონის მსგავსად ბოვუარის დედაც ინტელიგენტია და ორივე მათგანს უჭირს სიკვდილთან შეგუება. სიმონა დე ბოვუარის ბებია კი ღარიბი მეეტლის მსგავსად ეს პრობლემა თითქოს არც აწუხებს. მე არ ვიცი რა განათლება ჰქონ-

და სიმონას ბეზიას, მაგრამ მისი უკანასკნელი სიტყვებიდან ჩანს, რომ მას ამაღლებული იდეალები არ აღელვებდა. მდიდარი ქალბატონიც ტანჯვით კვდება, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ახლობლები ყველაფერს აკეთებენ მისი მდგომარეობის შესამსუბუქებლად. ღარიბი მეეტლე თითქოს უდრტივინველად ეგუება ბედს და სიკვდილსაც ისე ღებულობს, როგორც გარდაუვალ აუცილებლობას, მაგრამ მოთხრობაში მაინც საკმაოდ კარგად ჩანს უცხო ქოხში სამადლოდ შეკედლებული ავადმყოფის საცოდავი მდგომარეობა. უპატრონო მეეტლეზე არავინ არ ზრუნავდა, მით უმეტეს, არავის არ ანაღვლებდა ტყუილ-უბრალოდ მოჭრილი ხე ტყეში, სადაც ბუნებისთვის ჩვეულებრივი, „ჯუნგლის კანონი“ მოქმედებდა და სხვა ხეებს საარსებო სივრცე უთავისუფლდებოდათ.

სიმონა დე ბოვეუართანაც და ტოლსტოისთანაც სიკვდილის „სიმსუბუქე“ ან „სიმძიმე“ სოციალურ პრობლემატიკასთანაა დაკავშირებული. სოციალური ფონის ჩვენება, შეიძლება, არც სიმონა ბოვეუარის და არც ტოლსტოის თვითმიზანს არ შეადგენდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ორივე მწერალთან აშკარად ჩანს განსხვავება სხვადასხვა სოციალური ფენის ადამიანთა სიკვდილს შორის. სიმონა დე ბოვეუარის დედამაც თვალნათლივ დაინახა განსხვავება მდიდართათვის და ღარიბთათვის განკუთვნილ საავადმყოფოებს შორის. სანამ სიმონა დე ბოვეუარი დედას ძვირადღირებულ საავადმყოფოში მოათავსებდა, მანამ მეზობლების მიერ გამოძახებულმა სასწრაფო დახმარების მანქანამ ის რომელიღაც ნაკლებად პრესტიჟულ საავადმყოფოში მიიყვანა და ფრანსუაზა ბოვეუარი აღშფოთებით იხსენებდა იმ საავადმყოფოში ნანახ სიტუაციას. არასათანადო კვებისა და მედპერსონალის მხრიდან ავადმყოფების მიმართ გამოჩენილი უყურადღებობის ფაქტებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, იქ, თურმე, მომაკვდავ ავადმყოფებს ერთმანეთისგან მხოლოდ ჩამოფარებული ფარდა ჰყოფდა. სრულიად განსხვავებული, ოჯახური მზრუნველობითა და სითბოთი აღსავსე გარემოა ჯეინ ზორზას მშობლების მიერ აღწერილ ე.წ. „ჰოსპისში“, რომელიც სწორედ მომაკვდავი ადამიანების პრობლემების გადაწყვეტაზე იყო ორიენტირებული. სპეციალურად მომზადებული მედპერსონალი ყურადღებას, სითბოს და მზრუნველობას არ აკლებდა ავადმყოფებს. ავადმყოფის ნათე-

საგებისა და ოჯახის წევრებისთვის მოსასვენებელი ადგილების გამოყოფაც კი იყო გათვალისწინებული ჰოსპისში. ფსიქოლოგიური და ეთიკური პრობლემების გადანყვეტა მეცნიერულ დონეზე ხდებოდა.

მოთხრობაში „სამი სიკვდილი“ ტოლსტოის უცნაური პარალელები აქვს გავლებული. მის მიერ აღწერილი ორი ადამიანის სიკვდილის გვერდით სრულიად მოულოდნელია ხის სიკვდილის ამბის მოტანა. მოხუცი მეეტლე მზარეულ ქალს მაინც ეცოდება და მისი უკანასკნელი სურვილის შესრულებაზე ვილაც მაინც წუხს, ხოლო ხის სიკვდილ-სიცოცხლეზე პასუხისმგებელი და გულშემატკივარი არავინაა. ის მეეტლეზე უფრო „უპატრონოა“. ღარიბული ქოხის ერთ-ერთი სტუმარი ახალგაზრდა მეეტლეს საფლავზე დასადგმელად ხისგან ჯვრის გამოთლას რომ ურჩევს, თან აგულიანებს და ეუბნება, ხე მეც მომიჭრია და არავის ხმა არ გაუცია, არაფერი არ უთქვამს, არ დაუშლია ჩემთვისო. ხე ქალბატონისა და მოხუცი მეეტლისგან განსხვავებით, ჯანმრთელია და სიცოცხლით აღსავსეა, მაგრამ მას „კლავენ“ მხოლოდ იმისთვის, რომ მისგან ჯვარი გააკეთონ. ხის მოჭრის სცენის აღწერისას ტოლსტოი თითქოს ბუნების დამცველადაც გვევლინება, ხოლო ხის ჯვრის გამოთლისადმო პროტესტში ჩანს ტოლსტოის არატრადიციული დამოკიდებულება მართლმადიდებლური რელიგიისადმი. მოჭრილი ხის სიკვდილის სცენა ტოლსტოისთვის მხოლოდ ბუნების დაცვის ინტერესებით არაა ნაკარნახევი. მოჭრილი ხის სიკვდილი ამავე დროს სოციალურად დაუცველი ადამიანის სიკვდილის ასოციაციასაც იწვევს.

როდესაც სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელი ადამიანები კედებიან, მათი სიკვდილი განსხვავებულია მათდამი საზოგადოების დამოკიდებულების გამოც და თვითონ მათი დამოკიდებულებითაც სიკვდილის ფენომენისადმი. ისინი სიკვდილს ან თავისთავად ცხად, ბუნებრივ მოვლენად თვლიან და უშიშრად, წინააღმდეგობის გარეშე ლებულობენ მას, როგორც გარდუვალ რამეს ან უძალიანდებიან, ებრძვიან და ყველა ხერხით მის თავიდან აცილებას ცდილობენ, უიმედო შემთხვევებშიც კი. სიკვდილთა სოციალური განსხვავებულობა იკვეთება მომავლად-ვი ადამიანებისადმი გამოჩენილი მზრუნველობის ხარისხშიც. თა-

ვისთავად ცხადია, რომ ადამიანის სიცოცხლეში დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებას და პიროვნების სოციალურ სტატუსს, მაგრამ, თურმე, ჩვეულებრივი ადამიანური სიკვდილის სახეც სოციალური ვითარებითაა საკმაონილად განსაზღვრული და განპირობებული.

ტოლსტოის და ბოვუარის მიერ სიკვდილის თემაზე დაწერილ მოთხრობებში სიკვდილ-სიცოცხლის ეგზისტენციალური პრობლემის გარდა, პატრონობა-უპატრონობის სოციალური პრობლემაც კარგად ჩანს. „ზრუნვა-პატრონობის“ ცნებაში ადამიანების ერთმანეთზე ზრუნვაც შეიძლება ვიგულისხმოთ და ხელისუფლების მხრიდან მოქალაქეებზე ზრუნვაც. ქვეყნის ჰუმანურობის ინდექსი კი, ალბათ, იმითაც უნდა გაიზომოს, თუ როგორია ამ ქვეყანაში ხელისუფლების და საზოგადოების დამოკიდებულება ყველაზე სუსტი არსებების მიმართ: ბავშვების, მოხუცების, ავადმყოფების მიმართ და მომაკვდავი ადამიანების მიმართაც, ანუ იმ ადამიანების მიმართ, ვისაც ყველაზე მეტად სჭირდება დახმარება და ვისაც ყველაზე მეტად უჭირს. ხელისუფლება, საზოგადოება უნდა ედგას გვერდში ადამიანს დაბადების დროსაც და გარდაცვალების დროსაც. ხელისუფლებას, საზოგადოებას უნდა ეკითხებოდეს მოქალაქის დაბადებაც და სიკვდილიც.

ჩერნიშევსკი უმღერის მშვენიერ სიცოცხლეს და ყველაფერ იმას, რაც ცოცხალია, რაც სიცოცხლესთანაა დაკავშირებული, რაც, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, „სიცოცხლის მხარესაა“, ანუ რაც ხელს უწყობს სიცოცხლის აღმავლობა-აღორძინება-გაფურჩქვნა-გახარებას, ან, თუნდაც, მოგვაგონებს მაინც სიცოცხლეს. ჩერნიშევსკის ეს პოზიცია ეხმიანება ალბერტ შვეიცერის „სიცოცხლისადმი მონივნების“ ცნებას. ჩერნიშევსკი თუ სიცოცხლეს დადებითად აფასებს, შვეიცერი თითქოს ლოგიკურად აგრძელებს ჩერნიშევსკის აზრს და ამ დადებითად შეფასებული, უმაღლესი ღირებულების მქონე სიცოცხლის დაფასებას და მისადმი მონივნებით, პატივისცემით დამოკიდებულებას მოითხოვს. ხუმრობით კი ეს აზრი სქემატურად შეიძლება რამდენიმე სიტყვით ასე ჩამოვყალიბოთ: ჩერნიშევსკი სიცოცხლის შემფასებელია, შვეიცერი კი – დამფასებელი.

დავეთანხმოთ ჩერნიშევსკის და ალბერტ შვეიცერს და ვალი-

არით მარტივი ადამიანური ჭეშმარიტება, რომ სიცოცხლე მშვენიერია და ამ სიცოცხლეს, მის ყველანაირ ფორმას და გამოვლენას დაფასება, მოვლა და გაფრთხილება სჭირდება. ჩეხოვის პატარა მოთხრობაში – „სიცოცხლე მშვენიერია!“ – სიცოცხლისადმი ოპტიმიზმს შეფარებული პესიმისტური დამოკიდებულებაც გამოსჭვივის, მაგრამ, ალბათ, სავსებით ლოგიკური იქნება თუ ვიტყვით, რომ სიცოცხლეს საერთოდ, ოპტიმიზმი უფრო შეჰფერის და უფრო უხდება. ჩვენ კი ყველანაირად უნდა ვეცადოთ, რომ სიკვდილის საშინელების წარმოდგენის მიუხედავად, სიცოცხლის სიყვარული შევინარჩუნოთ და სიცოცხლის ბოლომდე ოპტიმისტებად დავრჩეთ. თუმცა, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ფილოსოფიაში და განსაკუთრებით სიკვდილის მეტაფიზიკურ ფილოსოფიაში ძალიან ძნელია პესიმისტური და ნიჰილისტური განწყობილების გვერდის ავლა.

მკითხველი შეცდომაში არ უნდა შეიყვანოს ჩეხოვის მოთხრობის ოპტიმისტურმა სათაურმა: „სიცოცხლე მშვენიერია!“ ამ მოთხრობაში ჩეხოვი გარკვეული იუმორით უდგება ისეთ სერიოზულ საკითხებს, როგორიცაა სიკვდილი და თვითმკვლელობა. მოთხრობა მიძლენილია სავარაუდო, პოტენციური თვითმკვლელებისადმი. ჩეხოვი ხუმრობით ამბობს, რომ სიცოცხლე საკმაოდ უსიამოვნო მოვლენაა, მაგრამ ძალიან ადვილია, რომ ადამიანებმა ის მშვენიერი გახადონ, რისთვისაც საკმარისია ორი პირობის შესრულება: 1. უნდა დაკმაყოფილდე ანმყოთი, უფრო სწორად იმით, რაც გაქვს და 2. გიხაროდეს, რომ უარესიც შეიძლებოდა მომხდარიყო. ამ მოსაზრებას ჩეხოვი საკმაოდ არასერიოზული მაგალითებით ამყარებს: გიხაროდეს, რომ ხიჭვი შეგერჭო თითში და არა თვალში. გიხაროდეს, რომ არ ხარ ცხენი, ღორი, სახედარი, დათვი ან ბალღინჯო. გიხაროდეს, რომ არ ხარ ბრმა, ყრუ ან კოჭლი. გიხაროდეს, რომ განსასჯელთა სკამზე არ ზიხარ და არ გაპატიმრებენ. გიხაროდეს, რომ შენი ცოლის მოსაბეზრებელ გამებს უსმენ და არა ტურის ყმუილს ან კატების კონცერტს და ა. შ. ბოლოს კი ჩეხოვი ასკვნის, რომ ვინც მის რჩევებს გაითვალისწინებს, მაშინ მისი ცხოვრება იქნება მუდმივი სიხარული, ლხინი და ზეიმი. ჩეხოვი ამ სახუმარო ჩანახატიტ პოტენციალურ თვითმკვლელებს, თითქოს, ასწავლის, რომ ცხოვრებას უფრო მსუბუქად და უფრო

მეტი იუმორით შეხედონ. კარგია, თუ რომელიმე თვითმკვლელს უშველა და თვითმკვლელობა გადააფიქრებინა ჩეხოვის ამ პატარა ჩანახატმა. მაგრამ ხშირად ცხოვრებაში საქმე უფრო სერიოზულადაა ხოლმე. ზოგიერთ ადამიანს თვითმკვლელობისათვის მართლა სერიოზული მიზეზი აქვს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ზოგჯერ სრულიად გაუგებარია, თუ რატომ იკლავს ადამიანი თავს, როდესაც მას ამისთვის, თითქოს, არავითარი მიზეზი არა აქვს და მას ყველასთვის გაუგებარი დებრესია სჭირს.

ჩემთვის თვითმკვლელობაც ისეთივე საშინელებაა როგორც, საერთოდ, სიკვდილი. ჭკვიანმა და ლამაზმა გოგონამ მოიკლა თავი. სერიოზული მიზეზი ნამდვილად არ ჰქონდა, მაგრამ, როგორც ამბობდნენ - დებრესია სჭირდა. უმაღლესში სწავლობდა, ფილოსოფიით იყო გატაცებული და ფილოსოფიურ მოთხრობებს და ლექსებს წერდა. ცოლად გაჰყვა შესანიშნავ ახალგაზრდას, რომელსაც თავდავინწყებით უყვარდა. მაგრამ ყველასთვის ძნელად გასაგები და ძნელად ასახსნელი დებრესია მაინც გულს უღრღნიდა და თვითმკვლელობაზე ფიქრს აიძულებდა. მან ცივი გონებით დაგეგმა თვითმკვლელობა და ტყეში ტყვია დაიხალა საფეთქელში. მან გააუბედურა ორი ოჯახი: ახალგაზრდა ქმრის და მშობლების. აუტენელი ტკივილი მიაყენა დედას.

მე ამ თვითმკვლელობას კამიუს მსგავსად „აბსურდული თვითმკვლელობა“ ვუწოდებ. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მე მაინც ვცადე, რაიმე ლოგიკური ახსნა მომეძებნა ამ გამოუცდელი გოგონას უაზრო საქციელისთვის. შეიძლება ვცდები, მაგრამ, ერთი ეჭვი მაინც არ მასვენებს: ხომ არ იყო დამნაშავე ფილოსოფია? მართალია მას ბავშვობიდანვე ჰქონია დებრესიისკენ მიდრეკილება, მაგრამ ხომ არ ითამაშა კატალიზატორის როლი ფილოსოფიით გატაცებამ? იქნებ მისმა მოუმნიფებელმა ბავშვურმა გონებამ ვერ გაუძლო ფილოსოფიური პრობლემატიკის სიმძიმეს და პესიმისტურ-ნიჰილისტური განწყობილების გაძლიერებას შეუწყო ხელი? გადაჭრით ახლა არავის არაფრის თქმა არ შეუძლია. ამ გოგონამ თავისი საიდუმლო საფლავში თან ჩაიყოლა.

ამ აბსურდულმა თვითმკვლელობამ სინანულთან და გულის დაწყევტასთან ერთად ჩემი საშინელი პროტესტის გრძნობა და აღმფოთება გამოიწვია. ქმრისთვის, და-ძმისთვის და მამისთვის

მიყენებულ სულიერ ტკივილზე აღარაფერს ვიტყვი, მაგრამ მე ვერ მიპატიებია ამ პატარა „სულელი“ არსებისათვის ის, რაც მან საკუთარ მშობელ დედას გაუკეთა: მთელი დარჩენილი ცხოვრება ჯოჯოხეთად რომ უქცია. აბსურდული იყო ჩემი „მრისხანებაც“: მე მისი „ცემა“ მინდოდა იმის გამო, რაც მან საკუთარ თავს გაუკეთა. ჩემთვის გაუგებარი იყო მისი არჩევანი. მისი არჩევანის აბსურდულობა ჩემს თვალში შემდეგში მდგომარეობდა: მან ახალგაზრდული სიცოცხლის სილამაზე და მშვენიერება უდროო სიკვდილის საშინელ სიმახინჯზე გაცვალა. აბსურდული იყო ჩემი აღშფოთებაც და მრისხანებაც: მე თითქოს მაბრაზებდა ის, რომ თავისი თვითმკვლელობით მან არ დააფასა, აბუჩად აიგდო და შეურაცხყოფა მიაყენა ახალგაზრდობას, სიყვარულს, ბედნიერებას და, რაც მთავარია - სიცოცხლეს!

ანგელოზურად ნაზი სილამაზის პატრონი იყო. ნყვილიც რა ლამაზი იყო! ხელი-ხელ ჩაკიდებულები რომ ჩაივლიდნენ ნაძვების ხეივანში და ახალგაზრდულად უმნიცვლო და ლამაზი სიყვარულის და ბედნიერების შარავანდედს ასხივებდნენ. ინტერნეტმა მისი ლამაზი და სათნო სახის მხოლოდ ერთადერთი პორტრეტი შემოინახა. მთელი ამ სილამაზის შემდეგ მე მისი სიკვდილის საშინელებაც ვიხილე. კუბოში ინვა და საფეთქლის ნატყვიარი ლეიკოპლასტიკით ჰქონდა დაფარული. ნაზი ანგელოზის სახე მიცვალებულის უსიცოცხლო სახეს შეეცვალა, რომელზეც სიკვდილს უკვე დაესვა თავისი სასტიკი ბეჭედი. მერე კი ჩაასვენეს საშინელ საფლავში და ქვა-ლორლიანი მინა მიაყარეს. ჩემთვის ძალიან მძიმე იყო ამ კონტრასტული ცვლილების ყურება; იმის ყურება, თუ როგორ შეცვალა და გაანადგურა რამდენიმე დღეში მშვენიერი სიცოცხლე საშინელმა სიკვდილმა! და როგორი ასატანი უნდა ყოფილიყო ეს ყველაფერი მისი ახლობლებისთვის?! ამ პატარა და „ბავშვურად სულელი“, მაგრამ ნაადრევად გონებრივად მომწიფებული გოგონას სიკვდილმა ყველას გული დაგვწყვიტა და გული გვატკინა. ყველაფერი უკვე გვიანი იყო, მაგრამ თავში მაინც მიტრიალებდა აზრები: შეიძლებოდა ამ ტრაგედიის თავიდან აცილება და მისი გადარჩენა? იქნებ კოლექტივის გამოცვლა უშველიდა? უფრო ხალისიან ახალგაზრდებთან ურთიერთობა? მთებში ლაშქრობებში სიარული გამოიყვანდა მდგომარეობიდან? იქნებ კვალიფიციუ-

რი ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური დახმარება სჭირდებოდა? მე რომ ახლოს ვყოფილიყავი მასთან, ახლოს მცნობებოდა და ახლო ურთიერთობა მქონოდა, იქნებ მე მომეხდინა მასზე კეთილისმყოფელი გავლენა? მაგრამ ესეც ხომ საეჭვოა? დეპრესია საშინელი დაავადებაა. ჩემს ქმარს ჰქონდა და საშინლად იტანჯებოდა. რომ ვეკითხებოდი, რა გტკივა, მპასუხობდა: სული მტკივაო! ვისაც პირადად არ გამოუცდია, სხვას ვერ გაუგებს. ახლაც მყავს დეპრესიულ-ნევროზული პრობლემების მქონე მეგობარი და ხშირად მიფიქრია იმაზე, თუ რით შემიძლია დავეხმარო, რითი ვუშველო, მაგრამ გამოსავალი ვერ მიპოვნია! მხოლოდ ჩემს უძლურებას ვგრძნობ ამ საშინელი პრობლემის წინაშე. ჩეხოვმა პოტენციური თვითმკვლევებისთვის პატარა სახუმარო ჩანახატი გამოაქვეყნა და მეტი ოპტიმისტური განწყობისკენ მოუწოდა მათ. მეც ვნერ სიკვდილის საშინელებაზე მოთხრობებს და სტატიებს. იქნებ, ამ საკითხების გარშემო მეტმა ფიქრმა გამოგვაფხიზლოს და სიცოცხლე უფრო მეტად შეგვაყვაროს და დაგვაფახუბინოს?!

რამდენიმე წლის წინ სტუდენტმა გოგონამ თავი ჩამოიხრჩო. მისი თვითმკვლელობის მიზეზი ჩემთვის უცნობია. სიკვდილის წინ ფეისბუქზე ერთი წინადადება გამოუქვეყნებია: „მე ვკვდები უფრო ლამაზად, ვიდრე თქვენ ცხოვრობთ“. რისი თქმა უნდოდა ამით? შეიძლება თუ არა დაახლოებით მაინც ვივარაუდოთ მისი სიკვდილის მიზეზი ამ წინადადებიდან? ზუსტად ვერაფერს ვერ ვიტყვით. იქნებ, ბავშვური გულუბრყვილო სიყვარულის გამო მოიკლა თავი? იქნებ, სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების სიმძიმეს ვერ გაუძლო? იქნებ, უკმაყოფილო იყო მისი გარემოცვით? იქნებ, გულგატეხილი იყო საზოგადოების ზნეობრივი სახის გამო? იქნებ ნაწყენი იყო ახლობელ ადამიანებზე? იქნებ ვინმესგან შეურაცხყოფა ვერ აიტანა? ათასი ვარაუდი შეიძლება გამოვთქვათ, მაგრამ მისი ფეისბუქის სტატუსიდან თუ პოსტიდან ერთი აზრი იკითხება ყველაზე ნათლად: მან თავისი ხანმოკლე სიცოცხლის განმავლობაში საზოგადოებაში რაღაც ისეთი სიმახინჯე დაინახა, რომ ამ სიმახინჯეს სიკვდილი, თვითმკვლელობა ამჯობინა და ამ სიკვდილს, ამ თვითმკვლელობას მშვენიერი უწოდა; ცხოვრებისეულ სიმახინჯეს თვითმკვლელობა დაუპირისპირა, რომელიც მას, თითქოს, მშვენიერ მხსნელად მოევიდნა. ეს გოგო-

ნა ლამაზი სიტყვებით გამოემშვიდობა სამყაროს და თეატრალური ჟესტით წავიდა ამ ქვეყნიდან.

ახალგაზრდების თვითმკვლელობა უმეტეს შემთხვევაში და ძირითადადაც დიდი შეცდომა მგონია. მგონია, რომ ისინი, ძირითადად ახალგაზრდული გამოუცდელობის და სისულელის გამოც კი იკლავენ თავს და მტკივნეულ სიბრალულთან და გულის დანყვეტასთან ერთად აღშფოთებაც მიჰყრობს ხოლმე მათი გამოუსწორებელი შეცდომის გამო. ყოველი სიკვდილი და თვითმკვლელობა თავისებური უბედურება და ტრაგედიაა. მე ძალიან მიჭირს და არც შემძლია სიკვდილს და თვითმკვლელობას ლამაზი და მშვენიერი ვუნოდო და, მით უმეტეს, ახალგაზრდა ადამიანის ან ბავშვის სიკვდილს და თვითმკვლელობას. პირადად ჩემთვის ყოველი სიკვდილი საშინელება და სიმახინჯეა, და, მით უმეტეს, საშინელება და სიმახინჯეა თვითმკვლელობა. სიკვდილი შეიძლება დავახასიათოთ როგორც უბედურება, ტრაგედია და საშინელება, მაგრამ ეპითეტად სიტყვა „სიმახინჯის“ გამოყენება, თითქოს, ნამეტანია. მაგრამ - არა! ესთეტიკური კატეგორიებით თუ ვიმსჯელებთ და სიცოცხლე თუ მშვენიერება და სილამაზეა, მაშინ სიკვდილი და თვითმკვლელობა - სიმახინჯე და საშინელებაა.

თვითმკვლელობის საშინელებასთან დაკავშირებით მახსენდება ერთი ცნობილი იაპონელი მწერლის მოთხრობა. სამწუხაროდ, ვერც ავტორის გვარს და ვერც მოთხრობის სახელს ვერ ვიხსენებ, მაგრამ კარგად მახსოვს, თუ როგორ შემძრა და შემადრწუნა მოთხრობის შინაარსმა, რომელიც ხარაკირის ეხებოდა. მოთხრობაში დეტალურად, დოკუმენტალური და ნატურალისტური სიზუსტით იყო აღწერილი რომელიღაც მაღალჩინოსნის თუ თანამდებობის პირის ხარაკირი. აღწერილი იყო, თუ ცერემონიალის სრული დაცვით როგორ საგულდაგულოდ, თითქოს, სადღესასწაულოდ, ემზადებოდა თვითმკვლელობის რიტუალის შესასრულებლად, როგორ გამოენყო საპარადო ფორმაში, როგორ გაიფატრა მუცელი „სწორი“ მიმართულებით, როგორ გადმოსცვივდა ნაწლავები და როგორ დატრიალდა ჰაერში ნაწლავების შიგთავსის სუნი... იქნებ, ვილაცას მოეჩვენოს, რომ ნაკლებად ამაზრზენია სხვა მეთოდებით თვითმკვლელობა, მაგრამ არც ტყვიით ტვინის გასხმა უნდა იყოს მთლად ლამაზი და, საერთოდ, თვითონ სიკვდილი

არასდროს არ მიმაჩნია ლამაზად და მომხიბვლელად. სიმახინჯეში მე მხოლოდ ესთეტიკურ სიმახინჯეს კი არ ვგულისხმობ, არამედ ჩემთვის მთავარია ის, რომ სიკვდილი კლავს ყველაზე დიდ მშვენიერებას, როგორიც კი არსებობს დედამიწაზე - სიცოცხლეს! ამიტომაც არ მიყვარს სიკვდილი. თითქოს, აბსურდული აზრია, მაგრამ სიკვდილთან დაკავირებით ასეთი აბსურდული ლოგიკის გარეშე არ შემიძლია ფიქრი.

დეპრესიით შეპყრობილ თვითმკვლელს, ალბათ, განსხვავებული დამოკიდებულება აქვს სიკვდილთან და სიკვდილის შიშთან. მას, იქნებ, არ ეშინია სიკვდილის და პირიქით, სიკვდილში გარკვეულ შევებასაც ხედავს და სულიერი ტკივილისგან თავის დაღწევის ერთადერთ საშუალებადაც მიაჩნია. საბედნიეროდ, დეპრესიული თვითმკვლევები ერთეულები არიან იმ ადამიანთა უთვალავ მასასთან შედარებით, რომლებსაც ჩვეულებრივ, ადამიანურად ეშინიათ სიკვდილის და ამ შიშის დაძლევისაც ცდილობენ ყოველნაირად, თუნდაც რელიგიისა და იმქვეყნიური ცხოვრების რწმენის დახმარებით.

სიკვდილი საშინელია და საშინელებაა თუნდაც იმიტომ, რომ „სიკვდილის დროს ყველა მარტოა“, და იმიტომ, რომ გარდაცვალების შემდეგ ადამიანი, ედგარ პოს ცნობილი ლექსის სიტყვით რომ ვთქვათ, „ალარასოდეს“ განმეორდება. სიკვდილის საშინელება სიცოცხლესაც აზრს უკარგავს და ადამიანში ამაოების და აბსურდულობის განცდას და პესიმისტურ განწყობას იწვევს. რა აზრი ჰქონდა სიცოცხლეს, თუკი გარდაცვალების შემდეგ არარა, არარაობა, არყოფნა დაისადგურებს? ასეთი ნიჰილისტური განწყობილების დასაძლევად არგუმენტები შეიძლება აღმოვაჩინოთ არტურ შოპენჰაუერისა და ვლადიმირ იანკელევიჩის ნააზრევში. არტურ შოპენჰაუერი (1788 – 1860) XIX საუკუნის გერმანელი ფილოსოფოსია, ვოლუნტარიზმის წარმომადგენელი, ვლადიმირ იანკელევიჩი (1903–1985) კი – XX საუკუნის ფრანგი ფილოსოფოსი, ფსიქოლოგი, კულტუროლოგი და მუსიკათმცოდნე, რომლის წიგნიც „სიკვდილი“ წარმოადგენს სიკვდილისადმი მიძღვნილ ფუნდამენტურ გამოკვლევას, სიკვდილის ფილოსოფიის, თანატოლოგიის პირველ სისტემას. ამ ორი ფილოსოფოსის თვალსაზრისი ამ საკითხთან დაკავშირებით თითქმის ემთხვევა

ერთმანეთს. არტურ შოპენჰაუერი, ერთის მხრივ, არ ასხვავებს დაბადებამდე არყოფნას გარდაცვალების შემდგომი არყოფნისაგან და ამით თითქოს სიკვდილთან დაკავშირებული საშინელების განცდის დაძლევა ცდილობს, მაგრამ, მეორეს მხრივ, ის თავისდაუნებურად მაინც აღიარებს ამ ორ არყოფნას შორის განსხვავებას მათ შორის მოთავსებული ხანმოკლე, ეფემერული, სწრაფ-წარმავალი, მოჩვენებითი და სიზმრის მსგავსი სიცოცხლის გამო. თითქმის, იგივე არგუმენტს იმეორებს იანკელევიჩი, რომელიც წარსულის არყოფნას და მომავლის არყოფნას იმით ასხვავებს ერთმანეთისაგან, რომ წარსულის (დაბადებამდე) არყოფნა მხოლოდ არყოფნაა და მეტი არაფერი, მომავლის არყოფნა (სიკვდილის შემდგომი არყოფნა) კი ისეთი არყოფნაა, რომელიც იყო, უკვე იყო, ოდესღაც იყო, ანუ რომელიც ყოფნასთანაა უკვე წილნაყარი. იანკელევიჩის აზრით, „თუკი არ შეიძლება ნიჰილიზაციის ფაქტის განადგურება, მით უმეტეს, არ შეიძლება განადგურდეს ნაცხოვრები ცხოვრების ფაქტი; ეს უკიდურესი უბედურება და წარმოუდგენელი ანათემა იქნებოდა!“ (11. გვ. 434) „სიცოცხლე სიკვდილის მიერ ადამიანებისთვის გაკეთებული საჩუქარია“ (11. გვ. 436) „სიცოცხლე ეფემერულია, მაგრამ ადამიანის ცხოვრების ფაქტი მარადიულია“. (11. გვ. 438). „...თუკი ვამთავრებთ იქ, საიდანაც დავიწყეთ, მაშინ არც ღირდა დანყება. არა, ღირდა!“ „...საწყისი წერტილისადმი დაბრუნება არ ნიშნავს დაკარგულ დროს...“ (11. გვ. 441) „...შეიძლება გაანადგურო სიცოცხლე, მაგრამ არა თვით ნაცხოვრები. გარდაცვლილი ველარ გაცოცხლდება, მაგრამ ის, ვინც ცოცხალი იყო და იცხოვრა, ვერასოდეს დაუბრუნდება იმ არყოფნას, რომელიც მის დაბადებამდე იყო...“ „ყოველთვის უნდა გავითვალისწინოთ საიდუმლოებითმოცული „იყო“ (11. გვ. 442).

მართლაც, უნდა დავეთანხმოთ იანკელევიჩს იმაში, რომ ამ ორ უსასრულოდ ხანგრძლივ არყოფნას შორის ხომ მოთავსებულია უსასრულოდ მცირე ზომის ყოფნა, ანუ სიცოცხლე, იგივე „სანუთრო“, „ნუთისოფელი“. სწორედ ეს „სანუთრო-ნუთისოფელი“ ახდენს გავლენას წარსულის და მომავლის არყოფნის განსხვავებაზე. ამიტომ ნამდვილად არ შეიძლება იმის თქმა, რომ წარსულ და მომავალ არყოფნას შორის არავითარი განსხვავება

არ არის. განსხვავება ნამდვილად არის და თანაც, ადამიანური თვალსაზრისით, საკმაოდ დიდი. ადამიანისთვის ხომ სიცოცხლეს ძალიან დიდი ფასი აქვს და თანაც ამ ფასზე სწორედ ის ახდენს გავლენას, რომ სიცოცხლე ორ უსასრულო არყოფნას შორისაა ჩაჭედილი და ამ არყოფნებით შევიწროებული. როდესაც ადამიანი ერთხელ იგემებს ამქვეყნიური სიცოცხლის სიტკბოებას (მიუხედავად იმისა, თუ როგორი მძიმე ცხოვრებაც არ უნდა ჰქონდეს), მას უკვე ძალიან უჭირს ამქვეყნიურ ცხოვრებაზე უარის თქმა, სიცოცხლის მიტოვება, სიკვდილისადმი დანებება და უსასრულო არყოფნიდან მოსულის – ისევ უსასრულო არყოფნაში დაბრუნება. ასე რომ, ადამიანი ვერ დაიმშვიდებს თავს იმით, რომ წარსულის და მომავლის არყოფნა ერთი და იგივეა, და საეჭვოა, რომ ეს არგუმენტი ვინმეს გამოადგეს სიკვდილის შიშის დასაძლევად. სამაგიეროდ სიკვდილთან დაკავშირებული ნიჰილიზმისა და აბსურდულობა-ამაოების გრძნობის ოდნავ მაინც გასანეიტრალებლად თუ შესამცირებლად შეიძლება გამოდგეს შოპენჰაუერისეული სიზმრის მსგავსი ფეხმერული სიცოცხლის ცნება და იანკელევიჩისეული „იყო“.

ჩვენ შეიძლება დავეყრდნოთ შოპენჰაუერის და იანკელევიჩის არგუმენტებს და შემდეგ მსჯელობის გაგრძელებაც ვცადოთ: „არყოფნა, რომელიც იყო“, ანუ ჩვენს დაბადებამდე არსებული სიცარიელე, არაა შიშის მომგვრელი და საშინელი, არამედ შიშის მომგვრელია და საშინელია – „არყოფნა, რომელიც იქნება“, ანუ ჩვენი მოსალოდნელი სიკვდილი იმის გამო, რომ მომავლის არყოფნას, ყოფნის სიტკბოება აქვს ნაგემი და ის არსებითად განსხვავდება ჩვენს დაბადებამდე „არსებული“ არარასგან. სიკვდილის გახსენება ადამიანში იწვევს შიშის და საშინელების განცდას. შიში უფრო წინასწარი, ინსტინქტური, ცხოველური, გაუცნობიერებელი გრძნობაა მომავალი გაურკვეველი მდგომარეობის გამო, სიკვდილის ამოუხსნელი საიდუმლოს გამო. შიშის დროს ადამიანი, თითქოს, საკუთარ თავს ეკითხება, თუ რა იქნება სიკვდილის შემდეგ და ამ კითხვაზე პასუხობს: „არ ვიცი“. საშინელების განცდა კი უფრო დაკავშირებულია სიკვდილის ფენომენის გაცნობიერებულ შეფასებასთან. ამ შემთხვევაში ადამიანი, თითქოს, საკუთარ თავს ეკითხება: „რას უქადის სიკვდილი ჩვენს ნაცხოვრებ

სიცოცხლეს?" და ამ კითხვაზე პასუხი ეჭვითაა გაჟღერებული: „თითქოს სიკვდილი უნდა აძლევდეს აზრს სიცოცხლეს, მაგრამ იქნებ პირიქით ხდება და სწორედ სიკვდილი უკარგავს აზრს სიცოცხლეს და ყველაფერს ამაოებდად, აბსურდად და უაზრობად აქცევს?“ ჩვენი აზრი ჩაკეტილ წრეში იწყებს ტრიალს და ისევ შოპენჰაუერის „ეფემერულ სიცოცხლეს“ და იანკელევიჩის „იყო“ უბრუნდება და ბუნდოვან იმედს ებლაუჭება. ჩვენ ისევ ვეკითხებით ჩვენს თავს: „ხომ არ გადააქცევს სიკვდილი ყველაფერს მოჩვენებითად, არარეალურად და ხომ არ მიაჩნტებს სიკვდილი ყველაფერს სიზმრის სტატუსს? ექნება კი აზრი ჩვენს ნაცხოვრებ სიცოცხლეს ჩვენი გარდაცვალების შემდეგ, ანუ მას შემდეგ რაც ჩვენი და ჩვენი ახლობლების ყოფნა არყოფნად იქცევა?“ სიკვდილის მიერ გამოწვეული აბსურდულობა-ამაოების განცდის გამო ხომ არ მივა ფილოსოფიური აზრი ისევ უკიდურეს ნიჰილიზმამდე და ხომ არ იკითხავს: „იქნებ ყველაფერი მოგვეჩვენა და არაფერი არ იყო?“ „იყო და არა იყო რა“, – ასე იწყება ყველა ქართული ხალხური ზღაპარი. ჩვენ კი შეგვიძლია ამ ბრძნული სიტყვების პარაფრაზირება მოვახდინოთ და ვიკითხოთ: „იყო თუ არა იყო რა?“ ამ კითხვაზე კი ისევ იანკელევიჩის სიტყვებით უნდა გავცეთ პასუხი: „იყო! იყო! იყო!“

ფილოსოფიურ კითხვებზე საბოლოო პასუხების პოვნა ძალიან ძნელია და ხშირ შემთხვევებში თითქმის შეუძლებელიცაა, ამიტომ, ჩვენი მცდელობის მიუხედავად, მაინც რჩება კითხვა, მაინც როგორია სიკვდილი: მსუბუქი, ლამაზი და ბედნიერი თუ საშინელი? ფილოსოფიას ყველაფერში შეუძლია ეჭვის შეტანა, იანკელევიჩის „იყო“-შიც. ხომ არაა იანკელევიჩის „იყო“ სიკვდილის შიშისგან თავის დაღწევის და დამალვის კიდევ ერთი ხერხი? გვიცავს კი იანკელევიჩის „იყო“ სიკვდილის მიერ გამოწვეული ნიჰილიზმისგან? ადამიანებს შეიძლება გვანყოფნა, გვამშვიდებდეს და გვაიმედებდეს იანკელევიჩის „იყო“, მაგრამ ჩვენ მაინც უნდა დავსვათ კითხვა: იყო თუ არა იყო რა? მეტაფიზიკური ფილოსოფია ხომ ჭეშმარიტი ხელოვნების მსგავსად წერტილს მხოლოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ სვამს?! ფილოსოფიას ჰყოფნის გამბედაობა, ვაჟაკობა და თავხედობა, რომ შეუმეცნებლის თუ შეუმეცნებადის შემეცნებაზე იფიქროს და გამოუთქმელის თუ გამოუთქმადის გა-

მოთქმა სცადოს...

როგორი იქნება თითოეული ადამიანის სიკვდილი – მსუბუქი, ლამაზი და ბედნიერი თუ საშინელი, ეს საკმაოწილად თვითონ ადამიანზეცაა დამოკიდებული, მაგრამ ჩვენ, ალბათ, ვერასოდეს ვერ გავიგებთ, როგორია და რა არის სიკვდილი სინამდვილეში: ნირვანას და სამთხის მსგავსი სიმშვიდე, სილამაზე და ბედნიერება თუ ჯოჯოხეთისმაგვარი საშინელება. სიკვდილის ფენომენის ზუსტი დახასიათებისთვის, ალბათ, არც მხატვრული ეპითეტები, არც ჩვეულებრივი ყოველდღიური ენა და არც ფილოსოფიური მსჯელობა საკმარისი არაა. სიკვდილ-სიცოცხლის საიდუმლო სამყაროს საიდუმლოს ტოლფასია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Симона де Бовуар, Очень легкая смерть (<http://www.litmir.net/bf/?b=145832>)
2. Альбер Камю, Счастливая смерть, Изд. Астрель, 2010
3. Виктор Зорза, Розмари Зорза, Путь к смерти. Жить до конца. 1980 г.
4. Бенедикт Спиноза, Избранное, Этика, доказанная в геометрическом порядке, Минск, 1999
5. Лев Толстой, Три смерти, (http://www.libtxt.ru/chitav/tolstoy_lev/33650-tri_smerti.html)
6. А. Чехов, Жизнь прескрасна (Покушающимся на самоубийство), <http://www.ilibrary.ru/text/1231/index.html>
7. Н.Г.Чернышевский, Эстетические отношения искусства к действительности. (http://az.lib.ru/c/chernyshevskij_n_g/text_0100.shtml)
8. А.Шопенгауер, Смерть и ее отношение к неразрушимости нашего существа, см. Избранные произведения, М., 1992
9. Ганс Фаллада, Каждый умирает в одиночку, (<http://www.litmir.net/bf/?b=111082>)
10. Альберт Швейцер. Культура и этика (<http://www.lib.ru/CULTURE/SHWEJCER/kultura.txt>)
11. В. Янкевич, Смерть, М., 1999 (<http://www.musa.narod.ru/yankel.htm>)
12. გ. რჩეულიშვილი, სიკვდილი მთებში, იხ.: მოთხრობები, ნოველები. Тბ., 1985

დავით აღმაშენებლის თაბაში სიკვდილის შიშთან ანუ სიკვდილის შიშის დაქლევის ცდაში ფილოსოფიასა და ხელოვნებაში

ყველა ადამიანი და ყველა ცოცხალი არსება მოკვდავია. ყოველ ადამიანში დაბადებიდანვე დევს სიკვდილის გენი. ყველა ადამიანი გრძნობს სიკვდილის გარდუვალობას და ყველა ადამიანს ეშინია სიკვდილის. სიკვდილის თემა ყოველთვის იყო ფილოსოფიის მუზა და არა მხოლოდ ფილოსოფიის, არამედ ხელოვნებისაც. ადამიანებს არასდროს არ უყვარდათ სიკვდილი და ყოველთვის მიისწრაფოდნენ უკვდავებისკენ, თუნდაც, სიკვდილის შემდეგ.

სიკვდილის ძლევამოსილებაზე წერდნენ ვაჟა ფშაველა და რუსთაველი.

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვინრო, ვერცა კლდოვანი;
მისგან გასწორდეს ყოველი, სუსტი და ძალ-გულოვანი;
ბოლოდ შეყარნეს მიწამან ერთგან მოყმე და მხცოვანი.

სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი!“ -

ამბობს რუსთაველი და „სახელოვანი სიკვდილისაკენ“ მოწოდებით, იმასაც გვიმტკიცებს, რომ სიკვდილსაც შეიძლება მიანიჭოს ადამიანმა უპირატესობა სიცოცხლესთან შედარებით, თუკი ეს სიკვდილი კეთილ საქმეს ემსახურება. ვაჟა ფშაველას სიტყვები კი, თითქოს, იმ ფილოსოფოსთან კრიტიკად ჟღერს, ვისაც სიკვდილის შიშის დაძლევა სიტყვათა თამაშით განუზრახავს:

„ვერ გვიხსნის სიკვდილის ბჟღალით

ძალა, ვერც სიტყვა ცბიერი.

ბუნების ცოდვა ესაა,

მუდამ სანყინო ჩემია:

ავსა და კარგსა ყველას ჰკლავს,

არავინ გადურჩენია.

ყველა მგზავრთათვის ინთქმევა,

როცა ილუპვის გემია!“

არსებობა-არარსებობის, სიკვდილ-სიცოცხლის და სიკვდილის შიშის ცნებები განსაკუთრებით აინტერესებს ისეთ ფილოსოფიურ მიმდინარეობას, როგორიცაა ეგზისტენციალიზმი, ანუ „არსებობის ფილოსოფია“, ხოლო სიცოცხლის ფენომენისადმი მიძღვნი-

ლი მიმდინარეობაა – „სიცოცხლის ფილოსოფია“. სიკვდილის თემა კი ყოველთვის აინტერესებდა ფილოსოფიას, მაგრამ დღესდღეობით, რატომღაც, ცალკე არაა გამოყოფილი „სიკვდილის ფილოსოფია“ როგორც სპეციალურად სიკვდილის ფენომენის შემსწავლელი მიმდინარეობა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს თანატოლოგია, ანუ სიკვდილის შემსწავლელი მეცნიერება (თანატოს ძველ ბერძნულად ნიშნავს სიკვდილს, ხოლო ლოგოს – მოძღვრებას), მაგრამ, სამწუხაროდ, თანატოლოგიას სიკვდილი უფრო აინტერესებს სამედიცინო და ბიოლოგიური კუთხით, ვიდრე ფილოსოფიური თვალსაზრისით. თუმცა, უკვე გამოჩნდა სპეციალურად სიკვდილის თემისადმი მიძღვნილი იშვიათი ლიტერატურაც, მაგალითად, XX საუკუნის ფრანგი ფილოსოფოსის, ფსიქოლოგის, კულტუროლოგის და მუსიკათმცოდნის ვლადიმირ იანკელევიჩის (1903 -1985) ფუნდამენტური ნაშრომი – „სიკვდილი“, რომელშიც მას სიკვდილის ფილოსოფიის სისტემა აქვს ჩამოყალიბებული. ჩემი ეს შრომა კი ეძღვნება სიკვდილის ფილოსოფიასთან დაკავშირებულ ერთ კონკრეტულ საკითხს, კერძოდ, სიკვდილის შიშის დაძლევის თემას ფილოსოფიასა და ხელოვნებაში.

ადამიანს ოდითგანვე ეშინოდა სიკვდილის და ყოველთვის, შეგნებულად თუ შეუგნებლად, ცდილობდა სიკვდილის შიშის დაძლევას, მაგრამ იშვიათად თუ ვინმე ახერხებდა ამას. სიკვდილის შიშის დასაძლევად ადამიანები მათი განვითარების დონის შესაბამისად მიმართავდნენ სიკვდილის შიშის დაძლევის თეორიულ ან პრაქტიკულ მეთოდებს. სიკვდილის შიშის დაძლევის ცდებს ეხვდებით ფილოსოფიაში, ხელოვნებაში, ლიტერატურაში... მაგალითად, ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი ეპიკურე (ძვ. წ. 341–270) სიკვდილის შიშის დაძლევას დაახლოებით შემდეგი სიტყვებით ცდილობდა: „ბოროტებათაგან უსაშინლესი – სიკვდილი ჩვენ სრულიად არ გვეხება, რადგან როცა ჩვენ ვართ, სიკვდილი არ არის, ხოლო როდესაც სიკვდილი არის, ჩვენ აღარ ვართ. ასე რომ, იგი სრულებით არ ეხება არც ცოცხლებს, არც მკვდრებს, რადგან პირველთათვის იგი არ არსებობს, მეორენი კი უკვე აღარ არსებობენ“, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ: „სანამ ვარ მე, სიკვდილი არ არის. როდესაც მოვა სიკვდილი, მე აღარ ვიქნები. ასე რომ, მე და

სიკვდილი ვერასოდეს შევხვდებით ერთმანეთს. ამიტომ – რატომ უნდა მეშინოდეს სიკვდილის?”

მაგრამ ასეთი მსჯელობა ადამიანს მაინც ვერ ათავისუფლებს სიკვდილის შიშისგან. სიცოცხლეში, სანამ სიკვდილი არ მოსულა, ადამიანს საქმე აქვს მოსალოდნელ სიკვდილთან, სიკვდილის მოლოდინთან, და სწორედ გაურკვეველი სიკვდილის ეს მოლოდინი იწვევს მასში შიშს. ადამიანს სწორედაც რომ უტყნობი, უხილავი და ამოუტყნობი სიკვდილის ეშინია; იმ სიკვდილისა, რომელსაც ვერასოდეს ვერ შეხვდება საღ გონებაზე მყოფი, რადგან მას და სიკვდილს ამქვეყნიური და იმქვეყნიური ცხოვრების, არსებობა-არარსებობის, ყოფნა-არყოფნის გადაულახავი ბარიერი ამორებთ ერთმანეთისგან.

ორი ათასწლეულის შემდეგ ძნელი დასადგენია, ეშინოდა თუ არა ეპიკურეს სიკვდილის ან როგორ შეხვდა სიკვდილს სინამდვილეში, მაგრამ მის მსჯელობას უფრო ყურადღებით თუ დავაკვირდებით, აღმოვაჩინთ, რომ წესით, ასეთი მსჯელობა ადამიანს მთლიანად მაინც ვერ ათავისუფლებს სიკვდილის შიშისგან. ჩვენ შეიძლება დავეთანხმოთ ეპიკურეს მსჯელობის ყოველ წინადადებას, რადგან სიკვდილის შემდეგ ადამიანს ცნობიერება, თვითცნობიერება და საერთოდ აზროვნების უნარი და შიშის განცდის უნარი აღარ აქვს და შიშზე ლაპარაკიც ზედმეტია, მაგრამ სინამდვილეში საქმე სულ სხვაგვარადაა: როდესაც ეპიკურე ამ სიტყვებს წარმოსთქვამდა ან ამ საკითხზე ფიქრობდა, მართალია, მაშინ სიკვდილი არ იყო მის გვერდით, და ის სიკვდილს ვერ ხედავდა, მაგრამ, სამაგიეროდ, მის გვერდით სიკვდილის აჩრდილი იმყოფებოდა სიკვდილის შიშის სახით. მოკლედ რომ ვთქვათ, ადამიანს, მართლაც, აღარ ექნება სიკვდილის შიში სიკვდილის შემდეგ, „როცა სიკვდილი მოვა“, მაგრამ სიცოცხლეში, სანამ სიკვდილი არ მოსულა, ადამიანს საქმე აქვს არა ფაქტიურ სიკვდილთან, არამედ მოსალოდნელ სიკვდილთან, სიკვდილის მოლოდინთან, და სწორედ გაურკვეველი სიკვდილის ეს მოლოდინი იწვევს მასში შიშს. აბა, სცადეთ, რომელიმე მომაკვდავს წაუკითხეთ ეპიკურეს სიტყვები. დაამშვიდებს მომაკვდავს ის ამბავი, რომ, თურმე, ის და სიკვდილი ვერ შეხვდებიან, ვერ დაინახავენ, გზაში ასცდებიან ერთმანეთს და ამიტომ მას შეუძლია მშვიდად იყოს? მაგრამ მომაკ-

ვდავს ხომ სწორედ იმ სიკვდილის ეშინია, რომელსაც ვერ ხედავს და ვერც ვერასოდეს დაინახავს. მომაკვდავ ადამიანს სწორედაც რომ უცნობი, უხილავი, გაურკვეველი და ამოუცნობი სიკვდილის ეშინია; იმ სიკვდილისა, რომელსაც ვერასოდეს ვერ შეხვდება საღ გონებაზე მყოფი, რადგან მას და სიკვდილს ამქვეყნიური და იმქვეყნიური ცხოვრების, არსებობა-არარსებობის, ყოფნა-არყოფნის გადაულახავი ბარიერი ამორებით ერთმანეთისგან. ეპიკურეს, როგორც ადამიანს და როგორც ფილოსოფოსს, შეიძლება არც სცოდნოდა, თუ რა არის სიკვდილი, მაგრამ, როგორც ჩანს, მას საკმაოდ კარგი წარმოდგენა ჰქონდა სიკვდილის შიშზე, რომლისგან თავდაცვასაც და რომლისგან განთავისუფლებასაც ის ფილოსოფიურ-ლოგიკური მსჯელობით ცდილობდა. ასე რომ ეპიკურეს მსჯელობა მხოლოდ მოსწრებული, სახუმარო, თავის მოსატყუებელი, ფრთიანი გამონათქვამია და მეტი არაფერი. შეიძლება ისიც კი ვივარაუდოთ, რომ ეპიკურე იუმორით და ხუმრობით იცავდა თავს სიკვდილის შიშისგან და სხვებსაც იგივეს ურჩევდა.

გერმანელი ფილოსოფოსის არტურ შოპენჰაუერის (1788 – 1860) აზრით, ჩვენ ისევე არ უნდა გვეშინოდეს სიკვდილის შემდეგ უსასრულო არყოფნის, როგორც არ გვეშინია ჩვენს დაბადებამდე არყოფნის. სისულელეა სინანული იმ დროის გამო, როცა აღარ ვიქნებით ისევე, როგორც სინანული იმ დროის გამო, როცა არ ვიყავით. ჩვენ ისევე ნაკლებად უნდა გვანუხებდეს ის, რომ არ ვიქნებით, როგორც ის, რომ არ ვიყავით. წარსულის და მომავლის უსასრულო არყოფნა ჩვენთვის სულერთი უნდა იყოს. შოპენჰაუერი ხაზს უსვამს იმას, რომ ეს ორი უსასრულო არყოფნა არაფრით არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ იქვე დასძენს, რომ ისინი მხოლოდ იმით განსხვავდებიან, რომ მათ შორის გაიქროლა სიცოცხლის ეფემერულმა, ანუ ხანმოკლე, სწრაფწარმავალმა, არარეალურმა და მოჩვენებითმა სიზმარმა.

შეიძლება დავუჯეროთ შოპენჰაუერს და ვენდოთ იმაში, რომ წარსულის და მომავლის უსასრულო არყოფნა არაფრით განსხვავდება ერთმანეთისგან? აკი, თვითონვე აღიარებს, რომ მათ შორის მოთავსებულია სიცოცხლე, რომელმაც შეიძლება გავლენა მოახდინოს ამ ორი უსასრულო არყოფნის განსხვავებაზე? მართლაც, ამ ორ უსასრულოდ დიდი ხანგრძლივობის არყოფნას

შორის ხომ მოთავსებულია უსასრულოდ მცირე ზომის ყოფნა, ანუ სიცოცხლე, იგივე „სანუთრო“, „ნუთისოფელი“. სწორედ ეს „სანუთრო-ნუთისოფელი“ ახდენს გავლენას წარსულის და მომავლის არყოფნის განსხვავებაზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრება აქვს გამოთქმული ფრანგ ფილოსოფოსს, ფსიქოლოგს და კულტუროლოგ ვლადიმირ იანკელევიჩს (1903—1985) ნიგნში „სიკვდილი“. იანკელევიჩი წარსულის არყოფნას და მომავლის არყოფნას იმით ასხვავებს ერთმანეთისაგან, რომ წარსულის (დაბადებამდე) არყოფნა მხოლოდ არყოფნაა და მეტი არაფერი, მომავლის არყოფნა (სიკვდილის შემდგომი არყოფნა) კი ისეთი არყოფნაა, რომელიც ოდესღაც იყო, ანუ რომელიც ყოფნასთანაა უკვე წილნაყარი. ამიტომ ნამდვილად არ შეიძლება იმის თქმა, რომ წარსულ და მომავალ არყოფნას შორის არავითარი განსხვავება არ არის. განსხვავება ნამდვილად არის და თანაც, ადამიანური თვალსაზრისით, საკმაოდ დიდი. ადამიანისთვის ხომ სიცოცხლეს ძალიან დიდი ფასი აქვს და თანაც ამ ფასზე სწორედ ის ახდენს გავლენას, რომ სიცოცხლე როგორც „სანუთრო-ნუთისოფელი“ ორ უსასრულო არყოფნას შორისაა ჩაჭედებული და მათგან შევიწროებული. როდესაც ადამიანი ერთხელ იგემებს ამქვეყნიური სიცოცხლის სიტკბოებას (მიუხედავად იმისა, თუ როგორი მძიმე ცხოვრებაც არ უნდა ჰქონოდა), მას უკვე ძალიან უჭირს ამქვეყნიურ ცხოვრებაზე უარის თქმა, სიცოცხლის მიტოვება, სიკვდილისადმი დანებება და უსასრულო არყოფნიდან მოსულს — ისევ უსასრულო არყოფნაში დაბრუნება. ასე რომ, ადამიანი ვერ დაიმშვიდებს თავს იმით, რომ წარსულის და მომავლის არყოფნა ერთი და იგივეა, და საეჭვოა, რომ ეს არგუმენტი ვინმეს გამოადგეს სიკვდილის შიშის დასაძლევად.

ჯოვანი ბოკაჩო (1313—1375) „დეკამერონში“ აღგვიწერს ფლორენციის 1348 წლის შავი ჭირის ეპიდემიის საშინელ სურათებს, როდესაც ქალაქში სიკვდილია გამეფებული და სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილ ადამიანთა უმეტესობას ადამიანური სახე აქვთ დაკარგული; როდესაც ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ირღვევა ეთიკის ელემენტარული ნორმები და, თითქმის, აღარავის ახსოვს მოყვასისადმი თანაგრძნობა, ურთიერთდახმარება და ზრუნვა ოჯახის წევრებზეც კი. ასეთ შემზარავ სიტუაციაში

წარჩინებული გვარის 10 ახალგაზრდა მიიღებს გადანყვეტილებას, რომ სიკვდილს ქალაქგარეთ, მდიდრულ ვილაში დაემალოს. მაგრამ ეს არ იყო მხოლოდ სიკვდილისაგან გაქცევა. როგორც ნანარმოების შინაარსიდან ჩანს, ეს ახალგაზრდები სიკვდილის შიშისგანაც ცდილობენ თავის დაღწევას. ისინი ქეიფობენ, საუკეთესო საჭმელებს მიირთმევენ, დროს ატარებენ, ერთობიან, ცეკვავენ, მღერიან, სეირნობენ, არშიყობენ, საღამოობით კი თავშესაქცევ ამბებს უყვებიან ერთმანეთს.

ამ მოთხრობის დასასრულს კი ბოკაჩო ლოგიკას ღალატობს, როდესაც 10 დღის თუ 2 კვირის შემდეგ ახალგაზრდებს ჭირიან ქალაქში აბრუნებს. ასეთ მოკლე ხანში ხომ დაავადების საშიშროება ჯერ კიდევ იარსებებდა! ახალგაზრდებმა კი თავისი ეს სარისკო გადანყვეტილება შემდეგი საეჭვო და არასანდო არგუმენტებით გაამართლეს: 1) მათ შეასრულეს დასახული მიზანი: გაიკაჟეს ჯანმრთელობა და ქალაქგარეთ ყოფნის დროს აღარ ხედავდნენ ადამიანთა უბედურებას, ტანჯვა-წვალებას და სასოწარკვეთას, 2) დიდხანს ერთად ყოფნის გამო მათ ერთმანეთი შეიძლება მობეზრებოდათ, 3) მიუხედავად იმისა, რომ ისინი კეთილგონიერების და ზნეობრიობის ნორმებს არ არღვევდნენ, ადამიანებს მაინც შეიძლება ეჭვი შეეტანათ მათს წესიერებაში და უსამართლოდ გაეკიცხათ, 4) სხვა ადამიანებიც მოინდომებდნენ მათთან ერთად ქალაქგარეთ ვილაში განმარტოებას, დროსტარებას და მათ მყუდროებას დაურღვევდნენ. ამ მიზეზების გამო იღებენ ახალგაზრდები ჭირიან ქალაქში დაბრუნების გადანყვეტილებას. 7 ქალიშვილი თავ-თავის ოჯახს უბრუნდება. „შესანიშნავი ათეულის“ 3 წევრი კი, 3 ახალგაზრდა ყმაწვილი მაშინვე მიემართება ახალი თავგადასავლების საძებნელად, გასართობად და დროის გასატარებლად. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ ამ ახალგაზრდების ქალაქგარეთ განმარტოების ძირითადი მიზეზი თუ მიზანი ყოფილა არა სიკვდილისგან გაქცევა, არამედ სიკვდილის შიშის და შავ ჭირთან დაკავშირებული ყველა უსიამოვნების დავიწყება, თუნდაც დროებით.

ჯონ ვილსონის (1785–1854) „ჭირიან ქალაქში“ აღწერილია ლონდონის შავი ჭირის პერიოდი. პოემა ლექსადაა დაწერილი. ახალგაზრდა საზღვაო ოფიცერი ფრანკფორტი შორეული ზღ-

ვაოსნობიდან შავი ჭირით მოცულ ქალაქში ბრუნდება და გულის კანკალით მიემართება მშობლიური სახლისკენ, სადაც მას დედა და უმცროსი ძმა ეგულება, მაგრამ ის მათ ცოცხლებს ვეღარ მიუსწრებს. მის საცოლეს – სათნო, ღვთისმოსავ და გაჭირვებულთა შემწე ქალიშვილსაც გადაედება შავი ჭირი. მალე კი თვითონ ნანარმოების მთავარი გმირიც დაავადდება ამ უკუზრუნელი სენით. შეყვარებული წყვილი ერთად იღუპება და მათ ერთად დაკრძალავენ. ვილსონის ნანარმოებშიც უხვადაა ჭირიანი ქალაქის საშინელი სურათები, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ნანარმოების მთავარ პერსონაჟთა სიკვდილის სცენები სულაც არაა შემზარავი. ისინი ღრმად მორწმუნე ადამიანები არიან და სიკვდილს ალიქვამენ როგორც სხვა, უკეთეს სამყაროში გადასახლებას, სადაც ისინი ერთად იქნებიან ერთმანეთის სიყვარულით გარემოცულნი და ბედნიერნი. სიკვდილის შიშისგან მათ რწმენა იცავს.

ვილსონის ტრაგედიის ერთ-ერთ სცენაში კი ახალგაზრდათა ერთი ჯგუფი იღებს გადაწყვეტილებას, რომ სიკვდილის შიშისგან თავდაცვა ქეიფსა და დროსტარებაში მაინც სცადოს. ისინი საქეიფო სუფრას პირდაპირ ქუჩაში, ყველას დასანახად შლიან და ნადიმის თავმჯდომარედ ვინმე ვალსინგამს ირჩევენ. ნადიმის დროს ამბობენ სადღეგრძელოებს და სიმღერებსაც მღერიან. მონადიმეებს შორის მეძავი ქალებიც იმყოფებიან. სუფრის შორი-ახლოს მიცვალებულებით დატვირთული ურიკა ჩაივლის და ქეიფის მონაწილე ერთ-ერთ ქალს გულიც კი შეუღონდება, მაგრამ, ყველაფრის მიუხედავად, ნადიმი და ღრეობა მაინც გრძელდება. სუფრის თავმჯდომარე ვალსინგამი სიკვდილის და შავი ჭირის სადიდებელ ჰიმნსაც კი იმღერებს, რომელსაც მონადიმენი დიდი ოვაციებით ხვდებიან. ამ დროს გამოჩნდება მღვდელი, რომელიც ახალგაზრდებს კეთილგონიერებისკენ მოუწოდებს, დაშლას ურჩევს, ხოლო ვალსინგამს შეარცხვენს და შეახსენებს, რომ მან სულ ახლახანს დაკრძალა დედა და მეუღლე. მაგრამ ვალსინგამი ჯიუტად აგრძელებს თავის მკრეხელურ საქმიანობას და მღვდელს წასვლას სთხოვს. სცენა გაურკვევლად მთავრდება: ვალსინგამი ჩააფიქრა მღვდლის სიტყვებმა.

ჯონ ვილსონის ნანარმოების ეს სცენა ინგლისურიდან რუსულად თარგმნა და გალექსა რუსმა პოეტმა და მწერალმა ალექ-

ქსანდრე პუშკინმა (1799–1837) და მას „ნადიმი შავი ჭირის დროს“ უწოდა. სპეციალისტები დაობენ, კამათობენ და ვერ თანხმდებიან იმაზე, თუ როგორ უნდა შეაფასონ პუშკინის ნაწარმოები: როგორც მხოლოდ ზუსტი თარგმანი, თუ როგორც ისეთი ორიგინალური და თავისუფალი თარგმანი, რომელსაც დამოუკიდებელ, ახალ ნაწარმოებად ყოფნის პრეტენზიაც აქვს. საქმე იმაშია, რომ პუშკინის ნაწარმოებში ჩასმული ორი სიმღერა შინაარსობრივად ძალიან განსხვავდება ვილსონის ორიგინალში არსებული სიმღერების ტექსტებისაგან. ვალსინგამის მიერ ნამღერი სიმღერის პუშკინისეული ვარიანტის ტექსტი მეტი ფილოსოფიურობით გამოირჩევა, რადგან მასში სიკვდილი წარმოდგენილია, როგორც უკვდავებისკენ მიმავალი გზა, უკვდავებასთან ზიარების გზა და, ამდენად - ნაკლებად საშიში მოვლენაც.

თავის რომანტიკული სტილის უცნაურ სიმღერაში პუშკინისეული ვალსინგამი საკმაოდ საყურადღებო აზრს გამოთქვამს და ერთი შეხედვით უცნაურ კითხვასაც სვამს: ყველაფერი რაც დაღუპვით გვემუქრება აუხსნელ სიტკბოებას შეიცავს, იქნებ იმითომ, რომ ეს უკვდავების საწინდარია? და ბედნიერია ის, ვისაც შეუძლია მღელვარების დროს ეს იგემოს. „დიდება შენ შავო ჭირო, ჩვენ არ გვეშინია საფლავის უკუნის“, - ასკვნის თავმჯდომარე (ფაქტიურად - თამადა) ვალსინგამი. ვილსონის ტექსტისგან ეს პუშკინისეული გადახვევა თითქოს განმარტავს და აზუსტებს იმ ფაქტს, თუ რატომ ასხამენ ნადიმის მონაწილენი ასეთ ხოტბა-დიდებას იმ სიკვდილს, რომლისგან გაქცევას და რომლისგან თავდავინწყებასაც ისინი ღვინოში ეძებენ. თუ კი ვალსინგამს სულის უკვდავების სჯერა, მაშინ, გამოხატვის არასახარბიელო ფორმის მიუხედავად, მისი პოზიცია წინააღმდეგობაში არ მოდის ნაწარმოების სხვა პერსონაჟთა (ფრანკფორტის, მისი საცოლის და დედის) საიქიო ცხოვრების იმ რწმენასთან, რომელიც მათ სიკვდილის შიშის დაძლევაში ეხმარება.

ბოკაჩოს „დეკამერონით“ უნდა იყოს შთაგონებული არა მხოლოდ ჯონ ვილსონის „ჭირიანი ქალაქი“ და პუშკინის „ნადიმი შავი ჭირის დროს“, არამედ ედგარ პოს (1809–1849) „სიკვდილის წითელი ნილაბიც“. აქაც მსგავს სიტრუაციასთან გვაქვს საქმე: ქალაქს შავი ჭირი მოსდებია. უფლისწული თავის ახლობლებთან,

ნაცნობ-მეგობრებთან, ქვეშევრდომებთან და ამაღლასთან ერთად ქალაქგარეთ ციხე-სიმაგრეში გამოიკეტება და ყველა შესასვლე-გასასვლელს ამოაქოლინებს მსახურებს. გარეთ შავი ჭირი მძვინვარებს. ციხე-სიმაგრის კედლებს შეფარებული ახალგაზრდები კი თავს დაცულად გრძნობენ და დროს შესანიშნავად ატარებენ: ქეიფობენ, ერთობიან, ცეკვავენ და სიკვდილისგან თავდაცვას და სიკვდილის შიშისგან განთავისუფლებას ცდილობენ. მონაწილეთა მხიარულ გუნება-განწყობილებას მხოლოდ უზარმაზარი შავი საათი არღვევს, რომელიც დროს ითვლის და ყოველი საათის დადგომას ავისმომასწავებელი გონგის ხმით აღნიშნავს. ერთ მშვენიერ დღეს კი უფლისწული კოსტუმირებული და ნიღბებიანი ბალ-მასკარადის მოწყობას გადანყვეტს. და არავინ რომ არ მოეღის, სწორედ მაშინ წაადგებათ მათ საშინელ წითელ ნიღბიანი წითელი სიკვდილი და შუალამის 12 საათზე ციხე-სიმაგრის შავ დარბაზში ყველას ერთიანად გაავლებს მუსრს. ედგარ პო თავისი ავისმომასწავებელი მხატვრული ხერხებით და დეტალებით მკითხველს განუწყვეტელი შიშის ქვეშ ამყოფებს და მოთხრობის მთავარ მოქმედ გმირებთან ერთად მათაც სიკვდილის საშინელებას განაცდევინებს. ედგარ პოს მოთხრობიდან მხოლოდ ერთი დასკვნა გამომდინარეობს: რამდენიც არ უნდა ეცადოს ადამიანი, სიკვდილს და სიკვდილის შიშს მაინც ვერ დააღწევს თავს.

თომას მანს (1875–1955) ნამდვილად ვერ დავწამებ იმას, რომ მან „ჯადოსნური მთის“ თემა, სიუჟეტი ან ძირითადი იდეა ბოკაჩოს „დეკამერონისგან“ ისესხა, რადგან „ჯადოსნური მთა“ საკმაო ნილად ავტობიოგრაფიული ნაწარმოებია და ე.ი. მისი თემატიკაც, სიუჟეტიც და ძირითადი იდეაც ცხოვრების მიერაა ნაკარნახევი. მაგრამ ამ ორ ნაწარმოებს შორის მაინც საკმაო თემატურ-იდეური მსგავსება არსებობს, რაც იმის მიმანიშნებელია, რომ სიკვდილისა და სიკვდილის შიშისაგან გაქცევის პრობლემა არც თომას მანისთვის, როგორც ფილოსოფიურად მოაზროვნე მწერლისთვისაც, არ ყოფილა უცხო. ნაწარმოების მთავარი გმირი, ჰანს კასტორპი თავის ბიძაშვილს ესტუმრება რამდენიმე კვირით მთებში განთავსებულ ტუბერკულოზიანთა სანატორიუმში, მაგრამ მასაც ჭლექი აღმოაჩნდება და ის გაურკვეველი დროით სანატორიუმის პაციენტად და „ჯადოსნური მთის“ ტყვედ თუ ბინადრად იქცე-

ვა. ჯადოსნური მთა, ანუ მთებში მდებარე სანატორიუმი „ბერგჰოფი“ იმითაა „უადოსნური“, რომ იქ „სასწაულებრივი“ ამბები ხდება: იქ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა მიმდინარეობს; ადამიანები სიკვდილს ებრძვიან. სიკვდილთან ბრძოლასთან ერთად მათ სიკვდილის შიშის დაძლევაც უწევთ. სწორედ იქ, სიკვდილის სამეფოში, შეხვდება კასტორპი ქალს, რომელიც თავდავიწყებით შეუყვარდება. პაციენტთა უმეტესობა საღი თვალით უყურებს რეალობას და მათ იციან, რომ მათ გამოჯანმრთელების შანსი თითქმის ან საერთოდ არა აქვთ. „ჯადოსნურ მთაზე“ ყველაფერს აზრი ეკარგება – სიყვარულსაც, მეგობრობასაც, მომავლის ოცნებებსაც, იმედებსაც. მაგრამ „ჯადოსნური მთის“ ბინადარი მაინც იბრძვიან; იბრძვიან ჯანმრთელობისთვის, სიცოცხლის გახანგრძლივებისთვის და ოდნავ მბუჟტავ იმედებს ელოლიავენ. სანატორიუმში მათ საუკეთესო პირობებს უქმნიან. მათ აქვთ დროის შესაბამისი კვალიფიციური სამედიცინო მომსახურება, კარგი კვება, სუფთა ჰაერი, გართობა და თვითონაც ცდილობენ სულიერი სიმტკიცის შენარჩუნებას. საოცარია, მაგრამ ფაქტია, რომ სიკვდილის საშინელების პირისპირ დარჩენილთ მაინც არ დაუკარგავთ იუმორის გრძნობა და ხუმრობის ხალისი.

თომას მანის „ჯადოსნური მთა“ იდეურ-თემატურად ენათსავეება არა მარტო ბოკაჩოს დეკამერონს, არამედ ბოკაჩოს დეკამერონის გავლენით დაწერილ ზემოთგანხილულ დანარჩენ სამ ნაწარმოებსაც: ჯონ ვილსონის „ჭირიან ქალაქს“, ალექსანდრე პუშკინის „ნადიმს შავი ჭირის დროს“ და ედგარ პოს „წითელი სიკვდილის ნილაბს“. ყველა ამ ნაწარმოებში ადამიანები დაახლოებით ერთნაირი მეთოდებით ებრძვიან სიკვდილის შიშს და ამ ნაწარმოებებს ბევრი რამა აქვთ საერთო:

1. სახეზეა სიკვდილისაგან და სიკვდილის შიშისაგან გაქცევის მცდელობა.

2. სიკვდილისა და სიკვდილის შიშის დაძლევის ერთ-ერთ ხერხად გამოყენებულია ისეთი ძირეული სასიცოცხლო ინსტინქტი, როგორიცაა კვების მოთხოვნილება. ნაწარმოებთა მთავარი მოქმედი პირები თავდავიწყებას ჭამა-სმაში, დროსტარებაში, ქეიფებსა და ნადიმებში ეძებენ. ადამიანები ქეიფობენ ბოკაჩოსთან, ვილსონთან, პუშკინთან, პოსთან და თომას მანთანაც ხომ ყოველი

საუზმე, სადილი, ვახშამი თუ სამხარი, თითქმის, ქეიფის სუფრის ტოლფასია.

3. სიკვდილის შიში ვერ კლავს სიყვარულის მოთხოვნილებას. სიყვარულის წმინდა და ამაღლებული გრძნობა ვილსონის „ჭირიან ქალაქში“, თომას მანის „ჯადოსნურ მთაში“, და სასიყვარულო ფლირტი ბოკაჩოს „დეკამერონში“ შეყვარებულ წყვილებს სიკვდილის შიშის უფრო ადვილად გადატანაში ეხმარება.

4. ბოკაჩოსთან, ედგარ პოსთან და თომას მანთან მოქმედება მიმდინარეობს ჩაკეტილ სივრცეში: ქალაქგარეთ ვილაში, ქალაქგარეთ ციხე–სიმაგრეში და მთებში განმარტოებულ სანატორიუმში.

5. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა დროის ფაქტორს ედგარ პოსთან და თომას მანთან. ედგარ პოსთან ყოველი საათის გასვლა ადამიანებს სიკვდილთან აახლოებს და სიკვდილის შიშსაც აძლიერებს. თომას მანისეული დრო კი აინშტაინისეულ ფარდობითობის თეორიის დროს გვაგონებს. თომას მანის გმირებისთვის რეალური დრო ილუზორულ დროდაა ქცეული. მათ დაკარგული აქვთ რეალური დროის შეგრძნება და დრო მათთვის ხან ძალიან ნელა და ხან ძალიან სწრაფად მიმდინარეობს.

6. სიკვდილის შიშისაგან თავის დასაღწევად ყველა ზემოთ-განხილულ ნაწარმოებში ადამიანები მიმართავენ გართობას, თამაშს, მხიარულებას, ხუმრობას, იუმორს.

7. ამ ნაწარმოებთა უმეტესობაში პოპულარულია საზეიმო მეჯლისების, კარნავალების თუ ბალ–მასკარადების თემაც. ბოკაჩოს პერსონაჟები ხშირად მართავენ მეჯლისებს, ედგარ პოსთან და თომას მანთან კი ბალ–მასკარადი საბედისწერო ფინალურ სცენებთანაა დაკავშირებული.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ ფილოსოფიასა და ხელოვნებაში სიკვდილის შიშისაგან თავის დაღწევის მცდელობას აქვს როგორც მსგავსი, ასევე განსხვავებული ნიშნები. მსგავსია ის, რომ ორივე სფეროში ამ მცდელობას აქვს დამალობანას თამაშის ხასიათი, ანუ როგორც ფილოსოფოსები, ასევე ლიტერატურული ნაწარმოებების პერსონაჟებიც სიკვდილის შიშისაგან განთავისუფლების მიზნით რაღაც ეშმაკობებს მიმართავენ და სირაქლემებივით თავს ქვიშა-

ში მაღავენ. განსხვავება კი იმაში მდგომარეობს, რომ ფილოსოფოსები მიმართავენ თეორიულ, ფსევდოლოგიკურ, სოფისტურ, რიტორიკულ ხერხებს და თვითდამშვიდებას და თავისმოტყუებას სიტყვათა თამაშით ცდილობენ. მხატვრული ნაწარმოებების პერსონაჟები კი ამავე მიზნით უშუალოდ, პრაქტიკულად მიმართავენ გართობას, დროსტარებას, თამაშს, ქეიფს, მხიარულებას, თუმცა, ამ მეთოდებით მხოლოდ დროებით თუ აღწევენ თავდავინყებას.

სიკვდილის შიშისგან განთავისუფლების ყველაზე ეფექტურ საშუალებას, ალბათ, ისევ საიქიო ცხოვრებისა და სულის უკვდავების უეჭველი რწმენა წარმოადგენს. სწორედ ასეთ ვითარებასთან გვაქვს საქმე ჯონ ვილსონის „ჭირიან ქალაქში“, თუმცა, თომას მანის გმირმაც გამოსცადა სიკვდილის პირისპირ დგომისას იმ წმინდა პლატონური სიყვარულით გამოწვეული ბედნიერება, რომელსაც მომავალი არ ჰქონდა... ჰანს კასტორპმა ერთდროულად განიცადა სიკვდილის საშინელება და სიყვარულის ნეტარება. ამ ორი, ერთი შეხედვით შეუთავსებელი მოვლენის ერთიანობაში იგემა ბედნიერება. და სიყვარულის ძლიერი გრძნობის წინაშე სიკვდილის შიშმაც, თუნდაც დროებით, მაგრამ მაინც, უკან დაიხია....

ადამიანებს ძალიან უყვართ სიცოცხლე, ამიტომ ისინი ცდილობენ სიკვდილისგან და სიკვდილის შიშისგან დამალვას. სიკვდილს ვერავინ ვერ გაექცევა, სიკვდილის შიშისგან დამალვაც თითქმის შეუძლებელია. ძალიან ძლიერი რწმენის გარეშე და იშვიათი გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, სიკვდილთან და სიკვდილის შიშთან მხოლოდ დამალობანას თამაშია შესაძლებელი. სიკვდილის შიშისგან თავის დაღწევის ყველაზე ეფექტურ საშუალებას მაინც რელიგია წარმოადგენს. ღმერთის, საიქიო ცხოვრების და სულის უკვდავების რწმენა ძალიან ეხმარება ადამიანებს სიკვდილის საშინელების დაძლევისა და გადატანაში.

შეიძლება მოკლედ დავასკვნათ: სიკვდილის შიშისგან თავის დასაღწევად ფილოსოფოსები იყენებენ ფსევდოლოგიკურ, სოფისტურ, რიტორიკულ მსჯელობებს, ხოლო ლიტერატურულ ნაწარმოებთა გმირები თავდავინყების მიზნით გართობა-დროსტარებას მიმართავენ. ორივე შემთხვევაში კი საქმე გვაქვს თავისებურ დამალობანას თამაშთან. სიკვდილის შიშისგან თავის დაღწევის ყველაზე ეფექტურ საშუალებას საიქიო ცხოვრების და

სულის უკვდავების რწმენა წარმოადგენს. მაგრამ თუკი ამაში ეჭვი გეპარება? მაშინ სიკვდილის შიშის დასაძლევად დიდი ვაჟკაცობაა საჭირო.

ეს სტატია უკვე დაწერილი მქონდა, როდესაც სადღაც გადავწყდი ციციერონის გამონათქვამს: „მეცოდება ის მოხუცი, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლის განმალობაში ვერ დასცინა სიკვდილს“. ამ გამონათქვამმა გარკვეული შესწორებები შემატანინა ჩემს დასკვნებში. ჩემი მთავარი დასკვნა ის იყო, რომ ჩემს მიერ განხილულ მასალებში ყველგან მხოლოდ დამალობანას თამაშს ვხედავდი, მაგრამ ციციერონთან სიტყვა „დაცინვამ“ გარკვეულწილად აზრი შემაცვლევინა. ეს განსაკუთრებით ეხება თომას მანის „ჯადოსნურ მთას“. ჩემი აზრით, ამ ნაწარმოების პერსონაჟთა მწარე ხუმრობები არაა მხოლოდ სიკვდილის საშინელებისგან დამალვის მცდელობა ან მხოლოდ სიკვდილის შიშთან დამალობანას თამაში. ესაა სიკვდილის და სიკვდილის შიშის დაცინვა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მათ მთლიანად თუ არა, ნაწილობრივ მაინც შეძლეს სიკვდილის შიშის გადალახვა-დაძლევა, ან იქნებ გამასხარავება და აბუჩად აგდებაც კი. ამას კი დიდი სულიერი სიმტკიცე და ვაჟკაცობა სჭირდებოდა. ეს ნიშნავდა, რომ ისინი შეურიგდნენ კიდეც თავის ხვედრს და საკუთარი სიკვდილ-სიცოცხლის სერიოზული პრობლემა არასერიოზულ, ხუმრობის სივრცეში გადაიტანეს. მაინც რა იყო ეს? ლაჩრული დამალობანას თამაში თუ სიკვდილისათვის პირდაპირ თვალეში ყურება ვაჟკაცური შემართებით და დამცინავი მზერით? შეიძლება ორივე ერთად. მაგრამ მათ ქცევაში ოპტიმიზმს დავინახავთ თუ პესიმიზმს, ნეგატივს თუ პოზიტივს, მაინც ვფიქრობ, რომ სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემასთან თამაშის ელემენტი მაინც გამორიცხული არაა.

მე ძალიან მიყვარს ხოლმე ტიუტჩევის ლექსის ერთი კუბლეტის ციტირება, რომელშიც გაუღერებულია ბედისწერასთან თამაშისკენ მონოდება.

„Играй, куда над тобою

Еще безоблачна лазурь;

Играй с людьми, играй с судьбою,

Ты – жизнь, назначенная к бою,

Ты – сердце, жаждущее буть“.

როგორც ვხედავთ, აქ თავისებურ თამაშის თეორიასთან თუ თამაშის ფილოსოფიასთან გვაქვს საქმე. ტიუტჩევი ამ ლექსში არასერიოზულად, ხუმრობით აღიქვამს სიცოცხლეს, ადამიანურ ცხოვრებას და ეთამაშება ადამიანებსაც და ბედისწერასაც. თანაც ეს თამაში არაა მხოლოდ სახუმარო გართობა, არამედ ეს სერიოზული ბრძოლაა ბედისწერასთან. ყველას არ შეუძლია სიკვდილ-სიცოცხლის ცნებებთან თამაში. თომას მანის გმირებმა კი, თითქოს, ეს შეძლეს. ისინი ეთამაშებიან სიკვდილს და სიკვდილის შიშს და ამავე დროს, მასხრად იგდებენ მას და ვაჟკაცურად დასცინიან. თითქოს სიკვდილის ჯიბრზე უყვარდებოთ ერთმანეთი და ხანმოკლე ბედნიერებითაც ტკბებიან. მათ იციან, რომ სიკვდილი გარდაუვალია, რომ სიკვდილთან ბრძოლა წინასწარვე წაგებულია, რომ სიკვდილი მათი ბედისწერაა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც ეთამაშებიან სიკვდილს დამალობანასაც, ომობანასაც, თვალსაც უსწორებენ და დასცინიან კიდეც. სწორედ ამაშია მათი ვაჟკაცობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. "დემოკრიტი. ეპიკურე." (ფრაგმენტები. ნერილები), „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1959
2. А. Шопенгауэр, „Смерть и ее отношение к неразрушимости нашего существа“, Избранные произведения, Москва, „Просвещение“, 1992
3. Джованни Бокаччо, „Декамерон“, Москва, „Художественная литература“, 1989.
4. Джон Вильсон, „Город чумы“, Драматическая поэма в 3 актах Москва, Государственное издательство "Художественная литература", 1938 г.
5. А. С. Пушкин, „Пир во время чумы» (Из вильсоновой трагедии: The City of the Plague), Москва, 1938.
6. ედგარ პო, წითელი სიკვდილის ნილაბი, <http://burusi.wordpress.com/literature/edgar-allan-poe/>
7. თომას მანი, ჯადოსნური მთა, „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1978
8. Владимир Янкелевич, Смерть, Москва, Изд. Литературного института, 1999.

ჩემი ყურადღება მიიქცია რენე მაგრიტის რამდენიმე სურათმა, რომლებშიც ცნობილი მხატვრების სურათების პერსონაჟების მაგივრად კუბოებია დახატული. რენე მაგრიტმა ეს ხალხი კუბოებში ჩაანვინა. ნაადრევად და დროზე ადრე კი არა, პირიქით, გარდაცვალებიდან კარგა ხნის შემდეგ. მაგრამ კითხვა მაინც ჩნდება: რატომ?

რენე მაგრიტმა ძირითადად ედუარდ მანეს, ფრანსუა ჟერარის და ჟაკ ლუი დავიდის სურათები „გადააკეთა“. ზოგიერთმა კი შეიძლება თქვას, რომ - „დაამახინჯა“. რა მოვლენასთან გვაქვს საქმე? რა არის ეს: ცნობილი მხატვრების კლასიკად ქცეული ნამუშევრების მასხრად აგდება თუ პირიქით - თანამედროვე ცნობილი მხატვრის მიერ დაფასება? მე ამ მოვლენაში ფილოსოფიურ შინაარსს ვხედავ. რენე მაგრიტმა სიკვდილ-სიცოცხლის, ყოფნა-არყოფნის, არსებობა-არარსებობის ფილოსოფიური პრობლემისგან მიღებული შთაბეჭდილება ასეთი უცნაური მეთოდით გამოხატა. რითი მიიქცეის რენე მაგრიტის ყურადღება მაინცადამაინც ამ კონკრეტულმა სურათებმა: ედუარდ მანეს „აივანმა“, და ჟერარის და დავიდის მადამ რეკამიეს „პორტრეტებმა“? ალბათ, არ შევცდები, თუ ვიტყვი, რომ სამივე შემთხვევაში რენე მაგრიტის „ინტერესის საგანს“ ძირითადად და პირველ რიგში არაჩვეულებრივი, ლამაზი და გამორჩენილი ქალბატონები წარმოდგენდნენ. უფრო ზუსტად, რენე მაგრიტს სურდა გადმოეცა თავისი გაკვირვება, აღშფოთება, პროტესტი იმ „უსამართლობის“ წინააღმდეგ, რომელიც „ჩაიდინა“ ბუნებამ ამ ლამაზი არსებების მიმართ. ჩემს ამ წინადადებაში ორი სიტყვა ბრჭყალებში ჩავსვი, მაგრამ, ალბათ, მთელს წინადადებასაც მოუხდებოდა ბრჭყალებში ჩასმა, იმდენად უცნაური გამოსათქმელია ჩემს მიერ გამოთქმული აზრი. უფრო მოკლედ და გასაგებად რომ ვთქვა: რენე მაგრიტის ამ სურათების მთავარი შინაარსია „ამაოება ამაოებათა“. ამქვეყნად ყველაფერი ქრება, ყველაფერი წარსულის და დავინყების ბურუსში იკარგება. ნესით, არაფერი არ უნდა გვიკვირდეს, მაგრამ ხელოვანი ხალხი ემოციურ დონეზე მაინც ყველაზე მეტად სილამაზის გაქრობა-გაცამტვერებას განიცდის. თუნდაც, გავიხსენოთ ალექსანდრე ჭავჭავა-

ძის ლექსი „გოგჩა“, რომლის მთავარი ფილოსოფიური შინაარსიც არის „ამაოება ამაოებათა“. ნანგრევებად ქცეულან და აღგვილან პირისაგან მიწისა ქალაქები, სოფლები, სასახლეები, ტაძრები, ქარვასლები, სპორტული მოედნები. აღარ არიან ძლევამოსილი მეფეები, მდიდარი ვაჭრები. ლექსის ბოლო სტროფები კი იმ ქალების სილამაზეზე სინანულს გამოხატავს, რომელთა სილამაზეც ამ ტბის სარკისებურ ზედაპირზე ირეკლებოდა. მართლაც, ეს რეალურად არსებული სილამაზეც ისევე უკვალოდ გაქრა როგორც მისი ვირტუალური გამოსახულება კამკამა წყლის ზედაპირზე. ალექსანდრე ჭავჭავაძემ არაცნობიერად და თავისდაუნებურად, თითქოს, მხატვრული ნაწარმოების მომგებიანი დასასრულის თავისებური „დაუნერელი კანონი“ გაითვალისწინა, მომგებიანად გამოიყენა და ლექსი სწორედ სამუდამოდ გამქრალი ქალური სილამაზისადმი მიძღვნილი სტროფებით დაასრულა.

რენე მაგრიტიც ამაოების თემის, ამაოების განწყობის უკეთ გამოხატვის მიზნით მასალად, ფაბულად, პერსონაჟებად არჩევს ცნობილ, გამორჩეულ, არაჩვეულებრივ, და რაც მთავარია, ლამაზ ქალბატონებს. ეს არჩევანი გამართლებულია თემის დრამატიზებისათვის. მაყურებლის ფანტაზია წარმოიდგენს კუბოში მწოლიარე ლამაზ ქალს და შეუფერებელი კონტრასტის წინაშე აღმოჩნდება, რაც გულის ტკივილს და, იქნებ, აღშფოთებასაც იწვევს.

არსებობს მოსაზრება, რომ ედუარდ მანემ სურათი „აივანზე“ ფნანსისკო გოიას სურათის - „მახები აივანზე“ - გავლენით დახატა. მართლაც არის მსგავსება. ამ სამ სურათს ერთმანეთისგან დაახლოებით ნახევარ-ნახევარი საუკუნე აშორებს. რა არის განსაკუთრებული ამ სურათების თემატიკაში? მხედველობაში მაქვს აივნის თემა. რას წარმოადგენს აივნის „სივრცე“, აივნის „სამყარო“? ჩვეულებრივ, ტრადიციულად, აივანი უფრო სამხრეთის სახლებისთვისაა დამახასიათებელი. ხშირად ადამიანები აივანზე გადიან იმისთვის, რომ ქუჩაში გაუსვლელად ისუნთქონ სუფთა ჰაერი ან გაგრილდნენ. აივანზე გადიან დასასვენებლად, მოცალეობის ჟამს, თავისუფალ დროს. გადიან იმისთვის, რომ ნახონ, რა ხდება გარეთ. გადიან იმისთვის რომ შეხედონ გარეთ მოსიარულე ადამიანებს და საკუთარი თავიც დაანახონ საზოგადოებას. აივანზე გასვლისას, ალბათ, იპრანჭებიან კიდეც და თავ-

ის საუკეთესო ტანსაცმელსაც იცვამენ.

გოიას მახები ქალაქის საშუალო ფენის წარმომადგენლები არიან, რომლებიც მაღალ საზოგადოებაში მიღებული ფრანგული მოდის სანინაალმდეგოდ ესპანურ ნაციონალურ ტანსაცმელს იცვამენ თამამად, ხაზგასმულად და გამომწვევად. გოიას მახები ახალგაზრდა ლამაზი ქალები არიან, რომლებიც რაღაცაზე საუბრობენ საიდუმლოდ. მათ უკან, ბნელ ფონზე კი ორი მოსასხამიანი მამაკაცი სახეს მალავს ისე, თითქოს რაღაც საიდუმლო ჩანაფიქრი ამოძრავებდეთ. არის რაღაც ავისმომასწავებელი ამ, ერთი შეხედვით, წყნარ და მშვიდ ატმოსფეროში. იქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს მოკრიალებულ ცაზე საავდრო ღრუბლები შეყრილან; თითქოს სინათლეს სიბნელე ემუქრება, სილამაზეს - სიმახინჯე, სიკეთეს - ბოროტება, სიცოცხლეს - სიკვდილი...

ამ ორ ნახატს ერთმანეთისგან დაახლოებით 100 წელი აშორებს. პირველის ავტორი იმპრესიონისტი მხატვარი ედუარდ მანეა, მეორისა - ბელგიელი სიურეალისტი მხატვარი რენე მაგრიტი. როდესაც რენე მაგრიტი თავის სურათს ხატავდა, მაშინ მანეს სურათის პერსონაჟები უკვე გარდაცვლილები იყვნენ. დღეს კი რენე მაგრიტიც გარდაცვლილია. რისი თქმა სურდა ამ ნახატით რენე მაგრიტს? მას მხოლოდ საკმაოდ ცნობილი ფილოსოფიური აზრის გადმოცემა სურდა: „ამაოება ამაოებათა“, ყველაფერი ამაოებაა, ყველაფერი წარმავალია, ყოფნა არყოფნად იქცევა. სიცოცხლე აუცილებლად სიკვდილით დამთავრდება. გაქრება ახალგაზრდობაც, სილამაზეც. მე მიჩნდება კითხვა: „კი მაგრამ, აკი ხელოვნება უკვდავებააო“? ვინ არის ან რა არის უკვდავი? ის წამი, რომელიც ედუარდ მანემ აღბეჭდა? რენე მაგრიტის მიერ ხელოვნების საშუალებით გადმოცემული ამქვეყნიური ყოფიერების ფილოსოფიური გაგება? ედუარდ მანეს და რენე მაგრიტის სახელები? ეს ყველაფერი ერთად აღებული?...

ეხლა დავსვათ კითხვა: ღირდა კი ამ კუბოების დახატვა? ძველ დროში რომ ხატავდნენ მეფეთა და დიდგვაროვანთა პორტრეტებს, ეს გასაგებიც იყო. მაშინ ხომ ფოტოგრაფია არ არსებობდა და მდიდარ ადამიანებს საკუთარი გარეგნობის უკვდავყოფა საკმაოდ ძვირიც ჯდებოდათ. მაგრამ რა რჯიდა რენე მაგრიტს? რატომ გაავსო ედუარდ მანეს „აივანი“ კუბოებით? მა-

ყურებელმა საკუთარ თავში უნდა ჩაიხედოს, სურათის ხილვით გამოწვეულ უსიამოვნო განცდას უნდა ჩაუკვირდეს და ამ კითხვაზე პასუხი თვითონ უნდა გასცეს. ესაა „გამოუთქმელის გამოთქმა“, „გამოუთქმელის განცდა“, „გამოუთქმელის შეგრძნება“. ამ სურათით რენე მაგრიტი ფილოსოფიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს და უძველეს პრობლემაზე, სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემაზე, ამქვეყნიური ცხოვრების ამაოებაზე და ამქვეყნად ყველაფრის წარმავლობაზე ჩაგვაფიქრებს; ყოველდღიური ერთფეროვნების ბურუსიდან ამოგვადებს და საკუთარი ცხოვრებისადმი უფრო ფხიზელი დამოკიდებულებისაკენ მოგვინოლებს.

რის მიხედვით შეარჩია „საკუბოვე“ პერსონაჟებად რენე მაგრიტმა, მაგალითად - მაღამ რეკამიე, რომელიც მჯდომარეც და მწოლიარეც კუბოებში ჩააწვინა, ან კიდევ, მანეს აივნის მთავარი პერსონაჟი - ბერტა მორიზო? ორივე მათგანი არაჩვეულებრივი და განსაკუთრებული ქალი იყო. მათ საზოგადოება აღიქვამდა როგორც დიდებულ, ბრწყინვალე, საბედისწერო, მშვენიერ ქალებს.

რას წარმოიდგენდნენ ამ სურათების პერსონაჟები, რომ სულ რაღაც 50-100 წლის შემდეგ სამუზეუმო ექსპონატებად იქცეოდნენ და მომავალი თაობების ფილოსოფიური მსჯელობის საგანი გახდებოდნენ. რა დარჩა მაღამ რეკამიესაგან? მრავალრიცხოვან პორტრეტებში შემონახული სილამაზე, მის ბიოგრაფიაში შემონახული თავბრუდამხვევი პოპულარობა და კიდევ დარჩა ე.წ. „რეკამიეს სტილი“, ანუ სახელწოდება ისეთი ავეჯის სტილისა, როგორზეც იჯდა ან იწვა მზეთუნახავი რეკამიე მხატვრებთან პოზირების დროს. ე.წ. „რეკამიეს კუშეტკები“ ცნობილია „S“-ისებური, ტალღოვანი საზურგით. ასეთი კუშეტკები მხოლოდ დიდგვაროვანი არისტოკრატი ქალების ფუფუნების საგანი იყო. ამ კუშეტკის ფორმა ნასესხები იყო ძველბერძნული ქალის სავარძლის ფორმიდან, რომელსაც კლისმოსი ეწოდებოდა. და კიდევ... ინტერნეტში შეიძლება გადაწყდეთ მკითხაობას სამარჩიელო კარტით, რომელიც მაღამ რეკამიეს სახელს ატარებს...

რა იმალება რენე მაგრიტის „კუბოებში“?

(მადამ რეკამიე)

(1777-1849)

მაინც რა იმალება რენე მაგრიტის მსხვილი ლურსმებით დაჭედებულ კუბოებში? გარდაცვლილ ადამიანთა მთელი ცხოვრება, მთელი ბიოგრაფია, ადამიანური ნუხილი და სიხარული, წარმატება და წარუმატებლობა, ბედნიერება და უბედურება, სიყვარული და სიძულვილი, სიცილი და ტირილი, ადამიანთა აზრები, გრძნობები, განცდები, ემოციები... კონკრეტულ კუბოში კი კონკრეტული ადამიანის ბიოგრაფია, მთელი ცხოვრებაა ჩატეული. რა შეიძლება ამოვიკითხოთ მადამ რეკამიეს კუბოს ფიცრის მიღმა? რას წარმოადგენდა მადამ რეკამიე, რომელმაც რენე მაგრიტის ყურადღება დაიმსახურა და თანაც ასეთი უცნაური სახით? რატომ „დასაჯა“ მხატვარმა ასე? რატომ აირჩია მსხვერპლად მაინცადამაინც ის? იქნებ პირიქით: პატივი დასდო და დააფასა იმით, რომ ათასჯერ დაფასებული და ათასჯერ მხატვრების და სკულპტორების ყურადღებით განებივრებული ქალბატონი ერთხელ კიდევ ასახა მრავალი წლის შემდეგ კუბოს სახით? მაინც ვინ იყო მადამ რეკამიე?

მადამ რეკამიეს (1777- 1849) ქალიშვილობის სახელი და გვარია ჯულიეტა ჟანა ფრანსუაზა ადელაიდა ჟიული ბერნარი, მოფერებით კი, უბრალოდ, ჟიული. ის იყო ლამაზი, ჭკვიანი, განათლებული და დახვეწილი მანერების მქონე ფრანგი ქალი. ჟიული ბერნარი იყო ვეჟილის ქალიშვილი, რომელიც 15-16 წლის ასაკში ცნობილ და მდიდარ ბანკირს, ჟაკ რეკამიეს, გააყოლეს ცოლად. ჟიული ბერნარის და ჟაკ რეკამიეს ქორწილი 1793 წელს შედგა, პოლიტიკური არეულობების დროს. 42 წლის ჟაკ რეკამიე ჟიულიზე 26 წლით უფროსი იყო. მათი ურთიერთობა ცოლ-ქმრის ურთიერთობაზე უფრო მეტად მამა-შვილურ და მეგობრულ ურთიერთობას ჰგავდა. ყველამ იცოდა, რომ ადრე ჟაკ რეკამიე ჟიულის დედის, მადამ ბერნარის, თაყვანისმცემელი იყო. ამიტომ გავრცელდა არც თუ უსაფუძვლო ეჭვი თუ ჭორი, რომ ჟიული ჟაკ რეკამიეს ქალიშვილი იყო და ბანკირმა იმისთვის შეირთო ცოლად, რომ თავისი ქონება ქალიშვილზე გადაეფორმებინა ოფიციალურად. ჟაკ

რეკამიემ თავის ახალადშერთულ ახალგაზრდა მეუღლეს ყოფილი ფინანსთა მინისტრის, ნეკერის სასახლე უყიდა საჩუქრად, სადაც მადამ რეკამიემ სტუმრების მიღება დაიწყო და სალონი გახსნა. ეს იყო ლიტერატურულ-პოლიტიკური სალონი, რომელიც პარიზის ინტელექტუალურ ცენტრად იქცა და სადაც იკრიბებოდნენ მწერლები, პოეტები, მუსიკოსები, მეცნიერები და სხვა ცნობილი და გამოჩენილი ადამიანები. მადამ რეკამიეს სალონის სახელი მთელს ევროპაში იყო ცნობილი. თვითონ მადამ რეკამიე არც მწერალი იყო, არც პოეტი, არც მუსიკოსი და არც მეცნიერი, მაგრამ მას ადამიანების მიზიდვის საოცარი უნარი ჰქონდა. ის კარგი ადამიანი იყო და გაჭირვებულ ხელოვანებსაც ეხმარებოდა ქმრის ფულებითაც და საკუთარი ნაცნობობა-კავშირებითაც. ჟიულიმ დედისგან მემკვიდრეობით მიიღო სილამაზე. ამ სილამაზის მოვლაც დედისგან ისწავლა და მისი მომგებიანად გამოყენების უნარიც გამოიმუშავა. მადამ რეკამიე სადად იცვამდა, მარგალიტების გარდა არ ატარებდა ძვირფას სამკაულებს და ბრილიანტებს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მამაკაცებს მაგნიტივით იზიდავდა და თავყვანისმცემლები ბუზებივით ეხვეოდნენ. ჟიული მათ სიყვარულზე სიყვარულით არ პასუხობდა, სამაგიეროდ, მეგობრული ურთიერთობის შენარჩუნებას ახერხებდა. მისი სალონის სტუმრები იყვნენ ამპერი, სენტ-ბიოვი, ტურგენევი, მერიმე, სტენდალი, მიუსე, ბალზაკი და მრავალი სხვა ცნობილი ადამიანი. მასზე შეყვარებულები იყვნენ ბარონი დე ბარანტე, მარშალი ბერნადოტი, პრუსიის პრინცი ავგუსტი, ნაპოლეონის ძმა ლუსიენ ბონაპარტი, მწერალი შატობრიანი და მადამ რეკამიეს დაქალის, მადამ დე სტალის, ვაჟიც კი.

ცნობილი ფრანგი მწერალი ქალი, მადამ დე სტალი, იგივე ანა-ლუიზა ჟერმენა, ბარონესა სტალ-გოლშტეინი (1766-1817), ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწის, ჟაკ ნეკერის ქალიშვილი, მადამ რეკამიეს საუკეთესო მეგობარი იყო. სტალ-გოლშტეინი მადამ დე სტალის პირველი ქმრის გვარი იყო. როდესაც 1798 წელს ჟიულიმ და ჟერმენამ ერთმანეთი გაიცნეს მადამ დე სტალი 32 წლის იყო, მადამ რეკამიე კი - 21-ის. მათი მეგობრობა 20 წელს გაგრძელდა. ჯერმენა იყო ძლიერი ინტელექტის, მამაკაცური გონების მქონე ვაჟკაცური ხასიათის ქალი, ჟიული კი - ნაზი და გრაციოზული.

ყოული მოიხიბლა მადამ დე სტალის იდეებით. მადამ დე სტალის რუსეთში ყოფნის დროს ბატიუშკოვმა ის შემდეგნაირად დაახასიათა: „ეშმაკივით უშნოა და ანგელოზივით ჭკვიანიაო“. არსებობს ვარაუდი, რომ ჟიული და ჟერმენა საყვარლები იყვნენ. ჟერმენა დე სტალი ეჭვიანობდა კიდეც მადამ ჟიული რეკამიეს მამაკაც თაყვანისმცემლებზე. ჟიულიმ მასზე შეყვარებულ ბარონ დე ბარანტეს უარი უთხრა მადამ დე სტალის ეჭვიანობის გამო. წერილებში მადამ დე სტალი ჯულიეტას სიყვარულში ეფიცებოდა და მასაც აფიცებდა, არც ერთი ქალის შეყვარება არ გაბედო ჩემზე მეტადო.

მადამ რეკამიემ უარი განაცხადა ნაპოლეონის ფავორიტობაზე და ფრეილინას ადგილზე იმპერატორის კარზე. მის სალონში ნაპოლეონისადმი ოპოზიციურად განწყობილი ადამიანები იკრიბებოდნენ, რის გამოც 1803 წელს იმპერატორის ჟანდარმერიამ სალონი დაუხურა. 1805-6 წლებში კი ნაპოლეონის ხელშეწყობით ბანკირი ჟაკ რეკამიე გაკოტრდა. ამას გარდა, ნაპოლეონმა პარიზიდან გაასახლა ჟიულის მეგობარი მწერალი ქალი, მადამ დე სტალი, შემდეგ კი თვით მადამ რეკამიეც. ჟიულიმ კიდეც უფრო შეიძულა ნაპოლეონი და თავის ერთ-ერთ წერილში მას შეუბრალებელი დესპოტი უწოდა მადამ დე სტალისადმი, როგორც არაჩვეულებრივი ქალისადმი, სასტიკი დამოკიდებულების გამო. ნაპოლეონს უთქვამს, რომ ის, ვინც ერთხელ მაინცაა ნამყოფი რეკამიეს სალონში, ჩემი პირადი მტერიაო. მადამ რეკამიე 7 წლის განმავლობაში იტალიაში ცხოვრობდა დედასთან ერთად. პარიზში მხოლოდ რესტავრაციის შემდეგ დაბრუნდა და ჟაკ რეკამიეს ფინანსური მდგომარეობაც დროთა განმავლობაში გამოსწორდა.

მადამ რეკამიეზე შეყვარებული იყო პრუსიის პრინცი ავგუსტი, რომელმაც მას ხელიც სთხოვა. ჟიულიმ ქმარს გაყრა შესთავაზა. ქმარი მის შეთავაზებას სინანულით, თუმცა, გაგებით მოეკიდა, მაგრამ დიდი ფიქრის, ყოყმანის და მერყეობის შემდეგ, 1808 წელს, მადამ რეკამიემ პრუსიის პრინცს საბოლოო უარი უთხრა. მას, ალბათ, ასაკოვანი ქმარიც ეცოდებოდა, მადამ დე სტალთან განშორებაც ეძნელებოდა და მისი სალონიც პრუსიაში ისეთი პოპულარული ვერ იქნებოდა, როგორც მის მშობლიურ საფრანგეთში, პარიზში. პრუსიის პრინცი კიდეც დიდხანს სწერდა სასიყვარულო წერილებს მადამ რეკამიეს, ხოლო საკუთარი პორტრეტი

მხატვარს მაღამ რეკამიეს პორტრეტის ფონზე დაახატვინა.

მაღამ დე სტალი 1817 წელს გარდაიცვალა. მაღამ რეკამიემ ძლიერ განიცადა მეგობრის დაკარგვა, მაგრამ მალევე შეუყვარდა ფრანგი მწერალი და სახელმწიფო მოღვაწე, ადრეული რომანტიზმის წარმომადგენელი, ფრანსუა ოგიუსტ რენე დე შატობრიანი (1768 – 1848), რომელსაც ადრეც იცნობდა. ამ დროს მაღამ რეკამიე 40 წლის იყო, პოეტი კი უკვე 50 და მას ცოლიც ჰყავდა. შატობრიანი სიყვარულს ეფიცებოდა ცოლსაც და მაღამ რეკამიესაც. მაღამ რეკამიეს ისე თავდავინწყებით შეუყვარდა შატობრიანი, რომ მის ორპირობასაც კი იტანდა დიდხანს. მაღამ რეკამიე ცდილობდა შატობრიანის თავნება ხასიათის მოთოკვას, მაგრამ, ალბათ, თვითონ უფრო ექცეოდა მისი გავლენის ქვეშ. შატობრიანს არ უყვარდა ხალხმრავალი და ხმაურიანი შეკრებები და მაღამ რეკამიესაც მოუწია სალონური ღონისძიებების მასშტაბების შეკვეცა, რის გამოც მას მეგობართა ნაწილი ჩამოსცილდა. თუმცა ულიმ ნაცნობების დახმარებით მოახერხა, რომ შატობრიანისთვის გამოეთხოვა მინისტრის თანამდებობა და შემდეგ ელჩის ადგილი. პოლიტიკური უსიამოვნებებისგანაც იცავდა როგორც შეეძლო. მაღამ რეკამიეს და შატობრიანის მეგობრობა 30 წელზე მეტ ხანს გაგრძელდა.

როდესაც ჟაკ რეკამიე მეორედ გაკოტრდა, 1819 წელს მაღამ რეკამიემ რამდენიმე ოთახი იქირავა მონასტრის შენობაში, სადაც საკმაოდ მოკრძალებულად ცხოვრობდა, მაგრამ სტუმრებს ისევ ღებულობდა. მის სახლში ისევ ისმოდა მუსიკა და ლექსები. სიცოცხლის ბოლოს ის თითქმის დაბრმავდა. შატობრიანი პარალიზებული იყო, მაგრამ ის მაინც მიჰყავდათ საკაცით ყოველ დღე 3 საათზე მაღამ რეკამიესთან სტუმრად. შატობრიანი გარდაიცვალა 1848 წელს, მაღამ რეკამიე კი ერთი წლის შემდეგ - 1849 წელს... სიკვდილის წინ მაღამ რეკამიემ თავისი მემუარების განადგურება ბრძანა. მისი წერილების ნაწილი კი გამოქვეყნებულა.

“სილამაზე- სატყუარაა. სილამაზე - ცდუნებაა. სილამაზე - უფრო ხშირად ბედისწერაა და არა იმის გარანტი, რომ ყოველთვის ეყვარები და იზრუნებენ შენზე. საკუთარი ახალგაზრდობით და სილამაზით ტკობისას ვერ ამჩნევ, რომ საფრთხე ყოველთვის გვერდითაა და ის გარდაუვალია. ეს საფრთხეა - დრო...” - წერს

მწერალი ქალი ლუდმილა ტრენიაკოვა. ეს სიტყვები გაგვახსენდება, როდესაც შევხედავთ ასაკში შესულ მაღამ რეკამიეს პორტრეტს, რომელშიც აღარც ადრინდელი მომხიბვლელობა ჩანს და აღარც ადრინდელი გრაციოზულობა და ელეგანტურობა. ეს სიტყვები გაგვახსენდება, როდესაც რენე მაგრიტის მაღამ რეკამიეს კუბოდ ქცეულ „პორტრეტსაც“ შევხედავთ. რა დევს ამ კუბოში? მაღამ რეკამიეს ცხოვრების გამოზომილი დრო - 72 წელი? ეს იყო დრო, რომელმაც ჟიული ბერნარს, იგივე მაღამ რეკამიეს, აჩუქა სასიყვარულო თავგადასავლებით, ინტელექტუალური ურთიერთობებით და ესთეტიკური გართობებით აღსავსე ცხოვრება და რომელმაც ის ღრმა სიბერემდე და ყველა ადამიანის კანონზომიერ დასასრულამდე, სიკვდილამდე მიიყვანა.

18 – 19 საუკუნეების მიჯნაზე მცხოვრები ქალებს, რომლებიც მამაკაცთა მუზას წარმოადგენდნენ, უწოდებდნენ *La Belle Dame sans Merci*. ეს გამოთქმა ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებიდან იყო ცნობილი და 18-19 საუკუნის მიჯნაზე ისევ ამოტივტივდა. რუსულად მას თარგმნიან როგორც „შეუბრალებელი მზეთუნახავი“ („незжалостная красавица), ან „ცივი მზეთუნახავი“. „მერცი“-ში იგულისხმებოდა ქალის მიერ განეული მოწყალება, ანუ ინტიმური სიახლოვე. მაღამ რეკამიე იყო მზეთუნახავი, რომელმაც განვლო ხანგრძლივი და კაშკაშა ცხოვრება.

მაღამ რეკამიეს ცხოვრებაში ბევრი რამ იყო ბუნდოვანი, გაუგებარი და საიდუმლოებით მოცული. ამდენი ხნის შემდეგ ძნელია გაარჩიო ჭორი და მართალი, მაგრამ მთავარია, რომ არსებობდა ისეთი განსაკუთრებული და არაჩვეულებრივი ქალი, როგორიც იყო მაღამ რეკამიე — პოეტების, მხატვრების და მწერლების მუზა, რომელიც მათ აღაფრთოვანებდა, აღაგზნებდა, აფრთიანებდა და შემოქმედებით ცეცხლს უღვियებდა. მის გარშემო ისე ტრიალებდნენ ცნობილი ადამიანები, როგორც მზის გარშემო პლანეტები. ის იყო და აღარ არის. მაგრამ ისტორიას შემორჩა ხსოვნა მისი სილამაზის შესახებ, მის მიერ შექმნილი ჯადოსნური ატმოსფეროს შესახებ, მისი სასწაულებრივი აურის შესახებ, რომელსაც მისი კოხტა თავი ასხივებდა და უამრავ გენიალურ პიროვნებას აერთიანებდა ერთ დარბაზში, რომელსაც მაღამ რეკამიეს სალონი ერქვა. .

მადამ რეკამიეს ბიოგრაფიასთან დაკავშირებით
გამოყენებული მასალა ინტერნეტიდან:

1. Мадам де Рекамье — идеал для подражания
Гетеры и музы 19-го века
<https://bearloka.com/2015/01/24>
2. Некоронованная королева: Мадам Рекамье
<https://www.liveinternet.ru/users/truskovalent/post378113139/>
3. Загадки и тайны мадам Рекамье – первой красавицы Парижа,
хозяйки самого известного литературного салона
<https://kulturologia.ru/blogs/070216/28252/>
4. Рекамье, Жюли
<https://ru.wikipedia.org/wiki>

რა იმალეზა რენე მაგრიტის „კუზოეზი“?

(ბერტა მორიზო)

(1841-1895)

სურათი „აივანზე“ ედუარდ მანემ 1868- 1869 წლებში დახატა. ნახატის ცენტრალურ ფიგურას წარმოადგენს ბერტა მორიზო (1841-1895), ფრანგი იმპრესიონისტი მხატვარი ქალი, როკოკოს სტილის ცნობილი ფრანგი მხატვრის, ფრაგონარის, შვილიშვილი. ბერტა მორიზო სკამზე ზის მწვანე მოაჯირიან აივანზე. ხოლო ფეხზე დგას მევიოლინე ქალი - ფანი კლაუსი. მათ ზურგსუკან დგას მხატვარი ანტუან გიიომე, უკანა პლანზე კი მანეს ნაშვილები ბიჭი მოსჩანს. სურათს არნახული წარმატება ხვდა წილად. სურათის სალონში გამოფენის შემდეგ ბერტას შესახებ გავრცელდა ზედმეტსახელი „საბედისწერო ქალი“ („Роковая женщина“).

ბერტა მორიზოს ორი უფროსი და ჰყავდა: ივი და ედმა. მშობლებმა ქალიშვილებს მაღალი საზოგადოებისთვის შესაფერისი განათლება მისცეს. ისინი სწავლობდნენ მუსიკას, ცეკვას, ქარგვას, ხატვას. ბერტას დედამ, მადამ მორიზომ, ხატვის მასწავლებელი სპეციალურად დაუქირავა შვილებს. მას სურდა, რომ ბავშვებს რაიმე დაეხატათ მამისთვის დაბადების დღის მისალოცად. ხატვის მასწავლებელმა მადამ მორიზოს თავისი შემოფოთება მოახსენა. მან შენიშნა, რომ ბერტას და ედმას ხატვის არაჩვეულებრივი ნიჭი ჰქონდათ, რომ ისინი შეიძლება მხატვრები გამხდარიყვნენ. ეს კი, მისი აზრით, რევოლუციის და კატასტროფის ტოლფასი იქნებოდა. ამ დროში მაღალი წრის ქალებისთვის ხატვა მხოლოდ გართობა შეიძლებოდა ყოფილიყო და არა პროფესია. ბევრი იზიარებდა ედმონ გონკურის აზრს, რომ: „გენიალური ქალები არ არსებობენ, ხოლო, რომლებიც გენიალურობის ნიშნებს ამჟღავნებენ, ისინი სინამდვილეში კაცები არიან“. ქალებისთვის აკრძალული იყო ნატიფ ხელოვნებათა აკადემიაში სწავლა; მათ არ შეეძლოთ შიშველი ნატურის ხატვა; მათ ლუერშიც კი არ შეეძლოთ გამოჩენა თანმხლები პირების გარეშე. ბერტას დედამ ყურადღება არ მიაქცია ხატვის მასწავლებლის გაფრთხილებას და, პირიქით, ხელს უწყობდა კიდევ მათი ნიჭის რეალიზებას. ბერტას მშობლებმა საკუთარ ბაღში გახსნეს სტუდია ახალგაზ-

რდა მხატვარი ქალებისთვის. ოჯახის წევრების მოგზაურობა კი იგეგმებოდა იმის მიხედვით, რომ ქალიშვილებს პლენერზე ხატვა შესძლებოდათ. როდესაც ბერტა 20 წლის შესრულდა, მას და მის დას, ედნას, კერძო გაკვეთილებს უტარებდა ცნობილი ფერმწერი ჟან ბატისტ კამილ კორო. მოგვიანებითაც, ბერტა მორიზო კამილ კოროსთან ერთად მუშაობდა პლენერზე. პლენერზე მუშაობა ბუნებაში, ღია ცის ქვეშ, სუფთა ჰაერზე ხატვას ნიშნავს.

1868 წელს ბერტა მორიზომ ლუვრში გაიცნო ედუარდ მანე, რომელიც მოიხიბლა ბერტა მორიზოს ნიჭით, სილამაზით და ქალიშვილი დაითანხმა კიდევ პოზირებაზე. ედუარდ მანე ხშირად ხატავდა ბერტა მორიზოს, რომლის 10 პორტრეტი მაინც დახატა. ურთიერთსიმპათიის მიუხედავად, ბერტასა და ედუარდ მანეს შორის მხოლოდ მეგობრობა შეიძლებოდა ყოფილიყო, რადგან ედუარდ მანე ცოლიანი იყო. ედუარდ მანემ გააცნო მორიზოს იმპრესიონისტები: მონე, რენუარი, სისლეი, დეგა, პისარო, სეზანი.... იმპრესიონისტებმა ბერტა მორიზო თავიანთ წრეში მიიღეს. გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ ბერტა მორიზოს კამილ კოროს, ედუარდ მანეს, იმპრესიონისტების და ექსპრესიონისტების გავლენა ემჩნეოდა.

პარიზში იმართებოდა ე.წ. სალონები, ანუ ნატიფ ხელოვნებათა აკადემიის ყოველწლიური გამოფენები. ამ გამოფენის ჟიურიში მხოლოდ ძველი სკოლის მხატვრები შედიოდნენ, რომლებიც არ აღიარებდნენ არაკლასიკურ სტილში დახატულ ნახატებს. ისინი აკრიტიკებდნენ და უგულუბელყოფდნენ იმპრესიონისტების ნახატებს. ბერტა მორიზოს ნახატები კი არაერთხელ გამოიფინა სალონში და დიდი წარმატებაც ხვდა წილად. ბერტა მორიზომ თავისი სურათები პარიზის სალონში პირველად 1864 წელს 23 წლის ასაკში გამოფინა. ბერტა მორიზოს სურათები მის სიცოცხლეშივე მაღალ ფასებში იყიდებოდა. 1874 წელს კი გაიხსნა იმპრესიონისტების პირველი გამოფენა. ბერტა ერთადერთი ქალი იყო 30 მონაწილეს შორის. ექსპოზიციამ დიდი სკანდალი გამოიწვია. 1874-დან 1886 წლამდე იმპრესიონისტთა 8 გამოფენა მოეწყო. ბერტამ მხოლოდ ერთი მათგანი გააცდინა ქალიშვილის დაბადების გამო.

მორიზოს ოჯახის წევრებს ძალიან თბილი ურთიერთობები ჰქონდათ ერთმანეთთან. როდესაც ედმა საზღვაო ოფიცერ-

ზე გათხოვდა, ის იძულებული გახდა მხატვრობა მიეტოვებინა. ბერტას კი ფერწერის გარეშე ცხოვრება არ შეეძლო. იმ დროში ქალისთვის წარმოუდგენლად ითვლებოდა ოჯახის და კარიერის შეთავსება. მას კი 30 წელი შეუსრულდა. დედამისი უკვე ნერვიულობდა. ბერტა გათხოვებაზე არც ფიქრობდა, თუმცა, უამრავი თაყვანისმცემელი ეხვეოდა გარს. სტეფან მალარმეც აღნიშნავდა მის მომხიბვლელობას; ძნელია მის მიმართ გულგრილი დარჩეო. საკვირველია, თუ როგორ მოახერხა ედუარდ მანეს ძმამ, ეჟენ მანემ, მისი გულის მონადირება და ქორწინებაზე დათანხმება. მათი ქორწილი 1874 წელს შედგა. ქორწილის შემდეგ ბერტა წერდა: „მე გავთხოვდი მშვენიერ და პატიოსან ახალგაზრდა კაცზე. ფიქრობ, რომ მას გულწრფელად ვუყვარვარ. მე დიდხანს ვდიე ილუზიებს, რომლებმაც ვერ გამაბედნიერეს, ახლა კი ნამდვილი ცხოვრება იწყება“. ეჟენ მანე დაატარებდა მის მოლბერტს, როდესაც ბერტა პლენერზე მუშაობდა, უკვეთავდა ჩარჩოებს მისი სურათებისთვის, ყურადღებას აქცევდა იმას, თუ როგორ ჰკიდებდნენ სურათებს საგამოფენო დარბაზის კედლებზე, ამხნევებდა ცოლს და აღტაცებული იყო მისი ნიჭით. ბერტა მორიზომ მოახერხა სამხატვრო კარიერის და ოჯახის შეთავსება. მათი ერთადერთი ქალიშვილი, ჟიული, ქორწინებიდან მხოლოდ 4 წლის შემდეგ დაიბადა, როცა ბერტა უკვე 37 წლის იყო. ბერტას უყვარდა ოჯახური სცენების ხატვა. ის ხატავდა თავის დას და დედას, მოგვიანებით კი ქმარს - ეჟენს და ქალიშვილს - ჟიულს.

1890-იანი წლებიდან ბერტა მორიზოს აღიარება იზრდებოდა. ენცობა მისი პირველი პერსონალური გამოფენა. მის ერთ-ერთ ნახატს ყიდულობს სახელმწიფო მუზეუმი. მისი გარდაცვალებიდან ერთი წლის შემდეგ კი მისი ქალიშვილი და მეგობრები აწყობენ მეორე პერსონალურ გამოფენას, რომელსაც მაყურებლებსა და კრიტიკოსებს შორის არნახული წარმატება ხვდა წილად.

ეჟენ მანე 1892 წელს გარდაიცვალა. სამი წლის შემდეგ კი ფილტვების ანთებისგან გარდაიცვალა მერტა მორიზოც. მის ბოლო წერილში ქალიშვილისადმი ეწერა: „ჩემო პატარა ჟიული, მე შენ მიყვარხარ და სიკვდილის შემდეგაც მეყვარები. გევედრები, ნუ იტირებ, ეს განშორება გარდაუვალი იყო“.

ძალიან მინდოდა ჩემი სტატიის მკითხველებისთვის გადამეცა

ის განწყობილება და შთაბეჭდილება, რომელიც ბერტა მორიზოს სურათებმა მოახდინეს ჩემზე. ამ მიზნით სურათების შერჩევა და დალაგება დავინყე ჩემი გემოვნების და თემატიკის მიხედვით. ბერტა მორიზოს სამყარო ჩემთვისაც მშობლიური და ახლობელი გახდა. ვხედავდი ოჯახში გამეფებულ სიყვარულს, ვხედავდი როგორ იზრდებოდა ბერტა მორიზოს ქალიშვილი. როგორ სწავლობდა ხატვას, როგორ კითხულობდა წიგნებს, როგორ უკრავდა სხვადასხვა მუსიკალურ ინსტრუმენტზე. როგორ ჩნდებოდნენ კადრში სხვადასხვა ჯიშის პატარა ფინიები და მოზრდილი ძაღლები, რომლებიც ოჯახის წევრების მხრიდან დიდი სიყვარულით სარგებლობდნენ. ოჯახური ცხოვრება მიედინებოდა ნელა, აუჩქარებლად და მშვიდად. ჰაერს ბავშვების მხიარული ჟრიაბული, ჩიტების ჭიკჭიკი, და ძაღლების ანცი ყეფა ავსებდა. ვილაც მუსიკალურ ინსტრუმენტზე დაკვრას სწავლობდა, ვილაც ხატავდა, ვილაც მხატვრულ ლიტერატურას კითხულობდა წყნარი ხმით.... ეს ბერტა მორიზოს სამყარო იყო: სიყვარულით, სილამაზით და ბედნიერებით აღსავსე. ეს სამყარო ოდესღაც იყო. ახლა კი მხოლოდ ამ სურათებშილა შემორჩა. ბერტა მორიზოს სურათებზე უკვე კარგა ხნის გარდაცვლილი ადამიანებია გამოსახული, მაგრამ ეს სურათები ისევ ასხივებენ სიტბოს და სიყვარულს. იმედია, რომ სადღაც ისევ ცოცხალობს ბერტა მორიზოს, ედუარდ მანეს, ეჟენ მანეს და ჟიული მანეს ლამაზი ადამიანური სიყვარული. ვუყურებ ბერტა მორიზოს ნახატებს და ვფიქრობ: „ფაქტიურად, ეს ხომ ოჯახური ფოტოალბომია; დღის შუქით, მზით, ჰაერით და ბედნიერებით აღსავსე!“

ბერტა მორიზოს ნახატების მთავარი თემატიკაა ქალი, დედობა, ოჯახური სიმყუდროვე, დასვენება ბუნებაში. მას არ უყვარდა ხმაურიანი და ხალხმრავალი ადგილების ხატვა. ჩემს ყურადღებას იქცევს ბერტა მორიზოს სურათი „აკვანთან“. ამ სურათზე ბერტას და ედმან დახატული აკვანში მწოლიარე ჩვილ ბავშვთან ერთად. წარმოვიდგენ, როგორ უყვარდა ედმან თავისი შვილი, როგორი ბედნიერებით და იმედებით იყო აღსავსე იმ მომენტში, როდესაც ბერტა მას ხატავდა. იმ დღიდან ბევრმა წყალმა ჩაიარა. დამთავრდა ბერტა მორიზოს და მისი დის ცხოვრება. გაუცნობიერებლად ვებლაუჭები იმედს, რომ იქნებ ის ბავშვი მაინც იყოს

ცოცხალი, მაგრამ სურათის დახატვის თარიღი მაფხიზლებს: 1872! ეს უტყუარი განაჩენია. იმ ჩვილმაც განვლო თავისი ცხოვრება და ისიც უკვე დიდი ხნის გარდაცვლილია. საშინელებაა! თავიდან ვიცილებ ამ აზრს. ასეთ რამეზე არ უნდა ვიფიქრო. ბერტა მორიზოს სურათებით მხოლოდ სიამოვნება უნდა მივიღო. ისიც საკმარისია, რომ რენე მაგრიტმა ედუარდ მანეს აივანი კუბოებით აავსო და ბერტა მორიზოს გამოსახულებაც კუბოთი შეცვალა. ასეთი შავბნელი აზრები უფრო ფილოსოფიური განწყობის კუთვნილებაა. ბერტა მორიზოს სურათებში კი არაა ფილოსოფიური შინაარსი და არცაა საჭირო. ფილოსოფიური აზროვნება უფრო მამაკაცური გონებისთვისაა დამახასიათებელი. ბერტა მორიზო კი ნამდვილი ქალია, რომელიც მთელი თავისი ცხოვრებით და ხელოვნებით ოჯახის, სიყვარულის და მომავალი თაობის მსახურია ამ სიტყვის უმაღლესი კარგი გაგებით. არსებობს მოსაზრება, რომ დიდი ფილოსოფოსებიც და დიდი მხატვრებიც მამაკაცები იყვნენ, რომ ქალის ბუნებისთვის უცხოა ფილოსოფიური აზროვნებაც და რომ დიდი იშვიათობაა ბევრად თუ ცოტად ნორმალური ქალი მხატვარი, ქალი კომპოზიტორი და ა. შ. ქალის და კაცის თანასწორობზე ან მათს ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიურ ან სოციალურ განსხვავებულობასა და თავისებურებებზე ლაპარაკი შორს წაგვიყვანს და ჩვენს თემას დაგვაშორებს. მართალია, ბერტა მორიზოს ნახატები ფილოსოფიური თემატიკის სიღრმით არ გამოირჩევა, მაგრამ ის უდავოდ ნიჭიერი, საინტერესო, თავისებური ხატვის მანერის მქონე მხატვარია. მისი სურათების ყურება გვსიამოვნებს, გვხიბლავს, გვამშვიდებს, გვანყნარებს... ზოგიერთი კაცის ნახატმა შეიძლება ალგვაფრთოვანოს, გაგვაკვიროს, განგვაკვიფროს ან სულაც თავზარი დაგვცეს და სერიოზულად ჩაგვაფიქროს. ბერტა მორიზოს ნახატებმა ასეთი ძლიერი ემოციები შეიძლება სულაც არ გამოიწვიონ, მაგრამ მათ შეუძლიათ თავი შეგვაყვარონ. მათთვის ერთი ისეთი ნიშანია დამახასიათებელი, რომელიც მათ მამაკაცების მიერ შესრულებული ათასობით და ათიათასობით ნამუშევრისგან გამოარჩევს: ესაა ქალური სიყვარული, სიტბო და სინაზე.

ბერტა მორიზოს ნახატები სწორედ იმითაცაა საინტერესო და სწორედ იმითაცაა ორიგინალური და განსხვავებული, რომ ეს

ქალის ნახატებია. ქალი კი კაცთან შედარებით სულ სხვა სამყაროში ცხოვრობს, პირველ რიგში ოჯახის და შვილების, ბავშვების სამყაროში, მომავალი თაობის სამყაროში. ბავშვობა - ეს ადამიანთა ის კატეგორიაა, რომელიც მომავალთან, იმედებთან, ადამიანთა გვარის გაგრძელებასთან და კაცობრიობის უკვდავებასთანაა დაკავშირებული. სურათებზე გამოსახული ბავშვებიც დიდი ხნის გარდაცვლილები არიან და მაინც, ისინი უკვალოდ არ გამქრალან, რაღაც დარჩა მათგან, თუნდაც მათი შთამომავლობის სახით... და კიდევ რაღაც, რაც მათი ასახვით დაუტოვა ბერტა მორიზომ კაცობრიობას...

ყველა ადამიანი მოკვდავია. ბერტა მორიზოც, მისი ქალიშვილიც და მისი დის ჩვილიც აკვანში ადამიანები იყვნენ და ამიტომ ისინი გარდაიცვალნენ. მაგრამ კაცობრიობაა უკვდავი და კაცობრიობას სამახსოვროდ დარჩა ბერტა მორიზოს ნახატები, რითაც ბერტა მორიზომ საკუთარი თავი და ოჯახის წევრები უკვდავებას აზიარა. მხატვარი ქალი ხელოვნების ენით განაგრძობს ჩვენთან საუბარს ისე, რომ თვითონ აზრზე არაა, მაგრამ ჩვენ ხომ ვიცით! ჩვენ ხომ ამ სასწაულის მოწმენი ვართ! ადამიანური დიალოგი ხელოვანსა და პუბლიკას შორის გრძელდება!

ბერტა მორიზოს ბიოგრაფიასთან დაკავშირებით გამოყენებული მასალები ინტერნეტიდან:

1. Берта Моризо: Жизнь в красках <https://www.cosmo.ru/stars/krupnim-planom/bertha-morizo-zhizn-v-kraskah/>
2. Берта Моризо. Жертва предрассудков или хозяйка своей судьбы? <https://arts-dnevnik.ru/bertha-morizo/>
3. Берта Моризо. Биография и картины.
<https://www.hudojnik-impressionist.ru/morisot.htm>
4. Берта Моризо - первопроходец «женского импрессионизма».
<http://rupo.ru/m/2899/>

რატომ „მოკლა“ ფელინიმ შტაინერი?

(შტაინერის თვითმკვლელობა და ფუქსავატი ადამიანები)

ფელინი ფილმის დასაწყისში მკითხველს ატყობინებს, რომ ფილმის ყველა პერსონაჟი გამონაგონია და თუკი მაყურებელი რომელიმე პერსონაჟს რომელიმე რეალურ ცნობილ პიროვნებას მიამაგავესებს, ეს დამთხვევა შემთხვევითი იქნებაო. მიუხედავად ამისა, მაყურებელში საფუძვლიან ეჭვს ბადებს ისეთი „დამთხვევები“ როგორიცაა მსახიობ მარჩელო მასტროიანის პერსონაჟის სახელი მარჩელო და მარჩელოს მეგობრის გვარი შტაინერი, რომელიც ცნობილი თეოსოფ-ანთროპოსოფის, რუდოლფ შტაინერის გვარს „ემთხვევა“. ფელინის გაფრთხილების მიუხედავად, მე, ალბათ, მრავალი სხვა მაყურებლის მსგავსად, მაინც ვთვლი, რომ ფილმის პერსონაჟ შტაინერის პროტოტიპი თეოსოფი და ანთროპოსოფი რუდოლფ შტაინერია.

ფედერიკო ფელინის ფილმმა „ტკბილი ცხოვრება“ ორი ამოუხსნელი კითხვა თუ გამოცანა დამიტოვა: 1. რატომ მოიკლა თავი შტაინერმა და 2. რატომ „მოკლა“ ფელინიმ შტაინერი ანუ რატომ მოაკვლევინა თავი ფელინიმ შტაინერს? ამ ორ კითხვაზე პასუხის გასაცემად, მე რამდენჯერმე ვნახე ეს ფილმი და ვეცადე ამ კითხვებზე პასუხები ფილმის დიალოგებში და სხვადასხვა დეტალებში, სიმბოლოებსა თუ მინიშნებებში მეპოვნა.

ფედერიკო ფელინის „ტკბილ ცხოვრებაში“ თვითმკვლელობის სამ ვარიანტს ვხვდებით: ფილმის ერთ-ერთი პერსონაჟის მონათხრობიდან გაკვრით ვიგებთ, რომ მათი წრის დიდგვაროვან ქალს, რომელიც ძველი ციხე-სიმაგრის და ჰექტრობით მინების მფლობელი იყო, იმდენად ჰქონდა ყველაფერი მობეზრებული, რომ ორჯერ უცდია თავის მოკვლა. ფილმის მთავარი გმირის, მარჩელოს ლამაზმა საცოლემაც ეჭვიანობის ნიადაგზე რამდენჯერმე სცადა თვითმკვლელობა, მაგრამ მარჩელომ მიუსწრო და გადაარჩინა. მარჩელოს მეგობარმა შტაინერმა კი თავიც მოიკლა და თავისი ორი მცირეწლოვანი შვილიც მოკლა.

ფელინისეული შტაინერი, ჭკვიანი და განათლებული კაცია, თან მატერიალური გაჭირვებაც არ აწუხებს. პირიქით, ფილმის მიხედვით, ის საკმაოდ შეძლებულად ცხოვრობს. ჰყავს ლამაზი

ოჯახი, გატაცებულია ხელოვნებით... ერთი შეხედვით, ყველაფერი კარგადაა: მის სახლში თავისუფლადმოაზროვნე, ორიგინალური შეხედულებების მქონე ადამიანები იკრიბებიან. ისინი ხელოვნებაზე, ბუნების სიყვარულზე და სხვადასხვა ფილოსოფიურ თუ ცხოვრებისეულ საკითხებზე საუბრობენ და მსჯელობენ, თუმცა, მეორე მხრივ, იგივე ადამიანები ტკბილი ცხოვრებისგან და მატერიალური კეთილდღეობა-ფუფუნებისგან სიცოცხლემოყირეებულ პიროვნებებადაც გვევლინებიან. ერთი შეხედვით, თითქოს არაფერს არ შეუძლია შტაინერის ბედნიერებისთვის ჩრდილის მიყენება, მაგრამ მონმენდილ ცაზე მეხის გავარდნას ჰგავს შტაინერის მიერ დატრიალებული ტრაგედია. ის თავს იკლავს, მანამდე კი თავის 2 მცირეწლოვან შვილს კლავს. მაინც რატომ ჩაიდინა შტაინერმა ასეთი შემზარავი მკვლელობა და თვითმკვლელობა? რატომ მოიკლა თავი ან რატომ გამოსაღმა სიცოცხლეს თავისი უსაყვარლესი, უდანაშაულო, ანგელოზებივით უცოდველი ბავშვები? უსაქმურობისგან? ფუქსავატობისგან? ცხოვრების მოყირჩევისაგან? აქვს თუ არა რაიმე გამართლება მის საქციელს? შტაინერმა ჩაიდინა საშინელი დანაშაული და მორალურად ყოვლად გაუმართლებელი „შეცდომა“ დაუშვა. მისმა საქციელმა ჩემში საშინელი პროტესტის გრძნობა გამოიწვია: თავის მოკვლა თუ უნდოდა - მოეკლა, მაგრამ ბავშვებს რას ერჩოდა? ან კიდევ, მცირეწლოვანი ბავშვების მკვლელობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, ცოლს რაღას ერჩოდა? ამ შემთხვევაში ხომ ყველაზე მეტად მისი ცოლი, ბავშვების დედა დაისაჯა. ის ხომ შტაინერმა დარჩენილი ცხოვრების განმავლობაში საშინელი სულიერი ტანჯვისთვის გაიმეტა და სიცოცხლეშივე ჯოჯოხეთი მიუსაჯა. ვინ მისცა მას ამდენის უფლება?!

ფელინისეული შტაინერი თავისი პროტოტიპის მსგავსად ფილოსოფიურად მოაზროვნე ადამიანია. მან თავისი საქციელით „ყოფნა-არყოფნის“ ფილოსოფიური პრობლემა არყოფნის სასარგებლოდ გადანყვიტა და შექსპირისეულ, ჰამლეტისეულ კითხვას უარყოფითი პასუხი გასცა, მაგრამ მას ამ კითხვაზე სხვა ადამიანების მაგივრად პასუხის გაცემის უფლება არ ჰქონდა... მას ასეთი საშინელი მორალური „შეცდომის“ ბავშვების უფლება არ ჰქონდა. როდესაც ადამიანი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ ყვე-

ლაფერი, ცხოვრება, არსებობა სისულელეა, უაზრობაა, აბსურდია, მაშინ ამ ადამიანისგან ასეთი არანორმალური საქციელი გასაკვირი არაა; ეს აბსურდის ფილოსოფიისეული საშიშროებაა. ადამიანს აქვს უფლება, „მწარე“ ან „ტკბილ“ ცხოვრებაზე უარი თქვას, მაგრამ მას უფლება არა აქვს სხვა ადამიანს წაართვას სიცოცხლე, ან მოუშხამოს ცხოვრება.

ფილმის ბოლო კადრების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ფუქსავატი და მექალთნე მარჩელოს „ტკბილი ცხოვრება“ კიდევ დიდხანს გაგრძელდება, მაგრამ რატომ ჩათვალა ფელინიმ, რომ შტაინერის ტკბილი ცხოვრება არ შეიძლებოდა გაგრძელებულიყო და მისი ცხოვრების ლოგიკურ დასასრულს სიკვდილი, თვითმკვლელობა წარმოადგენდა? ფილმის მიხედვით, შტაინერი საცსებით ნორმალური, დინჯი და განონასწორებული ადამიანია, მაშ რას უნდა დავაბრალოთ მისი მოულოდნელი საქციელი? იქნებ, ამ კითხვებზე პასუხი შტაინერის ფილოსოფიურ მსოფლმხედველობაში უნდა ვეძებოთ? მაინც რა ფილოსოფიური თეორია ედო საფუძვლად შტაინერის ამ გადაწყვეტილებას? იქნებ თავიდანვე გიჟი იყო ან, იქნებ, მერე შეიშალა ჭკუიდან? იქნებ, მას ეს საშინელება მაინც „ვაი, ჭკუისაგან“ დაემართა? ეს პასუხი უფრო მისაღებად მიმაჩნია. ყველა ადამიანის ტვინი ვერ უძლებს სერიოზულ ფილოსოფიურ დატვირთვას. ზოგს ტვინი გადაეწვება-ხოლმე და შეშლილობამდე მიდის, ზოგი კი - ამქვეყნიური ცხოვრების არარაობას აღმოაჩენს და პესიმიზსა და დეპრესიაში ვარდება. იქნებ შტაინერსაც ასე დაემართა?

წამიკითხავს ზოგიერთი ფილოსოფოსის მოსაზრება, რომ ადამიანთა არსებობას აზრი არა აქვს და ამიტომ აზრი არა აქვს არც შთამომავლობის დატოვებას ტანჯვისა და უბადრუკი ცხოვრებისათვის. ასეთი ადამიანები არ ქმნიან ოჯახებს და არ აჩენენ შვილებს. იქნებ შტაინერიც ადამიანთა ამ კატეგორიას ეკუთვნოდა; იქნებ მან გვიან გააცნობიერა თავისი „შეცდომა“ - დაოჯახება, და ამ შეცდომის გამოსწორება თვითმკვლელობით და შვილების დახოცვით სცადა?

ფელინიმ ფილოსოფიურად მოაზროვნე შტაინერის პიროვნება რატომღაც „ტკბილ ცხოვრებასთან“ დააკავშირა. ნუთუ ფელინიმ შტაინერიც ფუქსავატი ადამიანებს მიაკუთვნა? ამ კითხვაზე ზუსტი

პასუხის გაცემა შეუძლებელია. გადაჭრით ვერ ვიტყვით, თუ რამდენად მოსწონს თუ არ მოსწონს, აკრიტიკებს თუ აქებს, დადებითად აფასებს თუ უარყოფითად ფელინი თავისი ფილმის პერსონაჟ შტაინერს ან მის პროტოტიპს. იქნებ ფელინიმ თვითმკვლელობის სცენის გამოგონებით ფილოსოფოს შტაინერს განაჩენი გამოუტანა და სიმბოლურად დასაჯა, ან იქნებ - პირიქით: ფილმისეულმა შტაინერმა საკუთარი თავის დასჯით გამოუტანა განაჩენი ფუქსავატი საზოგადოების „ტკბილ ცხოვრებას“? იქნებ ფელინის იმის თქმა სურდა, რომ სულიერად დაცლილ საზოგადოებას შტაინერისნაირი განათლებული, მოაზროვნე და შეგნებული პიროვნების თვითმკვლელობამდე მიყვანაც შეუძლიაო? იქნებ, სწორედ „ტკბილი ცხოვრება“ იყო შტაინერის თვითმკვლელობის მიზეზი? იქნებ, არა იმდენად საკუთარი, არამედ მის გარშემო მყოფ ადამიანთა, მთელი საზოგადოების „ტკბილი ცხოვრების“ გამო მოიკლა შტაინერმა თავი? იქნებ, საზოგადოების მაღალი წრის ადამიანთა ტკბილი ცხოვრების შემხედვარეს გაუჩნდა ამქვეყნიური ცხოვრების არარაობის, უაზრობის, აბსურდულობის დამთრგუნველი იდეა-ფიქსი, რომელმაც ის სასოწარკვეთილებამდე მიიყვანა?

ტკბილი ცხოვრების ადამიანები იმადამიანთა კატეგორიაა, რომელიც მატერიალურად უზრუნველყოფილია და გადაჭარბებული ფუფუნებისგან დროს ფუქსავატურად ატარებს და ფლანგავს. პაპარაცები კი უკან დასდევენ, სვავებივით ესევიან მათ და მათი ბრწყინვალეების ნარჩენებით იკვებებიან. ფილმის მთავარი მოქმედი პირი მარჩელოც უფრო ამ მეორე კატეგორიას მიეკუთვნება. ის ჟურნალისტია და პაპარაცების მიერ გადაღებული ფოტოების თანხლებით სტატიებს აქვეყნებს ჟურნალ-გაზეთებში მაღალი წრის ცნობილი ადამიანების ცხოვრების შესახებ და ამით ირჩენს თავს. მაგრამ მის ცხოვრებაში მთავარი ადგილი ქალებს უჭირავთ. ის ბუნებას მამაკაცური მომხიბვლელობით დაუჯილდოვებია და ისიც ხიბლავს ქალებს. ზოგიერთ თავდავინყებით შეყვარებულს კი აუბედურებს კიდევ თავისი უყურადღებობით.

მარჩელოს ფუქსავატი მდიდარი ქალები ახვევია გარს, რომელთათვისაც ყველაფერი ერთფეროვანი და მოსაწყენია. მარჩელოს ერთ-ერთი მდიდარი საყვარელი, არისტოკრატი მაღალენა თან სიყვარულს უხსნის მარჩელოს და თან ცოლობაზე უარს ეუბნება.

მან იცის, რომ ერთი თვის შემდეგ მათ მობეზრდებათ და შესძულდებათ კიდეც ერთმანეთი; მან იცის, რომ მათ არ შეუძლიათ მთელი ცხოვრების მხოლოდ ერთი ადამიანის გვერდით გატარება. მას მხიარულება, გართობა და დროსტარება უნდა. მას მარტოობა და უზრუნველად ცხოვრება ურჩევნია. ის საკუთარ თავს თვითონვე უწოდებს მეძავს; ერთი თვის შემდეგ შემიძულეო. მე არჩევანი გავაკეთე, მეძავი ვარო. მაღალენას საპირისპიროდ, მარჩელოზე თავდავიწყებითაა შეყვარებული მისი საცოლე ემა, რომელიც მტკივნეულად განიცდის მარჩელოს ქალებით გატაცებას, მის ყოველ ლაღატს, იმას, რომ ის ერთადერთი არაა მისთვის. ის ღმერთს მხოლოდ ერთ რამეს შესთხოვს: მარჩელოს გვერდით ყოფნას, თუნდაც არა ცოლის, არამედ საყვარლის სახით მაინც. მას მარჩელოსთვის ყველაფრის შეწირვა შეუძლია. მან იცის, რომ მარჩელო მის გარდა არავის არ სჭირდება და რომ მხოლოდ ის იზრუნებს მარჩელოზე, მაგრამ ემა სწორედ თავისი მზრუნველობით აბეზრებს თავს მარჩელოს. მარჩელო ემას გვერდით ყოფნას ჩვეულებრივ ამბად აღიქვამს და, ჯერჯერობით, მის გვერდითაც რჩება, მაგრამ მისი ძლიერი და თავგანწირული სიყვარულის დაფასება არ შეუძლია. მას სულ სხვა ქალებისკენ გაურბის თვალი. ყოველ შემთხვევაში, ემას თვითმკვლელობის მცდელობის მიზეზი ასე თუ ისე „შქონდა“. თვითმკვლელობა მას უიმედო სიყვარულმა და ეჭვიანობის გრძნობამ გადაწყვეტინა.

როდესაც მარჩელო შტაინერს თავის საცოლეს, ემას გააცნობს, შტაინერი ეუბნება ემას: „მეჩვენება, თითქოს დიდი ხანია, რაც გიცნობთ და მინდა გითხრათ, რომ ბედნიერი გახდებით მაშინ, როდესაც მარჩელოს საკუთარ თავზე მეტად შეიყვარებით“. ამ შემთხვევაში, შტაინერი წინასწარმეტყველის როლს ირგებს. მან თითქოს ერთი შეხედვით განჭვრიტა ემას პიროვნება, მაგრამ რამდენად სწორი იყო შტაინერი ემას შეფასებაში? მაყურებელს ხომ ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, რომ ემას უკვე ისედაც უყვარს მარჩელო საკუთარ თავზე მეტად, ნამდვილი ქალური თავდავიწყებით და ის თავს ბედნიერად გრძნობს მაშინ, როდესაც მარჩელოზე ზრუნავს. შტაინერისგან განსხვავებულად აფასებს ემას ერთ-ერთი სტუმარი ქალი, რომელიც ემას სულ სხვა რჩევას აძლევს: „უფრო მკაცრად მოექცეცით კაცებს, დაე უფრო მათ იზრუნონ თქვენზე,

ვიდრე თქვენ მათზეო“. ამ ქალის შეფასების მიხედვით, ემა უკვე ისედაც ზედმეტად ზრუნავს მარჩელოზე. შტაინერმა ეს სიყვარული ეგოისტურად ჩათვალა და უფრო უარყოფითად შეაფასა, როდესაც ემას ურჩია, რომ მარჩელო საკუთარ თავზე მეტად შეეყვარებინა. სტუმარი ქალი კი პირიქით, თვლის, რომ ემა ზედმეტად ზრუნავს მარჩელოზე და უკეთესი იქნება, თუ მარჩელო იზრუნებს მასზე. შტაინერმა ემას სიყვარული მარჩელოსადმი ეგოისტურად ჩათვალა, სტუმარმა ქალმა კი პირიქით – ალტრუისტულად. ვინ უფრო მართალია: შტაინერი თუ სტუმარი ქალი? ორივე თავისებურად მართალია. ემას ძალიან უყვარს მარჩელო, მაგრამ მისი ზღვარს გადასული, გადაჭარბებული სიყვარული ზედმეტობაში გადადის და მარჩელოსთვის შემანუხებელი და მომაბეზრებელი ხდება. ემას გადაჭარბებული მზრუნველობა მართლაც გადადის არანორმალურობაში.

როგორ შეიძლება შევაფასოთ ემას სიყვარული მარჩელოსადმი? დადებითად თუ უარყოფითად? ეს არის ძლიერი, ქალური, თავგანწირული, თავდადებული, ნმინდა და ამალღებული სიყვარული თუ ეგოისტურ-ისტერიული, რომელიც სიიჭიმდე მიდის? მარჩელოს და ემას ურთიერთობის გარკვევა ხდება ავტომატურად ტრასაზე, სადაც ისინი გაცხარებული ჩხუბის დროს დაუფარავად საყვედურობენ და კიცხავენ ერთმანეთს. ემა მარჩელოს არარაობას უწოდებს და ეუბნება: ძალიან გამანვალე, ამდენ ტყუილს ველარ ავიტან, შენ სიყვარულის უნარი არ გაქვს, შენ ქვის გული გაქვს, ჭიაყელა ხარ, ეგოისტი ხარ, ერთი მეძავისგან მეორესთან გარბიხარ. მიტოვებული ძალღვივით მარტო დარჩები, ჩემს გარდა არავის არ სჭირდები. შენ იპოვე ყველაზე მთავარი ცხოვრებაში: ქალი, რომელსაც უყვარხარ. შენ მოჩვენებით სამყაროში ცხოვრობ და ვერ ხვდები, რომ იპოვე ქალი, რომელიც მზადაა ყველაფერი შემოგწიროს, შენ კი სულ გამირბიხარ და სულ უკმაყოფილო ხარ. როცა ორ ადამიანს ერთმანეთი უყვართ, სხვა არაფერს აქვს მნიშვნელობაო. მარჩელო კი ემას არანორმალურ „ისტერიკას“ უწოდებს და პასუხობს: არ შემიძლია მთელი ცხოვრება მხოლოდ შენ მიყვარდეთ. შენი ეგოიზმის მეშინიაო. მეჯავრება შენი უბადრუკი და წერილმანი იდეალები, შენ მხოლოდ საძინებელი და სამზარეულო გაინტერესებსო. მე არ მჯერა თავგანწირული დედობრივი სიყ-

ვარულისო. ეს ცხოველური ურთიერთდამოკიდებულებააო. კაცი, რომელიც ასეთ ცხოვრებას შეეგუება, კაცი არააო. მე მარტო მინდა დავრჩეო. მარჩელო დასცინის, მისი წარმოდგენით, ისეთ უბადრუკ იდეალებს, როგორიცაა ოჯახური სიმყუდროვე, სამზარეულო და საძინებელი. დედობრივი სიყვარული კი ცხოველურ სიყვარულად მიაჩნია.

ჰყავს თუ არა ფილმს დადებითი პერსონაჟები? ვერც მარჩელოზე ვიტყვით გადაჭრით ამას და ვერც მის მეგობარ შტაინერზე. ჩემი ვარაუდით, ფელინის სიმპათია უფრო ზოგიერთი ქალი პერსონაჟის მხარეს იხრება. მაგრამ ეს ქალები უფრო მსხვერპლის როლში გამოდიან კაცების ხელში. ასეთებად მიმაჩნია მარჩელოს საცოლე ემა, შტაინერის ცოლი და ზღვისპირა კაფეში მომუშავე პატარა გოგონა. ემას ბედნიერება მთლიანად მარჩელოზეა დამოკიდებული, ემა მარჩელოს ჩრდილია, მონაა, სათამაშოა, მაგრამ მას ბევრი რამ „ეპატიება“ მარჩელოსადმი მისი სიყვარულის გამო. შტაინერის ცოლი სულ რამდენიმე კადრში ჩნდება წამიერად, მაგრამ ფილმში დიდი დატვირთვა ეძლევა იმ მძიმე ჯვარს, რომლის ზიდვისთვისაც ის შტაინერმა გაიმეტა და რომელიც მაყურებლის სულსაც ამძიმებს და დიდ ტკივილს აყენებს. შტაინერის ცოლის პიროვნება მკაფიოდ არ იკვეთება და მის დადებით თვისებებზე მაყურებელს არავითარი წარმოდგენა არ ექმნება, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, არც უარყოფითი თვისებები არ ჩანს და შტაინერის ცოლი ტოვებს სათნო, წყნარი, რბილი, ნაზი, სასიამოვნო, ქმარ-შვილის მოყვარული ჩვეულებრივი ინტელიგენტი ქალის შთაბეჭდილებას. ზღვისპირა კაფეში მარჩელოთი პატარა ლამაზი გოგონა მოიხიბლება. თავისი ბავშვური გულუბრყვილობით ის ვერ ხვდება, თუ ვისთან აქვს საქმე. მარჩელო მას კომპლიმენტით აჯილდოვებს: ეკლესიაში დახატულ ანგელოზს ჰგავხარო. სულ ორჯერ გამოჩნდება ფილმში ეს გოგონა. ბოლოს კი ისე შორდებიან ერთმანეთს, რომ მაყურებელი ვერ იქნება დარწმუნებული იმაში, ისინი კიდევ შეხვდებიან ერთმანეთს თუ არა. მაგრამ, ვინ იცის, იქნებ კიდევ შეხვდნენ, იქნებ მათ შორისაც ისეთივე რომანი გაიბას როგორიც მარჩელოსა და ემას შორისაა? იქნებ ის ბედნიერი დედაც გახდეს და მომავალში გააჩინოს მარჩელოსგან ბავშვი ან, იქნებ, მარჩელოსგან ბავშვის გაჩენა მისმა საცოლემ,

ემამ გაბედოს. მაგრამ ეს ყველაფერი ფილმის დასრულების შემდეგ კადრებს მიღმა რჩება და მხოლოდ მაყურებლის ფანტაზიამ შეიძლება ივარაუდოს, თუ რა შეიძლება მოხდეს მერე. ისტორიის როგორ გაგრძელებას ელის, გულისხმობს ან ვარაუდობს მაყურებელი? პეპელა ფრთებს დაინვაავს ცეცხლის ალზე? მარჩელოს მომხიბვლელობის კიდევ ერთი უმანკო მსხვერპლი დაზარალდება? ან იქნებ - პირიქით? სიცოცხლე, სიყვარული და სილამაზე გაიმარჯვებს და სიცოცხლე გაგრძელდება? ... ვინ იცის...

შტაინერის სიკვდილის შემდეგ მარჩელო თავდავინწყებით გადაეშვება „ტკბილი ცხოვრების“ მორევში. ის და მისი მეგობრები ლოთობენ, საზოგადოებაში ქცევისა და ზრდილობის ყოველგვარ ნორმებს არღვევენ. ყველაზე მეტად მარჩელო აქტიურობს, და ყველაზე მეტ შეურაცხყოფასაც ის აყენებს ქალებს, იმ ქალებს, რომლებიც ამის უფლებას იძლევიან. ყოველგვარ ზღვარს გადასულ კამპანიას სულ უფრო მძაფრი შეგრძნებების განცდის მოთხოვნილება უჩნდება. ეს ადამიანები სტრიპტიზითაც აღარ კმაყოფილდებიან და მარჩელო მათ ყველას დასანახად სექსით დაკავებასაც კი სთავაზობს და ამ მიზნით წყვილებსაც კი არჩევს....

ქაოტური ღამის შემდეგ ყველანი ზღვის ნაპირას გამოდიან დილის ნიავეთ გასაგრილებლად და იქ მარჩელოს მიმტანი გოგონას ხმა შემოესმება, რომელიც შორიდან ხელს უქნევს და ცდილობს გაახსენოს თუ ვინ არის. ზღვის ხმაური გოგონას ხმას ახშობს. მარჩელოს არაფერი არ ესმის და ისეც უყვირის გოგონას, არაფერი არ მესმისო და თავის მეგობრებთან ერთად შორდება ზღვის ნაპირს. ფილმის ბოლო კადრში გოგონა უცოდველი სახით და შეყვარებული თვალებით იმედიანად გასცქერის მარჩელოს, რომელიც მას ჯერჯერობით სერიოზულად არ აღიქვამს... ასე გაურკვევლად მთავრდება ფილმი.

ფილმის მიხედვით, მარჩელო და შტაინერი ერთმანეთს პირველად ეკლესიაში ხვდებიან. ამ შეხვედრის დროს შტაინერს ხელში სანსკრიტის გრამატიკა უჭირავს. სანსკრიტი ძველინდური მხატვრული და რელიგიურ-ფილოსოფიური ლიტერატურის ენაა. მეცნიერები დიდ მსგავსებას ხედავენ სანსკრიტსა და ძველბერ-

ძნულ და ლათინურ ენებს შორის, რის გამოც სანსკრიტსაც კლასიკურ ენად თვლიან. სანსკრიტის გრამატიკა შტაინერის ხელში მაყურებელს შეახსენებს, რომ შტაინერი გატაცებული ყოფილა ძველინდური ფილოსოფიითა და რელიგიით. შტაინერი ხუმრობით შენიშნავს: ჩვენს მღვდლებს არ ეშინიათ ეშმაკის და უფლებასაც კი მაძლევენ, რომ ორლანზე დაუტყდნენ, თან დასძენს, რომ ის ეკლესიაში თავს შინაურულად გრძნობს. შტაინერი ჯაზის დაკვრას აპირებს, მაგრამ მღვდელი სთხოვს, ძალიან არ იხმაუროთო და ამიტომ შტაინერი ბახის ნაწარმოებს ასრულებს, თან განმარტავს, ამ ნაწარმოებში მარადიულობის საიდუმლოა ჩამალული და ხმა თითქოს მინის წიაღიდან ისმისო. ამ სცენაში შტაინერი, თითქოს, ჯოჯოხეთის მოციქულადაც წარმოგვიდგება და ძველინდური ფილოსოფიით დაინტერესებულ მოაზროვნედაც. ძველი ინდოეთის მიმართ შტაინერის ინტერესზე მეტყველებს სცენა მის სახლშიც, სადაც ინდურ ნაციონალურ ტანსაცმელში გამოწყობილი ქალი სევდიან სიმღერას მოთქმით ასრულებს.

შტაინერის და მარჩელოს მეორე შეხვედრა შტაინერის სახლში ხდება, სტუმრების კამპანიაში, სადაც თავი მოუყრიათ მეცნიერებს, პოეტებს, მომღერლებს, მდიდარ და განათლებულ ადამიანებს, რომლებიც, ერთი შეხედვით, თავისუფლად მოაზროვნე პიროვნებების შთაბეჭდილებას ტოვებენ. ისინი, თითქოს, ორიგინალურ მოსაზრებებსაც გამოთქვამენ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, როგორც ჩანს, ფელინიმ ისინიც „ტკბილი ცხოვრების“ მიმდევარ ადამიანთა კატეგორიას მიაკუთვნა.

ერთ-ერთი სტუმარი კაცი დაჟინებით ამტკიცებს აღმოსავლელი ქალების განსაკუთრებულობას: „მინიერი, ევასეული სამოთხე აღმოსავლეთში უნდა ვეძებოთ და ჭეშმარიტი ქალებიც აღმოსავლელი ქალები არიან, რომლებმაც ნამდვილი სიყვარული იციან. დიადი სიყვარული აღმოსავლეთში იფურჩქნება. აღმოსავლელი ქალი ვეფხვივითაა, მას უყვარს როგორც დედას, როგორც ქალიშვილს და როგორც საყვარელს. მან შეინარჩუნა ბუნებრიობა და ის ბუნებასთან ერთიანობასა და თანხმობაშია ცივილიზაციის საპირისპიროდ. მთავარია დაიმორჩილო აღმოსავლელი ქალი და მის სულს და სხეულს დაეუფლოო“. შტაინერის ერთ-ერთი სტუმარი ქალი კი განაცხადებს, რომ ის მხოლოდ სამ რამეს აფ-

ასებს: თამბაქოს, ღვინოს და სანოლს. მაყურებელი უცვლელად ვერც კი შეამჩნევს ამ ორი სტუმრის მიერ გამოთქმული პროზიციების დაპირისპირებულობას. აქ ფელინი, ალბათ, აღმოსავლეთის და დასავლეთის კულტურულ ფასეულობათა დაპირისპირებულობაზე მიგვანიშნებს: ერთის მხრივ, საუბარია აღმოსავლელი ქალების დამონებულ მდგომარეობაზე, რაც სიყვარულის უნარის შენარჩუნებით ნაზღაურდება, მეორეს მხრივ კი – დასავლელი ქალების სულიერ სიცარიელესა და გამოფიტულობასთან გვაქვს საქმე. ერთის მხრივ, გვაქვს დასავლური კულტურა და ცივილიზაცია სიყვარულის გაუფასურებელ გრძნობასთან ერთად, მეორეს მხრივ კი – აღმოსავლური ბარბაროსობა, რომელიც უფრო ახერხებს სიყვარულის უნარის შენარჩუნებას. ფელინი თითქოს არჩევანის გაკეთებას მაყურებელს ანდობს, მაგრამ ამ ორ უკიდურესობას შორის არჩევანის გაკეთება საკმაოდ რთულია სწორედ ამ პროზიცი-ათა უკიდურესობების გამო. ფელინი, ალბათ, სულაც არ ისახავს მიზნად იმას, რომ მაყურებელს დასკვნის გაკეთება აიძულოს. იქნებ, მისთვის მთავარია, რომ მაყურებელის გონება სააზროვნოდ აღძრას და ფიქრი ასწავლოს.... ჭეშმარიტი ხელოვნება მიძინებულ გონებას ჩააფიქრებს, დააფიქრებს, გააკვირვებს, შესძრავს, შეაჯანჯლარებს, გამოაღვიძებს, გამოაფხიზლებს, ძიებისკენ მოუწოდებს და, სხვათა შორის, შეუმჩნევლად სწორი მიმართულებით მიმავალი გზისკენაც მიუთითებს, გეზს მისცემს. საიტკენ ნასვლას ურჩევს ფელინი მაყურებელს? ჟან-ჟაკ რუსოს მსგავსად – „უკან, ბუნებისკენ“ თუ წინ – სამეცნიერო პროგრესით გათამამებული მომავლისკენ, რომელიც სულიერების დაკარგვის საშიშროების წინაშე დგას? სწორი გზა, ალბათ, ისევ ოქროს შუალედში უნდა ვეძებოთ და არც სამეცნიერო პროგრესზე ვთქვათ უარი და არც სულიერება და სიყვარულის უნარი არ დავკარგოთ.

შტაინერი კი შემდეგნაირად აფასებს საკუთარ თავს: დილეტანტებისთვის ზედმეტად სერიოზულივარ, ხოლო პროფესიონალებისთვის – არასაკმარისად სერიოზულიო. სტუმარ ქალს შტაინერი აგონებს ძველგოთური ეკლესიის შპილს, რომლის სიმაღლიდანაც ხალხის ხმა არ ისმის. თვითონ შტაინერი კი პასუხობს: ჩემი ჭეშმარიტი სიმაღლე რომ გენახათ, ჯუჯად მოგჩვენებოდიო.

ერთ-ერთი სტუმარი ქალი მარჩელოს აფრთხილებს, რომ ერი-

დოს მუდმივობას, სიყვარულს და არ შეირთოს ცოლი. მარჩელო ხომ, თითქოს, ისედაც ასე ცხოვრობს და ასე აპირებს კიდევ ცხოვრების გაგრძელებას, მაგრამ ემას მსგავსად მარჩელოც მოხიბლულია შტაინერის ოჯახით. მას მოსწონს შტაინერის განსულებიერებულობა და მისი მეგობრული გარემოცვა და შტაინერს სთხოვს – ხშირად დამპატიჟეო. მარჩელოს და ემას მოსწონთ შტაინერის ლამაზი ბინა და ისინი ოცნებობენ შტაინერების ოჯახის მსგავს სიმყუდროვესა და კეთილდღეობაზე. მაგრამ ფილმში დატრიალებული ტრაგედია გვარწმუნებს, რომ ისინი ცდებოდნენ და შტაინერების ოჯახში ყველაფერი არ იყო ისე, როგორც ერთი შეხედვით ჩანდა. მოჩვენებითი სიმშვიდის უკან ფეთქებადი სიტუაცია იმალებოდა.

მარჩელო შტაინერს გამოუტყდება, რომ საკუთარი თავის უკმაყოფილოა, ცხოვრების შეცვლა უნდა და სამომავლოდ რჩევის მიცემას სთხოვს. შტაინერი კი არიგებს, რომ მარჩელომ გამოსავალი მშვიდ არსებობაში არ უნდა ეძებოს. თვითონ ალიარებს, რომ ლამ-ლამობით სიბნელე და სიჩუმე აშინებს, სიმშვიდეს ვერ იტანს, რადგან, მისი აზრით, სიმშვიდე ვერაგია და მის უკან ჯოჯოხეთი იმალება. მას ცხოვრება არარაობად მიაჩნია და შიშობს, რომ არ ეყოფა ძალა იმისთვის, რომ მოსწყდეს თავის დროს, მოსწყდეს ყველაფერს. გამოსავალს მხოლოდ სრულყოფილ საზოგადოების ორგანიზებაში ხედავს, მაგრამ ასეთი საზოგადოებაც უტოპიად მიაჩნია. „სიმშვიდეში არ ეძებო გამოსავალი“, „სიმშვიდის უკან ჯოჯოხეთია“, „ცხოვრება არარაობაა“ - ამ სიტყვებით არიგებს შტაინერი მარჩელოს. იქნებ, მაინც ცხოვრების აბსურდულობის ფილოსოფიურმა გაგებამ აიძულა შტაინერს ამ ნაბიჯის გადადგმა? შტაინერმა სწორედ ოჯახური სიმშვიდე, მყუდროება და ბედნიერება უარყო და უარეს სიმშვიდეში, სიკვდილის სიმშვიდეში წავიდა. ჩვენ არ ვიცით, რომელ ჯოჯოხეთს გაექცა შტაინერი, მაგრამ ფაქტია, რომ მან ბედნიერი ცხოვრება ჯოჯოხეთად უქცია თავის ცოლს, სრულიად უდანაშაულო ჩვეულებრივ, უბრალო, სათნო ადამიანს...

ფილმის ერთ-ერთ ფრაგმენტში შტაინერი ზიზლით ახსენებს ნახევრად ფაშისტურ გაზეთთან თავის თანამშრომლობას. იქნებ ფაშიზმთან დაკავშირებული მოსალოდნელი სამიშროება იყო

შტაინერის ამ სასონარკვეთილი ნაბიჯის მიზეზი? იქნებ, მომძლავრებული ფაშისტური მოძრაობის შემხედვარეს, ადამიანთა მოდგმაზე შთაბეჭდილება ნაუხდა, მომავლის იმედი გადაენურა და დეპრესიაში ჩავარდა? შტაინერი უკმაყოფილოა, რომ მას ფაშისტურ გაზეთებში უნევს სტატიების წერა და ამავე დროს ამინებს ბავშვების მომავალი. მისი აზრით, ტელეფონის ერთი ზარი საკმარისია ყველაფრის დასანგრევად. შტაინერის ბინაში ოდნავ აღწევს სირენების განგაშის ხმა, ფანჯრებში მოსჩანს, თუ როგორ ავისმომასწავებლად სერავს პროჟექტორის სვეტი ჩაბნელებულ ცას. სტუმრები ისმენენ შტაინერის მიერ მაგნიტოფონის ბობინაზე ჩანერილ ბუნების ხმებს: ჩიტების ჭიკჭიკს, მდინარის რაკრაკს, ცის ქუხილს. ხმაურზე შტაინერის ორ მცირეწლოვან ბავშვს ელვიძება. ისინი საძინებელი ოთახის კარებში დგანან საღამურების ამარა. შტაინერი ბავშვებს ეფერება და ისევ საძინებელში აბრუნებს. სტუმრებს უყვება, რომ მას აბნევს და აკვირვებს უფროსი გოგონას დასმული კითხვები, მაგალითად ასეთი: ვინაა მზის დედა? სტუმრები ეკითხებიან, თქვენ და თქვენს მეუღლეს ბავშვებთან ერთად თუ გძინავთო. შტაინერი უდასტურებს, რომ უმცროსი გოგონა ხანდახან მშობლების გვერდით იძინებს და შტაინერი აღნიშნავს, რომ ბავშვების გვერდით ძილი დიდი ნეტარებააო. შემდეგ შედის ბავშვების ოთახში, ნაზად კოცნის მძინარე შვილებს და კოლოების სანინაალმდეგო ბადესაც უსწორებს.

ასეთი ნაზი მშობლიური გრძნობების გამომჟღავნების შემდეგ ფილმის მაყურებლისთვის უფრო თავზარდამცემია ის, რაც შემდეგ ხდება. მარჩელო ტელეფონით იგებს, რომ შტაინერმა ორივე შვილი მოკლა და შემდეგ თავი მოიკლა. გამომძიებელი მარჩელოს ერთ უცნაურ დეტალსაც ატყობინებს: შტაინერის ცოლი ქალაქში არ ყოფილა, ამ დილით უნდა ჩამოსულიყო და მას შტაინერი უნდა დახვედროდა სადგურზე. მან კი ცოლის დაქალს სთხოვა მისი დახვედრა. სრულიად გაუგებარი საქციელია. შვილებს მზრუნველად იცავს კოლოებისგან და მერე თვითონ კლავს. სადგურზე ცოლის დახვედრაზე ზრუნავს და არ ფიქრობს იმაზე, თუ რა საშინელ სანახაობას დაახვედრებს სახლში დაბრუნებულს. იქნებ შემთხვევით არ გაჩნდა ფილმის სცენარში შეკითხვა შტაინერისადმი, „ბავშვებთან ერთად გძინავთო“? იქნებ შტაინერმა იმქვეყნად

საუკუნო ძილი ბავშვებთან ერთად გადაწყვიტა? ეს კითხვა-პასუხი „იქნებ“-ის დონეზევე რჩება. ან რას უნდა ნიშნავდეს შტაინერის უფროსი გოგონას მიერ დასმული შეკითხვა „მზის დედა ვინააო“? ხომ არ მიგვანიშნებს ფელინი ცეცხლთაყვანისმცემლობაზე, ზოროასატრიზმზე, ცეცხლის და მზის თაყვანისცემაზე და ამ რელიგიისადმიც ეჭვნარევ დამოკიდებულებაზე? ასე ხომ არ უნდა გავიგოთ ეს ბავშვურად ბრძნული შეკითხვა: „მზეა ღმერთი თუ სულ სხვაა ღმერთი, რომელმაც მზეც შექმნა?“ თუ ბავშვის ეს ფილოსოფიური კითხვა შემთხვევით არაა ჩასმული ფილმში, მაშინ ის მიგვანიშნებს შტაინერის რელიგიურ-ფილოსოფიურ მერყეობასა და მაძიებლობაზე.

გამომძიებელი ეკითხება მარჩელოს, როგორც შტაინერის მეგობარს, ხომ არ იცის მან თუ რატომ მოიკლა თავი შტაინერმა. მარჩელომ არ იცის, მაგრამ მოგვიანებით საკუთარ თავს ეკითხება: იქნებ შიშის გამო? და მერე განმარტავს, – იქნებ საკუთარი თავის ეშინოდაო. მაინც რა დასკვნა შეიძლება გავაკეთოთ შტაინერთან სტუმრობის სცენიდან? შტაინერის ან მისი სტუმრების რომელ სიტყვებს უნდა მივაქციოთ უფრო ყურადღება შტაინერის თვითმკვლელობის მიზეზის ამოსახსნელად? შტაინერი მარჩელოს ეუბნება მის სტუმარ ასაკოვან მეცნიერთან დაკავშირებით: „მე მშურს მისი ოპტიმიზმის და რწმენისო“. ე. ი. შტაინერი ურწმუნო პესიმიზმი ყოფილა, რომელსაც მომავლის იმედი არ ჰქონდა და ამიტომაც გადაწყვიტა ამქვეყნიდან წასვლა და შვილებიც თან წაიყვანა? თუმცა, ჩემს მიერ ზემოთ დასმულ ორ კითხვაზე ამომწურავი და ზუსტი პასუხის გაცემა მაინც შეუძლებელია. ჭეშმარიტი ხელოვნება ხომ არასდროს არ სცემს საბოლოო პასუხს ყველა კითხვას, და მკითხველსა თუ მაყურებელს საკმაოდ უტოვებს სააზროვნოს და საფიქრალს.

ფილმი სიმბოლოებითაა სავსე. ერთ-ერთი ასეთი სიმბოლოა ქრისტეს უზარმაზარი ქანდაკება, რომელიც ვერტმფრენით გადააქვთ ქალაქის თავზე და რომელიც ციდან მიწაზე, ვატიკანში უნდა დაეშვას. ქანდაკებიან ვერტმფრენს პაპარაცებიანი ვერტმფრენი მიჰყვება უკან. პაპარაცები კი მრავალსართულიანი სახლის სახურავზე გასარუჯად საცურაო კოსტუმებში გამოწყობილ ქალიშვილებს ეარშიყებიან. ეს სცენა, ისევე როგორც წმინ-

და მარიამის ყალბი გამოცხადების სცენა, კათოლიკური ღირებულებების გაუფასურების მიმანიშნებელია. ფილმის დასაწყისში ქრისტეს ქანდაკების ციდან დედამიწაზე დაშვების სცენას ფილმის ფინალური სცენა უპირისპირდება, სადაც ანგელოზისსახიანი გოგონა მისგან ზურგშექცევით მიმავალ მარჩელოს გაჰყურებს. რისი თქმა სურდა ფელინის? გაყალბებულ კათოლიციზმს მიწიერი, ადამიანური ურთიერთობები ხომ არ დაუპირისპირა? ამის თქმა დაბეჯითებით არ შეიძლება, რადგან ფილმის პერსონაჟი, ანგელოზისსახიანი გოგონა საკმაოდ ბუნდოვანი პერსონაჟია და ბოლომდე გაურკვეველი რჩება, თუ რას უნდა ეელოდოთ მისგან: ადამიანური ზნეობის ზეიმს და წმინდა სიყვარულის გამარჯვებას, თუ ზნეობრივ დაცემას და ადამიანური უმაღლესი ღირებულებების ფეხქვეშ გათელვას.

ფელინის „ტკბილი ცხოვრება“ კლასიკად და შედეურად ითვლება. პირადად მე ყველა დროის ერთ-ერთ საუკეთესო ფილმად მიმაჩნია მისი ფილოსოფიურობის გამო. მასში შეიძლება აღმოვაჩინოთ მხატვრულად გააზრებული ეკლესიასტეს „ამაოება ამაოებათა“, კამიუს აბსურდის ფილოსოფია და შტაინერის ანთროპოსოფია. მასში ფილოსოფიურ დონეზეა დაყენებული ქალის და მამაკაცის ურთიერთობის პრობლემა და ჭეშმარიტი ადამიანური სიყვარულის პრობლემა. ფელინის „ტკბილ ცხოვრებას“ ადამიანთა უმეტესობა დადებითად აფასებს და თვლის, რომ ამ ფილმის ყურება „პოპ კორნთან“ ერთად არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება. მაგრამ არიან ისეთებიც, ვისაც არ ესმის ეს ფილმი და მას უაზროდ, მოსაბეზრებლად, მოსაწყენ და გაჭიანურებულ ფილმად თვლის. ამ ადამიანებს ერვენებათ, რომ ფილმში მოქმედება ძალიან ნელა მიმდინარეობს და რომ შტაინერის მოძრაობებიც კი ზედმეტად შენელებულია. ზოგიერთი კი იხვეწება, გთხოვთ ამიხსნათ, რა დაინახეთ ამ ფილმში ასეთი განსაკუთრებულიო. პირადად მე ფილმმა უამრავი შეკითხვა გამიჩინა, გაუგებრობა დამიტოვა და იძულებული გამხადა, რომ ის რამდენჯერმე მენახა და თანაც შენელებული სახით. იმის გამო, რომ მოქმედ პირთა სიტყვებზე დაფიქრებას ვერ ვასწრებდი, ამიტომ იძულებული ვიყავი ინტერნეტის დახმარებით ფილმის ესა თუ ის კადრი ზედიზედ რამდენჯერმე უკან დამებრუნებინა და უფრო დაკვირვებით და

ყურადღებით მომესმინა და მენახა.

ფილმში პირდაპირ თუ ირიბად სერიოზული რელიგიური და ფილოსოფიური პრობლემებია წამოჭრილი. ფელინის მიერ ქრისტიანული რელიგიის კრიტიკა აშკარაა. ამის გამოც და კიდევ, ალბათ, ფუქსავატური და უზნეო ცხოვრების კადრების დაუფარავად ჩვენების გამოც ფილმი მრავალ ქვეყანაში აკრძალულიც კი იყო საკმაოდ დიდი ხნით. რაც შეეხება ფილოსოფიურ პრობლემატიკას, ფილმის ნახვის შემდეგ სერიოზულად დავინტერესდი შტაინერის ფილოსოფიით. და მხოლოდ ამის შემდეგ ვიფიქრე, რომ მე შემეძლო ასე თუ ისე დამაკმაყოფილებელი პასუხი თუ პასუხთა ვარიანტები გამეცა კითხვებისთვის: რატომ მოიკლა თავი შტაინერმა ან რატომ მოკლა ფელინიმ შტაინერი. პირადად მე დიდი სიმპათიითა ვარ გამსჭვავლული ფილმის პერსონაჟ შტაინერისადმი (მსახიობ ალენ კიუნის შესრულებით) და არა მგონია, რომ ფელინის ზედმეტად ნეგატიური დამოკიდებულება ჰქონოდა ან შტაინერ-პერსონაჟისადმი ან მის პროტოტიპ ანთროპოსოფ შტაინერისადმი. მე ვფიქრობ, რომ ფელინისეული შტაინერის თვითმკვლელობის მიზეზი ფილოსოფიურ-რელიგიური პრობლემატიკით მის დაინტერესებაში უნდა ვეძებოთ. როდესაც ადამიანი მეტაფიზიკური, არაამქვეყნიური ფილოსოფიური პრობლემატიკით ინტერესდება, როდესაც აბსურდის ფილოსოფიამდე მიდის და ყველაფერი უაზრობად, არარაობად და ამაოებად ეჩვენება, და მით უმეტეს, როდესაც მომავლის იმედს კარგავს და არსებულ პოლიტიკურ ვითარებაში მთელი მსოფლიოს მომავლისთვის საშიშროებას ხედავს, მაშინ ძალიან ადვილია ადამიანმა სისუსტე გამოიჩინოს, შეეშინდეს საკუთარი უძლურებისაც სამყაროს ამოუხსნელი საიდუმლოს წინაშე და შეეშინდეს საკუთარი შვილების მომავლის გამოც. იქნებ ფელინისეულ შტაინერს იმისიც ეშინოდა, რომ ფაშისტების გამარჯვების შემთხვევაში მას ფაშისტებთან თანამშრომლობა მოუწევდა ან პირიქით, ეშინოდა, რომ როგორც ებრაელს დიდი უბედურება ელოდა? ყოველ შემთხვევაში, პოლიტიკასთან დაკავშირებულ მიზეზებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, როდესაც ადამიანი სამყაროს არსებობის ყველაზე დიდი საიდუმლოს ამოხსნას შეეჭიდება, მაშინ ძალიან ადვილია, რომ ის შეშლილობამდე ან თვითმკვლელობამდე მივიდეს. მაგრამ ეს იმ შემთხ-

ვევაში, თუ ის სისუსტეს გამოიჩენს და მას ბოლომდე არ ეყოფა ვაჟკაცობა, რომ გაუძლოს იმ ტვირთს, რომელიც იტვირთა. ასეთი ტვირთი კი რეალურად არსებობდა. ეს ის ტვირთი იყო, რომელიც ფელინიმ თეოსოფ და ანთროპოსოფ შტაინერის მხრებიდან „ტკბილი ცხოვრების“ პერსონაჟ შტაინერის მხრებზე გადმოიტანა. ამ უკანასკნელმა კი თავისი პროტოტიპისგან განსხვავებით ტვირთის სიმძიმეს ვერ გაუძლო და თავი მოიკლა. უნდა მოეკლა თუ არა თავი შტაინერს? ფელინის, როგორც რეჟისორს სრული უფლება ჰქონდა შტაინერის სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაესრულებინა და ამით სიუჟეტი უფრო გაემძაფრებინა, მაყურებელი უფრო მეტად გამოეფხიზლებინა, უფრო მეტად დაეფიქრებინა და სააზროვნოდ აღედგრა, თუმცა მე, როგორც რეჟისორი მაყურებელი ფილმის გმირ შტაინერს ვერავითარ შემთხვევაში ვერ მოვუწონებ იმას, რაც მან ჩაიდინა. თვითმკვლელობის გასამართლებელ მიზეზად ვერ ჩავთვლი იმას, თუ ის სამყაროს საიდუმლოს ამოხსნას შეეჭიდა და ვერ ამოხსნა. სამყაროს საიდუმლო არც ერთ ადამიანს არ ამოუხსნია და, ალბათ, ვერც ვერავინ ვერ ამოხსნის ვერასდროს. ამის გამო თავები არ უნდა დაეიხოცოთ. იქნებ ინდური ფილოსოფიის გავლენით იმქვეყნიურ ბუდისტურ-ინდუისტურ ნირვანაში ერქარებოდა მოხვედრა? მაშინ შვილებს და ცოლს რაღას ერჩოდა? თანაც ნირვანა ვნებებისგან, სურვილებისგან, ტანჯვისაგან, ცხოვრებისეული მიჯაჭვულობისაგან განთავისუფლებას და სულიერი სიმშვიდის მიღწევას გულისხმობს, ხოლო შტაინერს სწორედ სიმშვიდის ემინოდა ყველაზე მეტად. საკმაოდ წინააღმდეგობრივი და ამოუცნობი პიროვნებაა ფელინისეული შტაინერი, სამაგიეროდ, ეს პერსონაჟი საუკუნეებს გაუძლებს და მომავალშიც ისევე ააფორიაქებს მაყურებელს, როგორც ნახევარი საუკუნის წინათ, ფილმის გამოსვლისას, და როგორც ახლა, 21-ე საუკუნის დასაწყისში.

საბოლოო ჯამში კი, შეიძლება ვთქვათ, რომ შტაინერს ეგ უბედურება დაემართა მაინც „ვაი ჭკუისაგან“, ანუ ზედმეტი ფიქრისგან. აქედან კი უნდა გავაკეთოთ დასკვნა, რომ არაფერი გადაჭარბებული არ ვარგა. იგივე უბედურება სჭირდათ „ტკბილი ცხოვრების“ სხვა მიმდევრებსაც, რომლებიც ზომიერებას ვერ იცავდნენ გართობა-დროსტარებაში და ყველაფერს გადაამლაშებდნენ-ხოლმე.

ან თუნდაც, გავიხსენოთ ფოტოგრაფი პაპარაცო, რომლის სახელიც აბეზარი ჟურნალისტების მეტსახელად იქცა, ოღონდ მრავლობით რიცხვში – „პაპარაცები“. პაპარაცო და მისი მეგობრები განსაკუთრებით გააქტიურდნენ შტაინერის თვითმკვლელობის ფაქტთან დაკავშირებით. პაპარაცო მარჩელოს ემუდარება პოლიციელებით გარშემორტყმულ ბინაში შეყვანას, რათა იქ მომხდარი საშინელება გადაიღოს და სენსაციური მასალით კარგი ფული გააკეთოს. პაპარაცო და სხვა ჟურნალისტ-რეპორტიორები გუნდ-გუნდად ეხვევიან ავტობუსიდან ჩამოსულ შტაინერის საბრალო მეუღლეს, რომელსაც ჯერ არაფერი გაუგია თავსდატეხილი უბედურების შესახებ, და გაცხარებით უღებენ სურათებს ისე, თითქოს რომელიმე ცნობილი კინოვარსკვლავი ყოფილიყოს. გამომძიებელი სთხოვს მათ, რომ ცოტა თანაგრძნობა გამოიჩინონ და შემდეგ მარჩელოს მიმართავს, თქვენი კოლეგები ზომიერების გრძნობას კარგავენო. ფელინის ფილმში სწორედ ეს ზომიერებას გადასული „ტკბილი ცხოვრებაა“ ნაჩვენები. და ფელინისეულმა შტაინერმაც იმიტომ მოიკლა თავი, რომ მანაც დამწვებულ ზღვარს ბევრ რამეში გადააბიჯა... ზედმეტი, თურმე, არც გართობა ვარგა და არც ფიქრი... ფრთხილად ვიყოთ! ჩვენც იგივე არ დაგვემართოს...

მარჩელომ გულთან ახლოს მიიტანა მეგობრის სიკვდილი. მაგრამ რა დასკვნა გამოიტანა ამ ტრაგედიიდან? რა ასწავლა შტაინერის თვითმკვლელობამ? შტაინერების ოჯახი მარჩელოსთვის და ემასთვის თავისებურ იდეალს, ბედნიერების და ოჯახური სიმყუდროვის განსახიერებას წარმოადგენდა, მაგრამ როდესაც ეს იდეალი დაიმსხვრა, როდესაც მარჩელო მიხვდა, რომ უაღრესად განათლებული და ჭკვიანი შტაინერიც არ ყოფილა ბედნიერი, მაშინ, როგორც ჩანს, მან მთლად ჩაიქნია ხელი ცხოვრებაზე, მომავლის გეგმებზე და აღვირა ხსნილი ცხოვრების ქაოსში გადაეშვა. მარჩელო ისევ „ტკბილ ცხოვრებაში“ ეძებს თავდავიწყებას, მაგრამ ეს „ტკბილი ცხოვრება“ უკვე უკიდურესობამდეა მისული და საოცრად დამახინჯებულ ფორმებად ლებულობს. მარჩელო ადამიანურ სახესაც კარგავს და ცხოველის დონემდე ეშვება. ის ყოველგვარ პატივისცემას კარგავს ქალთა სქესის მიმართ, წარმოუდგენელ შეურაცხყოფას აყენებს მათ და ბოლოს გაბეზრე-

ბულ საზოგადოებას ახალ გასართობს სთავაზობს: ყველას თვალ-
ნინ სექსუალური აქტების ჩატარებას...

შტაინერთან სტუმრობისას მარჩელო გამოსთქვამს მსოფლიო-
ოს მრავალ ქვეყანაში მოგზაურობის სურვილს და იქ სხვადასხ-
ვა ეროვნების ქალებისგან ფერად-ფერად კანიანი ბავშვების
გაჩენაზე ოცნებობს. ეს აზრი ზუსტად ახასიათებს მარჩელოს
როგორც ფუქსავატ მექალთანეს და არამდგრად, არასანდო
პიროვნებას, როგორც დონ-ჟუანს და კაზანოვას. მარჩელოს სულ
ახალ-ახალი ქალებისკენ გაუბრუნების თვალი და ვერ ამჩნევს, რომ მას
სახლში „პრინცესა ცერცვის მარცვალზე“ ელოდება. მარჩელოს
ხსნა, გადარჩენა და „ტკბილი ცხოვრების“ ჭაობიდან ამოთრევა
მხოლოდ ევას სიყვარულს შეუძლია და კიდევ ზღვისპირა კაფე-
ში მომუშავე იმ პატარა, ანგელოზის გარეგნობის მქონე გოგო-
ნას, რომელიც თავისი ბავშვური უცოდველობით და სინამდვილეთ
მართლა მხსნელი ანგელოზივით მოეწვინა მარჩელოს. მარჩელოს
გადარჩენის რაღაც იმედი არის, თუმცა, ფილმი ისე მთავრდება,
რომ გაუგებარია როგორ განვითარდებოდა მარჩელოს ცხოვრე-
ბა, ეს ყველაფერი მხოლოდ ეკრანზე რომ არ ხდებოდეს და ყვე-
ლაფერი სინამდვილეში მართლა რომ მომხდარიყო. აქ სამი ვარი-
ანტი შეიძლება ყოფილიყო: 1. მარჩელო ემას შეირთავდა ცოლად
და წესიერი მეოჯახე დადგებოდა მისგან, 2. ანგელოზისსახიანი
გოგონას სიყვარული მარჩელოს კეთილშობილ პიროვნებად აქცე-
ვდა, 3. მარჩელო დაღუპავდა ემასაც და ანგელოზისსახიან გოგო-
ნასაც და ორივეს „ტკბილი ცხოვრების“ ჭაობში ჩაითრევდა. სამ-
წუხაროა, თუ ეს მესამე ვარიანტი განხორციელდებოდა. მაგრამ
ეს უკვე მაყურებლის ფანტაზიაზე დამოკიდებული და ამიტომ,
იქნებ, ცუდზე არ ვიფიქროთ...

მაინც რატომ მოიკლა თავი „ტკბილი ცხოვრების“ შტაინერმა,
ან რატომ მოაკვლევინა თავი ფელინიმ შტაინერს? როგორც ჩანს,
შტაინერის მშვიდი და ბედნიერი ცხოვრება მოჩვენებითი ყოფილა.
შტაინერი უკმაყოფილო ყოფილა იმდროინდელი გარემომცველი
სინამდვილით და უკეთესი მომავლის იმედიც არ ჰქონია. უფრო
მეტიც, მისი შვილების მომავალიც მისთვის რაღაც საშინელებას-
თან ასოცირდებოდა. მას ეშინოდა უსულ-გულო საზოგადოების
„ტკბილი ცხოვრებისაც“ და იტალიის ფაშისტური მომავლისაც.

მისთვის მიუღებელი იყო გონიერებას და ზნეობრიობას მოკლებული სინამდვილე. ამიტომ შტაინერმა ამქვეყნიურ რაობას იმქვეყნიური არარაობა არჩია. სწორად მოიქცა თუ არა შტაინერი? შოპენჰაუერი თვითმკვლევლობას სისუსტედ და სილაჩრედ აფასებს. შტაინერმაც იგრძნო საკუთარი უძლურება და ამქვეყნიურ არასრულფასოვნებასთან და უკუღმართობასთან შეჭიდებას გაცლა და გაქცევა ამჯობინა. მაგრამ სად გარბოდა შტაინერი? რისი იმედი ჰქონდა იმქვეყნად? რა გარანტია ჰქონდა, რომ იმქვეყნად ნირვანა დახვდებოდა და სიმშვიდეს იპოვიდა? არავითარი. შტაინერი შეცდა და მის საქციელს არავითარი გამართლება, არც მორალური და არც ინტელექტუალური, არ აქვს. ე. ი. შტაინერს, წესით, თავი არ უნდა მოეკლა. თვითმკვლევლობა არაა რთული სიტუაციიდან ერთადერთი გამოსავალი.

სინამდვილეში, რეალურ, ცხოვრებისეულ პროტოტიპ შტაინერს არც მოუკლავს თავი. ის 64 წლის ასაკში გარდაიცვალა. 64 წელი მაინც ნაადრევ სიკვდილად ითვლება. ანთროპოსოფ შტაინერს საკმაოდ შინაარსიანი, მრავალფეროვანი და თავდაუზოგავი მოღვაწეობით გადატვირთული ცხოვრება ჰქონდა. გოეთეანუმის, ანუ მის მიერ დაარსებული კულტურული და საორგანიზაციო ცენტრის პირველი, ხის შენობა დაუწვეს. ის შეიძლება გადაიღალა კიდეც და სანერვიულოც ბევრი შეხვდა. ფაშისტებიც მტრობდნენ და ყოველნაირად უშლიდნენ ხელს. ერთ-ერთ ლექციაზე ქიმიური ბომბი აუფეთქეს. ჯანმრთელობაშერყეული შტაინერი სიცოცხლის ბოლომდე მაინც აქტიურად კითხულობდა ლექციებს. ამ მხრივ ორ შტაინერს შორის მსგავსება არც ჩანს. ანთროპოსოფ შტაინერის საზოგადოებრივი აქტივობებით გადატვირთულ ბიოგრაფიას თუ გადავხედავთ, ის ნაკლებად მოგვაგონებს ფილმისეულ ფლეგმატურ და შენელებულმოძრაობებიან შტაინერს, რომელმაც, თავისი პროტოტიპისგან განსხვავებით თავი მოიკლა, მაგრამ, რომელსაც ჩემი და მაყურებელთა უმეტესობის აზრით, არც უნდა მოეკლა თავი. აქ უკვე მეორე კითხვა ჩნდება: მაშ რატომ მოაკვლევინა თავი ფელინიმ შტაინერს? რატომ ჩათვალა, რომ ამ პერსონაჟს სწორედ თვითმკვლევლობით და თანაც საოცრად სასტიკი და საშინელი მკვლევლობა-თვითმკვლევლობით უნდა დაესრულებინა სიცოცხლე? შტაინერი ხომ ფილმის მიხედვით

ერთადერთი ფილოსოფიურად მოაზროვნე ინტელექტუალია და მარჩელოს სწორ გზაზე დაყენების ერთადერთი იმედია? ნუთუ ფელინიმ შტაინერიც „ტკბილი ცხოვრების“ მოყვარულ ფუქსავატ ადამიანთა კატეგორიას მიაკუთვნა? არა მგონია. შტაინერი ყველასგან განსხვავებულია თავისი თავისუფალმოაზროვნეობით, განათლებულობით და ინტელექტის დონით. მაშ რაშია საქმე? ჩემი აზრით, შტაინერი მსხვერპლია „ტკბილცხოვრებიანი“ საზოგადოების. ფელინიმ შტაინერი მსხვერპლად შესწირა. შტაინერის თვითმკვლელობა ფელინის მიერ მანკიერი საზოგადოებისთვის გამოტანილი განაჩენია. შტაინერის თვითმკვლელობით ფელინის თითქოს იმის თქმა სურდა, რომ უსულ-გულო და ფუქსავატ საზოგადოებაში შტაინერისნაირი ადამიანებისთვის ადგილი არ არის. შეგნებული და მოაზროვნე პიროვნებები ვერ უძლებენ სულიერებისგან დაცლილი საზოგადოების ყურებას, მათ დეპრესია ემართებათ და თვითმკვლელობის გარდა გამოსავალს ვერაფერში ვერ ხედავენ. შტაინერის სიკვდილს იქნებ გამოეფხიზლებინა „ტკბილი ცხოვრების“ მოყვარული საზოგადოება და იქნებ მარჩელო მაინც დაეყენებინა სწორ გზაზე, მაგრამ – არა. ყველაფერი ამოიყო. ამოებად და უაზრობად აღიქვამდა შტაინერი ცხოვრებას. ფელინის და შტაინერის მიერ ფუქსავატი საზოგადოებისთვის გამოტანილი განაჩენი და სასჯელიც ამო აღმოჩნდა. ვერავინ ვერაფერი ვერ ისწავლა შტაინერის მაგალითიდან. პირიქით, „ტკბილი ცხოვრების“ მოყვარული საზოგადოება უარეს უზნეობაში გადაეშვა და უარეს ქაობში ჩაეფლო. მარჩელომაც ხელი ჩაიქნია ამ ცხოვრებაზე და გამოსწორებაზე ფიქრზეც უარი თქვა.

ზღვარსგადასული უზნეო გართობებით აღსავსე ლამის შემდეგ „ტკბილი საზოგადოება“ ზღვიდან მონაბერ ნიაზე გრილდება. ზღვამ კი რალაც უცნაური ცხოველის გვამი გამოიჩია. ცხოველს ფართოდ გახელილი უსიცოცხლო თვალების გარშემო ზღვის მარილიანი წვეთები ცრემლებივით ეყარა. რისი თქმა სურდა ფელინის ამ კადრით? ალბათ იმის, რომ ეს უცნაური ცხოველი ერთადერთი მარტოსული იყო თავისი განსხვავებულობით, გამორჩეულობით და ის სწორედ ამის გამო დაისაჯა და ზღვის ტალღებთან ჭიდულში დამარცხდა. ამიტომაც უყურებს ახლა გაკვირვებული და საყვედურით აღსავსე თვალებით იმ სამყაროს, რომელშიც

მისთვის ადგილი არ აღმოჩნდა. ზღვის ნაპირზე გამორიყული უცნაური ცხოველის გვამი ფელინისეული მხატვრული სიმბოლოა. სიმბოლოში კი ყოველთვის მრავალმნიშვნელოვანი ფარული აზრია-ხოლმე ჩამალული. ანთროპოსოფ შტაინერს სჯეროდა რეინკარნაციის, სულების გადასახლების. ფელინისეულ შტაინერს მისი პროტოტიპისგან განსხვავების მიუხედავად, მსგავსი ნიშნებიც ბევრი აქვს. ზღვიდან გამორიყული ცხოველის სიმბოლო, ჩემი აზრით, სწორედ რეინკარნაციის მომენტზე უნდა მიუთითებდეს: მარჩელოს და მის აღვირახსნილ კამპანიას ზღვის უცნაური ცხოველის თვალებიდან ახლახანს გარდაცვლილი შტაინერის სული უმზერდათ საყვედურით.

ამდენად, ფილმის მიხედვით ვერ დავასკვნით იმას, თუ რამდენად მოსწონდა ან არ მოსწონდა ფელინის ანთროპოსოფი შტაინერი ან მისი მოძღვრება. არც იმის თქმა შეიძლება გადაჭრით, რომ თითქოს, ფილმში პერსონაჟ შტაინერის მოკვლით თავისი უარყოფითი დამოკიდებულება დაეფიქსირებინოს რეჟისორს ანთროპოსოფ შტაინერის პიროვნების მიმართ. პირიქით, ჩემი აზრით, შტაინერი ფილმის ერთადერთი მოაზროვნე ადამიანი და მაღალი დონის დადებითი პერსონაჟია, რომელიც თავისი ინტელექტუალურობით და შეგნებულობით „ტკბილი ცხოვრების“ მოყვარულ მთელ საზოგადოებას უპირისპირდება და პროტესტის ნიშნად თავსაც იკლავს. თუმცა, მისი „შურისძიება“ ყოველგვარ ზღვარს სცილდება და წარმოუდგენლად სასტიკ ფორმებს ღებულობს. თუმცა, უდანაშაულო ბავშვების მკვლელობის ფაქტსაც ფილმში სიმბოლური დატვირთვა უნდა ჰქონდეს. შეილების მკვლელობით შტაინერმა თითქოს ფუქსავატი საზოგადოების მომავალსაც გამოუტანა განაჩენი.

ალბათ, შტაინერის საზარელი თვითმკვლელობის სცენით ფელინიმ საზოგადოებაზე კათარზისული, სულიერად და ზნეობრივად განმმენდ-გამაჯანსაღებელი ზეგავლენის მოხდენა დაისახა მიზნად.

რატომ მოკლა ფელინიმ შტაინერი? ფედერიკო ფელინიმ ამ ფილმში ორი სამყარო გააკრიტიკა, უფრო სწორად, რომ ვთქვა ერთი საზოგადოების ორი ფენა, უფრო ზუსტად კი მაღალი საზოგადოების, მდიდარი, განათლებული და ყველაფრით უზრუნვე-

ლყოფილი საზოგადოებების ორი კატეგორიის ადამიანები: ერთის მხრივ ცხოველთა დონეზე დასული ჰედონისტები, რომლებიც მხოლოდ სხეულებრივ სიამოვნებას გამოჰყიდებიან და ვერ გამძლარან, ან გამძლარან, ყველაფერი მიყირჭებიან და ამიტომ სიამოვნების განცდის უნარიც დაუკარგავთ. მეორე მხარეს კი დგას ფილოსოფოსი შტაინერი, რომელსაც ფილოსოფიაშიც არასწორი გზა და გეზი აურჩევია. ფილმში გამოკვეთილად არ ჩანს შტაინერის მსოფლმხედველობა, მაგრამ შტაინერის რამდენიმე ნიგნის ნაკითხვის შემდეგ შემექმნა შთაბეჭდილება, რომ ფელინის, იქნებ, ესიმპათიურებოდა კიდევ რეალური შტაინერი, როგორც პიროვნება, როგორც საზოგადოების საკეთილდღეოდ მოღვაწე და ადამიანებისთვის კეთილისმსურველი, მაგრამ ჩემი აზრით, ფელინისთვის, ისევე როგორც ჩემთვის, მიუღებელი იქნებოდა შტაინერის თეოსოფიაც და ანთროპოსოფიაც. მე მომეჩვენა, რომ შტაინერის მეტაფიზიკა ნამეტანი ღრუბლებში დაცურავს და გარკვეულწილად ზღაპრულ ელფერს იღებს. ის მოუწოდებს ადამიანებს საკუთარ თავში ჩაღრმავებისაკენ, და მედიტაციების დახმარებით მსოფლიო სულამდე ამაღლებისაკენ. ამ მოწოდებას საყოველთაო ხასიათი აქვს. ის ფიქრობს, რომ ამ საქმიანობას ნებისმიერმა ადამიანმა შეიძლება მოჰყიდოს ხელი და ამისთვის მზადება მის ვალდორფულ სკოლებიდანაც იწყება. მე ვფიქრობ, რომ მედიტაციებით და ექსტაზური მდგომარეობით, რაიმე ჭეშმარიტებასთან ზიარება თუ იქნება შესაძლებელი, ყოველ შემთხვევაში, ამას ნამდვილად არ შეიძლება ჰქონდეს საყოველთაოდ მისაწვდომი ხასიათი. ამის პრეტენზია შეიძლება მხოლოდ ერთეულებს ჰქონდეთ. მასობრივად კი ამას ექნება ადამიანების გამოშტერების და ზომბებად ქცევის ხასიათი. ფელინის შტაინერი, იქნებ, თავისი მეთოდის ამაოებაში და წარუმატებლობაში დარწმუნდა და იმიტომ მოიკლა თავი, ან კიდევ, ფელინიმ ჩათვალა, რომ შტაინისებურ ზღაპრულ მეტაფიზიკაში გადავარდნა ფუჭი და არაფრისმომტანი იყო ადამიანებისთვის, საზოგადოებისთვის და ამიტომ შტაინერის სიცოცხლის თვითმკვლელობით დასრულება ამჯობინა.

**სიცოცხლის ფილოსოფიის
ცოცხალი ფილოსოფია**

**ჩემი ფილოსოფიური “სივი” (CV)
(რატომ ვარ ეკლექტიკოსი ფილოსოფოსი)**

მე ჩემს თავს ვთვლი ფილოსოფოსად, და თანაც, მეტაფიზიკოს, ეგზისტენციალისტ, პანთეისტ და აგნოსტიკოს ფილოსოფოსად და აბსურდის ფილოსოფიის წარმომადგენლადაც, საბოლოო ჯამში კი, ეკლექტიკოს ფილოსოფოსად, ოღონდ ჩემებული კარგი გაგებით. ამიტომ არ უნდა გაგიკვირდეთ, თუკი ჩემს მოთხრობებს, ესეებსა და ნარკვევებს ფილოსოფიური ელფერი დაჰკრავთ.

მეტაფიზიკური ფილოსოფია ფიზიკის, ბუნების და ყოველდღიურობის ფარგლებს სცილდება და ყოველივეს არსისა და საწყისების ძიებითაა დაინტერესებული. ეგზისტენციალიზმი არსებობის ფილოსოფიაა. არსებობა-არარსებობა ყველაზე მთავარ ფილოსოფიურ კატეგორიებად მიმავლია. ჩემი აზრით, არსებობა-არარსებობის, სიკვდილ-სიცოცხლის, ყოფნა-არყოფნის (იგივე „იყო და არა იყო რა“), სამყაროს არსისა და ღმერთის რაობის პრობლემები უმთავრესი და უძირითადესი მეტაფიზიკურ-ეგზისტენციალური ფილოსოფიური პრობლემებია. ეს ის პრობლემებია, რომლებზეც საბოლოო პასუხები არ არსებობს და, საეჭვოა, რომ როდისმე გაიგონ ადამიანებმა, თუ რა არის არსებობა-არარსებობა, ყოფნა-არყოფნა და სიკვდილ-სიცოცხლე, რას წარმოადგენს სამყარო და რა არის ღმერთი. ამ უძირითადესი და უმთავრესი მეტაფიზიკურ-ეგზისტენციალური ფილოსოფიური კითხვებისა და პრობლემების შესახებ საბოლოო ჭეშმარიტების დადგენა პრაქტიკულად „თითქმის“ შეუძლებელია; ამ კითხვებზე საბოლოო პასუხები „თითქმის“ არ არსებობს. ამ შემთხვევაში სიტყვა „თითქმის“ უფრო მოვალეობის მოხდის მიზნითა მაქვს ნახმარი; თითქოს ვცდილობ, რომ კაცობრიობას თავმოყვარეობა არ შეეუღლახო. ამიტომ აქვს არსებობის უფლება ისეთ ფილოსოფიურ

მიმდინარეობას, როგორიცაა აგნოსტიციზმი, რაც შემეცნების შეუძლებლობას ნიშნავს. შემეცნების შეუძლებლობა ხომ პირველ რიგში სწორედ ზემოთჩამოთვლილ პრობლემებს ეხება.

წინასწარვე უნდა შევნიშნო, რომ ჩემთვის, როგორც პანთეისტი ფილოსოფოსისათვის, ღმერთის რაობის პრობლემა თითქმის უიგივდება სამყაროს რაობის პრობლემას. ფილოსოფოსებს ყოველთვის აინტერესებდათ ღმერთის პრობლემა და ღმერთის განსხვავებულ ინტერპრეტაციებსაც გვთავაზობდნენ. პირადად მე, ჩემს თავს ღმერთის მაძიებლად ვთვლი ისევე, როგორც ჭეშმარიტების მაძიებლად სამყაროსთან დაკავშირებულ საკითხებში. ეს ის პრობლემებია და ის საიდუმლოებებია, რომელთა ამოხსნა ადამიანის გონების შესაძლებლობებს აღემატება, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მეტაფიზიკოსი და ეგზისტენციალისტი ფილოსოფოსები (და მათ შორის მეც) მაინც ეჭიდებიან ამ უიმედო პრობლემებს. ეს მცდელობა კი თავისებურ ფილოსოფიურ აბსურდს წარმოადგენს.

ჩემი თავის წარდგენისათვის გადავწყვიტე, რომ ჩემი საყვარელი რამდენიმე ფილოსოფიური და არაფილოსოფიური გამონათქვამი გაგაცნოთ. „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი“, - თქვა სოკრატემ და ამ სიტყვებით ფილოსოფიური მიმდინარეობის - აგნოსტიციზმის - მოკლე, სხარტი და პოპულარული ფორმულა ჩამოაყალიბა. ამ სიტყვებით გამოხატა სოკრატემ ადამიანური ცოდნის შეფარდებითობა და ნაკლოვანება. ის მიხვდა, რომ არსებობს ჭეშმარიტად ფილოსოფიური, მეტაფიზიკური კითხვები, რომლებზეც ადამიანები პასუხს ვერ სცემენ და საეჭვოა, რომ როდისმე გასცენ. ალბათ, ამიტომაცაა, რომ პლატონის დიალოგთა გარკვეული ნაწილი გაურკვეველად, მთავარ კითხვაზე საბოლოო პასუხგაუცემლად მთავრდება.

სოკრატეს სიტყვები - „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი“ - ამ შემთხვევაში, პირდაპირი მნიშვნელობით არ უნდა გავიგოთ. ეს მართლა არ ნიშნავს სოკრატეს სრულ უმეცრება-უცოდინარობას და გაუნათლებლობას, არამედ ეს სიტყვები მის მაღალ შეგნებულობა-გაცნობიერებულობაზე და ობიექტურ-კრიტიკული თვითშეფასების უნარზე მეტყველებს. სოკრატემ იცოდა, რომ ადამიანის ცოდნა სამყაროს შესახებ არასაკმარისი და ნაკლოვანი იყო. სოკრატესთვის დიდი გამოცანა იყო სამყაროც და ადამიანიც. და

იმისთვის, რომ ადამიანს თავისი ცოდნის შევსება და გამდიდრება შეძლებოდა, მას, პირველ რიგში, თავისი საკუთარი უცოდინარობა უნდა ელიარებინა, ხოლო სამყაროს საიდუმლოებების ამოხსნამდე, მას ჯერ საკუთარი თავი უნდა შეესწავლა და შეეცნო. ამიტომ ურჩევდა ადამიანებს შემეცნების პროცესის საკუთარი თავის შემეცნებით დაწყებას. „შეიცან თავი შენი!“ - მოუწოდებდა სოკრატე ადამიანებს.

სოკრატე თავისი ე. წ. „ირონიის მეთოდით“ ესაუბრებოდა ადამიანებს. საუბარს რომელიმე მნიშვნელოვანი საკითხის არცოდნის აღიარებით იწყებდა, თავს ისაწყლებდა და თანამოსაუბრეს კითხვას კითხვაზე აყრიდა, ვითომ საკითხის გარკვევა სურდა, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, თანამოსაუბრის არცოდნას ამჟღავნებდა და საკვლევ საკითხში უფრო ღრმა ჩახედულობას და საკუთარი ცოდნის უპირატესობასაც ამტკიცებდა. ამით მას, თითქოს, იმის თქმა სურდა: „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი, მაგრამ თქვენ ისიც კი არ იცით, რომ არაფერი არ იცით“.

მეც შემიძლია სოკრატესავით ვთქვა: „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი“, და იქვე დავამატო: „მაგრამ მაინც საკმაოდ ბევრი რამ ვიცი იმისთვის, რომ სხვებს რაღაც ვუთხრა და რაღაც ვასწავლო“. და კიდევ დავამატო: „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი და ამიტომ მეც სულ ვსწავლობ და ვსწავლობ“. „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი“, - მე სრული უფლება მაქვს ამ სიტყვების თქმისა, რადგან, ამ შემთხვევაში, ისინი მე პირდაპირი მნიშვნელობით მესმის მეტაფიზიკურ-ფილოსოფიური გაგებით. მეტაფიზიკური კითხვები ხომ ის კითხვებია, რომლებიც ფიზიკის იქით, ბუნების იქით, ამქვეყნიური სამყაროს იქით გადიან, არსთა სფეროებს უღრმავდებიან და პირველსაწყისებით ინტერესდებიან. კიდევ ერთხელ გავიმეორებ, ეს კითხვებია: რა არის სამყარო? რა არის ადამიანი? რა არის ღრო, სივრცე და მატერია? რა არის სული და რა არის ღმერთი? რა არის სიკვდილი და სიცოცხლე? რა არის არსებობა და არარსებობა? და ა.შ. სწორედ ამგვარ კითხვებთან დაკავშირებით შეიძლება ვთქვათ, რომ არაფერი არ ვიცი. ფიზიკის პრობლემებს ფილოსოფიური კუთხით თუ შევხედავთ, იქაც აღმოვაჩენთ, რომ არაფერი არ ვიცი. ჩვენ არ ვიცი, რა არის ელექტრონი და როგორია ის; ტალღაა, კორპუსკულაა თუ ორივეა ერ-

თად? ან რა არის თვითონ ტალღა? რა არის კოსმოსში არსებული შავი ხვრელები? რა მოვლენებთან გვაქვს საქმე? სამყარო უსასრულოა თუ სასრული? რისგან შედგება სამყარო: ატომის მაგვარი კოსმპუსკულებისგან თუ ტალღებისგან, თუ ორივესგან ერთად? და ა. შ. ფიზიკის ფილოსოფიურ პრობლემებთან დაკავშირებული ნიგნების კითხვისას აღმოვაჩინე, რომ ფიზიკოსებიც აღიარებენ, თურმე, უამრავზე უამრავი პასუხგაუცემელი კითხვის არსებობას.

სოკრატეს ორი გამონათქვამი ერთმანეთთან ლოგიკურადაა დაკავშირებული, და უფრო მეტიც, ისინი გარკვეულ „მანკიერ წრესაც კი ქმნიან“. თუკი ადამიანი აღიარებს, რომ მან არაფერი არ იცის, ან ძალიან ბევრი რამ არ იცის, მაშინ მან ისიც უნდა აღიაროს, რომ მას ცოდნის შევსება და დამატებითი სწავლა-განათლება სჭირდება. ადამიანმა უფრო მეტი უნდა გაიგოს, მაგალითად, სამყაროს შესახებ, მაგრამ სამყაროს შესწავლამდე, სოკრატე მას საკუთარი თავის შესწავლას ურჩევს. ანუ ადამიანმა ჯერ საკუთარი თავისა და საკუთარი შესაძლებლობების შესახებ უნდა გაიგოს რაღაც. ე. ი. საკუთარი თავი უნდა შეიმეცნოს. და აქ ადამიანი ისევ აღმოაჩენს, რომ მან არაფერი არ იცის. ძნელი დასადგენია, თუ რითი უნდა დაიწყოს ადამიანმა: ჯერ საკუთარი თავის შემეცნებით თუ საკუთარი უცოდინარობის აღიარებით. საბოლოო ჯამში კი, პიროვნების პროგრესული განვითარებისათვის ორივე პროცესი მნიშვნელოვანია. სოკრატე იმითაც ითვლება განსაკუთრებულ ფილოსოფოსად, რომ მან სამყაროს შემეცნებასთან დაკავშირებულ ფილოსოფიურ პრობლემატიკას ადამიანის შემეცნებასთან დაკავშირებული ფილოსოფიური პრობლემატიკა ამჯობინა. იქნებ იმიტომ, რომ ადამიანისთვის საკუთარი თავი უფრო ახლოა, ვიდრე მისი გარემომცველი სამყარო?! თუმცა, რა უნდა გაიგოს ადამიანმა სამყაროს შესახებ, როდესაც მას საკუთარი თავიც კი ვერ გაუგია და ვერ შეუცვნია?!

როგორც ამბობენ, წარწერა „შეიცან თავი შენი“ სოკრატეს უნახავს ქალაქ დელფოსში, აპოლონის ტაძრის კედელზე თუ შესასვლელი კარის თავზე. ეს გამოთქმა სოკრატემ თავისი ფილოსოფიის დედააზრად აქცია და ამ გამოთქმამ პოპულარობა სწორედ სოკრატეს წყალობით შეიძინა. აპოლონის ტაძარი დანგრეულია

და ეს წარწერაც არსად ჩანს. სამაგიეროდ, შემორჩენილია ძველ-რომაული მოზაიკა ბერძნული წარწერით „შეიცან თავი შენი“- Γνωμι σεαυτον. ფაქტიურად, ეს მოზაიკა ორი ნაწილისაგან შედგება: წარწერისა და ნახატისაგან. წარწერა თვითონ ამბობს თავის სათქმელს, ხოლო ნახატი ცნობილი ლათინური ფრთიანი გამონათქვამის ილუსტრაციას წარმოადგენს, რომელიც შემდეგნაირად უღერს: „მემენტო მორი“, ანუ „გახსოვდე სიკვდილი“, და რომელიც გვაფიქრებინებს, რომ ძველ რომაელებს, საკუთარი თავის შეცნობისას, რატომღაც, სიკვდილი ახსენდებოდათ, ანუ ახსენდებოდათ, რომ ჩვენ, როგორც ცოცხალი არსებები, სიკვდილის შვილები ვართ. ეს მოზაიკა თითქოს გვეუბნება: თუკი საკუთარ თავს კარგად ჩაულრმავდები, აუცილებლად ისიც გაგახსენდება, რომ მოკვდავი ხარ. თუმცა, შესაძლოა, ჩონჩხის გამოსახულება საკუთარი ანატომიის უკეთ შესწავლისკენაც მოუწოდებდა. ადამიანის ანატომიის შესწავლისაკენ მოწოდება კი მარქსის გამოთქმას მახსენებს: „ადამიანის ანატომია მაიმუნის ანატომიის გასაღებიაო“. ეს გამოთქმა კი დარვინისკენ გვაგზავნის, რაც ძალიან კარგია. პირადად მე დარვინის დიდი თაყვანისმცემელი გახლავართ.

ეს ძველრომაული მოზაიკა ნაპოვნია იტალიაში, რომში, ერთ-ერთი მონასტრის გათხრების დროს და თარიღდება პირველი საუკუნით. ხოლო ე. წ. სოკრატესეული „შეიცან თავი შენი“, როგორც უკვე ითქვა, დელფოსში აპოლონის ტაძრის წარწერა ყოფილა. ამ გამოთქმის ნამდვილი ავტორი დაზუსტებული არ არის. მის ავტორობას სხვადასხვა ფილოსოფოსებს მიაწერდნენ, მაგალითად, ერთ-ერთ 7 ბრძენთაგანს: მილეთელ თალესს ან სპარტელ ხილონს, ან ყველა 7 ბრძენს ერთად, ანუ თალესს, პიტაკს, ბიანტს, სოლონს, კლეობულს, მისონს და ხილონს. ისინი ერთად შეიკრიბნენ და ეს ფრაზა ღმერთ აპოლონს მიართვესო. 7 ბრძენად ითვლებოდნენ ძველ საბერძნეთში ძველი წელთაღრიცხვით VII-VI საუკუნეებში მცხოვრები პოლიტიკოსები, საზოგადო მოღვაწენი და ფილოსოფოსები, რომელთაც მიაწერდნენ ბრძნულ გამონათქვამებს. სხვა ვერსიის მიხედვით, ამ ფრაზის ავტორია მისანი ქალი ფემონოია (ფემონოე). სპარტელ ხილონს კი ამ გამოთქმის ვრცელ ვარიანტს მიაწერდნენ: „შეიცან საკუთარი თავი და შენ შეიცნობ

ლმერთებს და სამყაროს".

ფემონოია (ფემონოე Φημοσίη) — ძველბერძნული მითოლოგიის მიხედვით იყო აპოლონის ქალიშვილი და პითონის თანამედროვე პირველი ქურუმი ქალი დელფოსში, პირველი პითია დელფოსში, პირველი სიბილა დელფოსში; ქურუმ ქალებს ხომ პითიებს და სიბილებს ეძახდნენ. ფემონოეს, ანუ ფემონოიას მიანერდნენ გამოთქმას „შეიცან თავი შენი“. ამ ქურუმ ქალს ეხერხებოდა, თურმე, ჩიტებზე მკითხაობა.

ყურადღება მივაქციოთ ამ ბოლო ორ ფრაზას. თუკი ფრაზის - „შეიცან თავი შენი“ - ავტორი მისანი ქალი ფემონოია (ფემონოე), მაშინ, გამოდის, რომ სოკრატესთვის მისან ქალ დიოტიმას სიყვარულის ხელოვნება უსწავლებია, ხოლო მისან ქალ ფემონოიას (ფემონოეს) სოკრატეს ფილოსოფიისთვის ძირითადი მიმართულება მიუცია. და თუკი გავიხსენებთ, რომ ევროპული კულტურის სათავეებთან სამი ბერძენი ფილოსოფოსი დგას - სოკრატე, პლატონი და არისტოტელე - სოკრატეს თამალობით, მაშინ, გამოდის, რომ ევროპული კულტურა დიდად ყოფილა დავალებული ბერძენი მისანი თუ ქურუმი ქალებისაგან. მით უმეტეს, რომ დელფოსელ მისან ქალებთან, პითიებთან და სიბილებთან არა მხოლოდ ფილოსოფოსები, არამედ მეფეებიც დადიოდნენ რჩევის საკითხავად.

ახლა კი, ყურადღება მივაქციოთ ამ ფრაზის ხილონისეულ ვრცელ ვარიანტს: „შეიცან თავი შენი და მაშინ შენ შეიცნობ ღმერთებს და სამყაროს“. ეს კი, მართლა, საინტერესო, საყურადღებო და, საბოლოო ჯამში კი, გენიალური გამონათქვამია. მოგვიანებით, საკუთარი სულის შეცნობიდან ღვთაებრივ სულამდე ამაღლებას სპირიტუალისტები ეცდებიან; მაგალითად - რუდოლფ შტაინერი. ადამიანი ხომ სამყაროს ისეთი უმნიშვნელოვანესი ნაწილია, რომ სწორედ მასში შეიძლება იდოს სამყაროს საიდუმლოს გასაღები. მარქსმა თქვა: „ადამიანის ანატომია - მაიმუნის ანატომიის გასაღებიაო“ («Анатомия человека—ключ к анатомии обезьяны»). ეს გამოთქმა პირიქით უფრო ვარგისია და მე უფრო მეტად მომწონს კიდევ ამ გამოთქმის შებრუნებული ვარიანტი: „მაიმუნის ანატომია - ადამიანის ანატომიის გასაღებია“. თუმცა, ამ გამოთქმიდან საინტერესო პარაფრაზებიც შეიძლება მივიღოთ: „ადამიანის ანატომია - ღმერთის ანატომიის გასაღებია“, ან „ადამიანის

ანატომია - სამყაროს ანატომიის გასაღებია". ამ გამოთქმის პირველი ორი ვარიანტი დარვინის ევოლუციის თეორიის თვალსაჩინო ილუსტრაციისთვისაც გამოდგება, ხოლო მის ფილოსოფიურ პარაფრაზირებებში, ნამდვილად, დიდი ჭეშმარიტებაა ჩადებული, რადგან მათში ნაჩვენებია გზა: ადამიანის მიერ საკუთარი თავის შემეცნებიდან ღმერთისა და სამყაროს შემეცნებამდე. თუმცა, არც პანთეისტური გაგება არ უნდა დავივიწყოთ, რომლის მიხედვითაც, სამყარო იგივე ღმერთია და ღმერთი იგივე სამყაროა. შეიძლება ასეთი სქემატური დასკვნებიც გავაკეთოთ: ადამიანი მიკროკოსმოსია, ხოლო ღმერთ-სამყარო კი მაკროკოსმოსია; მიკროსამყარო მაკროსამყაროს გასაღებია; ადამიანი ღმერთ-სამყაროს გასაღებია; ადამიანის მიერ საერთოდ ადამიანის შემეცნება და საკუთარი თავის შემეცნება, ანუ თვითშემეცნება ღმერთ-სამყაროს შემეცნების გასაღებია. ადამიანს სხეულიც აქვს და სულიც. ადამიანის სულისა და გონების „მისიაა“ ღმერთ-სამყაროს შემეცნება. თუმცა, ეს თითქმის წარმოუდგენელი და შეუსრულებელი მისიაა, რადგან ადამიანის შემეცნების შესაძლებლობები საკმაოდ შეზღუდულია და ისევ ჩაკეტილ წრეში ვექცევით და სამყაროს საიდუმლოებების ამოცნობის საქმეში ისევ აგნოსტიციზმამდე მივდივართ.

მაგრამ გარკვეული მეტაფიზიკურ-ეგზისტენციალური აგნოსტიციზმის გამო პესიმიზმშიც არ უნდა გადავვარდეთ. მეცნიერება სწრაფი ნაბიჯებით მიიწევს წინ და სამყაროს საიდუმლოებებს მისხალ-მისხალ ფარდას ხდის. და დღეს გაცილებით მეტი ვიციტ ჩვენი გარემომცველი სამყაროსა და საკუთარი თავის შესახებ, ვიდრე გუშინ ვიცოდით. ეს ფაქტი შეუმეცნებადის ფილოსოფიური შემეცნების ამაო მცდელობას მაინც ასხამს ფრთებს. შეუმეცნებადის შემეცნების და შეუძლებლის შეძლების მცდელობას კი აბსურდის ფილოსოფიისკენ მივყავართ.

ენგელსი „ბუნების დიალექტიკის“ ერთ-ერთ თავში, რომელსაც ეწოდება „შრომის როლი მაიმუნის გაადამიანების პროცესში“ დაახლოებით შემდეგს წერს: „ადამიანი არის ის ხერხემლიანი არსება, რომელშიც ბუნება თავის თავს აცნობიერებს“. ენგელსის ამ გამონათქვამის პოპულარული ვარიანტიც არსებობს: „ადამიანი საკუთარი თავის შემეცნებელი მატერიაა“. ორივე ეს გამონა-

თქვაში საკმაოდ მატერიალისტურად ჟღერს, მაგრამ მათში არის რალაც პანთეისტურ-მეტაფიზიკურიც. ორივე ვარიანტი რომ შევაერთოთ, მივიღებთ: „მატერიალური ბუნება ადამიანის საშუალებით საკუთარ თავს აცნობიერებს და იმეცნებს“. ამ გამონათქვამიდან ძალაუნებურად მიჩნდება აზრები: ადამიანი ბუნების ორგანული ნაწილია. ადამიანი და ბუნება იმდენად ენათესავებიან ერთმანეთს, რომ ადამიანი და ბუნება თითქმის ერთია. ბუნება ნაწილობრივ, თითქოს მკედარია, მაგრამ, ამავე დროს, ცოცხალია მცენარეების და ცხოველთა სამყაროს საშუალებით. და, რაც მთავარია, ბუნება ცოცხალია ადამიანის საშუალებით. ადამიანი „მკედარი“ ბუნების ის ნაწილია, რომლითაც ბუნება საკუთარი თავის გაცნობიერებას და შემეცნებას ცდილობს. საკუთარი თავის გამაცნობიერებელ-შემეცნებელი ცოცხალი ბუნება კი იგივე პანთეისტური ღმერთია. ამიტომ შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ ენგელსის ეს გამოთქმა არაა მთლად მატერიალისტური, არამედ იგი საკმაოდ დონის იდეალიზმითაცაა გაჯღენთილი. მით უმეტეს, რომ ჰეგელიც, თითქმის იგივეს ამბობდა, როდესაც ამტკიცებდა, რომ ფილოსოფიის (და არა მხოლოდ ფილოსოფიის) საშუალებით აბსოლუტური სული საკუთარ თავს იმეცნებსო.

აქედანაც თითქმის იგივე დასკვნამდე შეიძლება მივიდეთ, რომ ადამიანის თვითშემეცნება ღმერთ-სამყაროს თვითშემეცნების გასაღებია. სპარტელი ხილონიც ხომ იგივეს ამბობდა: „შეიცან საკუთარი თავი და შენ შეიცნობ ღმერთებს და სამყაროს“. მიკრო-სამყარო მაკროსამყაროს მსგავსია. ადამიანი ღმერთ-სამყაროს მსგავსია. ძველი ბერძენი ფილოსოფოსის, ემპედოკლეს აზრით, მსგავსი მსგავსს იმეცნებს ანუ მსგავსი მსგავსით შეიმეცნება. ე. ი. ემპედოკლეს ლოგიკით შესაძლებელი უნდა იყოს ადამიანის მიერ ღმერთ-სამყაროს შემეცნება? ძალიან ბევრ რამეში იყვნენ მართლები ძველი ბერძენი ბრძენნი?! როგორც ჩანს, ძველი ქართველები დიდ პატივს სცემდნენ და დიდად აფასებდნენ ძველ ბერძნებს როდესაც მათ ბერძნებს, ანუ ბრძენებს უწოდებდნენ. იქნებ, ქართული სიტყვა „ბრძენიც“ „ბერძენიდან“ მომდინარეობს, ან პირიქით: „ბერძენი“ მომდინარეობს „ბრძენიდან“.

ჩემს „CV“-ში სოკრატეს გვერდით შევებე მარქსს და ენგელსს. ბევრისთვის ეს ჩემი გაკიცხვის საბაბი გახდება, მაგრამ მე თავ-

ის მართლებას არც ვაპირებ. თსუ-ს ფილოსოფია-ფსიქოლოგიის ფაკულტეტი მაქვს დამთავრებული ფილოსოფიის სპეციალობით. საბჭოთა კავშირის არსებობის დროს სხვა სპეციალობებზეც აუცილებელ საგნებად ითვლებოდა მარქსისტულ-ლენინური საგნები, მაგრამ ჩვენ 5 წლის განმავლობაში ძირითადად მარქსისტულ-ლენინურ ფილოსოფიას გვასწავლიდნენ „გაძლიერებული სახით“, თუმცა, ჩვენც, როგორც სხვებმა, ვიცოდით, რომ ეს ყველაფერი „დიდი სისულელე“ იყო. არც სწავლების ხარისხი არ ყოფილა ძალიან მაღალი და არც ჩვენ ვიკლავდით თავს მარქსიზმ-ლენინიზმის სწავლით. პარტისტორიის, ისტორიული მატერიალიზმის, პოლიტიკონომიის და მეცნიერული კომუნიზმის კურსების შესწავლა თითქმის შეუძლებელი იყო და ჩვენს ძალღონეს აღემატებოდა.

ფილოსოფიაში მე ჩემს თავს, ძირითადად, თვითნასწავლად ვთვლი. რაც ვისწავლე, ჩემით ვისწავლე უმაღლესის დამთავრების შემდეგ. განსაკუთრებით ნაყოფიერი აღმოჩნდა მოსკოვის ბიბლიოთეკებში გატარებული 4 თვე, სადაც ვეცნობოდი ნიცშეს, ფროიდის, შოპენჰაუერის, ბერგსონის, კირკეგორის, ჰაიდეგერის და დასავლეთის სხვა ფილოსოფოსთა რუსულენოვან თარგმანებს. ასე იყო თუ ისე, საბოლოო ჯამში, მე პანთეისტ და ეგზისტენციალისტ-მეტაფიზიკოს ფილოსოფოსად ჩამოვყალიბდი (როგორ ვახერხებ ამ რამდენიმე, ზოგიერთისთვის შეუთავსებელი, მიმდინარეობის შეთავსებას, ამაზე სხვა დროს მექნება საუბარი.), თუმცა, ამას ხელი არ შეუშლია იმისთვის, რომ უკვე მოგვიანებით აღმომეჩინა, რომ თურმე, მარქსი და ენგელსი ხელნაშთსაკრავი ფილოსოფოსები არ ყოფილან, რაც კარგად ჩანს, მარქსისა და ენგელსის, თუნდაც, ზემოთმოტანილი რამდენიმე წინადადებიდან: „ადამიანის ანატომია მაიმუნის ანატომიის გასაღებია“ (მარქსი) „მაიმუნის ანატომია ადამიანის ანატომიის გასაღებია“ (ჩემი პარაფრაზი), „ადამიანი საკუთარი თავის შემმეცნებელი მატერიაა“, უფრო ზუსტად: „ადამიანი არის ის ხერხემლიანი არსება, რომელშიც ბუნება თავის თავს აცნობიერებს.“ (ენგელსი). ამ რამდენიმე გამონათქვამში კარგად ჩანს, ერთის მხრივ, ადამიანთა და ცხოველთა სამყაროს ნათესაობა და მეორეს მხრივ, ადამიანის ნათესაობა მთელს ბუნებასთან. საბოლოო ჯამში კი, აქ სამყაროს უნი-

ვერსალურ ერთიანობაზეა საუბარი. ადამიანისთვის უცხო არაა ცხოველთა სამყარო. ცხოველთა სამყაროს ბევრი რამის თქმა შეუძლია ადამიანისათვის მისი საკუთარი თავის შესახებ. ადამიანს კი ბევრი რამის გაგება შეუძლია ბუნების შესახებ საკუთარ თავზე დაკვირვების წყალობით. აქედან კი პირდაპირ მიდის გზა ხილონისეულ გამონათქვამამდე: „შეიცან საკუთარი თავი და შენ შეიცნობ ღმერთებს და სამყაროს“.

რელიგიას და ფილოსოფიას ბევრი რამა აქვთ საერთო. ყველა რელიგიურ მიმდინარეობაში უამრავი ადამიანური ფილოსოფიური სიბრძნეა დაგროვილი და შემონახული, რომელიც მითების, იგავ-არაკების და სიმბოლოების სახით შეიძლება იყოს წარმოდგენილი. მაგრამ რელიგიასა და ფილოსოფიას შორის არსებითი და პრინციპული განსხვავებაც არსებობს. ფილოსოფია ყოველთვის ძიებაშია და ფილოსოფიას უამრავი პასუხგაუცემელი კითხვა აქვს. რელიგიას კი ამ მხრივ პრობლემა არა აქვს. რელიგიაში საქმე გაცილებით იოლადაა. მართალია, რელიგიაც თავისებური ფილოსოფიაა, მაგრამ რელიგიათა უმეტესობას ფილოსოფიის ძირითად კითხვებზე უკვე გამზადებული პასუხები მოეძებნება. მაგალითად, ფილოსოფოსს აინტერესებს რა არის არსებობა-არარსებობა, ყოფნა-არყოფნა, სიკვდილ-სიცოცხლე? როგორ შეიქმნა სამყარო და როგორ წარმოიშვა სიცოცხლე დედამიწაზე? როგორ გაჩნდა დედამიწაზე ადამიანი და რა არის ადამიანის არსი, დანიშნულება? რა არის ზნეობრიობა, რა არის სიკეთე და ბოროტება და ა. შ. იუდაიზმსა და ქრისტიანობას ამ ყველაფერზე პასუხები აქვს გაცემული ბიბლიაში: სამყარო ღმერთმა შექმნა 6 დღეში და მეშვიდე დღეს დაისვენა. ადამიანი ღმერთმა მოზილა თიხისგან, ქალი კაცის ნეკნისგან გააკეთა, ხოლო სიკვდილი ნიშნავს, რომ გარდაცვალების შემდეგ ადამიანის სული დამსახურებების და ცოდვების მიხედვით წავა ან სამოთხეში და ან ჯოჯოხეთში. ღმერთი სიკეთის განსახიერებაა, ხოლო ყველა ბოროტებაში და უბედურებაში ეშმაკია დამნაშავე. ადამიანი კი თავიდანვე ცოდვილი იზადება ევას მიერ ჩადენილი ცოდვისა და ღმერთის წყევლის გამო და ა. შ.

ფილოსოფიის ისტორიამ, ძირითადად, იმ ფილოსოფოსების სახელები შემოგვინახა, რომლებიც სხვებისგან განსხვავებუ-

ლად აზროვნებდნენ, რომლებიც თავის განსაკუთრებულ ფილოსოფიურ სისტემებს ჰქმნიდნენ და სხვებისგან განსხვავებულად პასუხობდნენ კითხვებს „არხესა“ და „სუბსტანციის“ შესახებ, ანუ სანყისისა და არსის შესახებ; მათ განსხვავებული შეხედულება ჰქონდათ სამყაროს აგებულებისა და წარმოშობის შესახებ; ადამიანის ბუნებისა და დანიშნულების შესახებ და ადამიანის მიერ სამყაროს შემეცნებადობის შესახებ; მათ განსხვავებული წარმოდგენები ჰქონდათ ღმერთზე, სულსა და მატერიაზე. ფილოსოფოსები ძალიან განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან, მაგრამ მათ ერთი მთავარი ნიშანი აერთიანებდათ: ისინი ყველანი მკვლევარნი და მაძიებელნი იყვნენ; ისინი დიდი ცნობისმოყვარეობით გამოირჩეოდნენ და რთული კითხვების დასმაც ეხერხებოდათ. ისინი სვამდნენ კითხვებს, რომლებზეც განსხვავებულ პასუხებს სცემდნენ, მაგრამ ზოგიერთი მაინც აღიარებდა, რომ ყველაზე მთავარი კითხვები მაინც პასუხგაუცემელი რჩებოდა.

სოკრატე ამბობდა: „მე ვიცი ის, რომ არაფერი არ ვიცი“, მორწმუნე, რელიგიური ადამიანი კი დაახლოებით შემდეგნაირად მსჯელობს: „მე ვიცი ის, რომ ყველაფერი ვიცი“. ამიტომ მე ვერ ჩავთვლი ფილოსოფოსად იმ ადამიანს, რომელიც მღვდელს თუ მოძღვარს, ანუ კაბიან კაცს ხელზე ეამბორობა და აღსარებასაც აბარებს, ანუ ღმერთთან საქმეების ჩასაწყობად ეკლესიას და სასულიერო პირს მიმართავს და თან დარწმუნებულია, რომ „ყოვლისმცოდნე“ მღვდელი, მოძღვარი და ეკლესია მას ყველა პრობლემის მოგვარებაში დაეხმარება, ყველა ცოდვას აპატიებს და, რაც მთავარია, მას გარანტირებული ექნება ადგილი სამოთხეში.

მე რელიგიის და რწმენის წინააღმდეგი არა ვარ. რელიგია და რწმენა ეხმარება ადამიანებს იმაში, რომ ისინი პესიმიზმსა და უიმედობაში არ ჩავარდნენ, რომ ამქვეყნიური ცხოვრება ამაო, უაზრო და აბსურდულ ყოფად არ ჩათვალონ, რომ სიკვდილის საშინელების გრძნობა დაძლიონ, რომ გარდაცვლილი საყვარელი და ძვირფასი ადამიანების სულებთან შეხვედრის იმედი იქონიონ. მე ამგვარი რწმენის წინააღმდეგი არა ვარ. მეც გამიხარდება და უზომოდ ბედნიერი ვიქნები, გარდაცვლილ წინაპართა სულებთან შეხვედრის იმედი თუ მექნება, თუნდაც, ერთი პროცენტი მაინც. მე ამ რწმენის მაძიებელიც ვარ. მართალია, ყველა რელიგია თავისებური ფილოსოფიაა, მაგრამ ყველა ფილოსოფია რელიგია არაა

ტრადიციული გაგებით. ჭეშმარიტ ფილოსოფიასაც შეიძლება ბევრი რამ საერთო ჰქონდეს რელიგიასთან, მაგრამ ის უნდა იყოს ისეთი რელიგია, რომელიც თავისუფალი აზროვნების, ეჭვის შეტანის და განსხვავებული შეხედულების გამოთქმის უფლებას იტოვებს.

აგნოსტიციზმთან დაკავშირებით გვერდს ვერ ავუვლი კანტის აგნოსტიციზმს. კანტმა ერთმანეთისგან განასხვავა „ნივთი თავისთავადი“ და მოვლენა. კანტის აზრით, ადამიანს მხოლოდ მოვლენების შემეცნება შეუძლია, ანუ ადამიანი იმეცნებს სამყაროს ისეთად, როგორადაც ის მას ევლინება, როგორადაც ეჩვენება, ანუ როგორც ის აღიქვამს სამყაროს თავისი გონებრივი შესაძლებლობებით, თავისი შეგრძნებებით და თავისი ცნობიერებით. მაგრამ ადამიანი ვერასოდეს ვერ გაიგებს, თუ როგორია ეს სამყარო თავისთავად, ანუ ისეთად, როგორიცაა ის სინამდვილეში. კანტისთვის ასეთი შეუმეცნებადი „თავისთავადი ნივთია“ არა მხოლოდ სამყარო, არამედ - ღმერთიც. კანტის ეს პოზიცია სავსებით გასაგებია, მაგრამ ადამიანი რომ მაინც ებლაუჭება სამყაროს შესახებ ჭეშმარიტების გაგების იმედს? ნუთუ არავითარი იმედი არ უნდა ვიქონიოთ? სულ მცირე, თუნდაც ერთი პროცენტის სახით მაინც? კანტმა ადამიანსა და სამყაროს შორის გადაულახავი კედელი აღმართა, მაგრამ ამ კედელში მაინც უნდა იყოს პატარა ნახვრეტი, საიდანაც იმედის მზის სხივი შემოაღწევს. ადამიანი ხომ ბუნების, სამყაროს ნაწილია და როგორც ორგანული ნაწილი, მისი ახლო ნათესავიცაა, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, სისხლ-ხორციული ნათესავიცაა. ამიტომ ბუნება, სამყარო მისთვის მთლად უცხო და მთლად შეუმეცნებადი „ნივთი თავისთავადი“ არ უნდა იყოს. ადამიანს უნდა შეეძლოს, რომ „რალაცას“ „მიხვდეს“ სამყაროს შესახებ და, საკუთარი თავის შემეცნებიდან, თუნდაც ნაწილობრივ მაინც, ამაღლდეს თუ მივიდეს ღმერთ-სამყაროს შემეცნებამდე.

ჩემს თავს ჭეშმარიტების და ღმერთის მაძიებელ ფილოსოფოსად ვთვლი და განსაკუთრებულ პატივს ვცემ ყველას, ვინც ამგვარად ფიქრობს, ანუ იმ ადამიანებს, ვინც ფანატიკური აკვირებების გავლენის ქვეშ არ იმყოფებიან და მუდმივი ძიების პროცესში არიან. როდესაც სიტყვა „ღმერთს“ ვახსენებ, ყოველთვის მხედველობაში მაქვს „ღმერთ-სამყარო“. ამ „ღმერთ-სამყაროს“ საიდუმლოს ამოხსნა ადამიანის გონებრივ შესაძლებლობებს აღემატება, მაგრამ სანამ იარსებებს კაცობრიობა, სანამ იქნებიან ადამიანები, განსაკუთრებით კი ფილოსოფოსები, ისინი არ

შენწყვეტენ ფიქრს იმაზე, თუ რას წარმოადგენს ეს სამყარო, რას წარმოადგენს ღმერთი ან რას წარმოადგენენ ღმერთი და სამყარო ერთად და რას წარმოადგენს ამ სამყაროს შემადგენელი ორგანული ნაწილი - ადამიანი.

P. S. წერტილი თუ კითხვის ნიშანი?

მე კიდევ ერთი უსაყვარლესი გამოთქმა მაქვს, რომლის ავტორიც ვერ დავადგინე, მაგრამ ისე შევისისხლბორცე, რომ უკვე ჩემი საკუთარი მგონია. როგორც მახსოვს, ეს გამოთქმა წლების წინათ ტელევიზორში მოვისმინე რომელიღაც ქართველი მეცნიერის, ხელოვანის თუ ხელოვნებათმცოდნისგან: „ჭეშმარიტი ხელოვნება წერტილს მხოლოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ სვამს“-ო. ჩემი აზრით, ეს გამოთქმა, ფილოსოფიას უფრო უხდება: „ჭეშმარიტი ფილოსოფია წერტილს მხოლოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ სვამს“.. „წერტილი კითხვის ნიშნის ქვეშ“ თავისებური ხერხია, რომელიც შეიძლება ნებისმიერ იაფფასიან მხატვრულ ნაწარმოებში, ფილმში ან ხელოვნების სხვა ნაწარმოებშიც იყოს გამოყენებული მოსართავად. მაგრამ გენიალური მხატვრული ნაწარმოებების, ხელოვნების შედევრების უმეტესობა წარმოუდგენელია სერიოზული ფილოსოფიური თემატიკის გარეშე, რომლებსაც ასე ძალიან უხდებათ ბოლოში წერტილი კითხვის ნიშნის ქვეშ. ჭეშმარიტი ფილოსოფია შეუთავსებელია დოგმატიზმთან და ფანატიზმთან. ჭეშმარიტი ფილოსოფია ჭეშმარიტების მაძიებელი და ღმერთის მაძიებელი ფილოსოფიაა.

მე ჩემს თავს ფილოსოფოსად ვთვლი და, ალბათ, ვარ კიდევ ნამდვილი ფილოსოფოსი რადგან, ძირითადად, საქმე სულ პასუხ-გაუცემელ კითხვებთანაა მაქვს. „წერტილიანი კითხვის ნიშნის“ გამო კი სერიოზული პრობლემები მექმნება მუშაობაში. ძალიან მიჭირს დაწყებული საქმის დამთავრება. რომელიმე საკითხის კვლევას რომ ვიწყებ, სამუშაოს ბოლო არ უჩანს. უამრავი დამატებითი კითხვები ჩნდება და ჩნდება. მეც ვიწყებ ახალ-ახალი პასუხების ძიებას. საკვლევს და საინტერესოს კი რა გამოლევს ამქვეყნად! ინტერნეტი კი უამრავ საშუალებებს იძლევა კვლევა-ძიებისათვის. ხოდა, მეც ვუღრმავდები და ვუღრმავდები საკითხს დაუსრულებლად. შეგროვებული მასალის წესრიგში მოყვანა და შეკუმშვა კი მიჭირს. საბოლოო ჯამში კი - წერტილის დასმა მიჭირს კითხვის ნიშნის გარეშე.

საბოლოო ჯამში კი, მე ეკლექტიკოსი ფილოსოფოსი ვარ შემდეგი მოსაზრებების გამო:

პანთეისტი: ვიზიარებ პანტიეისტურ აზრს, რომ: „სამყარო ღმერთია და ღმერთი სამყაროა“.

მეტაფიზიკოსი: მაინტერესებს ბუნების და სამყაროს (ბუნება-ღმერთის, სამყარო-ღმერთის) იქით, მიღმა თუ სიღრმეში მდებარე საიდუმლოებითმოცული „საწყისი“ და „არსი“, ანუ არხე და სუბსტანცია-უსია.

ეგზისტენციალისტი: ფილოსოფიის მთავარ კატეგორიებად მიმაჩნია არსებობა-არარსებობის, ანუ იგივე სიკვდილ-სიცოცხლის, ყოფნა-არყოფნის კატეგორიები.

აგნოსტიკოსი: კანტისეული „თავისთავადი“ ნივთები, ანუ სამყარო და ღმერთი „თითქმის“ თუ „ფაქტიურად“ შეუმეცნებადია.

აბსურდისტი (ანუ აბსურდის ფილოსოფიის წარმომადგენელი): აგნოსტიციზმის მიუხედავად მე მაინც ვეძებ ღმერთს და ჭეშმარიტებას, ანუ ვეძებ ღმერთის და სამყაროს ჭეშმარიტ არსს, მიუხედავად იმისა, რომ ვიცი, მათი პოვნა შეუძლებელია.

ეკლექტიკოსი: ჩემს ფილოსოფიურ მსოფლმხედველობაში ორგანულადაა შეერთებულ-გაერთიანებულ-შერწყმული რამდენიმე განსხვავებული ფილოსოფიური მიმდინარეობა, მაგალითად: მეტაფიზიკა + პანთეიზმი + ეგზისტენციალიზმი + აგნოსტიციზმი + ვიტალიზმი + ჰილოძოიზმი + აბსურდის ფილოსოფია და ა. შ.

საერთოდ, ეკლექტიკიზმის შესახებ არც თუ სახარბიელო შეხედულებებია გავრცელებული, მაგრამ მე ვფიქრობ, რომ ჩემი ეკლექტიკიზმი არ არის სხვადასხვა მიმდინარეობათა არც „უპრინციპო აღრევა“, არც „არაორგანული, გარეგნული შეერთება“, არც „ჭვრეტითი დაღლილობის შედეგი“, არამედ ჩემი ეკლექტიკიზმი უფრო მიმაჩნია რჩეული ფილოსოფიური შეხედულებების და მიმდინარეობების ორგანულ გაერთიანებად. ანუ მე მაქვს პრეტენზია, რომ ფილოსოფიური ზღვა მასალიდან საკმაოდ საინტერესო მიმდინარეობების ორგანული შერწყმა-შეერთება მოვახერხე. საბოლოო ჯამში კი, მე არაფერი ახალი არ მითქვამს. მე, უბრალოდ ჩემი სიტყვებით ვმსჯელობ იმაზე, რაც უკვე დიდი ხანია, კაცობრიობის საუკეთესო გონებათა ფილოსოფიური მონაპოვარია. შესაძლებელია კი ფილოსოფიაში რაიმე ახლის თქმა? ყველაფერი ხომ უკვე დიდი ხანია ნათქვამია?

ჭეშმარიტება და სიცოცხლის მეტაფიზიკური ფილოსოფია

ჭეშმარიტება, უმაღლესი გაგებით, სამყაროს უდიდესი საიდუმლოა. ჭეშმარიტება - ღმერთია. ჭეშმარიტება - მთელი სამყაროა. ჭეშმარიტება ჩვენს გვერდითაა, ჩვენს გარშემოა და ჭეშმარიტება ჩვენშია. ჭეშმარიტება, თითქოს - მარტივია, მაგრამ, ამავე დროს, ჭეშმარიტება - რთულია. საბოლოო ჯამში კი, უმაღლესი დონის ფილოსოფიური ჭეშმარიტება - მიუწვდომელია.

უმაღლესი დონის ფილოსოფიური ჭეშმარიტება ამავე დროს რელიგიური ჭეშმარიტებაცაა, ვინაიდან და რადგანაც, უმაღლესი ჭეშმარიტება ღმერთია როგორც რელიგიური, ასევე პანთეისტურ-ფილოსოფიური გაგებით. პანთეისტური ღმერთის საიდუმლო იგივე მთელი სამყაროს საიდუმლოა.

ჩემი აზრით, უმაღლესი დონის თანამედროვე მეტაფიზიკურ-ფილოსოფიური მიმდინარეობებია არსებობის ფილოსოფია, ანუ ეგზისტენციალიზმი და სიცოცხლის ფილოსოფია. ეს ორი მიმდინარეობა ფილოსოფიის ისეთ უმნიშვნელოვანეს და უძირითადეს პრობლემებს ეხება, როგორიცაა არსებობა-არარსებობა, ყოფნა-არყოფნა, სიკვდილ-სიცოცხლე. ვერც ფილოსოფია, ვერც მეცნიერება და ვერც რელიგია ვერასოდეს გაიგებენ, თუ რა არის არსებობა და არარსებობა, სიკვდილი და სიცოცხლე, ყოფნა და არყოფნა. რელიგია დარწმუნებულია, რომ ყველაფერი იცის და რომ მას ყველა მნიშვნელოვან კითხვაზე პასუხი გააჩნია. ამიტომ მას საძიებელიც არაფერი აქვს. მეცნიერება მეტაფიზიკურ ფილოსოფიასავეთ კატეგორიულად არ სვამს საკითხს და საბოლოო ინსტანციის აბსოლუტური ჭეშმარიტების პოვნის იმედი, ალბათ, არცა აქვს, მაგრამ მეცნიერებას აქვს პრეტენზია, რომ ის ნაბიჯ-ნაბიჯ, ცდითა და ექსპერიმენტით, კვლევა-ძიებითა და დიდი მოთმინებით აგროვებს ჭეშმარიტების მარცვლებს და ხან კუსა და ხან აქილევსის ნაბიჯებით მიიწევს წინ.

მეტაფიზიკურ-აგნოსტიკურმა ფილოსოფიამ კი იცის, რომ ფუნდამენტურ ფილოსოფიურ კითხვებზე ამომწურავი პასუხების პოვნა შეუძლებელია, ადამიანის გონებას არ ძალუძს მაკროკოსმოსის გრანდიოზული საიდუმლოს ამოხსნა და „ღმერთთან“ გა-

ტოლება, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მეტაფიზიკურ-პანთეისტურ-აგნოსტიკური ფილოსოფია მაინც სვამს კითხვებს, საკითხებს, ფილოსოფიურ დონეზე აყენებს პრობლემებს და განუწყვეტელ ძიებაშია. ჭეშმარიტი ფილოსოფია მაძიებელი ფილოსოფიაა, აბსურდული ფილოსოფიაა და ამავე დროს გმირული და ვაჟკაცური ფილოსოფიაა, რადგან ის ეძიებს ჭეშმარიტებას, ჭეშმარიტების პოვნის იმედის გარეშე.

ფილოსოფიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და უძირითადესი კატეგორიაა სიცოცხლის კატეგორია. რელიგია, ისევე როგორც რომელიმე პრიმიტიულად, ბავშვის დონეზე მოაზროვნე ადამიანი, ალბათ, „ფიქრობს“, რომ სიცოცხლე ისედაც ისეთი ცხადი რამაა, რომ მასზე ფიქრი სრულიად ზედმეტია და კითხვა, თუ „რა არის სიცოცხლე“ უაზრო კითხვაა. რელიგიის მიხედვით, ხომ ყველაზე ცოცხალი არსება ღმერთია, რომელმაც შექმნა ეს სამყაროც და ყოველგვარი ცოცხალი არსებაც დედამიწაზე. სიცოცხლის ფილოსოფიის ინტუიტივისტი წარმომადგენლები ფიქრობენ, რომ მეცნიერება ინტელექტუალური მიდგომით, ანატომირებით, ცდითა და ექსპერიმენტით, და სხვა მეცნიერული მეთოდებით „კლავს“ სიცოცხლეს ისე, რომ სიცოცხლის არსი მიუწვდომელი რჩება. სიცოცხლის ფილოსოფიის ინტუიტივისტი წარმომადგენლების აზრით, „ცოცხალი სიცოცხლის“ წვდომა მხოლოდ ინტუიციითაა შესაძლებელი.

სიცოცხლის ფილოსოფიის კლასიკური წარმომადგენელია ფრანგი იდეალისტი ფილოსოფოსი, ინტუიტივისტი ანრი ბერგსონი (1859-1941). ბერგსონის ფილოსოფიის ცენტრალური ცნებაა „ნმინდა“, ანუ არამატერიალური „ხანიერება“, რომლის შეცნობა მხოლოდ ინტუიციითაა შესაძლებელი.

ბერგსონი ერთმანეთს უპირისპირებს ინტელექტსა და ინტუიციას. მისი აზრით, სიცოცხლის გაგება, ახსნა, შემეცნება შეუძლებელია ინტელექტის დახმარებით, რადგან ინტელექტი მოძრაობას უძრაობების ჯამად, უძრაობების თანმიმდევრობად აქცევს; ისევე როგორც კინემატოგრაფში, ინტელექტი დროსაც უძრავ წერტილებად შლის, და კლავს სიცოცხლეს. პრაქტიკულ, უტილიტარულ ინტელექტს ბერგსონი უპირისპირებს დაუინტერესებელ, უანგარო ჭვრეტას და ინტუიციას. სიცოცხლის შე-

მეცნების ერთადერთ საშუალებად ბერგსონს მიაჩნია სწორედ ინტუიცია, როგორც ინსტიქტის განვითარების უმაღლესი საფეხური. მხოლოდ ინტუიციას შეუძლია ხანირების განცდა, რომელიც არის საკუთარ თავში ჩაღრმავებული ცნობიერება. ბერგსონის აზრით, რაც უფრო ღრმად ჩავალთ, მით უფრო მაღლა ავალთ. ინტუიცია არის საგნის შიგნიდან წვდომა, საგანში ჩაძირვა, მასში გათქვეფა. ეს არის იგივე „შთაგრძნობა“, სიმპათია, კონტაქტი, დამთხვევა, წმინდა ჭყრეტა, თანა-განცდა. ინტუიციის დროს იშლება განსხვავება სუბიექტსა და ობიექტს შორის, შემეცნებელსა და შესამეცნებელს შორის. ინტუიცია არის სხვისი აღქმა ისე, როგორც აღიქვამს სუბიექტი საკუთარ თავს. ინტუიცია ექსტაზის მსგავსი მისტიკური მდგომარეობაა, რომლის დროსაც ადამიანი ყოველგვარი გონიერი შემეცნებისა და რაციონალური აზროვნების გარეშე, უშუალოდ წვდება საგანს, ობიექტს, შეერწყმის მას, მასში გადადის და, თითქმის, მისი იგივეობრივი ხდება. შინაგანად ხედავს და ეზიარება მას. ინტელექტუალური ცოდნა შეფარდებითია, ინტუიციური - აბსოლუტური.

ასეთი წარმოდგენა აქვს ბერგსონს სიცოცხლეზე, სიცოცხლის საწვდომ ინტუიციაზე და „ხანირებაზე“, რომელიც, ალბათ, დროში მიმდინარე და ინტუიციით ნაწვდომი სიცოცხლეა. სიცოცხლის წვდომის ბერგსონისეული ინტუიციური მეთოდი უდაოდ ძალიან საინტერესოა მეტაფიზიკურ-ფილოსოფიური თეორიული თვალსაზრისით, მაგრამ რამდენად შედეგიანია ბერგსონისეული მეთოდი, ანუ რამდენადაა შესაძლებელი პრაქტიკულად ბერგსონისეული ინტუიციური შემეცნების განხორციელება და რისი მიღწევა შეიძლება ამით? მე ნამდვილად ვერ დავიკვებნი, რომ ბერგსონისეული ინტუიციური ექსტაზის მდგომარეობის მიღწევა შემეძლოს, მაგრამ თან თითქოს ვხვდები, თუ რისი თქმა უნდა ბერგსონს. შეიძლება ვცდები, მაგრამ მგონია, რომ სიცოცხლეს „უშუალო“ დანახვა სჭირდება, ანუ უბრალოდ უნდა შეხედო და იგრძნო. ამას კი გარკვეული, განსაკუთრებული წმინდა და ხალასი განწყობა სჭირდება.

აბლა კი მე შევეცდები, რომ ჩემებურად წარმოგიდგინოთ სიცოცხლე და ბერგსონის იდეალიზმს გარკვეული დოზით მატერიალიზმიც შევურიო. და თან იმის პრეტენზიაც მექნება, რომ

„ცოცხლად“ წარმოგიდგინოთ სიცოცხლის ფილოსოფია. ანუ სიცოცხლის სიცოცხლე გაგრძელებით. სწორედ ამას გულისხმობს ჩემი სტატიის სათაური - „სიცოცხლის ფილოსოფიის ცოცხალი ფილოსოფია“.

რა არის სიცოცხლე? რა წარმოგიდგება თვალნინ სიტყვა „სიცოცხლის“ გახსენებისას როდესაც მის განმარტებას ან განსაზღვრებას ვცდილობთ? რომელი ფილოსოფიური კატეგორიები დაგვჭირდება სიცოცხლის არსის დახასიათებისას? რომელი კატეგორიები დგანან სიცოცხლის კატეგორიასთან ახლოს თავისი მნიშვნელოვნობით? პირველ რიგში - „მოძრაობა“, მაგრამ მოძრაობა ხომ დროსთანაა უშუალო კავშირში! ამიტომ არც ვიცი, რომელს უნდა მივანიჭო უპირატესობა სიცოცხლის ფენომენის გააზრებისას: დროს თუ მოძრაობას. მაგრამ, ფაქტია, რომ დრო და მოძრაობა ერთმანეთის გარეშე არც არსებობენ, რადგან მოძრაობა ყოველთვის დროში მიმდინარეობს. სიცოცხლე - ეს არის დროში მიმდინარე მოძრაობის პროცესი და, იქნებ, სწორედ ესაა ბერგსონისეული „ხანგრძლივობა“? სიცოცხლესთან ერთად დროც სამყაროს უდიდესი გამოცანაა. ყველაზე მარტივად დროს ჩვენი საათები აღრიცხავენ და ითვლიან. მეცნიერები და ფილოსოფოსები კი დაუსრულებლად კამათობენ იმაზე, თუ რა არის დრო და სად არსებობს ის: ბუნებაში - ობიექტურად, თუ მხოლოდ ადამიანის ცნობიერებაში - სუბიექტურად. აინშტაინის ფარდობითობის თეორიამ კი, საერთოდ, დრო საკმაოდ მოუხელთებელი და ქამელეონივით ცვალებადი გახადა. მეტყვიან, რომ მოძრაობა რაღა გახდა, მოძრაობაში რაღა საიდუმლოა; ჩვენ ყველანი ვმოძრაობთ და ვიცით, რომ მოძრაობათა უმეტესობა (აზრობრივ, ემოციურ, და საერთოდ, ფსიქიკაში არსებულ სულიერ მოძრაობებზე თუ არ ვილაპარაკებთ) მატერიალურ სხეულებთანაა დაკავშირებული. მაგრამ არც აქაა ასე მარტივად საქმე. ძველბერძენმა ფილოსოფოსმა ზენონმა (ძვ. წ. 490—430) ხომ, საერთოდ, ეჭვი შეიტანა მოძრაობის არსებობაში. უფრო სწორად რომ ვთქვათ, მოძრაობა საკმაოდ პარადოქსულ და აბსურდულ ფენომენად ჩათვალა. მისი აზრით, ლოგიკურად, თეორიულად თუ ვიმსჯელებთ, შეუძლებელია, რომ მოძრაობა არსებობდეს, მაგრამ ფაქტია, რომ პრაქტიკულად მოძრაობა არსებობს. მოძრაობის არსებობის დაშვება

შეუძლებელია და წარმოუდგენელია იმ შემთხვევაშიც, თუ ჩავთვლით, რომ დრო და სივრცე უსასრულოდ, უწყვეტად დაყოფადია, და იმ შემთხვევაშიც, თუ ჩავთვლით, რომ დრო და სივრცე უსასრულოდ კი არ იყოფა, არამედ ისინი გარკვეული ზომის ატომებისგან, კორპუსკულებისგან, პორციებისგან შედგებიან. ანუ, ზენონის აზრით, წესით მოძრაობა არ უნდა არსებობდეს, მაგრამ - არსებობს. ანუ მოძრაობის არსებობა წარმოუდგენელი აბსურდია, პარადოქსია; მოძრაობის არსებობა ყოველგვარ საღ აზრს ეწინააღმდეგება. და მოძრაობა, ყოველგვარი საღი აზრის მიუხედავად, რეალურად არსებობს. ამის თქმა სურს ზენონს თავისი ე. წ. აპორიებით (მაგალითად, „აქილევსი და კუ“ ან „ისარი“). ზენონის ლოგიკას თუ გავითვალისწინებთ, შეიძლება ვთქვათ, რომ მოძრაობა სასწაულია, ის ისეთივე სასწაულია როგორი სასწაულიცაა სისიცოცხლე და დრო.

ამდენად, არ უნდა გაგვიკვირდეს, თუკი ფილოსოფია სიცოცხლეს, დროს და მოძრაობას საიდუმლოებითმოცულ კატეგორიებად ჩათვლის და, თანაც, სიცოცხლის საიდუმლოს ამოხსნას დროისა და მოძრაობის საიდუმლოების ამოხსნას დაუკავშირებს და, თანაც, საკმაოდ უიმედოდ.

მე, როგორც ფილოსოფოსს, მაინც მინდა ჩემებურად, ფილოსოფიურად სიცოცხლის გააზრება და მასთან ერთად დროისა და მოძრაობის გააზრებაც და რალა თქმა უნდა, მეც - უიმედოდ.

რა არის სიცოცხლე? თვალწინ ცოცხალი ორგანიზმი წარმოიდგება, რომელსაც, როგორც ცოცხალს მოძრაობის უნარი გააჩნია და ეს მოძრაობა დროში მიმდინარეობს. ნუთუ შეიძლება სიცოცხლის დახასიათება მხოლოდ ამ ორი კატეგორიით: დრო და მოძრაობა? ეს არაა საკმარისი, რადგან დროში მოძრაობა უსიცოცხლო სხეულებსა და მოვლენებსაც, არაცოცხალ ბუნებასაც ახასიათებს. მდინარეც მოძრაობს და ოკეანეც. ამიტომ სიცოცხლისთვის დამახასიათებელ კატეგორიებს ერთი კატეგორიაც უნდა დავუმატო. ესა სითბო. ცოცხალი ორგანიზმი თბილია, ცივისისხლიანსაც კი გარკვეული ტემპერატურული მახასიათებელი გააჩნია. თუმცა, არც სითბოა საკმარისი სიცოცხლის დასახასიათებლად, რადგან არაცოცხალ წყალსაც გარკვეული დადებითი ტემპერატურა გააჩნია, მაგალითად, ყინულთან შედარებით.

ყოველ შემთხვევაში, შეიძლება ვთქვათ, რომ მოძრაობა, დრო და სიტუაცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი ნიშნებია სიცოცხლის დასახასიათებლად. სიცოცხლეს კიდევ ერთი ამოუცნობი და საიდუმლოებითმოცული ნიშანი ახასიათებს. ესაა ე. წ. სული, ან თუნდაც - გონება, აზროვნების უნარი, შეგრძნების უნარი, ან თუნდაც, გარე გამლიზიანებელზე პრიმიტიული რეფლექსური რეაგირების უნარი... ეს ყველაფერი ძალიან შორს წაგვიყვანს, ამიტომ ჯობია, რომ ჯერჯერობით სულს, გონებას და აზროვნების უნარს შევეშვათ, თავი დავანებოთ და უფრო მატერიალისტური თვალთ შევხედოთ სამყაროს. მაგრამ ეს ისეთი მატერიალიზმი იქნება, რომელიც რომელიღაც სიღრმეებში იდეალიზმთან იქნება გადაჯაჭვული.

კიდევ ერთხელ უნდა ვცადო თავიდან დანყება. მაშ ასე:

რა არის სიცოცხლე? ჩვენ ვიცით მხოლოდ ის, რომ სიცოცხლე არის მოძრაობა, რომელიც დროში მიმდინარეობს. რა არის მოძრაობა, ეს ზენონს უნდა ვკითხოთ. ამიტომ ახლა ზენონისეულ მოძრაობას უნდა შევეშვათ. ახლა ყველაზე კარგია, თუკი დროზე ვისაუბრებთ.

რა არის დრო? მე შევეცდები „თვალნათლივ“ დაგანახოთ, თუ რა არის დრო. ამისთვის მე ერთი მარტივი ხერხი მაქვს მოგონებულ დროის თვალსაჩინო ილუსტრირებისათვის, რომელსაც სტუდენტებთან ვიყენებ ხოლმე, ამიტომ წარმოვიდგინოთ თავი აუდიტორიაში, სადაც მე ვამბობ: „ამ აუდიტორიაში რომ შემოვედი და ლექცია დაიწყო, ის დრო უკვე აღარ არსებობს, არც ის დრო არ არსებობს, როდესაც მე გავალ ამ აუდიტორიიდან. ჩემი წინადადების დასაწყისი უკვე წარსულს ჩაბარდა და აღარ არსებობს, ასევე ჯერ არ არსებობს ამ წინადადების დასასრული, თუმცა, ისიც უკვე წარსულად იქცა ამ წამს. როდესაც მე წარმოვთქვამ ერთ სიტყვას, ამ სიტყვის არც დასაწყისი აღარ არსებობს და არც დასასრული არ არსებობს ჯერ. მაშ რა არსებობს? არსებობს მხოლოდ ერთი წუთი? ერთი წამი? წამის მეთათსედი, მემილიონედი? დრო ხომ სამი ნაწილისგან შედგება: წარსულის, აწმყოსა და მომავლისაგან. ჩვენ ყველამ კარგად ვიცით, რომ წარსული და მომავალი, ფაქტიურად, არ არსებობს. წარსული მხოლოდ ჩვენს მეხსიერებაში ინარჩუნებს პირობით არსებობას - თავისებურ ვირტუალურ სამყაროში.

მომავალი კი ჩვენს რწმენაში, იმედებსა და ოცნებებში არსებობს, თორემ რეალურად - არა. მაშ რა არსებობს? არსებობს მხოლოდ ანმყო, რომელიც უსასრულოდ მცირე დროისაგან შედგება. ეს უსასრულოდ მცირე დრო კი ძალიან ძნელი გასაზომია იმიტომ, რომ ის უსასრულოდ მცირეა. იმდენად მცირეა, რომ თითქმის მოუხელთებელია. ანმყოში არსებობა სასწაულია, რომელიც თითქმის წარმოუდგენელია, თითქმის შეუძლებელია, მაგრამ — ფაქტია. ეს უსასრულოდ მცირე ერთი „წამია“, რომელიც ჩვენ ადამიანებს გვაკავშირებს ერთმანეთთანაც და გარემომცველ სინამდვილესთანაც. ჩვენ ყველანი ამ უსასრულოდ მცირე წამის სიბრტყეში ვარსებობთ და ერთმანეთს „ვხედავთ“. სასწაულია შექსპირისეული (1564—1616) „დროთა კავშირი“. ჰამლეტი ამბობს, რომ დროთა კავშირი დაირღვაო. მე კი მის შესაკავშირებლად ვარ გაჩენილიო. შესაძლებელია კი დროთა კავშირის დარღვევა, ან დარღვეული დროული კავშირების აღდგენა? ფაქტია, რომ დროთა კავშირი ძალიან ძლიერია.

რა ნებო, რა კირი და რა ცემენტი ადუღაბებს ერთმანეთთან წარსულს, ანმყოს და მომავალს ისე, რომ ჩვენ ერთმანეთი არ გვეკარგება და ამ ერთ უსასრულოდ მცირე ანმყოში ვახერხებთ არსებობას, მოძრაობას, ურთიერთობას, გამრავლებასაც, კულტურისა და ცივილიზაციის შექმნასაც და კაცობრიობის მონაპოვრების გადაცემასაც მომავალი თაობებისათვის? რატომ არ ირღვევა „დროთა კავშირი“? წარსულის არყოფნა უსასრულოდ დიდია, ასევე უსასრულოდ დიდია მომავლის არყოფნაც. მხოლოდ ანმყოს უსასრულოდ მცირე დრო წარმოადგენს არსებობას და ყოფნას. და სწორედ ეს უსასრულოდ მცირე ყოფნაა, რომელიც აზრს აძლევს და არსებობის უფლებას აძლევს სიცოცხლეს. სიცოცხლე, თითქოს, ანმყოს უსასრულოდ მცირე ზომის ცხენზეა ამხედრებული და დროის მხედარს მიაჭენებს წარსულის უსასრულო უდაბნოს გავლით მომავლის უსასრულო უდაბნოსკენ. სიცოცხლე სამართებლის პირზე გაჭენებული ცხენის გადარბენაა, და ამ სამკვდრო-სასიცოცხლო რბოლის ვინაო ბილიკის ორსავე მხარეს არარსებული წარსულისა და მომავლის პირდაფჩენილი უფსკრულებია. ასე წარმოდგენილი სიცოცხლე ძალიან სიფრიფანა და დაუცველი ჩანს. გარკვეული აზრით, არის კიდევ ასეთი, მა-

გრამ, მეორეს მხრივ, სიცოცხლე მაინც ძალიან ძლიერია, მებრძოლია, მედგარია, მყარია და „სიცოცხლისუნარიანია“. ყველაფრის მიუხედავად, სიცოცხლე მაინც აგრძელებს არსებობას.

ე. ი. რა გამოვიდა? რა არის სიცოცხლე? სიცოცხლე არის ან-მყოს უსასრულოდ მცირე დროში არსებული არსებობა. ასეთ დასკვნამდე მივედი მე, მაგრამ ეს არაა მხოლოდ ჩემი დასკვნა, რადგან ჩემი დასკვნის ჩამოყალიბებაზე ორმა დიდმა ფილოსოფოსმა მოახდინეს გავლენა: არისტოტელემ (ძვ. წ. 384 – 322) და ბერგსონმა (1859 – 1941).

არისტოტელე, ალბათ, მსჯელობდა შემდეგნაირად: წარსული იყო და აღარ არის. მომავალი იქნება, მაგრამ არ არის. „ახლა“ არის წარსულისა და მომავლის გამყოფი ზღვარი, თავისებური საზღვარი, რომელიც გავს წერტილს. დრო არის „ახლათა“ გადაადგილების რიცხვი. „ახლას“ წყალობით დრო უწყვეტია და წყვეტადიც. „ახლა“ არის დროთა უწყვეტი კავშირი, რომელიც აკავშირებს წარსულს მომავალთან. გენიალური ნათქვამია და გენიალურად უწოდა არისტოტელემ ანმყოს უსასრულოდ მცირე წამს „ახლა“.

ბერგსონი სიცოცხლის საიდუმლოს გასაღებს ხედავდა დროში. მისი ფილოსოფიის ძირითადი და ცენტრალური ცნება კი არის – „ხანიერება“. ბერგსონს ხანიერება სიცოცხლედ და სიცოცხლისაკენ სწრაფვად წარმოუდგენია. ხანიერება ყოველ წუთს, ყოველ წამს ახლის ქმნადობაა, შემოქმედებაა, ევოლუციური შემოქმედებაა. ხანიერება ეს იგივე ინდივიდის განუმეორებელი პიროვნული სიცოცხლეა. მოვლენები და პროცესები დროში კი არ მიმდინარეობენ და დროში კი არ არსებობენ, არამედ დრო მიმდინარეობს ინდივიდში, სუბიექტის ცნობიერებაში. ასე ფიქრობს ბერგსონი.

მე თქვენ „დაგანახეთ“ რეალური დრო, როგორც ანმყოში არსებული უსასრულოდ მცირე წამი. ყველა ადამიანს აქვს შეხება დროსთან და უჩემოდაც შეუძლია ყველას, რომ უშუალოდ დააკვირდეს დროს. მაგრამ პრობლემა ისევ რჩება, თუ სად არსებობს დრო: ჩვენში, ადამიანის ცნობიერებაში თუ ჩვენს გარეთ, ბუნებაში. მართალია, ბერგსონმა დრო სუბიექტურად ჩათვალა, მაგრამ ფილოსოფიური პრობლემა ისევ დღის წესრიგშია: როგორია დრო – სუბიექტური თუ ობიექტური.

არისტოტელეს და ბერგსონის მსჯელობები რომ შევაჯამოთ, მივიღებთ შემდეგ ხატოვან სურათს: დროში მიმდინარე სიცოცხლე ჰგავს კინოპროექტორით ეკრანზე ნაჩვენებ ფილმს, რომლის პერსონაჟებიც უწყვეტად მოძრაობენ, მაგრამ მათი უწყვეტი მოძრაობა მხოლოდ ილუზიაა და ამ ილუზიას ქმნის კინოფირზე ერთმანეთის თანმიმდევრობით მოთავსებული კადრები, რომლებსაც რიგ-რიგობით აშუქებს კინოპროექტორში მოთავსებული ნათურა. ეს კადრები ისე სწრაფად ცვლიან ერთმანეთს, რომ ადამიანის თვალი ვერ ასწრებს ამ კადრებს შორის არსებული მცირე სიცარიელის აღქმას და მოძრაობა უწყვეტი ეჩვენება. კინოპროექტორის მაგალითი ბერგსონის უწყვეტი ხანიერების მაგალითია, კინოფირის უძრავი კადრები კი არისტოტელეს „ახლას“ ილუსტრაციას წარმოადგენენ. ჩუმად ზუზუნებს და კაკანებს კინოპროექტორი, სწრაფად მირბის კინოფირი ლინზების გარემოცვაში, სწრაფად ინთება და ქრება კინოპროექტორის პროექტორი და სათითაოდ აშუქებს სიბნელეში ჩამალულ კადრებს, სწრაფად ცვლიან ერთმანეთს ეკრანზე კინოლენტის კადრები და კინოთეატრში მსხდომი მაყურებლის თვალის ბადურას ფილმის პერსონაჟთა მოძრაობის უწყვეტობის ილუზიას უქმნიან. სინამდვილეში ეკრანზე არ მოძრაობს გამოსახულება. სინამდვილეში ეკრანზე მხოლოდ უძრავი ფოტოკადრები ცვლიან ერთმანეთს. ეს ფოტოკადრები წარმოადგენენ არისტოტელესეულ „ახლას“, „ახლას“, „ახლას“... მაგრამ ერთ კონკრეტულ „ახლას“ მის წინ და მის უკან მოთავსებულ „ახლებთან“ აკავშირებს ადამიანის თვალის ბადურისა და ცნობიერების უნარი, რომ აღადგინოს „დროთა კავშირი“, ანუ მიაბას ერთმანეთს წარსული, აწმყო და მომავალი ფიზიკური და ფსიქიკური მეხსიერების წყალობით. როგორც ვხედავთ, სიცოცხლის პროცესის ილუსტრირებისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ თანამედროვე ტექნიკის მაგალითი და თვალსაჩინოდ წარმოვიდგინოთ სიცოცხლის არსებობა და მიმდინარეობა დროში. ალბათ, ხვდებით, კინოფირის კადრების მაგალითი საკმაოდ პრიმიტიულია რეალური დროის, უსასრულოდ მცირე აწმყოს „ახლასთან“ შედარებით.

არისტოტელესეული სიტყვა „ახლა“ თავისუფლად შეიძლება ვიხმაროთ უწყვეტი დროის შემადგენელი აწმყოს, უსასრულოდ მცირე აწმყოს აღმნიშვნელ სიმბოლოდ. არისტოტელესეული

„ახლას“ გამოძახილი ხომ არაა, როდესაც შექსპირის ჰამლეტი ამბობს, რომ დროთა კავშირი დაირღვაო? სწორედ არისტოტელესეული „ახლა“ არ აძლევს საშუალებას დროთა კავშირს, რომ დაირღვეს. სწორედ არისტოტელესეული „ახლა“, როგორც უსასრულოდ მცირე სიდიდე, ადუღაბებს წარსულს, აწმყოს და მომავალს. მე მჯერა ან მინდა მჯეროდეს, რომ დროთა კავშირი ურღვევია, რომ დროთა კავშირი ვერ დაირღვევა მანამდე, სანამ იარსებებს ეს სამყარო, მაგრამ იქნებ დროთა კავშირის დარღვევაც შესაძლებელია, იქნებ დროთა კავშირის რღვევა ადამიანებმაც მოახერხონ ექსპერიმენტის დონეზე და ამაში ვერავითარი კატასტროფა ვერ დაინახონ?

მაინც ვინაა პასუხისმგებელი დროის შემადგენელი სამი ნაწილის - წარსულის, აწმყოსა და მომავლის - კავშირსა და უწყვეტობაზე? ადამიანის თვალის ანატომიური აგებულება თუ ადამიანის ცნობიერების კანტისეული აპრიორული ფორმები? ნუთუ მართალი იყო კანტი (1724 – 1804), რომელიც თვლიდა, რომ სამყაროს, სინამდვილის მოწესრიგება დროსა და სივრცეში ადამიანის ცნობიერების უნარია? ნუთუ ადამიანებს სამყარო დროსა და სივრცეში მოწესრიგებულად მხოლოდ ეჩვენებათ? ან იქნებ იდეალისტი ფილოსოფოსები აზვიადებენ ყველაფერს და დროის სამი ნაწილის უწყვეტი კავშირი მატერიალური სამყაროს ბუნებრივი მიზეზ-შედეგობრივი კანონზომიერებაა და მეტი არაფერი?

ფილოსოფიურად მაინც უნდა ვაღიაროთ, რომ ადამიანის სიცოცხლეც და ამ სიცოცხლის დროში მიმდინარეობაც ისეთივე ამოუცნობი და ამოუხსნელი საიდუმლოა, როგორც ცხოველების და მცენარეების სიცოცხლე. ადამიანი, ცხოველი და მცენარე. სამივე ცოცხალია და სამივე დროში მოძრაობს. (მცენარეც მოძრაობს: იზრდება, ფორმას და მდგომარეობას იცვლის). დროში მოძრაობის გარდა, ადამიანი და ცხოველი თბილია. მცენარე, თითქოს ცივი გვეჩვენება, მაგრამ, ალბათ, გარკვეული, მისი სიცოცხლისათვის აუცილებელი სითბო მასაც გააჩნია. სიცვიეში ხომ მცენარეც (ხე, ყვავილი, ბალახი) იყინება და კედება. სითბო სიცოცხლისათვის აუცილებელი პირობაა. სითბოს გარეშე სიცოცხლე შეუძლებელია. სითბო აძლევს ცოცხალ არსებას სასიცოცხლო ენერგიას. სითბოს მთავარი წყარო კი ჩვენს გალაქტიკაში - მზეა.

მზის სითბოს გარეშე ადამიანები და ცხოველები ვერ იარსებებდნენ. ადამიანებსაც და ცხოველებსაც სიამოვნებით სითბო და არ სიამოვნებდა სიცივე და ყინვა. მცენარეებიც მზისკენ ისწრაფვიან და მზეს ეფიცებიან. მზესუმზირა და ზოგიერთი სხვა მცენარე თავს მზის მიმართულებით აბრუნებს ხოლმე. მიწაში მოხვედრილი თესლი როგორც კი გაღვივდება და ახალი მცენარის აღმოცენებას იწყებს, ის მაშინვე ორიენტაციას მიწის ზედაპირისკენ, მზის მიმართულებით იღებს და მზის მიმართულებით იზრდება. მცენარის თესლში ჩადებული სასიცოცხლო ენერგია მცენარეს „დარიგებას აძლევს და არწმუნებს“, რომ მან მზის მიმართულებით უნდა იმოძრაოს, მზისკენ უნდა ამოიწვეროს. მცენარის თესლში ჩადებულ დაშიფრულ გენეტიკურ ინფორმაციას და ენერგიას, როგორც სასიცოცხლო სწრაფვას, დამხმარედ მხარში მზის ენერგია ამოუდგება და მიწიდან ამოზრდაში და სიმაღლეში გაზრდაში ეხმარება. მზის ენერგია ათბობს თესლს და ამყარებს კონტაქტს თესლში ჩადებულ ინფორმაციასთან და აღმოცენებასა და პოტენციის განხორციელებაში ეხმარება. მის გარეშე თესლი ვერ გაცოცხლდებოდა და ახალ სიცოცხლეს ვერ დაუდებდა სათავეს. პლაზმად გავარვარებული მზისგან გამოსხივებული სითბო და სინათლე, უდაოდ, სიცოცხლის ერთ-ერთი მთავარი პირველწყაროა. მაგრამ სითბოს სხვა მთავარი წყაროებიც არსებობენ და ისინიც მხედველობაში მისაღებია. მზის სითბოს შემდეგ მეორე ადგილზე შეიძლება დავაყენოთ დედამიწის გავარვარებული გულის სითბოს ენერგია. ეს ის ენერგიაა, რომელიც ვულკანებს პერიოდულად ამოფრქვევას აიძულებს.

დედამიწის ზედაპირსაც გარკვეული სითბო გააჩნია. ის მზისგან გამოსხივებული სითბოთიც თბება და დედამიწის გულიდანაც აღწევს დედამიწის ზედაპირამდე მცირე რაოდენობით დედამიწის გავარვარებული ბირთვის სითბო. ასე რომ, მცენარის თესლი ორმაგ სითბოს, ორმაგ ენერგიას ღებულობს: ზევიდან - მზიდან და ქვევიდან - დედამიწის გავარვარებული გულიდანაც. შესაძლოა, რომ დედამიწაც ჩამქრალი მზეა და იმ მზის გულის სიმხურვალეა შენარჩუნებული მის ბირთვში. დედამიწის გავარვარებული ბირთვის წყალობითაა შესაძლებელი დედამიწაზე სიცოცხლის არსებობა. სწორედ ის ქმნის დედამიწაზე ოპტიმალურ პირობებს სიცოცხ-

ლის გაჩენისა და განვითარებისათვის. მაგრამ არის სიტბოსა და ენერგიის მესამე წყაროც. ის არანაკლებ მნიშვნელოვანია პირველ ორ წყაროსთან შედარებით. ესაა ყოველი ცოცხალი ორგანიზმისა და ცოცხალი არსების, ცოცხალი სხეულის შიგნით არსებული შინაგანი სიტბო და შინაგანი ენერგია.

ცოცხალი ორგანიზმი თბილია. საიდანა აქვს მას ეს სიტბო? ცოცხალი ორგანიზმის ძარღვებში სისხლი მოძრაობს და, ალბათ, პირველ რიგში სწორედ ეს მოძრაობა წარმოქმნის სიტბოს. გული რიტმულად იკუმშება, პულსირებს, ფეთქავს, მოძრაობს და სისხლის ნაკადსაც ამოძრავებს. სისხლი სიტბოთი და ენერგიით ავსებს და ამარაგებს სხეულის ყოველ ნაწილს და ყოველ ორგანოს. მაგრამ საიდან გაჩნდა ამ კონკრეტულ ორგანიზმში სიტბოსა და ენერგიის წარმომქმნელი მოძრაობა? ეს ყველაფერი ჩანასახის ჩასახვით დაიწყო. სპერმატოზოიდმა გამოაცოცხლა კვერცხუჯრედი, მაგრამ აქ მთელი ანატომიურ-ქიმიური პროცესებია ჩართული და გენეტიკამაც თავისი როლი შეასრულა. ყოველ შემთხვევაში, გარკვეული გენეტიკური ინფორმაცია იყო ჩანერილი როგორც კვერცხუჯრედში, ასევე სპერმატოზოიდში. მათი შერწყმის შედეგად ეს ინფორმაციებიც შეერწყა ერთმანეთს. მაგრამ ამ გენეტიკურ ინფორმაციებს ამოძრავება სჭირდებოდა. საჭირო იყო თესლში ჩადებული გამომაცოცხლებელი, სიცოცხლისმომცემი ბიძგი, იმპულსი, რომელიც მექანიზმს ჩართავდა.

ესეც ბუნების უდიდესი საიდუმლოა, საიდან ჩნდება ეს სიცოცხლისმომცემი იმპულსი, რომელიც ორგანიზმიდან ორგანიზმს, თაობიდან თაობას გადაეცემა, რომელიც წარმოქმნის ჩანასახს და მას ზრდა-განვითარებას აიძულებს, ზრდასრულ ორგანიზმად აყალიბებს. მთელი ეს პროცესი გენეტიკასთან შეიძლება დავაკავშიროთ. გენებშია ხომ მთელი ინფორმაცია ჩანერილი. სათესლისა და საკვერცხის გენებში წარმოიქმნება ის სასიცოცხლო ნაპერწკალი, რომელიც იმთავითვე იქვე იყო და თავის დროს ელოდებოდა. მექანიზმის ჩართვის სიგნალად კი სპერმატოზოიდისა და კვერცხუჯრედის შეერთების მომენტი იქცევა ხოლმე. სათესლე და საკვერცხე გენებში იმთავითვე უნდა იყოს მოცემული გარკვეული თბოენერგია ანუ გარკვეული სითბური ენერგია, რომელიც ამოძრავების დაწყებას უზრუნველყოფს. ამოძრავდე-

ბა ჩანასახი და დაიწყებენ უჯრედები დაყოფას და გამრავლებას. ამოდრავდება მთელი ორგანიზმი. მოძრაობა წარმოქმნის სითბოს და სითბო წარმოქმნის მოძრაობას. ორგანიზმში არსებული სითბო და მოძრაობა კი ორგანიზმს ჰაერითა და საკვებით მოამარაგებაში დაეხმარებიან.

ორგანიზმში არსებულ სითბოს ჩვენ, პირველ ყოვლისა, გული-სა და სისხლის მოძრაობასთან ვაკავშირებთ, მაგრამ ეს მხოლოდ მეორადი მოვლენაა, რომელიც სათავეს სიცოცხლის ჩასახვის პერიოდიდან იღებს. მთავარი კი ისაა, რომ ორგანიზმში სითბოთი და ენერგიით სამმაგი წყაროდან მარაგდება. ესენია: მზის სითბო და ენერგია, დედამიწის ბირთვის სითბო და ენერგია და ორგანიზმის შინაგანი სითბო და ენერგია. სითბოსა და ენერგიის ამ სამი წყაროდან ყველაზე საიდუმლოებით მოცული მაინც შინაგანი სითბო და ენერგია წარმოგვიდგება, თუმცა, არც ისაა გამორიცხული, რომ ეს შინაგანი სითბო და ენერგიაც მზიური წარმოშობისა იყოს ან, ყოველ შემთხვევაში, მზიურ ენერგიასთან ჰქონდეს რაღაც კავშირი და მიკრო და მაკრო კოსმიურ ენერგიებთან იყოს წილნაყარი და ნაზიარები. სითბო და ენერგია პირველ ყოვლისა, მაინც მზის სითბოსა და ენერგიასთან, მზის ცეცხლთანაა დაკავშირებული და ამიტომ მე ჩემს თავს ცეცხლთაყვანისმცემლადაც კი ვთვლი ფილოსოფიური გაგებით.

და მაინც, დროთა კავშირი არსებობს? ნამდვილად არსებობს. ფაქტია, რომ წარსული, აწმყო და მომავალი როგორღაც უკავშირდებიან ერთმანეთს, მაგრამ საკითხავია - როგორ? ისევ დგება სუბიექტურობა-ობიექტურობის საკითხი. ან იქნებ, სულ სხვა კითხვის დასმაა საჭირო და ვერ ვხვდები?

ფაქტია, რომ მთავარი სასწაული აწმყოში ხდება. აწმყოში ხდება ბერგსონისეული „შემოქმედებითი ევოლუცია“. აწმყოში ხდება მოქმედება, აწმყოში მიმდინარეობს მოძრაობა. მაგრამ - არა. მოძრაობა მხოლოდ აწმყოში არ ხდება. მოძრაობისთვის სამივე დროა საჭირო. მოძრაობა არის მომავლის გადასვლა წარსულში აწმყოს გავლით. ისევ სასწაულთან გვაქვს საქმე.

სიცოცხლის ცოცხალი ფილოსოფია სადღაა? ხომ არ მიგვაგინყდა?

სიცოცხლის ცოცხალი ფილოსოფიის დასანახად მცენარე-

ბის შეხედვაა საჭირო, მაგალითად, ბალში. უკეთესია გაზაფხულზე, ზაფხულში და შემოდგომაზე, როდესაც ბუნებას ძალიან არ სძინავს. დააკვირდით: დედამიწის ზედაპირზე მილიარდობით, უთვალავობით მცენარე ამოიზრდება მიწიდან. ისინი შეუმჩნევლად ასრულებენ მოძრაობებს: მზისკენ მიიწევენ, იზრდებიან, მიჩოჩავენ, საყრდენს და ჩასაჭიდს ეძებენ. სპირალურად ეხვევიან, წვერით სპირალურ და წრიულ მოძრაობებს ასრულებენ. ერთი ბენო მარცვლიდან აღმოცენებულნი ფანტასტიკურად დიდ ზომებს ღებულობენ, ძირითადად მწვანე ფერის არიან, მაგრამ ათასფერადი ყვავილებითაც და ფოთლების ფერისცვალობითაც მხიარულობენ და ხალისობენ. მათაც რაღაც უხარიათ. უხარიათ, როდესაც გახარებულნი არიან, ახალგაზრდები და ჯანმრთელები არიან. ჭკნობისას კი, მათაც, ალბათ, გული სწყდებათ. ისინი დროებით იძინებენ და მერე ახალ სიცოცხლეში ხორციელდებიან შვილების, შვილიშვილების და შვილთაშვილების სახით. მომავალ გაზაფხულზე ისევ ამოხეთქავს მიწიდან ახალი სიცოცხლე. მცენარეები სითბოში ბანაობენ, სითბოთი არიან გაჟღენთილნი. სამმაგი სითბო მოძრაობს მათში და მათაც ამოძრავებს: მზის სითბო, დედამის ბირთვის სითბო და მათსავე ორგანიზმში არსებული სითბო, სითბური ენერგია. ჩვენ უნდა დავინახოთ ეს მასობრივი, ტოტალური სიცოცხლე, სიცოცხლისაკენ სწრაფვა. ჩვენ უნდა ვიგრძნოთ ეს სიცოცხლე და იქნებ მოხდეს წამიერი ინტუიციური გასხივოსნება? იქნებ მოხდეს ბერგსონისეული „შთაგრძნობა“? მაინც რომელი ჯობია: ინტელექტი თუ ინტუიცია? თუ ორივე? ან როგორ უნდა მოხერხდეს ეს? უნდა წარმოვიდგინოთ მთელი დედამიწა, რომელიც ცხოველის ბალნის მსგავსად მცენარეულობითაა დაფარული ცენტრალურ სარტყელში, ხოლო პოლუსებთან გამელოტებულია და ყინულის ქერქითაა დაფარული. დედამიწის გული ცოცხალია, გავარვარებულია და ღვივის, ინვის, ბუყბუყებს, პერიოდულად კი ვულკანების სახით ამოხეთქავს. გარედან, შორიდან თუ შევხედავთ, მოგვეჩვენება, რომ დედამიწაზე სინყნარეა, სიჩუმეა, გარინდებულობაა, მაგრამ მის გულში ხომ ცეცხლის ძალები ბობოქრობენ. ისინი ბობოქრობენ და თავის ენერგიას დედამიწის ზედაპირისკენ აგზავნიან, რათა დედამიწის ზედაპირის გათბობაში დაეხმარონ მზეს. დედამიწის ზედაპირზე ორ-

მაგი ენერგია იყრის თავს: მზის ენერგია, რომელიც ამჟამად ჩანს სინათლისა და სითბოს სახით და დედამიწის გულის ენერგია, რომელიც უჩუმრად, შეუმჩნევლად აკეთებს თავის საქმეს. ჩვენ: ადამიანები, ცხოველები და მცენარეები მზის სხივებში „ვბანაობთ და ვიფურჩქნებით“. ჩვენშია ჩაღვრილი მზის ენერგია და დედამიწის გულის ენერგია. ამ ორი ენერგიით ვართ გაჟღენთილნი. ამ ორ ენერგიას კი ემატება ჩვენი შინაგანი ენერგია, შინაგანი სითბოს სახით, გენეტიკაში ჩადებული სიცოცხლისაკენ სწრაფვის ენერგიის სახით. ჩვენ უნდა დავინახოთ ეს ტოტალური სიცოცხლე ტოტალური მოძრაობის, ენერგიის, სითბოს, სინათლისა და ფერადოვნების სახით, რომლის ნაწილებსაც ჩვენ თვითონ წარმოვადგენთ. სიცოცხლითაა გაჟღენთილი მთელი დედამიწა, მთელი კოსმოსი. მაგრამ იქნებ არასწორად ვამბობ? სიცოცხლე ხომ მხოლოდ დედამიწის ზედაპირზე ჩანს. დანარჩენი მაცოცხლებელი ენერგიები კი, თითქოს მხოლოდ დამხმარე ფუნქციას ასრულებენ და სიცოცხლის მაცოცხლებელ საკვებად წარმოგვიდგებიან.

რა არის სიკვდილი? სიკვდილი წარსულია. სიკვდილი არის ანმყოს გადასვლა წარსულში. ე. ი. ჩვენც ყოველ წუთში ვკვდებით. და ყოველ წუთში კვდებიან მცენარეები და ცხოველები. ისინი კვდებიან, მაგრამ მაინც ცოცხლები არიან სანამ საბოლოოდ, მართლა, არ მოკვდებიან. ყოველწამიერი სიკვდილი კი ისევ და ისევ დროის პარადოქსიაა. ამ ყოველწამიერი კვდომის გარეშე ხომ არ იარსებებდა დროში მოძრაობა, ანუ მომავლის გადასვლა წარსულში ანმყოს გავლით. დროში მოძრაობა კი არის სიცოცხლე. ე. ი. ყოველწამიერი კვდომის გარეშე სიცოცხლე არ არსებობს. ისევ დროშია „ძაღლის თავი დამარხული“.

მე ჩემს თავს ეკლექტიკოს ფილოსოფოსად ვთვლი. ეკლექტიკოსი ფილოსოფოსი რამდენიმე ფილოსოფიურ მიმდინარეობას აერთებს, ერთად კრავს. მეც რამდენიმე ფილოსოფიურ მიმდინარეობას ვანიჭებ უპირატესობას და ამიტომ ჩემი თავი მიმაჩნია ეგზისტენციალისტადაც და სიცოცხლის ფილოსოფიის წარმომადგენლადაც. ამავე დროს სექსტიკოსად და აგნოსტიკოსად. მე ერთსა და იმავე დროს მატერიალისტიცა ვარ და იდეალისტიც, ჭეშმარიტების მაძიებელიც და ღმერთის მაძიებელი ათეისტიც და, ნაწილობრივ - თეისტიც. ბუნებათმეცნიერული ფილოსოფი-

ის წარმომადგენელიცა ვარ და მეტაფიზიკოსი ფილოსოფოსიც, ჰილოძოისტიც და ვიტალისტიც. ცეცხლთაყვანისმცემელიცა ვარ ფილოსოფიური გაგებით და ე. წ. „მასშტაბების თეორიისა“ და „მატრიოშკების თეორიის“ წარმომადგენელიც. „მატრიოშკების თეორია“ „მასშტაბების თეორიის“ ილუსტრაციად მიმაჩნია. ჩემი აზრით, „მასშტაბების თეორიას“ რალაც კავშირი აქვს აინშტაინის ფარდობითობის თეორიასთან.

ჩვენ, ადამიანებს ჩვენი სამყარო გვაქვს. ეს სამყარო მოთავსებულია დედამიწაზე, რომელიც მზის სისტემის ერთ-ერთი პლანეტაა და რომელიც მთელ მზის სიტემასთან ერთად მოთავსებულია ერთ-ერთ გალაქტიკაში. ჩვენს ადამიანურ, დედამიწისეულ სამყაროს საკუთარი დრო და სივრცე გააჩნია. ჩვენი, ადამიანური სამყარო შედგება ჩვენი ანმყოსგან, რომელიც 21-ე საუკუნის დასაწყისში პირველ ათეულ თუ ოცეულ წელს ითვლის და მას ემატება კაცობრიობის განვითარების მთელი ისტორია მაიმუნის გაადამიანურების ეპოქიდან დღემდე. ესაა ჩვენი სამყარო და მას შეიძლება ჩვენი მასშტაბის სამყაროც ვუნოდოთ.

არსებობს ე. წ. „მატრიოშკების თეორია“, რომლის პირველი ავტორი ვერ დავადგინე, მაგრამ ეს თეორია ძალიან მომწონს და ისე შევისისხლხორცე, რომ ჩემი მგონია. მაგრამ ამის უფლება გარკვეული მიზეზების გამო მაქვს კიდევ. ეს თეორია მე ბავშვობიდანვე მქონდა ინტუიციურად აღმოჩენილი. ჩემი აღმოჩენა იმაში მდგომარეობდა, რომ ჩემს მეგობრებს, ამხანაგებს, კლასელებს თავგამოდებით ვუმტკიცებდი და ვენიძლევებოდი კიდევ (დაახლოებით 8 - 10 წლის ვიქნებოდი მაშინ), რომ მერხების ფიცარში პატარა ადამიანები ცხოვრობენ-მეთქი. ფაქტიურად, ეს უკვე იყო მასშტაბების და მატრიოშკების თეორია. დედაჩემს რომ გამოვუტყდი, დედაჩემმა მითხრა, რომ მსგავსი თეორია არსებობს ფიზიკაში და რომელიღაც ცნობილი ფიზიკოსის გვარი დამისახელა. ახლა ვერ ვიხსენებ ზუსტად იმ ფიზიკოსის გვარს და ვერც დავადგინე, თუ ვინ შეიძლება ყოფილიყო ამ თეორიის პირველავტორი. რატომღაც მგონია, რომ მაშინ დედაჩემმა, თითქოს, ჰაიზენბერგის გვარი დამისახელა, მაგრამ ამ ფიზიკოსის შეხედულებებსაც არ ვიცნობ ისე სიღრმისეულად, რომ მის შემოქმედებაში მატრიოშკების თეორიის შესახებ რაიმე მოსაზრებები ვიპოვო.

„მატრიოშკების თეორიის“ შესახებ საინტერესო მასალების მოძიება შეიძლება ინტერნეტში. მაგალითად, რამდენიმე წლის წინ ინტერნეტში წავანყდი წიგნს: Николай Сорокин, „Матрёшка мироздания“. ინგლისელ ფიზიკოს-თეორეტიკოსს, კოსმოლოგს, ასტროფიზიკოსსა და მწერალს, სტივენ ჰოკინგსაც (Stephen William Hawking. 1942 – 2018) კი მიუქცევია ყურადღება რუსული მატრიოშკისთვის. მისი უკანასკნელი წიგნის სათაურია „მოკლე პასუხები დიდ კითხვებზე“, რომელშიც ის ეხება ღმერთის, სიცოცხლის, მომავლისა და ხელოვნური ინტელექტის პრობლემებს. ამავე წიგნში სამყაროს, მატერიისა და ატომის უსასრულოდ დაყოფის პროცესის შესახებ ის ამბობს, რომ ამ პროცესსაც აქვს საზღვარი, როგორც რუსულ მატრიოშკასო. პირადად მე სამყაროს უსასრულობის მომხრე ვარ და ამიტომ ვერ დავეთანხმები სტივენ ჰოკინგს საზღვრის არსებობაში ვერც მიკრო და ვერც მაკრო სამყაროში.

სამყაროს „მატრიოშკულ“ აგებულებაზე არა ერთი თანამედროვე მეცნიერი მუშაობს. მათი აზრით, ვარსკვლავები, გალაქტიკები, ნისლეულობები და ციური ობიექტების სხვადასხვა გროვები განსხვავებული დონეებისა და მასშტაბების კლასტერებს ქმნიან. მათი აზრით, სწორედ რუსული თოჯინა აღმოჩნდა გალაქტიკების იმ გროვების ანალოგი, რომლებიც მასშტაბებით განსხვავდებიან ერთმანეთისგანო. სამყაროს აგებულება რუსული მატრიოშკის მოდელის ანალოგიურიაო. გალაქტიკების გროვებს ერთი და იგივე სტრუქტურა აქვთ, ოღონდ განსხვავებულ მასშტაბებშიო. ასტროფიზიკოსებმა ალაბამას უნივერსიტეტიდან (აშშ. ქ. ხანტსვილი) შეადგინეს კოსმოლოგიური მოდელი, რომელსაც საფუძვლად უდევს ე. წ. „მატრიოშკების პრინციპი“. ამგვარი კვლევების წამყვანი კოსმოლოგი ყოფილა ანდრეა მორანდი, ხოლო შრომების თანაავტორი მინგ სანი.

მე რომ ბავშვობაში ვუმტკიცებდი მეგობრებს, მერხის ფიცარში პატარა ადამიანები ცხოვრობენ მეთქი, როგორც ჩანს ე. წ. „მატრიოშკების თეორიის“ თავისებური გულუბრყვილო და ინტუიციური მიხვედრა ყოფილა. ან, იქნებ, სულაც, ლილიპუტების და გოლიათების ქვეყნის გავლენა იყო ჯონათან სვიფტის „გულიერის მოგზაურობიდან“.

„მატრიოშკების თეორიას“ „მასშტაბების თეორიაც“ შეიძლება ეწოდოს. მოკლედ რომ ვთქვათ, ამ თეორიის მიხედვით, სხვადასხვა მასშტაბის სამყაროები მატრიოშკებივითაა ჩალაგებული ერთმანეთში დაუსრულებლად და ყველა ეს მასშტაბი თანაბარმნიშვნელოვანია აინშტაინის ფარდობთობის თეორიის მიხედვით. ერთი შეხედვით, ძალიან მარტივი თეორიაა, მაგრამ არც ასე მარტივად არაა საქმე. პირიქით, საკმაოდ რთულ კოსმიურ სისტემასთან გვაქვს საქმე. მასშტაბების თეორია ორგვარად შეიძლება განვიხილოთ და წარმოვადგინოთ. ერთის მხრივ, მას ვერტიკალური აგებულება აქვს მატრიოშკების მსგავსად. ანუ ჩვენი მასშტაბის სამყარო წარმოადგენს რომელიღაც უზარმაზარი მასშტაბის მქონე სამყაროს ერთ პატარა მარცვალს, მოლეკულას თუ ატომს. ის სამყარო კი სხვა სამყაროს შემადგენლობაში არსებული უმცირესი ნაწილაკია და ა. შ. ჩვენი სამყაროს ნებისმიერი პატარა ატომიც რომელიღაც უმცირესი მასშტაბის სამყაროს შემცველია და ასე დაუსრულებლად. მატრიოშკებივით ჩალაგებული თანაბარმნიშვნელოვანი სამყაროების რაოდენობა უსასრულოა, ანუ დიდზე უფრო დიდი არ დაილევა და არც - მცირეზე უფრო მცირე.

მიკრო და მაკრო სამყაროების თანაბარმნიშვნელობასა და მსაგავსებაზე არა ერთი მოაზროვნე ამახვილებდა ყურადღებას, მაგრამ მატრიოშკებისა და მასშტაბების თეორიის მიხედვით, არსებობს არა მხოლოდ ერთი მიკრო სამყარო მოლეკულურ-ატომურ დონეზე და არა მხოლოდ ერთი მაკროსამყარო ჩვენს გარშემო არსებული კოსმოსის სახით, არამედ ეს ორი სამყარო უსასრულოდ ვრცელდება და მეორდება დაუსრულებლად ორივე მიმართულებით, ანუ, ჩემი უმაღლესი მათემატიკის დილექტანტური ცოდნა რომ გამოვიყენო თვალსაჩინოებისთვის, შეიძლება ვთქვა, რომ „ლიმეს ენი მიისწრაფის უსასრულოდ მცირესკენაც და უსასრულოდ დიდისკენაც“

მაგრამ სამყაროების რაოდენობა არა მხოლოდ „ვერტიკალური“ მიმართულებითაა უსასრულო, არამედ „ჰორიზონტალური“ მიმართულებითაც. ჰორიზონტალურ მიმართულებაში ვგულისხმობ ერთ მასშტაბში არსებული სამყაროების რაოდენობას. ჩვენი მასშტაბის სამყაროში ყოველი ცოცხალი ორგანიზმის ან არაცოცხალი ბუნების ნებისმიერი რომელიღაც უმცირესი ატომი,

თუ ატომის შემადგენელი ნაწილი შეიძლება წარმოადგენდეს ჩვენი-
თან შედარებით ერთი საფეხურით მცირე მასშტაბის სამყაროს,
რომელსაც საკუთარი გალაქტიკები და მზის სისტემები ექნება.
წარმოიდგინეთ რაწაირ უსასრულო რაოდენობაზე ვლავარაკობთ,
როდესაც მხედველობაში გვაქვს ყოველი ადამიანის, ცხოველის,
ხის ან მთის შემადგენელი მყოფი ყოველი ატომი. ეს სამყაროები
თუკი მხოლოდ ცოცხალი ორგანიზმების ატომებში გვხვდება და
არა არაორგანულ ბუნებაში, მაშინაც კი წარმოუდგენლად ფან-
ტასტიკურ ციფრებთან გვექნება საქმე. იგივე სურათი უნდა გვხ-
ვდებოდეს უფრო მცირე და უფრო დიდ მასშტაბებში, როგორც
ვერტიკალურად, ასევე ჰორიზონტალურად. ყოველ მასშტაბშია
უთვალავი გალაქტიკები და მზის სისტემები. ყოველი მასშტაბის
ყოველ მარცვალში ანთია უთვალავი მზეები, რომლებიც წარმო-
ქმნიან სითბოს, სინათლეს და ამ მასშტაბის რომელიღაც კუთხეში
აცოცხლებენ სიცოცხლეს. „ათასი მზის ელვარებით“-აა გაჩახ-
ჩახებული როგორც ჩვენი სამყაროს მასშტაბი ისე სხვა ვერტი-
კალური მატრიოშკების მასშტაბები და ამ მატრიოშკების ჰორი-
ზონტალური მასშტაბებიც. გამოთქმა „ათასი მზის ელვარებით“
ვისესხე ავსტრიელი ჟურნალისტის, პოლიტიკოსის და მწერლის,
რობერტ იუნგის (1913-1994) წიგნის სათაურისგან. რუსულად ამ
წიგნს ჰქვია „«Тысячи солнц», ხოლო ინგლისურად - „Righter
than a thousand suns“, რომელიც ბირთვული იარაღის პრობლემებს
ეხება. მე ჩემი მატრიოშკებისა და მასშტაბების თეორიის დახასი-
ათებისათვის საკმაოდ მოსახერხებლად მიმაჩნია ამ წიგნის ქარ-
თული თარგმანის ვარიანტი „ათასი მზის ელვარებით“, რომელიც
საკმაოდ თვალსაჩინოდ წარმოგვიდგენს ათასი მზის ელვარებით
გაჩახჩახებულ მრავალმასშტაბიან სამყაროს. თანაც, ეს სათაური
უხდება ჩემს პრეტენზიას „ცეცხლთაყვანისმცემლობაზე“.

ჩემი აზრით, მაკროკოსმოსი მხოლოდ ჩვენი კოსმოსით არ
შემოიფარგლება, არამედ ის უთვალავი ვერტიკალური და ჰორ-
იზონტალური მასშტაბის მატრიოშკათა ერთობლიობაა და ამ
თანაბარმნიშვნელოვანი მასშტაბების მატრიოშკათა კოსმოსებში
ათასი მზე ელვარებს და კიაფობს. ამ უთვალავ კოსმოსებში განუ-
წყვეტლივ მიმდინარეობს მოძრაობა. ამ მოძრაობების პროცეს-
ში ათასგვარი ენერგია გამოიყოფა და შთაინთქმება. ეს ენერგია,

აღბათ, ძირითადად თუ მთლიანად და უმთავრესად, გარკვეული სახის სითბურ ენერგიას წარმოადგენს. სითბური ენერგია კი, ისევ ძირითადად, გავარვარებულ პლანეტებთან, მზებთანაა დაკავშირებული. ასე რომ მზეს, როგორც გავარვარებულ ობიექტს, როგორც სითბოსა და სინათლის ენერგიის გამომყოფ ცეცხლს საკმაოდ დიდი როლი ეკისრება სხვადასხვა მასშტაბის კოსმოსთა ცხოვრებაში. დედამიწაც ხომ ჩამქრალი მზე უნდა იყოს.

მატრიოშკების მასშტაბების თეორიაში ერთი კითხვა მაინც მანვალებს: იქნებ მაინც არსებობს განსხვავება მასშტაბებს შორის და ყველა არაა თანაბარმნიშვნელოვანი? იქნებ ამ მასშტაბებშიცაა გამორჩეული მასშტაბები, ან სულაც ერთი გამორჩეული მასშტაბი ისევე, როგორც ადამიანებს ჰყავთ ბელადები? ანალოგიის თეორიას თუ გამოვიყენებთ, მაშინ შეიძლება რაღაც ამის მსგავსი რამ დავასკვნათ. ნუთუ შესაძლებელია, რომ არსებობდეს ერთი გამორჩეული მასშტაბი, სადაც იჯდება ერთი გამორჩეული არსება, რომელიც ყველაფერს წარმართავს? ან, იქნებ ყოველ მასშტაბს თავისი განსაკუთრებული ზეადამიან-ბელადები თუ მოციქულები ჰყავს? თუმცა, ამ ვერსიის სანდოობაშიც მეპარება ეჭვი. ბუნების ანალოგიას თუ გამოვიყენებთ, მაშინ დავინახავთ, რომ ბუნება უთვალავ ფოთოლს შორის განსხვავებას არ აკეთებს და გამორჩეული ფოთლები არ ჰყავს.

აქ შეიძლება დავამთავრო ჩემი ეს სტატია, რომელშიც, ასე თუ ისე, მოვახერხე ჩემი მსოფლგაგების მთლიანი სურათის წარმოდგენა. ესაა ჩემი ფილოსოფიური შეხედულებები, რომელსაც შეიძლება დავამატო მეორე სტატიაც, რომელსაც ჰქვია „ჩემი ფილოსოფიური სივი, ანუ რატომ ვარ ეკლექტიკოსი ფილოსოფოსი“ სადაც ლაპარაკია ჩემს აგნოსტიციზმსა და ჩემი ეკლექტიზმის შემადგენელ სხვა მიმდინარეობებზე.

სტატიის დამთავრებისას მიჩნდება კითხვა: ნუთუ მხოლოდ ესაა, რასაც მე მივალწიე? ვითომ ფილოსოფიის ისტორიას უფრო დეტალურად რომ გავეცნო, საკმაოდ შემეცვლება შეხედულებები და უფრო გავიზრდები ფილოსოფიურად? არ ვიცი. მაგრამ, ჯერ-ჯერობით, არა მგონია. დანარჩენს ჩემი სიცოცხლის დარჩენილი დრო გვიჩვენებს.

ისევ აქტუალურია სოკრატესეული გამონათქვამები: „მე ვიცი

ის, რომ არაფერი არ ვიცი" და „შეიცან თავი შენი“. მაინც რა გავიგე ჩემი სიცოცხლის განმავლობაში სამყაროსა და ჩემს შესახებ? მხოლოდ ის, რომ მე რაღაც ძალიან დიდ გაუგებრობაში ვარ მოხვედრილი. სანამ ამ გაუგებრობას განვმარტავდე, მინდა მოგიყვებო, თუ საიდან ამეკვიატა ეს გამოთქმა - „გაუგებრობაში მოხვედრა“. დახლოებით ათი წლის წინ საარჩევნო კომისიაში ვიყავი და მეგონა, რომ ჩემი აქტიურობით რაღაცის შეცვლა შემეძლო უკეთესობისაკენ და რომ ქვეყნისთვისაც სარგებლობის მოტანა შემეძლო. ერთმა ჩემმა ნაცნობმა კი, იქ რომ დამინახა, გაკვირვებით მკითხა: „მანანა, შენ როგორ მოხვდი ამ გაუგებრობაში?“ მაშინ პოლიტიკურ-პარტიულ გაუგებრობაში ვიყავი. მერე მიეხვდი, რომ იქ ჩემი ადგილი არ ყოფილა და შევეშვი. ეს ხუმრობით, მაგრამ სერიოზულად თუ ვილაპარაკებ, მაშინ შეიძლება ვთქვა, რომ ყველაზე დიდი გაუგებრობა ეს ცხოვრებაა და ეს სიცოცხლეა კონკრეტულადაც და საერთოდ. მე ვერაფერი ვერ გავუგე ვერც ამ ცხოვრებას და ვერც სიცოცხლეს. ვიცი მხოლოდ ის, რომ მიყვარს სიცოცხლე და მიყვარს მზე, როგორც ყოველგვარი სიცოცხლის წყარო. მიყვარს ჩემი სამყარო და ჯერჯერობით სიცოცხლის ხალისიც არ გამომლევია.

მატყუებს ეს სამყარო? მეთამაშება? მომაჩვენებს, რომ, თითქოს, ყველაფერი კარგადაა, და რომ, თითქოს, ცხოვრება მშვენიერია? რა იმალება ამ ლამაზად მოხატულ-მოჩითული ფარდის უკან?

სოკრატე (ძვ. წ. 470/ძვ. წ. 469 — გ. ძვ. წ. 399) ძველი ბერძენი ფილოსოფოსია. მან თქვა: „მე ვიცი, რომ არაფერი არ ვიცი“-ო. ომარ ხაიამი (ახ.წ. 1048 — ახ.წ. 1131) სპარსელი პოეტი, მათემატიკოსი და ფილოსოფოსია. ომარ ხაიამმაც დაახლოებით იგივე თქვა, რაც სოკრატემ, ოღონდ, იმ განსხვავებით, რომ სოკრატეს გამოთქმა თითქმის ყველაფერს ეხებოდა, ომარ ხაიამს კი ადამიანის სიკვდილ-სიცოცხლე ჰქონდა მხედველობაში:

„ჩემი გაჩენით სარგებელი ღმერთს არ ჰქონია,

ჩემმა სიკვდილმაც რამ შემატოს, არა მგონია.

მე ძლიერ მიკვირს, ამის პასუხს არავინ მაძლევს, -

ეს წასვლა-მოსვლა მას რა მიზნით მოუგონია?!”

მე შემეძლია განვაგრცო ომარ ხაიამის აზრი და პარაფრაზირე-

ბით ვთქვა, რომ ვერ გამიგია: „ციურ სხეულთა ბზრიალ-ტრიალი ვის რა მიზნით მოუგონია“. ამ ჩემს შეკითხვაშიც რამდენიმე ფილოსოფიური კითხვა იგულისხმება: ვინ? და რა მიზნით? ანუ 1. ვინაა ეს „ვინ“, ან საერთოდ არსებობს თუ არა ეს „ვინ“? და 2. არსებობს თუ არა რაიმე უმაღლესი მიზანი სამყაროში, ანუ აზრი აქვს თუ არა ამ ყველაფერს: სამყაროს არსებობას და ადამიანის ცხოვრებას. ამ შეკითხვებით ჩვენ აგნოსტიციზმსა და აბსურდის ფილოსოფიას ვუახლოვდებით.

კიდევ ერთ ფიზიკურ-ფილოსოფიურ კითხვაზე მაქვს პასუხი გასაცემი. არ ვიცი, შეიძლება თუ არა ეს კითხვა ჩაითვალოს მეტაფიზიკურ კითხვად. ერთი შეხედვით, ეს კითხვა მთლიანად ფიზიკურ, კოსმიურ, მიკრო და მაკრო სამყაროებს ეხება და ამიტომ ფიზიკური კითხვაა, მაგრამ, მეორეს მხრივ, ამ კითხვაზე საბოლოო პასუხი მეცნიერებას, ფიზიკას ჯერ ვერ გაუცია და, არცაა ცნობილი, შესაძლებელია თუ არა მასზე საბოლოო პასუხის გაცემა. ამიტომ ეს კითხვაც მეტაფიზიკურ კითხვათა კატეგორიას განეკუთვნება. ახლა ვეცდები გასაგებად ჩამოვაყალიბო ეს კითხვა: სასრულობა თუ უსასრულობა? უწყვეტობა თუ დისკრეტულობა? ტალღა თუ კორპუსკულა? როგორი აგებულება აქვს სამყაროს, ელექტრონს, ატომს: ტალღური თუ კორპუსკულური, თუ ორივე ერთად?

ატომი ლევეკიპეს (ძვ. წ. V ს), დემოკრიტეს (ძვ. წ. 460 - 370) და ეპიკურეს (ძვ. წ. 341 - 270) განუყოფელი ეგონათ. ეს ფაქტი უდაო ჭეშმარიტებად ითვლებოდა 20 - 25 საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში, მაგრამ თანამედროვე მეცნიერებმა მოახერხეს ატომის გახლეჩა და მის სიღრმეში უზარმაზარი მიკროსამყარო აღმოაჩინეს. კითხვა ისევ დარჩა: რა დონეზე იყოფა ატომი? აქვს თუ არა დასასრული ამ დაყოფას? არსებობს კი მიკროსამყაროს რომელიღაც დონეზე რომელიღაც უმცირესი ნაწილაკი, რომელიც მეტი აღარ იყოფა და რომელსაც „თანამედროვე განუყოფელი ატომი“ შეიძლება ვუწოდოთ? თანამედროვე ტელესკოპ-მიკროსკოპების ხილვადობის და შელწევადობის დონეც შეზღუდულია. ამიტომ ჩვენ არ ვიცით, რა ხდება „იქ“, „უშორეს შორეთში“ ან „უღრმეს სიღრმეში“. ტალღურ-კორპუსკულური პრობლემის გადაწყვეტისას მეცნიერები ხან ტალღის მხარეს იხრებიან, ხან - კორპუსკულის

და ხან კი ამბობენ, რომ ეს ორი რამ შეუთავსებელია, ურთიერთგამომრიცხავი მოვლენაა, მაგრამ სინამდვილეში ისინი მაინც ერთად არსებობენო. ანუ სამყაროს ორივე ეს მოვლენა ერთდროულად ახასიათებს, ის ტალღურიცაა და კორპუსკულურიცაო. სამივე ვარიანტი დასაშვებია და შესაძლებელია: კორპუსკულაც, ტალღაც და ტალღა+კორპუსკულაც. ჩვეულებრივი ადამიანური აზროვნებისათვის კორპუსკულური მოდელი უფრო გასაგებია და მისაღებია, რადგან ჩვენი თვალთ გვინახავს კორპუსკულების თვალსაჩინო ნიმუშები - ქვიშის მარცვლების, კენჭების, კვერცხების ან ციური სხეულების (პლანეტების, ვარსკვლავების...) სახით. აი, ტალღა კი არავის არ უნახავს, თუმცა, ყველამ ვიცით, რომ ის არსებობს: ელექტროგაყვანილობის სადენებში ელექტრონების ნაკადი მიედინება. ელექტრონი კი ტალღა-კორპუსკულის პრობლემის შემცველი ნაწილაკია. ჩვენი ტელევიზორები იჭერენ ტელეანძიდან წამოსულ ტალღებს, რომლებიც თავისუფლად აღწევენ ჩვენი შენობების რკინა-ბეტონის კედლებში. ჩვენი მობილური ტელეფონები იჭერენ დედამიწის მეორე ნახევარსფეროდან წამოსულ ტალღებსაც კი. ამ სასწაულებრივი მოვლენის ახსნა ფიზიკაში გაუთვითცნობიერებელ გონებას ძალიან უჭირს. ფიზიკოსებს რომ ვკითხოთ, ფიზიკის რალაც დონეზე აგვიხსნიან და ფორმულებსაც დაგვინერენ, მაგრამ რაში მდგომარეობს ტალღის სიღრმისეული, ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკური არსი - ვერ გვეტყვიან.

ახლა მე შევეცდები ხატოვნად წარმოვადგინო, თუ როგორ მესმის ტალღის ბუნება. ეს არ იქნება საბოლოო ინსტანციის ჭეშმარიტება, მაგრამ ეს იქნება სამყაროს აგებულების რალაც პრინციპის მიხედვრის მცდელობა, რომელიც არ იქნება დაზღვეული საკმაო ბუნდოვანებისაგან.

რა არის ტალღა? ხომ არ არის ის დაკავშირებული თავისებურ ჯაჭვურ რეაქციასთან? ტალღა ხომ წყალში ჩავარდნილი კენჭის მიერ გამოწვეული წრიული ტალღების მსგავსად ვრცელდება? მე დილეტანტურად ვხმარობ სიტყვა „ტალღას“, რადგან ფიზიკოსების „ელექტრო-მაგნიტური ტალღა“ ჩემთვის, არაფიზიკოსისთვის საკმაოდ ბუნდოვანი ტერმინია. როდესაც ვფიქრობ ტალღაზე, მე მახსენდება კოსმოსში მიმდინარე ისეთი მოვლენები, როგორიცაა „დიდი აფეთქება“ ან „შავი ხვრელები“. ჩემთვის ეს მიმანიშნებე-

ლია იმაზე, რომ სამყაროში მიმდინარეობს ნივთიერების „ჩაყლაპვა-შესრუტვანა“ და ამოფრქვევა-გამოსხივება. ამ დროს ხდება ნივთიერების სითბურ ენერგიად გადაქცევა და ერთი მასშტაბიდან მეორეში გადასვლა, ანუ მატრიოშკების ერთი სამყაროდან მეორეში გადასვლა. ეს პროცესები ადამიანური გაგებით ძალიან ნელა და შეუმჩნევლად მიმდინარეობს. მაგრამ ადამიანებმა შეძლეს ამ პროცესების დაჩქარება და ექსპერიმენტულ დონეზე გამოვლინება მათ, როდესაც შეძლეს ატომიდან ატომური ენერგიის გამოთავისუფლება და ჯაჭვურ რეაქციად გადაქცევა. ასეთი პროცესები უთვალავი რაოდენობით მიმდინარეობს ყოველ წამს მიკროსამყაროში, მაგრამ მაკროსამყაროში ეს ყველაფერი იმდენად შენელებულია თუ აჩქარებულია ადამიანური დროის თვალსაზრისით, რომ ისინი ჩვენთვის შეუმჩნეველი რჩება.

აქედან გამომდინარე, ისიც შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სამყარო ერთი მთლიანი ტალღაა და ჩვენ, ადამიანები ამ ტალღის შემადგენელი ნაწილები ვართ, რადგან ჩვენ ამ ტალღის ერთ პატარა კორპუსკულაზე, დედამიწაზე ვსხედვართ და რომელიმე მასშტაბის მატრიოშკის სამყაროს რომელიღაც კუთხეში (ფრაგმენტში), მაგალითად, ელექტროსადენის მილში თავბრუდამხვევი სიჩქარით მივექანებით. ან კიდევ ჩვენი სამყარო მთელ მის კოსმოსთან და გალაქტიკებთან ერთად მშვიდად და წყნარადაა მოყუჩებული რომელიღაც სხვა მასშტაბის მატრიოშკის ერთ-ერთ გალაქტიკაში, რომელიც რომელიღაც „გულივერის“, ანუ სხვა სამყაროს არსების ტვინის ხვეულებშია მოთავსებული და სულაც, შესაძლებელია კიბოს უჯრედის შემადგენელი ნაწილიც კი იყოს. იმ არსების კიბო კი შეიძლება გამოვინვიეთ ჩვენ, დედამიწელებმა მთელი ჩვენი ეკოლოგიური დაბინძურებით და ატომური აფეთქებებით.

ძალიან ზღაპრულ-ფანტასტიკური სურათი გამომივიდა, მაგრამ ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკური აზროვნების მოყვარულებს, მგონი, კარგი თავსატეხი გავუჩინე.

ისე, თუ ატყობთ, ჩემი აზროვნების სტილი ძალიან ნააგავს ძველი ბერძენი გულუბრყვილო მატერიალისტების აზროვნების სტილს. პირადად მე ეს საკუთარი თავისთვის გაკეთებულ დიდ კომპლიმენტად მიმაჩნია და თქვენ რას ფიქრობთ ამაზე, არ ვიცი.

გამოყენებული მასალა ინტერნეტიდან,
„მატრიოშკების თეორიასთან“ დაკავშირებით:

1. Стивен Хокинг: Сохранится ли жизнь на Земле? Отрывок из последней книги ученого, <https://snob.ru/entry/171510/>
2. «Матрешка» из галактик раскрывает тайны темной энергии,
<https://scientificrussia.ru/articles/matreshka-iz-galaktik-raskryvaet-tajny-tennoj-energii>
3. Матрешка Вселенной: Равномерный мир,
<https://www.popmech.ru/science/13001-matreshka-vselennoy-ravnomernyy-mir/>
4. Русская матрёшка помогла учёным исследовать Вселенную,
<https://russian.rt.com/article/302642-russkaya-matryoshka-pomogla-nasa-issledovat-vsennuyu>
5. Николай Сорокин, Матрешка Мироздания. Предисловие. Введение.
<http://pandoraopen.ru/2012-07-12/matreshka-mirozdaniya-predislovie-vvedenie/>
6. Николай Сорокин, Матрешка Мироздания по образу и подобию
<http://idoorway.mirtesen.ru/blog/43346992044/Matreshka-Mirozdaniya-po-obrazu-i-podobiyu>
7. Физик уронил Вселенную в матрёшку из чёрных дыр
<http://www.membrana.ru/particle/1998>
Антон Таран, 22 апреля 2010

აგნოსტიციზმ-გნოსტიციზმის ჩამოშლილი გაგება

საერთოდ, სიტყვა „გნოსტიციზმში“ ადრინდელი ქრისტიანობის რელიგიურ-ფილოსოფიურ მოძღვრებას გულისხმობენ, მაგრამ მე სიტყვა „გნოსტიციზმს“ აგნოსტიციზმის საპირისპირო ტერმინად ვხმარობ და აგნოსტიციზმის შემეცნების შეუძლებლობას გნოსტიციზმის შემეცნების შესაძლებლობას ეუპირისპირებ. ისედაც, ტერმინ „აგნოსტიციზმს“ ჟღერადობის თვალსაზრისით სიტყვა „გნოსტიციზმი“ უხდება, როგორც მისი საპირისპირო შინაარსის მქონე ტერმინი.

ცოტა ხნით დავასვენე ეს სტატია და ახლა ისევ დაუფრუნიდ ერთ-ერთ ყველაზე მთავარ და მნიშველოვან საკითხს ფილოსოფიაში. ეს ისევ აგნოსტიციზმ-გნოსტიციზმია. აგნოსტიციზმი შემეცნების შესაძლებლობას უარყოფს და უბრალო ენით გვეუბნება რომ ვერაფერსაც ვერ გაიგებო. ტერმინი „გნოსტიციზმი“ ჰგავს ტერმინ „გნოსეოლოგიას“, მაგრამ გნოსეოლოგია მთელი მიმართულება-მიმდინარეობაა. „გნოსტიციზმი“ როგორც აგნოსტიციზმის საპირისპირო, ნესით, უნდა გვარწმუნებდეს, რომ „შემეცნება შესაძლებელია“, ანუ „ყველაფრის გაგება შეიძლება“, მაგრამ ჩემებული გნოსტიციზმი უბრალო ენით გვეუბნება: იქნებ რაიმეს გაგება მაინც შესაძლებელიაო. და ეს იმის გათვალისწინებით, რომ თეორიულად, გონებრივ-ინტელექტუალურად ეთანხმება აგნოსტიციზმს - ვერაფერსაც ვერ გაიგებო, მაგრამ პრაქტიკულად, ინტუიციურ დონეზე მაინც „სჯერა“, რომ - რაღაცის გაგება მაინც შესაძლებელია. სქემატურად რომ ავხსნა: აგნოსტიციზმი სრული მინუსია (-), გნოსტიციზმი ნესით სუფთა პლიუსი (+) უნდა იყოს, მაგრამ ჩემთვის ის მაინც მინუსია, რომელსაც პატარა პლიუსი მაინცა აქვს შეპარული.

საერთოდ, ფილოსოფიური პრობლემატიკა ორ ნაწილად იყოფა: ონტოლოგიურ და გნოსეოლოგიურ პრობლემატიკად. ონტოლოგიას აინტერესებს არსებული როგორც ასეთი, ხოლო გნოსეოლოგიას ამ არსებულის შემეცნებადობა. ჩემი აზრით, მეტაფიზიკურ ფილოსოფიებს (არსებობისა და სიცოცხლის ფილოსოფიას) ონტოლოგიური თვალსაზრისით უნდა აინტერესებდეთ, თუ არსებული სამყაროში რას ნიშნავს ისეთი უზოგადესი კატეგორიები,

როგორიცაა არსებობა-არარსებობა, სიკვდილ-სიცოცხლე, ყოფნა-არყოფნა. ფილოსოფიის ყველაზე მთავარ და მნიშვნელოვან საკითხებადაც სწორედ არსებობა-არარსებობის, სიკვდილ-სიცოცხლის, ყოფნა-არყოფნის პრობლემები მიმაჩნია. ამას გარდა, მნიშვნელოვან ონტოლოგიურ პრობლემად ვთვლი კითხვას იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს სამყარო როგორც პანთეისტური „ღმერთი“? გნოსეოლოგიური პრობლემატიკა კი ჩემებურად შემდეგნაირად წარმომიდგენია: რამდენადაა შესაძლებელი ამ სამყარო-ღმერთის შემეცნება ანუ გაგება?

ამგვარ კითხვებსა და პრობლემებს ისევ აბსურდის ფილოსოფიასთან მივყავართ.

როდესაც ფილოსოფიის ამ უდიდეს პრობლემებს ვეჭიდები (ისევე როგორც სხვები შეჭიდებიან), მე ვგრძნობ ჩემი, როგორც ადამიანის გონების უსუსურობას, უძლურებას, სისუსტეს, შეზღუდულობას. ვგრძნობ რომ რაღაც გადაულახავ კედელს ვეჯახები და რომ ჩემს თავს ზევით ჭერია, სახურავია, რომელსაც ვერ ავცდები, ანუ პლატონისებური გამოქვაბულიდან ვერ გამოვალ-ნევ და ვერ დავინახავ იქ, ზევით რა არის. და მიჩნდება კითხვა: ნეტა, შესაძლებელია თუ არა მაინც გავიგო, რას წარმოადგენს ეს სამყარო, რომელშიც, ჩვენ, ადამიანები ვართ ჩავარდნილები? მე, როგორც ამ პრობლემას შეჭიდებული ადამიანი, ვგრძნობ როგორ ვებრძვი ამ პრობლემას და ჩემი ტვინი წარმომიდგენია ერთადერთ განათებულ წერტილად, რომლიდანაც გამოდის სხივი, რომელიც სამყაროს უკიდევანო უკუნში იკარგება.

რა მეთოდი შეიძლება გამოვიყენო, რომ ცოტათი მაინც მივეახლოვდე ამ გამოცანების ამოხსნას? ამ კითხვაზე ორნაირი პასუხი შეიძლება არსებობდეს: სრული, აბსოლუტური აგნოსტიციზმი და ისეთი აგნოსტიციზმი, რომელიც სულ ცოტაოდენ გნოსტიციზმს მაინც უშვებს, ანუ შემეცნებადობის რაღაც იმედს მაინც ტოვებს, თუნდაც მისტიციზმის დონეზე.

აბსოლუტური აგნოსტიციზმი გვეუბნება: ის, რასაც შენ ეძებ, შენთვის მიუწვდომელია, რადგან ის სულ სხვაა, შენგან განსხვავებულია და ისეთია, რომლის მსგავსის წარმოდგენაც კი შენ არ შეგიძლია. ის „ღმერთია“, რომელსაც შენ ვერასოდეს ვერ გაიგებ, ვერ გაუგებ და ვერაფერსაც ვერ მიუხვდები. ის შორსაა და შენ მას ვერ

მისწვდები და ვერ შესწვდები. რას ვგულისხმობ, როდესაც ვამბობ „ის“? „ის“ არის სამყარო-ლმერთი როგორც გამოცანა და „ის“ არის ჭეშმარიტება ამ ლმერთ-სამყაროს შესახებ. ანუ ამ შემთხვევაში მე სუფთა, ნმინდა აგნოსტიციზმის გზას ვადგავარ, რომელსაც ჩიხში შევყავარ, რომლიდანაც გამოსავალი არ არსებობს და შუქიც არ ჩანს გვირაბის ბოლოს. ეს გზა იმედს გადაგვინურავს და გვეუბნება: განსხვავებული განსხვავებულს ვერ გაუგებსო. განსხვავებულით განსხვავებულის გაგება შეუძლებელიაო.

ახლა მოვსინჯოთ აგნოსტიციზმ-გნოსტიციზმის გზა, ანუ დიდი მინუსი ციცქნა პლიუსთან ერთად. ჩვენ ჩავარდნილები ვართ ამ სამყაროში. ანუ ეს სამყარო გვაკრავს გარს. ჩვენ ამ სამყაროს, ანუ ამ სამყარო-ლმერთის, თუ ლმერთ-სამყაროს შემადგენელი ნაწილები ვართ. მაგრამ ნაწილსაც გააჩნია. ჩვენ ამ სამყაროს უსასრულოდ მცირე ნაწილები ვართ. და როგორ უნდა გავიგოთ და გავი-აზროთ მთელი? წარმოვიდგინოთ, რომ ეს სამყარო უზარმაზარი ცოცხალი ორგანიზმია, რომელსაც შეიძლება სადღაც „ტვინიც“ კი ჰქონდეს „ლმერთის“ სახით. ჩვენ კი ამ სხეულ-ორგანიზმის ერთი უმნიშვნელო ნაწილი ვართ, მაგალითად: ნეკა თითი, ფრჩხილი, კუჭი, ფილტვი, ბრმა ნაწლავი, თმის ღერი ან რამე ამდაგვარი. თვალსაჩინოებისათვის ნეკა თითზე შევჩერდეთ. ის დიდი ორგანიზმი, რომლის ნეკა თითსაც ჩვენ წარმოვადგენთ, „აზროვნებს“, ჩვენ კი, როგორც ნეკა თითს, გვაქვს მხოლოდ შეგრძნებები. ჩვენ გვტკივა, გვცვივა და გვსიამოვნებს სითბო. ჩვენ, როგორც სხეულის ნაწილს და როგორც ნეკა თითს „აზროვნების“ უნარი არა გვაქვს, მაგრამ ჩვენც ცოცხალი ვართ, რადგან შეგრძნების უნარი გვაქვს და ცოცხალი ორგანიზმის ნაწილი ვართ. რისი იმედი შეიძლება გვქონდეს ასეთ სიტუაციაში? შეუძლია თუ არა ნეკა თითს, რომ განსაზღვროს თავისი ადგილი ორგანიზმში და მიხვდეს ვინაა თვითონ ან რას წარმოადგენს ის ორგანიზმი, რომლის ორგანულ ნაწილსაც ის წარმოადგენს? ნეკა თითი ვერასოდეს ვერ მიხვდება ვინაა ის და სადაა მოთავსებული და საერთოდ, რისთვისაა, ვის ემსახურება, რა ფუნქციას ასრულებს, რა დანიშნულება აქვს. რაც მთავარია, ნეკა თითი ვერასოდეს ვერ დაინახავს იმ ორგანიზმს, რომლის ნაწილსაც ის წარმოადგენს. რატომ? იმიტომ რომ ჭკუა არა აქვს? იმიტომ რომ ძალიან პატარაა და დიდს ვერ გაუგებს?

იმიტომ რომ ნაწილი მთელს ვერ გაუგებს? ამგვარ უარყოფით განწყობას თუ ავყევით, მაშინ წმინდა, სუფთა აგნოსტიციზმს მივიღებთ, მაგრამ ახლა ჩვენ უნდა ვეცადოთ და გამოსავალი ვიპოვოთ, ანუ იმ დიდი მინუსის გვერდით პატარა პლიუსი დავინახოთ და აღმოვაჩინოთ. რისი იმედი შეიძლება გვექონდეს? იქნებ სხეულის და ნეკა თითის მაგალითი მთლად მოსახერხებელი მაგალითი არაა და მთლად კარგად ვერ ასახავს რეალურ სიტუაციას? რითი განვსხვავდებით ნეკა თითისგან? ტვინით და აზროვნების უნარით. ეს ძალიან დიდი იმედის მომცემია ჩვენთვის. მთავარია, რომ ბედმა გაგვიღიმა და მართლა ნეკა თითები კი არა ვართ, არამედ მთელი სხეულები, მთელი ორგანიზმები, რომლებსაც გაგვაჩნია თავი, ტვინი და აზროვნების უნარი. ამის წარმოდგენისას მაშინვე მიჩნდება ვარაუდი: იქნებ ღმერთ-სამყაროც ასეთივე, ჩვენი მსგავსი ორგანიზმია, რომელსაც ჩვენსავით გააჩნია თავი, ტვინი და აზროვნების უნარი? ეს უკვე ანალოგიის მეთოდის გამოყენებას ნიშნავს. ანალოგიის მეთოდის გამოყენებით კი ისიც შეიძლება დავუშვათ, რომ სამყაროს რომელიღაც უკიდვანო სივრცეში არის ადგილი სადაც მოთავსებულია „ღმერთი“ ანუ სამყაროს ორგანიზმის მოაზროვნე მექანიზმი, თავისებულები ტვინის, გონების თუ სულის სახით. ასეთი რამეც რომ დავუშვათ, მე მაინც არ ვიტყვი, რომ ეს უნდა იყოს მაინცადამაინც ერთადერთი და განუმეორებელი, უძლეველი და ყოვლისშემძლე ღმერთი ტრადიციულ-რელიგიური გაგებით. არამედ მე შემიძლია დავუშვა, რომ ის იყოს ერთ-ერთი რიგითი მასშტაბის სამყარო სხვა სამყარო-მატრიოშკათა შორის. წესით, ეს ნამდვილად ასეც უნდა იყოს, რადგან მასშტაბების და მატრიოშკების თეორიის მიხედვით, ხომ ყოველ ატომში შეიძლება იყოს მთელი სამყარო და ამ სამყაროში კი - ცოცხალი არსებები. ჩვენი გალაქტიკა კი შეიძლება რომელიმე გიგანტური ადამიანის ნეკა თითის ან სხვა ორგანოს ატომში მოთავსებული სამყაროა და ა. შ.

შეუძლია თუ არა ღმერთ-სამყაროში „ჩავარდნილ“ არსებას, ადამიანს ამ სამყარო-ღმერთის გაგება? უარყოფითი პასუხი ასეთია: განსხვავებული განსხვავებულს ვერ გაიგებს, უცხო უცხოს ვერ გაუგებს. მაგრამ სხვაგვარად რომ შევხედოთ სიტუაციას და ვთქვათ: მსგავსი მსგავსს გაუგებს. მსგავსს მსგავსის შემეც-

ნება, გაგება შეუძლია. მთელი სამყარო ხომ ერთი პრინციპითაა აგებული! მთავარია ამ პრინციპის დანახვა და გაგება შევძლოთ. ჭეშმარიტება ერთია. ეს ჭეშმარიტება სადღაც შორს კი არაა, არამედ ჩვენშია, ჩვენს გვერდითაა, ჩვენს გარშემოა, მთავარია მისი დანახვა და გაგება შევძლოთ. შორს წასვლა არაა საჭირო და არც დაგვჭირდება. მთავარია თვალეები გავახილოთ, ფართოდ გავახილოთ, დავაჭყიტოთ და ჩვენ მას დავინახავთ, აღმოვაჩენთ, გავიგებთ, შევიმეცნებთ. ჩვენს გარშემო კი სიცოცხლეა. ბერგსონის აზრით, სიცოცხლეს მხოლოდ ინტუიციით თუ მივწვდებით და ჩვენვდებითო. მაგრამ მე ინტუიციას ბოლომდე ვერ ვენდობი. მე არა მაქვს ისეთი ინტუიციის დიდი იმედი, რომლის გონებით, ინტელექტით გააზრება და ლოგიკური ენით გადმოცემა არ შეიძლება. ამიტომ მე გონების თვალთ შეხედვის და ადამიანური ენით გადმოცემის მომხრე ვარ. ჩვენს გარშემო კი რას ვხედავთ? „მკვდარ“ და ცოცხალ ბუნებას. „მკვდარი“ ბუნება რამდენადაა „მკვდარი“, ეს ჯერ კიდევ საკითხავია და ამიტომ ამ საკითხს ჯერ-ჯერობით შევეშვათ და უფრო ცოცხალ ბუნებაზე გავამახვილოთ ყურადღება, თუმცა, „მკვდარი“ ბუნების გარეშეც ხომ შორს ვერ წავალთ. ახლა ჩემს ფილოსოფიურ ძიებაში აკაკი წერეთელი უნდა დავიხმარო. ისიც ხომ ეძებდა, მაგრამ გააჩნია რას ეძებდა.

სულიკო — აკაკი წერეთელი

საყვარლის საფლავს ვეძებდი,
ვერ ვნახე დაკარგულიყო!
გულამოსკვნილი ვჩიოდი:
“სადა ხარ, ჩემო სულიკო?!”
ეკალში ვარდი შევნიშნე,
ობლად რომ ამოსულიყო;
გულის ფანცქალით ვკითხავდი:
“შენ ხომ არა ხარ სულიკო?!”
ნიშნად თანხმობის კოკობი
შეირხა თავი დახარა,
ცვარ-მარგალიტი ციური
დაბლა ცრემლებად დაჰყარა.
სულგანაბული ბულბული
ფოთლებში მიმალულიყო;
მივეხმატკბილე ჩიტუნას:
“შენ ხომ არა ხარ სულიკო?!”
შეიფრთქიალა მგოსანმა,
ყვავილს ნისკარტი შეახო,
ჩაიკვნეს-ჩაიჭიკჭიკა,
თითქოს სთქვა: “დიახ, დიახო!”
დაგვექათათებდა ვარსკვლავი,
სხივები გადმოსულიყო;
მას შევეკითხე შეფრქვევით:
“შენ ხომ არა ხარ სულიკო?!”
დასტური მომცა ციმციმით,
სხივები გადმომაცარა
და იმ დროს ყურში ჩურჩულით
ნიაჲმაც ასე მახარა:
“ეგ არის, რასაც ეძებდი,
მორჩი და მოისვენეო!
დღე დაიღამე ან ტკბილად

და ღამე გაითენეო!
 სამად გაშლილა ის ერთი:
 ვარსკვლავად, ბულბულ-ვარდადო,
 თქვენ ერთმანეთი რადგანაც
 ამ ქვეყნად შეგიყვარდათო".
 მენიშნა აღარ დავეძებ
 საყვარლის კუბო-სამარეს,
 აღარც შევიჩვი ქვეყანას,
 აღარ ვლვრი ცრემლებს მდულარეს!
 ბულბულს ყურს ეუგდებ, ვარდს ვყნოსავ,
 ვარსკვლავს შეეყურებ ლხენითა,
 და რასაცა ვგრძნობ მე იმ დროს,
 ვერ გამომითქვამს ენითა!
 ისევ გამეხსნა სიცოცხლე,
 დღემდი რომ მწარედ კრულ იყო,
 ახლა კი ვიცი, სადაც ხარ,
 სამგან გაქვს ბინა, სულიკო!..

1895

მთლად გასაგები არაა, თუ რას ეძებს აკაკი წერეთელი ლექსში „სულიკო“. მართლა გარდაცვლილ სატრფოს საფლავს ეძებს? არა მგონია. სატრფო თუ უყვარდა და გარდაეცვალა, მისი საფლავის ადგილმდებარეობაც ეცოდინებოდა. ის რომელიღაც ფილოსოფიურ ჭეშმარიტებას ეძებს. რომელია ეს ფილოსოფიური ჭეშმარიტება? რომელია ის სამყაროს საიდუმლო, რომელიც ფილოსოფიურ ჭეშმარიტებად წარმოგვიდგინა აკაკი წერეთელმა? ამ ჭეშმარიტებას, ამ საიდუმლოს მიაგნო პოეტმა, მაგრამ მისი სიტყვებით გამოცემა და გამოთქმა გაუჭირდა და ამიტომ ამ ჭეშმარიტებას მან ლექსის მხატვრული ფორმა მისცა. სამყაროს საიდუმლოს გასაღებს ის სამ მოვლენაში ხედავს: ვარსკვლავში, ვარდში და ბულბულში. ანუ აკაკი წერეთელმა ამ სიმბოლოებით არსებობის სამი ფორმა წარმოგვიდგინა: მკვდარი ბუნება, მცენარეთა სამყარო და ცხოველთა სამყარო.

ჩვენც უნდა მიმოვიხედოთ და ჭეშმარიტება ვიპოვოთ ვარსკვლავში, ვარდში და ბულბულში.

იქნებ შემთხვევით არ შეარჩია აკაკი წერეთელმა ამ ლექსის სახელწოდებად სახელი სულიკო? აკაკი წერეთელმა ვარსკვლავში, ვარდში და ბუღბულში გაბნეული სამყაროს სული ხომ არ იპოვა და არ აღმოაჩინა? იქნებ, მართლა სამყაროს სულით არიან გაჟღენთილნი აკაკისეული ვარსკვლავი, ვარდი და ბუღბული? ხომ არ ჩადო აკაკი წერეთელმა ამ ლექსში ინტუიციურად სამყაროს ვიტალისტური, ჰილოძოისტური, ან სულაც, პანთეისტური გაგება? თუ ეს ასეა, მაშინ ისიც ნიშანდობლივი უნდა იყოს, რომ აკაკი წერეთელი სამყაროს სულს შინაურულად, მოფერებით და სიყვარულით სულს კი არა და, სულიკოს ეძახის. ხომ არ იყო ეს აკაკი წერეთლის მიერ სამყაროს ცოცხალი სულის ინტუიციური წედომის შემთხვევა? არც ესაა გამორიცხული. აკაკის სულიკო ხომ ფილოსოფიური პოეზიის გენიალური ნიმუშია. და თანაც, ფილოსოფიური სიღრმის მიუხედავად, ძალიან პოპულარულიც...

ორი უდიდესი ფილოსოფიური საიდუმლოა: არსებობა და სიცოცხლე. ამქვეყნად რაც არსებობს, ყველაფერი არსებობს. რა უცნაური წინადადებაა. თითქოს ტავტოლოგიაცაა: არსებული არსებობს. არსებობა უკვე უმაღლესი დონის საიდუმლოა. არსებობის საიდუმლო დროის საიდუმლოსთანაა დაკავშირებული. დროში მთავარი ხომ ანმყოფა, ანმყოფ „ახლას“, წუთია, წამია, წამის მეათასედია, მემილიონედია, მეტრილიონედია. „ახლას“ რეალურად არსებული წამი ხომ უსასრულოდ მცირე სიდიდეა. ამ უსასრულოდ მცირე სიდიდეში ეტევა ასეთი უზარმაზარი „არსებული“, „არსებობა“. მაგრამ „ახლას“ უსასრულოდ მცირე წამს თავისი დამხმარეები ჰყავს, რომელთა გარეშეც „ახლასაც“ ეკარგება მნიშვნელობა. ანმყოფ „ახლას“ ეს დამხმარეებია წარსული და მომავალი. შექსპირისეულ „დროთა კავშირი“, ანუ ამ სამი დროის კავშირი ქმნის „არსებობის“ უწყვეტობას.

„არსებობაში“, ანუ „არსებულთა“ შორის ყველაზე დიდი საიდუმლო კი „სიცოცხლეა“. სიცოცხლის გაგებას გარკვეულ დონეზე ინტუიციური მიდგომა სჭირდება, მაგრამ მთლად ინტუიციურიც არა. სიცოცხლეს „დანახვა“ სჭირდება, „ხედვა“ სჭირდება, ანუ „ხედვით გაგება“, „დანახვით გაგება“ სჭირდება. სიცოცხლის დანახვას სიცოცხლის „ცოცხლად“ დანახვა სჭირდება. ცოცხლად დანახვას კი ცოცხალი მაგალითი სჭირდება. მეც სწორედ ასეთი „მაგალითის“ მოყვანას ვაპირებ და შევეცდები კიდევ ახლა. დღეს ფილოსოფიური მუზა ჩემი კარალიოკის ხემ აღმიძრა. ვაშლის მაგალითი უფრო „უპრიანი“ იქნებოდა, მაგრამ ახლა ზამთარია, ორ დღეში ახალი 2020 წელი დადგება. ეზოში ვაშლის ხეები არ მიდგას. ძნელი მოსავლეღია; შეწამვლის გარეშე ხმება. კარალიოკს კი შეწამვლა არ სჭირდება. ჩემი კარალიოკის და ხურმის ხის უხვი მოსავლის უდიდესი ნაწილი მე შევჭამე და ახლა ეზოში ჩემს ფოთოლგაცვენულ კარალიოკის ხეს რამდენიმე დახუნძლული ტოტილა შერჩენია. ამ ლირიკული გადახვევის შემდეგ, პირდაპირ, ცოცხალ ფილოსოფიაზე გადავდივარ.

ბიბლიაში წერია, რომ ღმერთმა პირველი ადამიანი, ადამი, მინისგან თუ თიხისგან, „ჰუმუს“-ისგან შექმნაო, მოზილაო. ერთი

შეხედვით, სისულელეა, მაგრამ, სინამდვილეში უდიდესი ფილოსოფიური სიბრძნეა, თუკი ამ „იგავს“ მატერიალისტურად მიუდგებით და ფილოსოფიურად გავიგებთ. მიწისგან არის შექმნილი ადამიანიც და მიწისგან არიან შექმნილნი მცენარეებიც და ცხოველებიც. მიწა წარმოადგენს იმ მატერიალურ საშენ მასალას, რომლისგანაც ახალი ორგანიზმი შენდება. მიწა შეიცავს იმ ნივთიერებებს, ელემენტებს, რომლებიც ახალი ორგანიზმის საშენ აგურებად გვევლინებიან. მიწაა ახალი ორგანიზმისთვის მთავარი საფუძველი. არისტოტელე მიწას და მის მსგავს საფუძვლებს ტერმინ „ჰიპოკეიმენონი“-ით აღნიშნავდა. ამ ტერმინის სათარგმნელად მთარგმნელები, ძირითადად, სიტყვა „სუბსტრატს“ იყენებენ. მიწა დაასახელა ემპედოკლემ მეოთხე სანყისად წყლის, ჰაერის და ცეცხლის შემდეგ.

ადამიანის ჩანასახი ქალის ორგანიზმში ვითარდება და საკვებ ნივთიერებებს ქალის ორგანიზმიდან იღებს. ანუ ჩანასახი იზრდება და ვითარდება იმ ნივთიერებების წყალობით, რასაც ფეხმძიმე ქალი საკვებად მოიხმარს. ადამიანის მცენარეული საკვები მიწიდან ამოიზრდება. მიწიდან იღებს ნივთიერებებს მწვანილიც, გოგრაიც, ვაშლიც, პამიდორიც და კარტოფილიც. მცენარეული საკვების გარდა, ადამიანი ძროხის, ქათმის ან რომელიმე სხვა შინაური თუ გარეული ცხოველის და ფრინველის ხორცსაც მიირთმევს. ეს ცხოველები და ფრინველები კი მცენარეული საკვებით იკვებებიან, ანუ მათი ორგანიზმიც მიწიდან მიღებული ნივთიერებებისგან შედგება. ამიტომ, რასაც არ უნდა ჭამდეს ფეხმძიმე ქალი ან, საერთოდ, ადამიანი, ჩვენ შეიძლება უხეშად ვთქვათ, რომ ის, საბოლოო ჯამში, „მიწით“ იკვებება, ანუ მისი მიირთმეული საკვები მთლიანად „მიწიერი“ წარმომავლობისაა. და სწორედ ფეხმძიმე ქალის მიერ მიირთმეული „მიწიერი“ საკვებისგან შენდება, იზრდება და ვითარდება ჩანასახი დაბადებამდე. ხოლო დაბადების მერე, დედის რძის შემდეგ ისიც „მიწიერი“, ანუ მცენარეული და ცხოველური საკვების დახმარებით ზრდასრულ ადამიანად ყალიბდება. შეიძლება დანამდვილებით ითქვას (თუმცა, გადატანითი მნიშვნელობით) ის მარტივი ჭეშმარიტება, რომ ნებისმიერი ადამიანის, ცხოველის თუ ფრინველის ორგანიზმი „მიწისგან“ შედგება. მოკლედ რომ ვთქვათ: ეს ადრეც ვიცოდით, ყოველთვის ვიცოდით, მა-

გრამ ახლა უკეთ გავაცნობიერეთ ის ბანალური ეშმარიტება, რომ მინა ყოფილა ჩვენი „მარჩენალი“, ანუ მინა ყოფილა ჩვენი „საკეები“.

ამ დილით მე გავხედე ჩემს ეზოში მდგარ კარალიოკის ხეს. ნაცრისფერი ცის ფონზე შიშველ ტოტებს მძიმედ ეკიდა ყვითელი, უფრო ზუსტად ოქროსფერი, ქარვისფერი, სტაფილოსფერი თუ ფორთოხლისფერი კარალიოკები. შევხედე და გავიკვირვე. არისტოტელეს ხომ ამბობდა, ფილოსოფოსობა გაკვირვებით იწყებაო. ხოდა, მეც მომივიდა ფილოსოფიური აზრები.

ეს ხე ჩემმა მშობლებმა ჩემს ბავშვობაში დარგეს, დაახლოებით 55 - 60 წლის წინ, როცა მე 7-8 წლის ვიქნებოდი. ე. ი. ნახევრ საუკუნეზე მეტი ხნისაა ეს ხე და ამ ხნის განმავლობაში არც ერთი წელი არ გაუცდენია. ყოველ წელს უხვ მოსავალს იძლევა. ყოველ წელს მისი ტოტები უამრავი, მძიმე, ქარვისფერ-ოქროსფერი ნაყოფით იხუნძლება. ტოტები ქარისგან და მოსავლის სიმძიმისგან რომ არ დაემტვრეს, საბჯენებს შევუყენებ ხოლმე ძირს დახრილ ტოტებს.

შევხედე ჩვენს კარალიოკის ხეს და გამიკვირდა: კი მაგრამ, ნახევარი საუკუნის განმავლობაში როგორ აღარ გამოელია ჩვენი ბალის მინას, ნიადაგს ამდენი ნაყოფის საშენი მასალა?! ნუთუ მინა ჯერ კიდევ არ გამოფიტულა ამ ხნის განმავლობაში? სად პოულობენ ამ ხის ფესვები ამდენ საკვებს? ეს ხე ხომ თვითონაც იკვებება და ჩვენს გვეკვებავს?

რა დასკვნა შეიძლება გავაკეთოთ აქედან? რა გულუხვი ყოფილა ჩვენი ბალის, საქართველოს, თუ საერთოდ მინა! რა მდიდარი! რა უღევი საკვები და საშენი მასალა ჰქონია მინას! მინა მთელი განძი ყოფილა, მთელი საგანძური! მე ნათლად დავინახე, თუ რა დიდი საიდუმლოს შემცველი ყოფილა მინა. გონების თუ ინტუიციის ძალით, ან ორივეთი ერთად, ვიგრძენი მინის სიდიადე, ძლევამოსილება და ამავე დროს მისი სიმარტივე, სისადავე და უბრალოება. მინა არ ყვირის, არ ტრაბახობს. ის ჩუმად, ყოველგვარი ტრაბახის გარეშე გვჩუქნის ყველაფერს, რაც შეუძლია და სამაგიეროდ არაფერს არ ითხოვს. თუმცა, ბოლოს კი ისევ თავის წიაღში გვაბრუნებს. გვაბრუნებს იმ წიაღში, რომელმაც წარმოგვშვა და გამოგვკვება. „მინა ხარ და მინად იქეც“, - გვეუბნება ხალხური სიბრძნე და მინაც უკან იბრუნებს იმას, რაც მას ეკუთ-

ვნის, რაც მან გვაჩუქა და რითიც მან სიცოცხლის, ცხოვრების და ბედნიერების შესაძლებლობა მოგვცა. მიწა უკან იბრუნებს ჩვენს მიწიერ სხეულს.

ვუყურებ კარალიოკის ხეს და მიკვირს, როგორ შეძლო ამ ხემ, ამ მცენარემ, ამ ცოცხალმა „არსებამ“ მიწიდან იმდენი მასალის „ამოქაჩვა“, რომ ეს ლამაზი, საახალწლო ნაძვის ხის სათამაშოების მსგავსი სტაფილოსფერი თუ ფორთოხლისფერი ბურთულები გამოესხა და გაეზარდა? რა ძალა ჰქონია?! რა შეძლება ჰქონია?! რა „ჰკვიანი“ და „მოხერხებული“ ყოფილა?! თურმე, რა გულუხვად გვიმასპინძლებოდა წლების განმავლობაში და მისი ნყალობით, რამდენი სიამოვნება მოგვიღია, რამდენი ჯანმრთელობა შეგვმატებია და, საბოლოო ჯამში კი, ჩვენი ბალის რამდენი მიწა გვიჭამია?! თანაც, გვიჭამია ისე, რომ არც დაფიქრებულვართ, თუ რას ვჭამდით, ან რა „ტექნოლოგიით“ დამზადებულ ხილს ვჭამდით. ეზოში, თურმე, საუკეთესო ჯადოქარი მზარეული გვყოფილა!!! ამ მზარეულს არ სცოდნია დალლა. ის ყოველ წელს, ჩვეულებრივად გვიმზადებდა და გვიმასპინძლებოდა უგემრიელესი და უტკბილესი ხილით.

ამ დილით ორმა რამემ დამანახა „ცოცხალი ფილოსოფია“: მიწა და კარალიოკის ხემ. მიწაში გაუდგამს ფესვები კარალიოკის ხეს. მიწას ჩაბლაუჭებია ფესვებით და მიწიდან ისრუტავს ნყალსაც და საკვებ ნივთიერებებსაც. მიწის ზევით კი გაუშლია ტოტები, რომლებიც გაზაფხულზე უთვალავი ფოთლით იმოსებიან, ხოლო შემოდგომაზე უამრავი ნაყოფით იხუნძლებიან. მთელი ჩემი ცნობიერი სიცოცხლის განმავლობაში ვხედავ ჩემს ეზოში ამ ჯადოსნურ და საიდუმლოებითმოცულ ხეს. მაგრამ მისმა ჯადოსნურობამ და საიდუმლოებით მოცულობამ მხოლოდ ახლა დამაფიქრა და ჩამაფიქრა. საიდან ჩნდება კარალიოკის ხე? ის ჯერ თესლიდან უნდა განვითარდეს და მერე, იქნებ, დაიმყნოს კიდეც. თესლია სამყაროს ერთ-ერთი უდიდესი საიდუმლო. ერთი ბენო, პანანინა თესლი, რომელიც ამ უზარმაზარი ხის პროექტს ინახავს ჩანასახის სახით, საიდუმლოდ. იმ რომელიღაც, ერთ-ერთ, უმნიშვნელო თესლის მარცვალში ყოფილა ჩადებული ინფორმაცია, რომ ეს ხე ასეთი უნდა გაზრდილიყო და ასეთი კარალიოკები უნდა მოესხა. თუკი დაამყნეს კიდეც, მაშინ იმ თესლის ინფორმაციას კიდეც

სხვა ჯიშის ხის ინფორმაციაც დამატებია კლონირების პროცესის მსგავსად. ამ კარალიოკის ხის შემხედვარემ, წარმოვიდგინე, რომ მთელი დედამიწა საესეა უამრავი „თესლით“, რომლებიც უამრავ დაშიფრულ ინფორმაციას ინახავენ და შესაფერის პირობებს ელოდებიან ამ ინფორმაციის გასაღვივებლად და გამოსამზეურებლად. და რაც მთავარია, ყოველ თესლში მიძინებული სახითაა ჩადებული ასამოქმედებელი მექანიზმი, ასაფეთქებელ მოწყობილობაზე დამონტაჟებული საათის მექანიზმის მსგავსად. როგორც კი შეიქმნება ხელსაყრელი გარემო პირობები, ეს საათის მექანიზმი მაშინვე ჩაირთვება, ამუშავდება, ამოქმედდება, აფეთქდება და ამ ერთი ბენო თესლიდან ამოზრდას იწყებს პატარა, საშუალო ზომის ან უზარმაზარი მცენარე. უხეშად შეიძლება ვთქვა, რომ მთელი დედამიწა „დანალმულია“ მიძინარე მდგომარეობაში მყოფი, „საათის მექანიზმიანი“ თესლებით, რომლებიც თავის ჯერს ელოდებიან. ჩემს ეზოში გადმორგული ერთ-ერთი ასეთი მექანიზმი გაიზარდა და კარალიოკის დიდ ხედ იქცა. თესლი უდიდესი საიდუმლოების მატარებელია. საინტერესოა, რომ ძველბერძნულ ენაში ყოველგვარი თესლი ერთი სიტყვით აღინიშნებოდა: სპერმა — მცენარეული, ცხოველური და ადამიანური თესლია.

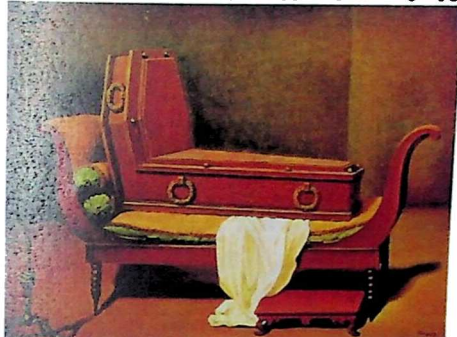
კარალიოკის თესლი მიწაში მოხვდა. მან იგრძნო, რომ მზე ზევით „ეპატიჟებოდა“. დედამიწის გავარვარებული ბირთვი კი მიწას ქვევიდან უთბობდა. თვითონ თესლშიც იყო ჩაბუდებული ზრდა-განვითარების ასამოძრავებელი მექანიზმი. სადაა საიდუმლო? საიდუმლო თესლშია. თესლში ორი უდიდესი საიდუმლოა: 1) საიდან ჩნდება ან როგორ ეტევა პანანინა თესლში უზარმაზარი გენეტიკური ინფორმაცია? 2) საიდან ჩნდება თესლში ამ ინფორმაციის ამოქმედების, ამოძრავების და განვითარების მექანიზმი? პასიურ ინფორმაციას ხომ ამოძრავება, ამოქმედება და განხორციელება სჭირდება? და მე მახსენდება გენიოსი არისტოტელეს სიტყვა „ენტელესია“, რაც „განხორციელებას“ ნიშნავს. ეს ტერმინი არისტოტელემ შესაძლებლობისა და სინამდვილის ცნებებთან დაკავშირებით იხმარა. შესაძლებლობას ხომ, მართლა, სჭირდება განხორციელება, ანუ სინამდვილედ ქცევა?! ხოდა, ნებისმიერ თესლში, მაგალითად, ხის თესლის მარცვალშია ჩადებული პოტენციური შესაძლებლობა იმისა, რომ მთელი გე-

ნეტიკური ინფორმაცია, რომელიც არ ვიცით იქ საიდან მოხვდა, ამოძრავდეს, გაცოცხლდეს, განვითარდეს და განხორციელდეს. და ისევ საიდუმლოდ რჩება ის, თუ ვინ იძლევა ამოძრავების „ბიძგს“, „ამოძრავების ბრძანებას“, ვის მოჰყავს მოძრაობაში თესლის „საათის მექანიზმი“, ან ვინ ამოძრავებს, საერთოდ, დედამინაზე ან მთელს სამყაროში ყველაფერს?! ყველაფერს ღმერთს თუ დაეაბრალებთ, ეს ამ პრობლემის გადაჭრის, ერთი შეხედვით, ძალიან პრიმიტიული პასუხი იქნება. მაგრამ, მეორეს მხრივ, იქნებ, არც იყოს პრიმიტიული იმიტომ, რომ მაშინ დღის წესრიგში დგება ღმერთის არსებობა-არარსებობის და რაობის პრობლემა.

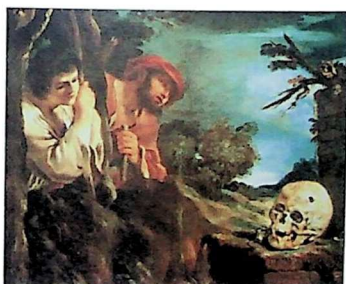
ახლა მე არავითარი დიდი აღმოჩენა არ გამიკეთებია. უბრალოდ, როგორც ჩანს, დილიდან ფილოსოფიური აზროვნების მუზა მენვია. ხოდა, გავიხედე ბალში, შევხედე ჩემს კარალიოკის ხეს და ვიგრძენი, რომ ისიც ჩემსავით ცოცხალი იყო. მე მას ახლებური თვალთ შევხედე და მასში სიცოცხლე „აღმოვაჩინე“ უბრალოდ, კარალიოკის ხის დახმარებით სიცოცხლე ახლებურად დავინახე, ვიგრძენი, გავიაზრე, გავაცნობიერე და მერე ჩემი ფიქრები აღვწერე. იქნებ, ესაა ბერგსონისეული, ინტუიციური ჭვრეტა და ე.წ. „შთაგრძნობა“? საკითხისადმი სწორედ ამგვარ მიდგომას ვუწოდებ სიცოცხლის ფილოსოფიის ცოცხალი ფილოსოფია.

ჟაკ ლუი დავიდი - „მადამ რეკამიეს პორტრეტი“ (1800)

რენე მაგრიტი - „დავიდის მადამ რეკამიეს პერსპექტივა“ (1951 ან 1955)

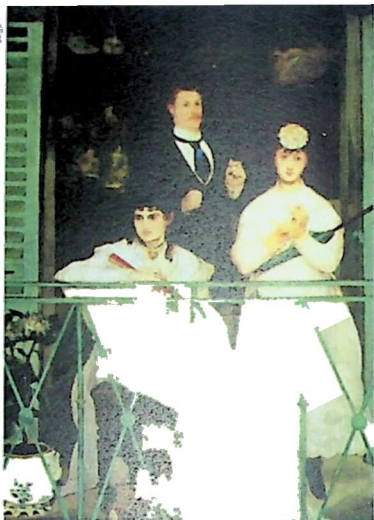
გვერჩინო -
„მეც ვიყავი არკადიაში“
(Et in Arcadia ego) (1618—1622)

ნიკოლა პუსენი -
„არკადიელი მწყემსები“
(Et in Arcadia Ego) (1650-1655)

რენე მაგრიტი -
„პერსპექტივა II:
მანეს აივანი“ (1950).

ეჟუჟან დელაკრუა -
„დიდებანა“ (1868-1869)

ბერტა მორიზო -
„აკვანთანი“ (1872)

ბერტა მორიზო -
„პარკში“ (1874)

შეაინერი სანსკრიტის გრამატიკით და მარჩელო ეკლესიაში
(ფელინი - „ტკბილი ცხოვრება“, 1960)

პაპარაცები და ფუქსავატი ადამიანები
(ფელინი - „ტკბილი ცხოვრება“, 1960)

წიგნის გარეკანის ილუსტრაციები:

რენე მაგრიტი - „ჟერარის მაღამ რეკამიეს პერსპექტივა“ (1950)

ფრანსუა ჟერარი - „მაღამ რეკამიეს პორტრეტი“ (1802 ან 1805)

მუნკი - „კივილი“ (1893)

ინკის მუმი ა ფლორენციის ბუნებათმცოდნეობის მუზეუმიდან.

ძველრომაული მოზაიკა ბერძნული წარწერით „შეიცან თავი შენი“

რედაქტორი მანანა ჟუმსიშვილი

©მანანა ჟუმსიშვილი

ნიგნი აინჟო და დიგაჟდა
გამომცემლობა „კალმოსანში“
კონტაქტი:
ელ. ფოსტა: *kalmosani@yahoo.com*
ტელ: 571 19 19 39; 2 665 965

ISBN 978-9941-9651-3-5